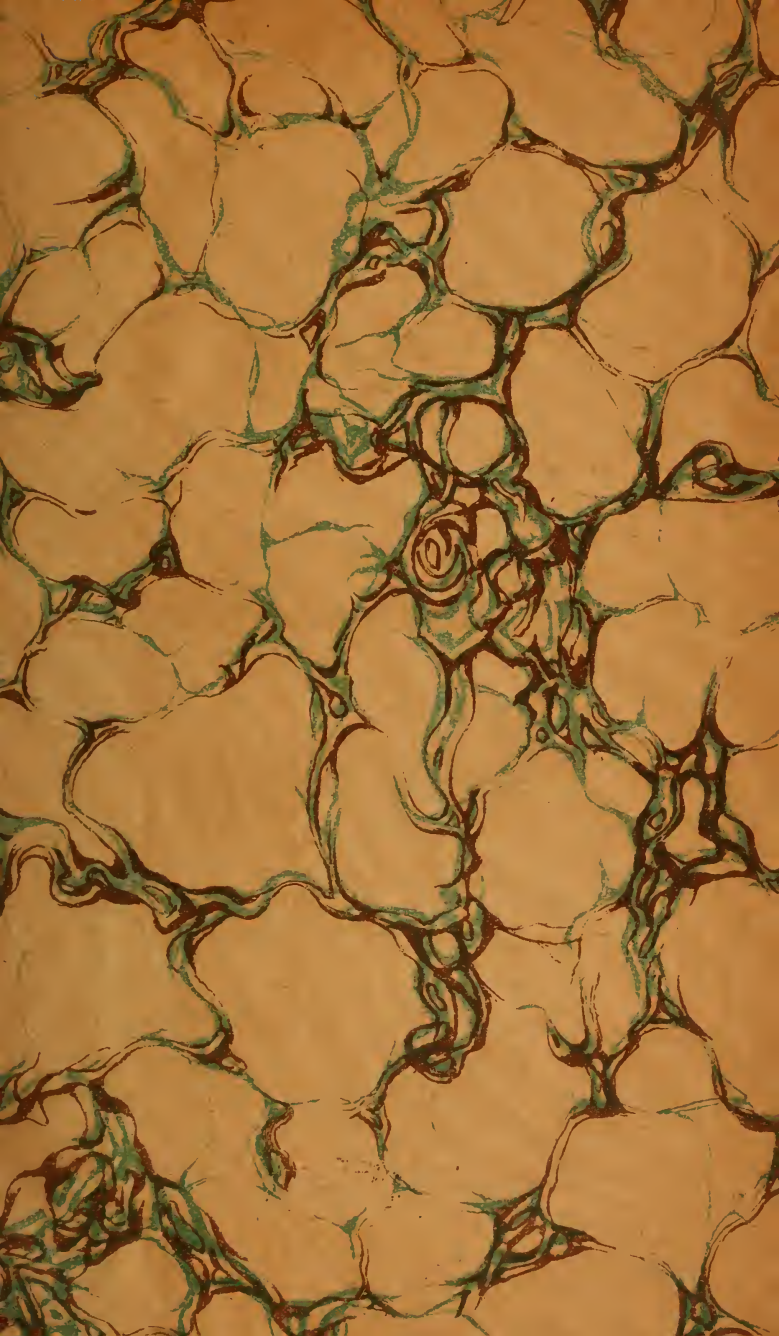

U d'/of OTTAWA
39003011046041

S. THOMÆ AQUINATIS

OPUSCULA SELECTA

III

Hoc opus etiam venumdatur :

IN GERMANIA

APUD F. PUSTET, RATISBONÆ

IN AMERICA SEPT.

APUD F. PUSTET NEO-EBORACI ET CINCINNATI

IN ITALIA

APUD PETRUM MARIETTI, TAURINI

IN ANGLIA

APUD BURNS, OATES ET SOC., LONDINI

Imp. de la Soc. de Typ. - J. MERSCH, 8, r. Campagne-Première Paris.

S. THOMÆ AQUINATIS

Doctoris Angelici, Ord. Præd.

OPUSCULA SELECTA

AD FIDEM OPTIMARUM EDITIONUM

DILIGENTER RECUSA

OPEM FERENTE QUODAM SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORE

TOMUS TERTIUS

CONTRA PESTIFERAM DOCTRINAM RETRAHENTIUM HOMINES
A RELIGIONIS INGRESSU
CONTRA IMPUGNANTES DEI CULTUM ET RELIGIONEM
DE REGIMINE PRINCIPUM AD REGEM CYPRI
IN DECRETALEM I EXPOSITIO AD ARCHIDIACONUM TRIDENTINUM
IN DECRETALEM II EXPOSITIO AD EUMDEM.

PARISIIS
SUMPTIBUS ET TYPIS P. LETHIELLEUX, EDITORIS
4, VIA CASSETTE, ET VIA RHEDONENSI, 75
1881

MONITUM EDITORIS

En tibi, studiose Lector, Opusculorum D. Thomæ volumen tertium. Complectitur primum duo scripta apologetica pro statu religioso, quorum lectio in hac luctuosa tempestate præcipue opportuna videtur. Occasio scribendi fuit dissidium quod Guillelmus de Sancto Amore aliique socii in Fratres Mendicantes, sæculo XIII, moverant. Non semel Angelicus contra invidos osores in dimicationem venit. Jam in primo volumine tractatum edidimus *De perfectione vitæ spiritualis*, in quo sanctus Doctor optime disserit de perfectione christiana deque status religiosi præstantia. In duobus quæ nunc typis mandamus opusculis magis directe polemicas partes agit Aquinas, ita tamen ut veritates theologicæ, firmis fundamentis innixæ, recentioribus erroribus aptam eamque expeditam præbeant responsionem. Primum inscribitur : *Contra pestiferam doctrinam retrahentium homines a Religionis ingressu* (in ed. roman. opusc. XVII); secundum vero : *Contra impugnantes Dei cultum et Religionem* (ejusdem ed. opusc. XIX). Ordinem receptum in editione romana secuti sumus. Non immerito tamen notat doctissimus P. De Rubeis (*De gestis et scriptis S. Thomæ*, Dissert. XX, cap. I, n. 1, pag. 245) sanctum Doctorem primo loco edidisse opusculum XIX, deinde opusculum XVIII (sc. *De perfectione vitæ spiritualis*), tertio demum loco opusculum XVII.

Sequitur in hoc volumine celeberrimum opusculum *De regimine principum*, quod omnes cordati philosophi non minus quam theologi maxime suspiciunt. Unum tantum heic benevolo lectori significatum volumus : scilicet, e quatuor libris probatissimi tractatus quos exhibent codices mss. non minus quàm typis edita exempla, primum librum necnon libri secundi capita I-III integra esse sancti Thomæ genuinum fœtum ; item, primam partem capitis IV (lib. II) usque ad ea verba : « Optimum est igitur in conversatione humana... » (hujus voluminis pag. 295, lin. 3), esse authentica : hoc probat veterum scriptorum testimonio codicumque

mss. consensu laudatus De Rubeis, *Op. cit.* dissert. XXII, cap. I, ubi addit : « Partem reliquam libri II complesse Ptolomæum Lucensem, idque egisse ipsum ex Thomæ Aquinatis schedis, verisimillimum est. » An vero librum III et librum IV idem auctor addiderit, satis dubium est. Tractatus *De regimine principum* numeratur vicesimus inter opuscula sancti Thomæ.

Ad calcem tandem hujus voluminis (ne a præcedentibus paginarum numero dispar esset) duo parva commentaria adjecimus, scilicet, *Expositionem* Angelici *in I et II Decretalem* (ed. rom. opusc. XXIII et XXIV). His enarratione sua illustrat sanctus Doctor Decreta duo ad fidem catholicam attinentia, quæ ab Innocentio III summo Pontifice, sacro approbante Concilio Lateranensi IV (anno 1215), primo et secundo loco lata fuerunt. Ab his Decretis initium sumit collectio *Decretalium Gregorii IX*. Expositio D. Thomæ in I et II Decretalem plurima argumenta solidissime versat, agitque imprimis de divina essentia altoque SS. Trinitatis mysterio.

XIII

CONTRA PESTIFERAM DOCTRINAM

RETRAHENTIUM HOMINES

A RELIGIONIS INGRESSU

IN QUO AUCTORIS INTENTIO MANIFESTATUR

(*Edit. Rom. Opusculum* XVII.)

CAPUT I.

Auctoris intentio.

Christianæ religionis propositum in hoc præcipue videtur consistere, ut a terrenis homines abstrahat, et spiritualibus faciat esse intentos. Hinc est, quod auctor fidei, et consummator Jesus in hunc mundum veniens sæcularium rerum contemptum et facto et verbo suis fidelibus demonstravit. Facto siquidem, quia sicut dicit Aug. in lib. de Catechizandis rudibus, omnia bona terrena contempsit homo factus Dominus Jesus, ut contemnenda monstraret; et omnia terrena mala sustinuit quæ sustinenda præcipiebat, ut neque in illis quæreretur felicitas, neque in istis infelicitas timeretur. Natus etiam de matre, quæ quamvis a viro intacta conceperi semper que intacta permanserit, tamen fabro desponsata erat, omnem typum carnalis nobilitatis extinxit. Natus in civitate Bethleem, quæ inter omnes Judeæ civitates erat exigua, noluit quemdam de terrenæ civitatis sublimitate gloriari. Pauper factus est, cujus sunt omnia, et per quem facta sunt omnia, ne quisquam cum in eum crederet, de terrenis divitiis auderet extolli. Noluit Rex ab hominibus fieri, quia humilitatis ostendebat viam. Esurivit qui omnes pascit, sitivit per quem omnis potus creatur, ab itinere fatigatus est qui se ipsum nobis viam fecit in cœlum, crucifixus est, qui cruciatus nostros finivit, mortuus est, qui mortuos suscitavit : Hoc idem in verbis ostendit, nam in suæ prædicationis exordio, non aliqua regna terrena, sicut in veteri testamento, sed regnum cœlorum pœnitentibus repromisit, discipulis primam beatitudinem in spiritus paupertate constituit, in qua etiam per-

fectionis iter esse monstravit, dicens quærenti juveni (Matth. xix, 21) : *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes et da pauperibus, et veni, sequere me.* Hanc viam discipuli sunt secuti, tamquam temporaliter nihil habentes, sed spirituali virtute omnia possidentes. Habentes enim alimenta et quibus tegebantur, his erant contenti. Hoc autem tam pium tamque salubre studium diabolus humanæ salutis æmulus, per homines carnales, inimicos crucis Christi, terrena sapientes, ab antiquis temporibus impedire non cessat. Dicit enim Augustinus in lib. de agone Christiano : *Masculi et feminæ et omnis ætas et omnis sæculi dignitas, ad speciem vitæ æternæ commutata est. Alii neglectis temporalibus bonis, convolant ad divina, alii cedunt eorum virtutibus, qui hæc faciunt, et laudant, quod imitari non audant. Pauci autem adhuc murmurant et inani livore torquentur, aut qui sua quærunt in Ecclesia quamvis catholici videantur, aut ex ipso Christi nomine gloriam quærentes hæretici.* Ex horum siquidem numero insurrexerunt ab olim diversis quidem locis, sed pari vesania Jovinianus Romæ, Vigilantius in Gallia, quæ antea errorum monstris caruerant, quorum primus virginitati matrimonium, secundus paupertati divitum statum præsumpserunt æquare, manifesta perfidia, evangelica et apostolica consilia, quantum in ipsis est, reddentes inania. Si enim divitiæ paupertati, virginitati matrimonium comparantur ex æquo, frustra vel Dominus de paupertate servanda, vel ejus Apostolus de virginitate custodienda, dedit consilium. Unde insignis doctor Hieronymus utrumque eorum efficaciter confutavit. Sed sicut in Apocalypsi legitur, unum de capitibus bestiæ, quod quasi occisum fuerat, a plaga suæ mortis curatur. Insurgunt enim iterato in Gallia novi Vigilantii, a consiliorum observantia multipliciter et astute homines retrahentes. Primo namque proponunt, nullos consiliorum observantiam per religionis introitum debere assumere, nisi prius in mandatorum observantia exercitatos, per quorum dictum et pueris et peccatoribus, et noviter conversis ad fidem arripiendæ perfectionis via præcluditur. Addunt insuper, quod consiliorum viam nullus debeat assumere, nisi prius multorum consilio requisito, per quod quantum impedimentum assumendæ perfectioni paretur hominibus, nullus sanæ mentis ignorat, dum carnalium hominum consilia, quorum major est numerus, facilius a spiritualibus homines retrahunt, quam inducant. Conantur insuper impedire obligationem hominum, ad religionis ingressum, per quam firmatur animus ad perfectionis

viam assumendam. Demum paupertatis perfectioni derogare multipliciter, non venerentur.

Horum autem conatum nepharium præfiguravit Pharao, qui ut legitur Exod. v, objurgans Moysen, et Aaron volentes populum Dei ex Ægypto educere : *Quare inquit Moyses et Aaron solicitatis populum ab operibus suis?* Ubi dicit Glos. Origenis : « Hodie quoque si Moyses et Aaron, id est propheticus et sacerdotalis sermo, animam solicitet ad servitium Dei, exire de sæculo, renuntiare omnibus quæ possidet, attendere legi et Verbo Dei, continuo audies unanimes et amicos Pharaonis dicentes : Videte quomodo seducuntur homines et pervertuntur adolescentes. » Et postea subdit : « Hæc erant tunc verba Pharaonis, hæc nunc amici ejus loquuntur. » Hæc igitur sunt eorum consilia quibus impedire conantur, tendentium ad perfectiorem profectum. Sed secundum Salomonis sententiam, non est consilium contra Dominum, de cujus confisi auxilio spiritualibus armis quæ sunt potentia Deo, prædicta consilia nitemur destruere et præsumptionis altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei.

De singulis igitur præmissorum hoc ordine prosequemur, ut primo ponamus ea, quibus suam intentionem fundare nituntur, post hæc ostendere conabimur secundum quid et quomodo singulum prædictorum repugnat veritati, quæ secundum pietatem est, deinde ostendemus ea quibus utuntur ad suæ opinionis assertionem, inania et frivola esse.

CAPUT II.

Rationes quibus exstruere quidam nituntur, non debere aliquos ad religionem admitti antequam fuerint in præceptis exercitati.

Nituntur autem ostendere multipliciter, quod consiliorum viam non debent arripere nisi prius fuerint in observantia mandatorum exercitati. Salvator enim noster ubi consilium de paupertate sectanda dedit, primo adolescenti proposuit, ut si vellet vitam ingredi servaret mandata, et tunc profitenti se a juventute mandata servasse, consilium servandæ paupertatis dedit. Videtur igitur, quod observantia mandatorum viam consiliorum præcedere debeat.

Item inducunt quod Matth. ult. super illud : *Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis,* dicit Glos. Bedæ : Congruus

ordo. Primo enim docendus est auditor, deinde fidei Sacramentis imbuendus, tunc ad servanda mandata instruendus. Ex quo volunt accipere, quod observantia mandatorum præcedere debeat consiliorum assumptionem.

Adhuc in Psal. cxviii, 104, legitur: *A mandatis tuis intellexi*. Ubi dicit Gloss: Non mandata ipsa dico me intellexisse, sed *a mandatis*: quia ea faciendo venit iste ad altitudinem sapientiæ. Ex quo etiam idem quod prius volunt concludere.

Item inducunt, quod alibi in Psal. cxxx super illud: *Sicut ablactatus est super matre sua*, dicit Gloss.: « Sicut quinque tempora notantur in carnali procreatione et alitione, ita et in spirituali. Prius enim concipimur in utero: deinde ibidem alimur, donec in lucem edamur: deinde manibus matris gestamur et lacte nutrimur, quousque ablactati ad mensam patris accedamus. » Et postea subdit: « Hæc quinque tempora sancta servat Ecclesia. In quarta enim feria quartæ hebdomadæ, quasi Ecclesiæ infantia concipitur. Tunc enim per exorcismum et catechismum, rudimentis Christianitatis imbuuntur. Deinde quasi in utero Ecclesiæ aluntur usque ad sabbathum sanctum, in quo per baptismum ad lucem generantur. Deinde quasi manibus Ecclesiæ gestantur et lacte nutriuntur usque ad Pentecosten, quo tempore nulla difficilia inducuntur, non media nocte surgitur, non jejunatur. Postea Spiritu paraclito confirmati, quasi ablactati, incipiunt jejunare et alia difficilia servare. » Multi vero hunc ordinem pervertunt ut hæretici et schismatici, se ante tempus a lacte separantes, unde extinguuntur. Cum ergo observatio consiliorum sit difficilior quam observatio mandatorum, videtur perversus esse ordo, et ad hæresim, vel schisma pertinere, quod aliquis accedat ad observandum consilia prius in præceptis observandis non exercitatus.

Hoc etiam idem probare nituntur per ordinem miraculorum, quibus Salvator turbas pavit. Primo enim, ut legitur Matth. xiv, satiavit quinque millia hominum ex quinque panibus et duobus piscibus. Postea vero satiavit quatuor millia hominum de septem panibus et septem pisciculis, ut habetur Matthæi xv. Significantur autem per quinque milia hi qui in sæculari habitu exterioribus uti recte noverunt. Nam qui mundo integre renuntiant, quatuor millia sunt, et septem panibus, id est evangelica perfectione sublimes, et spirituali gratia reficiuntur. Ex quo volunt accipere, quod prius debent aliqui nutriri in observantia mandatorum, et postmodum perduci ad perfectionem consiliorum.

Item inducunt quod Hieronymus dicit super Matth. in principio : *Quatuor*, inquit, *sunt qualitates de quibus sancta evangelia contexuntur, præcepta, mandata, testimonia, exempla : in præceptis justitia, in mandatis charitas, in testimoniis fides, in exemplis perfectio.* Volunt igitur concludere, quod a justitia præceptorum sit procedendum ad perfectionem exemplorum, quæ in consiliis videtur consistere.

Inducunt etiam quod Greg. dicit in VI Moralium : *Post Liæ amplexus ad Rachelem Jacob pervenit, quia perfectus quisque ad fecunditatem activæ vitæ ante jungitur, et post ad requiem contemplativæ copulatur.* Status autem religionis qui consiliorum observantiam profitetur, pertinet ad vitam contemplativam. Præcepta autem dirigunt nos ad vitam activam, quia Matthæi XIX, ubi enumerantur præcepta legis dicit Glos.: « Ecce vita activa, » ubi autem postea subjicitur : *Si vis perfectus esse,* etc., dicit Glos. : « Ecce vita contemplativa ». Non videtur ergo esse transeundum ad religionis statum, nisi prius aliquis fuerit in vita activa exercitatus per observantiam præceptorum. Assumunt etiam quod Greg. dicit super Ezechiel. : *Nemo repente fit summus, sed in bona conversione a minimis quis inchoat, ut ad magna perveniat.* Minima autem videntur esse præcepta Decalogi, magna autem videntur esse consilia, quæ pertinent ad perfectionem vitæ. Dicit enim Aug. in lib. de sermone Domini in monte : *Illa quæ præcepta sunt in lege dicuntur minima, quæ autem Christus dicturus est, sunt maxima.* Nullus ergo debet ad observantiam majorum, id est, consiliorum accedere nisi prius in minoribus hoc est in præceptis exercitatus.

Item Greg. dicit et habetur in *Decretis* distinctione XLVIII. c. *Sicut : Scimus quod ædificati parietes non prius tignorum pondus accipiunt, nisi a novitatis suæ humore siccentur; ne si ante pondera quam solidentur accipiant, cunctam simul ad terram fabricam deponant.* Ibidem etiam habetur ex dictis Gregorii : *Casum appetit, qui ad summi loci fastigia post positis gradibus per abrupta quærit ascensum.* Unde concludunt periculosum esse, quod aliquis summam perfectionem consiliorum attingere præsumat, nisi prius in minoribus hoc est in mandatis fuerit exercitatus.

Adjiciunt etiam, quod naturæ ordine mandata præcedunt consilia, utpote magis communia, a quibus non convertitur consequentia essendi. Possunt enim præcepta sine consiliis observari, consilia vero sine præceptis nequaquam. Unde inordinatum esse

concludunt ad consilia tendere, non præmisso exercitio mandatorum.

Addunt etiam, quod si consilia præcepta præcederent, salus esse non posset his qui consilia non observant : quia secundum hoc, nec præcepta observare valerent.

Hæc igitur sunt quibus maxime utuntur ad ostendendum, quod statum perfectionis per religionis ingressum assumere non debent nisi qui sunt in observantia mandatorum exercitati.

CAPUT III.

Quod prædicta assertio locum non habet in pueris.

Et quia præsens quæstio ad mores pertinet in quibus præcipue considerandum est, utrum quod dicitur operibus congruat, ostendamus primo hoc, quod asserere nituntur a rectis operibus discordare.

Sunt autem tria genera hominum, qui præceptorum exercitationem non habent. Primo quidem pueri, qui propter defectum temporis mandatorum exercitium non potuerunt habere. Secundo sunt nuper ad fidem conversi ante quam nullum in præceptorum observantia exercitium esse potest : *Quia omne quod non est ex fide peccatum est,* ut Apostolus dicit ad Romam. XIV, 23. *Et sine fide impossibile est placere Deo,* ut dicitur ad Hebr. XI, 6. Tertio peccatores, qui in peccatis vitam duxerunt. In singulis autem præmissorum generibus manifeste apparet falsum esse quod dicitur.

Si enim ex necessitate præceptorum exercitium viam consiliorum præcederet, quam quis arripit per religionis ingressum, inordinatum valde esset, nec ab Ecclesia sustinendum, quod parentes pueros in annis minoribus constitutos offerant Deo in religione nutriendos sub consiliorum observantia, antequam in præceptis exercitari potuerint, cujus contrarium et Ecclesiæ consuetudo habet quæ maximum habet auctoritatis pondus, et multipliciter scripturarum auctoritatibus comprobatur. Dicit enim Greg. et habetur XX. q. 1. c. : *Addidistis : Si pater vel mater filium filiamve intra septa monasterii in infantiæ annis sub regulari tradiderunt disciplina, utrum liceat eis postquam pubertatis annos impleverint egredi, et matrimonio copulari : hoc omnino devitamus.* Nec refert quantum ad propositum pertinet, utrum sint obligati ad regularem observantiam perpetuo tenendam, quia si præceptorum exercitium ex necessitate observantiam consiliorum præcederet, nullo

modo liceret regulari consiliorum observantiæ aliquos applicare, qui nondum essent in præceptis exercitati. Hæc autem consuetudo pueros religioni tradendi non solum Ecclesiasticis statutis quam pluribus, sed etiam sanctorum exemplis comprobatur. Narrat enim Gregorius in II Dialogorum lib. quod *cœperunt ad beatum Benedictum Romanæ urbis nobiles et religiosi concurrere, suosque ei filios omnipotenti Deo nutriendos dare. Tunc quoque bonæ spei suas soboles Eutichius Maurum, Tertullus vero Patricius Placidum tradidit : ex quibus Maurus junior cum bonis polleret moribus, magistri adjutor cœpit existere. Placidus vero puerilis adhuc indolis annos gerebat.* Ipse etiam beatus Benedictus adhuc puer existens, despectis litterarum studiis, relicta domo, rebusque patris, soli Deo placere desiderans sanctæ conversationis habitum quæsivit, ut Greg. in eodem libro narrat. Hic etiam mos ab ipsis Apostolis sumpsisse invenitur exordium. Dicit enim Diony. in fine Ecclesia, hierar. : *Sursum acti infantes ad habitum sanctum habebunt consuetudinem ab omni remoti errore, et immundæ vitæ expertes. Hoc divinis nostris ducibus ad mentem venit, et visum est suscipere infantes.* Et quamvis ibi loquatur Dionysius de susceptione infantium ad Christianam religionem in baptismo assumendam, tamen ratio ibi inducta etiam proposito competit, quia utrobique pueros expedit nutriri in his quæ postmodum sunt observaturi, ut ad hoc horum habitus informentur. Et ut ulterius procedatur, hoc etiam ipsius Domini auctoritate firmatur. Legitur enim Matth. XIX, 13 quod : *oblati sunt Christo parvuli, ut manus eis imponeret, et oraret : discipuli autem increpabant eos, Jesus autem ait eis : Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire. Talium est enim regnum cœlorum :* ubi dicit Chrys. : Quis mereatur appropinquare Christo, si repellitur ab eo simplex infantia? Nam si sancti futuri sunt, quid negatis filios ad patrem venire? Si autem peccatores futuri sunt, ut quid sententiam condemnationis profertis antequam culpam videatis? Manifestum est autem quod maxime appropinquat homo Christo per viam consiliorum, secundum illud Matthæi XIX, 21 : *Vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et sequere me.* Non sunt igitur pueri retrahendi, ne per observantiam consiliorum Christo appropinquent. Sed sicut Oregines ibidem dicit, quidam priusquam discant rationem justitiæ de pueris, reprehendunt eos qui per simplicem doctrinam pueros et infantes, id est. minus adhuc eruditos offerunt Christo. Dominus autem hortans discipulos suos viros jam constitutos condescendere utilitatibus

puerorum, ut fiant pueris quasi pueri, ut pueros lucrentur, dicit : *Talium est regnum cœlorum.* Nam et ipse cum in forma Dei esset, factus est puer. Hoc ergo debemus attendere, ne æstimatione sapientiæ excellentioris contemnamus quasi magni pusillos Ecclesiæ prohibentes pueros venire ad Jesum. Et ut adhuc ad priora nos extendamus, de Joanne Baptista legitur Lucæ I, 80 : *Puer crescebat, et confortabatur spiritu, et erat in defertis usque ad diem ostensionis suæ ad Israel.* Ubi dicit Beda : Prædicator pœnitentiæ futurus, ut liberius auditores suos a mundi illecebris erudiendo subtollat, primævam in desertis transegit vitam, ne, ut Greg. Nyssenus dicit, hujusmodi fallaciis quæ per sensus ingeruntur, assuetus, quamdam confusionem ac errorem incurreret erga veri boni discretionem : et ideo ad tantum divinarum gratiarum elevatus est apicem, ut plusquam Prophetis sibi gratia infunderetur, quia mundus, expers cujuslibet passionis, desiderium suum a principio usque ad finem divinis aspectibus obtulit. Non solum igitur licitum est, sed etiam valde expediens ad majorem gratiam optime promerendam, ut aliqui a pueritia sæculum deserentes, in deserto religionis vivant. Unde Trenorum III. 27 dicitur : *Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua.* Et causa videtur assignari, cum subditur : *Sedebit solitarius, et tacebit, quia levavit se super se :* per quod datur intelligi, qui ab adolescentia sua jugum religionis portando se super se elevant, ab observantias religionis, quæ in quiete consistit, a mundanis curis et silentio, a turbarum tumultibus magis redduntur idonei, secundum illud Proverbiorum XXII, 6 : *Adolescens juxta viam suam etiam cum senuerit non recedet ab ea.* Et inde est quod Anselmus in libro de similitudinibus, eos qui sunt a pueritia in monasteriis nutriti, Angelis comparat : eos vero qui postmodum in perfecta ætate convertuntur, hominibus.

Hoc etiam non solum sacræ Scripturæ auctoritatibus, sed etiam Philosophorum sententiis confirmatur, Dicit enim Philosophus in II, Ethicorum : *Non parum differt sic, vel sic ex juvene confestim assuefieri : sed multo magis, aut omne, id est, totum in hoc consistit, quod aliqui a pueritia erudiantur in hoc, quod per totam vitam debetur servare.* Et in VIII, Politicorum dicit idem Philosophus, quod *legislatori maxime negotiandum est circa juvenum disciplinam, quos oportet erudire secundum quod convenit ad unamquamque qualitatem.*.

Hoc etiam ex communi hominum consuetudine manifeste appa-

ret, secundum quam homines a pueritia applicantur illis officiis, vel artibus, in quibus vitam sunt acturi. Sicut qui futuri sunt clerici, mox a pueritia in clericatu erudiuntur, qui futuri sunt milites, oportet quod a pueritia in militaribus exercitiis nutriantur, sicut Vegetius dicit in lib. de re Militari, qui futuri sunt fabri, fabrilem artem a pueritia discunt. Cur igitur in hoc solo regula fallet, ut qui futuri sunt religiosi, non a pueritia in religione exerceantur? Quinimmo necesse est ut quanto aliquid est difficilius, tanto ad illud portandum magis homo a pueritia consuescat.

Sic igitur manifeste apparet, quod in pueris locum non habet, quod dicunt oportere aliquem prius in mandatis exerceri, quam ad consilia transeat religionem intrando.

CAPUT IV.

Quod prædicta assertio locum non habet in his qui de novo convertuntur ad fidem.

Nunc videre oportet, utrum hoc locum habere possit in his qui nuper ad fidem sunt conversi, quibus si quis religionis habitum intercidat tamquam in præceptis non exercitatis, primo aspectu absurdum apparet, cum constat Christi discipulos statim in sua conversione ad fidem, esse assumptos ad Christi collegium, in quo primum exemplar consiliorum perfectionis apparuit, et absque dubio cujuscumque religionis statum excessit. Ipse quoque Paulus inter Apostolos conversione novissimus, prædicatione primus statim ad fidem conversus, viam perfectionis evangeliæ sumpsit. Dicit enim ad Galat. I, 15 : *Cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ, ut vocaret per gratiam suam, ut revelaret filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus, continuo non acquievi carni et sanguini.* Hoc etiam ex ipsius Christi exemplo nobis ostenditur. Legitur enim Matthæi IV, post baptismum Christi, quod tunc Jesus ductus est in desertum a spiritu, ubi dicit Gloss. : « Tunc, id est, post baptismum, docens baptizatos de mundo exire, et in quiete Deo vacare. » Hoc etiam ex multorum laudabili consuetudine approbatur, qui ab infidelitate quacumque ad fidem Christi conversi, statim habitum religionis assumunt. Quis autem erit tam improbus disputator, quia audeat eis consulere, ut potius in sæculo remaneant, quam in religione perceptam baptismi gratiam studeant conservare? Quis sanæ mentis ab hoc

proposito eum impediat, ne Christum quem per Sacramentum Baptismi jam induit, perfecta imitatione induere mereatur?

Apparet igitur et in hoc secundo hominum genere derisibile omnino esse, quod dicunt homines ab ingressu religionis arcendos ante exercitium præceptorum.

CAPUT V.

Quod prædicta assertio locum non habet in peccatoribus per pœnitentiam conversis.

Denique videamus, an in tertio genere hominum scilicet de peccatis pœnitentium nondum in pæceptis exercitatorum, conveniens esse possit quod dicunt. Ubi assumentium videtur, quod in Evangelio legitur de conversione Matthæi, quem Dominus de telonei lucris ad sui sequelam vocavit, et quamvis non statim sit in Apostolatum assumptus, statim tamen consiliorum perfectionem assumpsit. Dicitur enim Luc. v, 28 : *Quod relictis omnibus surgens secutus est eum*, et sicut Ambro. ibidem dicit : *Propria dereliquit, qui rapiebat aliena*. Ex quo manifeste apparet, quod statim pœnitentes post quamcumque immanitatem peccatorum, viam consiliorum possunt arripere. Quinimmo ut verius dicatur, eis maxime competit ad perfectionem viam consiliorum assumere. Greg. enim in quadam Homilia exponens illud quod habetur Lucæ III : *Facite dignos fructus pœnitentiæ,* dicit : « Quisquis illicita nulla commisit, huic jure conceditur ut licitis utatur. At si quis in culpam lapsus est, tam licita debet abscindere, quanto se meminit illicita perpetrasse, et post modum subdit. Per hoc ergo cujuslibet conscientia convenitur, ut tanto majora quærat bonorum operum lucra per pœnitentiam, quanto graviora sibi intulit damna per culpam. » Quia igitur in statu religionis homines etiam a licitis abstinent et perfectorum operum lucra quærunt, manifestum est quod a peccatis recedentes non in observantia præceptorum, sed potius in eorum transgressione exercitati, dabent viam consiliorum assumere religionem intrando, quæ est perfectæ pœnitentiæ status, unde ut habetur trigesima tertia quæstione 2 cap. *Admonere,* Stephanus Papa Astulphum quemdam, qui gravia peccata porteverat admonet dicens : *Placeat tibi consilium nostrum : Ingredere monasterium, humiliare sub manu Abbatis et multorum fratrum precibus adjutus observa cuncta simplici animo quæ tibi fuerint imperata.* et postea subdit : *Sin autem pœnitentiam publicam, permanens in*

domo tua, vel in hoc mundo vis agere, quod pejus tibi et durius et gravius esse non dubites, ita ut agere debeas exhortamur. Et subjungit quædam gravissima, quibus tamen omnibus utilius et melius esse dicit religionis ingressum.

Sic igitur patet, quod non exercitati in præceptis, sed potius in peccatis conversati salubriter admonentur ad religionis ingressum, qui tamen per horum admirabilem sapientiam a consiliis assumendis arcentur, quorum in hoc sententia, Apostoli sententia confutatur, qui dicit Roman. vi, 19 : *Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem*, ubi dicit Glos : *Humanum dico*, quia plus servitutis debetis justitiæ, quam peccato. Et Baruch iv, 8, dicitur : *Sicut fuit sensus vester, ut erraretis a Deo, decies; tantum, iterum convertentes requiretis eum,* quia videlicet post peccata quibus homo a Deo recessit, ejus præcepta transgrediens, ad majora debet manum extendere, et non esse mediocribus contentus.

Huic etiam rei multa exempla sanctorum suffragantur. Plurimi enim utriusque sexus post gravia facinora, et flagitia perpetrata, in quibus totam vitam suam consumpserant, statim consiliorum viam assumentes, nullo præmisso præceptorum exercitio religioni arctissimæ se dederunt.

Nec solum hoc auctoritatibus sanctorum et exemplis, sed etiam Philosophicis documentis comprobatur. Dicit enim Philosophus in ii Ethi. : *Multum enim abducentes a peccato, in medium veniemus. quod tortuosa lignorum dirigentes faciunt.* Oportet igitur eos qui per peccata sunt distorti, ad rectitudinem deduci, perfectiora virtutis opera observando.

Patet igitur ex præmissis, quod in nullo genere hominum locum habere potest quod dicunt, non debere aliquos ad religionem transire, nisi prius fuerint in præceptis exercitati.

CAPUT VI.

Destructio radicis erroris præmissi.

Ad hunc autem errorem radicitus extirpandum, oportet ejus radicem sive originem invenire. Videtur autem ex hoc prædictus error procedere, quod existimant in consiliis principaliter perfectionem existere, et præcepta ad consilia ordinari sicut imper-

fectum ordinatur ad perfectum, et sic necesse sit a præceptis ad consilia transire, sicut ab imperfecto ad perfectum pervenitur. Cum autem hoc simpliciter ad præceptis enuncient, falluntur. Manifestum est enim præcipua præcepta esse de dilectione Dei et proximi, secundum quod Dominus dicit Matth. XXII. 37, quod primum et maximum mandatum legis est : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, secundum autem simile est huic : diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* In his autem duobus præceptis essentialiter consistit vitæ Christianæ perfectio. Unde Apostolus dicit ad Coloss. III, 14 : *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis.* Ubi dicit Gloss. quod cætera perfectum faciunt in quantum scilicet ad charitatem ordinantur, charitas autem omnia ligat. Et inde est, quod cum Dominus Matth. v, 48, præcepta de proximi dilectione dedisset subjunxit : *Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est,* et Matthæi XIX, 27, super illud : *Ecce nos reliquimus omnia et secuti sumus te,* dicit Hieron.: « Quia non sufficit tantum relinquere, jungit quod perfectum est, *et secuti sumus te.* » Sequebantur autem Apostoli Dominum, non tam passibus corporis, quam affectibus corporis, quam affectibus mentis. Unde super illud Luc. v : *Ait illi, sequere me.* Dicit Ambros. : « Sequi jubet, non corporis gressu, sed mentis affectu. » Patet igitur, quod præcipue in affectu charitatis ad Deum perfectio Christianæ vitæ consistit, et hoc rationabiliter : cujuslibet enim rei perfectio in executione sui finis constitit. Finis autem christianæ vitæ est charitas, ad quam sunt omnia ordinata, secundum illud I ad Thimo. I, 5 : *Finis præcepti charitas est,* ubi dicit Gloss. : « *Charitas est finis,* idest perfectio, *præcepti* id est præceptorum omnium quorum impletio est dilectio Dei et proximi. »

Oportet autem considerare, quod alter judicandum est de fine, et de his quæ sunt ad finem. In his enim quæ sunt ad finem præfigenda est quædam mensura, secundum quod congruit fini. Sed circa ipsum finem nulla mensura adhibetur, sed unusquisque ipsum assequitur, quantum potest : sic medicus medicinam quidem moderatur, ne superexcedat, sanitatem autem inducit quanto perfectius potest. Sic igitur præceptum dilectionis Dei, quod est ultimus finis christianæ vitæ, nullis terminis coarctatur, ut possit dici, quod tanta dilectio Dei cadat sub præcepto : major autem dilectio limites præcepti excedens sub consilio cadat : sed unicuique præcipitur, ut Deum diligat, quantum potest, quod ex

ipsa forma præcepti apparet cum dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Unusquisque autem hoc observat secundum suam mensuram, unus quidem perfectius, alius autem minus perfecte. Ille autem totaliter ab observantia hujus præcepti deficit, qui Deum in suo amore non omnibus præfert. Qui vero ipsum præfert omnibus, ut ultimum finem, implet quidem præceptum, vel perfectius, vel minus perfecte, secundum quod magis vel minus detinetur aliarum rerum amore, unde Aug. dicit in lib. LXXXIII, Qq. : *Charitatis venenum est spes adipiscendorum, aut retinendorum temporalium :* quod est intelligendum, si sperentur tanquam ultimus finis : *Nutrimentum ejus est, imminutio cupiditatis : perfectio, nulla cupiditas.*

Est autem et alius modus perfectus observantiæ hujus præcepti, qui non potest observari in via. Dicit enim Aug. in lib. de Perfectione justitiæ, quod *in illa plenitudine charitatis quæ erit in patria, charitatis præceptum illud implebitur, diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo* etc.; et postea subdit : *Cur ergo non præciperetur homini ista perfectio, quamvis eam in hac vita non habeat? Non enim recte curritur, si quo currendum est nesciatur. Quomodo autem sciretur, si nullis præceptis ostenderetur?* Ad hæc igitur præcepta dilectionis Dei et proximi omnia alia præcepta et consilia ordinantur, sicut ad finem, unde Aug. dicit in Enchi. : *Quæcumque mandat Deus ex quibus unum est,* non mœchaberis, *et quæcumque non jubentur, sed speciali consilio movetur, ex quibus unum est,* bonum homini est mulierem non tangere, *tunc recte fiunt cum referuntur ad diligendum Deum, et proximum propter Deum.*

Aliter tamen ad præcepta charitatis ordinantur alia præcepta legis; aliter autem consilia. Ad finem enim aliquid ordinatur, ut sine quo finis haberi non potest, sicut cibus ad vitam conservandam : aliquid vero ordinatur in finem, sicut per quod et facilius, et securius, et perfectius finis obtinetur : sicut ad vitam corporis conservandam ordinatur cibus ex necessitate : medicina vero conservativa sanitatis, ut perfectius et securius sanitas habeatur. Primo ergo modo, ad charitatem ordinantur alia legis præcepta : nullo enim modo potest præcepta charitatis implere, qui vel alios deos colit, per quod disceditur a Dei dilectione, vel qui homicidium aut furtum committit, quæ dilectioni proximi adversantur. Secundo autem modo ordinantur ad charitatem consilia, et de concilio quidem virginitatis expresse est Apostoli sententia osten-

dentis, quod ad dilectionem Dei ordinatur. Dicit enim I ad Cor. VII, 32 : *Qui sine uxore est, sollicitus est quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo; qui autem cum uxore est, sollicitus est quæsunt mundi, quomodo placeat uxori.* De concilio vero paupertatis ipse salvator dicit, quod ad sui sequelam ordinatur, ut patet Matthæi XIX. Quæ quidem sequela in affectu charitatis consistit, ut ostensum est. Charitas autem per cupiditatis minutionem perficitur, cupiditas vero et divitiarum amor per abjectionem earum diminuitur, vel etiam totaliter aufertur. Dicit enim August. in epistola ad Paulinum et Therasiam quod *terrena diliguntur arctius adepta, quam concupita constringunt. Aliud est enim jam nolle incorporare quæ desunt, aliud jam incorporata divellere.* Utrumque etiam consilium ad dilectionem proximi ordinatur. Cum enim ea quæ Dominus præcipit Matth. v, ad dilectionem proximi pertinentia, sint in præparatione animi observanda, manifestum est, quod magis ad horum observantiam præparatur animus qui circa propria non sollicitatur : facilius enim tollenti tunicam et pallium dimittere est paratus, si necesse fuerit, qui nihil habere in suo animo destinavit, quam qui habet animum aliquid in hoc sæculo possidendi.

Quia vero charitas non solum finis est, sed etiam radix omnium virtutum, et præceptorum quæ de actibus virtutum dantur consequens est, ut, sicut per consilia homo proficit ad perfectius diligendum Deum et proximum, ita etiam proficiat ad perfectius observanda, quæ de necessitate ad charitatem ordinantur. Qui enim continentiam aut paupertatem servare proposuit propter Christum, longius ab adulterio et furto recessit. Adduntur etiam in religionis statu multæ observantiæ, puta vigilarum, jejuniorum et sequestrationis a sæcularium vita, per quæ homines magis a vitiis arcentur, et ad virtutis perfectionem facilius promoventur, et sic consiliorum observatio ad aliorum observantiam præceptorum ordinatur, non tamen ordinatur ad ea sicut ad finem : non enim aliquis virginitatem, ut adulterium vitet, vel paupertatem, ut a furto desistat, sed ut in Dei dilectionem proficiat : majora enim non ordinantur ad minora, sicut ad finem.

Sic igitur patet, quod consilia ad vitæ perfectionem pertinent, non quia in eis principaliter consistat perfectio, sed quia sunt viæ quædam, vel instrumenta ad perfectionem charitatis habendam. Unde Aug. dicit in lib. de moribus Ecclesiæ, de vita religiosorum loquens : *Concupiscentiæ domandæ et dilectioni fratrum retinen-*

dæ, invigilat omnis intentio. Et ibidem dicit : *Charitas præcipue custoditur, charitati virtus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur.* Et in Collatione patrum dicit abbas Moyses : *Pro hac,* scilicet puritate cordis et charitate, *universa agimus atque toleramus ; pro hac parentes, patria, dignitates, divitiæ, deliciæ mundi hujus, et voluptas universa contemnitur, pro hac jejuniorum inediam, vigilias, labores, corporis nuditatem, lectiones cæterasque virtutes suscipimus, ut per ista ab universis cogitationibus noxiis illæsum præparare cor nostrum et conservare possimus, et ad perfectionem charitatis istis gradibus innitendo conscendere.* Sic igitur cum duplex sit modus observandi præcepta, perfectus scilicet et imperfectus, est etiam duplex exercitium præceptorum : unum quidem, quo aliquis exercitatur in perfecta observantia præceptorum, et hoc idem exercitium fit per consilia sicut ex præmissis patet : aliund autem est exercitium in perfecta observantia præceptorum, quod fit in vita sæculari absque consiliis. Cum ergo dicitur, quod oportet aliquem prius exercitari in præceptis, quam ad consilia transeat, idem est, ac si dicatur, oportet prius hominem exercitari in imperfecta observantia præceptorum, quam exercitari, in perfecta observantia eorumdem, quod valde inepte dicitur sive ad ipsa præcepta respiciamus, sive ad ipsa exercitia. Quis enim tam insanæ mentis esse poterit, qui aliquem volentem perfecte diligere Deum et proximum, retrahat cogens ipsum prius diligere imperfecte ? Nonne hoc formæ dilectionis contradicit, quæ nobis traditur in præceptis charitatis divinæ, cum dicitur : *Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo.* Numquid timendum est, ne nimis cito homo incipiat Deum perfecte diligere, quasi possit in diligendo Deum modo præterire ? dicitur Eccles. XLIII, 32 : *Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, supervalebit adhuc,* etc. Unde Apost. I, ad Corint. IX, 24, monet : *Sic currite, ut comprehendatis.* Et ad Heb. IV, 11, dicit : *Festinemus ingredi in illam requiem* : quia quantumcumque homo tempestive viam perfectionis incipiat, semper sibi remanet quo possit perficere quousque ultimam perfectionem homo consequatur in patria. Si vero ad ipsa exercitia inspiciamus, major apparebit absurditas. Quis enim dicat volenti continentiam, vel virginitatem servare, ut prius in matrimonio caste vivat ? Quis dicat paupertatem pro Christo volenti subire, ut prius in divitiis juste vivat ? quasi per divitias animus hominis ad paupertatem præparetur, et non magis propositum paupertatis impediant ?

Quod manifeste apparet, Matth. XIX, de adolescente qui paupertatis consilium a Domino non suscepit, sed abiit tristis propter divitias quas habebat. Et hæc quidem dicta sunt si compararentur consilia ad præcepta charitatis. Si vero comparemus ea ad alia legis præcepta, quis non videat quanta sequatur absurditas? Si enim per consilia et religionis observantias tolluntur occasiones peccatorum, per quæ sunt præceptorum transgressiones, quis non videat aliquem tanto magis indigere, ut occasiones peccatorum evitet? Numquid ergo dicendum erit juveni : Vivas interim inter mulieres; et lascivorum consortia, ut sic in castitate exercitatus, postmodum in religione castitatem observes : tamquam facilius sit in sæculo, quam in religione castitatem servare? Idem etiam de aliis virtutibus et peccatis apparet.

Similes sunt igitur hujusmodi doctrinam promulgantes bellorum ducibus, qui milites in suo tyrocinii exordio acrioribus bellis exponerent. Fatemur, autem quod si qui sunt in vita sæculari exercitium præceptorum habentes, melius possunt in religione proficere : sed sicut ex una parte præceptorum exercitium in vita sæculari præparat hominem ad consilia melius observanda, ita ex alia parte sæcularis vitæ consuetudo consiliis observandis impedimentum præstat. Unde Gregor. dicit in princ. Moral. : *Cum adhuc me cogeres animus præsenti mundo, quasi specie tenus deservire, cæperunt multa contra me ex ejusdem mundi cura succrescere, ut in eo jam non specie, sed quod est gravius, mente retinerer : quæ tandem cuncta solicite fugiens, portum monasterii petii.*

CAPUT VII.

Solutio rationum adversariorum.

His igitur visis facile est ea, quibus innituntur, refellere.

Quod enim primo inducunt de adolescente cui Dominus consilium perfectionis dedit, ut puta jam in mandatis exercitato, quia dixerat : *Hæc omnia servavi a juvente mea* : manifestum est secundum Hieronymum efficaciam non habere. Dicit enim super Matth. : « Mentitur adolescens. Si enim quod positum est in mandatis : *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* opere complesset, quomodo postea audiens : *Vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus,* tristis recessit? » Et sicut Origenes super Matth. narrat, scriptum est in evangelio secundum Hebræos, quod cum Dominus dixisset ei : *Vade et vende omnia quæ habes, cæpit dives scalpere caput suum,*

et dixit ad eum Dominus: Quomodo dicis: Feci legem et Prophetas? Scriptum est in lege : Diliges proximum tuum sicut teipsum, et ecce multi fratres tui filii Abrahæ amicti sunt stercore, morientes præ fame, et domus tua plena est multis bonis, et non egreditur aliquid omnino ex ea ad eos. Itaque Dominus redarguens eum dicit : *Si vis perfectus esse* etc. Impossibile est enim implere mandatum, quod dicit : *Diliges proximum tuum sicut te ipsum,* et esse divitem, et maxime tantas habere possessiones : Sed hæc intelligenda sunt quantum ad perfectum modum observantiæ hujus præcepti. Nihil autem prohibet dicere eum prius imperfecte præcepta observasse, et quantum ad hoc eum non fuisse mentitum, sicut Chrys. et alii expositores dicunt. Nec tamen quia exercitato aliqualiter in observantia mandatorum Dominus perfectionis consilium dedit, ideo necessaria forma præscribitur, ut solis talibus aditus ad consilia pateat, quia etiam Matth. non exercitatum in præceptis, sed potius in peccatis conversatum, ad consilia sequenda vocavit, ut sic nec peccatoribus, nec etiam innocentibus perfectionis viam præcluderet.

Quod vero secundo inductum est, quod post sacramenta ad mandata servanda auditor est instruendus, hoc nihil ad propositum facit : quia instructio in mandatis omnibus necessaria est sive sæculo remanentibus, sive etiam assumentibus perfectionis viam per religionis ingressum : sicut etiam doctrina fidei, et sacramenta, de quibus præmittitur, sunt utrisque communia.

Similiter quod tertio est inductum, quod faciendo mandata homo venit ad latitudinem sapientiæ, nihil aliud indicat, nisi quod per observantiam mandatorum homo meretur sapientiam occultorum. Unde ibidem inducitur illud, quod habetur Eccles. I, 33, secundum aliam litteram : *Concupisce sapientiam, serva mandata, et Dominus præbebit illam tibi :* quod manifestum est nihil ad propositum pertinere. Jam vero quod quarto propositum est de Gloss. super illud Psal. cxxx : *Sicut ablactatus super matre sua,* diligentius discutiamus, quia quamvis sit frivolum, multum tamen hoc jactant, et inaniter innituntur eidem. Patet autem ex ipso progressu Glossæ inductæ, quod agit de nutritione noviter ad fidem conversorum. Sic enim præmittitur, quod post baptismum bonis operibus informamur, et lacte simplicis doctrinæ nutrimur proficiendo a lacte, donec jam grandiusculi a lacte matris accedamus ad mensam patris idest a simpliciori doctrina, ubi præstatur : *Verbum caro factum est,* accedamus ad verbum pa-

tris, *in principio apud Deum,* quod manifestum est ad doctrinæ ordinem pertinere. Postmodum vero ecclesiastica observatio in exemplum inducitur, quæ quinque tempora observat, in quorum primo per exorcismum, et catechismum nuper conversi ad fidem rudimentis christianitatis imbuuntur. Secundum tempus est, quando in utero Ecclesiæ aluntur, usque ad sabbatum sanctum, et tunc est tertium tempus, in quo per baptismum ad lucem generantur. Quartum tempus est, in quo manibus ecclesiæ gestantur, et lacte nutriuntur usque ad Pentecostem, quo tempore nulla difficilia inducuntur, non jejunatur, non media nocte surgitur. Quintum est tempus, in quo Spiritu paraclyto confirmati, quasi ablactati incipiunt jejunare, et alia difficilia facere et servare, quod videtur ad horum propositum pertinere, quia manifeste agitur de ordine transeundi a facilioribus operibus ad difficiliora.

Hic autem eorum processus tripliciter deficit, primo quidem, quia alia est ratio in his quæ sponte assumuntur, alia in his quæ ex necessitate inducuntur. Item, est alia ratio de nuper conversis ad fidem qui sunt quasi pueri nutriendi, atque alia de pœnitentibus qui sunt quasi infirmi sanandi. Si igitur aliqui fuerint de novo ad fidem conversi, non sunt eis ex necessitate a principio difficilia imponenda, sed primum in levioribus exercitandi, postmodum vero sunt eis arctiora imponenda, sicut pueri prius nutriuntur lacte, postmodum vero durioribus cibis, et in hoc casu loquitur Glossa. Si tamen mox conversi ad fidem sponte propria voluerint manum mittere ad altiora, quis eos audebit arcere? Et ut ab exemplo Glossæ non recedamus, sicut post solemnem baptismum, qui fit in vigilia Paschæ, quædam requies a laboriosis operibus indulgetur propter infirmos, ita post solemnem baptismum, qui in vigilia Pentecostes celebratur, statim Ecclesia indicit jejunia, ad significandum eos qui ex fervore spiritus in baptismo suscepti statim se arctiori vitæ subjiciunt. De pœnitentibus autem est alia ratio, quia eis a principio injungitur pœnitentia arctior, postmodum vero paulatim levigatur, sicut etiam infirmis cum sanari incœperint, arctior diæta imponitur, quæ postmodum cum in valetudine profecerint, remittitur. Secundum hoc ergo Ecclesia innocentibus a principio leviora imponit onera præceptorum, quæ ex necessitate servantur, consilia vero ex necessitate eis Ecclesia non imponit, nec tamen prohibet, si ea velint propria voluntate assumere : pœnitentibus autem secun-

dum statuta canonum in primis annis arctiores observantiæ injungitur.

Secundus defectus est, quia in quolibet officio, vel statu a facilioribus ad difficiliora transitur. Nec tamen oportet quod quicumque altiorem statum recipit, in leviori prius exerceatur. Non enim necesse est ut qui in aliquo artificio exerceri voluerit, prius in aliquo leviori exerceatur, sed in eodem artificio a levioribus ad majora per ducitur. Unde non oportet ut qui in statu religionis per consiliorum observantiam exerceri voluerint, prius exerceantur in sæculo in observantia præceptorum, sed quod de his quæ ad religionem pertinent, a principio minora eis imponantur : sicut nec oportet quo qui volunt clericale officium assumere, prius in vita laicali exerceantur, aut qui volunt continenter vivere, non prius oportet eos in continentia conjugali exerceri.

Tertius defectus est, quia duplex est operis difficultas. Quædam ex sola magnitudine operum, et talis difficultas, qui requirit perfectionem virtutis, non imponitur imperfectis : quædam vero est difficultas cohibitionis, qua magis indigent qui sunt imperfectæ virtutis. Unde pueris arctior adhibetur custodia dum sub pædagogis educantur, quam postmodum cum pervenerint ad ætatem perfectam. Status autem religionis est quædam disciplina cohibens a peccatis, et facilius ad perfectionem inducens, sicut ex prædictis apparet. Et ideo hi qui sunt imperfectæ virtutis, puta, nondum in præceptis exercitati, magis indigent tali custodia, quia facilius est eos peccatis abstinere tali disciplinæ subjectos, quam si liberius in sæculo nutriantur. Quod vero in Gl. subditur, Multi hunc ordinem pervertunt, ut hæretici et schismatici, manifeste apparet per sequentia ad ordinem doctrinæ pertinere, sequitur enim : Hic vero servasse dicit, obstringens se maledicto sic, quasi non modo in aliis suis humilis, sed etiam in scientia, quia ego humiliter sentiebam prius nutritus in lacte, quod est *Verbum caro factum,* ut succrescerem ad panem angelorum scilicet ad verbum, quod est *in principio apud Deum,* et sic redit ad id quod prius dixerat. Unde quod in medio positum est, causa exempli inducitur.

Quod vero quinto inductum est, de quinque millibus hominum, quos Christus de quinque panibus prius pavit, et postmodum quatuor millia de septem panibus, tam frivolum est, ut responsione non egeat. Nec enim oportet secundum ordinem figurarum, et ordinem rerum esse quæ figurantur, quia quandoque per priora

figurantur posteriora, et e converso. Nec ab hujusmodi figuris efficax argumentatio trahitur, ut Augustin. dicit in quædam epistola contra Donatistas. Et Dionys. dicit in Epistola ad Titum, quod symbolica Theologia non est argumentativa. Hoc tamen non obstante dicamus, quod per istum ordinem miraculorum designatur ordo præceptorum ad consilia quantum ad statum totius humani generis. Non enim consilia fuerint data in veteri testamento, sed in novo, quia nihil ad perfectum adduxit lex : et hoc patet per Glos. quæ quinque panes dicit esse, legalia præcepta : septem autem panes evangelicam perfectionem. Non autem propter hoc oportet quod iidem homines prius exerceantur in præceptis legalibus in sæculari vita, et postmodum in consiliis in vita religiosa. Non enim legitur quod iidem homines fuerint inter quatuor millia.

Similiter vero quod sexto proponitur de illis quatuor, ex quibus sancta Evangelia contexuntur, non facit ad propositum : quia quod dicitur in exemplis, perfectio non refertur ad consilia, sed ad perfectum modum observandi præcepta, quæ sunt de actibus virtutum, sicut Christus observavit. Unde subduntur in Glos. exempla ut hoc : *Discite a me, quia mitis sum* etc. et : *Estote perfecti, sicut et Pater vester* etc., et alibi : *Exemplum enim dedi vobis* etc.

Jam vero quod septimo proponitur de ordine vitæ activæ ad contemplativam, diligentius considerandum est, quia hoc ab eis frequentius inculcatur. Verum quidem igitur est, quod activa vita contemplativam præcedit, sed ignorare videntur quid sit vita activa. Primo quidem, quia credunt vitam activam in sola dispensatione rerum temporalium existere, ita quod asserunt religiosos qui nihil possident nec proprium, nec commune, activæ participes esse non posse, quod manifeste falsum ostenditur in hoc quod Gregor. dicit in II Homilia secundæ partis super Ezechielem : *Activa vita est panem esurienti tribuere, verbo sapientiæ nescientem docere, errantem corrigere, ad humilitatis viam superbum proximum revocare, infirmantis curam gerere, quæ singulis quibusque expediunt dispensare, et commissis nobis qualiter substinere valeant providere.* Ex quo patet, quod ad activam pertinet non solum in temporalibus, sed etiam in spiritualibus docendo, vel corrigendo aliis providere, ad quæ magis homines redduntur idonei nihil penitus in hoc seculo habentes. Unde et Dominus Apostolos orbis doctores futuros omnibus hujus mundi bonis spo-

liavit, ut habetur Matth. x. Est autem quærendum ulterius, utrum exercitium moralium virtutum hominis ad seipsum, ad vitam activam pertineat : et si quidem doctrinam sequamur Philosophi, morales virtutes omnes pertinent ad vitam activam, ut patet in x. Ethicor. : Intellectuales vero ad vitam contemplativam, cui etiam Augustin. attestatur xii, de Trinitat.; ubi rationem inferiorem quæ temporalia dispensat, sive ad se, sive ad alium pertinentia deputat actioni, superiorem vero rationem, quæ rationibus æternis inhæret, deputat contemplationi. Hoc ergo habito, in promptu est ratio, quare vita activa præcedat contemplativam, quia nisi homo per virtutes morales habeat animam a passionibus depuratam, quod pertinet ad vitam activam, non est indoneus ad divinam veritatem contemplandam, secundum illud Matth. v, 8 : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt,* et hic imperfecta, et in futuro contemplatione perfecta. Sic igitur exercitium vitæ activæ est non solum in secularibus, sed etiam in religiosis. Primo quidem, in quantum per virtutes morales in eis animæ passiones refrenantur. Secundo, quia ipsi etiam in alios possunt misericordiæ officia exhibere, vel docendo vel corrigendo, vel saltem infirmos visitando, mœstos consolando, vel in sæculo existentes, vel secum in monasterio viventes. Unde quantum ad hæc duo, dicitur Jacobi. i, 27 : *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem hæc est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum, et immaculatum se custodire ab hoc sæculo.* Tertio, quia in ipso religionis ingressu etiam temporalia dispensaverunt, quæ habebant pauperibus largientes. Non ergo propter hoc Glossa inducta præcepta dicit ad vitam activam pertinere, consilia vero ad contemplativam, quia præcepta ad solam vitam activam pertineant : dicit enim ibidem Gregor. : *Contemplativa vita est charitatem Dei, et proximi tota mente retinere, quæ sunt magna præcepta in lege;* ut dicitur Matth. xxii : neque ita, quod consilia pertineant ad solam contemplativam, sicut ostensum est, sed quia consilia principaliter disponunt ad vitam contemplativam, præcepta autem sine consiliis observata, non sufficienter disponunt ad vitam contemplativam ad quam requiritur major perfectio. Non ergo propter hoc oportet aliquem in sæculo remanere, ut ubi exercitetur in vita activa, quia etiam in statu religionis potest homo habere exercitium tantum vitæ activæ, quantum necesse est ad hoc, quod homo promoveatur ad contemplationem.

Quod vero octavo propositum est : *Nemo repente sit summus,* non multum ad propositum facit, quamvis etiam super hoc multum innitantur. Est enim summum et infimum accipere in eodem statu et in eodem homine aut in diversis statibus, et in diversis hominibus. Si quidem igitur utrumque accipiatur in eodem statu, et in eodem homine, manifestum est, quod nemo repente fit summus, quia unusquisque recte vivens, toto tempore vitæ suæ proficit, ut ad summum perveniat. Si vero hoc referatur ad diversos status, non oportet ut quicumque vult ad superiorem statum pervenire a minori statu incipiat, sicut non oportet, ut qui vult esse clericus prius in laicali vita exerceatur, sed statim a puerilibus annis aliqui clericali militiæ ascribuntur. Similiter etiam nec hoc oportet, quantum ad diversas personas. Unus enim ab altiori sanctitatis gradu incipit, quam sit summum alterius, ad quod per totam suam alter perveniet. Unde Greg. dicit in II Dialogorum : *Quatenus præsentes et futuri omnes cognoscerent, Benedictus puer conversionis gratiam a quanta perfectione cœpisset.*

Quod vero nono proponitur de parietibus recentibus, quibus non sunt tignorum onera imponenda, et quod decimo proponitur, casum quærit qui post positis gradibus per abrupta quærit ascensum, non sunt ad propositum, quia auctoritates illæ loquuntur de honore prælationis, qui requirit perfectam virtutem, et ideo non est imperfectis imponendum. Sed consilia sunt promotiones quædam ad perfectionem et cohibitiones a peccatis, quibus novi parietes indigent, ut exsiccentur ab humore vitiorum, et quibus quasi per debitos gradus ad perfectionem pervenitur.

Quod vero undecimo proponitur, priora esse naturæ ordine præcepta consiliis, patet ex prædictis qualiter habeat veritatem. Si enim loquamur de præceptis finalibus, quæ sunt dilectio Dei et proximi, manifestum est, quod consilia ordinantur ad ea sicut ad finem. Talis est ergo ordo consiliorum ad præcepta hujusmodi, qualis eorum quæ sunt ad finem respectu finis. Finis autem est prior in intentione, posterior vero est in executione. Et sic si consilia ordinarentur ad prædicta præcepta, sicut quæ sine eis nullatenus possent servari, sequeretur, quod necesse esset prius observari consilia, quam aliquis diligat Deum vel proximum, quod est manifeste falsum. Sed quia hoc modo consilia ordinantur ad prædicta præcepta, ut per ea facilius et perfectius custodiantur, consequens est, quod per hujusmodi consilia perveniatur ad perfectam dilectionem Dei et proximi, quæ intentione præcedit con-

silia : sequitur autem secundum operis executionem. Si autem comparemus consilia ad alia præcepta, quæ ordinantur ad dilectionem Dei et proximi, inter ea duplex comparatio potest attendi. Quod enim consilia sine præceptis observari non possunt, præcepta vero a multis observantur sine consiliis, poterunt comparari consilia ad præcepta communiter considerata. Et sic erit ordo consiliorum ad præcepta, sicut ordo proprii ad commune, quod est quodammodo naturæ ordine prius, non tamen oportet, quod tempore. Et secundum hoc non oportebit, quod aliquis prius excercitetur in præceptis, et sic ad consilia transeat. Alia vero comparatio potest attendi consiliorum ad præcepta hujusmodi, quod sine consiliis observantur, et sic est comparatio consiliorum ad præcepta, sicut unius speciei perfectæ ad aliam speciem imperfectam, sicut animal rationale comparatum ad animal ratione carens, et sic consilia naturæ ordine sunt priora præceptis, quia perfectum in quolibet genere naturaliter prius est, natura enim ut Boetius dicit, a perfectis sumit initium. Nec tamen oportet, quod præcepta sic considerata sint tempore priora consiliis : non enim oportet, ut aliquid sit primo in specie imperfecta ad hoc quod transeat ad perfectam, sed necesse est, quod infra limites ejusdem speciei aliquis de imperfecto transeat ad perfectum.

Quod vero ultimo propositum est, quod non esset salus sine consiliis, si consilia præcepta præcederent, manifestum est ex præmissis, quod procedit ex falso intellectu eorum quæ dicuntur. Non enim sic dicimus consilia ordinari ad præcepta, ut sine quibus præcepta servari non possunt, sed sicut ea per quæ præcepta perfectius et melius servantur.

CAPUT VIII.

Rationes inductæ ad astruendum, quod, ante religionis ingressum, debet quis diu et cum multis deliberare.

His igitur pertractatis, inquirendum est, an oporteat volentes religionem intrare cum multis ante consilium habere, ut dicunt. Et hoc quidem nituntur astruere per hoc quod de arduis ad totam vitam pertinentibus maxime sunt a pluribus requirenda consilia. Nihil autem videtur esse magis arduum et difficile in rebus humanis, quam semetipsum abnegare, et mundum deserere, religionem intrando, in qua necesse fit per totam vitam morari. In hoc igitur maxime sunt multorum consilia requirenda, et diutina delibera-

tione pensandum. Hoc etiam ostendere nituntur, ex voti diffinitione. Dicitur enim votum esse sponsio melioris boni, animi deliberatione firmata. Ex deliberatione igitur dependet firmitas voti. Sed votum religionis est firmissimum, utpote quod nullo superveniente potest infringi : ergo præexigit maximam deliberationem. Item hoc nituntur ostendere, per hoc quod dicitur I Joan., IV, 1 : *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint;* quod in religionis introitu locum habet, ut patet per hoc quod beatus Benedictus in Regula, et Innocentius in Decretali, in hoc casu hanc auctoritatem inducunt. Sed hujusmodi probatio indiget diligenti examine, quod plenius fit per deliberationem cum multis. Oportet igitur volentem religionem intrare, primo deliberare cum multis. Addunt etiam quod ibi est consilium requirendum ubi deceptionis periculum imminet. Hoc autem contingit in religionis ingressu, quia, ut dicitur II ad Cor. XI, 14 : *Ipse Satanas transfigurat se in angelum lucis.* Unde sub specie boni decipit incantos. Oportet igitur cum multis deliberatione habita religionem intrare. Item, ea quæ possunt habere malum exitum, sunt diligenti consilio prius examinanda : religionis autem introitus in plerisque malum exitum habet, qui apostatæ et desperati fiunt. Oportet igitur maxima deliberatione præmissa religionem intrare. Denique ponendum est, quod maxime replicant. Dicitur enim Act. v, 39 : *Si ex Deo consilium est hoc aut opus, non poteritis dissolvere illud.* Dissolvitur autem propositum religionis intrandæ in multis per apostasiam. Non igitur hoc propositum fuit a Deo. Oportet igitur magna deliberatione cum multis habita prius considerare, an quis debeat religionem intrare. Hæc igitur sunt quibus necessitatem magnæ deliberationis, et cum multis habendæ, nituntur imponere his qui sunt in religione intraturi, ut multiplicatis consiliis, ex aliqua parte impedimentum paretur.

CAPUT IX.

Reprobatio prædictæ positionis.

Ad hujus autem falsitatem assertionis ostendendam, primo quidem assumamus quod habetur Matth. IV, quod *Petrus et Andreas continuo vocati a Domino, relictis retibus secuti sunt eum.* In quorum commendationem Chrysostomus dicit : *In mediis operibus existentes, audientes jubentem non distulerunt. Non dixerunt revertentes domum : Loquamur amicis; sed omnia dimittentes se-*

cuti sunt eum, sicut Elisæus Eliæ fecit. Talem enim obedientiam Christus quærit a nobis, ut neque in instanti tempore remoremur. Deinde sequitur de Jacobo et Joanne, qui vocati a Deo, statim relictis retibus et patre, secuti sunt eum. Et sicut Hilarius dicit super Matth. : *Eis artem et patriam domum relinquentibus, docemur Jesum secuturi, et sæcularis vitæ sollicitudine, et paternæ domus consuetudine non teneri.* Postea vero Matth. IX, de Matthæo subditur, quod *ad vocationem Domini surgens secutus est eum.* Ubi Chrysostomus dicit : *Disce vocati obedientiam; neque enim resistit, neque domum abire rogavit, et suis hoc communicare.* Humana etiam pericula quæ ei a principibus accidere poterant, parvipendit, dum officii sui rationes imperfectas reliquit, ut Remigius dicit ibidem. Ex quo evidenter accipitur, quod nihil humanum nos debet retardare a servitio Dei. Rursus Matth. VIII, 21, et Luc. IX, 59, legitur quod *quidam discipulus Christi dixit ad eum : Domine, permitte me primum ire et sepelire patrem meum. Cui Dominus respondit : Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Quod exponens Chysostomus super Matth. dicit : *Hoc dixit non jubens contemnere amorem qui est ad parentes, sed monstrans quoniam nihil cœlestibus negotiis nobis magis necessarium esse oportet, et quoniam cum toto studio his jungi debemus, et neque parum tardare etiamsi valde inevitabilia et incitantia fuerunt quæ attrahunt.* Quid enim magis necessarium erat, quam sepeliendum patrem? Quid etiam facilius? neque enim multum tempus consumendum erat. Sed diabolus instat ardentius volens aliquem aditum invenire, et si modicam sumat negligentiam, magnam operatur pusillanimitatem. Propter quod Sapiens admonet dicens : *Ne differas de die in diem.* Nihil igitur aliud inde docemur, nisi quod nec minimum temporis frustra ducere decet, etiamsi mille cogentia sint, imo præferre spiritualia cunctis, et admodum necessariis. Et Augustinus dicit in libro De verbis Domini : *Honorandus est pater, sed obediendum est Deo. Ego, inquit, ad evangelium te voco, ad illud opus mihi necessarius es. Majus est hoc quam quod vis facere; sunt alii qui sepeliant mortuos suos. Non licet anteriora posterioribus subdere. Amate parentes, et præponite Deum parentibus.* Si ergo propter rem tam necessariam Dominus modici temporis inducias petentem redarguit, qua fronte diutinam deliberationem quidam asserunt præmittendam esse Christi consiliis? Deinde Luc. IX, 61, sequitur : *Et ait alter : Sequar te, Domine, sed primum permitte mihi renuntiare his qui domi sunt.* Quod exponens Cyrillus, insi-

gnis Græcorum doctor, dicit : « Imitanda promissio et omni laude plena. » Sed quærere renuntiare his qui domi sunt licentiando se ab eis, ostendit quod utcumque divisus sit a Domino, dum hoc perfecte adire proposuerit mente. Nam velle consulere proximos non consensuros huic proposito, indicat se utcumque habentem, propter quod Dominus improbat. Sequitur enim : *Ait ad illum Jesus : Nemo mittens manum suam in aratrum et respiciens retro, aptus est regno Dei.* Apposuit manum aratro qui affectuosus est ad sequendum, tamen respicit retro, qui dilationem petit occasione redeundi ad domum et cum propinquis conferendi. Non hoc invenimus fecisse sacros Apostolos, qui protinus omissa navicula et parente, secuti sunt Christum. Sed et Paulus statim non acquievit carni et sanguini. Tales esse decet volentes sequi Christum. Et Augustinus hoc exponens in libro De verbis Domini, dicit : *Vocat te Oriens, et tu attendis Occidentem?* Oriens quidem Christus est, secundum illud Zachar. VI, 12 : *Ecce vir, Oriens nomen ejus.* Occidens autem est quilibet homo in mortem cadens, et in tenebras peccati vel ignorantiæ cadere valens. Injuriam ergo facit Christo, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ Dei absconditi*, Coloss. II, 3, si ejus audito consilio adhuc ad mortalis hominis consilium aliquis existimet recurrendum.

Sed derisibili quadam tergiversatione prædicta conantur evadere. Dicunt enim quod prædicta locum non habent, nisi aliquis ipsius Domini voce vocaretur, tunc enim confitentur differendum non esse, nec ad aliud consilium recurrendum.

Sed quando homo interius vocatur ad religionis ingressum, tunc opus habet deliberatione magna et multorum consilio, ut discernere possit, si hoc sit ex instinctu divino. Sed hæc responsio errore plena est. Sic enim verba Christi quæ in Scripturis dicitur, debemus accipere, ac si ab ipsius Domini ore audiremus. Dicit enim ipse, Marc. XIII, 37 : *Quod vobis dico, omnibus dico, vigilate.* Et Rom. XV, 4 dicitur : *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Et Chrysostomus dicit : *Si tantum propter illos dicta fuissent, scripta non essent : nunc autem dicta quidem sunt propter illos, scripta vero sunt propter nos.* Unde et Apostolus inducens auctoritatem veteris Testamenti, dicit, Hebr. XII, 5 : *Obliti estis consolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur dicens : Fili mi, noli negligere disciplinam.* Ex quo patet quod verba sacræ Scripturæ non solis præsentibus, sed futuris loquuntur. Specialiter autem videamus, an consilium quod Dominus dedit adolescenti,

Matth. XIX, 21 : *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus*, illi soli sit datum, vel etiam universis, quod considerare possumus ex his quæ sequuntur. Cum enim Petrus dixisset ei : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te*, universaliter præmium omnibus statuit dicens : *Omnis qui reliquerit domum vel fratres*, etc., *propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit*. Non minus ergo sequendum est hoc consilium ab unoquoque, quam si unicuique singulariter ex ipsius ore dominico proferretur. Unde Hieronymus dicit ad Paulinum presbyterum : *Tu audita sententia Salvatoris : Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni sequere me, verba vertis in opera, et nudam crucem nudus sequens expeditior et levior ascendens scalam Jacob*. Quamvis etiam adolescenti loquens singulariter ad ipsum verba protulerit, alibi tamen idem consilium universaliter protulit dicens Matth. XVI, 24 : *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me*; ubi dicit Chrysostomus, quod « commune hoc dogma orbi terrarum proponit dicens : *Si quis vult*, id est, si vir, si mulier, si rex, si liber, si servus. » Abnegatio autem sui ipsius, secundum Basilium, est totalis præteritorum oblivio et recessus a propriis voluntatibus. Et sic patet quod in hac abnegatione sui ipsius intelligitur etiam dispositio divitiarum, quæ per voluntatem propriam possidentur. Sic igitur consilium adolescenti a Domino datum sic est accipiendum, ac si omnibus ex ore Domini proponeretur. Sed in responsione præmissa adhuc aliud considerari oportet. Jam enim ostensum est, quod locutio qua nobis Dominus loquitur in Scripturis, idem habet auctoritatis pondus, ac si verba ab ipso Salvatoris ore proferrentur.

Est autem et alius modus quo Deus interius homini loquitur, secundum illud Psalm. LXXXIV, 9 : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus*; quæ quidem locutio cuilibet locutioni exteriori præponitur. Dicit enim Gregorius in Homil. Pentecostes : *Ipse conditor non ad eruditionem hominis loquitur, si eidem homini per unctionem Spiritus non loquatur. Certe Cain priusquam fratricidium opere perpetraret, audivit* : Peccasti, quiesce. *Sed quia culpis suis exigentibus sola voce est admonitus, non unctione Spiritus, audire verba Dei potuit, sed servare contempsit*. Si igitur voci conditoris exterius prolatæ statim obediendum esset, ut dicunt, multo magis interiori locutioni, qua Spiritus sanctus mentem immutat, resistere nullus debet, sed absque dubitatione obedire.

Unde Isaiæ L, 5, dicitur ex ore Prophetæ, vel potius ipsius Christi : *Dominus Deus aperuit mihi aurem* (scilicet interius inspirando), *ego autem non contradico, retrorsum non abii*, quasi præteritorum oblitus ad anteriora me extendens, ut dicitur ad Philipp. III. Dicit etiam Apostolus, ad Rom. VIII, 14 : *Quicumque spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt;* ubi dicit Glossa Augustini : « Non quia nihil agant, sed quia impetu gratiæ aguntur. » Non autem agitur impetu Spiritus sancti, qui resistit vel tardat. Est ergo proprium filiorum Dei, ut impetu gratiæ agantur ad meliora non expectato consilio. De quo etiam impetu dicitur Isai. LIX, 19 : *Cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit.* Hunc autem impetum sequendum esse Apostolus docet, ad Galat. V, 16, ubi dicit : *Spiritu ambulate,* Et iterum 18 : *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Et iterum 25 : *Si spiritu vivimus, spiritu ambulemus.* Pro magna autem culpa quibusdam improperatur a Stephano, Actor. VII, 51 : *Vos semper Spiritui sancto restitistis.* Unde et Apostolus, I. ad Thessal. V, 19 dicit : *Spiritum nolite extinguere;* ubi dicit Glossa : « Si cui Spiritus sanctus ad horam aliquid revelet, nolite prohibere eum loqui quod sentit. » Spiritus autem sanctus revelat non solum docendo quid homo debeat loqui, sed etiam suggerendo quid homo debeat facere, ut dicitur Joan. XIV. Cum igitur homo instinctu Spiritus sancti movetur ad religionis ingressum, non est ei differendum ut humanum requirat consilium, sed statim homo impetum Spiritus sancti sequi debet. Unde et Ezech. I, 20, dicitur : *Quocumque ibat spiritus illuc eunte spiritu, et rotæ pariter levabuntur sequentes eum.* Nec solum hoc Scripturæ auctoritatibus, sed etiam sanctorum exemplis manifestatur. Narrat enim Augustinus in VIII Confess. de duobus militibus, quorum unus lecta vita Antonii subito repletus amore sancto, ait amico suo : *Ego Deo servire statui, et hoc ex hac hora, in hoc loco aggredior; te si piget imitari, noli adversari.* Respondit ille adhærere se socio tantæ mercedis tantæque militiæ. *Et ambo jam tui ædificabant turrim sumptu idoneo relinquendi omnia sua, et sequendi te.* In quo etiam libro Augustinus seipsum reprehendit de hoc quod retardadat suam conversionem, ubi dicit : *Non erat omnino quid responderem veritate convictus, nisi tantum verba lenta et somnolenta, modo, ecce modo, sine paululum; sed modo, et modo non habebat modum, et sine paululum in longum ibat.* Et in eodem libro dicit : *Erubescebam nimis, quia illarum nugarum murmur,* scilicet sæcularium et carnalium *adhuc audiebam, et cunctabundus*

pendebam. Non est ergo laudabile, sed magis vituperabile post vocationem interiorem vel exteriorem, vel verbo vel Scripturis factam differre, et quasi in dubiis consilium quærere.

Hoc etiam ad interioris inspirationis efficaciam pertinet, ut homines inspirati subito ad majora provehantur, quod significatur per hoc quod congregatis in unum discipulis, ut legitur, Act. II : *Repente Spiritus sanctus super eos veniens, eos fecit magnalia Dei loqui*; ubi dicit Glossa : *Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia*. Et Ecclesiast. XI, 23, dicitur : *Facile est in oculis Dei subito honestare pauperem*. Hanc etiam efficaciam Dei intrinsecus inspirantis Augustinus ostendit in libro De prædestinatione Sanctorum, inducens quod habetur Joan. VI : *Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me; valde, inquit, remota est a sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur et docet ut veniatur ad Filium : nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis*. Et postea subdit : *Itaque gratia quæ occulte humanis cordibus divina largitate tribuitur a nullo corde duro respuitur : ideo quippe tribuitur ut cordis duritia penitus auferatur*. Hanc etiam efficaciam inspirationis internæ Gregorius in Homilia Pentecostes commendat dicens : *O qualis artifex est iste Spiritus. Nulla ad docendum mora agitur, in omne quod voluerit, mox ut tetigerit mentem docet, solumque tetigisse docuisse est. Nam humanum animum subito ut illustrat immutat. Abnegat hoc repente quod erat, ut exhibet repente quod non erat*. Virtutem igitur Spiritu sancti vel ignorat, vel ei resistere nititur, quia a Spiritu sancto motum diuturnitate consilii detinere contendit.

Nec solum sacrorum doctorum auctoritatibus assertionis eorum convincitur falsitas, sed etiam physicis documentis. Dicit enim Aristoteles in quodam cap. Ethic. quod intitulatur De bona fortuna : *Quod autem quæritur quid est motus principium in anima, palam quemadmodum in toto Deus, rationis enim principium non ratio, sed aliquid melius. Quid igitur utique erit melius scientia et intellectu nisi Deus?* et postea subdit : *De his qui a Deo moventur, quod consiliari non expedit eis. Habent enim principium tale quod melius est intellectu et consilio*. Erubescat igitur qui se dicit Catholicum, divinitus inspiratos ad humana transmittens consilia, quibus eos Philosophus Ethnicus asserit non egere. Videamus autem ulterius ad quid consilio indigeant hi, quibus est sacræ religionis propositum inspiratum. Et primo quidem occurit dubitare, an id quod Christus consuluit, melius sit, sacrilegium est :

dubitare vero an propter contristationem amicorum, vel quodcumque temporalium detrimentum homo debeat religionis propositum prætermittere, est animi adhuc carnali amore irretiti. Unde Hieronymus dicit in Epistola ad Heliodorum : *Licet parvulus a collo pendeat, nepos licet, sparso crine et scissis vestibus, ubera, quibus te nutrierat mater, ostendat, licet in limine pater jaceat, percalcato perge patre, siccis oculis ad vexilium crucis evola. Solum pietatis genus est in hac re esse crudelem.* Et postea subdit : *Gladium tenet hostis ut me perimat, et ego de matris lacrymis cogitabo? Propter patrem militiam deseram, cui sepulturam Christi causa non debeo?* Et ad hoc plura alia sunt inducta. Forte autem aliquis inducetur ad consilium requirendum, an possit implere quod in proposito gerit. Sed etiam huic dubitationi concurrit Augustinus VIII Confes. de seipso loquens, qui consilium continentiæ assumere formidabat : *Aperiebatur,* inquit, *ab ea parte qua intenderam faciem, et quo transire trepidabam, casta dignitas continentiæ, serena et non dissolute hilaris honeste blandiens, ut venirem, neque dubitarem, et extendens ad me suscipiendum et amplectendum pias manus plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri et puellæ, ibi juventus multa et omnis ætas, et graves viduæ et virgines anus.* Et post pauca : *Et irridebat me irrisione exhortatoria, quasi diceret : Tu non poteris quod isti, et istæ? An vero isti et istæ in semetipsis possunt et non in Deo suo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te stas, et non stas? Projice te in eum, noli metuere, non se subtrahet ut cadas. Projice te securus, excipiet te, et sanabit te.* Restant autem duo de quibus consiliari relinquitur his qui religionis assumendæ propositum gerunt, quorum unum est de modo religionem intrandi, aliud autem est, si aliquod speciale impedimentum habeat, per quod impediantur a religionis ingressu, puta, si sint servi, vel matrimonio juncti, vel aliquid hujusmodi. Sed ab hoc consilio primo quidem amovendi sunt carnis propinqui. Dicitur enim Proverb. XXV, 9 : *Causam tuam tracta cum amico tuo, et secretum extraneo non reveles.* Propinqui autem carnis in hoc proposito amici non sunt, sed potius inimici, secundum illud quod habetur Mich. VII, 6 : *Inimici hominis domestici ejus.* Quod etiam Dominus introducit Matth. X, 36. In hoc igitur casu sunt præcipue vitanda carnalium propinquorum consilia. Hinc etiam est, quod Hieronymus in Epistola ad Heliodorum impedimenta religiosi propositi quæ a propinquis carnalibus ingeruntur, enumerat dicens : *Nunc tibi blandis vidua*

soror hæret lacertis, nunc illi cum quibus adolevisti vernaculi aiunt : Cui nos servituros relinquis ! Nunc et gerula quondam jam anus, et nutritius secundus post naturalem pietate pater clamitant : Morituros excepta paulisper, et sepeli. Et Gregorius dicit III Moral. : *Callidus adversarius, cum a bonorum cordibus repelli se conspicit, eos qui ab illis diliguntur, exquirit, et per eorum verba blandiens loquitur, quia plus cæteris amantur, ut dum vis amoris cor perforat, facile persuasionis ejus gladius ad intimæ rectitudinis munimina irrumpat.* Hinc est quod beatus Benedictus, ut Gregorius refert in II Dialogorum, nutricem suam occulte fugiens, deserti loci secessum petiit : sed Romano monacho propositum suum aperuit, qui ejus desiderium et secretum tenuit, et adjutorium impendit. Arcendi sunt etiam ab hoc consilio carnales homines, apud quos Dei sapientia stultitia reputatur. Unde Eccles. XXXVII, 12, irrisorie dicitur : *Cum viro irreligioso tracta de sanctitate, cum injusto de justitia.* Et postea subdit : *Non attendas his in omni consilio, sed cum viro sancto assiduus esto, a quo est petendum consilium, si de aliquibus in hoc casu consiliari oporteat.*

CAPUT X.

Solutio rationum contra veritatem supra inductarum.

Ea vero quibus innituntur contrarium asserentes, de facili refelluntur.

Quod enim primo inductum est, quod in arduis, et difficilibus sunt maxime consilia requirenda, verum est, ubi non est veritas manifesta. Sed quando id, quod est melius, est altiori consilio definitum, injuriosum est iterum id in dubium revocare iterato consilio requirendo. Quod vero secundo propositum est, quod votum animi deliberatione firmatur, ad propositum non facit. Hæc enim deliberatio in interiori consistit proposito : quo quis eligit majus bonum cui se obligare intendit. Omne autem quod ex electione agitur, ex deliberatione, sive consilio agitur : *Quia electio est appetitus præconsiliati,* ut dicitur in III Ethic. Et sicut a Spiritu sancto qui est Spiritus fortitudinis, et pietatis, hoc propositum homini inspiratur, ita etiam ab eodem, qui est consilii, et scientiæ Spiritus deliberatio interius ministratur.

Quod etiam tertio inducitur : Probare spiritus si ex Deo sunt, ad propositum non facit. Ibi enim necessaria est probatio, ubi non est certitudo. Unde super illud I ad Thessal. ult. : *Omnia*

probate, dicit Glossa : *Certa non egent discussione, incertum autem potest esse his quibus alios ad religionem recipere incumbit, quo spiritu ad religionem veniam, utrum scilicet desiderio spiritualis profectus, an etiam sicut quandoque accidit ad explorandum, vel ad male faciendum : vel etiam utrum sint ad religionem apti qui veniunt.* Et ideo indicitur eis tam per statutum Ecclesiæ, quam per regulare edictum eorum, qui sunt recipiendi, probatio : sed his qui propositum religionis assumendæ gerunt, dubium esse non potest, qua intentione id faciant. Unde eis deliberandi necessitas non incumbit, præcipue si de suis corporalibus viribus non diffidant, ad quas examinandas religionem intrantibus annus probationis conceditur.

Quod vero quarto proponitur, quod Satanas transfigurat se in angelum lucis, et multoties bona suggerit intentione fallendi, verum est, sed sicut Glossa ibidem dicit : « Quando diabolus sensus corporis fallit, mentem vero non movet a vera rectaque sententia, quia quisque vitam fidelem gerit, nullum est in religione periculum, vel cum se bonum fingens ea vel facit, vel dicit quæ bonis angelis congruunt, etiam si credatur bonus, non est error periculosus aut morbidus. » Cum vero per hæc aliena bona ad sua ducere incipit, ne quis post eum eat, opus est magna vigilantia.

Detur ergo, quod diabolus aliquem incitet ad religionem intrandum, hoc opus bonum est, et bonis angelis congruum, unde non est periculum si quis ei in hoc consentiat, sed vigilandum erit, ut ei resistatur cum ad superbiam vel alia vitia incœperit ducere. Frequenter enim contingit, quod Deus utitur malitia dæmonum in bonum sanctorum, quibus præparat coronas invictis, et sic eis a sanctis illuditur. Sciendum tamen, quod si cui a diabolo suggeratur, vel etiam ab homine religionis introitus, per quem aliquis accedit ad Christum sequendum, talis suggestio efficatiam non habet nisi interius attrahatur a Deo. Dicit enim Augustinus in libro De Prædestinatione sanctorum, quod : *Omnes sancti sunt docibiles Dei, non quia omnes ad Christum veniant, sed quia nemo aliter venit, et sic religionis propositum a quocumque suggeratur, a Deo est.*

Quod vero quinto proponitur, quod in his est requirendum consilium, quæ malum exitum possunt sortiri, distinctione indiget : aut enim malus exitus potest contingere ex parte ipsius rei, quæ assumenda imminet, aut ex parte hominis assumentis. Si ex parte rei quæ assumenda est periculum imminet, et hoc quidem

frequenter accidat, magna deliberatione opus est, ut periculis obvietur, vel res totaliter relinquatur. Si vero ut in paucioribus periculum accidat, non est magna deliberatione opus, sed vigilantia et cautela, ne aliquo casu in periculum incidatur : alioquin daretur occasio omnia humana studia prætermittendi, secundum illud Eccl. XI, 4 : *Qui observat ventum, non seminat, et qui considerat nubes, nunquam metet;* et Proverb. XXVII, 13, dicitur : *Dicit piger, leo est in via, leæna in itineribus.* Ubi dicit Glossa : « Multi cum verba exhortationis audiunt, dicunt se velle viam justitiæ incipere, sed a Satana retrahi ne perficiant. » Quandoque vero res ipsa in se secura est, habet tamen malum exitum, propter hoc quod homo mutat propositum, et ex ista causa non debet homo retrahi, vel differre sub specie majoris deliberationis religionis ingressum, quamvis aliqui mutato proposito a religione apostatantes deteriores fiant : alioquin etiam similis ratio esse de accessu ad fidem, et fidei sacramenta, quia dicitur II Petr II, 21 : *Melius erat viam veritatis non cognoscere, quam post agnitam retroire.* Et Apostolus ad Hebr. X, 29 : *Deteriora meretur supplicia, qui sanguinem testamenti pollutum duxerit, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit.* Non esset etiam passim ad justitiæ opera procedendum, quia scriptum est Ecclesiastici, XXVI, 27 : *Qui transgreditur a justitia ad peccatum, Deus paravit eum ad romphæam.*

Jam vero, quod sexto propositum est, si est ex Deo consilium hoc, aut opus, non poteritis id dissolvere, diligentius considerandum est : tum, quia hoc ab eis frequentius inculcatur, tum, quia latet ibi virus hæreticæ pravitatis. Ex hoc enim verbo prave intellecto, nostri temporis hæretici duo erronea concludere nituntur, quorum primum est, quod corpora quæ corrumpuntur a Deo non sunt, secundum est quod si aliquis gratiam habet vel charitatem a Deo, amitti non potest. Assumamus etiam alia, si diabolus peccavit, opus Dei non fuit : si Judas a choro Apostolorum decidit, ejus electio a Deo non fuit : si Simon magnus post baptismum in hæresim decidit, a Deo non fuit quod eum Philippus baptizavit.

Cum quibus omnibus addamus et horum argumentum mirabile, consimilem virtutem habens cum prædictis. Si ille qui religionem intravit, ab ea egreditur, propositum quo intravit, a Deo non fuit, vel studium eorum a Deo non fuit, qui eum ad religionem attraxerunt. Contra quos utamur verbis Augustini, in I libro Contra

Julianum, qui dicebat : *Non potest mali radix in eo quod donum est Dei locari.* Contra quem Augustinus dicit : *Erit profecto manichæus victor nisi et illi resistatur et tibi*, etc. Veritas ergo fidei catholicæ ideo vincit Manichæum, quia vincit teipsum, ut ergo ipsi pariter cum Manichæis vincantur, dicamus, quod consilium Dei nunquam dissolvitur, secundum illud Isai. XLVI, 10 : *Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiat.* Ex hoc tamen consilio immutabili, sicut dat rebus corruptibilibus esse temporale, quibus sempiternitatem non tribuit, ita quibusdam dat justitiam temporalem, quibus non largitur perseverantiæ donum, ut Augustinus dicit in libro De perseverantia. Et sic vincuntur Manichæi, quia æterno Dei consilio corruptibilia instituuntur, ut temporaliter sint, vicuntur autem isti, quia ex immobili Dei consilio, quibusdam datur secundum æternum Dei consilium propositum religionem intrandi, quibus in ea perseverandi donum non datur.

CAPUT XI.

Rationes quibus astruere nituntur, quod homines non debent se ad religionem obligare per votum.

Nunc inquirendum est de hoc, quod impedire nituntur obligationem, qua aliqui voto se ad ingressum religionis astringunt. Et primo quidem aliqui sunt, qui nituntur cuilibet voto derogare, dicentes melius esse quod absque voto aliquis virtutum opera exequatur, quam quod ad ea observanda voto se obliget, inducentes ad hoc quod Prosper dicit in II libro De vita contemplativa: *Sic abstinere vel jejunare debemus, ut non nos necessitati jejunandi subdamus, ne jam non devoti, sed inviti rem non voluntarie faciamus.* Qui autem vovet se jejunaturum, necessitati jejunandi se subjicit, et eadem ratio est in aliis operibus virtuosis. Non igitur videt esse laudabile, quod voveat, vel jejunare, vel religionem intrare, vel quodcumque aliud opus virtutis explere. Addunt etiam ad hoc rationem, quia, quando aliquid est magis necessarium, tanto fit minus meritorium. Cum autem aliquis jam vovit vel religionem intrare, vel quodcumque aliud opus explere, necessitas ei incumbit, ut impleat quod promisit. Laudabilius igitur erit et magis meritorium, si aliquis absque voto faciat aliqua opera virtuosa, quam si ea expleat voto præmisso.

Specialiter ostendere nituntur, quod ad religionis ingressum non debent aliqui per obligationem voti, vel juramenti induci, in-

ducentes statutum concilii Toletani, quod habetur in decretis distinct., XLV, cap. De Judæis, ubi dicitur : *Non enim tales inviti salvandi sunt, sed volentes ut integra sit forma justitiæ : sicut enim homo proprii arbitrii voluntate serpenti obediens periit, sic vocante se gratia Dei, proprie mentis conversione quisque credendo salvatur, ergo non vi, sed libera animi voluntate et facultate, ut convertantur suadendi sunt.* Quod multo magis observandum videtur circa religionis ingressum, qui est minus necessarius ad salutem. Illi autem qui obligantur juramento vel voto ad religionis ingressum, non proprii arbitrii voluntate, sed necessitate cogente convertuntur. Non igitur videtur obligatio talis esse conveniens. Inducunt etiam decretum Urbani Papæ, quod habetur 19, quæst., 2, cap. Duæ sunt, ubi dicitur, quod illi qui religionem ingrediuntur, ducuntur lege privata, quæ est lex Spiritus sancti : *Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas,* secundum Apostolum, II ad Corinth. III. Libertati autem opponitur necessitas, quam inducit obligatio juramenti vel voti. Inconveniens igitur est aliquos ad religionis ingressum voto vel juramento constringere.

Idem etiam arguunt ex eventu, qui videtur in pluribus, qui post hujusmodi obligationem ad religionem attracti, in ea non perseverant, sed redeuntes ad sæculum, desperantes seipsos, omni iniquitati perversitatis se tradunt. Et sic impleri videtur quod Dominus Scribis et Pharisæis dicit Matth. XXIII, 15 : *Circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum, et cum feceritis facit eum filium gehennæ duplo, quam vos.* Dicunt etiam, quod aliqui sic obligati aliquando votum suum non implent, et tamen postea facti sunt boni Episcopi, vel Archidiaconi, a quo per obligationem præmissam impediti fuissent. Addunt etiam, quod nec beneficiis temporalibus, puta per exhibitionem munerum, sunt aliqui ad religionem inducendi. Et ad hoc inducunt decretum Bonifacii Papæ, quod habetur 1, quæst. II cap. *Quam Pio,* ubi dicitur : *Nunquam legimus Domini discipulos, vel eorum ministerio conversos, quempiam ad Dei cultum aliquo muneris interventu provocasse.*

Adjiciunt etiam hoc contra fidelitatem esse, dum inexperti ad graviora religionis onera, vel ad longas matutinas, graves vigilias, jejunia et disciplinas, et alias hujusmodi asperitates obligantur, et ducuntur sicut bos ad victimam, et ita dum non implent, quod voverunt, paratur eis laqueus ad mortem æternam. Dicunt etiam hujusmodi obligationem esse illicitam, utpote factam contra statutum Innocentii IV, qui mandavit annum probationis

concedi volentibus religionem intrare, et prohibuit ante quatuordecim, annum eos per votum religioni astringi. Quod etiam consonat regulæ beati Benedicti in qua conceditur probationis annus nuper ad religionem conversis.

Ulterius aut procedunt, dicentes specialiter esse illicitum, ut pueri ante annos pubertatis prædicto modo ad religionis ingressum obligentur. Illicitum enim videtur esse, quod aliquis obligetur tali obligatione, quam juste possit ab alio irritari. Si autem aliqui impuberes se ad religionem obligaverint, possunt retrahi a parentibus, vel a tutoribus, ut probatur per id, quod habetur, 20 quæst. 2, ubi dicitur : *Puella si ante duodecim ætatis annos sponte sua sacrum velamen sibi assumpserit, possunt statim parentes ejus, vel tutores id factum irritum facere, si voluerint.* Illicitum est ergo impuberes ad religionem obligare juramento vel voto.

Inducunt etiam ulterius, quod aliquis infra annos pubertatis constitutus, etiam si sit doli capax, ad religionem obligari non potest. Et inducunt ad hoc illud, quod dicit Bernardus in apparatu de regularibus et transeuntibus ad religionem, super illam Decreti Innocentii III, quæ incipit, *Postulasti,* et sunt hæc verba apparatus. Si vis intelligere, quod essent infra tertium et quartum decimum annum, hæc potuit esse dubitatio, quia forte erant doli capaces ; et sic videbatur, quod malitia suppleret ætatem, sicut in matrimonio carnali, ut habetur extra de Despo. imput. cap. *A Nobis* et cap. *Tuæ,* quia sicut potuerunt se obligare diabolo, sic et Deo. Sed Papa respondet, quod liberi possunt ministrare in ecclesiis postea recepti, et sic non obligantur ante quatuordecim annum. Hugutio vero dicebat quod bono obligatur doli capax, et tenebat monachatus, quia poterat se obligare diabolo. Et Innocentius III fuit in eadem opinione, qui in decretali ista respondet, quod ingressus tenuit, si malitia supplebat ætatem, sicut in antiqua decretali patet ; sed hodie non prodest.

Et ad hoc etiam inducunt, quod Raymundus et Goffinus in suis Summis dicunt idem. Inducunt etiam, quod pueri ante quatuordecim annos non debent obligari juramento, ut habetur, 23 quæst. v cap. *Pueri,* et cap. *Honestum.* Pari igitur ratione, nec voto sunt obligandi pueri ante quatuordecim annum ad religionis ingressum. Dicunt etiam quod religio dicitur a religando vel religendo, ut Augustinus x. De Civit. Dei. Unde concludunt quod pueri qui non sunt ligati, non debent religari, et qui non elegerunt, non debent reeligere per religionis ingressum. Ex quibus omnibus

concludunt, pueros esse miseros et insensatos, qui religionem ingrediuntur, vel ad religionis ingressum se obligant.

CAPUT XII.

Improbatio erroris præmissi, et ostensio quod opus virtutis factum cum voto, magis est meritorium.

Ut autem in singulis præmissorum veritas possit manifeste videri, seriatim quæ præmissa sunt investigare oportet, a communibus ad spiritualia descendendo. Et primo consideremus, an verum sit quod dicunt, scilicet, magis esse meritorium opus virtutis absque voti obligatione factum, quam si ex voto id aliquis impleat. Et quamvis de hoc plura sint dicta in alio nostro libello, quem de perfectione conscripsimus, hic tamen aliqua non iterare pigeat. Primo igitur considerandum est, quod cum laus operis ex radice voluntatis dependeat, tanto exterius opus laudabilius redditur, quanto ex meliori voluntate procedit. Inter alias autem conditiones bonæ voluntatis una est, ut sit voluntas firma et stabilis. Unde in vituperium pigrorum inducitur quod habetur Proverb. XIII, 4 : *Vult et non vult piger*. Tanto igitur opus exterius laudabilius redditur, et magis meritorium, quanto voluntas ejus magis stabilitur in bono. Unde et Apostolus monet, I ad Corint. XV, 58 : *Stabiles estote et immobiles*. Et secundum Philosophum ad virtutem requiritur, ut aliquis firmiter et immobiliter operetur. Sed et justitiam jurisperiti diffiniunt, quod est constans et perpetua voluntas. Sicut et e contrario patet, quod tanto peccatum est detestabilius, quanto voluntas hominis magis fuerit obstinata in malo. Unde et obstinatio ponitur peccatum in Spiritum sanctum. Manifestum est autem, quod voluntas firmatur ad aliquid faciendum per juramentum : unde et Psalmista dicebat, Psal. CVIII, 106 : *Juravi et statui custodire judicia justitiæ tuæ*. Confirmatur etiam similiter et voto, cum votum sit promissio quædam. Qui autem promittit se aliquid facturum, firmat propositum suum ad implendum. Laudabilius igitur est virtutis opus et magis meritorium si fiat voluntate firmata per votum. Hoc etiam apparet ex consuetudine vitæ humanæ.

Quia enim voluntas humana mutabilis est ad hoc ut verbis hominum fides adhibeatur, in tantum inolevit consuetudo, ut hoc quod aliquis alteri vult facere, promissione confirmet, et ulterius

promissionem roboret legitimis munimentis. Plus autem debet unusquisque sibi quam proximo, præcipue in his quæ in his quæ pertinent ad spiritualem salutem, secundum illud Eccli. xxx, 24: *Miserere animæ tuæ placens Deo.* Potest autem homo propter voluntatis mutabilitatem prætermittere id quod proposuit pro commodo temporali alterius. Si igitur aliquis utiliter providet proximo vallando promissionem suam juramento, fidejussione vel pignore, multo magis utiliter et laudabiliter sibi providet, si bonum propositum quod concepit, vel voto, vel juramento, vel quocumque alio modo firmare studuerit. Unde Augustinus dicit in Epistola ad Paulinam et Armentarium: *Quia vovisti, jam te astrinxisti, aliud tibi facere non licet.* Et postea subdit: *Nec ideo tamen te vovisse pœniteat, imo gaude jam tibi non licere, quod cum tuo detrimento licuisset.* Amplius considerandum est, quod opus inferioris virtutis laudabilius redditur, et magis meritorium si ad superiorem virtutem ordinetur, sicut opus abstinentiæ si ordinetur ad charitatem, pari ergo ratione, et si ordinetur ad latriam quæ est abstinentia potior. Votum autem est latriæ actus. Est enim promissio Deo facta de his quæ pertinent ad Dei obsequium. Unde Isai. xix, 2, dicitur: *Cognoscentes Ægyptii Dominum in die illa, et colent eum in hostiis et muneribus, et vota vovebunt Domino et solvent.* Jejunium igitur laudabilius erit et magis meritorium si fiat ex voto. Hinc est quod in Psalm. lxxv, 12, vel consuluit, vel mandatur: *Vovete, et reddite Domino Deo vestro,* quod frustra mandaretur vel consuleretur nisi opus bonum ex voto facere melius esset. Hoc autem habito, dubitatur ulterius utrum alicui liceat se obligare voto ad religionis ingressum, vel erroneum est. Si enim virtuosum est religionis statum assumere, virtuosos autem actus ex voto facere laudabilius est, laudabiliter agunt illi qui statim religionem ingredi non valentes, se ad ingressum religionis voto astringunt. Nisi forte quis secundum Vigilantium dicat, quod status sæcularis vitæ statui religionis æquatur, vel majori vesania in tantum erroris prorumpat, quod præsumat asserere statum religionum quas Ecclesia approbavit, non esse statum salutis, in quo jam Vigilantii hæresim superabunt, non solum inania reddentes Christi consilia, sed ea penitus evacuantes, necnon et ordinationi Ecclesiæ repugnantes, quod est schismaticum esse. Si autem laudabiliter faciunt, et a spiritu Dei moventur qui se obligant voto ad religionis ingressum, consequens est eos laudabiliter facere qui alios suis exhortationibus ad

hoc inducunt in hoc Spiritui sancto cooperantes, dum satagunt id ministerio exteriori suadere, ad quod Spiritus sanctus instigat interius, unde et Apostolus dicit I ad Corinth. III, 9 : *Dei enim adjutores sumus,* forinsecus, scilicet ministrando. Sed quia quantum ad eos qui pubertatis annos excedunt, contrarium sapere nefarium est, restat considerandum, utrum pueri vel puellæ ante pubertatis annos completos valeant se voto religionis astringere.

Ubi oportet distinguere duplex esse votum, unum quidem simplex, aliud autem solemne. Simplex quidem votum in sola promissione consistit, solemne autem votum cum promissione habet exteriorem exhibitionem, dum scilicet homo actualiter se offert Deo, vel per ordinis sacri susceptionem, vel per professionem certæ religionis in manu prælati, quibus duobus modis votum solemnizant, vel etiam per susceptionem habitus professorum, quæ est quædam interpretativa professio. Utriusque autem voti circa matrimonium est diversus effectus. Nam votum solemne impedit matrimonium contrahendum et dirimit jam contractum : votum autem simplex et si contrahendum impediat, contractum tamen non dirimit. Est autem et contrarius et diversus effectus utriusque voti circa religionem.

Nam votum solemne quod fit per expressam aut præsumptam professionem, jam monachum facit, vel cujuscumque alterius ordinis fratrem. Votum vero simplex nondum monachum facit, cum adhuc Dominus rerum suarum remaneat, et adhuc si contrahat possit esse maritus. Quia igitur simplex votum consistit in sola promissione Deo facta, quæ ex interiore mentis deliberatione procedit, votum simplex ex jure divino efficaciam habet, quod nullo humano jure tolli potest. Hujus autem voti efficacia dupliciter tolli potest. Uno quidem modo, per defectum deliberationis quæ promissioni firmitatem præstat : et ideo furiosorum et aliorum amentium vota vim obligationis non habent, ut habetur extra de regula, et transeunt ad religionem. Sicut tenor et eadem ratio est de pueris qui non sunt doli capaces, nec habent debitum rationis usum, qui in quibusdam anticipatur, in quibusdam tardatur secundum diversam dispositionem naturæ ; unde ad hoc non potest certum tempus præfigi. Alio modo impeditur efficacia simplicis voti, si aliquis Deo voveat, qui non est propriæ potestatis, puta, si servus voveret se religionem intrare, haberet quidem efficaciam quantum ad ipsum, qui usum rationis habet, si Dominus ejus permitteret. Si tamen Dominus hoc votum ratum non habeat, absque

peccato poterit revocare, ut habetur in Decretis, distinct. XLIV : *Si servus,* ubi dicitur quod *si domino ignorante servus fuerit ordinatus, licet ei infra spatium unius anni et servilem fortunam probare, et servum suum recipere.* Et quia puer, vel puella infra pueriles annos etiam ex naturali jure in potestate patris constituitur, poterit pater votum ab eis emissum, si voluerit, acceptare secundum ordinationem juris divini. Dicitur enim Num. XXX, 4 : *Mulier si quippiam voverit, et se astrinxerit juramento, quæ est in domo patris sui, et in ætate adhuc puellari, si cognoverit pater votum, quod pollicita est, et juramentum quo obligavit animam suam, et tacuerit, voti rea erit, quidquid pollicita et juravit, opere complebit. Sin autem statim ut audierit, contradixerit pater, et vota et juramenta ejus irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eo quod contradixerit pater.* Ex quo patet quod puella, vel puer de quo est eadem ratio, infra pueritiæ annos quantum in ipsis est, voto se obligare possunt, nisi impediat rationis defectus, ut dictum est; sed quia potestati alterius subjiciuntur, potest votum revocari a patre. Quod etiam patet per hoc quod subditur de muliere adulta, cujus votum a viro revocari potest. Et licet jus positivum determinare non possit tempus quo homo habere incipiat usum rationis, per quem Deo se valeat obligare, potest tamen determinare tempus obligationis, vel subjectionis unius personæ ad aliam. Determinatur autem hoc tempus in puella quidem usque ad duodecim annos completos, in mare autem usque ad quatuordecim, quia hoc communiter consuevit esse tempus pubertatis, ut habetur 20 quæst. 2 *Puella,* et cap. *Si in qualibet.* Sic igitur, quantum ad votum simplex, quo quis obligatur ad religionis ingressum, potest aliquis obligari quantum in ipso est, ante completos pubertatis annos, cum sit doli capax, habens debitum rationis usum ad discernendum quod facit. Potest tamen hoc votum revocari a patre, vel tutore qui est loco patris. Quia vero solemne votum religionis quod fit per professionem tacitam vel expressam, habet quasdam exteriores solemnitates, quæ ordinationi subduntur Ecclesiæ : sicut et solemnitas ordinis sacri secundum Ecclesiæ determinationem exigitur ad hujusmodi votum completum pubertatis tempus, id est, in puero quatuordecim annos, et in puella duodecim : ita quod professio ante hoc tempus facta, quantumcumque aliquis sit doli capax, non facit profitentem esse monachum, vel cujuscumque ordinis fratrem. Hoc enim communiter Ecclesia, licet Innocentius III aliter sensisse dicatur.

CAPUT XIII.

Solutio rationum inductarum.

His igitur visis, facile est ad omnia objecta respondere.

Quod enim primo inducitur de verbis Prosperi : *Sic jejunare debemus, ut non nos necessitate jejunandi subdamus,* intelligitur de necessitate coactionis, quæ voluntario repugnat. Unde subdit : *Ne jam non devoti, sed inviti rem non voluntarie faciamus;* non autem loquitur de necessitate voti, per quam magis augetur devotio quæ a devovendo nominatur.

Quod vero secundo propositum est, quod necessarium est minus meritorium, intelligendum est de necessitate quæ ab aliquo imponitur contra voluntatem ipsius. Sed cum aliquis sibi ipsi necessitatem imponit benefaciendi, ex hoc laudabilior redditur, quia per hoc se facit quodammodo servum justitiæ, ut Apostolus monet ad Rom. VI. Unde et Augustinus dicit in Epistola ad Paulinam et Armentarium : *Felix necessitas quæ ad meliora compellit.*

Quod vero tertio propositum est de Judæis convertendis libera voluntate, patet ad propositum non pertinere. Libertati enim voluntatis non opponitur confirmatio voluntatis in bono : alioquin nec Deus, nec beati liberam voluntatem haberent : opponitur autem ei necessitas coactionis ex violentia vel metu procedens. Et ideo signanter dicit Canon de Judæis : *Præcidit sancta Synodus nemini deinceps ad credendum vim inferre.* Per votum autem aut juramentum non infertur homini vis, sed ex eis voluntas hominis confirmatur in bonum, unde per hoc non redditur homo invitus, sed magis firmiter volens, et jam incipit homo quodammodo facere in quantum se obligat ad faciendum. Et per hunc etiam modum nullus sanæ mentis diceret esse illicitum inducere Judæos, ut se propria voluntate obligarent vel juramento, vel voto, ad accipiendum baptismum.

Quod autem quarto propositum est, quod aliquando voto aut juramento se ad religionem obligantes retrocedunt, et in desperationem incidentes tradunt se omni iniquitati, et sic fiunt filii gehennæ duplo quam illi qui eos inducunt, refellitur per verbum Apostoli quod dicit, Rom. III, 3 : *Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuavit?* Ex quo accipere possumus, quod per hoc quod quidam bonis abutuntur, nullum fit præjudicium illis qui perseverant in bono. Sicut etiam Glossa dicit ibidem, quod non ideo, quia

aliqui Judæorum credere noluerunt, idcirco præjudicabitur cæteris Judæis, ne digni dicantur accipere quod Deus promisit fidelibus. Similiter etiam nec ideo, quia aliqui voventes, vel jurantes religionem intrare, post votum pœnitent et deteriores fiunt, idcirco aliquis præjudicatur illis, qui voventes in voto perseverant, et ideo qui homines inducunt ad vovendum religionis ingressum, non faciunt eos filios gehennæ quantum in eis est, sed potius filius regni, præsertim cum plures ex talibus proficiant votum implentes, quam deficiant a voto recedentes : nisi forte, quod absit, pravis exemplis eos ad peccandum inducerent, ut patet per expositionem Hieronymi et Chrysostomi. Videtur tamen huic rationi suffragari, quod Apostolus dicit, ad Timot. v, 11 : *Adolescentiores viduas devita.* Ut rationem assignat, cum subdit : *Habentes damnationem quia primam fidem irritam fecerunt,* qua scilicet Deo continentiam promiserunt. Sed sicut Hieronymus dicit in Epistola de monogamia ad Ageruchiam : « Propter has quæ fornicatæ sunt in injuriam viri sui Christi fecerunt, » vult Apostolus alterum matrimonium, præferens bigamiam fornicationi, secundum indulgentiam duntaxat, non secundum imperium, quia multo tolerabilius est bigamam esse quam scortum, secundum habere virum, quam plures habere adulteros. Non ergo Apostolus prohibet simpliciter adolescentes viduas continentiam vovere : cum 1 ad Corinth. vii, 8, dicat : *quod bonum est eis, si sic* in viduitate *permanserint,* sed eas prohibet recipi ad stipendia Ecclesiæ, quæ in lascivia vivunt. Unde dicit : *Adolescentiores viduas devita, quæ cum luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt.*

Quod vero sexto proponunt, quod aliqui post votum de ingressu religionis emissum, in sæculo remanentes facti sunt boni episcopi, manifeste veritati contrariatur, ut patet per decretalem Innocentii quæ habetur de voto et voti redemptione, quæ sic dicit : *Per tuas nobis litteras intimasti, te in Gratianopolitana Ecclesia suscipiendi habitum regularem votum solemniter emisisse, et postea promisisse in manibus prælati ejusdem Ecclesiæ, te infra duos menses postquam ab Apostolica sede redisses, votum, quod emiseras, impleturum. Cumque termino ipso transacto non curasses, quod voveras adimplere, tandem existens voti transgressor, vocatus fuisti ad regimen Ecclesiæ Gebenensis.* Et infra : *Nos igitur tuæ descriptioni consulimus, ut si tuam sanare desideras conscientiam, regimen resignes Ecclesiæ memoratæ, ac reddas Altissimo vota tua.* Ex quo patet manifeste, quod non possunt bona conscientia vel

Episcopatum vel Archidiaconatum retinere, qui voverunt religionem intrare, et ita si retinent, non sunt boni Episcopi, vel Archidiaconi, cum sint voti transgressores.

Quod autem septimo propositum est, quod non sunt aliqui ad Dei cultum muneris interventu provocandi, solvitur per idem cap. quod ad hoc inducunt, sequitur enim post præmissa : *Nisi forte de pauperum alimento quis in corde proponat, quorum nulli, cujuscumque professionis esset, victualia negabantur.* Ex quo patet, quod inconvenienter redarguunt eos, qui pauperibus scholaribus bursas procurant, et eos in studio nutriunt, ut post modum sint religioni aptiores. Sed et si qua alia beneficia terrena alicui conferantur, ut ex hoc ejus familiaritate captata provocetur ad melius, non est illicitum : esset autem illicitum, si aliqua pactio vel conventio interveniret. Unde et in eodem cap. subditur : *Dum tamen omnis absit pactio, et omnis cesset conventio.* Alioquin, si non liceret aliquem per temporalia beneficia provocare ad aliquod spirituale bonum, illicitum esset quod in quibusdam Ecclesiis quædam distribuuntur his qui ad officium divinum accedunt.

Quod vero octavo propositum est, contra fidelitatem esse quod juvenes inducantur ad graviora onera, scilicet jejunia, vigilias et hujusmodi, manifestam continet falsitatem. His enim qui in religione recipiuntur vel ad eam obligantur in principio, graviora religionis onera manifestantur. Nec tamen est contra fidelitatem, si ad provocandos aliquos ad religionem cujus asperitates sunt manifeste spirituales, eis alias consolationes repromittant exemplo Domini qui dicebat Matth. XI, 29 : *Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris.* In quibus verbis et corporale onus signatur, per hoc quod jugum nominat, et spiritualis consolatio in hoc quod quietem promittit. Unde Augustinus dicit in libro De verbis Domini : *Qui jugum Domini intrepida cervice subgerunt, tam difficilia pericula patiuntur, ut non a laboribus ad quietam, sed a quiete ad laborem vocari videantur. Sed profecto adest Spiritus sanctus, qui in affluentia deliciarum Dei in spe futuræ beatitudinis omnia præsentia deliniret, aspera et omnia gravia revelaret.* Satis ergo spiritualium deliciarum inexpertos se indicant, eos decipi arbitrantes, qui ea quæ sunt corpori gravia propter Christum suscipiunt.

Quod vero nono propositum est de statuto Innocentii Papæ, ad propositum non facit, quia statutum illud est editum de voto so-

lemni, quod per professionem emittitur, non autem de voto simplici, quo aliqui ad religionem ex devotione se obligant.

Quod vero decimo propositum est posse parentes hujusmodi vota impuberum retractare, efficaciam non habet : non enim omne id quod revocari potest, illicite committitur, alioquin oporteret dicere, quod minores vigintiquinque annis peccarent in omnibus quæ cum suo damno facerent, quia possunt in integrum restitui. Sic igitur impuberes non peccant, si votum religionis emittant, vel si etiam habitum religionis assumant absque parentum licentia, quamvis hoc possit per parentes revocari : alioquin si hoc esset peccatum, prohiberetur per Canones, per quos parentibus revocandi facultas conceditur.

Ea vero quæ undecimo de apparatu Decretalium et summis juristarum proponuntur, ad propositum non faciunt, quia loquuntur de voto solemni, quod monachum facit, vel cujuscumque religionis professum, de quo fuerunt inter Doctores juris canonici opiniones diversæ : quamvis inconsonum et derisibile videatur, quod sacræ doctrinæ professores Juristarum glossulas in auctoritatem inducant, vel de eis disceptent.

Illud etiam quod duodecimo de juramento proponitur, ad propositum non facit, quia non prohibent Canones pueros jurare, sed discernunt quod jurare non cognantur.

Quod vero tertiodecimo proponitur, falsitatem continet. Pueri enim ligati sunt professione fidei christianæ, quam etiam in baptismo sacramentaliter elegerunt. Unde possunt iterato ligari et eligere perfectionis statum, quamvis et propter aliud hoc incongrue dicatur, quia et in ipso sacramento baptismi pueri christianam religionem suscipiunt, et religantur Deo, ipsum iterum eligentes, a quo per peccatum primi parentis fuerunt separati.

Demum profanam conclusionem pueros stultitiæ arguentem, piorum aures ferre non valent. Quis enim puerum Benedictum stultitiæ argui patiatur, quod relicta domo rebusque patris, soli Deo placere desiderans, sanctæ conversationis habitum et desertum quæsivit? Quis nisi hæreticus blasphemet Joannem Baptismam, de quo legitur Luc. I, 80 : quod *puer crescebat et confortabatur spiritu, et erat in desertis usque ad diem ostensionis suæ ad Israel?* Manifeste tales insultatores animales se esse demonstrant, dum stultitiam reputant ea quæ sunt spiritus Dei, qui sicut Ambrosius dicit super Lucam : *Non coercetur ætatibus, non obitu extinguitur, non alvo matris excluditur.* Et sic Gregorius dicit in

Homilia *Pentecostes :* « Qui implet citharœdum puerum et psalmistam facit, implet pastorem armentarium sicomoros vellicantem et prophetam facit implet puerum abstinentem et judicem senum facit, implet piscatorem et prædicatorem facit, implet persecutorem et doctorem gentium facit, implet publicanum et evangelistam facit. » Utar ergo e contrario, verbis Apostoli dicentis I ad Cor. III, 18 : *Si quis vos inter videtur sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat ut sit sapiens.* Stultus quidem secundum sapientiam mundi, quæ stultitia est apud Deum : non autem secundum sapientiam Dei, qua sicut legitur Proverb. I, 22, parvulos alloquitur dicens : *Usquequo parvuli diligitis infantiam?* Et post : *Convertimini ad correptionem meam, en proferam vobis Spiritum meum.*

CAPUT XIV.

Rationes contra perfectionem religiosorum non habentium possessiones in communi.

Nunc restat considerandum, quomodo homines a religione retrahere conantur religionis perfectioni derogando, maxime eorum, qui in communi possessiones non habent.

Inducunt enim illud, quod dicit Prosper in libro *De vita contemplativa,* et habetur 12, quæst. 1 : « Expedit facultates Ecclesiæ possideri, et proprias perfectionis amore contemni. Non enim propriæ sunt, sed communes Ecclesiæ facultates, et ideo quisquis omnibus quæ habuit dimissis, aut venditis fit rei suæ contemptor, cum præpositus factus fuerit Ecclesiæ, omnium quæ habet Ecclesia efficitur dispensator. Denique sanctus Paulinus, ut ipsi melius nostis, ingentia prædia quæ fuerunt sua, vendita, pauperibus erogavit. Sed cum factus esset Episcopus, non contempsit Ecclesiæ facultates, sed fidelissime dispensavit, quo facto satis ostenditur, et propria debere propter perfectionem contemni, et sine impedimento perfectionis, posse Ecclesiæ facultates (quæ sunt profecto communia) possidere. » Ex hoc accipere volunt non pertinere ad perfectionem, non habere possessiones communes.

Inducunt etiam ad hoc aliorum sanctorum exempla. Nam Beatus Gregorius de facultatibus suis, intra urbis Romanæ mœnia, unum monasterium, in Sicilia vero sex legitur construxisse. Beatus etiam Benedictus, monachorum præceptor almificus, amplas possessiones pro suo monasterio recipit, quod tanti viri Evangelicæ

perfectionis æmulatores nullo modo fecissent, si possessiones communes in aliquo Apostolicæ et Evangelicæ perfectioni derogarent. Et ex hoc concludere volunt : non pertinere ad majorem perfectionem, quod aliqui possessionibus careant.

Addunt etiam quod Apostoli quibus Dominus mandaverat, ut nihil possiderent, nec aliquid deferrent in via, tempore necessitatis aliqua possidebant. Unde super illud Luc. XII : *Sed nunc qui habet sæculum, tollat similiter et peram,* dicit Glossa, quod « instante mortis articulo, et tota illa gente pastorem simul gregem persequente congruam tempori regulam decernit, permittens ut tollant victui necessaria. » Non autem persecutionis tempore, Apostoli minoris perfectionis fuerunt : igitur possidere communia perfectionem non diminuit.

Dicunt insuper, quod Christus ordinem discipulorum instituit, quibus succedunt Episcopi et clerici possessiones habentes, ordines autem religiosorum absque possessionibus in paupertate viventium postea ab aliis sunt instituti. Quod autem Christus instituit perfectius est. Perfectius igitur esse videtur communes possessiones habere, quam absque possessionibus vivere.

Arguunt insuper, quod non est credibile, quod perfectio quam Christus instituit, obdormisset intermissa a tempore Apostolorum usque ad hæc tempora, in quibus aliqui ordines incœperunt sine communibus possessionibus vivere. Unde concludere volunt, quod communibus possessionibus carere ad perfectionem evangelicam non pertineat.

Dicunt etiam, quod si qui post Apostolorum tempora possessionibus caruerunt, vivebant de opere manuali, sicut legitur de sanctis Patribus in Ægypto. Unde illi qui possessionibus communibus carent, et tamen de opere manuali non vivunt, videntur omnino ab evangelica perfectione deficere.

Inducunt etiam, quod divitiarum abrenuntiatio introducta est ad tollendam sollicitudinem temporalium rerum, secundum illud Luc. XII, 22 : *Nolite solliciti esse animæ vestræ, quid manducetis,* etc., et I, Corinth. VII, 92 : *Volo vos sine sollicitudine esse.* Sed major sollicitudo imminet victus quærendi his, qui possessiones non habent, quam his qui sufficientiam victus jam habent per possessiones communes : ergo communibus possessionibus carere diminuit evangelicam perfectionem.

Circa hoc etiam addunt, quia tales religiosi necesse habent de negotiis multorum se intromittere, qui eis necessaria victus mi-

nistrant, et sic multiplicantur in eis temporalium sollicitudines evangelicæ perfectioni adversantes. Videntur igitur ex hoc ipso quod possessionibus communibus carent, detrimentum perfectionis pati.

Dicunt denique, hoc esse impossibile quod aliquis nihil in communi vel proprio possideat, quia necesse est quod comedant, et bibant, et induantur, quod facere non possunt, si nihil haberent.

Ex his igitur derogare nituntur perfectioni possessiones non habentium in communi.

CAPUT XV

Confutatio erroris præmissi.

Oportet autem attendere, quod prædicti paupertatis impugnatores, doctrinæ Christi nec non et vitæ ipsius non modicum adversantur, qui in omnibus paupertatem et servandam verbo docuit, et exemplo monstravit. Dicit enim de ipso Apostolus, II, ad Corinth. VIII, 9 : quod *propter nos egenus factus est, cum dives esset.* « Paupertatem enim assumpsit, ut Glossa ibidem dicit, et divitias non amisit, intus dives, foris pauper, latens Deus in divitiis, apparens homo in paupertate. » Ex quo his qui Christi paupertatem sequuntur, magna dignitas accrescit, unde post pauca ibidem concluditur. « Nemo igitur se contemnat, pauper in cella, dives in conscientia, et ut ab exordio introitus ejus in mundum incipiamus, pauperculam elegit matrem, pauperiorem patrem eligens fit pecuniis egens, et hæc tibi exponat præsepe, ut legitur quodam synodali sermone Ephesini concilii. » Et post pauca subditur : « Respice pauperrimum habitaculum ejus qui ditat cœlum, unde præsepe sedentis super Cherubim, vide pannis obsitum eum qui pelagus arenæ junxit : vide deorsum paupertatem, divitias ejus sursum considerans. » Si autem non propter se, sed propter nos egenus factus est, secundum Apostolum, numquid non poterat matrem multas possessiones habentem eligere, atque in domo propria nasci, si nihil ad perfectionem christianæ vitæ pertineret terrenas possessiones non habere, quinimmo propria domo carere? Confundantur igitur paupertatis detractores, cujus gloria in ipsis Christi cunabulis præclare refulget. Et ne putetur paupertatem quam in infantia sustinuit, in perfecta ei servisse ætate, Videamus quid ipse de se dicat, Matth. VIII, 20 : *Filius,* inquit, *hominis non habet ubi caput suum reclinet;* quasi dicat, ut Hiero-

nymus exponit : « Quid me propter divitias et sæculi lucra cupis sequi, cum tantæ sim paupertatis, ut nec hospitiolum quidem habeam et tecto utar non meo. » Et Chrysostomus idem exponens dicit : « Aspice qualiter paupertatem quam Dominus docuerat, per opera demonstravit. Non erat ei mensa, non candelabrum, non domus, nec quicquam aliud talium. » Hæc autem paupertas ad perfectionem pertinet, quam Dominus et verbo docuit, et per opera demonstravit. Pertinet igitur ad perfectionem christianæ vitæ terrenis possessionibus omnino carere.

Rursus ulterius procedentes, invenimus testimonium paupertatis Christi ex hoc, quod cum ab eo tributum requireretur dixit Petro (Matth. XVII, 26) : *Vade ad mare, et mitte hamum, et eum piscem qui primo ascenderit tolles, et aperto ore ejus invenies staterem, illum sumens da eis pro me et te.* In cujus expositione Hieronymus dicit : « Hoc etiam simpliciter intellectum ædificat auditorem, dum audit Dominum tantæ fuisse paupertatis, ut unde tribuat pro se et Apostolo redderet, non habuerit. Quod si quis objicere voluerit, quomodo Judas in loculis portabat pecuniam? Respondebimus rem pauperum in usus suos convertere nefas putavit, nobisque idem tribuit exemplum. » Manifestum est autem nec alicui Christiano debet venire in dubium, quod Christus summam perfectionem in sua conversatione servavit ; unde et paupertatis perfectionem docebat, Matth. XIX, 21 : *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes et da pauperibus, et veni, sequere me,* in quo est perfectionis summa, ut Hieronymus dicit : Est igitur summa paupertatis perfectio, ut ad exemplum Christi aliqui homines possessionibus careant, et si aliqua reservent ad pauperum usum, præsertim quorum eis cura incumbit : sic Dominus præcipue suos discipulos propter ipsum pauperes effectos, et de his quæ sibi dabantur reservans sustentabat.

Inter cætera vero quæ Christus in mortali vita vel passus est, præcipue Christianis imitandum proponitur venerandæ crucis exemplum : unde et ipse Dominus dicebat Matth. XVI, 24 : *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me.* Unde et Apostolus quasi simul cum Christo crucifixus, et in sola Christi cruce gloriam habens dicebat, Gal. VI, 17 : *Ego stigmata Domini in corpore meo porto,* exemplum crucis diligenter secutus. Inter alia vero crucis insignia apparet omnimoda paupertas, in qua exterioribus rebus privatus est usque ad corporis nuditatem, unde ex persona ejus in Psalm. XXI, 19, dicitur :

Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. Hanc autem crucis nuditatem per voluntariam paupertatem homines sequuntur, et præcipue qui possessionum reditibus carent : unde dicit Hieronymus ad Paulinam presbyterum : « Tu audita sententia Salvatoris : *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me,* verba vertis in opera, et nudam crucem nudus sequens, expeditior et levior ascendis scalam Jacob. » Et post pauca subdit : « Nihil enim est grande tristi et livida facie vel simulare, vel ostentare jejunia, possessionum reditibus abundare, et vile jactare palliolum. » Sic igitur patet inimicos esse crucis Christi prædictos adversarios paupertatis, qui terrena sapientes terrenas possessiones ad perfectionem christianam pertinere arbitrantur, per quorum abjectionem fiat minor perfectio.

His igitur circa viam Christi consideratis tam in ejus ortu, quam in ejus progressu, quam etiam in ipso crucis occasu; ad Christi doctrinam accedamus, qui discipulos simul et turbas instruens, a paupertate principium sumpsit, Matth. v, 3, ubi dicit *Beati pauperes spiritu,* quod Hieronymus exponens dicit : « Qui scilicet propter Spiritum sanctum voluntate sunt pauperes, » et sicut Ambrosius dicit super Luc. : « Primam beatitudinem paupertatis uterque evangelista posuit. Ordine enim prima est, et parens quædam generatrixque virtutum, quia qui contempserit sæcularia, ipse merebitur sempiterna : nec potest quisque meritum regni cœlestis adipisci, qui mundi cupiditate possessus est. » Qualis autem pauper spiritu præcipuæ sit Beatus Basilius ostendit dicens : « Beatus pauper quasi Christi discipulus, qui pro nobis paupertatem sustinuit : eam ipse Dominus quodlibet opus implevit, quod ad beatitudinem ducit, se præbens exemplar discentibus. » Nusquam autem Dominus legitur possessiones habuisse. Non igitur beatitudinis detrimentum habet paupertas eorum, qui possessionibus carere volunt propter Christum, sed magis beatitudinis augmentum : deinde Dominus electis duodecim Apostolis, ad prædicandum eos mittens, concessa eis miraculorum pietate, inter cætera vitæ documenta, primo inducit paupertatis doctrinam dicens Matth. x, 9 : *Nolite possidere aurum, nec argentum in zonis vestris, non peram in via,* quod exponens Eusebius Cæsariensis dicit : « Prohibebat eis auri et argenti et æris possessionem, præcognitione futurorum. Contemplatur enim quod qui sanandi erant per eos, et ab incurabilibus passionibus liberandi, vellent eis cedere

in omnibus bonis suis, » et post aliqua subdit : « Putabat oportere conductos arrha regni Dei, terrena despicere, ut nec aurum, nec argentum, nec possessiones, nec quidquam eorum quæ mortales appretiantur, condignum existiment datis sibi cœlestibus opibus, nec non cum milites eos faceret regni Dei, monebat eos colere paupertatem. Nullus enim militans Deo implicat se hujus vitæ negotiis, ut placeat Deo. » Et sic Hieronymus dicit super Matth. : « Qui divitias detruncaverat (scilicet in verbis præmissis,) prope modum etiam vitæ necessaria amputat, ut Apostoli doctores veræ religionis, qui instituebantur omnia Dei providentia gubernari, seipsos ostenderent nihil cogitare de crastino. » Et sicut Chrysostomus dicit super Matth. : « Per hoc præceptum primo quidem Dominus discipulos facit non esse subjectos : secundo, ab omni eos liberat sollicitudine, ut vacationem omnem tribuant verbo Dei : tertio, docet eos suam virtutem. Qualis ergo esse debeat qui evangelizat regnum Dei, præceptis Evangelicis designatur, hoc est ut subsidii sæcularis adminicula non requirat, fideique totus inhærens, putet quo minus ista requirat, magis posse suppetere », ut Ambrosius dicit super Luc. : Manifestum est autem quod si Apostoli possessionem suscepissent, non minus, sed multo magis suspecti fuissent, quod propter quæstum prædicarent, quam si aurum vel argentum possiderent : multo etiam majori sollicitudine circa agrorum culturam occuparentur, multoque majus est sæculare adminiculum ex agris, vel vineis possessis, quam si bona mobilia habeantur. Manifestum est igitur secundum expositiones præmissas Apostolis interdictum fuisse ne agros, vel vineas, vel alia hujusmodi bona immobilia possiderent. Quia autem dicat, nisi hæreticus, primam discipulorum instructionem a Christo perfectioni evangelicæ derogare? Mentiuntur ergo in doctrina fidei dicentes, minoris esse perfectionis eos qui communibus possessionibus carent.

Est autem ulterius considerandum qualiter præcepta Domini præmissa fuerunt ab Apostolis observata, quia ut Augustinus dicit in libro *Contra mendacium,* divinæ Scripturæ non solum præcepta Dei retinent, sed etiam vitam moresque justorum, ut si forte occultum est quemadmodum accipiendum sit quod præcipitur, in factis justorum intelligatur. Quod autem nihil temporalium possiderent, aut etiam in via deferrent ante tempus passionis, aperte ostenditur ex hoc quod legitur Luc. XXII, 35, ubi Dominus discipulis dixit : *Quando misi vos sine sacculo, et pera,*

et calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, nihil. Sed quia ibi subditur : *Dixit ergo eis : Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter et peram,* posset alicui videri, quod Dominus totaliter priora præcepta relaxaverit, sed hanc relaxationem quantum ad personas Apostolorum, ad solum tempus imminentis persecutionis esse referendam apparet ex verbis Bedæ, qui dicit : « Non eadem vivendi regula persecutionis tempore qua pacis, discipulos informat. Missis quidem discipulis ad prædicandum, ne quid tollerent in via præcepit, ordinans, scilicet, ut qui Evangelium nuntiant, de Evangelio vivant. Mortis vero instante periculo, et tota simul gente pastorem pariter gregemque persequente, congruam temporis regulam decernit, permittens ut tollant victui necessaria, donec sopita insania persecutorum tempus evangelizandi redeat. Ubi nobis quoque dat exemplum, ex justa nonnunquam causa instante quædam de nostri propositi rigore posse sine culpa intermitti. » Ex quo etiam apparet ad rigorem evangelicæ disciplinæ pertinere, quod aliquis careat omni terrena possessione : quid autem super hoc Apostoli post passionem servaverunt et servandum tradiderunt, aperte in *Actis Apostolorum* docetur. Legitur enim Act. IV, 32 : quod *multitudinis credentium erat cor unum, et anima una, nec quisquam eorum, quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia;* et ne aliquis dicat eos habuisse possessiones, puta agros vel vineas, aliquid hujusmodi, hoc per sequentia excluditur, sequitur enim : « *Quotquot possessores agrorum, aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum.* Ex quo patet hanc esse evangelicæ vitæ observantiam, ut ea, quæ ad necessitatem vitæ pertinent, possideantur communiter, possessionibus omnino a possessoribus abdicatis. Quod autem hoc ad abundantiorem perfectionem pertineat, apparet per Augustinum in libro *De doctrina christiana,* ubi dicit : « Qui crediderunt ex Judæis, ex quibus facta est prima Ecclesia Hierosolymis, satis ostenderunt quanta utilitas fuerit sub pædagogo, idest sub lege, custodiri. Namque tam capaces extiterunt Spiritus sancti ut omnia sua venderent, eorumque pretium indigentibus distribuendum ante Apostolorum pedes ponerent, » et postea subdit : « Non enim hoc ullas Ecclesias gentium fecisse scriptum est, quia non tam prope inventi erant, qui simulacra manufacta deos habebant. »

Videtur tamen hujus rei aliam rationem assignare Melchiades

Papa, qui ut habetur XII, quæst. 1, dicit : « Futuram Ecclesiam in gentibus Apostoli præviderant, idcirco prædia in Judæa minime sunt adepti, sed prætia tantummodo ad fovendos egentes. At vero cum inter turbines et adversa mundi succresceret Ecclesia, ad hoc usque pervenit, ut non solum gentes, sed etiam Romani principes, qui totius orbis monarchiam tenebant, ad fidem Christi et baptismi sacramenta concurrerent, ex quibus vir religiosissimus Constantinus primus licentiam dedit non solum fieri Christianos, sed etiam fabricandi Ecclesias, et prædia constituit tribuenda. » Et in sequenti capite dicit Urbanus Papa : « Videntes summi sacerdotes, et alii, atque levitæ, et reliqui fideles plus utilitatis posse conferre, si hæreditates et agros quos vendebant, Ecclesiis quibus præsidebant Episcopi traderentur, eo quod ex sumptibus eorum tam præsentibus quam futuris temporibus plura et electiora possent ministrare fidelibus communem vitam ducentibus, quam ex prætio eorum, cœperunt prædia et agros, quos vendere solebant, matricibus Ecclesiis tradere, et ex sumptibus eorum vivere. »

Ex his ergo videtur quod melius sit possessiones in communi habere, quam alia mobilia ad victum pertinentia, et quod in primitiva Ecclesia prædia vendebantur, non quia hoc esset melius, sed quia prævidebant Apostoli, quod apud Judæos Ecclesia duratura non erat partim propter infidelitatem, partim propter excidium quod eis imminebat.

Sed si quis recte consideret, hæc præmissis non contrariantur. Ecclesia enim in sui primordio in omnibus suis membris talis fuit, qualis postmodum fuisse apud perfectos quoscumque invenitur. Sic enim natura, sic et gratia debuit a perfectis initium assumere, et ideo Apostoli secundum illum statum fidelium vitam ordinaverunt perfectioni convenientem : unde dicit Hieronymus in libro *De illustribus viris :* « Apparet talem primam Christo credentium fuisse Ecclesiam, quales nunc monachi esse nituntur et cupiunt, ut nihil cujusquam proprium sit, nullus inter eos dives, nullus pauper, patrimonia egentibus dividantur, orationi vacetur et psalmis, doctrinæ quoque et continentiæ. » Hic autem modus vivendi perfectioni congruus fuit apud primos credentes, non solum Judæa sub Apostolis, sed etiam apud Ægyptum sub Marco Evangelista, ut ibidem Hieronymus dicit, et sicut in lib. II *Ecclesiasticæ historiæ* narratur.

Processu vero temporis, multi in Ecclesiam erant intraturi, qui ab hac perfectione deficerent, quod non erat futurum ante Judæo-

rum excidium, sed Ecclesia apud gentes multiplicata. Quod postquam contigit, utile judicaverunt Ecclesiarum prælati, ut prædia et agri Ecclesiis conferantur, non propter perfectiores quosque, sed propter infirmiores, qui ad primorum fidelium perfectionem attingere non valerent. Fuerunt tamen et aliqui post modum primæ perfectionis æmuli, qui in congregationibus viventes, his caruerunt, sicut plurima monachorum collegia in Ægypto. Narrat etiam Gregorius in III *Dial.* de quodam sanctissimo viro, nomine Isaac, qui de Syriæ partibus in Italiam veniens, perfectionis forma quam in oriente didicerat, in occidente observavit. Cum enim crebro ei discipuli humiliter innuerent, ut pro usu monasterii possessiones quæ offerebantur acciperet, ille sollicitus suæ paupertatis custos, fortem sententiam tenebat dicens : « Monachus qui in terra possessiones quærit, monachus non est; » quod non potest intelligi de acquisitione possessionum per modum proprietatis habendarum : non enim præmissum est, quod ei possessiones offerrentur nisi pro monasterii usu. Nec tamen ejus sententia sic intelligenda est, quasi possessiones communes habentes, omnino a monachorum perfectione deficiant, sed hoc dicebat propter periculum paupertatis amittendæ, quod imminet plerisque monachorum, communes possessiones habentium. Dicit enim Hieronymus in *Epitaphio Nepotiani* ad Heliodorum Episcopum : « Sint ditiores monachi, quam fuerant sæculares. Possideant opes sub paupere Christo, quas sub locuplete diabolo non habuerant, et suspiret eos Ecclesia divites, quos tenuit mundus ante mendicos : » et ideo signanter Gregorius, de S. Isaac subdit : « Sic quippe metuebat paupertatis suæ securitatem perdere, sicut avari divites solent perituras divitias custodire. » Unde ad ejus sanctitatem ostendendam, Dominus eum clarificavit : subdit enim Gregorius de eo ibi : « Itaque prophetiæ spiritu magisque miraculis cunctis longe lateque habitantibus, vita ejus inclaruit. » Manifestum est igitur ad cumulum perfectionis pertinere, quod aliqui possessiones non habeant, nec proprias nec communes.

Adhuc potest hoc evidenter ostendi, si ratio consiliorum ad Evangelicam perfectionem pertinentium consideretur. Ad hoc enim introducuntur, ut homines a curis mundi expediti, liberius Deo vacent : unde Apostolus proposito consilio de virginitate servanda dicit (I Cor. VII, 32) : *Qui sine uxore est, sollicitus est quæ sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est.*

Ex quo patet, tanto aliqua magis ad consiliorum perfectionem pertinere, quanto magis hominem a sollicitudine mundi absolvunt. Manifestum est autem, quod divitiarum et possessionum cura impedit animum a rebus divinis. Dicitur enim Matth. xiii, 22 : *Qui seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit et sollicitudo sæculi istius et fallacia divitiarum suffocant verbum et sine fructu efficitur :* quod exponens Hieronymus dicit : « Blandæ sunt divitiæ aliud agentes et aliud pollicentes. Lubrica est earum possessio, dum huc illucque circumferuntur; et in stabili gradu, vel habentes deserunt, vel non habentes reficiunt; » hoc etiam evidenter ostenditur, Lucæ xiv, 18, ubi unus de his qui sunt vocati ad cœnam, se excusavit dicens : *Villam emi, et necesse habeo ire, et videre illam.* Et sicut Gregorius dicit, « quid per villam, nisi terrena substantia designatur? Exit ergo videre villam, qui sola exteriora cogitat. » In fine autem parabolæ subditur : *Pauperes et debiles introduc huc :* quod exponens Ambrosius dicit quod rarius delinquit cui deest illecebra peccandi, et citius ad Deum convertitur, qui non habet in mundo unde delectetur. » Sic igitur patet, quod possessiones et quascumque divitias omnino non habere, magis ad Evangelicam pertineat perfectionem. Item, Augustinus dicit in lib. *De verbis Domini :* « Minimi Christi sunt illi, qui omnia sua dimiserunt et secuti sunt eum, et quidquid habuerunt, pauperibus distribuerunt, ut Deo sine sæculari compede expediti servirent, et ab oneribus mundi liberatos velut pennatos, sursum humeros tollerent : hi sunt minimi, quia humiles. Appende minimos istos, et grave pondus invenies. » Nullus autem sani capitis dicet, ad mundi onera non pertinere, communium possessionum curam. Pertinet igitur ad perfectionis pondus, ut etiam ab hujusmodi compedibus expediti homines serviant Deo.

Sic igitur patet vanam esse doctrinam, immo pestiferam et christianæ doctrinæ contrariam, illorum qui dicunt, quod possessionibus communibus carere propter Christum, ad perfectionem non pertineat, de quibus super illud Psalmi vi, 11 : *Convertantur et erubescant valde velociter,* dicit Glossa : « Hoc non est hic, ubi potius iniqui rident eos qui omnes relinquunt et suis irrisionibus infirmos Christi nomine erubescere faciunt. » Ad eos etiam pertinere videtur, quod alibi in Psal. xiii, 6, dicitur : *Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est.* Ubi dicit Glossa : « Inopis cujuslibet qui est membrum Christi, et hoc ideo fecistis, *quoniam Dominus est spes ejus.* Unde ergo magis reverendus erat,

inde magis contemnitur. » Quid enim aliud isti faciunt, nisi quod contemnere nituntur eos, qui christianæ paupertatis consilium perfecte sectantur, et hoc ideo, quia non in terrenis possessionibus, sed in Deo spem habent?

CAPUT XVI.

Solutio rationum contra prædictam perfectionem inductarum.

His igitur visis, facile est respondere ad ea, quæ in contrarium proponuntur. Quod enim primo inductum est, quod expedit possessiones communes possideri, jam patet, quod expedit propter eos qui non sunt summæ perfectionis capaces, qualis in primis credentibus fuit, qui tamen imperfectiores omnino negligendi non erunt : unde et apud illos qui illam summam perfectionem sectabantur, possiones non erant, sicut etiam Dominus, cui angeli ministrabant, loculos habuit propter necessitatem aliorum, quia scilicet ejus ecclesia loculos erat habitura, sicut Augustinus dicit super Joan. : « Unde si qua sit congregatio, in qua omnes ad majorem perfectionem tendant, expedit eis communes possessiones non habere. »

Quod vero secundo proponitur, quod beatus Benedictus in vita sua amplas possessiones recepit, hoc sufficit ad ostendendum, quod communes possessiones non totaliter monasticam perfectionem excludunt; non autem ex hoc haberi potest, quod majoris perfectionis non sit possessionibus communibus carere, præsertim cum idem beatus Benedictus in sua Regula dicat, se aliquid remisisse de rigore monasticæ vitæ a prioribus institutæ, condescendendo infirmitatibus sui temporis monachorum; et eadem ratio est de beato Gregorio qui monasteria construxit, secundum regulam a beato Benedicto institutam.

Quod vero tertio propositum est, quod Apostolis persecutionis tempore permisit Dominus, ut peram et sacculum tollerent, magis contra eos facit, sicut ex præmissis apparet. Si enim in persecutionis causa rigor prioris disciplinæ remittitur, consequens est quod ad rigorem disciplinæ pertinebat, ut peram et sacculum non haberent : nec tamen legitur quod, illo persecutionis tempore, procuraverunt sibi aliquas possessiones communes, et sic patet quod inducitur ad propositum non pertinere.

Quod vero quarto inducitur, quod Dominus non instituit ordinem non habentium possessiones, sed ordinem prælatorum, qui

possessiones habent, in altero quidem est apertum mendacium. Cum enim Dominus discipulos instituit, quod nec argentum, nec aurum possideant, et quod corda eorum non graventur curis hujus mundi, et dimittentibus agros et domos propter nomen suum, præmia repromittit non solum in futuro, sed in hoc sæculo, ut scilicet sint cum Apostolis, nihil in hoc mundo habentes et omnia possidentes, manifestum est quod omnes quicumque hanc regulam secuti fuerint : institutionem Christi sequuntur : nec enim illi qui sanctos sequuntur, per quos sunt ordines instituti, ad ipsos accedunt, sed a Christum cujus documenta proponunt, quia nec illi seipsos prædicaverunt, sed cum Apostolo Jesum Christum ejus documenta proponentes, in altero vero falluntur, vel fallere volunt per fallaciam accidentis. Instituit enim Christus Episcoporum ordinem, et aliorum clericorum, qui possessiones communes habent, vel proprias : sed hoc Christus in eis non instituit, sed magis instituit eorum ordinem in perfecta paupertate, sicut ex prædictis apparet. Postmodum vero dispensative sunt in Ecclesia communes possessiones acceptæ propter rationem prædictam.

Quod etiam quinto propositum est quod christiana perfectio non dormitavit a tempore Apostolorum usque ad præsentia tempora, certum est eam non dormitasse, sed in plurimis viguit et in Ægypto, et in aliis partibus mundi. Numquid tamen aliquis Deo modum imponere potest, ut omnes in omni tempore et in omnibus locis homines eodem modo ad se trahat. Quinimmo secundum suæ sapientiæ ordinem quo suaviter universa disponit singulis temporibus congruentia adminicula providet humanæ saluti. Quid enim si quæratur. Numquid dormitavit doctrina christiana a temporibus magistrorum doctorum Athanasii, Basilii, Ambrosii, Augustini, et aliorum qui circa illud tempus fuerunt usque ad hæc nostra tempora, in quibus magis in doctrina christiana homines exercentur? Numquid secundum mirabilem eorum rationem, quidquid boni tempore aliquo intermissum fuit, illicitum erit resumi? Sic enim et martyrium illicitum erit subire, et miracula facere, quia multo tempore sunt hujusmodi intermissa.

Quod vero sexto proponunt, quod illi qui possessionibus communibus carebant, vivebant de operibus manuum, hoc non minorem calumniam aliis, quam religiosis ingerit, quia etiam Apostolus, qui Evangelium prædicabat, vivebat de opere manuali. Numquid ergo Episcopi, archidiaconi, et quibuscumque ex officio

competit Evangelium prædicare, peccant si non vivant de opere manuali? Si autem ad hoc non tenentur quia Paulus hoc non ex necessitate, sed supererogando faciebat, quid imponunt religiosis quidquid sancti Patres supererogando fecerunt? Nullus enim est qui omnes supererogationes possit implere, cum unus in uno, et alius superabundet in alio. Si non vero supererogationis, sed necessitatis esse ducitur eos qui possessionibus communibus carent de labore manuum vivere, fateor quidem quantum ad hoc necessitatis esse, ut non otiose vivant. Sed otium non solum per laborem manuum tollitur, sed multo melius per sacræ Scripturæ studium, quod otium habet magnum negotium, sicut Augustinus dicit, unde super illud Psal. LXVIII : *Defecerunt oculi mei* etc., dicit Glossa : « Non est otiosus qui verbo Dei tantum studet, nec pluris est qui extra operatur, quam qui studium cognoscendæ Divinitatis exercet. Ipsa etiam sapientia maximum opus est. »

Tollitur etiam otium per laborem doctrinæ quo contra hostes fidei dimicatur, secundum illud Apostoli : *Labora sicut bonus miles Christi Jesu,* II ad Tim. II, 3, ubi dicit Glossa : « In prædicando Evangelium contra hostes fidei. » Fateor etiam hoc necessitatis esse his qui aliunde non habent de quo licite vivant. Licitum est autem Evangelistis etiam monachis ut de Evangelio vivant, et de altaris ministerio, sicut Augustinus dicit in libr. *De opere monachorum,* alioquin numquid illas solas possessiones communes monachis licet habere, quas possunt lucrari de opere manuali? Nonne autem derisibilis est si quis dicat licere religiosis in eleemosynam amplas possessiones accipere, non autem eis licere accipere de fidelium eleemosynis ea quæ pertinent ad quotidianum et simplicem victum? Sic igitur nulla necessitas imminet his qui communes possessiones non habent manibus operari : de hoc tamen diffusius alibi a nobis dictum est.

Jam vero quod septimo propositum est, magis derisione, quam responsione dignum est. Quis enim non videat in immensum majoris sollicitudinis esse possessionibus procurandis curam impendere, ad quod vix sæculares sufficiunt, quam acquirere simplicem victum ex fidelium pietate collatum, et clementia divina provisum?

Quod vero octavo propositum est de hoc quod religiosi necesse habent circa eorum negotia sollicitari a quibus pascuntur, fateor quod habent quidem, sed circa spiritualem eorum salutem, vel ut tribulatos consolentur, quæ quidem sollicitudo est charitatis,

unde religioni non repugnat, quinimmo ut dicitur Jac. I, 27 : *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem hæc est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum.*

Quod autem ultimo propositum est, omnino est frivolum : quia ea quibus utuntur religiosi ad sustentationem vitæ, non sunt eorum quantum ad proprietatem dominii, sed dispensantur ad usum necessitatis eorum ab his qui harum rerum dominium habent quicumque sint illi.

Hæc igitur sunt quæ ad præsens scribenda occurrunt contra erroneam et pestiferam doctrinam avertentium homines a religionis ingressu. Si quis autem his contradicere voluerit, non coram pueris garriat, sed scribat, et scripturam proponat in publico, ut ab intelligenti dijudicari possit quid verum sit, et ut quod erroneum est auctoritate veritatis confutetur.

Explicit Opusculum decimum septimum, divinum scilicet opus divi Th. Aquin. contra pestiferam doctrinam retrahentium homines a religionis ingressu.

XIV

CONTRA

IMPUGNANTES DEI CULTUM

ET RELIGIONEM

(*Edit. Rom. Opusculum XIX.*)

PROŒMIUM

Ecce inimici tui sonuerunt, et qui oderunt te, extulerunt caput. Super populum tuum malignaverunt consilium, et cogitaverunt adversus sanctos tuos. Dixerunt : Venite disperdamus eos de gente, et non memoretur nomen Israel ultra. Psal. LXXXII, 3-5. Omnipotens Deus amator hominum suo amore nobis utitur ad ejus bonitatem et nostram utilitatem, ut Augustinus docet in I libro *De doctrina Christiana.* Ad suam quidem bonitatem, ut homines Deo dent gloriam Isai. XLII, 3 : *Omnis qui invocat nomen meum, in gloriam creavi eum.* Sed ad nostram utilitatem, ut ipse omnibus det salutem, I Timoth. II, 4 : *Qui omnes homines vult salvos fieri,* et hanc concordiam inter homines et Deum nascente Domino annuntiavit angelus, Luc. II, 14 : *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Quamvis autem ipse, cum sit omnipotens, per semetipsum posset gloriam suam ab hominibus et salutem hominum procurare, disposuit tamen ut ordo servaretur in rebus ministros eligere, quorum ministerio perficeretur utrumque et recte tales Dei adjutores dicuntur, I Cor. III. Sed diabolus invidus divinæ gloriæ et humanæ salutis per ministros suos, quos ad persecutionem prædictorum ministrorum Dei incitat, utrumque nititur impedire : unde tales ministri diaboli et inimici Dei in hoc ostenduntur, cujus gloriam impediunt, et totius humani generis, cujus saluti adversantur, et specialiter ministrorum Dei quos persequuntur ; I Thessal. II, 15 : *Nos persecuti sunt, et Deo non placent, et omnibus hominibus adversantur.*

A propter hoc Psalmista in verbis propositis tria facit. Primo, ostendit eorum inimicitiam ad Deum, ibi : *Ecce inimici tui sonuerunt,* id est, qui prius occulte contra te loquebantur, nunc in

publico loqui non formidant. Ut enim dicit Glossa novissima tempora Antichristi designat, quando hi qui modo premuntur metu, in liberam vocem erumpent, quæ vox quia irrationalis est, magis sonus quam vox dicitur, nec solum voce inimicitias suas exercent, sed etiam factis, unde sequitur : *Et qui oderunt te, exulterunt caput,* scilicet Antichristum, secundum Glossam, et membra ejus quæ sub illo capite sunt, ut ab uno capite gubernati, efficacius sanctos Dei persequantur. Secundo, ostendit quomodo toti humano generi adversantur, subjungens : *Super populum tuum malignaverunt consilium,* vel astuto cogitaverunt, secundum aliam litteram, ad eos decipiendum, secundum Glossam super illud Isai. III : *Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt.* Glossa « blandis verbis. » Tertio, ostendit quomodo ministros Dei persequuntur, cum subdit : *Cogitaverunt adversus sanctos tuos.* Glossa : « non solum contra mediocres, sed etiam contra cœlestes viros. » Unde Gregorius in XIII libro *Moralium*, exponens Job. XVI : *Aperuerunt super me ora sua, et exprobantes,* etc., sic dicit : « Illos præcipue reprobi in sancta Ecclesia persequuntur, quos multis conspiciunt esse profuturos; » et infra : « Reprobi grande se aliquid fecisse æstimant, cum vitam prædicatorum necant. » Duo autem contra sanctos cogitant. Primo, ut ipsos annihilent. Esther, XIII, 15 : *Volunt nos inimici nostri perdere, et hæreditatem tuam delere.* Secundo, ut si hoc non possint, saltem eorum famam destruant apud homines, ut in eis fructificare non possint. Jacobi, II, 6 : *Nonne divites per potentiam opprimunt vos? : Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super vos?* et ideo quantum ad primum horum Psalmista subjungit : *Dixerunt : Venite.* Glossa : « quærentes sibi socios : » *Disperdamus eos de gente, vel gentibus.* Glossa scilicet, « ne sint inter gentes, idest, tollamus eos de mundo, » ecce persecutio Antichristi

Quantum ad secundum subdit : *Et non memoretur nomen Israel ultra,* ut scilicet nomen eorum in fama non habeatur, eorum scilicet qui se dicunt vere esse Israel, ut Glossa dicit. Horum primum scilicet sanctorum expulsionem de mundo tyranni antiquitus per violentiam procurare conati sunt. Unde Apostolus ad Romanos, VIII, 36, suo tempore illud Psalmi compleri dicit : *Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis.* Sed nunc idem perversi homines astutis consiliis attentant quantum ad religiosos specialiter, qui verbo et exemplo fructificare possunt perfectionem profitentes, volentes quædam astruere, per quæ

eorum status totaliter destruitur, et redditur nimium onerosus et vituperabilis, subtrahendo eis spiritualia solatia et corporalia onera imponentes.

Primo enim eis pro posse studium et doctrinam auferre conantur, ut sic adversariis veritatis resistere non possint, nec in Scriptura consolationem spiritus invenire. Et hæc est astutia Philistinorum, I Regum XIII, 19 : *Caverant Philistim ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam,* quod Glossa exponit de prohibitione studii litterarum, et hoc primitus Julianus Apostata inchoavit: ut ecclesiastica testatur Historia.

Secundo a consortio studientium eos pro posse excludendo, ut per hoc sanctorum vita veniat in contemptum. Apocal. XIII, 17 : *Ne quis possit emere, aut vendere, nisi qui habet characterem aut nomen bestiæ,* eorum scilicet malitiæ consentiendo.

Tertio, eorum prædicationem, et confessionum audientiam, quibus in populo fructificant, impedire nituntur; I Thessal. II, 16 : *Prohibentes nos gentibus loqui, ut salvæ fiant.*

Quarto, ad laborem manuum eos compellunt, ut sic gravati et sui status tædium habeant, et in prædictis impediantur, secundum consilium Pharaonis dicentis Exodi I, 9 : *Ecce populus filiorum Israel multus, et fortior nobis est. Venite, sapienter opprimamus eum,* et infra : *Præposuit itaque eis magistros operum.* Glossa Pharao significat Zabulum. qui luti et lateris imponit gravissimum jugum, servitutem scilicet luculenti et terreni operis.

Quinto, vituperant eorum perfectionem et blasphemant, scilicet paupertatem mendicantium. II Petr. II, 2 : *Multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur,* id est bona opera, secundum Glossam.

Sexto, eis victum et eleemosynas unde vivebant, subtrahunt, ut possunt. In tertia canonica Joan. 10 : *Et quasi ista non sufficiant ei,* Glossa, quod hospitalitatem dissuadet, *neque ipse fratres suscipit,* Glossa indigentes, *et eos qui suscipiunt, prohibet.* Glossa ne impendant curam humanitatis.

Septimo, famam sanctorum prædicti ministri diaboli nituntur corrumpere, in tantum ut non solum per se apud præsentes sancto Dei infament verbo, sed etiam litteras per universum orbem dirigant. Jerem. XXIII, 15 : *A Prophetis Hierusalem egressa est pollutio super omnem terram.* Glossa Hieronymi : « Hoc utimur testimonio adversus eos qui epistolas plenas mendacio, et fraudulentia, et perjurio in orbem dirigunt, et aures audientium

pollunt. » Non enim sufficit eis iniquitatem propriam devorare, vel proximos lædere, sed quod semel oderunt, per totum orbem conantur infamare, et ubique blasphemias seminare. Prædictorum igitur malignantium nequitiam comprimere intendentes, hoc ordine procedamus.

Primo, ostendemus quid sit religio, et in quo perfectio religionis consistat, quia eorum tota intentio contra religiosos esse videtur.

Secundo, ostendemus ea, quibus religiosos opprimere nituntur, frivola et nulla esse.

Tertio, monstrabimus quod ea quæ ad religiosorum infamiam proferunt, nequiter proponunt.

CAPUT I.

Quid sit religio, et in quo consistat religionis perfectio.

Ut autem religionis naturam cognoscere valeamus, hujus nominis originem inquiramus. Nomen igitur religionis, ut Augustinus, in libro *De vera religione,* innuere videtur, a religando sumptum est. Illud autem proprie ligari dicitur, quod ita uni astringitur, quod ei ad alia divertendi libertas tollatur ; sed religatio iteratam ligationem importans ostendit ad illud aliquem ligari cui primo conjunctus fuerat, at ab eo distare incepit. Et quia omnis creatura prius in Deo extitit quam in seipsa, et a Deo processit, quodammodo ab eo distare incipiens secundum essentiam per creationem : ideo rationalis creatura ad ipsum Deum debet religari, cui primo conjuncta fuerat etiam antequam esset, ut sic « ad locum, unde exeunt, flumina revertantur. » Ecclesiast. I. Et ideo Augustinus dicit in libro *De vera religione :* « Religet nos religio uni omnipotenti Deo : » et habetur in Glossa, Rom. XI, 36, super illud : *Ex ipso, et per se ipsum,* etc. Prima autem ligatio qua homo Deo ligatur est per fidem, ut dicitur Hebr. XI, 6 : *Accedentem ad Deum oportet credere,* quia est ejus fidei protestatio, latria est, quæ cultum Deo exhibet, quasi recognoscens Deum esse principium : unde religio primo et principaliter latriam significat, quæ Deo cultum exhibet in veræ fidei protestationem. Et hoc est, quod Augustinus dicit X, *De Civitate Dei,* quod « religio non quemlibet, sed Dei, cultum significare videtur, » et hoc modo Tullius religionem difinit in veteri rhetorica dicens : « Religio est quæ superiori cuidam naturæ, quam

divinam vocant curam cæremoniamquæ affert. » Et sic primo et principaliter ad veram religionem pertinere noscuntur quæcumque ad fidem integram pertinent, et debitam latriæ servitutem. Sed secundo ad religionem pertinere noscuntur illa omnia, in quibus possumus servitium Deo exhibere : quia ut Augustinus dicit in *Enchirid.* : « Deus colitur non solum fide, sed spe et charitate, ut sic omnia charitatis opera religionis esse dicantur. » Unde Jacob. I, 27 : *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem hæc est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum,* etc. Ex his ergo patet, quod duplex est religionis acceptio.

Una secundum sui nominis primam institutionem, secundum quod aliquis Deo se ligat per fidem ad debitum cultum, et sic quilibet Christianæ religionis fit particeps in baptismo, abrenuntians Satanæ et omnibus pompis ejus. Secunda prout aliquis ad aliqua charitatis opera se obligat, quibus specialiter Deo servitur abrenuntians sæcularibus, et hoc modo religionis nomine ad præsens utimur. Charitas autem Deo debitum obsequium reddit secundum actus vitæ activæ et contemplative. In actibus quidem activæ vitæ diversimode secundum diversa officia charitatis, quæ proximis impenduntur : et ideo sunt aliquæ religiones institutæ ad vacandum Deo per contemplationem, sicut religio monastica et eremitica : aliquæ autem ad serviendum Deo in membris suis per actionem, sicut illorum qui ad hoc Deo se dedicant, ut infirmos suscipiant, captivos redimant, et alia misericordiæ opera exequantur. Nec est aliquod opus misericordiæ ad cujus executionem religio institui non possit, etsi non sit hactenus instituta.

Sicut autem in baptismo homo per fidei religionem Deo ligatur, peccato moritur, ita per votum religionis non solum peccato, sed sæculo moritur, ut soli Deo vivat in illo opere, in quo se Deo ministraturum devovit fidei : quia sicut per peccatum vita tollitur, ita per occupationes sæculi Christi ministerium impeditur, secundæ ad Timoth. II, 4 : *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus* : et ideo per religionis votum abrenuntiatur illis, quibus humanus animus maxime occupari consuevit, et a divinis obsequiis impediri. Quorum primum et principale est conjugium I ad Corinth. VII, 23 : *Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo : qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est.* Secundum est possessio divitiarum terrenarum. Matth. XIII, 22 : *Sollicitudo hujus sæculi et*

fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur. Unde dicit Glossa, Luc. VIII, super illud : *Quod autem in spinis cecidit,* etc. « Divitiæ etsi delectare videantur, suis tamen possessoribus sunt spinæ, cum aculeis curarum mentes eorum confodiunt, quæ avide quæruntur, et sollicite servantur.

Tertium est propria voluntas, quia qui suæ voluntatis est arbiter, sollicitudinem habet de suæ vitæ gubernatione : et ideo nobis consulitur, ut nostri status depositionem divinæ providentiæ committamus, I Petr. v, 5 : *Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eo, quoniam ipsi cura est de vobis.* Proverb. III, 5 : *Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, et ne innitaris prudentiæ tuæ.* Et inde est, quod perfecta religio triplici voto consecratur, scilicet voto castitatis, per quod abrenuntiatur conjugio : voto paupertatis, per quod abrenuntiatur divitiis : voto obedientiæ, per quod abrenuntiatur propriæ voluntati. Per hæc autem tria vota homo Deo sacrificium offert de omnibus bonis : per votum quidem castitatis, in sacrificium Deo offerens corpus proprium, de quo Rom. XII, 1, dicit Apostolus : *Exhibeatis corpora vestra hostiam viventem :* per votum autem paupertatis oblationem Deo faciens de exterioribus bonis, de quo Rom. XV, 31 : *bsequii mei oblatio accepta fiat in Hierosolymis sanctis :* per votum autem obedientiæ sacrificium Deo, spiritus offerens, de quo in Ps. L, 19 : *Sacrificium Deo, spiritus contribulatus,* etc.

Nec solum sacrificium per hæc tria Deo offertur, sed holocaustum quod erat in lege acceptissimum. Unde Gregorius in VIII Homil. II, super Ezech. : « Cum quis suum aliquid Deo vovet, et aliquid non vovet, sacrificium est ; cum vero omne quod habet, omne quod vivit, omne quod sapit omnipotenti Deo voverit, holocaustum est, et sic religio secundo modo accepta, in hoc quod sacrificium Deo offert, primum modum religionis imitatur. » Sunt autem quidam modi vivendi, in quibus aliqua horum prætermittuntur, sed in eis perfecta religionis ratio non invenitur. Alia autem omnia quæ in religionibus reperiuntur, sunt adminicula quædam ad cavendum ea quibus per votum religionis abrenuntiatur, vel ad observandum id in quo homo per religionis votum Deo se serviturum promisit.

Ex prædictis igitur patere potest, secundum quid una religio possit perfectior altera judicari. Ultima enim rei perfectio in finis consecutione consistit : unde debet principaliter ex duobus perfectio judicari. Primo, ex hoc ad quod religio ordinatur, ut dica-

tur illa religio esse eminentior, quæ digniori actui dedicatur, ut sic secundum comparationem activæ, et contemplativæ vitæ in utilitate et dignitate accipiatur comparatio religionum, quæ activæ et quæ contemplativæ deputantur.

Secundo, ex comparatione religionis ad executionem illius ad quod est instituta. Non enim sufficit religionem aliquam ad aliquid institui, nisi sit taliter ordinata observationibus et modis vivendi, quod ad suum finem sine impedimento pertingat, sicut si duæ religiones sunt institutæ ad contemplandum, illa per quam homini liberior contemplatio redditur, debet perfectior judicari. Sed quia ut dicit Augustinus : « Nemo potest novam vitam inchoare, nisi veteris eum vitæ pœniteat, » quælibet religio per quam homo novam vitam inchoat, quidam pœnitentiæ status est, ut homo a veteri vita purgetur : et hoc tertio modo possunt comparari religiones, ut illa dicatur perfectior quæ majores austeritates habet, sicut in jejunio, vel paupertate, vel aliis hujusmodi, quia opera satisfactoria debent esse pœnalia : sed primæ comparationes sunt magis religioni essentiales, et ideo secundum eas est magis perfectio religionis judicanda, et præcipue cum perfectio vitæ magis consistat in interiori justitia, quam in exteriori abstinentia. Sic ergo patet quid sit religio et in quo perfectio religionis consistat.

His igitur visis procedendum est ad ea excludenda quibus adversarii religionis religionem opprimere conantur, hoc modo procedentes.

Primo enim inquiremus, utrum alicui religioso docere liceat.

Secundo, utrum religiosus possit esse de collegio sæculari magistrorum licite.

Tertio, utrum religioso liceat prædicare, et confessiones audire, si curam non habeat animarum.

Quarto, utrum religiosus teneatur propriis manibus liberare.

Quinto, utrum liceat religioso omnia sua relinquere ita quod nihil sibi possidendum remaneat nec in proprio. nec in communi.

Sexto, utrum possit vivere de eleemosynis, et de mendicatis præcipue.

CAPUT II.

An religioso liceat docere.

Doctrinam autem religiosorum, ne scilicet docere po[illegible]

tipliciter excludere nituntur. Primo, auctoritate Domini dicentis Matth. XXIII, 8 : *Vos autem nolite vocari Rabbi :* quod consilium quidam dicunt a perfectis esse observandum, unde cum omnes religiosi perfectionem profiteantur, a magisterio abstinere debent. Secundo, auctoritate Hieronymi, in epist. ad Riparium et Desiderium *Contra Vigilantium,* et habetur XVI, quæst. 1 : « Monachus non doctoris habet, sed plangentis officium. » Et VII, quæst. 1, cap. *Hoc nequaquam,* dicitur : « Monachorum vita subjectionis habet verbum et disciplinatus non docendi, vel præsidendi, vel pascendi et alios, » et ita cum canonici regulares et alii religiosi monachorum jure censeantur, ut dicitur extra, de postulando : Ex parte, et de statu monachorum : « Quod Dei timor ; relinquitur, quod nulli religioso docere liceat. »

At idem addunt, quod docere est contra religionis votum, per votum enim religionis mundo abrenuntiatur. Omne autem quod est in mundo, est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum et superbia vitæ, per quæ tria intelligunt, divitias, delicias, et honores : magisterium autem honorem esse dicunt, quod probant per Glossam quæ dicit Matth. IV, super illud : *Statuit illum supra pinnaculum ;* « In Palæstina, plana desuper erant tecta, et ibi erat sedes doctorum, unde populo loquerentur, ubi multos decipit diabolus vana gloria, honore magisterii inflatos : » unde concludunt, quod docere est contra religionis votum.

Item. Religiosi tenentur ad perfectam humilitatem, sicut ad perfectam paupertatem, sed ita tenentur ad perfectam paupertatem, quod non licet eos aliquid proprium possidere. Ergo debent ita humilitatem servare quod nullo honore potiantur : magisterium autem est honor, ut probatum est. Ergo magisterium est illis illicitum.

Item. Dionysius V, cap. *Eccles. hierarch.,* distinguit utramque hierarchiam in tria, scilicet in sacras actiones, et in communicantes eas, et in eos qui eas tantum recipiunt. Actiones autem sacras dividit in tria in eodem cap. scilicet in purgantes, quod est diaconorum ; in illuminantes, quod est sacerdotum ; in perficientes, quod est Episcoporum. Recipientes etiam divinas actiones dividit in tria. In V cap. scilicet in immundos, qui purgantur per diaconos : in sacrum populum, qui illuminatur per sacerdotes : in monachos, qui sunt altioris gradus, qui perficiuntur per Episcopos : ergo patet quod monachorum non est sacra aliis communicare, sed ab aliis recipere : sed quicumque docet, sacra aliis communicat : ergo monachus non debet docere.

Item. Magis est remotum a vita monastica scholasticum officium quam ecclesiasticum : sed ut dicitur XVI, quæst. 1 : « Nemo potest et ecclesiasticis officiis deservire, et in monastica regula ordinate persistere : » ergo multo minus potest monachus scholasticis officiis vacare docendo vel audiendo.

Addunt etiam, quod est contra doctrinam Apostolicam, II, Corinth. x, 13 : *Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ qua mensus est nobis Deus.* Glossa : « Tanta potestate utimur, quanta concessa est ab auctore, nec mensuram, vel modum egredimur. » Unde dicunt, quod quicumque religiosus ultra illum modum egreditur, qui sibi ab auctore suæ regulæ est status, seipsum superextendit contra Apostolicam doctrinam veniens, unde nulla religio in sui principio habuit magistros : ergo nulli religioso licet ad magisterium promoveri.

Ulterius autem, et si non ex toto doctrinam religiosorum impedire possunt, eam saltem attenuare nituntur, dicentes, quod in uno religiosorum collegio doctores plures esse non debent, inducentes illud quod dicitur Jacob. III, 1 : *Nolite plures magistri fieri, fratres mei,* Glossa : « Plures in Ecclesia ne velitis esse magistri » : Sed unum religiosorum collegium est una Ecclesia. Ergo in uno religiosorum collegio non debent esse plures magistri.

Item, Hieronymus, *Ad Rusticum,* et habetur etiam VII, quæst. 1 : « In apibus princeps est unus, grues ordine litterato unam sequuntur, » et infra : « Unus gubernator in navi, in domo unus Dominus » : ergo et in uno collegio religiosorum non debet esse nisi unus magister.

Item. Cum sint multa religiosorum collegia. Si unum collegium haberet plures quam unum doctorem, sequeretur tanta multiplicatio religiosorum doctorum, quod sæculares magistri excluderentur propter auditorum paucitatem, præcipue cum oporteat in uno studio esse determinatum numerum magistrorum, ne ex doctorum multitudine doctrina sacra veniat in contemptum.

Hujusmodi autem errorum assertores, priorum errantium semitas imitantur. Est enim errantium consuetudo, ut quia in medio veritatis non possunt consistere, unum errorem declinantes in contrarium dilabantur. Sic evitans divisionem essentiæ, quam Arius introduxit, in confusionem personarum Sabellius declinavit, sicut dicit Augustinus. Sic etiam Eutyches declinans divisionem personarum in Christo, quam Nestorius asserebat, confusionem naturarum in Christo posuit, sicut dicit Boetius. Idem etiam patet

de Pelagio et Manichæo, et de multis aliis hæreticis, propter quod dicitur I Timoth. III, 8 : *Homines corrupti mente, reprobi circa fidem.* Glossa : « Et nunquam in fide, quia in circuitu impii ambulant in medio non sistentes. »

Fuit ergo quondam quorumdam religiosorum præsumptuosorum error, qui ex hoc ipso quod monachi erant, de sua vita præsumentes, auctoritate propria sibi docendi officium usurpabant, et in hoc pax ecclesiastica turbabatur, ut habetur XVI, quæst. 1 : « Quidam monachi nihil habentes sibi injunctum a proprio Episcopo, veniunt ad civitatem Constantinopolitanam, et in ea perturbationes tranquillitati ecclesiasticæ inferunt, » quod etiam plenius in ecclesiastica narratur historia, quorum præsumptiones sancti Patres conati sunt reprimere rationibus et decretis. Eorum autem dictis quidam perversi nostris temporibus abutuntur, ea indocti, « atque instabiles depravantes, sicut et cæteras scripturas ad suam ipsorum perditionem, » ut dicitur II Petri, III, 16, in tantum quod in contrarium errorem labuntur, asserentes, quod non licet religioso doctoris officium exercere, vel suscipere, et non debet ei injungi : quod quidem falsum esse primo ostendamus, postmodum ad eorum probationes respondentes.

Primo ergo inducatur Hieronymi auctoritas ad Rusticum, quæ habetur XVI, quæst. 1 : « Sic vive in monasterio, ut clericus esse merearis : multo tempore disce, quæ postmodum doceas. » Item, ad eumdem in cap. seq. : « Si clericatus te titillat desiderium, discas quod possis docere. » Ex quibus accipi potest, quod monachi possint suscipere docendi officium : hoc idem ostenditur exemplis sanctorum qui in religione viventes docuerunt, sicut patet de Gregorio Nazianzeno, qui cum monachus esset, Constantinopolim est adductus, ut sacram Scripturam ibi doceret, ut ecclesiastica narrat historia : hoc etiam patet de Damasceno, qui cum monachus esset, scholares docuit non solum in sacra Scriptura, sed etiam in liberalibus artibus, ut patet in libro *De miraculis beatæ Virginis.* Hieronymus, etiam in prologo Bibliæ, licet monachus esset, doctrinam sacræ Scripturæ promittit Paulino monacho, scilicet quod eum docebit, quem etiam ad studium sacræ Scripturæ hortatur. De Augustino etiam legitur, quod postquam monasterium instituit, in quo cœpit vivere secundum regulam sub sanctis Apostolis institutam, scribebat libros, et docebat indoctos : hoc etiam patet de aliis Ecclesiæ doctoribus, scilicet Gregorio, Basilio, Chrysostomo et aliis multis, qui religiosi fuerunt, et præ-

cipui Ecclesiæ doctores. Hoc etiam rationibus ostendere facile est. Doctrina enim sacræ Scripturæ operibus comprobatur, Actuum, I, 1 : *Cœpit Jesus facere et docere,* Glossa : « Quod cœpit facere et docere bonum doctorem instruit, qui quod docet, facit. » Doctrina autem eum angelica non solum præcepta, sed et consilia continet. Convenientissime ergo doctrinam evangelicam docet, qui non solum præcepta, sed etiam consilia servat, cujusmodi sunt religiosi.

Item. Qui moritur alicui vitæ ab illis operibus decidit, quæ illi vitæ congruunt, et qui vivere incipit aliqua vita, illa opera tunc sibi fiunt maxime convenientia, quæ illi vitæ competunt, unde Dionysius II, cap. *Eccles. hierarch.,* ostendit, quod ante baptismum per quem homo divinam vitam accipit, non potest exercere divinas operationes, quia sicut ipse dicit, oportet primum existere et deinde operari : sed religiosus per votum religionis sæculo moritur Deo vivens, ergo per hoc quod religiosus est, interdicuntur sibi operationes sæculares, sicut mercationes, et alia negotia sæcularia, non autem actiones divinæ quæ scilicet hominem in Deo viventem requirunt. Talis autem est divina confessio, quæ fit per doctrinam, Psal. CXIII, 17 : *Non mortui laudabunt te, Domine... ; sed nos qui vivimus, benedicimus Domino.* Et ita religiosi per votum religionis a doctrinæ officio non excluduntur. Præterea, illi maxime sunt idonei ad docendum, qui maxime divina per contemplationem capere possunt, unde Gregorius in VI *Moralium* : « Quieti contemplantes sorbeant, quod occupati erga proximos loquentes refundant » : sed ad vocandum contemplationi præcipue religiosi sunt deputati. Ergo per hoc quod sunt religiosi, redduntur magis ad docendum idonei quam impediantur.

Item. Ridiculum est dicere, quod ex hoc aliquis a doctrina repellatur, per quod magis quietus ad vacandum studio et doctrinæ redditur, sicut ridiculum esset, quod a currendo impediretur, qui impedientia cursum relinquit : sed religiosi per triplex votum reliquerunt illa, quibus animus maxime inquietatur, ut ex prædictis patet. Ergo eis maxime docere et studere competit Eccli. XXXVIII, 25 : *Sapientiam,* Glossa, divinam, *scribe in tabulis cordis,* idest, disce in tempore vacuitatis, *et qui minoratur actu, percipiet sapientiam.*

Item. Pauperibus Christi maxime competit notitiam Scripturarum habere, ut patet per Hieronymum, in prol. *Hebraicarum quæstionum,* super Gen. : « Ut nos humiles et pauperes, nec ha-

bemus divitias, nec oblatas dignamur accipere, ita et illi noverint non posse notitiam Scripturarum, idest Christi, cum mundi habere divitiis : eis autem competit docere, qui notitiam habent Scripturarum. » Ergo religiosis, qui paupertatem profitentur, maxime competit docere.

Item. Sicut supra probatum est, ad quodlibet opus misericordiæ exequendum potest aliqua religio institui. Sed docere est actus misericordiæ, unde inter eleemosynas spirituales computatur. Ergo potest aliqua religio institui specialiter ad docendum. Præterea, magis remota videtur a religionis proposito corporalis militia quæ corporalibus armis exercetur, quam militia spiritualis quæ utitur armis spiritualibus, scilicet sacris documentis ad errorum impugnationem, de quibus dicitur II ad Corinth. x, 4 : *Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo.* Sed religiones aliquæ provide institutæ sunt ad exequendam militiam corporalem in tutelam Ecclesiæ ab hostibus corporalibus, quamvis non desint Ecclesiæ principes sæculares, qui ex officio Ecclesiam defendere debent. Ergo et salubriter institutæ sunt aliquæ religiones ad docendum, ut sic per eorum doctrinam Ecclesia ab hostibus defendatur, quamvis etiam sint alii ad quos pertinet hoc modo Ecclesiam defensare.

Item. Qui idoneus est ad hoc ut possit assumi ad id quod majus est, et in quo aliud includitur, idoneus debet reputari ad id quod minus est et quod in majori includitur. Sed religiosus etiam si religio ejus non sit ad docendum instituta, potest assumi ad prælationis officium, ut patet *De Monachis,* per multa capit. xvi, quæst. 1. Cum ergo prælationis officium sit majus quam officium doctoris, quod magistri legentes in scholis exercent, et tamen prælationis officium simul habeat etiam doctrinam adjunctam, non debet inconveniens reputari si monachus auctoritate ejus ad quem spectat, ad prædictum doctrinæ officium assumatur.

Item. Minora bona pro majoribus intermitti possunt, ut dicit Glossa, super illud Luc. ix, 60 : *Tu autem vade, et annuntia regnum Dei.* Sed bonum commune præfertur bono privato ; cum ergo monachus in claustro ordinem suum servans privato bono insistat, scilicet tantum suæ saluti, doctrinæ autem officium quo plurimi erudiuntur, in commune bonum totius Ecclesiæ redundet, non est inconveniens si monachus extra claustrum vivat ad doctrinæ officium assumptus de licentia ejus ad quem spectat. Nec valet quod dicunt, quod hoc posset fieri, quando necessitas im-

mineret, quæ nunc non apparet, cum magistrorum sæcularium jam copia habeatur, quia utilitas communis non solum debet procurari, ut sit quocumque modo, sed ut sit optimo modo quo fieri potest. Quanto autem doctores magis multiplicantur, tanto utilitas communis, quæ ex doctrina provenit, magis crescit, quia uni manifestatur, quod alteri nondum notum est. Propter quod dicitur Sapientiæ, vi, 26 : *Multitudo autem sapientium sanitas est orbis terrarum.* Quo zelo Moyses ductus dixit Num. xi, 29 : *Quis tribuat ut omnis populus prophetizet?* Glossa : « Fidelis prædicator optat, si fieri valeat, ut veritatem quam solus loqui non sufficit ora cunctorum sonent, » et infra : « Prophetare omnes voluit, qui bonum, quod habuit, non invidit. »

Item : « Ejusdem est verbo præsentes et scripto absentes docere, » ut habetur, ii Corinth. x, 11 : *Quales sumus verbo, per epistolas absentes, tales præsentes in facto.* Sed nullus dubitat, quin religiosi possint docere absentes scripto, cum omnia armaria plena inveniantur operibus, sive libris, quos religiosi fecerunt ad Ecclesiæ instructionem. Ergo et præsentes possunt verbo docere.

Ea autem quæ in contrarium opponuntur, facile est solvere.

Quod enim primo dicunt esse Domini consilium de vitando magisterio, patet multipliciter esse falsum. Primo, quia supererogationes, de quibus dantur consilia, habent præmium eminentius, ut patet ex hoc quod dicitur, Lucæ x, 35 : *Et quodcumque supererogaveris, ego cum rediero reddam tibi.* Quod Glossa de supererogatione consiliorum exponit, unde abstinere ab illis actibus quibus excellens debetur præmium, sub consilio cadere non pocest. Doctoribus autem debetur præmium excellens, sicut et virginibus, scilicet aureola, ut patet Danielis, xii, 3 : *Qui ad justitiam erudiunt multos,* Glossa, verbo et exemplo, *quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Sicut ergo inconveniens esset dicere, quod declinare virginitatem, et martyrium sub consilio caderet, ita inconveniens est dicere, quod abstinere in ab actu docendi sub consilio cadat.

Item consilium non potest esse de eo, quod contrariatur consilio, vel præcepto, sed docere cadit sub præcepto, vel sub consilio, ut patet Matth. xxviii, 19 : *Euntes, docete omnes gentes;* etc. Galat. vi, 1 : *Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis.* Non ergo de non docendo potest esse consilium.

Item, consilia quæ Dominus proposuit, immediate ab Apostolis observari voluit, ut eorum exemplo alii ad observanda consilia

provocarentur. Unde Paulus I Cor. vii, 7, consilium de virginitate proponens, dixit : *Volo omnes homines esse sicut meipsum :* sed observatio hujus quod dicunt consilum, scilicet, abstinere a docendo, ad Apostolos non pertinebat, cum ipsi ad docendum in universum orbem mitterentur : non ergo abstinere a docendo sub consilio cadit. Nec potest dici quod sub consilio cadat abstinere ab his, quæ ad solemnitatem docendi pertinent : quia ea quæ ad solemnitatem docendi pertinent, non fiunt causa relationis, alias enim essent ab omnibus vitanda, quia quilibet tenetur elationem vitare, sed sunt ordinata ad auctoritatem officii ostendendam : et ideo sicut perfectioni nihil deperit, si sacerdos supra diaconum sedeat, et sericis ornetur vestibus, ita non obstat perfectioni, si quis magistralibus insigniis utatur, et hoc est, quod dicit quædam Glossa super illud Matth. xxiii, 6 : *Amant primos recubitus* : « Magistros, inquit, primos sedere non vetat, sed eos arguit, qui hæc habita, vel non habitat appetunt. » Adhuc autem est magis ridiculum dicere, quod et si abstinere a docendo sub consilio non cadat, abstinere tamen a magisterii nomine sub consilio cadit. Non enim potest esse præceptum, vel consilium de eo quod non est in nobis, sed in alio. In nobis quidem est docere, vel non docere, de quo nesse consilium probatum est. Sed doctores atque magistros vocari, non est in nobis, sed in eis qui sic nos nominant. Non ergo potest sub consilio cadere, ut non vocemur magistri.

Item, cum nomina sint imposita ad significandum res, ridiculum est dicere, quod nomen sit prohibitum, cum res non sit interdicta. Item, consiliorum observatio maxime ad Apostolos pertinuit, quibus mediantibus ad alios pervenit. Magistri ergo nomen nullo consilio est interdictum, cum ipsi Apostoli se ipsos magistros, et doctores nominaverunt I Tim. ii, 7 : *Veritatem dico, non mentior, doctor gentium in fide et veritate;* II Tim. i, 11 : *In quo positus sum ego prædicator, et Apostolus, et magister gentium.*

Restat ergo dicendum, quod Dominus dixit : *Nolite vocari Rabbi,* non sit consilium, sed præceptum, ad quod omnes tenentur, nec prohibentur actus docendi et magisterii nomen, sed ambitio magisterii : unde cum subjungit : *Nec magistri;* Glossa : « nec appetatis vocari, » nec quemlibet appetitum interdicit, sed inordinatum, ut ex Glossa prius inducta apparet, et ex hoc etiam quod de inordinato appetitu Pharisæorum præmiserat, dicens : *Amant primos recubitus,* etc. Potest tamen aliter intelligi, secun-

dum Glossam, ut etiam ex circumstantia litteræ patet. Simul enim Dominus prohibet ibidem patris nomen ac magistri, quia unus est Pater noster qui est in cœlis, et quia magister noster unus est Christus : « Deus enim, ut Glossa dicit ibidem : et pater et magister natura dicitur. » Homo autem dicitur indulgentia pater, et magister ministerio. Prohibet ergo Dominus, ne auctoritas vitæ naturalis, seu spiritualis, aut etiam sapientiæ alicui homini attribuatur : unde dicit Glossa : « Vos autem nolite vocari magistri, ne quæ Deo debentur, vobis præsumatis : neque alios Rabbi vocetis, ne divinum honorem hominibus deferatis. » Unde in alia Glossa dicitur, quod « pater vocandus est aliquis, ut honor ætati deferatur, non ut auctor vitæ habeatur. » Magister ex consortio veri magistri tanquam ejus nuntius, et pro reverentia ejus a quo mittitur, honoratur. Sic ergo patet, quod Dominus non prohibuit simpliciter, nec præcepto, nec consilio nomen patris, aut magistri, alias quomodo sancti Patres sustinuissent, ut illi qui præsunt monasteriis, abbates, idest Patres, vocarentur? Quomodo etiam Christi Vicarius qui debet esse perfectionis exemplum, Papa, id est pater diceretur? Augustinus etiam et Hieronymus Episcopos, quibus scribunt, Papas, id est patres, frequenter nominant. Stultissimum ergo dicere, quod hoc quod dicitur : *Nolite vocari Rabbi,* sit consilium. Dato etiam quod sit consilium, non sequitur quod omnes perfecti ad istud consilium teneantur. Non enim qui statum perfectionis profitentur, ad omnia tenentur consilia : sed ad ea tantum, ad quæ ex voto se obligant, alias Apostoli qui in statu perfectionis erant, tenebantur ad hanc supererogationem quam Paulus faciebat, ut non acciperent stipendia ab Ecclesiis quibus prædicabant; et peccabant, cum hoc non observarent, ut patet I Corinth. IX. Sequeretur etiam ex hoc religionum confusio, si omnes ad omnes supererogationes et omnia consilia tenerentur. Quidquid enim una supererogaret, omnes supererogare tenerentur, et sic inter eas nulla distinctio remaneret, quod est inconveniens. Non ergo ad omnia consilia perfecti tenentur, sed solum ad ea ad quæ se obligant.

Quod etiam secundo objiciunt, quod monachus non docentis, sed plangentis habet officium, pro eis non facit. Ibi enim Hieronymus ostendit, quod monacho ex hoc, quod est monachus, competat pœnitentiam agere, non docere, sicut illi sibi usurpabant, de quibus diximus, quod ex hoc ipso quod monachi erant, docere volebant, vel intendit ostendere, quod monachus ex hoc

quod est monachus, non obligatur ad docendum. Sic enim Hieronymus inducit hoc in epistola *Contra Vigilantium*. Non autem sequitur, si monachus non habeat officium docendi, quod accidere non possit, sicut non sequitur, si subdiaconus non habeat officium legendi Evangelium, quod ad hoc officium assumi non possit, et hoc est quod Gratianus dicit XVI, quæst. 1, *Superiori:* « Voluit ergo Hieronymus distinguere inter personam monachi, et personam clerici, ostendens quid cuique ex proprio officio conveniat. » Aliud enim convenit cuique, ex eo quod monachus est, aliud ex eo quod clericus est. Ex eo quod monachus est, sua et aliorum peccata deflendi habet officium : ex eo quod clericus est, docendi et pascendi populum. Ex quo etiam patet intellectus alterius capituli supra dicti, in quo Gratianus loquitur in illa quæst. de doctrina prædicationis, quæ ad prælatos pertinet, non autem de doctrina scholastica, cui prælati non multum intendunt: unde hæc objectio procedit in æquivoco. Item, dato quod monacho docere non liceat, non sequitur quod Canonicis regularibus non liceat docere, cum Canonici regulares inter clericos computentur, de quibus Augustinus in sermone *De communi vita clericorum,* et habetur XII, quæst. 1, *Nemo:* « Qui habuerit proprium, vel habere voluerit, et de proprio vivere, parum est ut dicam : Non mecum manebit, sed non clericus erit. » Ex quo patet, quod illi qui sub beato Augustino sine proprio vivebant, inter clericos computabantur. Quamvis autem Augustinus postea revocaverit hoc generale interdictum quod fecerat, ut nullus clericus esset, nisi sine proprio viveret; non tamen revocavit, quin illi qui sine proprio sub eo vivebant, clerici essent, ut patet per cap. *Certe ego sum,* quæst. eadem. Quod autem objiciunt, quod canonici regulares et monachi ad paria censentur, intelligendum est in illis quæ sunt communia omni religioni, sicut vivere sine proprio, abstinere a negotiationibus, et ab officio advocandi in causis, et hujusmodi; alias possent similiter concludere, quod canonici regulares tenerentur abstinere a lineis indumentis, quia monachi ad hoc tenentur. Multo etiam fortius licet illis religiosis docere quorum religio est ad hoc statuta, etiam si monachis non liceret, sicut Templariis licet armis uti, quod non licet monachis.

Quod autem tertio objiciunt, quod assumere magisterii officium est contra votum religionis, patet multipliciter esse falsum. Religiosi enim per votum religionis non hoc modo abrenuntiant mundo, ut rebus mundi uti non possint, sed mundanæ vitæ, ut

scilicet mundi actionibus non occupentur: unde et sunt in mundo, in quantum rebus mundi utuntur, et non sunt sunt de mundo, in qnantum a mundanis actionlbus sunt liberi : unde non est contra votum eorum, si utantur divitiis, vel etiam quandoque deliciis, alias quicumque deliciose comederent, mortaliter peccarent, quod non est dicendum. Unde non est contra votum eorum, si quandoque honoribus utantur. Item, mundo secundum quod ibi accipitur non solum religiosi sed etiam omnes homines abrenuntiare tenentur, quod patet ex hoc, quod supra præmittit Joan. (Epist. I cap. II, 15) : *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo : quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.* Glossa : Omnes dilectores mundi nihil habent nisi hæc tria, quibus omnia vitiorum genera comprehenduntur : unde patet, quod ad mundum dicuntur ibi pertinere non divitiæ et deliciæ simpliciter, sed inordinatus appetitus earum, et sic non solum religiosis, sed etiam omnibus interdicitur non quidem honor, sed ambitio honoris. Glossa : Ibi *superbia vitæ,* id est, omnis ambitio sæculi. » Item, dato quod honor simpliciter ad mundum pertinere intelligatur, non tamen hoc potest dici de quolibet honore, sed de honore qui consistit in rebus mundanis : non enim potest dici, quod honor sacerdotii pertineat ad mundum, et similiter nec honor magisterii, cum doctrina, quam consequitur talis honor, sit de spiritualibus bonis. Sicut ergo religiosi non abrenuntiant per votum sacerdotio, ita nec magisterio. Item, hoc falsum est, quod magisterium sit honor : est enim officium, cui debetur honor. Dato etiam quod religiosi cuilibet honori abrenuntiassent, non tamen abrenuntiaverunt eis quibus debetur honor, alias renuntiassent operibus virtutum. Honor enim secundum Philosophum in I Ethic. « est præmium virtutis. » Nec propter hoc aliquis debet abstinere a magisterio, quia diabolus aliquos inflatos honore magisterii decipit, sicut nec a bonis operibus, quia Augustinus dicit : « Superbia etiam bonis operibus insidiatur, ut pereant. »

Ad illud autem quod quarto objiciunt, quod religiosi profitentur perfectam humilitatem, dicendum, quod est falsum : non enim vovente humilitatem, sed obedientiam. Humilitas enim sub voto non cadit, sicut nec aliæ virtutes, cum actus virtutum sint necessitatis, quia sunt in præcepto, votum autem est de eo quod est voluntarium. Similiter etiam nec perfectio humilitatis sub voto cadere potest, sicut nec perfectio charitatis, cum perfectio vir-

tutis non sit ex nostro arbitrio, sed ex Dei munere. Dato autem quod ad perfectam humilitatem tenerentur, non sequitur quod non possunt aliquibus honoribus potiri, sicut non possunt possidere divitias propter hoc quod profitentur summam paupertatem, quia possidere divitias paupertati opponitur : non autem potiri honoribus opponitur humilitati, sed in honoribus se inordinate extollere. Unde et Bernardus dicit in libro *De Consideratione :* « Nulla splendidior gemma humilitate, scilicet in omni ornatu Summi Pontificis. » Quo enim celsior cæteris, eo humilitate apparet illustrior, et seipso. Et Ecclesiastici, III, 20, dicitur : *Quanto magnus es, humilitate in omnibus.* Quis enim audeat dicere, quod Gregorio aliquid de perfectione humilitatis deperierit, quia ad summum apicem Ecclesiastici honoris promotus est? Patet etiam ex dictis, quod magisterium non est honor, et sic ratio illa penitus nihil valet.

Ad id quod quinto objiciunt, dicendum, quod Dionysius distinguit monachos contra diaconos, presbyteros et Episcopos. Patet etiam quod loquitur de monachis, qui clerici non erant tempore Ecclesiæ primitivæ, ut patet XVI, quæst. 1. *Superiori.* Monachos usque ad tempus Eusebii, Zozimi et Siricii clericos non fuisse, ecclesiastica testatur historia, et sic non potest concludi per dictum Dionysii, aliquid de monachis qui sunt Episcopi, vel presbyteri, vel diaconi. Procedit etiam eorum ratio ex malo intellectu Dionysii. Vocat enim actiones sacras ecclesiastica sacramenta, baptismum dicens esse purgationem, et illuminationem : sed confirmationem et Eucharistiam perfectionem, ut patet in IV cap. *Ecclesiast. hierarch.* et hæc dispensare non licet, nisi prædictis ordinibus, sed docere in scholis non est de istis sacris actionibus, de quibus Dionysius loquitur, alias nullus posset docere in scholis nisi esset diaconus, vel sacerdos. Item, monachi clerici possunt conficere corpus Christi, quod non nisi sacerdotibus licet. Ergo multo fortius docendi uti possunt officio, ad quod sacer ordo non requiritur.

Ad aliud quod sexto objicitur, quod nullus potest ecclesiasticis officiis deservire, et in monastica regula ordinate persistere, et ita multo minus scholastice, intelligendum est non de his quæ ad substantiam religionis pertinent, ut etiam per apparatum ibi patet, quia hæc bene servare possunt ecclesiasticis vacantes officiis, sed intelligitur, quantum ad alias observantias, sicut silentium, et vigilias et hujusmodi, quod etiam patet ex hoc quod

sequitur in prædicto capitulo. « Ut ipse districtionem monasterii teneat qui quotidie in ministerio ecclesiastico cogitur deservire. » A quibus observantiis regularibus non est inconveniens, si aliqui abstineant, ut utilitati communi vacent docendo, sicut patet in illis qui ad prælationis officium assumuntur, cum etiam in claustris manentes in talibus qnandoque dispensationem accipiant propter aliquam causam. Et præterea aliqui religiosi sunt qui in claustris suis manentes, districtionem sui ordinis servantes, scholastico insistunt officio, quod ex institutione sui ordinis habent.

Ad illud quod septimo objiciunt, dicendum, quod ille se superextendit supra mensuram suam, ut patet per Glossam ibidem, qui se extendit ultra, quam ei concedatur. Illud autem intelligitur concessum, quod nulla lege prohibitum invenitur. Unde si religiosus aliquid faciat, quod non sit sibi per regulam suam prohibitum, non superextendit se supra mensuram, quamvis de illo faciendo in regula nulla mentio fiat, alias non liceret religiosis aliquibus, qui habent regulas latiores, assumere sibi perfectioris vitæ consuetudines et statuta, quod est contra Apostolum ad Philipp. III, qui *ea qui retro sunt obliviscens, ad ea quæ sunt priora, se extendebat.* Et præterea aliqui religiosi sunt qui doctrinam ex institutione sui ordinis habent, et patet quod contra eos dicta objectio non procedit.

Quod autem adjungunt, quod in uno religiosorum collegio duo doctores esse non debeant, manifeste patere potest iniquum esse. Cum enim religiosi non sint minus humiles, quam sæculares, ut supra probatum est, non debet in docendo religiosi pejor esse conditio, quam sæcularis. Esset autem secundum positionem prædictam, quia non major via pateret toti uni multitudini religiosorum veniendi ad magisterium, quam uni sæculari, qui singulariter per se studet qui magister fieri potest si studio proficiat. Item, secundum hanc positionem profectus studii in religiosis impeditur. Sicut enim pugnanti esset impedimentum ad pugnam si præmium pugnæ ei subtraheretur, quia ut Philosophus in III Ethic. dicit : « Fortissimi pugnatores esse videntur, apud quos sunt timidi inhonorati, fortes honorati, » ita studenti esset impedimentum ad studium, si ei magisterium subtrahatur, quod est studentium præmium. Item, hoc reputaretur in pœnam infligi alicui, si ei postquam in studio profecit, magisterium denegaretur. Si ergo religiosus in magisterio consequendo plusquam alii

impediatur, ex hoc ipso quod religiosus est, punietur, et hoc est punire homines pro bono, quod iniquum est.

Ad primum ergo quod inducunt, dicendum, quod illa auctoritas non magis ad religiosos pertinet, quam ad sæculares. Fratres enim in novo Testamento omnes Christiani appellantur, ut per se patet : quorumlibet etiam Christianorum collegium Ecclesia dicitur. Non tamen numerus magistrorum interdicitur per auctoritatem prædictam religiosis, seu sæcularibus, quia ut Augustinus dicit : « Multi magistri dicuntur, qui contraria docentes unus magister sunt, » et sic contrarietas, non pluralitas doctorum prohibetur : vel magis secundum litteram prohibetur, ut non quilibet indifferenter ad magisterium assumatur, sed discreti et in Scripturis edocti, ut dicit Glossa, et hoc paucorum est. Et alia Glossa dicit, quod « non eruditos in verbo fidei ab officio verbi removet, ut non impediat veros prædicatores. » Vel loquitur de magisterio, quod competit prælatis Ecclesiarum. Prohibetur enim, ne unus pluribus Ecclesiis, aut plures uni Ecclesiæ præsint, unde Glossa : « In pluribus Ecclesiis, aut plures in una Ecclesia ne velitis esse magistri, id est, » prælati, qui soli sunt Ecclesiarum magistri : non enim qui de aliquo collegio docet, Ecclesiæ magister est, quamvis collegium de quo est, Ecclesia dicatur.

Ad secundum dicendum, quod plures magistri, qui sunt de uno collegio, non præsunt illi collegio sicut rector in navi, vel principes in apibus, sed sicut unusquisque præest in sua schola : unde per auctoritatem prædictam non potest probari quod intendunt, sed solum quod in una schola non possunt esse plures magistri.

Ad tertium dicendum, quod per hoc, quod in uno religiosorum collegio multiplicantur plures magistri, non excluduntur sæculares a doctrina quamvis sint multa religiosorum collegia : quia non semper de quolibet religiosorum collegio inveniuntur plures ad docendum idonei, sicut nec aliquis a docendo impeditur propter hoc, quod de qualibet diœcesi possunt esse tot magistri, quot ad hoc inveniuntur digni ; ratione eadem. Et si etiam multi invenirentur idonei, de utrisque essent magis idonei præeligendi, sive religiosi, sive sæculares, sine personarum acceptione. Nec tamen ex multitudine doctorum sacra Scriptura venit in contemptum, dummodo sint sufficientes, sed magis ex insufficientia etiamsi sunt pauci, unde non est conveniens determinatum numerum magistrorum esse, ne hac occasione idonei a magisterio repellantur.

CAPUT III.

An religiosus licite possit esse de collegio sæcularium magistrorum.

Adhuc autem sua malitia eos instigante conantur ostendere, quod religiosi sæcularibus, in his quæ ad studium pertinent, communicare non debent; ut si non ex toto doctrinæ amittant officium, tamen in executione officii aliquo modo impediantur.

Ad hoc autem ostendendum, inducunt primo illud quod habetur decima sexta, quæst. 7, cap. *In nova actione,* ubi dicitur : « In uno eodemque officio non debet esse dispar professio, quod etiam in lege divina prohibetur, dicente Moyse : *Non arabis simul in bove et asino,* id est, homines diversæ professionis in uno officio simul non sociabis, » et infra : « Nam cohœrere, et conjungi non possunt, quibus et studia, et vota sunt diversa. » Cum ergo religiosis et sæcularibus sit professio dispar, in uno docendi officio sociari non possunt.

Item, cum quilibet morem gerere debeat illis quibus convenit, secundum Augustinum inconveniens videtur, ut unus et idem sit de religioso et sæculari collegio simul et semel : non enim potest simul utrorumque actus imitari. Sic ergo religiosus qui est de collegio suæ religionis, non potest esse de collegio sæcularium doctorum.

Item, secundum juris ordinationem statutum est, ut unus et idem non sit in diversis collegiis sæcularibus nisi forte per dispensationem : multo igitur minus religiosus, qui est de collegio suæ religionis, poterit esse de collegio sæcularium magistrorum.

Item, quicumque sunt de aliquo collegio, observare tenentur ea, quæ ad illud collegium spectant : religiosi autem observare non possunt ea, quæ competunt collegio doctorum et scholarium sæcularium, non enim possunt se obligare ad quæ alii se obligant, nec jurare quæ alii jurant, vel alia hujusmodi servare, quæ alii servant, cum non sint sui juris, sed sub potestate alterius constituti, et ita videtur, quod non possint esse de collegio eorum.

Adhuc autem amplius in sua procedunt malitia, ut quos a societate vident, se non posse efficaci ratione dividere, saltem infamando sejungant. Dicunt enim per religiosos offendicula et scandala excitari, et ideo se debere eorum vitare consortium,

secundum præceptum Apostoli ad Romanos, ultimo 17 : *Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offendicula præter doctrinam quam vos dedicistis, faciunt, et declinate ab illis.*

Dicunt etiam, quod religiosi otiosi vivunt, unde vitari debent, secundum præceptum Apostoli II ad Thessal. III, 6 : *Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi* Glossa : « Per Jesum præcipimus, » *ut subtratis vos ab omni fratre ambulante inordinate.* Glossa : « id est non communicetis eis, qui ambulant inordinate, » *et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis,* et subjungit de labore manuum dicens : *Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos*, etc. Et infra expressius : *Si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, scilicet de operando manibus, hunc notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur*

Imponunt etiam religiosis, quod ipsi sunt auctores periculorum in novissimis diebus futurorum, unde sunt vitandi secundum præceptum Apostoli, II Tim. III : *Hoc autem scitote quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati,* et infra : *Habentes quidem speciem pietatis,* id est, religionis, secundum Glossam : virtutem autem ejus abnegantes, et hos devita : sed sicut in eodem capitulo dicitur : *Mali homines et seductores proficient in pejus, errantes, et in errorem mittentes.*

Unde non contenti religiosorum infamia, etiam Apostolicam auctoritatem evacuare conantur, dicentes, quod nec etiam Apostolica auctoritate cogi possunt, ut ad suam societatem religiosos admittant, quia secundum juris civilis ordinem nullus ad societatem compelli debet, cum societas voluntate firmetur : unde nec ipsi compelli possunt aliqua auctoritate, ut religiosos in suam societatem admittant.

Item, apostolica auctoritas non se extendit, nisi ad ea quæ ad cathedram pertinent. Unde Apostolus dicebat, II Corinth. x, 13 : *Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ qua mensus est nobis Deus.* Ad cathedram autem, ut dicunt, non pertinet studentium societas, sed collatio beneficiorum, administratio sacramentorum, et alia hujusmodi : unde auctoritate apostolica cogi non possunt, ut religiosos ad suam societatem admittant. Item potestas ministris Ecclesiæ collata est, non in destructionem, sed in ædificationem, ut dicitur II Corinth. ult. Unde cum in destructionem ordinetur societas religiosorum et sæcularium, ut ex præmissis ostendere conantur, compelli non

possunt apostolica auctoritate, ut religiosos ad suam societatem admittant.

Hæc autem eorum sententia invenitur esse damnosa falsa et frivola. Damnosa quidem est, quia derogat ecclesiasticæ unitati quæ consistit secundum Apostolum ad Rom. XII, 5, in hoc, *quod multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alterius membra*. Glossa : « Sumus alter alterius membra, dum sumus aliis servientes. » Ideo dicitur, *singuli* secundum Glossam, quia nullus excluditur major vel minor : unde patet quod ecclesiasticæ unitati derogat, quicumque impedit, quod unusquisque alterius membrum non sit ei serviendo secundum officium sibi competens. Cum ergo religiosis competat docendi officium, de quo post pauca Apostolus mentionem facit, dicens : *Sive qui docet in doctrina*. Glossa : « Qui habet gratiam docendi, ut membrum alterius in exhibitione doctrinæ, » manifestum est, quod ecclesiasticæ unitati derogat, quicumque religioso impedit, ne quemquam docere possit, vel a quocumque addiscere. Derogant etiam prædicta charitati, quia secundum Philosophum in VIII et X *Ethicorum* : « In communicatione amicitia fundatur et salvatur, » cui congruit sententia Salomonis, Proverb. XVIII, 24 : *Vir amabilis ad societatem magis amicus erit quam frater*. Unde qui prohibet sæculares in studio religiosis communicare, vel e converso, impedit charitatem, et ex hoc etiam dissensionis et rixæ disseminat incentivum. Derogat etiam hæc sententia profectui studentium. In omnibus enim negotiis, quæ a pluribus exerceri possunt, plurum societas multum prodest : unde Proverb. XVIII, 19 : *Frater, qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma*; et Ecclesiast. IV, 9 : *Melius est duos esse simul, quam unum, habent enim emolumentum societatis suæ*. Sed præcipue in acquisitione scientiæ plerumque societas multorum studientium prodest, quia interdum alter ignorat, quod alius invenit, aut quod ei revelatur. Unde et Philosophus, I libro *Cœli et mundi*, dicit, quod « antiqui philosophi in conventionibus diversis veritatem de cœlestibus investigarunt. » Quicumque ergo aliquod genus hominum a societate studentium segregat, manifeste commune studium impedit, et hoc præcipue verum est de religiosis, qui quanto sunt a curis sæcularibus absoluti, tanto ad studium inveniuntur magis idonei, secundum illud Ecclesiastici XXXVIII, 25 : *Qui minoratur actu, sapientiam percipiet*. Derogat autem prædicta sententia fidei communicati, quæ quia una debet esse, Catholica nominatur. Facile enim contingit, ut qui secum in

doctrina non communicant simul conveniendo, diversa et interdum contraria doceant, unde Apostolus de semetipsos dicit ad Galatas, II : *Deinde per annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito; ascendi autem secundum revelationem, et contuli cum illis Evangelium quod prædico in gentibus, seorsum autem cum his qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem.* Unde et in decretis distinctione XV, cap. *Canones*, dicitur quod « a temporibus Constantini consilia incœperunt. » In præcedentibus namque annis persecutione fervente docendarum plebium minime dabatur facultas; inde Christianitas in diversas hæreses scissa est, quia non erat Episcopis licentia conveniendi in unum. Patet ergo quod in periculum fidei divisionem inducit, qui doctores fidei in unam societatem congregari non permittit, et sic patet multipliciter prædictam sententiam esse damnosam.

Est etiam eadem sententia falsa, quod multipliciter patet, quia est contraria doctrinæ Apostolicæ, quæ falsa esse non potest. Dicitur enim, I Petri IV, 10 : *Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei.* Glossa : « Gratiam dicit, id est, quodlibet donum Spiritus Sancti ad subserviendum aliis tam in sæcularibus, quam in spiritualibus, » et exemplificat de dono scientiæ dicens : *Si quis loquitur, quasi sermones Dei.* Glossa : « Si quis habet scientiam loquendi, non sibi, sed Deo imputet. » Timeat autem ne præter voluntatem Dei, vel auctoritatem sanctarum Scripturarum, vel præter utilitatem fratrum doceat, nec etiam quod docendum est, taceat. Qui igitur dicitur dicit, quod religiosi et sæculares in alterutrum donum scientiæ non communicent, manifeste auctoritati apostolicæ contradicit. Item, ex ore Sapientis Ecclesiast. XXXIII, 18 : *Respicite, quod non mihi soli laboravi, sed omnibus exquirentibus disciplinam :* quod ad ecclesiasticum doctorem pertinet, ut Glossa ibidem dicit : « cui non solum sibi, sed aliis scribendo et docendo proficit. » Qui omnes dicit, nullum excipit. Ergo tam religiosi quam sæculares doctores omnibus communiter et sæcularibus et religiosis proficere debent docendo. Item diversa officia sunt in Ecclesia, sicut diversa membra in corpore, ut patet in I ad Corinth. XII, in textu et in Glossa. Sicut autem oculi sunt in corpore, ita doctores sunt in Ecclesia. Unde Matth. V et XVIII, 9, per hoc quod dicitur : *Si oculus tuus scandalizat te,* doctores et consiliarii intelliguntur, ut per Glossam patet. In

corpore autem humano est ita quod oculus omnibus membris providet indifferenter, et similiter quodlibet aliud membrum alteri subservit in suo officio, I Corinth. XII, 21 : *Non potest autem dicere oculus manui : Opera tua non indigeo, aut iterum caput pedibus : Non estis mihi necessarii,* ergo et quicumque sumuntur ad officium doctrinæ debent omnibus cujuscumque conditionis fuerint, docendo proficere, et religiosi sæcularibus, et sæculares religiosis. Item quibuscumque competit aliquis actus, competit admitti ad societatem illorum qui ordinantur ad actum illum, cum societas nihil aliud esse videatur, quam adunatio hominum ad unum aliquid communiter agendum : unde et omnes quibus pugnare licet, possunt communicare in eodem exercitu, qui est societas ordinata ad pugnandum. Non enim videmus quod milites religiosi repellant milites sæculares a suo exercitu nec e converso : sed societas studii est ordinata ad actum docendi et discendi. Cum ergo non solum sæcularibus, sed etiam religiosis liceat docere et discere, ut ex prædictis patet, non est dubium, quod religiosi et sæculares in una societate studii esse possunt.

Est etiam prædicta sententia frivola, quia rationes quibus innititur, nullius momenti sunt, et ostendunt ignorantiam eorum, qui eas inducunt vel veram vel fictam. Est enim societas, ut dictum est, adunatio hominum ad aliquid unum perficiendum, et ideo secundum diversa ad quæ perficienda societas ordinatur, oportet societates distingui, et de eis judicari, cum judicium uniuscujusque rei præcipue sumatur ex fine. Et inde est quod Philosophus in VIII Ethicorum, diversas communicationes distinguit, quæ nihil aliud sunt quam societates quædam, secundum diversa officia, in quibus homines sibi invicem communicant, et secundum has communicationes amicitias distinguit, sicut eorum qui simul nutriuntur, vel qui simul negociantur aut aliquod aliud negotium exercent. Exinde etiam venit distinctio societatis, quæ distinguitur in publicam et privatam. Publica autem societas dicitur, secundnm quam homines sibi invicem communicant in una republica constituenda, sicut omnes homines unius civitatis, vel unius regni in una republica sociantur. Privata autem societas est, quæ ad aliquod negotium privatum exercendum conjungitur, sicut quod duo, vel tres societatem ineunt, ut simul negotientur. Utraque autem dictarum societatum distinguitur in perpetuum et temporale. Illud enim, ad quod aliqua multitudo, vel etiam duo, vel tres obligantur, quandoque est perpetuum, sicut illi qui effi-

ciuntur alicujus civitatis cives perpetuam societatem ineunt : quia mansio civitatis eligitur ad totum tempus vitæ hominis, et hæc est societas politica. Similiter etiam societas privata, quæ est inter virum et uxorem, et dominum et servum, perpetuo manet propter perpetuitatem vinculi quo colligantur, et hæc societas vocatur œconomica. Quando vero negotium ad quod multitudo congregatur temporaliter exercendum eligitur, non est societas perpetua, sed temporalis ; sicut quod multi negotiatores ad nundinas conveniunt, non ut ibidem perpetuo morentur, sed donec negotia expleant, et hæc est societas publica et temporalis. Similiter quod duo socii qui idem hospitium conducunt, non ineunt perpetuam societatem, sed temporalem, et hæc est societas privata et temporalis. De his ergo societatibus diversimode judicandum est : unde qui indistincto nomine societatis utitur, vel collegii, ignorantiam suam ostendit.

Secundum hæc ergo patet de facili responsio ad rationes eorum.

Ad illud enim quod primo dicitur, quod in uno et eodem officio non debet esse dispar professio, et infra : Homines diversæ professionis simul non sociabis, respondetur, quod intelligendum est, quantum ad illud in quo diversificantur, sicut quod laici et clerici socientur in his, quæ pertinent tantum ad officium clerici ; unde ante prædicta verba præmittitur. Indecorum est laicum vicarium Episcopi esse, et viros ecclesiasticos judicare. Similiter etiam religiosus non potest sociari sæculari in illo, in quo sæcularis a religioso diversificatur, ut in negotiis sæculi exercendis, quæ sunt religioso prohibita, II Timot. II, 4 : *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus.* Officium autem docendi et discendi est commune religioso et sæculari, ut ex supradictis patet, unde nihil prohibet religiosos sæcularibus in uno officio docendi et discendi sociari : sicut diversæ etiam conditionis homines unum corpus Ecclesiæ constituunt, secundum quod in unitate fidei conveniunt. Galat. III, 28 : *Non est Judæus, neque Græcus, non est servus, neque liber, non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.*

Ad id quod secundo objiciunt, dicendum quod sicut quædam sunt communia religiosis et sæcularibus, quædam autem sunt in quibus differunt, ita est quoddam collegium, quod est tantum sæcularium, secundum quod adunantur quidam homines ad ea perficienda, quæ ad sæculares tantum spectant. Aliquod autem

collegium est religiosorum tantum, in quo scilicet aliquid agitur ad religiosam vitam ducendam. Aliquod autem est, quod est religiosis et sæcularibus commune, quia in illo adunantur homines ad hoc, in quo religiosi a sæcularibus non distinguuntur, sicut religiosi et sæculares communiter sunt de collegio unius Ecclesiæ Christi, in quantum in una fide conveniunt, quæ unitatem Ecclesiæ perficit. Similiter, quia docere et discere communiter religiosis et sæcularibus competit, collegium studii non debet censeri quasi collegium religiosorum, vel quasi collegium sæcularium, sed quasi collegium in se comprehendens utrosque.

Ad id quod tertio objiciunt, scilicet quod nullus potest esse de duobus collegiis, dicendum, quod illa ratio tripliciter deficit. Primo, quia pars non ponit in numerum contra totum, collegium autem privatum pars est publici collegii, sicut domus est pars civitatis : unde per hoc quod aliquis est de collegio alicujus familiæ, ex hoc ipso est de collegio civitatis, quæ ex diversis familiis constituitur, nec tamen est ex duobus collegiis. Cum ergo collegium studii sit publicum collegium, per hoc quod aliquis est de collegio privato aliquorum studientium, sicut qui conveniunt ad conveniendum in una domo religiosa, vel sæculari, hoc ipso est de collegio communi studii, nec propter hoc est de duobus collegiis. Secundo, prædicta ratio deficit ex hoc, quod nihil prohibet aliquem esse de uno collegio perpetuo publico, vel privato, et simul, et semel esse de aliquo collegio publico, vel privato temporali, sicut ille qui est de collegio alicujus civitatis, quandoque est ad tempus de collegio commilitantium in uno exercitu, et qui est de collegio alicujus familiæ, potest ad tempus aliquibus sociari in aliquo hospitio. Collegium autem studii non est collegium perpetuum, sed temporale. Non enim ad hoc homines ad studium conveniunt, ut perpetuo ibi morentur, sed vadunt et veniunt pro suo libito, unde nihil prohibet eum qui est de religioso collegio perpetuo, simul esse de collegio scholastico. Tertio prædicta ratio fallit, quia illud quod est speciale ad omnia extendit : hoc autem quod unus non possit esse de duobus collegiis ecclesiasticis, quod unus non potest esse canonicus in duabus Ecclesiis absque dispensatione, vel causa legitima. Unde dicitur vigesimaprima quæstione prima : « Clericus ab instanti tempore non numeretur in duabus Ecclesiis. » In aliis autem collegiis locum non habet, unde unus et idem homo potest esse civis in duabus civitatibus : unde cum collegium scholasticum non sit collegium ecclesiasticum, nihil

prohibet eum qui est de collegio aliquo religioso, vel sæculari, esse simul de collegio scholastico.

Ad id quod quarto objiciunt, dicendum quod religiosi non possunt esse de collegio sæcularium, nisi quatenus licet eis docere et discere, quod non possunt absque moderamine et licentia suorum superiorum, ex quorum etiam licentia, et juramenta, et colligationes licitas et expedientes facere possunt, ut sic in collegio scholastico connumerentur.

Sciendum tamen quod cum perfectio totius consistat in partium adunatione, illud toti non expedit, in quo partes convenire non possunt, quia hoc perfectioni totius repugnat : unde et ordinationes quæ in republica statuuntur, tales debent esse quæ omnibus qui ad rempublicam pertinent, coaptentur, magis vero essent removendæ ordinationes a republica, quæ adunationem civium impedirent, quam aliqua scissura reipublicæ toleranda, quia statuta sunt propter unitatem reipublicæ conservandam, et non e converso. Similiter etiam in collegio scholastico non debent esse aliqua statuta, quæ non possint congruere omnibus, qui ad studium licite conveniunt.

Verba autem Apostoli, quæ ad suam sententiam asserendam assumunt, pro eis non faciunt. Primo, quia religiosi non sunt similes illis, de quibus loquitur Apostolus, quod patet per singula. Quod enim dicitur ad Rom. XII, 17 : *Rogo autem vos, fratres,* etc., intelligitur : de hæreticis, qui homines in fide dissentire faciebant, quod patet per hoc, quod dicit : *Præter doctrinam quam didicistis.* Glossa : « A veris Apostolis, » quia illi a quibus declinare jubet, de lege agebant, quia cogebant gentes judaizare. Similiter illud quod habetur II Thess. III, 6 : *Annuntiamus autem,* etc , ad religiosos non pertinet, sed ad eos qui turpia negotia exercent otium sectantes, quod per hoc patet, quod dicit Apostolus : *Audivimus enim inter vos quosdam ambulare in quiete nihil operantes, sed curiose agentes.* Glossa : « Qui fœda cura sibi necessaria provident. » Fœda autem cura ibi dicitur omne illicitum negotium. Similiter quod dicitur II Timoth. III : *Hoc autem scito, quia in novissimis diebus,* etc., non pertinet ad religiosos, sed ad hæreticos, ut patet per id, quod dicit : *Blasphemi.* Glossa : « in Deum per hæreses, » et per hoc quod subdit : *Quemadmodum autem Joannes et Mambres resisterunt Moysi, ita et hi,* Glossa : « Scilicet hæretici » « resistunt veritati, homines reprobi, corrupti mente circa fidem. » Nec obstat, quod dicit : *Habentes quidem spe-*

ciem pietatis, » id est, religionis. Religio enim accipitur ibi pro latria, quæ fidem protestatur. In hac enim significatione religio est idem quod pietas, ut patet per Augustinum in x, *De Civitate Dei.* Dato autem quod religiosi, vel omnes, vel aliqui tales essent, non tamen eorum esset, a sua communione eos excludere : quod patet per Glossam quæ habetur I, Cor. v, super illud : *Is qui frater nominatur,* etc. « Cum hujusmodi nec cibum sumere » ; Glossa. Dicendo *nominatur,* ostendit non temere, et quodlibet modo, sed per judicium auferendos malos esse ab Ecclesiæ communione, et si per judicium auferri non possunt, tolerentur potius.

Non enim a communione quemquam prohibere possumus, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo judicio ecclesiastico, vel sæculari nominatum atque convictum. Hoc ergo dicendo nolit hominem ab homine judicari ex arbitrio suspicionis, vel etiam extraordinario usurpato judicio, sed potius ex lege Dei secundum ordinem Ecclesiæ sive ultro confessum, sive accusatum atque convictum. Patet ergo, quod quamvis religiosi essent tales quales dicunt, non tamen possent eos a sua societate repellere, nisi prius essent in judicio condemnati.

In his autem quæ sequuntur, in quibus apostolicæ potestati derogant, non solum falsitatis, sed etiam hæresis crimen incurrunt, quia ut dicitur in Decretis, dist. XXII, cap. *Omnes :* « Qui Romanæ Ecclesiæ privilegium ab ipso summo omnium Ecclesiarum capite traditum auferre conatur, hic procul dubio in hæresim labitur. » Et infra : « Fidem quippe violat, qui adversus illam agit, quæ est fidei mater. » Hoc autem privilegium Christus Romanæ Ecclesiæ contulit, ut omnes ei sicut Christo obediant : unde dicit Cyrillus Alexandrinus Episcopus in libro II *Thesaurorum :* « Ut membra maneamus in capite nostro apostolico throno Romanorum Pontifice, a quo nostrum est quærere quid credere et quid tenere debeamus, ipsum venerantes, ipsum rogantes pro omnibus, quoniam ipsius solum est reprehendere, corrigere, et loco illius ligare qui ipsum ædificavit, et nulli alii quod suum est plenum, sed ipsi soli dedit cui omnes jure divino caput inclinant, et primates mundi tanquam ipsi Domino Jesu Christo obediunt. » Unde patet quod quicumque dicit non esse obediendum his quæ per Papam statuuntur, in hæresim labitur.

Quod etiam objiciunt, quod nullus potest cogi ad societatem invitus, ut lex dicit, patet, quod intelligitur de privata societate quæ consensu duorum vel trium constituitur. Sed ad societatem

publicam, quæ non potest constitui, nisi ex superioris auctoritate, aliquis compelli potest : sicut princeps qui præest reipublicæ, potest compellere cives ut in sua societate aliquem recipiant, sicut etiam collegium alicujus Ecclesiæ cogitur ut aliquem recipiat in canonicum, vel in fratrem : unde cum collegium studii generalis sit aliqua societas, ad eam aliquis induci potest auctoritate superioris cogente.

Ad illud quod postea objiciunt, quod hoc est de illis quæ non pertinent ad cathedram, dicendum quod hoc est falsum. Ad eum enim qui regit rempublicam, pertinet ordinare de nutritionibus, et adinventionibus inventorum, in quibus exerceri debeant, ut dicitur x *Ethic.* Unde et in Politica, ut in I *Ethic.*, dicitur, « ordinat, quas disciplinas debitum est esse in civitatibus, et quales unumquemque oportet discere, et usquequo : » et sic patet, quod ordinare de studio pertinet ad eum qui præest reipublicæ, et præcipue ad auctoritatem Apostolicæ sedis, qua universalis Ecclesia gubernatur, cui per generale studium providetur.

Quod autem objicitur ultimo, procedit ex falsis. Non enim est ad destructionem studii, sed ad ejus profectum, si religiosi sæcularibus in studio socientur, ut ex prædictis patet : unde nulli dubium esse debet, sæculares compelli posse auctoritate apostolica, ut ad societatem studii religiosos admittant.

CAPUT IV.

An religioso liceat prædicare, et confessiones audire, si curam non habeat animarum.

Non solum autem impedire conantur, ne religiosi fructum in Ecclesia faciant per doctrinam, veritatem sacræ Scripturæ aliis exponendo, sed quod perniciosius est, eos a prædicationibus et confessionibus audiendis amovere conantur, ut nec fructum in populo faciant in exhortatione virtutum, et extirpatione vitiorum, in quo etiam persecutores Ecclesiæ sanctæ se esse ostendunt : unde dicit Gregorius libro XX *Moralium,* super illud : Quasi caputio tunicæ, etc. « Hoc conari persecutores Ecclesiæ specialiter solent, ut ab ea ante omnia verbum prædicationis tollant. »

Inducunt autem primo id quod habetur XVI, quæst. 1 : « Alia est causa monachi, alia clerici. Clerici oves pascunt, ego, scilicet monachus, pascor. » Et VII, quæst. 1, cap. *Hoc nequaquam,* dicitur : « Monachorum vita subjectionis habet verbum, non docendi,

vel præsidendi, vel pascendi alios, prædicare autem est pascere verbo Dei. » Joannis, ultimo 17 : *Pasce oves meas,* Glossa : « Pascere oves, est credentes ne deficiant confortare. » Ergo monachi et alii religiosi, qui omnes monachorum jure censentur, prædicare non possunt. Hoc expressius haberi videtur XVI. quæst. 1. cap. *Adjicimus,* ubi dicitur : « Statuimus, ut præter Domini sacerdotes nulli liceat prædicare, sive laicus, sive monachus ille sit, cujuscumque scientiæ nomine glorietur. » Item, cap. *Juxta :* « Monachos a populorum prædicatione omnino cessare censuimus. »

Inducunt autem auctoritatem Bernardi, super *Cant.,* qui dicit, quod « prædicare monacho non convenit, novitio non expedit, non misso non licet. »

Item. Illi qui pascunt populum verbo Dei, debent etiam pascere necessaria subministrando, ut patet super illud Joannis, ultimo 17 : *Pasce oves meas,* ubi dicit Glossa : « Pasce oves, et credentes confortare, ne deficiant, terrena subsidia, si necesse est, subditis providere. » Sed religiosi non possunt necessaria providere cum paupertatem profiteantur, ergo non possunt pascere verbum Dei prædicando.

Item. Ezech. XXXIV, 2, dicitur : *Nonne greges a pastoribus pascuntur?* Per pastores autem, ut dicit Glossa ibidem, significantur Episcopi, presbyteri, diaconi, quibus grex committitur. Ergo religiosi qui non sunt Episcopi, vel presbyteri, vel diaconi habentes gregem commissum, prædicare non possunt.

Item. Roman. X, 15, dicitur : *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* Sed non legimus missos a Domino nisi duodecim Apostolos, Luc. IX, et septuaginta duos discipulos, Luc. X. Ubi dicit Glossa, quod « sicut in Apostolis forma est Episcoporum, sic in septuagintaduobus forma presbyterorum secundi ordinis, qui scilicet sunt presbyteri parochiales. » Adjungit autem Apostolus I ad Corinth. XII : *Opitulationes,* id est, eos qui majoribus ferunt opem, ut Titus Apostolo, vel archidiaconi Episcopis, ut Glossa ibidem dicit. Ergo religiosi qui nec Episcopi sunt, nec presbyteri parochiales, nec archidiaconi prædicare non debent.

Item, in *decretis,* dicitur dist. LXVIII : « Coepiscopi tam ab hac sacra Sede quam ab Episcopis totius orbis prohibiti sunt. Nimis enim improba eorum institutio est, et prava. » Et infra : « Nam non amplius quam duos ordines inter discipulos Domini esse cognovimus, id est duodecim Apostolorum, et septuagintaduorum discipulorum. Unde iste tertius processerit, ignoramus, et quod

ratione caret extirpare necesse est. » Et ita ordo religiosorum qui prædicant, et non sunt Episcopi, qui sunt successores Apostolorum, vel presbyteri parochiales qui successores septuagintaduorum discipulorum debent extirpari.

Item. Dionysius in cap. VI, *Ecclesiast. hierarch.* dicit quod « monasticus ordo non debet esse aliis prælatus, vel secundum aliam translationem, non est aliorum adductivus : sed inducuntur homines in Deum per doctrinam et prædicationem. » Ergo monachi, vel alii religiosi non debent prædicare vel docere.

Item. Ecclesiastica hierarchia constituta est ad exemplar cœlestis, secundum illud Exod. XXV, 40 : *Inspice et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est :* sed in cœlesti hierarchia angelus inferioris ordinis nunquam exercet officium superioris ordinis. Cum ergo monasticus ordo inter ordines inferiores computetur, ut dicitur cap. VI *Ecclesiast. hierarch. :* « Non debent monachi et alii religiosi exercere prædicationis officium, quod est superioris Episcoporum et prælatorum aliorum. »

Item. Si religiosus prædicat, aut prædicat cum potestate, aut sine potestate. Si sine potestate, ergo est pseudo Apostolus. Si cum potestate, ergo potest procurationes exigere. Dominus enim mittens Apostolos ad prædicandum præcipit eis, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum, ut dicitur Marci 6. Per virgam autem, ut Glossa ibidem dicit, potestatem accipiendi necessaria a subditis intelligit, hoc autem non videtur religiosi convenire, ut procurationes exigere possint : ergo nec prædicare debent.

Item. Episcopi majorem habent auctoritatem prædicandi quam religiosi, qui non habent curam animarum : sed Episcopi extra diœcesim suam prædicare non possunt, nisi requisiti ab aliis Episcopis, vel presbyteris, ut dicitur IX, quæstione 3 : « Nullus Primas, nullus Metropolitanus diœcesani Ecclesiam, vel parochiam, aut aliquem de ejus parochia præsumat excommunicare, vel judicare, et hec idem habetur per multa alia capitula ibidem. » Ergo nec religiosi qui omnino diœcesim non habent, nec parochias, prædicare possunt nisi forte fuerint invitati.

Item, prædicator non debet ædificare super aliud fundamentum, nec gloriari in plebibus alienis ad instar Apostoli dicentis Rom. XV, 20 : *Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne supra alienum fundamentum ædificarem.* Et II ad Corinthios, X, 15 : *Non in immensum gloriantes in alienis laboribus.* Glossa : « Ubi alius fundamentum fidei posuisset, quod esset

ultra mensuram gloriari. » Et infra, ibi : *Non in alia regula.* Glossa exponit de his, qui sunt de alieno regimine. Ergo illi qui non habent curam animarum, non debent prædicare plebibus aliis commissis, sed fundamentum fidei in infidelibus jacere.

Ulterius autem ostendere nituntur, quod confessiones audire non possunt, 16 quæst. I, cap. *Placuit :* « Firmiter et insolubiliter omnes præcipimus, ut aliquis monachus pœnitentias nemini tribuat. » Et alio cap. *Placuit,* dicitur quod « nullus monachorum præsumat neque pœnitentiam dare, neque filium de baptismo accipere, neque infirmum visitare et unctiones facere, neque mortuum sepelire, neque de qualibuscumque negotiis sese implicare. » Item, cap. *Interdicimus,* dicitur : « Interdicimus abbatibus, et monachis publicas pœnitentias dare, infirmos visitare, et unctiones facere. » Ex quibus omnibus videtur, quod monachis et religiosis qui eodem jure censentur non liceat confessiones audire.

Item. Rectoribus Ecclesiarum præceptum est Proverbiorum, XXVII, 23 : *Diligenter agnosce vultum pecoris tui,* Glossa : « Pastori Ecclesiæ dicitur : Diligenter adhibe curam eis quibus te præesse contigerit. Agnosce eorum actus et vitia quæ in eis inveneris, citius castigare memento. » Sed non possunt agnoscere actus et vitia subditorum pastores Ecclesiæ, nisi per confessiones. Ergo non debent aliis confiteri nisi suis rectoribus. Præterea, *Extra de pœnitentiis et remissis* dicit Innocentius in concilio generali : « Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno confiteatur proprio sacerdoti » : sed ille qui absolutus est a peccatis prædictis non tenetur ulterius peccata confiteri. Ergo si aliquis alius quam proprius sacerdos posset confessiones audire, et absolvere aliquem, ille non teneretur semel in anno confiteri proprio sacerdoti, quod est contra decretalem inductam. Cum ergo religiosi non sint proprii sacerdotes, quia non habent plebes sibi commissas, videtur, quod non possunt confessiones audire et absolvere.

Item. Fideles debent a propriis sacerdotibus sacramenta percipere, ut in decretali inducta præcipitur, sed sacramenta Ecclesiæ non debet ministrare sacerdos nisi digno ; non autem potest scire aliquem esse dignum, nisi ejus conscientiam noverit per confessionem. Ergo sacerdotes debent audire confessiones subditorum, et ita alii non possunt eos absolvere.

Item. In Ecclesia non solum vitanda sunt mala, sed etiam

occasiones malorum, sicut Apostolus de se ipso dicit II Cor. xi, 12: *Ut amputem occasionem eorum, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut et nos*, sed si aliquis posset alteri confiteri quam proprio sacerdoti, multi possent dicere se esse confessos, et sic inconfessi ad sacramenta accedere, et non possent arctari per proprium sacerdotem, latentes sub prætextu confessionis aliis factæ. Ergo hoc nullo modo debet esse in Ecclesia, quod religiosi confessiones audiant, qui non sunt proprii sacerdotes.

Item. Ad eum solum pertinet pœnitentes absolvere, ad quem pertinet corrigere, sed sicut dicit Dionysius in epistola ad Demophylum monachum, correctio non pertinet ad monachos, sed ad sacerdotes, ergo religiosi non possunt confitentes absolvere.

Item. Cum non habeant aliquas certas provincias, vel diœceses, vel parochias sibi commissas, si possunt prædicare et confessiones audire, ubique hoc poterunt. Ergo ampliorem habent potestatem quam Episcopi, vel Primates, vel Patriarchæ, qui non sunt universalis Ecclesiæ gubernatores, cum etiam Papa universalem Pontificem se vocari prohibeat, unde dicitur in *Decretis*, dist. xcix: « Nullus Patriarcharum universalitatis vocabula unquam utatur. » Et hoc idem habetur in sequenti capitulo.

Ulterius autem nituntur ostendere, quod nec ex commissione Episcoporum prædicare possunt, aut confessiones audire. Dicunt enim, quod illud, quod dat aliquis, jam non habet. Si ergo Episcopi committunt curas plebium parochialibus sacerdotibus, ad eos jam non pertinet cura ipsarum, et ita ex auctoritate eorum non possunt aliqui prædicare plebibus, aut confessiones audire nisi vocati a sacerdote parochiali. Item, quando Episcopus committit curam plebis sacerdoti, ipse se ipsum exonerat, et periculum remanet super sacerdotem cui cura committitur, secundum illud III Regnum, xx, 39: *Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima ejus:* alias essent Episcopi in magno periculo, importabile onus totius multitudinis habentes. Ergo Episcopi non habent se ulterius intromittere de plebibus, quas sacerdotibus commiserunt.

Item. Sicut Episcopus subditur Archiepiscopo, ita sacerdotes subduntur Episcopis: sed Archiepiscopi non possunt se intromittere de illis, qui subduntur Episcopis, nisi forte propter negligentiam Episcoporum, unde dicitur ix, quæst. 3: « Archiepiscopus nihil de Episcoporum causis absque illorum consilio agat. » Ergo nec Episcopi possunt aliquid in plebibus subjectis sacerdotibus

parochialibus absque illorum consensu, nisi propter eorum negligentiam vel defectum.

Item. Presbyteri parochiales sunt sponsi Ecclesiarum sibi commissarum. Si ergo aliqui alii ex commissione Episcoporum in plebibus prædictis sacerdotibus commissis prædicent, aut confessiones audiant, Ecclesia habebit plures sponsos, quod est contra id quod habetur VII, quæst. 1 : Sicut alterius uxor nec adulterari ab aliquo, vel judicari, aut disponi, nisi a proprio viro, eo vivente, permittitur, sic nec uxor Episcopi, quæ ejus Ecclesia, vel parochia indubitanter intelligitur, eo vivente, absque ejus consilio et voluntate alteri judicari, vel disponi, aut ejus concubitu, id est, ordinatione frui non conceditur. Hoc autem non solum de Episcopis, sed de quibuslibet Ecclesiæ ministris intelligitur, ut Gratianus per sequentia capitula probat.

Ulterius autem nituntur ostendere, quod nec privilegio Apostolicæ Sedis possunt prædicare, aut confessiones audire : quia contra statuta Patrum aliquid condere, vel mutare, nec Romanæ Sedis auctoritas potest, ut dicitur xxv, quæstion. 1, cap. *Contra statuta :* « Si contra statutum est antiquorum Patrum, quod nullus prædicet, vel confessiones audiat præter Domini sacerdotes, » ut dicitur XVI, quæst. 1, cap. *Adjicimus.* « Non poterit hoc ex privilegio Papæ alicui concedi. »

Item. xxv, quæst. 1, cap. *Sunt quidam,* dicitur : « Si enim quod docuerunt Apostoli et Prophetæ destruere, quod absit, niteretur Romanus Pontifex, non sententiam dare, sed magis errare convinceretur. » Si ergo ordinatio est Apostoli, II Corinth. x : « ut nullus glorietur in plebibus alienis, si Papa dat alicui hoc privilegium, errare convincitur.

Item. Scriptum est in jure, quod si princeps concedit alicui, quod liceat ei ædificare in loco publico, debet intelligi sine præjudicio alterius, ut *ff.* Ne quid in loco publico ædificare, lib. I, § *Si quis a principe,* et xxv, quæst. 2, cap. *De ecclesiasticis,* dicit Gregorius : « Sicut nostra defendimus, ita singulis quibuscumque Ecclesiis sua jura servamus, nec cuiquam gratia favente ultra quam meretur, impartior, nec ulli quod sui juris est ambitu stimulante derogabo. » Sed quod aliquis prædicet in parochia alicujus, vel audiat confessiones eo irrequisito, esset in præjudicium sacerdotis parochialis. Ergo si concedatur alicui quod possit prædicare, vel confessiones audire, nihilominus hoc exequi non poterit sine consensu sacerdotis parochialis.

Item. Si princeps concessit alicui liberam testamenti factionem, nihil aliud concessisse videtur : nisi ut habeat consuetam et legitimam testamenti factionem. Neque enim credendum est Romanum Principem qui jura tuetur, totam testamentorum observantiam multis vigiliis excogitatam atque inventam uno verbo velle evertere, ut cap. *De inoffic. testament.* lib. *Si quando.* Similiter, si Papa concedat aliquibus quod prædicent, vel confessiones audiant, debet intelligi secundum communem formam, scilicet ut hoc exquatur requisitis sacerdotibus parochialibus.

Item. Monachus qui accipit sacerdotale officium, non tamen habet executionem officii, ut scilicet sacramenta ministret, nisi super aliqua plebe fuerit canonice institutus, ut dicitur XVI, quæst. 1, cap. *Adjcimus,* § *Monachi autem* : « Et si aliquibus ex privilegio Papæ officium prædicandi committatur, hoc exequi non poterunt, quamdiu plebes non fuerint eis commissæ.

Item, nec Papa, nec aliquis mortalium potest ecclesiasticam hierarchiam divinitus ordinatam mutare, aut evertere, cum nulli prælatorum data sit potestas « in destructionem, sed in ædificationem, » ut dicitur II, Corinth. X. Sed iste est ordo ecclesiasticæ hierarchiæ, quod monachi et regulares sint in ordine perficiendorum, ut patet in cap. VI *Ecclesiast. hierarch.* Ergo nec potest hoc aliter immutare, ut scilicet religiosi perficiendi habeant officium.

Item, volunt ostendere, quod etiam in talibus non liceat petere licentiam a presbyteris parochialibus, aut ab Episcopis prædicandi, aut confessiones audiendi, quia ambitionis est ingerere se ad officia ecclesiastica : unde dicitur VIII, quæst. 1, cap. *Sciendum :* « Cum locus superior imperatur, his qui ad percipienda hæc obedit, obedientiæ sibi virtutem evacuat, si ad hæc ex proprio desiderio anhelat, » sed prædicare et confessiones audire pertinet ad officium ecclesiasticum, quod est potestatis et honoris. Ergo sine nota ambitionis non possunt petere licentiam prædicandi, aut confessiones audiendi, sed hoc solum facere possunt, cum fuerint requisiti, unde prædictus error sumpsit originem.

Quia vero ut Boetius dicit in libro *De duabus naturis,* via fidei inter duas hæreses media est, sicut virtutes medium locum tenent, omnis enim virtus in medio rerum decore locata consistit. Si quid enim vel infra, vel ultra quam oportuerit fiat, a virtute disceditur. Ideo videamus, quid circa prædicta sit ultra, vel infra, quam quod veritas habeat, ut hoc totum reputemus errorem, mediam autem viam fidei veritatem.

Sciendum est ergo, quosdam fuisse hæreticos, et adhuc esse, qui potestatem ecclesiastici ministerii in vitæ sanctitate ponebant, ut videlicet qui sanctitate caruerit, ordinis quoque potestatem amittat, et qui sanctitate fulget, etiam ordinis potestate potiatur. Quam quidem sententiam esse erroneam, quia de ea non agitur, supponatur ad præsens. Ex hujus autem erroris radice processit quorumdam præsumptio, et præcipue monachorum, qui de sua sanctitate præsumentes, ministrorum Ecclesiæ officia proprio arbitrio usurpabant, absolvendo scilicet peccatores, et prædicando absque alicujus auctoritate Episcopi, quod eis nullatenus licebat, unde dicitur XVI, quæst 1 : « Pervenit ad nos (unde valde miramur), quod quidam monachi et abbates in parochia vestra contra sanctorum decreta, episcopalia jura et officia sibi arroganter vendicant, videlicet pœnitentiam dare, et remissionem peccatorum, reconciliationem, decimas et Ecclesias cum absque proprii Episcopi licentia, vel auctoritate Sedis Apostolicæ hoc nullatenus præsumere debeant. » Sed quidam nimis incaute ab hoc errore recedentes, in errorem contrarium sunt prolapsi, asserentes monachos et religiosos ad prædicta non idoneos esse, etiam si de auctoritate Episcoporum hoc agant·unde dicitur XVI, quæst. 1 : « Sunt nonnulli nullo dogmate fulti, audacissime quidem zelo magis amaritudinis, quam dilectionis inflammati, asserentes monachos qui mundo mortui sunt et Deo vivunt, sacerdotalis officii potentia indignos, neque pœnitentiam, neque Christianitatem largiri, neque absolvere posse per sacerdotalis officii sibi divinitus injunctam potestatem : sed omnino labuntur. »

Quidam autem novellum sibi statuentes errorem in tantam prorumpunt audaciam, ut asserant non solum propter religiosorum conditionem, sed etiam propter Episcoporum impotentiam non posse per Episcopos religiosis prædicta committi absque parochialis sacerdotis voluntate. Et quod etiam perniciosius est, non posse eis hoc ipsum asserunt per Apostolicæ Sedis privilegium indulgeri. Et sic per viam contrariam ad eumdem finem hujusmodi error elabitur cum prædicto, ut scilicet subtrahant aliquid Ecclesiasticæ potestati, sicut et illi qui in vitæ merito potestatem Ecclesiæ consistere arbitratur.

Ad hujus ergo erroris destructionem hoc ordine procedendum est.

Primo ostendemus, quod Episcopi et superiores prælati possunt prædicare, et absolvere eos qui sacerdotibus subduntur sine licentia ipsorum sacerdotum.

Secundo, quod hoc idem possunt aliis committere.

Tertio, quod hoc aliis committi quam parochialibus sacerdotibus expedit saluti animarum.

Quarto, quod etiam religiosi ad officia hujusmodi exercenda ex commissione prælatorum sunt idonei.

Quinto, quod religio aliqua salubriter institui possit ad hæc exequenda de licentia prælatorum.

Sexto, respondebimus rationibus quæ ad partem contrariam inducuntur.

Quod autem Episcopus in parochia sacerdoti commissa plenam habeat potestatem, probatur per id quod dicitur x, quæst. 1, cap. *Sic quidam,* ubi dicitur quod « omnia quæ sunt Ecclesiæ secundum constitutionem antiquam, ad Episcopi ordinationem et potestatem pertine t, et hoc idem habetur in sequenti capitulo, « sed res temporales Ecclesiæ ordinantur ad spiritualia. » Ergo multo fortius spiritualia singularum parochiarum Episcopo sunt commissa.

Item. Quæstione eadem : « Regenda est unaquæque parochia sub provisione ac tuitione Episcopi per sacerdotem, vel cæteros clericos, quos ipse cum Dei timore providerit. »

Item. In sequenti capitulo dicitur quod « Ecclesia debet gubernari et dispensari cum judicio et potestate Episcopi, cui totius plebis animæ videntur esse commissæ. »

Item. Sacerdos cui parochia committitur, non potest aliquid in Ecclesia facere, quod non sit de licentia Episcopi speciali, vel saltem generali ; unde dicitur XVI, quæst. 1 : « Cunctis fidelibus et summopere omnibus presbyteris, et diaconibus, et reliquis clericis attendendum est, ut nihil absque proprii Episcopi licentia agant. Non utique Missas sine ejus jussu quisquam presbyterorum in sua parochia agat, non baptizet, nec quidquam absque ejus permissu faciat. » Ergo patet quod in parochia presbytero commissa ad hoc majorem potestatem habet Episcopus quam sacerdos, qui sine permissione Episcopi nihil in ea agere potest.

Item. I Corinth. I, super illud : *In omni loco ipsorum, et nostro,* dicit Glossa : « Id est mihi primitus commisso, » et loquitur de suffraganeis, id est, de parochiis subjectis Ecclesiæ Corinthiorum, ut patet per Glossam. Si ergo Episcopi sunt successores Apostolorum ipsorum formam tenentes, ut dicitur Luc. x, in Glossa, patet quod parochia principalius est commissa Episcopo quam sacerdoti. Non enim potest intelligi quod ipsa Apostolo fuerit commissa, et

postea ab ipso in alterum translata, qui non diceret: *In omni loco ipsorum et nostro,* si ex quo ipsorum cœperat esse, sua esse destitisset.

Item. Apollo erat presbyter Corinthiorum, qui eis sacra ministrabat, ut patet I Cor. III, 6 : *Apollo rigavit,* Glossa : « baptismo, » et tamen Apostolus de Corinthiis se intromittebat, ut patet I Cor. XI, 34 : *Cætera autem cum venero disponam,* etc.; et II Cor. II, 10 : *Nam et ego quod donavi, si quod donavi, propter vos in persona Christi.* Et I Cor. IV, 21 : *Quid vultis? In virga veniam ad vos,* etc.; et II Cor. X, 3 : *Secundum mensuram regulæ qua mensus est nobis Deus, mensuram pertingendi usque ad vos,* etc. Ultimo 10 : *Ideo absens scribo, ut non præsens durius agam secundum potestatem,* Glossa, « ligandi atque solvendi, » *quam dedit mihi Dominus.* Patet ergo quod Episcopi in plebibus sacerdotibus commissis plenam retinent potestatem.

Item. Cum sacerdotes succedant in locum septuagintaduorum discipulorum, Episcopi vero in locum duodecim Apostolorum, ut dicitur in Glossa, Luc. X. Absurdissimum videtur si dicere velint, quid Apostoli solvere non possunt et ligare, vel alia hujusmodi facere sine licentia septuaginta duorum discipulorum, quod tamen eos dicere oportet, si hic de Episcopis et presbyteris dixerint.

Item. Dionysius dicit in quinto capitulo *Eccl. hier.*, quod « quamvis Pontificum ordo sit perfectivus, et ordo sacerdotum illuminativus, et ministrantium ordo sit purgativus, tamen hierarchicus ordo, scilicet Pontificum, non tantum habet perficere, sed illuminare et purgare, et sacerdotum ordo non solum illuminare, sed et purgare. » Et subjungit causam dicens : « Ipsæ quidem minores virtutes in ea quæ in meliora sunt, transmovere non possunt, eo quod injustum eis sit ad hujusmodi conari majestatem. Ipsæ autem diviniores virtutes cum propriis habent et subjectas operationes, ut patet per expositionem Maximi ibidem. Patet ergo quod sicut sacerdos potest quidquid diaconus potest, et adhuc amplius, ita et Episcopus potest quæcumque potest sacerdos, et adhuc amplius. Si ergo sacerdos potest legere Evangelium in Ecclesia non requisito diacono, ita et Episcopus potest absolvere, et alia Ecclesiæ sacramenta ministrare quibus voluerit non requisito sacerdote parochiali.

Item. Qui facit aliquid per alium, et per se ipsum hoc facere potest, sed dum presbyteri absolvunt sibi subditos, hoc per eos

Episcopi facere dicuntur, unde Dionysius dicit in vi, cap. *Eccle-siast. hierarch.* : « Is qui secundum nos summus est sacerdos per suos ministros aut sacerdotes purgans, aut illuminans, ipse dicitur purgare, aut illuminare, aliis in ipsum reponentibus proprias sacras actiones. » Ergo et Episcopus cum voluerit, poterit absolvere subditos sacerdotibus, vel eis prædicare per se ipsum.

Item. Prælatis Ecclesiarum a subditis Ecclesiarum obedientia debetur in quantum eorum curam habent, unde dicitur ad Hebr. ultimo, 17 : *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis : ipsi enim pervigilant,* id est pro vobis solliciti sunt prædicando, *quasi rationem reddituri pro animabus vestris.* Sed parochianus quisque magis tenetur obedire Episcopo quam presbytero parochiali, ut patet per Glossam ad Rom. xiii, ubi dicitur quod « majori potestati est magis obediendum quam minori, » sicut proconsuli quam curatori et imperatori quam proconsuli, quod ad potestatis ordinem pertinet, qui multo magis in spiritualibus potestatibus quam in temporalibus invenitur. » Ergo Episcopi qui sunt in superiori potestate constituti, magis habent curam de subditis, quam etiam ipsi sacerdotes parochiales. Ad curam autem animarum pertinet, quod dicitur Prov. xxvii, 23 : *Diligenter agnosce vultum pecoris tui :* quod fit maxime in confessionibus audiendis. Et ita Episcopi possunt audire confessiones parochianorum, etiam convenientius quam presbyteri parochiales.

Item. Sacerdotes dantur Episcopis ut coadjutores, quia soli onus ferre non possunt, sicut septuagintaduo senes dati sunt in adjutorium Moysi, ut patet *Num.* 11. Unde Episcopus in ordinatione sacerdotum hoc exemplo, et quibusdam aliis præmissis subjungit : Quanto fragiliores sumus, tanto magis his auxiliis indigemus; sed ille cui datur aliquis adjutor non ex amittit potestatem operandi cum sibi vacaverit, immo ipse est principalis operans, et adjutor est agens secundarius. Ergo Episcopi possunt omnia agere quæ ad curam plebis pertinent irrequisito sacerdote, etiam magis quam ipsi sacerdotes.

Item. Episcopi in Ecclesia tenent locum Domini nostri Jesu Christi : unde Dionysius dicit in v, cap. *Ecclesiast. hierarch.* « Pontificum ordo primus quidem est divinarum ordinationum, sublimissimus autem et novissimus : etenim in ipsum perficitur et impletur omnis nostræ hierarchiæ dispositio : ut enim omnem hierarchiam videmus in Jesu consummatam, sic unamquamque in proprium divinum sacerdotem summum, id est, Episcopum : »

unde et I Petr. II, 25, dicitur de Christo : *Conversi estis ad Pastorem et Episcopum animarum vestrarum.* Hoc autem præcipue verum est de Romano Pontifice, cui, ut Cyrillus dicit, « omnes jure divino caput inclinant, et ei tanquam ipsi Domino Jesu Christo obediunt. » Et Chrysostomus dicit super illud Joan. ultimo : *Pasce oves meas,* id est, « loco mei præpositus, et caput esto fratrum. » Ergo ridiculum est dicere et blasphemiæ vicinum quod Episcopus non possit usum clavium exercere in quemlibet suæ diœcesis, sicut et Christus posset.

Item. Ad hoc quod aliquis possit absolvere in foro pœnitentiali, sufficit quod habeat clavem et jurisdictionem in quemlibet suæ diœcesis, per quam materia sibi determinatur, sicut in aliis sacramentis qui habet potestatem ordinis, et materiam debitam potest operari, si formam et intentionem debitam adhibeat : hoc enim semper in potestate ejus est. Sed Episcopus habet clavem, cum sit sacerdos, habet etiam jurisdictionem in quemlibet suæ diœcesis alias posset eos citare et coram se convenire. Ergo potest quemlibet suæ diœcesis sine alicujus sacerdotis requisitione in foro penitentiali absolvere.

Item. Ideo sacerdotibus necessarium videtur confessiones audire subditorum quia eis sacramentum Eucharistiæ ministrant, quod ab his qui sunt in peccato mortali sumi non debet : sed similiter sacramenta Confirmationis et Ordinis sumi non debent ab his qui sunt in peccato mortali, quia hæc sacramenta gratiam præsupponunt : hæc autem sacramenta a solis Episcopis ministrantur. Ergo et pari ratione Episcopis competit confessiones audire quorumlibet suæ diœcesis.

Item. Nemo potest assumere sibi id, quod non est in sua potestate : sed sicut communis consuetudo probat, Episcopi assumunt sibi casus, quos volunt, de quibus ad eos pro absolutione recurratur, ergo etiam antequam eos sibi assumerent, hoc erat in eorum potestate. Ergo et de aliis casibus possunt absolvere, cum voluerint.

Item. Secundum Dionysium « potestas Episcopi in nostra hierarchia est universalis, potestas autem sacerdotis et ministrorum est potestas particularis, » ut patet in I cap. et in V, *Ecclesiast. hierarch.* Sed secundum quod probatum est a Philosophis, virtus universalis efficacius agit in id quod subjicitur virtuti particulari, quam etiam ipsa particularis virtus. Ergo Episcopus magis habet usum clavium in eos, qui subduntur sacerdotibus, quam ipsi sacerdotes.

Item. Nullus potest dare, quod non habet; sed Episcopi est dare sacerdotibus omnem auctoritatem, quam sacerdotes habent, nullum autem spirituale amittitur, cum datur, quia spiritualia non dantur, nisi per actionem dantis in recipientem, agens autem non amittit virtutem agendi ex hoc ipso, quod agit. Ergo Episcopus habet communem potestatem quam habet sacerdos parochialis.

Deinde ostendendum est, quod aliqui ex commissione Episcoporum possunt prædicare, et confessiones audire in parochiis sacerdotum. Nam extra *De officio judic. ordin.* cap. *Inter cætera,* dicitur quod « Episcopus viros idoneos ad sanctæ prædicationis officium salubriter exequendum assumat. » Et infra : « Præcipimus tam in cathedralibus, quam in conventualibus Ecclesiis viros idoneos ordinari, quos Episcopi coadjutores et cooperatores habeant non solum in prædicationis officio, verum etiam in confessionibus audiendis, et pœnitentiis injungendis, et cæteris quæ pertinent ad salutem animarum. » Ex quo patet, quod clerici conventualium Ecclesiarum alicujus diœcesis, qui non sunt parochiales sacerdotes, possunt prædicare et confessiones audire auctoritate Episcopi.

Iterum extra *De hæreticis,* cap. *Excommunicavimus,* § *Quia vero,* dicitur : « Omnes qui prohibiti, vel non missi præter auctoritatem ab Apostolica Sede, vel catholico Episcopo loci susceptam publice, vel privatim prædicationis officium usurpare præsumpserint, excommunicationis vinculo innodentur. » Ex quo haberi potest, quod Papa, vel Episcopus potest dare alicui auctoritatem prædicandi.

Item. Constat quod Apostoli, quorum Episcopi sunt successores, per civitates et castella, presbyteros ordinabant, qui continue cum populis sibi subjectis commorabantur, et tamen alios mittebant ad prædicandum, et ad alia exercenda, quæ ad salutem pertinent animarum, I Cor. IV, 17 : *Misi ad vos Timothæum, qui est filius meus charissimus et fidelis in Domino, qui vos commonefaciat vias meas quæ sunt in Christo Jesu.* Et II ad Cor. XII, 18 : *Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem,* Glossa, id est, « Barnabam, vel Lucam. » Et ad Titum, I, 5 : *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt, corrigas : et constituas per civitate presbyteros sicut et ego deposui tibi.* Ergo et aliqui alii quam presbyteri parochiales possunt prædicare et confessiones audire ex commissione Episcoporum.

Item. Prædicare et confessiones audire sunt jurisdictionis et ordinis simul : sed ea quæ sunt hujusmodi possunt committi his saltem qui ordinem habent. Ergo cum Episcopus possit prædicare et confessiones audire in parochia non requisito sacerdote, ut supra probatum est, hoc idem et alius poterit ex ejus commissione.

Item. Ad hoc facit consuetudo Romanæ Ecclesiæ, ad quam accedentes a pœnitentiariis Papæ quoscumque sacerdotes litteras impetrant, ut eis confiteantur.

Item. Legati Papæ, et eorum pœnitentiarii confessiones audiunt non petita licentia a parochialibus et etiam auctoritate Papæ ubique prædicant, et ita patet, quod prædicare et confessione audire potest aliis committi sine licentia sacerdotum parochialium.

Nunc restat ostendere, quod religiosi sunt idonei ad hoc, quod talia eis committuntur. Nam 16 quæst. I cap. *Pervenit*, dicitur quod « monachi et abbates absque proprii Episcopi licentia hoc nullatenus præsumere debent, ut videlicet pœnitentiam dent. » Ex quo relinquitur, quod ex auctoritate Papæ et Episcopi monachis et aliis religiosis liceat confessiones audire.

Item. Quæstione eadem dicitur ex auctoritate hujus decreti quod « apostolico moderamine, et pietatis officio a nobis est constitutum, sacerdotibus monachis Apostolorum figuram tenentibus liceat prædicare, baptizare, communionem dare, pro peccatoribus orare, pœnitentias imponere atque peccata solvere. »

Item. In sequenti capitulo : *Sunt tamen nonnulli,* dicit Bonifacius Papa : « Credimus a sacerdotibus monachis ligandi solvendique officium Deo operante digne administrari, si eos digne contigerit hoc ministerio sublimari. Decertantes igitur monasticæ professionis presbyteros sacerdotalis potentiæ arcere officio, omnino præcipimus, ut ab hujuscemodi ausibus reprimantur in posterum : quia quanto quisque celsior est, tanto et illis erit casus potentior. »

Item. Episcopi debent divina judicia imitari quantum possunt, I Corinthiorum XI, 1 : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Sed divino judicio aliqui religiosi sunt reputati idonei, ut eis immediate a Deo prædicationis committeretur officium, sicut de Equitio monacho B. Gregorius narrat *in Dial.* et etiam de Beato Benedicto. Ergo et in judicio Episcoporum aliqui religiosi possunt reputari idonei, ut eis prædicatio committatur.

Iterum. Omnia quæ licent sæcularibus clericis, licent et religiosis, exceptis eisquæ in sua regula eis prohibentur. Arg. XVI, quæst. 1. *Sunt tamen nonnulli,* ubi dicitur, quod « monachis licet absolvere, et alia hujusmodi facere. » Neque enim Beatus Benedictus monachorum præceptor almificus hujuscemodi rei fuit interdictor : sed sæcularibus licet ex commissione Episcoporum prædicare et confessiones audire. Ergo et religiosis cum in nulla regula hoc sit prohibitum.

Item. Majus est prædicationis officium ex propria auctoritate assequi, quam ex commissione alterius, sed religiosi possunt ad prælationis gradus sublimari, in quo eis competit et prædicare, et alia propria auctoritate exequi, quæ ad salutem pertinent animarum. Ergo multo magis debent idonei reputari, ut prædicationis officium, et alia hujusmodi ex commissione Episcopi exequantur.

Item. Ad illud quod maxime competit perfectis non redditur aliquis minus idoneus ex hoc, quod in statu perfectionis se ponit : sed prædicationis officium competit maxime perfectis, quem statum religiosi assumunt. Unde I Esdræ, I, super illud, *Omnes reliqui,* etc., dicit Glossa : « Omnes electi de potestate tenebrarum eruti ad libertatem pertinent gloriæ filiorum Dei, et gloriæ omnes societati sanctæ civitati » id est, Ecclesiæ annuntiari lætantur, sed tantum perfectorum est in ædificatione ejusdem Ecclesiæ etiam aliis prædicando laborare. » Et quod intelligat de perfectione religionis, patet ex hoc quod sequitur. Eruditores multorum cum magis ad cœlestia diligenda auditores instituunt, minus pro terrenis curam gerunt, immo acquisita pro spe æternorum relinquunt. Hoc etiam patet per Interlinearum, quæ dicit : « *Omnes reliqui,* id est, divites qui prædicare non possunt. » Ergo religiosi non redduntur minus idonei ad exequendum prædicationis officium quam alii, et ita cum alii possint ex commissione Episcoporum prædicare, et confessiones audire, ut probatum est, et religiosi possunt hoc idem.

Item. I Esdræ, VIII, 31, super illud : *Promovimus ergo a flumine,* etc., dicit Glossa : « Fratrum quoque cohortem religiosam nobis in auxilium vocamus, qua adjuti animas fidelium ad societatem electorum, et arcem vitæ perfectioris quasi vasa sancta ad templum Domini efficacius transferamus. » Ex quo patet idem quod prius.

Item. Et hoc apparet ex communi consuetudine orientalis Ecclesiæ, secundum quam fere omnes manachis confitentur.

Item. Majoris potestatis est legationis officium exercere, Episcopos confirmare, et de eis Ecclesiis provideri, quam prædicare vel confessiones audire : sed primum invenitur religiosis esse commissum : ergo et secundum eis committi potest.

Item. Magis est remotum a religiosorum vita causas audire, quam confessiones, vel prædicare; sed primum eis committi potest. Ergo multo fortius alia. Nunc restat ostendere, quod saluti animarum expediat etiam aliis quam sacerdotibus parochialibus prædicationem committi, et alia quæ ad salutem pertinent animarum.

Primo, per hoc quod dicit Dominus, Matth. IX, 37 : *Messis quidem multa.* Glossa : « Turba populorum suscipiendo verbo et ferendo fructui apta. » *Operarii autem pauci.* Glossa : « prædicatores ad congregandum electorum Ecclesiam : » *Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.* Ex quo patet, quod salubre est Ecclesiæ, per multos Dei prædicari fidelibus, et maxima turba fidelium crescente.

Item. Potest haberi per illud, quod dicitur Sapientiæ, VII, 26 : *Multitudo sapientium.* (Interlinearis : « Cœtus prædicatorum) *sanitas est orbis terrarum.* »

Item. II ad Timoth. II, 2 : *Quæ audisti a me per multos testes hæc commenda fidelibus hominibus,* Glossa : « id est, sanæ fidei ; » *Qui idonei erunt,* Glossa : Vita, et scientia, et facundia, » *et alios docere.* Glossa : « Illis enim debet committi prædicatio divina, qui apti sunt illi officio. »

Iterum I Esdræ, III, super illud : *Et omnes qui venerant de captivitate in Hierusalem.* Glossa sic dicit : « Non solum Episcopi et presbyteri plebem fidelium, id est, Dei domum debent ædificare, sed etiam populus de captivitate Judæorum ad visionem veræ pacis vocatus, ministerium verbi ab his qui dicere noverunt, debet exigere. »

Item. Gregorius in XIX, *Moralium,* super illud Job, XXIX : *Quando lavabam pedes meos butyro,* sic dicit : « Quid ad hæc nos Episcopi dicimus, qui commissis nobis verba vitæ impendere non curamus, quando conjugatum virum prohibere non valuit ab officio prædicationis vel sæcularis habitus, vel magnæ occupatio facultatis? » Ex quo patet, quod alii etiam quam prælati, vel rectores Ecclesiarum laudabiliter possunt prædicationis officium exercere.

Hoc idem potest ostendi per multa exempla veteris Testamenti. David enim laudatur de hoc, quod cultum Dei ampliavit, viginti-

quatuor sacerdotes constituendo, ut magis posset populis expediri, ut patet I Paralip. XXIII et XXIV. Similiter legitur de Ezechiele II, Paralip. XXX, 6 : *Perrexerunt cursores cum epistolis ex regis imperio, et principum ejus in universum Israel et Judam, juxta id quod rex jusserat prædicantes, Filii Israel revertimini ad Dominum Deum,* etc. Assuerus etiam nuntios celeres misit per provincias, qui nuntiarent liberationum populi Dei, ut legitur Esther, VIII. Ergo multo magis saluberrime hoc fieri potest, ut aliis quam sacerdotibus parochialibus prædicationibus officium committatur, et alia quæ pertinent ad salutem animarum.

Item. Gregorius in V, *Homilia* primæ partis super Ezech. dicit : « Hi qui animarum custodes sunt, et pascendi gregis onera susceperunt, mutare loca minime permittuntur. Hi autem qui amore Domini in prædicatione discurrunt, rotæ ejus ignis ardens sunt, quia cum ex ejus desiderio per varia loco discurrunt, unde ipsi ardent et alios incendunt. » Ex quo patet, quod conveniens est ut præter rectores Ecclesiarum qui resident in suis Ecclesiis, aliis prædicationis officium committatur, qui per diversa loca discurrant.

Item. Quod hoc utile sit et salubre, satis manifestat occupatio rectorum Ecclesiæ, quos in aliis rebus piis et Ecclesiasticis oportet frequenter occupari, cum tamen oporteat prædicatorem verbi Dei ab omni alia occupatione liberum esse. Unde Apostoli dixerunt Actuum, VI, 2 : *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis.* Unde patet, quod satis necessarium est eos ab aliis juvari.

Hanc etiam necessitatem maxime ostendit imperitia multorum sacerdotum, qui in aliquibus partibus adeo ignorantes inveniuntur, ut nec etiam loqui latinum sciant. Paucissimi etiam inveniuntur, qui sacram Scripturam didicerint, et tamen oportet prædicatorem verbi Dei in sacra Scriptura instructum esse. Unde satis apertum est multum saluti fidelium detrahi, si solum sacerdotibus parochialibus verbum Dei relinquatur.

In confessionibus autem audiendis non minor necessitas apparet propter ignorantiam multorum sacerdotum, quæ periculosissima est in confessionibus audiendis. Unde Augustinus in libro *De Penitentia :* « Qui vult confiteri peccata sua, ut inveniat gratiam, quæret sacerdotem scientem ligare, et solvere, ne cum negligens circa se extiterit, negligatur ab illo, qui eum misericorditer movet et petit, ne ambo in foveam cadant, quam stultus evitare noluit. »

Iterum eamdem necessitatem ostendit multitudo plebis, quæ interdum uni sacerdoti gubernanda committitur, qui si toto tempore vitæ suæ nihil aliud ageret, vix omnium confessiones diligenter audire posset.

Iterum hanc necessitatem ostendit difficultas confitendi. Quidam enim, ut experimento inventum est, a confessione desisterent, nisi possent aliis quam suis sacerdotibus confiteri, quandoque propter verecundiam, quia erubescunt confiteri illis peccata cum quibus quotidie conversantur : quandoque vero, quia suspicantur sacerdotes sibi esse inimicos, et propter multa alia. Unde pie prælati eorum infirmitati condescendunt, ne omnino desperationem labantur, de aliis confessoribus eis providendo.

His visis, ostendendum est aliquam religionem ad hoc specialiter salubriter posse institui ad cooperandum prælatis ecclesiarum in prædicatione et confessionibus audiendis ex commissione prælatorum.

Primo, per hoc quod omnis religio ad exemplar vitæ Apostolicæ formata est, unde dicitur Actuum IV, super illud : *Et erant illis omnia communia*. Glossa : « *Communia*, *græce cœna,* unde cœnobitæ, id est, communiter viventes, cœnobia, id est, habitacula eorum. » Hæc autem fuit vita Apostolica, ut relictis omnibus per mundum discurrerent evangelizando, et prædicando, ut patet Matt. x, et in regula quadam quæ eis inscribitur. Ergo ad prædicta potest aliqua religio convenientissime institui.

Item. Jacob. I, 27 : *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem hæc est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum :* sed illa visitatio maxime est necessaria, quæ fit per eos, qui saluti animarum intendunt. Ergo convenientissime potest religio institui ad visitandum homines, qui consolatione indigent, ut per patentiam et consolationem Scripturum spem habeant. Item, Actuum VI, super illud : *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis,* dicit Interlinearis : Meliora sunt fercula mentis, quam dapes corporis : » sed aliquæ religiones pie et salubriter institutæ sunt ad subveniendum pauperibus in corporalibus dapibus, et aliis necessitatibus corporis ; ergo multo convenientius potest aliqua reliqua religio instituti ad subveniendum necessitatibus animarum.

Item. Augustinus : « Melius est pascere animas in æternum cum Domino victuras, quam corpora moritura, nimirum cum salus corporum ex salute dependeat animarum, non e converso. »

Item. Spiritualis militia magis competit religioso, quam sæculari : sed ad militiam sæcularem exercendam aliquæ religiones utiliter institutæ sunt : ergo multo convenientius instituti possunt ad malitiam spiritualem, quæ competit prædicatoribus verbi, de qua dicitur II Timoth. II, 3 : *Labora sicut bonus miles Christi.* Glossa : « In prædicando Evangelium contra hostes fidei. »

Item. Eis qui procurant salutem animarum, necessarium est, ut vita et scientia clareant ex quibus non de facili possent tot inveniri, qui singulis parochiis per universum mundum præficerentur, cum etiam propter litteratorum inopiam, nec adhuc per sæculares potuerit observari statutum Lateranensis Concilii, ut in singulis Ecclesiis metropolitanis essent aliqui, qui theologiam docerent : quod tamen per religiosos Dei gratia cernimus multo latius impletum, quam etiam fuerit statutum, adeo ut impletum videatur illud Is. XI, 31 : *Repleta est terra scientia Domini.* Ergo saluberrime religio aliqua instituitur, in qua sint homines litterati et studio vacantes ad juvandum sacerdotes, qui ad hoc minus sufficiunt.

Item. Hoc evidentissime ostenditur ex effectu sequente. Videmus enim talibus religionibus institutis in pluribus partibus hæreticam pravitatem eorum ministerio extirpatam, infideles etiam nonnullos ad fidem conversos, multos per universum mundum in lege Dei instructos, quamplurimos ad statum pœnitentiæ conversos, ita quod si quis inutilem talem religionem mentiatur, manifeste convinci possit quasi gratiæ invidus, quæ in eis operatur, in Spiritum sanctum peccare.

Item. XXV, quæst 1, dicitur : « Nulli fas sit sine status sui periculo, vel divinas constitutiones, vel Apostolicæ Sedis decreta temerare. » Cum ergo Apostolicam Sedem religiones aliquæ sint institutæ ad prædicta, quod etiam ex ipso nomine ostenditur (nemo enim sine causa sortitur) manifeste se damnabilem reddit, quicumque talem religionem damnare conatur.

Nunc ultimo restat adversariorum objectionibus respondere.

Quod ergo primo objicitur, quod pascere ad monachos non pertinet, sed pasci, intelligendum est ex hoc quod sunt monachi contra illos qui ex sola virtute sanctitatis potestatem Ecclesiastici ordinis alicui competere dicebant : sicut etiam potest dici, quod sæculari clerico non competit pascere, si non habeat curam animarum, vel nisi sit sibi ab habentibus curam animarum commissum. Unde propter hoc non concluditur, quin religiosis competat

pascere populum verbo Dei, si vel ad prælationem assumantur, vel a prælatis eis committatur. Non enim minus sunt idonei religiosi ad prædicationis officium exequendum quam sæculares, nisi forte quatenus sint sub obedientia constituti, ut sic indigeant duplici licentia ad prædicandum, scilicet licentia eorum quibus plebis cura committitur, et licentia prælatorum ordinis sui, sine qua eis nihil agere licet.

Similiter est intelligendum quo postea objicitur. Præter Domini sacerdotes nullus audeat prædicare, verum est quasi propria auctoritate, scilicet ordinaria.

Similiter quod sequitur, monachos a populorum prædicatione omnino cessare censemus intelligendum est, ut non propria auctoritate ex hoc ipso quod monachi sunt, officium sibi prædicationis assumant.

Similiter quod sequitur, quod monacho non convenit prædicare, intelligendum est quasi ex ipso, quod monachus sit officium habeat prædicandi.

Ad aliud quod postea objicitur, quod illi qui pascunt verbo Dei, debent pascere temporali subsidio, respondetur, quod intelligendum est, si vires suppetant secundum illud I Joan III, 17 : *Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necesse habere, et clauserit viscera sua ab eo ; quomodo caritas Dei manet in eo?* Aliter Apostoli prædicare non potuissent, qui dixerunt Act. III, 6 : *Argentum et aurum, non est mihi.* Nihilominus tamen et illi qui secundum se pauperes sunt, possunt et aliis temporali subsidio providere, dum divites ad eleemosynarum largitatem hortantur, sicut et Paulo ad prædicationis officium assumpto in gentes commissum est, ut pauperum memor esset, ut dicitur Galat. II.

Ad illud quod postea objicitur, quod greges pascuntur a pastoribus, dicendum est, quod pastores gregem Domini pascere possunt non solum per se, sed per alios, quibus ipsi committunt, quia ille intelligitur aliquid facere, cujus auctoritate fit.

Ad id quod postea objicitur, quod non debent prædicare nisi missi : missi autem a Domino leguntur tantum duodecim Apostoli, et septuaginta duo discipuli, dicendum quod etiam illi missi a Domino, possunt alios mittere, sicut Paulus qui misit Timotheum ad prædicandum, I ad Corinth. IV, 17 : *Ideo misi ad vos Timotheum, qui vos commonefaciet vias meas.* Et ita ex commissione Episcoporum et presbyterorum, possunt etiam alii multi ad præ-

dicta mitti, et tamen illi missi a Domino intelliguntur, qui per potestatem a Domino traditam mittuntur, et omnes illi sic missi a prælatis Ecclesiarum scilicet Episcopis vel presbyteris, inter opitulatores computantur, quia ipsi majoribus opem ferunt, quamvis non sint Archidiaconi : quod enim in Glossa dicitur, ut Titus Paulo, vel Archidiaconi Episcopis, per modum exempli ponitur. Unde non sequitur, quod qui non sunt Archidiaconi, non possint majoribus opitulari : et tamen cum aliquis ex commissione Episcopi prædicat, vel confessiones audit, Episcopus hoc facere intelligitur, ut patet ex auctoritate Dionysii supra inducta. Nihilominus tamen et si duo ordines tantum essent instituti a Domino, qui possent prædicare propria auctoritate, posset tamen Ecclesia tertium ordinem statuere prædicatorum, quia propria auctoritate prædicarent et præcipue Papa, qui habet plenitudinem potestatis in Ecclesia, sicut etiam in primitiva Ecclesia fuerunt soli duo ordines sacri, scilicet presbyteri et diaconi, et tamen postea Ecclesia minores sibi ordines intituit, ut Magister *in Sentent.* dicit.

Ad id quod postea objicitur dicendum, quod decretum illud loquitur de quibusdam, qui Coepiscopi vocabantur, qui non in civitatibus, sed in vicis, seu villis ordinabantur, qui aliqua poterant plusquam alii sacerdotes, scilicet minores ordines dare, et hi aliquo tempore in Ecclesia fuerunt instituti, habentes ordinariam potestatem : sed postea, ut in eadem distinctione dicitur, propter insolentiam suam qua Episcoporum officia sibi usurpabant, ab Ecclesia prohibiti sunt. Et ideo patet, quod non est similis ratio de religiosis illis qui, ex commissione prælatorum, confessiones audiunt potestatem ordinariam non habentes. Horum enim ordo in numerum non ponit contra ordines a Domino institutos, cum ille secundum jura facere intelligatur, cujus auctoritate fit, quod etiam patet per auctoritatem Dionysii supra inductam.

Ad aliud dicendum, quod ex illa auctoritate Dionysii, amplius haberi non potest, nisi quia monachi ex potestate ordinaria sui ordinis non habent, quod sint prælati vel aliorum adductivi. Non autem excluditur, quin monachus possit accipere potestatem ordinariam, vel commissam ad alios adducendum, præcipue cum in littera dicatur, quod monasticus ordo non est aliis prælatus, vel aliorum adductivus, non autem quod esse non possit, vel debeat.

Ad aliud dicendum, quod ecclesiastica hierarchia imitatur cœlestem, quantum potest, sed non in omnibus. In cœlesti enim hie-

rarchia distinctio donorum gratuitorum, secundum quam ordines distinguuntur, sequitur distinctionem naturæ, non autem in hominibus, et ideo cum angelorum natura sit immutabilis, angelus inferioris ordinis ad superiorem ordinem transferri non potest, quod tamem in ecclesiastica fieri potest, sed tamen in cœlesti angelus inferioris ordinis in suo ordine manens exequitur actum superioris ordinis, superioris virtute. Sicut enim dicit Dionysius XIII. *Cœlest. hierarch.* : « Angelus qui purgavit labia Isaiæ, dictus est Seraphim, quia Seraphim officium exercuit. » Et Gregorius dicit in *homilia* de centum ovibus, quod « hi spiritus qui mittuntur, horum vocabulum percipiunt, quorum officia gerunt. » Unde non est inconveniens, si in ecclesiastica hierarchia aliquis inferioris ordinis exerceat aliquod officium superioris ordinis ejus commissione.

Ad aliud quod postea objicitur, quod aut prædicant cum potestate, aut sine potestate, dicendum, quod prædicant cum potestate prædicandi non ordinaria, sed eis ab aliis commissa. Nec tamen sequitur quod possint procurationes exigere, quia hoc non est eis datum, possent tamen si eis daretur ab aliis, in quibus residet prædicta potestas, et sic etiam non sequitur, quod propter hoc esse debeant plures procurationes.

Ad aliud quod objicitur postea, quod religiosi secundum hoc haberent majorem potestatem quam Episcopi, vel Patriarchæ, dicendum, quod non est verum, quia Patriarchæ vel Episcopi possunt alicubi prædicare ordinaria potestate, religiosi autem non habentes curam animarum nusquam : possunt tamen ubilibet prædicare auctoritate eorum, qui possunt, sicut et Episcopus potest episcopalia exercere in aliena diœcesi auctoritate illius Episcopi, in cujus diœcesi commoratur.

Ad id quod postea objicitur, quod prædicator non debet ædificare super fundamentum alienum, dicendum quod falsum est et contra Apostolum, I. Cor., III, 10 : *Ut sapiens architectus fundamentum posui;* Glossa « prædicationem, » *alius autem superædificat. Unusquisque autem videat quomodo superædificet;* quod secundum Ambrosium in Glossa exponitur de superædificatione doctrinæ. Quod autem Apostolus dicit, Rom. XV, 20 : *Sic autem prædicavi Evangelium non ubi nominatus est Christus, ne supra alienum fundamentum ædificarem,* non est intelligendum quasi non liceret, sed quia hoc tunc temporis magis necessarium quam aliud reputabat. Unde dicit Glossa ibidem : « *Ne ædificarem supra*

alienum fundamentum, id est, ne prædicarem jam per alios conversis, non quod hoc non facerem, si contigisset, sed malebam facere fundamentum fidei ubi non erat; alias non licuisset Joanni Evangelistæ prædicare Ephesi, ubi Paulus fidem plantaverat, aut Paulo prædicare Romæ, ubi Petrus eum prævenerat. » Quid autem dicent, si religiosi contra quos loquuntur, hoc modo distributi sunt, ut quidam eorum infidelibus annuntient verbum Dei, quidam autem inter fideles sint in subsidium prælatorum? Nec tamen hoc facit ad propositum, quia non est idem prædicare plebi alienæ, et ædificare super alienum fundamentum, ut in prædicta auctoritate accipitur, cum etiam sacerdos parochialis in sua parochia prædicans, super alienum ædificet fundamentum, quia prædicat conversis per alios ad fidem.

Similiter quod dicitur II. ad Cor, x, 15 : *Non gloriantes in immensum in alienis laboribus,* scilicet ubi aliud fundamentum fidei potuisset, quod esset ultra mensuram gloriari, non est intellectus Glossæ, quod si Apostolus laborasset, ubi alius fundamentum fidei posuerat, quod hoc esset in immensum gloriari; sed quod si ipse gloriatus esset, quasi fundamentum faciens fundamento prius ab alio posito, ultra mensuram laboris sui gloriatus est.

Similiter etiam quod sequitur postea : « Non habentes spem gloriari in aliena regula, » id est in his quæ sunt in alieno regimine, Glossa illa male inducitur. Non enim sic habetur in Glossa, sed sic : « Regulam nostram, id est regimen nostrum, id est secundum quod a Deo nobis est injunctum, evangelizare dico in abundantia, scilicet non in paucis locis, immo etiam in illa, supple loca, quæ ultra vos sunt. Nec tamen sumus habentes spem id est non speramus gloriari in aliqua aliena regula, nec illi qui ultra vos sunt, de alieno regimine sunt. » Si tamen ita esset in Glossa ut dicunt, non intelligitur quin Apostolus potuisset prædicare illis qui erant de regimine alterius Apostoli. Ipse enim prædicavit Antiochenis et Romanis, qui erant de regimine Petri, sed quia non gloriabatur de eis quasi subjectis suo regimini, hoc enim esset in aliena regula gloriari. Et præterea illi qui ex commissione prælatorum prædicant, non prædicant in plebibus alienis, sed in plebibus prælatorum qui eos mittunt, quin etiam ipsis operantibus cooperari dicuntur.

Ad ea quibus postmodum ostendere nituntur, quod religiosi confessiones audire non debent, de facili patet responsio. Per illa enim decreta quæ inducunt nihil aliud ostendunt, nisi quod re-

ligiosi non possunt propria auctoritate confessiones audire; non autem excluditur, quin possint audire ex auctoritate Papæ vel Episcopi, ut manifeste habetur XVI, quæstio 1, *Pervenit*. Nec etiam quod religiosi sint minus idonei ad hujusmodi, quam sæculares, ut patet XVI, quæstio 1, *Sunt tamen nonnulli*.

Ad aliud quod postea objicitur, quod presbyteri parochiales cum sint rectores animarum, debent diligenter agnoscere vultum pecoris sibi commissi, quod non possunt facere nisi eorum confessiones audiant, dicendum quod de bonitate vel malitia alicujus constare potest alicui non solum per propriam confessionem, sed etiam per sententiam superioris de eo latam. Unde si Episcopus subditum sacerdotis absolvat, vel per se, vel per alium cui ipse commisit, sacerdos parochialis ita debet se reputare cognoscere eum ac si sibi confessus esset, cum jam sit per superioris sententiam approbatus, de qua ei judicare non licet. Et præterea, sacerdos vultum ejus satis potest agnoscere, si secundum decretalem semel in anno confiteatur ei.

Ad illud quod postea objicitur, quod quilibet tenetur in anno semel confiteri, dicendum quod sacerdos proprius non solum est parochialis, sed etiam Episcopus vel Papa, ad quos etiam magis pertinet cura ejus, quam ad sacerdotem, ut multipliciter ostensum est. Proprium enim hic non accipitur secundum quod dividitur contra commune, sed secundum quod dividitur, contra alienum. Unde qui confessus est Episcopo suo, vel alicui habenti vicem ejus, confessus est proprio sacerdoti. Et præterea per hoc non excluditur, si semel in anno confitetur sacerdoti proprio, scilicet parochiali, dato quod de eo tantum intelligatur, quin possit aliis vicibus aliis etiam confiteri, qui potestatem habeant absolvendi.

Ad aliud quod postea objicitur, quod non potest scire eum dignum esse, ut admittatur ad sacramentum Eucharistiæ, nisi audita ejus confessione, dicendum quod falsum est. Potest enim scire per sententiam superioris qui eum in foro pœnitentiali absolvit, cujus sententiæ stari debet non minus quam suæ.

Ad id quod postea objicitur quod si aliquis potest confiteri alteri quam proprio sacerdoti, datur per hoc occasio multis latendi, dicendum quod falsum est. Cum enim in foro pœnitentiali cuilibet sit credendum et pro se et contra se, sacerdos debet credere eum confessum esse, si se confessum fateatur; quia et si sibi confiteretur, posset eum decipere, ut levioribus confessis majora taceat. Et præterea, dato quod ex hoc daretur aliqua occasio

mali, tamen multum præponderat, quod per hoc vitantur multa alia majora mala, sicut prius ostensum est quod per hoc multis periculis objiciatur.

Ad aliud quod postea objicitur, quod ad monachum non pertinet corrigere, et sic nec absolvere, dicendum quod verum est propria auctoritate, sed ex commissione auctoritatem habentis utrumque potest sibi competere, si sacerdotali ordine fungatur. Demophilus tamen cui, Dionysius scribebat, non erát sacerdos, nec etiam diaconus, ut ex his quæ in eadem epistola dicuntur apparet.

Ad illud quod postea objicitur, quod si possent confessiones audire, eadem ratione ubique possent, et sic essent universalis Ecclesiæ gubernatores, dicendum quod nusquam possunt audire propria auctoritate, possunt tamen audire ubicumque eis commissum fuerit, et si committeretur eis, quod ubique audirent ab eo, qui toti Ecclesiæ præest, possent ubique audire. Nec tamen essent universales Ecclesiæ gubernatores, quia non absolverent auctoritate ordinaria, sed commissa. Quod autem Papa universalem Pontificem se prohibet nominari, non ideo est, quia ipse non habeat auctoritatem immediatam et plenam in qualibet Ecclesia, sed quia non præficitur cuilibet particulari Ecclesiæ ut proprius et specialis illius Ecclesiæ rector, quia si cessarent omnium aliorum Pontificum potestates, et hoc capitulum inductum inducit pro ratione.

Ad ea autem quibus postmodum nituntur ostendere quod nec etiam auctoritate Episcoporum possunt religiosi prædicare, vel confessiones audire, de facili patet responsio.

Quod enim primo objiciunt, quod dat aliquis, jam non habet, patet esse falsum in spiritualibus, quæ communicantur non per translationem alicujus dominii, sicut accidit in rebus corporalibus, sed magis per modum emanationis cujusdam effectus a sua causa, sicut qui communicat alii scientiam, non propter hoc scientiam, amittit, sed est etiam in communicante potestas. Qui enim dat alicui potestatem, non amittit eam, sicut Episcopus qui dat sacerdoti potestatem qui conficiat corpus Domini, dando non amittit eam, unde de communicatione rerum spiritualium dicit Augustinus in I. *de Doctr. christ.* : « Omnis res quæ dando non deficit, dum habetur et non datur, nondum habetur quomodo habenda est. » Et similiter quando dat Episcopus potestatem sacerdoti absolvendi aliquos homines, non amittit illam potestatem, nisi forte æstimetur potestas quam habet sacerdos in parochia sua, quasi po-

testas quam habet miles in villa sua; quod est ridiculum, cum non sint domini, sed ministri, secundum illud I ad Cor. IV, 1 : *Sic nos existimet homo ut ministros Christi*, etc., et Luc. XXII, 25 : *Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic; sed qui major est in vobis, fiat sicut minor, et qui præcessor est, sicut ministrator.*

Ad illud quod objicitur postea, quod Episcopus, quando committit curam parochiæ, ipse se exonerat, dicendum quod falsum est, quia adhuc pertinet ad eum habere curam totius plebis sibi commissæ, ut habetur X, quæstione 1, cap. *Quæcumque*. Unde et Apostolus de se dicebat, II, ad Cor. XI, 28 : *Præter illa quæ extrinsecus sunt instantia meà quotidiana sollicitudo omnium Ecclesiarum.* Non tamen fit onus ei importabile, quia habet alios inferioris ordinis adjutores. Dato autem quod sit immunis a periculo per hoc quod sacerdoti curam committit, non tamem sequitur quod per hoc sit immunis a potestate quam in parochia habet. Ministri enim Christi non solum possunt operari ad salutem plebis ad vitandum periculum sibi imminens, sed etiam ad augendum meritum, et magis fructificandum in populo Dei, sicut etiam Paulus multa supererogabat propter salutem electorum, quæ sine periculo suæ salutis dimittere poterat.

Ad aliud quod dicitur, scilicet quod sacerdos est sub Episcopo, sicut Episcopus sub Archiepiscopo, dicendum quod non est omnino simile. Constat enim quod Archiepiscopus non habeat immediatam jurisdictionem in illos qui sunt de diœcesi Episcopi, nisi causa ad eum differretur, sed Episcopus habet immediatam jurisdictionem in parochianos sacerdotis, cum possit quemlibet coram se citare et excommunicare, quod Archiepiscopus non potest in subditis Episcoporum, ut dictum est; cujus ratio est, quia potestas sacerdotis naturaliter et ex jure divino subditur potestati Episcopi, cum sit imperfecta respectu illius, ut Dionysius probat; sed Episcopus subditur Archiepiscopo solum ex ordinatione Ecclesiæ, et ideo in quibus Ecclesia statuit Episcopum Archiepiscopo subjectum, in illis tantum subjectus est ei. Sacerdos autem qui ex jure divino Episcopo subditur, in omnibus est ei subjectus, sicut etiam Papa habet immediatam jurisdictionem in omnes Christianos, quia romana Ecclesia nullis synodicis constitutis cæteris Ecclesiis prælata est, sed evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuit, ut habetur in decretis, distinctio XXI, caput *Quamvis*.

Ad id quod postea objicitur quod presbyteri parochiarum sunt sponsi Ecclesiarum sibi commissarum, dicendum quod sponsus

Ecclesiæ proprie loquendo, Christus est, de quo dicitur Joan. III, 23 : « *Qui habet sponsam, sponsus est.* Ipse enim de Ecclesia suo nomine filios generat. » Alii autem qui sponsi dicuntur, sunt ministri sponsi, exterius cooperantes ad generationem spiritualium filiorum, quos tamen non sibi de Christo generant. Qui quidem ministri, in tantum sponsi dicuntur, in quantum vicem veri sponsi obtinent. Et ideo Papa qui obtinet vicem in tota Ecclesia, universalis Ecclesiæ sponsus dicitur, Episcopus autem suæ diœcesis, presbyter autem suæ parochiæ. Unde et diœcesis sponsus Papa est, et Episcopus parochiæ, nec tamen propter hoc sequitur quod sint plures sponsi unius Ecclesiæ, quia sacerdotes suo ministerio cooperantur Episcopo tanquam principali, et similiter Episcopi Papæ, et ipse Papa Christo. Unde Christus, Papa, Episcopus et sacerdos non computantur nisi unus sponsus Ecclesiæ. Unde patet quod ex hoc quod Papa vel Episcopus audit confessionem parochianorum, vel alii audiendas committit, non sequitur quod sint plures unius Ecclesiæ sponsi, sequeretur autem si duo præficerentur eidem Ecclesiæ eodem gradu, sicut duo Episcopi in una diœcesi, et duo presbyteri curati in una parochia, quod canones prohibent.

Ad ea vero quibus probare nituntur, quod nec ex priviligio Papæ religiosi prædicare nec confessiones audire possunt, nunc respondendum est.

Quod ergo primo objicitur, quod Romanæ Sedis auctoritas non potest aliquid condere vel mutare contra statuta sanctorum Patrum, dicendum quod verum est, in illis quæ statuta sanctorum determinaverunt esse de jure divino, sicut articuli fidei qui determinati sunt per concilia. Sed illa, quæ sancti Patres determinaverunt esse de jure positivo, sunt relicta sub dispositione Papæ, ut possit ea mutare vel dispensare, secundum opportunitates temporum vel negotiorum. Sancti enim Patres in conciliis congregati, nihil statuere possunt, nisi auctoritate romani Pontificiis interveniente, sine qua etiam nec concilium congregari potest. Nec tamen Papa quando aliquid aliter facit, quam a sanctis Patribus statutum sit, contra eorum statuta facit, quia servatur intentio statuentium, etiam si non servantur verba statutorum, quæ non possunt in omnibus casibus, et in omnibus temporibus observari, servata intentione statuentium, quæ est utilitas Ecclesiæ, sicut et in omni jure positivo accidit. Derogatur enim prioribus statutis per statuta sequentia. Nec tamen hoc, quod aliqui religiosi qui non

sunt Episcopi, vel presbyteri parochiales, prædicant et confessiones audiunt, est contra decreta Patrum, nisi ex sua auctoritate hoc facerent sine auctoritate Papæ, vel Episcopi, ut ex prædictis patet. Et per hoc patet solum ad id, quod postea objicitur, quia Papa ex hoc, quod dat alicui licentiam vel privilegium audiendi confessiones vel prædicandi, non facit per hoc contra Apostolum, quia tales religiosi non prædicant plebibus alienis, ut supra dictum est. Nec tamen hoc est verum, quod Papa non possit aliquid facere contra Apostolum. Dispensat enim cum bigamo et in pœna quam canones Apostolorum statuerunt presbytero fornicanti. Ex decreto autem inducto, non potest amplius haberi, nisi quod Papa non potest destruere canonicam Scripturam Apostolorum et Prophetarum, quæ est ecclesiasticæ fidei fundamentum.

Ad id quod postea objicitur, quod privilegia principum sunt intelligenda sine præjudicio alterius, dicendum quod præjudicio alterius, dicendum quod præjudicium dicitur fieri alicui, quando subtrahitur ei aliquid quod in favorem ejus introductum est, vel quod ad utilitatem ejus ordinatur : sed subjectio alicujus subditi ad rectorem Ecclesiæ non est ordinata principaliter ad utilitatem præsidentium, sed ad utilitatem subjectorum. Unde Ezech. XXXIV, 2, dicitur: *Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus?* et ideo nullum præjudicium fit rectori Ecclesiæ, quando subditus ejus a sua potestate eximitur sine præjudicio ejus, sicut Papa eximit abbatem a potestate Episcopi sine ejus præjudicio, et similiter Episcopum a potestate Archiepiscopi. Si autem ipsemet operetur in subditis quæ pertinent ad salutem, vel aliis hoc ipsum committat, non solum non facit ei præjudicium, sed præstat ei magnum beneficium, quod maxime acceptatur a cunctis rectoribus, qui non quærunt quæ sua sunt, sed Jesu Christi. Unde super illud Num. XII : *Quid æmularis pro me?* dicit Glossa Gregorii : « Pia mens pastoris, quia non propriam gloriam, sed auctoris quærit, ab omnibus vult juvari in eo quod facit. » Fidelis enim prædicator optat si fieri valeat, ut veritatem quam solus loqui non sufficit, ora cunctorum sonent.

Ad id quod postea objicitur, quod princeps quando alicui committit liberam testamenti factionem, intelligitur tantum concessisse legitimam et consuetam, dicendum, quod similiter Papa quando committit alicui quod prædicet vel confessiones audiat, committit ei ut legitime hoc faciat. Unde per hanc commissionem non potest prædicare aliqua quæ non decent : sed ex quo ab eo

datur libertas prædicandi, non requiritur, ad hoc quod ejus prædicatio legitima sit, quod ab alio potestatem accipiat, quia sic inutilis esset eis potestas a Papa accepta sicut et ille qui habet licentiam ab Imperatore, quod testamentum condat, non oportet quod ab alio ulterius licentiam petat, sed quod observet ea quæ pertinent ad debitum modum testandi. Similiter et prædicator cui datur licentia a Papa prædicandi, sed debito modo prædicare, ut scilicet alia prædicet pauperibus et alia divitibus, quod observent hujusmodi quæ Gregorius in *Pastorali* docet.

Ad illud, quod postea objicitur, quod monachus cum ordinatur, non accipit executionem officii, nisi cum cura plebis sibi committitur, dicendum quod potestas ordinis sacerdotalis ad duo ordinatur. Et primo et principaliter ad corpus Christi verum consecrandum, et hujus potestatis executionem statim cum ordinatur, accipit, nisi sit defectus in ordinatione vel in ordinato. Secundario ordinatur ad Corpus Christi mysticum per claves Ecclesiæ, quæ sibi committuntur, et hujus potestatis executionem non recipit, nisi cura ei committatur, vel nisi auctoritate alterius habentis curam hoc agat. Nec tamen potestas sacerdotalis frustra datur ei, quia habet executionem in hoc ad quod sacerdotii potestas principaliter ordinatur, sed officium prædicationis non ordinatur ad aliud, quam ad prædicandum. Unde, cum privilegium principis non debeat alicui esse inutile, ut jura dicunt, oportet ex hoc ipso, quod Papa committit alicui officium prædicandi, quod ille habeat executionem officii, quicumque sit : et tamen quando Papa dat privilegium alicui religioso, quod possit prædicare, non propter hoc committit ei officium, sed magis officii executionem, quia religiosi tales non prædicant, quasi utentes sua potestate, sed aliena sibi commissa, sicut dictum est. Ad aliud dicendum, quod, sicut supradictum est in 1 quæst. *De Doctrina,* Dionysius ibi loquitur de monachis laicis, qui non sunt Episcopi, presbyteri, vel diaconi, si tamen de omnibus intelligeretur, non destruit ecclesiasticam hierarchiam Papa, mittens monachos ad prædicandum. quia sicut supra dictum est, in ecclesiastica Hierarchia : « Ille qui est inferioris ordinis, potest superioris officium exercere, etiam in suo ordine manens, sicut etiam et in cœlesti, et ulterius potest ad superiorem ordinem promoveri, quod non est in cœlesti. » Unde et Innocentius III, ante concilium generale quosdam Cisterciencis ordinis misit ad prædicandum in partibus Tholosanis.

Ad aliud quod ultimo objicitur, quod religiosi non possunt pe-

tere licentiam prædicandi, quia hoc est ambitionis, dicendum quod falsum est, quia prædicationis officium et laudabiliter appeti potest ex charitate, exemplo Isaiæ qui se ad hoc sponte obtulit. Isai. VI, 8 : *Ecce ego, mitte me:* et laudabiliter potest vitari ex humilitate, exemplo Hieremiæ qui dixit : *Ah, Ah, Ah, Domine Deus, nescio loqui, quia puer ego sum.* Hier. I, 6, ut patet per Glossam Gregorii ibidem. Et similis sententia habetur VIII, quæst. 1, cap. *In Scripturis.* Sciendum etiam quod ecclesiastica officia duo habent adjuncta scilicet opus, et dignitatem vel honorem, et ratione honoris laudabiliter recusantur, sed ratione operis laudabiliter possunt quæri. I Tim. III, 1 : *Si quis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.* Unde Augustinus dicit, in XIX, *de Civitate Dei :* Exponere voluit quid sit Episcopatus, secundum scilicet quod « desiderari potest, quia nomen est operis, non honoris, » ut habetur VIII, quæst. 1. *Qui Episcopatum.* Et hoc idem habetur in Glossa, super eodem verbo : et ideo si opus separatur a dignitate, laudabiliter et sine ambitionis periculo potest desiderari, et ideo non est ambitionis, si religiosus petat a sacerdote vel Episcopo licentiam prædicandi, sed est signum dilectionis Dei et proximi.

CAPUT V.

An religiosus teneatur manibus laborare.

Quia vero per sufficientes rationes religiosos a fructu animarum arcere non possunt, eos indirecte impedire nituntur, imponentes eis necessitatem manibus operandi, ut vel sic saltem retrahantur a studio, quo ad prædicta redduntur idonei, in quo hostes civitatis sanctæ præfati malignantes ostenduntur. Unde super illud Nehem. VII : *Veni, et percutiamus fœdus,* etc., dicit Glossa : « Hostes civitatis sanctæ suadebant Nehemiæ in campestria descendere, et fœdus pacis secum inire, sic et hæretici, et falsi catholici cum veris catholicis pacis consortium habere volunt, non ut ipsi ad arcem catholicæ fidei et operationis ascendant, sed ut potius eos quos in culmine virtutum commorantes aspiciunt, ad infima operum, vel pauperiem dogmatum descendere cogant. »

Quod autem religiosi manibus operari teneantur, multipliciter nituntur ostendere.

Primo per hoc quod dicitur, I Thessal. IV, 11 : *Operamini manibus vestris, sicut præcipimus vobis.* Sed ad præcepta servanda tenentur maxime religiosi. Ergo debent manibus laborare.

Item. II Thessal. III, 10 : *Si quis non vult operari, nec manducet,* Glossa : « Dicunt quidam de operibus spiritualibus hoc præcepisse Apostolum, non de opere corporali, in quo agricolæ, vel opifices laborant : » et infra : « Sed superfluo conantur sibi et cæteris caliginem inducere, ut quod utiliter charitas monet, non solum facere nolint, sed nec intelligere. » Et infra : « Vult Apostolus servos Dei corporaliter operari unde vivant, licet ad servitutem Dei religiosi specialiter deputentur. » Ergo debent operari secundum Apostoli præceptum.

Item. Inducunt hoc quod habetur ad Ephes. IV, 28 : *Laboret operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.* Glossa : « Non tantum unde vivat. » Ergo religiosi qui non habent aliunde unde tribuant necessitatem patienti, debent manibus operari. Item. Luc. XII, super illud : *Vendite quæ possidetis,* Glossa : « Non tantum cibos vestros communicate pauperibus, sed etiam vendite possessiones vestras, ut omnibus vestris semel pro Domino spretis, postea labore manuum operemini, unde vivatis, vel eleemosynam faciatis. » Ergo religiosi qui omnia sua relinquunt, debent de labore manuum suarum vivere, et eleemosynas facere.

Item. Religiosi maxime tenentur Apostolorum vitam imitari, quia statum perfectionis profitentur. Sed Apostoli propriis manibus laborabant. I ad Corint. IV, 12 : *Laboramus operantes manibus nostris,* et Act. XX, 34 : *Ad ea quæ mihi opus erant, ministraverunt manus istæ,* et in hoc se immutabiles ostendebant aliis : I Thes. III, 8 : *Neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore in fatigatione nocte et die operantes, ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos.* Ergo religiosi debent Apostolos in labore manuum imitari.

Item. Religiosi magis tenentur ad opera humilia, quam sæculares clerici : sed sæculares clerici tenentur manibus laborare. Unde dicitur in decretis dist. XCXI : « Clericus victum et vestitum sibi artificio, vel agricultura, absque sui officii dumtaxat detrimento præparet. »

Item. In sequenti capite : « Quilibet clericus verba Dei eruditus artificio victum quærat. » Item, omnes clerici qui ad operandum validi sunt, artificialia et litteras discant. Ergo multo fortius religiosi tenentur manibus laborare.

Item. Actuum, XX, 34 : *Ad ea, quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ.* Glossa interlinearis :

« Exemplum operandi etiam Episcopis est signum quo discernuntur a lupis. » Ergo multo magis illi qui Episcoporum officium exercent prædicando, debent manibus laborare.

Item. Hieronymus dicit ad Rusticum monachum : « Ægyptiorum monasteria hunc morem tenent, ut nullum absque opere et labore suscipiant, non tam propter victus necessaria, quam propter animæ salutem, ne vagetur perniciosis cogitationibus. » Ergo requiritur ad salutem animarum in religiosis, quod manibus operentur.

Item. Religiosi semper debent ad profectum spiritualem conari, secundum illud I ad Corint. XII, 31 : *Æmulamini charismata meliora.* Sed sicut dicit Augustininus in lib. *De opere monachorum* : Religiosi qui non operantur manibus, illos qui operantur, sibi anteponendos esse non dubitent. » Et Act. XX, super illud : *Beatius est magis dare quam accipere,* dicit Glossa : « Illos maxime glorificat, qui cunctis quæ possident in semet renuntiantes, nihilominus operando ut habeant unde tribuant necessitatem patienti. » Igitur omnes religiosi ad hoc debent tendere, ut manibus operentur.

Item. Augustinus in eodem libro, religiosos non operantes contumaces nominat, subdens præmissis verbis : « Ceterum quis ferat homines contumaces saluberrimis Apostoli monitis resistentes, non sicut infirmiores tolerari, sed sicut sanctiores etiam prædicari? » Sed contumacia est peccatum mortale, alias pro contumacia nullus excommunicaretur. Ergo sine periculo peccati mortalis religiosi non possunt dimittere quin manibus operentur.

Item. Si religiosi excusantur a labore manuum, maxime videntur excusari propter hoc quod vacant psalmis, orationibus, prædicationibus et lectionibus : sed propter ista non excusantur. Ergo omnino laborare tenentur. Media probatur per hoc quod dicit Augustinus in libro *De opere monachorum* : « Quid agant qui operari corporaliter nolunt, cui rei vacent scire desidero. Orationibus, inquiunt, et psalmis, et lectioni, et verbo Dei. » Et singula istorum removens, dicit primo de oratione : « Citius exauditur una obedientis oratio, quam decem millia contemptoris » innuens illos esse contemptores et indignos exaudiri, qui manibus non operantur. Secundo quantum ad vacantes divinis canticis, subjungit : « Cantica cantare divina etiam manibus operantes facile possunt : » et infra : Quid ergo impedit servum Dei manibus operantem in lege Domini meditari, et psallere nomini Domini altis-

simi? » Tertio subjungit de lectione : « Qui autem dicunt se vacare lectioni, nonne illic inveniunt quod præcepit Apostolus? Quæ est ergo ista perversitas, lectioni nolle obtemperare, dum vult ei vacare, et ut quod bonum est diutius legatur, ideo facere nolle bonum quod legitur? Quis enim nesciat tanto citius quemque proficere cum bona legit, quanto citius facit quod legit? » Quarto subjungit de prædicatione : « Si autem alicui sermo erogandus est, et ita occupet ut manibus operari non vacet, numquid hoc omnes in monasterio possunt? Quando ergo non possunt, cur sub hoc obtentu omnes vacare volunt? Quanquam si omnes possent, vicissitudine facere deberent, non solum ne cæteri a necessariis operibus occuparentur, sed etiam quia sufficit, ut audientibus pluribus unus loquatur. »

Sciendum vero quod in ista etiam quæstione viam veritatis relinquentes, dum ab uno errore recedunt, in contrarium dilabuntur. Fuit enim quorumdam monachorum error antiquitus, qui dicebant religiosos manibus operari sine suæ perfectionis detrimento non posse, quia qui manibus laborat, non totam sollicitudinem in Deum jactat, et ita non implet illud evangelicum : « *Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, et corpori vestro quid induamini.* Matth. VI, 25. Unde et cogebantur negare Apostolum manibus operasse, et dicere, hoc quod Apostolus dicit II. Thess. III, 10 : *Si quis non vult operari, non manducet,* de opere spirituali intelligendum fore, non de opere corporali, ne præceptum Apostoli præcepto Evangelii contrarium inveniatur. Ilorum ergo errorem utpote sacræ Scripturæ manifeste contrarium Augustinus reprobat in lib. *De opere Monach.,* quia contra tales hunc librum scripsit, ut patet in libro *Retract.* Ex quo quidam perversi sensus homines contrarii erroris occasionem assumunt, ut dicant religiosos esse in statu damnationis qui manibus non laborant, in hoc Pharaoni amicos, et unanimes se ostendentes, ut patet per Glossam Exod. v, 4, super illud : *Quare Moyses et Aaron sollicitatis populum, ab operibus suis?* Glossa : « Hodie quoque si Moyses et Aaron, id est propheticus et sacerdotalis sermo, animam sollicitet ad servitium Dei exire de sæculo, renuntiare omnibus quæ possidet, attendere legi et verbo Dei, continuo audies unanimes et amicos Pharaonis dicentes : Videte quomodo seducuntur homines et pervertuntur adolescentes ne laborent, ne militent, ne agant aliquid quod prosit. Relictis rebus necessariis, ineptias sectantur et otium. Quid enim est servire

Deo? Laborare nolunt, et otii occasiones quærunt. » Hæc erant tunc verba Pharaonis; hæc et tunc amici ejus loquuntur.

Ut ergo ab istorum infestatione servos Dei defendamus, ostendamus omnes religiosos nisi forte in casu, ad manibus laborandum non tantum non teneri, sed etiam manibus non laborantes in statu salutis esse.

Primo per Glossam quæ habetur Matth. vi, 26 : *Respicite volatilia cœli,* Glossa : « Sancti merito avibus comparantur, quia cœlum petunt, et quidam ita remoti sunt a mundo, ut jam in terris nil agant, nil laborent, sed sola contemplatione jam in cœlo degunt, de quibus dicitur : *Qui sunt hi qui ut nubes volant?* »

Item. Gregorius super Ezech. in secunda Homilia secundæ partis : « Contemplativa vita est charitatem Dei et proximi tota mente retinere, et ab exteriori actione quiescere, soli desiderio Conditoris inhærere, ut nil jam agere libeat, sed calcatis curis omnibus ad videndam faciem sui Conditoris animus inardescat. » Ergo perfecti contemplativi ab omni actione exteriori se retrahunt.

Item. Luc x, super illud : *Domine non est tibi curæ quod soror mea reliquit me solam ministrare,* dicit Glossa : « Ex illorum persona loquitur, qui adhuc divinæ contemplationis ignari, solum quod didicere fraternæ dilectionis opus Deo placitum dicunt, ideoque cunctos qui Christo devoti esse velint, huic mancipandos autumant. » Sed illi qui dicunt religiosos manibus debere laborare, hoc propter fraternæ dilectionis opus dicunt, ut scilicet habeant unde eleemosynas tribuant, secundum illud Ephes. iv, 28 : *Laboret manibus suis, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.* Ergo illi qui volunt quod homines religiosi manibus laborent, voce Marthæ utuntur, quæ de quiete Mariæ murmuravit, unde a Domino Mariæ otium est excusatum.

Item. Hoc exemplo probari potest. Beatus enim Benedictus, ut Gregorius in II. *Dialogorum* narrat, tribus annis in specu mansit manibus non laborans, ut ex hoc victum quæreret,. quia longe a conversatione hominum positus erat soli Romano monacho cognitus, qui ei victum ministrabat. Quis tamen audeat dicere eum tunc in statu salutis non fuisse, cum Dominus eum servum suum nominaverit cuidam sacerdoti dicens, « Servus meus illo in loco fame moritur? » Multa etiam alia exempla sanctorum patent in *Dialogo,* et in vitis Patrum, qui sine labore manuum istam vitam transigebant.

Item. Laborare manibus, aut est præceptum, aut consilium,

Si consilium est, nullus tenetur ad laborandum manibus, nisi qui ad hoc voto se astrinxit; ergo religiosi qui ex regula sua non habent quod debeant manibus laborare, ad laborem manuum non tenentur. Si autem est in præcepto, cum ad præcepta divina et apostolica æqualiter teneantur religiosi et sæculares, non magis ad laborem manuum tenentur religiosi, quam sæculares. Ergo si licebat alicui sine labore manuum vivere quando in sæculo erat, idem licebit quando in religione aliqua erit.

Item. Tempore illo quo dixit Apostolus (II Thess. III, 10) : *Qui non vult laborare, non manducet,* non erant religiosi a sæcularibus distincti, unde istud præceptum communiter omnibus Christianis propositum est : quod etiam patet ex hoc quod dicitur II Thess. III, 6 : *Subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate.* Omnes enim Christiani tunc fratres appellabantur, ut patet I. ad Cor. VII, 12 : *Si quis frater habet uxorem infidelem,* etc., Glossa : « Si quis fidelis. » Si ergo religiosi tenentur laborare manibus propter illa Apostoli verba, pari ratione tenentur omnes sæculares, et sic redit idem quod prius.

Item. Augustinus dicit in libro *De opere monachorum* : « Illi qui saltem habebant aliquid in sæculo, quo facile sine opificio sustentarent hanc vitam, quod conversi ad Deum indigentibus dispertiti sunt, et credenda est eorum infirmitas, et ferenda. Solent enim tales operum corporalium laborem sustinere non posse. » Ergo illi qui in sæculo de labore manuum non vixerunt, nec in religione ad laborem manuum sunt cogendi.

Item. In eodem libro Augustinus loquens de aliquo divite, qui bona sua alicui monasterio tribuit, dicit quod « bene facit manibus laborando, ut aliis exemplum det : quod quidem si nolit, scilicet laborare manibus, quis eum audeat cogere? Nec differt, ut ibi ipse subjungit, sive monasterio dederit, sive ubicumque diviserit, cum omnium Christianorum sit una res publica. » Ergo idem quod prius.

Item. Id quod non præcipitur nisi sub conditione et in casu, non obligat nisi conditione illa existente, et in casu illo. Sed labor manuum nunquam invenitur ab Apostolo imperatus nisi in casu quando scilicet per hoc vitantur aliqua peccata, volens prius homines manibus laborare, quam in illa peccata incidere. Ergo qui possunt manibus non laborando talia vitare, non tenentur manibus laborare. Media patet per hoc, quod Apostolus non nisi in tribus locis invenitur laborem manuum imposuisse. ad Ephes. IV, 28 :

Qui furabatur, jam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis : in quo apparet quod laborem manuum imponit ad furtum vitandum, eis scilicet qui a manuum labore abstinentes tum in furto quærebant. Secundo, hoc ipsum præcepit I. Thes. IV, 11, ubi dicit : *Operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis, et ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, et nullius aliquid desideretis :* in quo laborem manuum indixit ad vitandam concupiscentiam alienarum rerum, quod est furtum mentale. Tertio, de quo loquitur II, Thess. III, 10, ubi sic dicit : *Cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare in quiete, nihil operantes, sed curiose agentes :* Glossa : « Qui fœda cura necessaria sibi provident. » *His autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes, suum panem manducent.* In quo patet quod laborem manuum imponit illis, qui laborem manuum fugientes, ex turpibus negotiis victum sibi acquirebant. Sic ergo patet quod religiosi et sæculares, qui et sine furto, et sine concupiscentia alienarum rerum, aut sine turpi cura victum habere possunt undecumque ex præcepto Apostoli laborare non tenentur.

Similiter nec ex præcepto Augustinus in libro *De opere monach.*, cum non inducat nisi ad observandum præcepta apostolica, sicut patet inspicienti diligenter verba ejus. Ergo non tenentur religiosi manibus laborare nisi in casu.

Item. Illi qui habent alias unde vivant quam de labore manuum, non tenentur manibus operari : alioquin omnes divites, et omnes clerici, et laici qui non laborant, essent in statu damnationis, quod est absurdum. Sed aliqui religiosi sunt qui habent unde alias vivant, quam de labore manuum, quia habent possessiones quæ ad eorum vitam sustentandam a fidelibus collatæ sunt, vel habent ministerium prædicationis sibi commissum, de quo vivere possunt. I. ad Cor. IX, 14 : *Dominus ordinavit his qui evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.* Glossa : « Sic Dominus rationabiliter disponit de prædicatoribus, ut expeditores sint ad prædicandum verbum Dei : » unde non potest dici, quod hoc intelligendum sit solum de prælatis, quibus ex auctoritate ordinaria prædicare incumbit, quia tam ipsos, quam alios quoscumque qui ex eorum commissione prædicant oportet expeditos esse ad prædicandum verbum Dei, inter quos possunt esse religiosi, sicut supra probatum est. Similiter aliqui religiosi sunt, qui Ecclesiæ deserviunt in

divino officio, et de hoc etiam licite vivere possunt : unde dicitur. I. Cor. IX, 13 : *Qui altari deserviunt, cum altari participant.* Et de his duobus dicit Augustinus in libro *De opere monachorum,* de religiosis loquens : « Si evangelistæ sunt, fateor, habent scilicet potestatem de sumptibus fidelium vivendi. Si ministri altaris, bene sibi istam non arrogant, sed plane vendicant potestatem. » Similiter sunt aliqui religiosi, qui sacræ Scripturæ vacant, et de hoc etiam licite vivere possunt. Unde dicit Hieronymus in epist. *Contra Vigilantium* : « Hæc in Judea usque hodie perseverat consuetudo non solum apud nos, sed etiam apud Hebræos, ut qui in lege Domini meditantur die ac nocte, et partem non habent in terra nisi solum Deum, synagogarum, et totius orbis foveantur ministeriis. » Ergo patet quod non omnes religiosi tenentur manibus laborare.

Item. Utilitas spiritualibus præfertur utilitati temporali : sed qui serviunt utilitati communi ad pacem temporalem conservandam, licite accipiunt unde vivunt, unde dicitur Rom. XIII, 6 : *Ideo et tributa præstatis : ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes.* Glossa : « Dum pugnant pro patria, » ergo multo fortius qui in spiritualibus communi utilitati deserviunt vel prædicando, vel sacræ Scripturæ insistendo, vel Ecclesiæ deserviendo, in qua fiunt orationes pro salute totius Ecclesiæ, possunt licite accipere a fidelibus unde sustententur. Non ergo tenentur manibus laborare.

Item. Sicut dicit Augustinus in libro *De opere monachorum,* « Apostolus ibi in manibus operabatur, ubi Judæis solo die sabbati prædicare consueverat, habens reliquum tempus liberum ad manibus laborandum, sicut faciebat cum esset Corinthi. Sed quando erat Athenis, ubi poterat quotidie prædicare, manibus non operabatur, sed vivebat de his quæ detulerant sibi fratres de Macedonia venientes. » Ex quo patet quod officium prædicationis non est propter laborem manuum dimittendum : ergo illi qui possunt prædicationi quotidie insistere, et aliis quæ ad salutem animarum spectant, sive auctoritate ordinaria hoc agant, sive ex commissione alterius, debent omnino a labore manuum abstinere.

Item. Opera misericordiæ præferuntur corporalibus exercitiis. I. Tim. IV, 8 : *Corporalis quidem exercitatio ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia valet.* Sed opera pietatis sunt intermittenda, ut vacetur prædicationi. Actuum, VI, 2 : *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis.* Luc. IX, 60 :

Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade, et annuntia regnum Dei. Glossa : « Dominus docet bona minora pro utilitate majorum esse prætermittenda. Majus est enim animas mortuorum prædicando suscitare, quam corpus mortui terra abscondere. » Ergo et illi qui licite prædicare possunt qualitercumque, debent laborem manuum propter prædicationem intermittere.

Item. Non est possibile studio sacræ Scripturæ continuo insistere, et de labore manuum victum quærere, sed sicut Gregorius in *Pastorali* dicit, exponens illud quod dicitur Exod. XXV : *Vectes semper erunt in circulis :* « Nimirum necesse est, inquit, ut qui ad officium prædicationis excubant, a sacræ lectionis studio non recedant, ut scilicet semper sint parati ad prædicandum etsi non semper prædicent, » ut patet per ea quæ ibi subduntur. Ergo illi qui ad prædicandum deputati sunt, sive ex propria auctoritate sicut prælati, sive ex prælatorum commissione, debent a labore manuum cessare, ut studio vacent.

Item. Quod religiosi possunt labore manuum dimisso, studio sacræ Scripturæ absque reprehensione vacare patet per id quod dicit Hieronymus in *Prologo super Job* : « Si aut fiscellam junco texerem, aut palmarum folia complicarem, ut in sudore vultus mei comederem panem, et ventris opus sollicita mente pertractarem, nullus morderet, nemo reprehenderet. Nunc autem quia juxta sententiam Salvatoris, volo operari cibum qui non perit et antiquam divinorum voluminum viam sentibus virgultisque purgare, error mihi geminus injungitur. » Et infra : « Quapropter, o fratres dilectissimi, pro flabello, calatis, sportelisque, munusculis monachorum spiritualia hæc et mansura dona suscipite. » Ergo patet quod beatus Hieronymus qui erat monachus, loco laboris manualis studium sacræ Scripturæ assumpserat, de quo tamen ab invidis reprehendebatur. Ergo et aliis religiosis hoc ipsum licet, quantumcumque murmurent detractores.

Item. Augustinus in lib. *De opere mon.* : « Qui relicta, vel distributa, sive ampla, sive qualicumque opulentia, inter pauperes Christi pia et salubri humilitate numerari voluerint, si corpore ita valent, et ab ecclesiasticis occupationibus vacant, si et ipsi manibus operentur, ut pigris auferant excusationem, multo misericordius agunt, quam cum omnia sua indigentibus diviserunt. » Ex quo patet quod tam illos qui corpore non valent, quam illos qui ecclesiasticis operibus implicantur, non vult manibus laborare; sed inter ecclesiasticas occupationes, prædicatio est utilior et dignior,

I. Tim. v, 17 : *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina.* Ergo illi qui in prædicatione occupantur, non debent manibus laborare.

His ergo visis, restat objectis in contrarium respondere.

Ad illud ergo quod primo objicitur, quod laborare manibus est ab Apostolo præceptum, dicendum quod illud præceptum ab Apostolo propositum non est juris positivi, sed legis naturalis, quod patet per hoc quod dicitur, II. Thess. III, 6 : *Ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate.* Glossa : « Aliter quam ordo naturæ exigit. » Loquitur autem de illis qui ab opere manuali cessabant. Quod autem ad manibus operandum ipsa natura inclinet, indicat corporis dispositio ; quia natura non dedit homini vestes, sicut pilos aliis animalibus, neque arma, sicut cornua bobus et ungues leonibus, nec aliquem cibum sibi natura præparavit excepto lacte, ut Avicenna dicit. Verumtamen loco omnium dedit sibi rationem, qua hæc omnia sibi posset providere, et manus quibus provisionem rationis exequi posset, ut dicit Philosophus in XIV *De animal.* Et quia præcepta legis naturæ communiter omnes respiciunt, hoc præceptum naturalis juris de labore manuum ad omnes hominum differentias se extendit, nec magis ad religiosos quam alios ; nec tamen dicendum quod ad manibus operandum quilibet homo teneatur, quod sic patet. Sunt enim quædam legis naturæ præcepta, per quorum impletionem non providetur nisi implenti, sicut præceptum de manducando ; unde ad hæc implenda quilibet homo singulariter tenetur. Sicut etiam quædam præcepta legis naturæ, quibus homo sibi non providet, sed naturæ communi, sicut præceptum de actu generativæ virtutis, quo species humana multiplicatur et salvatur, vel etiam quibus homo non soli ipsi, sed aliis providere potest, et ad hæc observanda non quilibet obligatur, quia nec unus ad omnia sufficeret, quibus vita hominum indiget. Non enim posset unus homo generationi intendere, et contemplationi, et ædificationi, et agriculturæ, et omnibus aliis exercitiis, quibus indiget vita humana ; unde in his unus ab alio juvatur, sicut in corpore membrum unum ab alio. Et propter mutuum obsequium, quod homines sibi invicem impendere debent, dicit Apostolus, Rom. XII, 5 : « Singuli autem alter alterius membra. » Horum autem ministeriorum distributio, ut scilicet diversi homines diversis ministeriis occupentur, fit principaliter ex divina providentia, sed secundario ex causis naturalibus, per quas magis homo inclinatur ad unum quam ad

aliud. Sic ergo patet quod in talibus nullus obligatur ex præcepto, nisi quando necessitas incumbit, et per alium sibi non providetur : sicut si necessitas incumberet homini ut domo vel aliquo hujusmodi uteretur, et nullus alius esset qui ei præpararet, ipsemet sibi habitaculum præparare teneretur, alias sibi manus injiceret. Et similiter dico quod ad manibus laborandum nullus tenetur, nisi quando necessitas sibi incumbit utendi his quæ labore manuum quæruntur, et ea ab aliis aliunde habere non potest sine peccato. Illud enim dicimur posse quod licite possumus ; et hoc patet per id quod dicitur, I Cor. IV, 12 : *Laboramus operantes manibus nostris.* Glossa : « pro nobis necessariis, quia nemo dat nobis. » Unde et Apostolus laborem manuum nunquam præcepit, nisi illis qui a labore manuum abstinentes, causa victus acquirendi, in peccata alia incidebant, ut supra probatum est. Et sic ex verbis Apostoli non potest probari nisi quod quilibet homo vel religiosus vel sæcularis tenetur manibus laborare potius quam se mori dimittat, vel victum aliquo modo illicito quærat. Et hoc concedimus.

Ad illud quod secundo objicitur, dicendum quod ex prima parte illius Glossæ non potest plus haberi, nisi quod illud verbum Apostoli : *Si quis non laborat, nec manducet,* intelligitur de opere corporali contra quosdam monachos, qui dicebant illud verbum intelligendum esse de opere spirituali tantum, volentes quod servis Dei non liceret operari. Et hunc intellectum Glossa aufert, et Augustinus reprobat in lib. *De opere monach.* unde Glossa sumitur. Habito ergo quod textus sit intelligendus : *Qui non vult operari,* scilicet corporaliter, *non manducet,* non sequitur quod quilibet qui manducare vult, teneatur manibus laborare. Si enim de omnibus hoc diceretur, esse contrarium ei, quod paulo ante præmisit : « Nocte et die operantes, non quasi non habuerimus potestatem, » etc. Habebat ergo Apostolus potestatem manducandi sine labore manuum, non igitur universaliter intelligendum est : « Si quis non vult operari, nec manducet. » Sed de quibus loquatur, patet manifeste per illud quod subditur : *Audivimus enim inter vos quosdam ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes,* Glossa : « Qui fœda cura necessaria sibi provident. » *His autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus, ut cum silentio operantes suum panem manducent.* Cum enim nullo modo debeant fœda cura, id est illicito negotio, victum quærere, in idem redit eos non operari, et non manducare. Quod

autem subjungitur in Glossa ; « vult servos Dei corporaliter operari, » non simpliciter proponitur, sed cum conditione alterius mali vitandi, scilicet involuntariæ et coactæ mendicationis, quia sequitur : « Ut nec compellantur egestate necessaria petere. » Esset enim potius manibus laborandum quam ad tantam miseriam deveniendum, quod contra suum propositum et voluntatem aliquis mendicare cogeretur. Nec tamen sequitur quod paupertatem assumentes, et ex humilitate mendicare volentes, laborare manibus teneantur.

Ad id quod tertio objicitur, dicendum quod Apostolus non præcepit laborem manuum absolute, sed cum quadam comparatione, ut scilicet quis potius manibus laborare debeat quam furari ; dicit enim : « Qui furabatur, jam non furetur, magis autem laboret manibus suis, » etc. Ideo non sequitur quod religiosi qui sine furto victum habere possunt, laborare corporaliter teneantur.

Ad illud quod quarto objicitur, dicendum quod illi qui omnia sua vendunt, ut consilio Christi obediant, debent suis rebus venditis sequi Christum, unde Petrus dicit, Matth. XIX, 27 : *Ecce nos reliquimus omnia et secuti sumus te,* etc. Sequi autem potest aliquis Christum non solum opera vitæ contemplativæ operando, sed etiam opera activæ faciendo, unde qui relictis omnibus contemplationi vacat, consilium Christi implet. Similiter qui relictis omnibus eleemosynas corporales vel spirituales facit prædicando vel docendo Glossa ergo inducta ponit unum illorum, quibus consilium Christi impletur, nec tamen per hoc alio excluduntur, alias Glossa contraria esset Evangelio. Dicitur enim Luc. IX, 59, quod Dominus cuidam dixit : *Sequere me,* qui cum dilationem peteret causa sepeliendi patris, Dominus respondit : *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade et annuntia regnum Dei.* Voluit ergo aliquos dimissis omnibus sequi ad annuntiandum verbum Dei. Vel potest dici, quod cum textus sit consilium, totum quod in Glossa continetur, consilium est, et ideo ad hoc nullus tenetur, nisi ad hoc per votum obligetur.

Ad id quod quinto objicitur, dicendum quod hoc quod Apostoli manibus laboraverunt, quandoque quidem fuit necessitatis, quandoque supererogationis. Necessitatis quidem fuit, quando ab aliis victum invenire non poterant, ut patet I Cor. IV, per Glossam prius inductam. Quod etiam supererogationis fuerit, per id quod habetur I Cor. IX. Hac tamen supererogatione tribus de causis Apostolus utebatur. Quandoque quidem ut occasionem auferret

pseudo Apostolis prædicandi, qui propter sola temporalia prædicabant, ut patet II Cor. XI, 12 : *Quod autem facio, et faciam ut amputem occasionem eorem, qui volunt occasionem, ut in quo glorientur, inveniantur sicut et nos.* Quandoque propter avaritiam eorum quibus prædicabat, ne gravati, si Apostolo seminanti spiritualia providerent temporalia, a fide discederent, ut patet II Cor. XII, 13 : *Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis nisi quod ego ipse non gravavi vos?* Tertio, ad dandum exemplum otiosis operandi, II Thess. III, 8 : *Nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus.* Et infra : *Ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos.* Nec tamen Apostolus laborabat in illis locis, in quibus quotidie prædicandi facultatem habebat, sicut Athenis, ut Augustinus dicit in libro *De opere monach.* Et ideo non est de necessitate salutis quod religiosi in hoc Apostolum imitentur, cum non teneantur ad omnes supererogationes. Unde nec alii Apostoli manibus laborabant, nisi forte quando non inveniebant qui eis daret, in quo casu tenetur quilibet manibus laborare.

Ad id quod sexto objicitur, dicendum quod decreta illa loquuntur de illis clericis quibus facultates Ecclesiæ et oblationes fidelium non sufficiunt ad vivendum, qui debent victum manibus quærere.

Ad septimum dicendum, quod Apostolus dat Episcopis exemplum laborandi in casibus in quibus ipse laborabat, quando scilicet labore manuum ab occupationibus Ecclesiasticis non impediuntur, et accipere sumptus esset in gravamen et scandalum subditorum de novo conversorum ad fidem.

Ad id quod octavo objicitur, dicendum quod labor manualis, ut per auctoritatem Hieronymi inductam patet, non solum assumitur ad vitum quærendum, sed ad vanas cogitationes reprimendas, quæ nascuntur ex otio et carnis corruptione. Otium autem efficaciter removetur non solum per opera manualia, sed etiam per exercitia spiritualia, quibus etiam concupiscentia carnis frenatur, unde dicit Hieronymus in eadem epistola : « Ama scientiam Scripturarum, et carnis vitia non amabis. » Unde quantum pertinet ad corpus domandum et otium tollendum, labor manualis non est in præcepto, dummodo homo per alia spiritualia exercitia otium evitet, et corpus castiget aliis pœnitentiæ operibus, sicut jejuniis, vigiliis et hujusmodi, inter quæ connumerat Apostolus laborem manuum, dicens, II Cor. VI, 5 : *In laboribus, in vigiliis, in jejuniis.* Glossa : « In laboribus operum, » quia manibus suis operabatur.

Ad illud quod nono objicitur, dicendum quod laborare manibus quandoque est melius quam non laborare et quandoque e converso. Quando enim aliquis per laborem manuum non retrahitur ab aliquo utiliori opere, melius est manibus laborare, ut exinde possit sibi sufficere et aliis ministrare, et præcipue quando esset in scandalum infirmorum infidelium, vel de novo conversorum ad fidem, si aliquis a labore manuum ad fidem, si aliquis a labore manuum abstinens de sumptibus fidelium vivere vellet, in quo casu Apostolus manibus laborabat, ut patet per Glossam I ad Cor. IX. Et sic loquitur etiam Glossa inducta de actibus. Quando autem per laborem manuum aliquis ab utiliori opere impeditur, tunc melius est labore manuum abstinere, ut patet per Glossam Luc. IX, super illud : *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos,* quæ supra fuit inducta ; et sicut patet per exemplum Apostoli, qui ab opere cessabat, quando prædicandi opportunitatem habebat. Facilius autem impedirentur moderni prædicatores a prædicatione per laborem manuum, quam Apostoli, qui ex inspiratione scientiam prædicandi habebant, cum oporteat prædicatores moderni temporis ex continuo studio ad prædicandum paratos esse, ut patet per auctoritatem Gregorii supra inductam.

Ad illud quod decimo objicitur, dicendum quod Augustinus illos ab opere desistentes contumaces dicit, qui ex præcepto Apostoli laborare tenentur, quos et Apostolus, II ad Thess. III, excommunicandos dicit : hi autem sunt qui otiose viventes, ex fœda cura sibi victum acquirunt. Et quod de talibus Augustinus loquatur, patet ex his quæ supra dixerat, assignans causam quare illi qui ex rusticam vita ad religionem convertuntur, laborare debeant. Dicit enim : « Nec enim apparet, utrum ex proposito servitutis Dei venerint, ad vitam inopem et laboriosam fugientes, vacui pasci atque vestiri voluerint, et insuper honorari ab eis a quibus contemni conterique consueverant, quos vult manibus operari. » Tales enim manifeste sunt de numero otiosorum, quibus denuntiat Apostolus *ut cum silentio operantes suum panem manducent.* Et præcipue contumaces Augustinus nominat illos qui dicebant non licere servis Dei manibus suis operari, sensum Apostoli pervertentes.

Ad illud quod undecimo objicitur, dicendum quod spiritualibus operibus, quæ objecto tangit, potest quis vacare dupliciter, scilicet quasi inserviens utilitati communi, et quasi insistens utilitati privatæ, quod patet per singula. Potest enim aliquis orationibus et psalmis vacare, divinum officium in Ecclesia celebrando, quod

est quoddam opus publicum ad Ecclesiæ ædificationem ordinatum, et potest etiam prædictis aliquis vacare per modum privatæ orationis, quod interdum etiam laici faciunt. Et sic de aliis loquitur Augustinus. Non autem primo modo : quod patet ex hoc quod dicit quod « cantica divina decantare manibus operantes possunt exemplo opificum, qui fabulis corda et linguas donant, cum tamen manibus ab opere non recedant, quod non sineretur in illis qui debent in Ecclesia horas canonicas celebrare. » Similiter lectioni aliquis vacat quasi operi publico in scholis docendo, vel etiam addiscendo, ut magistri e scholares faciunt religiosi vel sæculares, sed quasi operi privato, qui sibi ipsis ad consolationem suam Scripturas perlegunt, sicut monachi in claustris faciunt, et sic loquitur Augustinus. Unde non dicit : qui dicunt se vacare doctrinæ vel instructioni; sed dicit, qui dicunt se vacare lectioni. Similiter verbo Dei aliquis insistit, quasi operi publico publice populis prædicando, sed tanquam privato opere insistit verbo Dei, qui alicui in communi locutione verba ædificatoria loquitur, sicut monachi in deserto fratribus ad se venientibus multa dicebant ad ædificationem ipsorum. Et sic loquitur Augustinus; quod patet ex hoc quod dicit · « Numquid omnes in monasterio possunt venientibus ad se fratribus divinas exponere lectiones? » Et ideo etiam non dicit, si prædicatio est eroganda, sed si sermo erogandus est; quia ut dicit Glossa, I Cor. II : « Sermo est qui privatim fit, prædicatio autem quæ fit in communi. » Illi ergo qui prædictis spiritualibus operibus quasi operibus publicis vacant, suo labore legitime victum acquirunt a fidelibus accipiendo, utilitati communi inservientes. Qui autem prædictis operibus quasi privatis vacant, a labore manuum abstinentes, quandoque quidem sunt transgressores præcepti Apostolici, quando scilicet sunt de illis quibus denuntiant Apostolus, *ut cum silentio operantes suum panem manducent,* ut dictum est. De his ergo loquitur Augustinus, ut patet ex hoc quod dicit : « Cur et non præceptis Apostolicis observandis aliquas partes temporum deputamus? » Et etiam ex hoc quod dicit : « Citius exauditur una obedientis oratio, quam decem millia contemptoris, » et ex hoc quod dicit : « Quæ est ista perversitas, lectioni nolle obtemperare? » Ex quibus omnibus patet quod loquitur de vacantibus spiritualibus operibus, qui præceptum apostolicum transgrediuntur. Nec transgrediuntur, nisi qui ad observandum obligantur, de quibus prius dictum est : « Quandoque autem vacantes prædictis,

ut etiam privatis operibus, Apostoli præceptum non transgrediuntur, manibus non operantes, quia non laboriosam vitam ex pigritia fugientes, vacui et otiosi volunt pasci, sed abundantia divini amoris ab omni exteriori opere retrahuntur, ut contemplationi vacent, » ut per auctoritates supra inductas probatum est.

CAPUT VI.

An religiosis liceat omnia sua relinquere, sibi nihil retinere in proprio, nec in communi.

Prædictis autem non contenti adversarii veritatis, religionum omnium fundamentum ab ipso Domino firmiter collocatum nituntur evertere, videlicet paupertatem, dicentes illicitum fore omnibus dimissis pauperem religionem ingredi, quæ possessiones aut reditus non habeat, nisi forte sub proposito manibus laborandi, inducentes ad confirmationem sui erroris quod dicitur Prov. XXX, 8 : *Mendicitatem et divitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo necessaria, ne forte satiatus illiciar ad negandum, aut egestate compulsus furer, et perjurem nomen Dei mei :* sed ille qui dimissis omnibus pauperem religionem intrat, quæ possessiones non habet, victum sibi necessarium aufert, mendicitati se exponens, præcipue si non habeat propositum labore manuum victum, quærendi : ergo committit se periculo furti et perjurii in quo reprehensibilis videtur.

Item. Eccl. VII, 12, dicitur : *Utilior est sapientia cum divitiis;* Glossa : « quam sola. » Ergo reprehensibiliter agit qui sapientiam sine divitiis præeligit, divitias relinquens, ut sapientiæ vacet.

tem. Eccl. XXVII, 1 dicitur : *Propter inopiam multi deliquerunt,* Glossa : « propter inopiam cordis et operis. » Sed illud quod est causa periculi, est fugiendum : ergo aliquis se inopem facere non debet omnia sua relinquendo.

Item. II ad Cor. VIII, 12, Apostolus dat formam fidelibus eleemosynas faciendi sic dicens : *Sic voluntas prompta est secundum id quod habet,* Glossa : « ut necessaria retineat tantum accepta est, *non secundum ad quod non habet,* id est, ultra vires. » *Non enim volo ut aliis remissio, vobis autem tribulatio.* Glossa, « id est, paupertas. » Sed ille qui omnia dat, non retinet necessaria sibi, sed ultra vires dans paupertatem patitur. Ergo inordinate dat, et contra formam ab Apostolo traditam.

Item. I Thess. V, 12 super illud : *Rogamus autem vos fratres,*

ut noveritis, dicit Glossa : « Sicut divitiæ negligentiam pariunt salutis, ita egestas, dum saturari quærit, a justitia declinat : sed illi qui relictis omnibus pauperem religionem intrant, se egestati subjiciunt. » Ergo ponunt se in periculo declinandi a justitia, quod videtur reprehensibile.

Item. I ad Tim. vi, 8, super illud : *Habentes alimenta, et quibus tegamur,* dicit Glossa : « Etsi nil intulerimus vel ablaturi sumus, non tamen omnino abjicienda sunt hæc temporalia : sed ille qui dimissis omnibus religionem intrat, quæ temporalibus possessionibus caret, omnino temporalia abjicit. » Ergo inordinate agit.

Item. Super illud Luc. iii, 11 : *Qui habet duas tunicas, det non habenti;* Glossa : « De duabus tunicis dividendis datur præceptum, quia si una dividitur, nemo vestitur. Misericordiæ enim ipsius pro possibilitate humanæ conditionis servatur mensura, ut non sibi unusquisque totum eripiat, sed quod habet cum paupere partiatur. » Ergo qui omnia pauperibus dat, nihil sibi reservans, ultra mensuram et immoderate dat, et ita peccat.

Item. Super illud Luc. xii, 29 : *Nolite quærere quid manducetis.* Glossa : Non præcepit ut nihil pecuniæ ad usus necessarios reservetur a sanctis, cum et ipse Dominus loculos habuisse legatur » : sed nisi esset bonum reservare aliquid sibi, reservatio prohibita esset, nec Dominus aliquid reservasset. Ergo bonum et expediens est aliquid sibi reservare, et non omnia relinquere.

Item. Dare danda et non danda est actus prodigalitatis : sed ille qui dat omnia, dat danda et non danda, cum nihil non dandum sibi reservat. Ergo talis peccat vitio prodigalitatis.

Item. Rom. xii, 1 : *Rationabile obsequium vestrum.* Glossa : « Ne quid nimis sit. » Sed dare omnia est dare nimis, quia excedit medium quod tenet liberalitas in dando, quæ dat aliqua et reservat quædam. Ergo qui omnia dans religionem intrat, non præstat rationabile obsequium Deo.

Item. Exod. xx, 13, dicitur : *Non occides,* Glossa : « Subtrahendo consilium vitæ cui debes dare. » Sed consilium vitæ conservandæ adhibetur per bona temporalia. Ergo qui bona temporalia subtrahit sibi cui maxime debet consilium vitæ adhibere, venit contra illud præceptum Decalogi, *Non occides,* sibi manus injiciendo.

Item. Threnor. iv, 9 : *Melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame.* Ergo se exponere fami pejus est quam se exponere gladio :

« sed hoc non licet, dum homo habet quod faciat sine peccato, » ut Augustinus dicit. Ergo multo minus licet se fami exponere, quod facere videntur qui sua relinquunt, nihil sibi reservantes.

Item. Plus homo ibi tenetur quam alii. Sed peccaret aliquis qui alteri totum subtraheret, ande vitam sustentare deberet, et quodammodo ipsum occideret. Eccl. XXXIV, 25 : *Panis egentium vita pauperis est, qui defraudat illum, homo sanguinis est*. Ergo peccat, se ipsum quodammodo occidens, qui omnia relinquit ut religionem intret, in quam communes possessiones non sunt unde sustentur.

Item. Totius perfectionis exemplar vita Christi est : sed Christus habuit unde vitam sustentaret. Legitur enim Joan. XII, loculos habuisse. Et Joan. IV, legitur, quod discipuli ejus iverant in civitatem, ut cibos sibi emerent : ergo est perfectionis quod aliquis omnia det, nihi sibi reservans.

Item. Omnis religionis observatio habet ortum a conversatione discipulorum Christi. Unde dicit Hieronymus in libro *De illustribus viris*, quod tales in primitiva Ecclesia erant omnes christiani, quales modo sunt religiosi etiam perfectissimi. Et hoc idem habetur *in collationibus Patrum*, et haberi potest ex Glossa quæ habetur Act, IV, super illud : *Multitudinis credentium*, etc. Sed de his dicitur Act. VI, quod erant illis omnia communia, et nullus erat egens inter eos. Ergo illi qui dimissis propriis non habent possessiones in communi, quo oportet esse egentes, non religiosam, sed superstitiosam vitam ducunt.

Item. Dominus mittens discipulos ad prædicandum, duo eis præcepta dedisse videtur, unum scilicet ut nihil in via secum ferrent, ut patet Matth. X, Marc. IX, et Luc. VI. Aliud, ut in viam gentium ne abirent, ut dicitur Matth. X. Primum autem videtur revocasse passione imminente, Luc. II, 36 : *Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter et peram*. Secundum præceptum revocasse videtur, Matth. ultim. 19 : *Euntes, docete omnes gentes*. Et Marc. ult. 15 : *Euntes in mundum universum*, etc. Sed post revocationem secundum præceptum nullatenus est observandum, sed magis est Evangelium gentibus prædicandum : nec primum præceptum est deinceps observandum, ut aliquuis scilicet totaliter subsidia vitæ a se abjiciat.

Item. XII, quæst. 1, dicitur : « Expedit facultates Ecclesiæ possideri, et proprias perfectionis amore contemni. » Et infra : « Satis ostenditur et propria debere propter perfectionem con-

temni, et sine impedimento perfectionis posse Ecclesiæ facultates quæ sunt profecto communes possideri. » Ergo etsi aliqui omnia sua dimittant ad religionem convolantes, talem tamen religionem debent eligere, quæ habeat facultates communes.

Item. Quæst. eadem, cap. *Videntes,* dicitur quod « summi sacerdotes statuerunt possessiones Ecclesiæ conferri, ut inter eos qui in communi vita degunt, nullus egens inveniatur. » Si ergo aliqui communibus possessionibus spretis in egestate vivant contra statuta sanctorum Patrum faciunt, et ita peccant.

Item. Matth. IV, super illud : *Si filius Dei es, mitte te deorsum,* Glossa : « Nemo debet tentare Deum, quando habet ex humana ratione quid faciat. » Et infra : « Postquam deficit humana ratio, commendet se homo Deo non tentando, sed devote confitendo. » Sed ille qui habet divitias quibus potest resistere his quæ corrumpunt corpus scilicet calori naturali, et aliis hujusmodi, contra quas munimur per victum et vestitum, habet ex humana ratione quid faciat. Ergo si his auxiliis sibi subtractis ab eo victum expectet, videtur quod peccet tentando Deum, sicut si aliquis videns ursum venientem arma deponeret, quibus vitam suam poterat tueri, videretur tentare Deum.

Item. Illa quæ quotidie a Deo petimus, non sunt abjicienda. Sed corporalia necessaria ad vitam quotidie a Deo petimus dicentes : « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. » Ergo temporalia non sunt omnino abjicienda, ut scilicet aliquis voluntarie se subjiciat paupertati.

Item. In decr. *De Consacr.* dist. I, cap. *Nemo,* dicitur quod « Ecclesia non debet ædificari, antequam ille qui vult ædificare, providerit quæ ad alimenta, et custodiam, et stipendia custodum sufficiant. » Ergo illi qui possessiones non habent, contra decreta sanctorum Patrum vivunt.

Item. Modus iste cum communibus possessionibus in religionibus est approbatus per antiquos Patres, Augustinum, Basilium, Benedictum, et multos alios. Ergo temerarium videtur alium modum novum inducere.

Item. In novo Testamento discipulis Christi imponitur ut necessitatibus pauperum subveniant. Sed hoc non potest fieri ab illis qui nec proprias nec communes possessiones habent. Ergo talis modus vivendi non est approbandus.

Sed quia rerum cognitiones interdum ex sua pensantur origine, prædictæ propositionis ortum et processum investigemus.

Sciendum ergo est, hæreticum quemdam fuisse Romæ antiquis temporibus, Jovinianum nomine, qui in hunc errorem lapsus est, ut diceret omnium baptizatorum qui suum baptisma servaverunt, unam in regno cœlorum esse remunerationem, ut Hieronymus narrat in libro quem contra eum scribit. Ex quo in tantum processit, ut diceret virgines, viduas, et maritatas, quæ semel in Christo sunt lotæ : si non discrepent cæteris operibus, ejusdem meriti esse, et quod inter abstinentiam ciborum, et perceptionem eorum cum gratiarum actione nulla esset differentia, matrimonium per hoc virginitati adæquans. In quo consilium de virginitate servanda enervabat, quod habetur a Domino, Matth. XIX, 2 : *Non omnes capiunt verbum istud,* scilicet a nuptiis abstineatur, *sed qui potest capere capiat.* Et ab Apostolo I Cor. VII, 25 : *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* Unde positio ejus pro hæresi damnata est, ut Augustinus narrat. Hic autem Joviniani error in Vigilantio surrexit, ut Hieronymus dicit in epist. *Contra Vigilantium,* qui veritatem fidei impugnabat, ut ibidem dicitur, pudicitiam odio habens, et in convivio sæcularium contra jejunia sanctorum declamans, ut Hieronymus in eadem epist. dicit. Nec solum contentus fuit Jovinianum imitari, consilium de virginatate evacuans, sed superaddere ausus est etiam, ut consilium de paupertate servanda destrueret omnino, unde Hieronymus de eo dicit : « Quod autem asserit eos melius facere qui utuntur rebus suis, et paulatim fructus possessionum pauperibus dividunt, quam illos qui possessionibus venumdatis simul omnia largiuntur, non a me ei sed a Deo respondebitur : *Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes,* » etc. Matth. XIX, 21. Hic autem error per successiones errantium usque ad hodierna tempora pervenit, et in hæreticis quibusdam qui Cathari nominantur, permansit, et adhuc permanet, sicut patet in quodam tractatu ejusdam Desiderii hæresiarchæ Lombardi, nostri temporis, quam edidit contra catholicam veritatem, in quo inter cætera condemnat statum eorum, qui relictis omnibus egere volunt cum Christo. Nuper autem quod est horribilius, antiquus error renovatus est ab his qui fidem defendere videbantur, qui more errantium in pejes procedentes, non sunt contenti divitias paupertati æquare, ut Jovinianus : vel divitias paupertati præferre, ut Vigilantius, sed paupertatem totaliter condemnare, dicentes non esse licitum sua omnia pro Christo relinquere, nisi talem religionem intret, quæ

possessiones habeat, vel nisi talis sit, qui labore manuum vivere intendat. Asserunt etiam paupertatem laudari in Scriptura non actualem, qua aliquis se rebus temporalibus expoliat, sed habitualem, qua aliquis rem temporalem contemnit corde, etsi re possideat.

Ad destructionem igitur hujus erroris hoc modo procedemus.

Primo enim ostendemus ad perfectionem evangelicam pertinere non solum paupertatem habitualem, sed etiam actualem quæ fit per abjectionem rerum temporalium.

Secundo ostendemus, quod hæc perfectio manet etiam si possessiones in communi non habeantur.

Tertio, quod hæc perfectio manet etiam in his qui possessionibus carent, non semper requirit manuum laborem.

Quarto, solvemus ea quæ pro se inducunt.

Ad ostendendum autem paupertatem actualem ad evangelicam perfectionem pertinere, assumatur primo illud quod dicitur Matth. xix, 21 : *Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus.* Sed ille qui sua vendit, et pauperibus tribuit, non solum habitualem paupertatem eligit, sed etiam actualem. Ergo actualis paupertas ad evangelicam perfectionem pertinet. Item, perfectio evangelica consistit in imitatione Christi : sed Christus non solum voluntate, sed etiam realiter fuit pauper, unde Matth. xvii, super illud : *Vade ad mare,* Glossa : « Dominus tantæ paupertatis fuit, ut unde tributum solveret, non haberet, » et Luc. ix, super illud : *Vulpes foveas habent,* etc. dicit Glossa : « Ego sum tantæ paupertatis, ut nec hospitium quidem habeam, nec meo utar tecto, » et per multas alias auctoritates de facili hoc probari potest. Ergo actualis paupertas ad perfectionem pertinet evangelicam.

Item. Perfectio evangelica in Apostolis maxime claruit ; sed ipsi actualem paupertatem habuerunt sua omnia relinquentes, unde Petrus dixit, Matth. xix, 27 : *Ecce nos reliquimus omnia,* etc. Et ideo Hieronymus dicit ad Hebidiam : « Vis esse perfecta et in primo stare fastigio dignitatis? fac quod fecerunt Apostoli. Vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et sequere Salvatorem, te nudam solamque crucem nuda sequaris et sola. » Ergo actualis paupertas ad evangelicam perfectionem pertinet.

Item. Marc. x, 23, super illud : *Quam difficile qui pecunias habent,* etc., Glossa : « Aliud est pecuniam habere, aliud amare. Multi habent et non amant, et multi non habent et amant. » Item,

alii et habent et amant, alii vero non habere nec amare se gaudent, qui tutiores sunt, et quidem cum Apostolo dicere possunt : *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* Ergo actualis paupertas et habitualis simul præferenda est habituali paupertati.

Item. Idem potest haberi Matth. XIX, 23, per Glossam super illud : *Dives difficile intrabit in regnum Dei.* Glossa : « De omnibus tutius est nec habere, nec amare divitias. »

Item. Jac. II, 5 : *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo,* Glossa : « Inopes rerum temporalium. » Hoc autem non est nisi per actualem paupertatem. Ergo actualiter pauperes sunt electi a Deo.

Item. Luc. XIV, 33, dicitur : « *Qui non renuntiat omnibus quæ possidet,* etc. Glossa : « Hoc tamen distat inter renuntiare omnibus et relinquere omnia; quia renuntiare convenit omnibus qui ita licite utuntur omnibus mundanis quæ possident, ut tamen mente tendant ad æterna. Relinquere est tantummodo perfectorum, qui omnia temporalia postponunt et solis æternis inhiant. » Ergo relinquere quod pertinet ad actualem paupertatem, est evangelicæ perfectionis, sed renuntiare quod pertinet ad habitualem, secundum Glossam prædictam, est de necessitate salutis.

Item. Hieronymus in epistola contra Vigilantium, post verba inducta, subjungit : « Ad eum loquitur Dominus, qui vult esse perfectus, qui cum Apostolis patrem, naviculam et rete dimittit. Iste quem tu laudas, secundus et tertius gradus est, qui scilicet fructum possessionum dat pauperibus, quem, et nos recipimus, dummodo sciamus prima secundis et tertiis præferenda. » Ergo patet quod præferendi sunt illi qui omnia sua dimittunt, illis qui de fructibus possessionum dividunt pauperibus.

Item. In epistola ad Rusticum monachum : « Si habes substantiam, vende et da pauperibus; si non habes, grandi onere liberatus es, nudum Christum nudus sequere. » Durum, grande, difficile, sed magna sunt præmia, et multa alia hujusmodi ex epistolis Hieronymi accipi possunt, quæ de actuali paupertate necesse est ut intelligantur quæ causa brevitatis dimittuntur.

Item. Augustinus (Gennadius) dicit in lib. *De eccles. dogm.* : « Bonum estfacultates cum dispensatione pauperibus erogare, melius est pro intentione sequendi Dominum insimul donare, et absolutum a sollicitudinibus egere cum Christo. » Et sic idem quod prius.

Item. Ambrosius in lib. *De offic.* : « Nullum adminiculum præs-

tant divitiæ ad vitam beatam, quod evidenter Dominus in Evangelio demonstravit, dicens : Beati pauperes, quoniam vestrum est regnum Dei. » Et infra : « Itaque paupertatem, famem et dolorem quæ putantur mala, non solum impedimento non esse ad vitam beatam; sed adjumento esse, evidentissime pronuntiatum est. Sed hoc non potest intelligi de paupertate habituali, qua homo divitias subjicit, quia hæc a nullo putantur impeditiva beatitudinis. » Ergo oportet quod intelligatur de paupertate actuali, quæ omnia abjicit.

Item. Gregorius dicit in octava Homilia secundæ partis super *Ezech.* : « Cum quis suum aliquid Deo vovet, et aliquid non vovet, sacrificium est; cum vero omne quod habet, omne quod vivit, omne quod sapit, omnipotenti Deo voverit, holocaustum est ; » sed holocaustum erat dignissimum sacrificiorum. Ergo perfectissimum opus est omnia sua propter Deum dimittere.

Item. Gregorius in prologo *Moral.* : « Cumque adhuc me cogeret animus præsenti mundo quasi specie tenus deservire, cœperunt multa contra me ex ejusdem mundi cura succrescere, ut in eo jam non specie, sed quod est gravius, mente retinere, qui tandem cuncta sollicite fugiens, portum monasterii petii, et relictis quæ mundi sunt, ut frustra tunc credidi, ex hujus mundi naufragio nudus evasi. » Ex quo patet quod periculum est res mundi possidere, quia earum possessio periculose mentem retinet, et ideo laudabilius est etiam possessiones rerum temporalium a se abjicere per actualem paupertatem, ut mens a cura divitiarum liberetur.

Item. Chrysostomus dicit in lib. *Quod nemo læditur nisi a se ipso* : « Quid Apostolos penuria rerum corporalium læsit? Nonne in fame, et siti, et nuditate degebant, et pro his clari magis et magnifici habebantur, atque ingentem per hoc fiduciam quæsierunt apud Deum. » Ex quo patet quod actualis paupertas, quæ in penuria rerum consistit, ad apostolicam perfectionem pertinet.

Item. Bernardus dicit ad Senonensem Archiepiscopum : « Felix qui nihil sibi retentat ex omnibus quæ habet. Non foveam ut vulpes, non tanquam volucres nidum, non loculos, quomodo Judas, non domos, sicut nec Maria locum in diversorio, imitatus profecto illum qui non habebat ubi caput suum reclinaret. » Ex quo patet quod nihil omnino possidere in mundo, ad christianam perfectionem pertinet.

Item. I, quæst. 2. cap. *Si quis* : « Profecto perfectior est illo

qui se rebus mundi expoliat, aut qui cum nihil habuerit, nec habere desiderat, quam ille qui ex multis quæ possidet, aliquid Ecclesiæ præstiterit. » Ex quo patet quod nihil possidere ad perfectionem christianam pertinet.

Item. Eum qui vacat contemplationi divinæ magis oportet esse a rebus mundanis liberum, quam eos qui contemplationi philosophiæ vacabant; sed philosophi, ut libere philosophiæ vacarent, laudabiliter mundi substantiam abjecerunt, unde Hieronymus dicit ad Paulinum presbyterum *De institut. monach.* : « Socrates ille Thebanus, homo quondam ditissimus, cum ad philosophandum Athenas pergeret, magnum auri pondus abjecit, nec putavit se posse et virtutes simul, et divitias possidere; » ergo multo magis ad vacandum contemplationi divinæ, laudabile est omnia sua relinquere, unde super illud Matth. XIX : *Si vis perfectus esse,* etc., dicit interlinearis : « Ecce contemplativa quæ ad Evangelium pertinet. »

Item. Præmium excellens non debetur, nisi merito excellenti; sed præmium excellens, id est judiciaria potestas, debetur actuali paupertati, sicut patet Matth. XIX, super illud : *Vos qui reliquistis,* etc., *sedebitis,* etc., ubi dicit Glossa : « Qui reliquerunt omnia, et secuti sunt Dominum, hi judices erunt; qui licita habentes recte usi sunt, judicabuntur. » Ergo in actuali paupertate meritum excellens consistit.

Item. I ad Cor. VII, Apostolus consilium dans de virginitate servanda, rationem assignat, ut scilicet *sine sollicitudine sint;* sed abjectio divitiarum maxime facit hominem sine sollicitudine esse, quia divitiæ suis possessoribus de necessitate multas sollicitudines ingerunt, unde Luc, VIII : *Divitiæ per spinas significantur quæ verbum sua sollicitudine suffocant in cordibus auditorum.* Ergo sicut virginitas, ita actualis paupertas ad evangelicam perfectionem pertinet.

Ulterius ostendemus quod ista perfectio qua aliquis reliquit propria, non requirit possessionem divitiarum in communi. Primordium enim perfectionis in Christo et in Apostolis fuit; sed ipsi non leguntur sua relinquentes aliquas possessiones habuisse in communi, imo potius legitur quod nec etiam domos habebant ad manendum, ut supra probatum est. Ergo perfectio paupertatis non requirit aliquas possessiones communes.

Item. Augustinus in III, *De Doctrina christ,* dicit quod « illi qui conversi fuerunt ex Judæis ad Christum in primitiva Ecclesia,

quia proximi spiritualibus fuerunt, tam capaces extiterunt Spiritus sancti, ut omnia sua venderent, eorumque pretium degentibus distribuendum ante pedes Apostolorum ponerent; » et infra : « Non enim homo ullas Ecclesias gentium fecisse scriptum est, quia non tam prope inventi erant, qui simulacra manufacta deos habebant. » Ex quo patet, quod Augustinus præfert perfectionem primitivæ Ecclesiæ judæorum primitivæ Ecclesiæ ex gentibus, in hoc quod omnia sua vendiderunt pauperibus distribuenda; sed ipsi ita vendiderunt propria, quod nullas possessiones in communi reservaverunt sibi. Ergo majoris perfectionis est paupertas illa sine possessionibus in communi, quam illa quæ in communi possessiones habet.

Item. Hieronymus ad Heliodorum de morte Nepotiani irridendo loquens dicit : « Sint ditiores monachi quam fuerant sæculares, possideant opes sub paupere Christo, quas sub locuplete diabolo non habuerant, et suspiret eos Ecclesia divites, quos tenuit mundus ante mendicos. » Hoc autem frequenter contingere potest in religionibus, quæ possunt possessiones habere, non autem in illis quæ possessionibus carent. Ergo magis est laudabile in religionibus possessionibus carere, quam eas habere.

Item. Hieronymus ad Lucinum Beticum : « Quamdiu versamur in rebus sæculi, et anima nostra possessionum ac redituum procuratione devicta est, de Deo libere cogitare non possumus. » Ergo magis expedit religiosis, reditibus et possessionibus carere quam eas habere.

Item. Gregorius dicit in III lib. *Dialog.* loquens de Isaac, servo Dei : « Cumque ei crebro discipuli innuerent, ut pro usu monasterii possessiones quæ offerebantur, acciperet, ille sollicitus suæ paupertatis custos, fortem illam suam tenebat sententiam dicens : Monachus qui in terra possessiones quærit, non est monachus. Sic quippe metuebat paupertatis suæ securitatem perdere, sicut avari divites solent perituras divitias custodire. » Ex quo patet quod majoris perfectionis et securitatis est possessionibus communibus carere quam eas habere.

Item. Inter monachos Ægypti, de quibus in vitis Patrum legitur, perfectiores illi reputabantur, qui in eremo nullas possessiones habuisse leguntur; non ergo possessiones communes ad paupertatem evangelicam requiruntur.

Item. Communes possessiones auferre in potestate tyrannorum consistit. Si ergo non sunt relinquenda omnia nisi intretur in reli-

gionem, quæ possessiones habeat, in potestate tyrannorum erit impedire perfectionem evangelicæ paupertatis, quod est absurdum.

Item. Ad hoc paupertas consulitur, ut sollicitudo de rebus mundi minuatur; sed possessiones communes multas sollicitudines ingerunt de ipsis conservandis et custodiendis, et excolendis; ergo perfectius consilium paupertatis impletur ab ills qui communes possessiones non habent.

Ulterius ostendemus, quod paupertas prædicta laborem manuum non requirit in omnibus de necessitate. Sicut enim dicit Augustinus in lib. *De opere monach.* : « Illi qui habebant in sæculo aliquid quo sine opificio sustentarent hanc vitam, quod conversi ad Deum indigentibus dispartiti sunt, non sunt cogendi manibus laborare ; sed tales laudabiliter voluntariam paupertatem pro Christo assumunt, etiam si communes proprietates non habeant, » tales enim fuisse multos in primitiva Ecclesia in Hierosolymis legimus, ut Augustinus ibidem dicit. Ergo illi qui paupertatem eligunt, etsi communes possessiones non habeant, non tenentur manibus laborare.

Item. Nullus tenetur manibus laborare quasi ex præcepto, nisi in illo casu quo aliunde licite victum habere non potest; sed illi qui possessiones non habent, non aliunde ad laborem manuum obligantur, quam ex præcepto, nisi forte ex voto. Ergo non simpliciter verum est, quod ad laborem manuum teneantur, sed solum in casu, quando scilicet alias licite victum habere non possent, in quo etiam casu quilibet homo teneretur manibus laborare, vel etiam nisi ad hoc ex statuto suæ regulæ tenerentur.

Item. Consilium de paupertate a Domino datum ad vitam contemplativam ordinatur, ut patet per Glossam Matth. XIX, super illud : *Si vis perfectus esse.* etc. Glossa : « Ecce contemplativa vita, quæ ad Evangelium pertinet, sed eos quos oportet victum quærere manuum labore, necesse est plurimum a contemplationis opere retardari. » Si ergo qui pauperem vitam eligunt propter Christum, necesse habent manibus laborare, sequitur quod consilium paupertatis magis impediat quam promoveat id ad quod ordinatur, et ita erit indiscretum consilium, quod dicere est absurdum.

Item. Si eos qui relinquunt omnia propter Christum, oportet intentionem habere ut manibus laborent, aut ista intentio ordinatur ad laborem manuum propter se ipsum, aut propter victum quærendum, aut propter eleemosynas faciendas ex his quæ la-

bore manuum acquiruntur. Sed ridiculum est dicere, quod spiritualis perfectio quæ in paupertate consistit, ad laborem manualem propter se ipsam ordinetur, sic enim labor corporalis perfectioni præferretur. Similiter non potest dici quod intentio eorum debeat ordinari ad laborem manuum propter victum quærendum, tum quia victum habere poterant ex rebus quas dimiserant, tum quia labor manuum pauperibus Christi qui orationibus et aliis spiritualibus bonis vacant, ad victum non sufficit de facili; unde etiam si manibus laborent, indigent a fidelibus sustentari, ut dicit Augustinus in lib. *De opere monach.* Similiter non potest dici, quod labori manuum debeant intendere propter eleemosynas exinde faciendas, quia multo largiores eleemosynas ex rebus possessis prius facere potuissent, et sic eos non oportebat propter hoc sua relinquere, ut ex labore manuum eleemosynas facerent. Ergo non oportet quod illi qui sua relinquentes possessiones communes non habent, laborare manibus intendant ad hoc quod faciant illa quæ supra de labore manuum dicta sunt.

Nunc restat respondere his quæ ab adversariis in contrarium objiciuntur. Ad id ergo quod primo objicitur, mendicitatem et divitias, etc., dicendum quod sicut divitiæ non sunt in culpa, sed divitiarum abusus, ita mendicitas sive paupertas non est in culpa, sed paupertatis abusus, quando scilicet aliquis paupertatem invitus et impatienter sustinet; tunc enim desiderio divitiarum in multa peccata quandoque incidit. I ad Tim. VI, 9 : *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli,* etc., et hoc est quod dicit Chrysostomus super Matth. : « Audite quicumque pauperes estis, magis autem qui ditari concupiscitis : non pauperem esse malum est, sed non velle pauperem esse. » Patet ergo quod coacta paupertas aliquando pericula habet annexa, quæ a voluntaria paupertate sunt procul. Qui enim sunt in voluntaria paupertate divites fieri nolunt. Quod ergo dicit Salomon : « mendicitatem et divitias, » etc., intelligit de paupertate involuntaria, quod patet ex hoc quod sequitur : « Ne egestate compulsus, » etc., et etiam Glossa dicit, quod « vir cum quo est Deus petit ne copia vel inopia transeuntium rerum in oblivionem decidat æternorum. » Ex quo patet quod abusum divitiarum et paupertatis sapiens fugiendum docet, non ipsas divitias vel paupertatem.

Ad illud quod secundo objicitur, quod utilior est sapientia cum divitiis, etc., dicendum, quod verbum illud Salomonis procedit

secundum regulam quam Philosophus docet in I. lib. *Ethic.*, quod « maximum bonum sicut felicitas connumeratum minimo bonorum est eligibilius : » unde etsi sapientia quæ inter maxima bona computatur, connumeretur cum divitiis, quæ sunt de minimis bonis, est eligibilior. Sed secundum hanc regulam, maximum bonum connumeratum alteri maximo bono, est eligibilius, quam si connumeretur minimo bono, vel per se ipsum accipiatur, unde sapientia cum perfectione evangelica, quæ in paupertate consistit, quæ est de maximis bonis, est eligibilior quam sapientia per se accepta, vel sapientia cum divitiis.

Ad illud quod tertio objicitur, propter inopiam multi perierunt, dicendum quod loquitur de inopia involuntaria, quæ habet necessitate desiderium divitiarum annexum, unde ibi sequitur : *Qui quærit locupletari,* Glossa : « in mundo, » *avertit oculum suum,* Glossa : « interiorem a timore Dei. »

Ad illud quod quarto objicitur, dicendum, quod Glossa illa detruncate proponitur, et contra intentionem Glossatoris, quod patet, quia post inducta verba subjungitur in Glossa : « Non hoc ideo dixit quin melius esset dare omnia, sed infirmis timet, quod sic dare monet, ut egestatem non patiantur. »

Ad quintum dicendum, quod hoc quod dicitur, quod « egestas amicitiam declinat, » intelligendum est de egestate coacta, quæ habet desiderium divitiarum annexum, quod patet per hoc quod dicit, « dum saturari quærit. » Saturitas enim copiam quamdam importat, quam quærunt qui non sunt modicis contenti, secundum illud I ad Timoth. VI, 8 : *Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus,* unde subjungit rationem : *Nam qui volunt divites fieri incidunt in tentationem et in laqueum diaboli,* quia desiderium prædictæ copiæ a justitia frequenter declinare facit.

Ad sextum dicendum, quod illud quod dicitur quod temporalia non sunt omnino abjicienda, intelligendum est, quin eis utamur ad sustentationem vitæ in cibo, et potu, et vestitu, quod patet ex hoc quod dicitur : *Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus,* non tamen intelligit quin homo possit omnium temporalium curam a se abjicere.

Ad illud quod septimo objicitur dicendum, quod in rebus temporalibus quædam sunt, quæ sunt necessaria ad sustentationem vitæ præsentialiter, sicut vestis qua induor, et cibus et potus quibus uti debeo ad præsens. De hujusmodi autem si tantum suppetat mihi quod et alii sufficiat, debeo indigenti providere, et alias non

debeo mihi totum eripere, ut scilicet nudus remaneam, vel absque cibo et potu tempore comestionis, et de his loquitur Glossa : « Quædam autem sunt temporalia, quæ reservantur ad providendum necessitati corporis in futurum, sicut pecunia, possessiones, et hujusmodi, et ista talia possunt a perfectis viris totaliter aliis dari, quia interim antequam necessitas immineat, potest per divinam providentiam multipliciter subveniri, de qua fiduciam habere monemur in Scripturis. »

Ad illud quod octavo objicitur, dicendum quod quamvis non sit præceptum, quod nihil pecuniæ ad usus necessarios reservatur, est tamen consilium, nec Dominus loculos habuit, quasi alias ei non potuisset provideri, sed ut infirmorum gerens personam, ut sibi licitum crederent quod a Christo observatum viderent : unde Joan. XII, super illud : *Et loculos habens,* dicit Glossa : « Cui ministrant angeli, loculos habet in sumptus pauperum, condescendens infirmis, » et super illud Psalm. CIII : *Producens fenum jumentis,* dicit Glossa : « Dominus loculos habuit in usus eorum qui cum eo erant, et suos, personam infirmorum magis suscipiens, ut ibi : *Tristis est anima mea.* Habuit et religiosas mulieres in comitatu, quæ ministrabant ei de substantia sua. Prævidit enim multos infirmos futuros, et ista quæsituros, et tamen loculos quos habebat, ex possessionibus non impleverat, sed ex his quæ ei a devotis et fidelibus administrabantur. »

Ad nonum dicendum, quod sicut in II *Ethic.* determinatur, « medium in virtutibus non accipitur secundum distantiam ab extremis, sed secundum debitam proportionem circumstantiarum, quam facit ratio recta. » Unde non oportet quod medium virtutis sit inter superfluum, et diminutum in unaquaque circumstantia secundum se considerata, sed in una circumstantia per comparationem ad alias. Contingit enim quandoque quod unius circumstantiæ medium variare oportet secundum variationem alterius circumstantiæ, verbi gratia, in sobrietate modus hujus circumstantiæ, *quis*, variatur secundum varietatem hujus circumstantiæ, *quid.* Constat enim aliquid in cibum sumere est alicui personæ moderatum, quod alteri personæ est superfluum, alteri vero diminutum : unde aliquando contingit quod una circumstantia in suo maximo existens, moderatur proportionem ad aliam circumstantiam, sicut in magnanimitate contingit. « Magnanimus enim, secundum Philosophum in IV *Ethic.*, maxime se dignificat ; » unde qui excedit hanc virtutem in superfluitate, quem caymum vocat, non magni-

ficat se majoribus quam magnanimus, sed in hoc excedit virtutis modum, quod illa quæ erant magnanimo moderata, sibi sunt superflua. Patet ergo quod medium virtutis non corrumpitur ex hoc quod una circumstantia in sui summo accipiatur, dummodo per alias circumstantias moderetur. Si ergo in liberalitate consideremus quantum sit dandum, et accipiatur ultimum circumstantiæ hujus, videlicet omnia dare ; aliquibus circumstantiis adjunctis, cadat in superfluitatem et erit prodigalitatis vitium ; aliis autem circumstantiis adjunctis, erit perfecte liberalitatis opus, verbi gratia, si daret aliquis omnia sua ut consulat patriæ cui periculum destructionis imminet, non reputabitur a morali philosopho prodigus, sed perfecte liberalis. Similiter qui omnia sua dat, propter Christi consilium implendum, non est prodigus, sed perfectum actum virtutis agit. Si autem non debito fine aut aliis circumstantiis indebitis omnia daret, prodigus esset ; et similiter est dicendum de virginitate et de aliis hujusmodi, in quibus videtur excessus contra commune medium virtutis. Sic ergo patet quod dare omnia propter Christum, non est dare danda et non danda, sed est dare danda tantum. Quamvis enim non omnia sint danda quocumque modo, sunt tamen danda propter Christum.

Ad decimum dicendum, quod gratia est perfectio naturæ, unde nihil quod ad gratiam attinet, naturam interimit. Sunt ergo quædam quæ immediate ad naturam sustentandam pertinent, sicut potus, cibus, somnus et hujusmodi, et in istis actus gratuitæ virtutis modum naturæ conservandæ non excedit : unde si in istis aliquis sibi subtrahat ultra id quod natura sustinere potest, sic rationis medium excedit et vitiosus est, et de his loquitur Apostolus et Glossa. Unde dicit Glossa : « Obsequium vestrum in prædictis, scilicet in maceratione carnis, de qua præmiserat, sit rationabile, id est cum discretione ne quid nimis sit ; sed cum temperantia corpora vestra castigetis, ut non naturæ defectu cognantur dissolvi. » Quædam autem sunt, sine quibus natura conservari potest, sicut venereorum usus, et ideo in istis, quantumcumque subtrahatur propter Deum, non potest esse superfluum, dummodo ex alia circumstantia vitium non incidat, et propter hoc virginitas laudabilis est, quæ ab omni hujusmodi delectabili abstinet, et similiter est in proposito. Potest enim sine dominio possessionum terrenarum natura conservari cum spe divini auxilii multis modis, unde quantumcumque ei subtrahatur, non erit superfluum si propter Deum fiat ; et sic patet quod volunta-

ria paupertas propter Christum suscepta a medio virtutis non discedit.

Ad undecimum dicendum, quod licet ille qui dat omnia propter Christum subtrahat sibi aliquod auxilium vitæ, non tamen omne quia adhuc remanet ei auxilium divinæ providentiæ, quæ ei in necessariis non deerit, et fidelium devotio. Unde Augustinus in lib. *De eleem.* invehitur contra talia objicientes, sic dicens : « Tu christiano, tu Dei servo, tu bonis operibus dedito, tu Domino suo caro aliquid existimas defuturum? An putas qui Christum pascit, a Christo ipse non pascitur ? An putas terrena deerunt, quibus de cœlestia et divina tribuuntur? Unde hæc incredula cogitatio, unde impia et sacrilega ista meditatio? Quid facit in domo Dei perfidum pectus? Quid qui Christo omnino non credit, appellatur et dicitur Christianus? Pharisæi sibi magis congruit nomen ; nam cum in Evangelio de eleemosynis Dominus disputaret, et ut nobis amicos de terrenis lucris faceremus moneret, addidit Scriptura, dicens : Audiebant hæc omnia Pharisæi qui erant avari et deridebant eum, quales in Ecclesia quosdam videmus, quorum præclusæ aures et corda cæcata nullum de spiritualibus et salutaribus monitis lumen admittunt, de quibus non oportet mirari, quod contemnant in talibus servos, quando a talibus videmus ipsum Dominum esse contemptum. » Et sic patet quod sacrilegium est dicere, quod illi qui omnia propter Christum dant, se periculo homicidii committunt.

Ad duodecimum dicendum, quod sicut ex jam dictis patet, ille qui dimittit omnia propter Christum, non se exponit fami quæ ipsum interimat, quia nunquam a Deo ita deseritur quod fame moriatur, quod patet Hebr. ultimo, super illud : *Non te deseram, neque derelinquam.* Glossa : « Sed ne forte dicerent : Quid facturi erimus, si suffragia nobis necessaria defecerint ? » Protinus subdit consolationem, adhibens testimonium de lib. *Jesu nave : Non te deseram,* quidem necessaria, *neque derelinquam* Derelinqueretur ille qui fame periret, sed quia hoc non est, non sit homo cupidus ; et infra : « Hoc autem dicit omni speranti in se, sicut Josue. » Hoc enim nobis promittit, si in illo spem nostram ponimus : non tenacibus, non cupidis fit ista promissio, sed sperantibus in Deo ; et tamen hoc quod assumit est falsum, quia posset homo se exponere periculo gladii propter Christum laudabiliter, etiam si haberet aliud quod faceret, sicut legitur de multis martyribus tempore persecutionis, qui ultro se offerebant in medium nomen Christi

publice confitentes, alias non liceret militibus ire ultra mare, et exponere se multis periculis propter Christi honorem.

Ad tertium decimum dicendum, quod homo rerum suarum est dominus, non autem rerum alterius, et ideo injuriam faceret alteri si possessiones ei auferret, non autem si possessiones sibi aufert, injuriam sibi facit : propter quod dicitur in v *Ethic.* quod « non est injustitia hominis ad seipsum, proprie loquendo de injustitia. » Et præterea, qui alteri sua aufert, inducit eum in paupertatem involuntariam, quæ est periculosa : qui autem sua dimittit, inducit se in paupertatem voluntariam, quæ est meritoria, si sit propter Christum suscepta.

Ad quartum decimum dicendum, quod sicut supra dictum est, Dominus pecuniam reservari fecit ad necessarios usus, ut infirmis condescenderet, et ideo non est reputandum pro superstitione, si aliqui perfecti viri pecuniam reservare nolunt. Sicut etiam ut infirmis condescenderet, cum publicanis comedebat et vinum bibens et illis cibariis communiter utens. Nec tamen reputandi sunt superstitiosi sancti Patres in eremo, qui a vino, et aliis cibariis delicatis abstinebant ; et tamen Dominus quamvis pecuniam reservari fecerit, non tamen eam de aliquibus propriis possessionibus habebat, sed magis ei a fidelibus per modum eleemosynæ ministrabatur, unde dicitur Luc. VIII, quod mulieres quædam sequebantur Dominum ministrantes de facultatibus suis.

Ad decimum quintum dicendum, quod Apostoli reservabant pecunias, et etiam colligebant, ut sanctis pauperibus, qui prædia sua vendiderant propter Christum, necessaria ministrarent, nec tamen illas pecunias habebant de aliquibus possessionibus, sed ex eleemosynis fidelium. Quod etiam dicitur, quod nullus egenus erat inter eos, non est intelligendum quin Apostoli et primitivæ Ecclesiæ discipuli multas egestates et penurias sustinuerint propter Christum, cum dicatur I Cor. IV, 11 : *Usque in hanc horam esurimus, et sitimus,* etc. ; et II Cor. VI, 4 : *In multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus,* Glossa : « victus, vel vestitus : » sed quia his quæ haberi poterant, unicuique secundum quod opus erat, tribuebant ut quantum eis facultas suppeteret, omnium indulgentias relevarent.

Ad decimum sextum dicendum, quod quamvis illud præceptum, *in viam gentium ne abieritis,* fuerit post resurrectionem totaliter revocatum, eo quod primum oportebat Judæis verbum Dei loqui, et sic transire ad gentes, ut dicitur Act. XIII, tamen hoc quod

Dominus dixerat Apostolis, quod non secum necessaria ferrent, non totaliter revocavit in cœna, sed solum tempore persecutionis, quando a persecutoribus necessaria habere non potuissent : unde Luc. xxii, 35 : *Quando misit vos, sine sacculo et pera et calceamentis, numquid aliquid defuit vobis?* Glossa : « Non eadem vivendi regula persecutionis tempore, qua pacis discipulos informat. Missis siquidem discipulis ad prædicandum, ne quid tollerent in via præcepit, ordinans, scilicet ut qui Evangelium nuntiat, de Evangelio vivat. Instante vero mortis articulo, et tota illa gente pastorem simul et gregem persequente, congruam tempori regulam decernit, permittens necessaria victui, donec sopita persecutorum insania, tempus evangelizandi redeat, » et alia Glossa dicit : « In hoc nobis quoque datur exemplum, ut nonnunquam causa instante quædam de nostri propositi rigore sine culpa intermittere possimus, » verbi gratia : si per inhospitales regiones iter agimus, plura viatici causa licet portare, quam domi habeamus. Sed quidam hæretici, quorum est illa objectio, Glossam non recipiunt, ipso textu ostendemus quod multiplicatis fidelibus discipuli Christi secum necessaria in via non portabant. Dicitur enim in ult. can. Joan. v : *Carissime, fideliter facis quidquid operaris in fratres, et hoc in peregrinos;* et infra : *Pro nomine enim ejus profecti sunt nihil accipientes a gentilibus, nos ergo debemus suscipere hujusmodi.* Non autem esset necessarium quamvis a gentilibus nihil acciperent, quod reciperentur a fidelibus, si secum necessaria ad victum deferrent; quod etiam patet per Glossam ibi, quæ dicit : « Pro nomine ejus perfecti sunt alieni a rebus propriis. ».

Ad decimum septimum dicendum, quod Ecclesia multos infirmos sustinet, quos non facile sustineret sine temporalium possessionum solatio; expedit ergo facultates communes in Ecclesia possideri propriis dimissis, et præcipue propter pauperes sustentandos. Non tamen sequitur quod non sit expediens perfectis viris, qui sua dimiserunt, vitam religiosam agere sine communibus possessionibus, et quamvis perfectio apostolica non annuletur in illis qui possessiones communes habent, tamen expressius conservatur in illis qui propriis dimissis, etiam communibus caret.

Ad decimum octavum dicendum, quod per illud decretum non habetur esse prohibitum alicui quin pauperem vitam eligat propter Christum, sed est præceptum Episcopis, et eis qui Ecclesiarum bona possident, quæ pauperum sunt, ut eis de fructibus posses-

sionum Ecclesiæ provideant, et quantum possunt eorum sublevent egestatem; et hoc patet diligenter inspicienti seriem capituli inducti.

Ad decimum nonum dicendum, quod ille qui dimissis omnibus propter Christum, spem habet ut sustentetur a Deo, neque præsumptuosus est, neque Deum tentat. Qui enim fiduciam debitam de Deo habet, neque præsumptuosus est, neque Deum tentat. Talem autem fiduciam debent habere de Deo pauperes Christi, et præcipue prædicatores veritatis. Unde Glossa super illud Luc. x : *Nolite portare sacculum,* etc. « Tanta prædicatori debet esse fiducia in Deo, ut præsentis vitæ sumptus etsi non provideat, tamen sibi non defecturos certissime sciat, ne dum mens occupatur ad temporalia, minus prædicet æterna; imo magis Deum tentarent, nisi istam fiduciam haberent. » I Cor. x, 9 : *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt,* Glossa : « dicentes : Numquid poterit Deus parare mensam in deserto? » Distinguendum tamen est in illis in quibus se homo totum committit. Quandoque enim hoc faciens tentat Deum; quandoque vero non. Sunt enim quædam in quibus est impossibile hominem juvari nisi a Deo miraculose operante, et talibus periculis homo se exponens Deum tentaret, sicut si aliquis de muro se præcipitaret sub spe divini auxilii, nisi forte a Deo certificatus esset de futuro eventu aliqua inspiratione, sicut Petrus ad jussum Domini se exposuit fluctui maris, sicut etiam Beatus Martinus dixit : « Ego signo crucis, non clypeo protectus aut galea, hostium cuneos penetrabo securus, » et sicut Beatus Joannes Evangelista venenum confidenter bibit; et sicut beata Agatha quæ dicit : « Medicinam carnalem, corpori meo numquam exhibui : sed habeo Dominum meum Jesum Christum, qui solo sermone restaurat universa. » Quædam autem sunt, in quibus possibile est remedium adhiberi etiam per causas inferiores, et in istis non est tentare Deum, si se aliquis divino auxilio committit, sicut miles non tentat Deum, qui pugnam ingreditur, de divino auxilio confisus, quamvis de evasione securus non sit. Ex hoc ergo patet, quod ille qui omnia sua propter Deum relinquit, non tentat Deum, tum quia plenus fiducia ex divina auctoritate concepta hoc facere debet; tum quia remanent fideles devotii, per quos satisfieri ei potest et debet, sicut etiam non tentaret Deum, qui ob aliquam causam rationabilem, urso veniente, arma deponeret aliis armatis præsentibus, qui eum defendere possent et deberent.

Ad vigesimum dicendum, quod temporalia a Deo petere jubemur ad naturæ usus necessarios, unde temporalia non debemus abjicere, quin eis utamur ad necessitatem corporis in cibo et vestitu.

Ad vigesimum primum dicendum, quod statutum illud inductum est in favorem ministrorum Ecclesiæ, et ideo si aliqui supererogare velint, ut sine possessionibus Ecclesiæ serviant, laudabiliores existunt, sicut Paulus prædicans Evangelium sine sumptu, qui prædicator erat a Deo ordinatus, ut patet I Cor. IX.

Ad vigesimum secundum dicendum, quod quamvis sancti Patres illum modum approbaverint, non tamen istum modum reprobaverunt; et ideo non est præsumptuosum hunc modum sequi, alias nihil de novo posset institui, quod non fuerit antiquitus observatum. Nihilominus tamen iste modus antiquitus a multis sanctis fuit approbatus, etiam in Ecclesia primitiva.

Ad vigesimum tertium dicendum, quod subvenire indigentibus indicitur illis qui divitias possident, sicut patet ex hoc quod dicitur I Joan. III, 17: *Qui habuerit substantiam hujus mundi et viderit fratrem suum necesse habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* Sed multo laudabilius est, quod aliquis omnibus suis datis, etiam semetipsum Deo det, quod ad apostolicam perfectionem pertinet; unde dicit Hieronymus ad Lucinum Beticum: « Se ipsum offerre Deo, proprie Christianorum est, et Apostolorum, qui totum censum quem habuerant, Domino tradiderunt. »

CAPUT VII.

An religiosus de eleemosynis vivere possit.

Non solum autem prædicti adversarii Christi paupertatem ratione impugnare nituntur, sed eam totaliter eradicare conantur quodammodo indirecte, dum victum pauperibus Christi crudeliter subtrahere nituntur, dicentes eos de eleemosynis vivere non posse. Eccles. XXXIV, 25 : *Panis egentium vita pauperis est; qui defraudat illum, homo sanguinis est.* Ad quod probandum multipliciter nituntur.

Primum enim illud inducunt quod dicitur Deut. XVI, 19 : *Non accipies personam, nec munera, quia munera excæcant oculos sapientum et mutant verba justorum;* sed eleemosynæ munera quædam sunt. Ergo cum religiosis maxime competat oculos spi-

rituales illuminatos habere, non competit eis de eleemosynis vivere.

Item. Prov. XXII, 7 : *Qui accipit mutuum servus est fenerantis,* multo magis ergo qui accipit datum, servus dantis efficitur; sed religiosos maxime decet esse liberos a servitute sæculi, quia in libertatem spiritus sunt vocati : unde II Thess. III, super illud : *Ut nosmetipsos formam daremus,* etc. dicit Glossa : Religio nostra ad libertatem homines advocat. » Ergo non debent de eleemosynis vivere.

Item. Religiosi statum perfectionis profitentur; sed perfectius est dare eleemosynas quam accipere ; unde dicitur Act. x, 35 : *Beatius est magis dare quam accipere.* Ergo magis debent manibus laborare, ut habeant unde tribuant necessitatem patienti, quam eleemosynas accipere, de quibus vivant.

Item. Apostolus, I ad Tim. v, præcipit ut viduæ quæ possunt aliunde sustentari, non vivant de eleemosynis Ecclesiæ, ne gravetur Ecclesia, ut illis quæ sunt vere viduæ sufficiat. Ergo illi qui sunt validi et robusti debent de laboribus manuum vivere, non de eleemosynis quas accipiunt pauperes, qui aliunde quam de eleemosynis vivere non possunt. Item, I q. XI, c. *Clericos,* Hieronymus dicit : « Qui bonis parentum et operibus suis sustentari possunt, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium profecto committunt, et per abusionem talium judicium sibi manducant et bibunt. » Ergo si aliquis habebat unde sustentaretur, quo relicto velit de eleemosynis vivere, sacrilegus est reputandus.

Item. I Thess. ult. super illud : *Ut nosmetipsos formam damus* etc. Glossa : « Qui frequenter ad alienam mensam convenit otio deditus, aduletur necesse est pascenti se, sed qui de eleemosynis vivunt, frequenter aliorum mensæ conveniunt, imo magis de mensa aliorum semper vivunt. » Ergo de necessitate sunt adulatores. Peccant ergo qui se in statu tali ponunt, quod oporteat eos de eleemosynis vivere.

Item. Accipere non potest esse actus alicujus virtutis, nisi liberalitatis, quæ medium tenet in dando et accipiendo, sed liberalis solum accipit ut det, ut dicit Philosophus in v *Ethic.* Ergo qui ducunt vitam semper in accipiendo, illiberaliter et reprehensibiliter vivunt. Item, Augustinus, in libro *De opere monach.*, reprehendit quosdam religiosos, qui sine labore manuum volebant de eleemosynis vivere, de quibus inter cætera dicit : « Isti fratres temere sibi arrogant, quantum existimo, quod ejusmodi habeant potes-

tatem » scilicet vivendi de Evangelio sine labore manuum, et tamen illi contra quos loquitur, sua propter Christum relinquerant et spiritualibus operibus vacabant, scilicet orationibus, psalmis, et lectioni, et verbo Dei, ut in libro illo dicitur. Ergo illi qui sua dimittunt propter Christum, etiam si spiritualibus vacant, non debent de eleemosynis vivere. Item, Marc. vi, 8, dicitur : *Præcepit eis ne quid tollerent in via nisi virgam tantum.* Glossa : « Per virgam potestatem accipiendi necessaria a subditis intelligit ; sed habere subditos est tantum prælatorum. » Ergo illi religiosi qui prælati non sunt, non possunt a fidelibus sumptus suos accipere.

Item. Illud quod est provisum in solatium laboris, non laborantibus non debetur, sed vivere de sumptibus fidelium est a Domino provisum, ad solatium eorum qui in Evangelio laborant, ut patet I Cor. ix, et II ad Tim. ii, 6 : *Laborantem agricolam, oportet primum de fructibus perscipere.* Ergo saltem illi qui non laborant in Evangelio, non possunt de eleemosynis vivere.

Item. Apostolus nolebat accipere sumptus a Corinthiis unde viveret, ut occasionem auferret pseudoapostolis, ut patet II ad Cor. xi : *Sed nunc etiam multi sunt qui turpiter de eleemosynis vivunt.* Ergo saltem ad auferendam eis occasionem religiosi viri debent ab eleemosynis abstinere ; unde Augustinus dicit in lib. *De opere monach.* : « Eadem vobis causa est quæ Apostolo fuit, ut amputetis occasionem his qui quærunt occasionem. »

Item. Apostolus ideo stipendia a gentibus non accipiebat, ne scandalum in fide pateretur, unde Luc. viii, super illud : *Et aliæ multæ quæ ministrabant eis,* etc. Glossa : « Antiquitus mos erat Judæorum, nec ducebatur in culpam, ut mulieres sua substantia pascerent et vestirent doctores ; » sed quia hoc scandalum in gentibus poterat facere, Paulus se memorat abstinuisse, et hoc idem habetur, I Cor. ix : sed et nunc multi scandalizantur de hoc quod religiosi sine labore vivere volunt. » Ergo saltem propter scandalum debent ab eleemosynis abstinere. Unde Augustinus in lib. *De opere monach.* : « In meditatione vestra exardescat ignis, ut istorum mala opera bonis operibus vestris persequamini, ut eis amputetis occasionem turpium nundinarum, quibus existimatio vestra læditur et infirmis offendiculum ponitur. Miseremini ergo et compatiamini, et ostendite hominibus non vos in otio facilem victum, sed per angustam viam et arctam hujus propositi regnum Dei quærere. »

Item. Si religiosi qui sunt validi et fortes de eleemosynis vivere

possunt sine labore manuum, eadem ratione et alii poterunt; sed si omnes talem vitam agere vellent, tota vita humana periret, non enim invenirentur artifices qui necessaria usibus hominum præpararent. Ergo nullo modo est sustinendum quod religiosi validi et fortes de eleemosynis vivant.

Ulterius nituntur ostendere quod etsi possent aliquo modo de eleemosynis ultro oblatis vivere, non tamen licet ipsis eleemosynas mendicando petere, quia Deut. xv, 4 dicitur : *Omnino indigens et mendicus non erit inter vos.* Ergo prohibitum est mendicare, qui aliunde vivere potest.

Item. In Psalm. xxxvi, 25, dicitur: *Non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.* Ergo illi qui mendicando panem quærunt, non sunt semen justi, id est Christi.

Item. Illud quod alicui sacra Scriptura imprecatur, viris justis non competit; sed hujusmodi est mendicitas, ut dicitur in Psalm. cviii, 10 : *Nutantes transferantur filii ejus et mendicent.* Ergo mendicitas perfectis viris non competit.

Item. I Thes. iv, 11 : *Operamini manibus vestris, sicut præcepimus vobis, et ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, et nullius aliquid desideretis.* Glossa : « Quasi ideo opus egendum est, non otiandum, quia et honestum est, et quasi lux ad infideles, et non desiderabitis rem alterius, nedum rogetis, vel tollatis aliquid. » Ergo potius est manibus operandum, quam rogando aliquid petere per mendicitatem.

Item. II ad Thess. iii, super illud : *Si quis non vult operari*, etc. Glossa Augustini vult servos Dei corporaliter operari unde vivant, ut nec compellantur egestate necessaria petere; ergo magis debent manibus operari quam necessaria petere mendicando.

Item. Hieronymus ad Nepotianum presbyterum : « Numquam petentes, raro accipiamus rogati. Beatius enim est magis dare quam accipere; » ergo non licet servis Dei petere aut accipere victus necessaria mendicando.

Item. Certum est gravius esse delictum, quod severius vindicandum est, ut habetur xxiv, q. I : « Non afferamus stateras dolosas; » sed gravissime secundum jus civile punitur validus mendicus si probatur, quia si servilis est conditionis efficitur servus prudentis, si liber est, efficitur ejus colonus perpetuus : c. *De mendicant. valid.* leg. *Unica.* Ergo graviter peccant religiosi, qui sunt validi, mendicando.

Item. Contra religiosos mendicantes dicit Augustinus in lib. *De op. mon.* : « Tam multos hypocritas sub habitu monachorum usquequaque dispersit callidissimus hostis circumeuntes provincias, nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes; » et infra : « Omnes petunt, et omnes exigunt, aut sumptus lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretium sanctitatis. » Ergo videtur quod vita religiosorum mendicantium sit reprobanda.

Item. Illud quod naturaliter habet erubescentiam adjunctam in se, aliquid turpitudinis habere videtur, cum verecundia non sit nisi de turpi, ut Damascenus dicit, sed petere vel mendicare naturaliter erubescit homo, tantoque magis, quanto est melioris naturæ; unde dicit Ambrosius in lib. *De offic.* quod « verecundia petendi ingenuos prodit natales, » et Philosophus in IV Ethic. dicit de liberali, quod non est petitivus. Ergo mendicare in se turpe est, et ita nullo modo mendicare debet, qui aliter vivere potest.

Item. II Cor. IX, super illud : *Hilarem datorem,* etc., dicit Glossa : « Qui dat ut careat tædio interpellantis, ut reficiat viscera indigentis, et rem et meritum perdit, sed frequenter sic datur mendicantibus, quia mendicantes tædium faciunt petendo. » Ergo et si aliqui possint de eleemosynis vivere, non tamen debent mendicare. Ulterius, nituntur ostendere, quod religiosi etiam prædicantes, de eleemosynis vivere vel etiam eleemosynas petere non debent. Dicit enim Apostolus I ad Thess. II, 5 : « Neque aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis ; » sed prædicatores qui mendicant et de eleemosynis vivunt, oportet adulari illis a quibus pascuntur, quod patet Matth. XXI, super illud : *Et relictis illis abiit foras*, ubi dicit Glossa : « Quia pauper nullique adulatus, nullum in tanta urbe invenit hospitem, sed apud Lazarum receptus est, » et tamen in tantum erat gratiosus cum prædicaret, quod sicut dicitur Luc. XXI, 38 : *Omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum,* Glossa, id est, « mane ire accelerabat, » et I ad Cor. IV, 11, dicitur : *Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus.* Glossa : « Libere enim et sine aliqua adulatione veritatem prædicantes, et gesta pravæ vitæ arguentes, gratiam non habent apud homines. » Ergo prædicatores non debent eleemosynas quærere. Præterea, I ad Thes. II, 5 : *Neque fuimus in occasione avaritiæ, Deus testis est.* Glossa : « Non dico in avaritia, sed nec feci, nec dixi etiam in quo esset occasio ava-

ritiæ. » Sed illi qui petunt eleemosynas sibi dari, faciunt aliquid in quo est occasio avaritiæ. Ergo prædicatores hoc non debent facere.

Item, II Cor. XII, 14 : *Non ero gravis vobis, non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos.* Et ad Phil. ult. 17 : *Non quia quæro datum, sed requiro fructum.* Glossa : « Datum est ipsa res quæ datur, ut nummus, cibus, potus et hujusmodi ; fructus autem bona opera, et recta voluntas datoris. » Ergo veri prædicatores non debent quærere ab his quibus prædicant temporales res, et ita non debent de mendicitate vivere.

Item. II ad Tim. II, super illud : *Laborantem agricolam,* etc. dicit Glossa : « Vult Apostolus ut intelligat Evangelista, quod necessaria sibi sumere licet ab eis, in quibus Deo militat, et quos tanquam vineam cultor exercet, vel tanquam gregem pascit. Non est enim mendicitas, sed potestas. » Ex quo patet quod vivere de Evangelio potestatis est, non mendicitatis : sed potestas ista non competit nisi prælatis. Ergo alii prædicatores, qui non sunt prælati, non debent per mendicitatem de Evangelio vivere.

Item. Apostolus I ad Cor. IX, volens ostendere quod ipse de sumptibus fidelium vivere poterat, prius probat se Apostolum esse. Ergo illi qui non sunt Apostoli, non possunt de sumptibus fidelium vivere : sed religiosi prædicantes non sunt Apostoli, cum non sint prælati. Ergo, etc.

Item. I ad Thess. II, super illud : *Cum possemus vobis oneri esse ut Christi Apostoli,* dicit Glossa : « In tantum gravat causam pseudo, ut se abnuere dicat, cum liceat illi subsidia requirere ad comprimendum illos quibus nec facultas erat, nec pudor poscendi. Apostolicæ autem potestatis debitum vocat onus propter pseudo-apostolos, qui illud indebite usurpantes, importune a plebibus exigebant. » Ex quo patet quod illi qui exigunt victum a plebibus, cum non sint Apostoli, id est prælati, sunt reputandi pseudo Apostoli. Ergo prædicatori qui non est prælatus, non licet mendicare.

Item. Prædicatores qui non sunt prælati, victum suum ab his quibus prædicant mendicando quærentes, aut quærunt quod est eis debitum aut quod non est eis debitum ; si quod eis debitum, ergo possunt illud potestative exigere et per coarctationem, quod manifeste est falsum ; si autem petunt quod non est eis debitum, ergo et indebite et injuste petunt, et sic pseudo reputandi sunt, ut patet per Glossam prius inductam.

Item. Prælati recipientes a plebibus decimas, et oblationes te-

nentur in spiritualibus eis providere; ergo si alii ab Episcopis dirigantur ad spiritualia ministranda, injuria fit plebi, si a plebe victum recipiant, cum magis Episcopi teneantur eis providere.

Item. Prælati mittentes aliquos ad prædicandum, tenentur eis in necessariis providere, ut habetur extra *De offic. ord. Inter cætera.* Si ergo prædicatores ab Episcopis missi ab aliis victum requirant, hoc illorum gravamen cedit, et ita non debent ab aliis sumptus accipere.

Item. Dominus, Matth. XXIII, 14, contra Pharisæos dicit : *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum, orationes longas orantes.* Ergo et illi semper videntur esse reprehensibiles, qui sub prætextu orationis, aut prædicationis, aut alicujus hujusmodi eleemosynas petunt.

Item. Matth. X, 11, Dominus discipulis ad prædicandum missis, dicit : *In quamcumque civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit.* Glossa : « Testimonio vicinorum eligendus est hospes, ne ejus infamia prædicatio negligatur. » Et alia Glossa : « Ille est dignus qui magis sit se accipere gratiam quam dare. » Ergo ad minus in talibus reprehensibile videtur, quod quandoque ad divites peccatores declinant, et ad eos qui sibi hoc pro gratia non reputant.

Item. Quicumque pro re spirituali accipit temporalem, simoniæ crimen incurrit, sive petat, sicut Giezi, sive recipiat absque petitione oblatum, sicut Elisæus a Naaman recipere noluit, IV Reg. V, et sive ante accipiat sive post, ut per illud patet quod habetur 1 q., 1 c. *Eos:* « Sed ille qui prædicat populo, spiritualia ministrat. » Ergo non licet ei accipere temporalia ab eis, ante vel post, neque petendo, neque oblata recipiendo.

Item. I ad Thess. ult. 22 : *Ab omni specie mala abstinete vos.* Glossa : « Si quid speciem mali prætendit, etsi non sit malum, nolite præcipitanter agere; » sed quod prædicator temporalia quærat ab his quibus prædicat, speciem mali prætendit, unde II ad Cor. XII, super illud : *Non quæro quæ vestra sunt, sed vos,* dicit Glossa : « Non quærebat Apostolus datum, sed fructum, ne quasi venditor Evangelii putaretur. » Ergo prædicatores non debent ab his quibus prædicant, victum quærere mendicando.

Ulterius, nituntur ostendere quod talibus etiam eleemosynæ non sunt dandæ, quia Luc. XIV, 13, dicitur : *Cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos et cæcos,* Glossa : « a quibus in præsenti nihil potes expectare; » sed a talibus mendicis qui sunt

validi et fortes, potes in præsenti multa expectare, cum sint familiares potentium. Ergo talibus non sunt eleemosynæ dandæ.

Item. Augustinus ad Vincentium Donatistam : « Utilius esurienti panis tollitur, si de cibo securus justitiam negligat, quam eidem panis frangitur, ut injustitia seductus acquiescat ; sed qui non vult operari corporaliter ad victum quærendum cum possit, vel qui potest aliunde victum habere sine peccato, si petat, injuste agit, » ut potest probari per multa quæ superius sunt inducta. Ergo talibus debet panis subtrahi.

Item. Luc. VI, supet illud : *Omni petenti te retribue,* Glossa : « Rem, vel correptionem ; » et super illud Matth. V : *Qui petit a te, da ei,* dicit Glossa : « Ita, scilicet ut nec tibi noceat, nec alii. Pensanda est enim justitia. Ita enim omni petenti dabis, etsi non id quod petit, sed melius, cum injuste petentem correxeris. » Sed ille qui potest manibus laborare, si petat sibi eleemosynam dari, injuste petit, ut probatum est. Ergo magis deberet sibi dari correptio, quem res petita, ut ita ab injusta petitione avertatur.

Item. Augustinus ad Vincentium Donatistam : « Sæpe mali persecuti sunt bonos, et boni malos, illi nocendo per injustitiam, et isti consulendo per disciplinam. » Ergo boni possunt persequi malos causa disciplinæ ; sed quædam persecutio est, ut panis alicui subtrahatur. Ergo aliquibus qui sunt mali, debet panis subtrahi, ut corrigantur, et præcipue si panem petendo peccent. Sed validi mendicantes peccant etiam si prædicent, ut probatum est. Ergo talibus debet panis subtrahi.

Item. Ambrosius, in I lib. *De offic.* : « Consideranda est etiam in largiendo ætas, atque debilitas, scilicet ejus cui datur ; nonnunquam etiam verecundia, quæ ingenuos prodit natales, ut senibus plus largiaris qui sibi labore jam non queunt victum quærere. Similiter et debilitas corporis, et hæc juvanda promptius, tum si quis ex divitiis cecidit in egestatem, et maxime si non vitio suo, sed aut latrociniis, aut proscriptione, aut calumniis, quæ habebat amisit. » Ex quo patet, quod in his quibus dantur eleemosynæ, considerandum est si sunt debiles corpore, aut verecundi, aut si bona sua latrocinio aut proscriptione amiserunt. Sed pauperes validi, qui se ad mendicandum exponunt, non sunt hujusmodi. Ergo eleemosynæ eis non sunt dandæ.

Item. Eleemosynæ ordinantur ad indigentiam sublevandam. Ergo magis indigenti dandum est. Sed magis indigent illi, qui

non possunt de labore proprio victum acquirere, vel aliunde habere, quam tales qui aliunde habere possunt. Ergo quamdiu magis indigentes inveniuntur, talibus non sunt dandæ.

Item. Dare eleemosynam est actus misericordiæ. Ergo illis solum sunt eleemosynæ dandæ, qui sunt miserabiles. Sed illi qui voluntarie mendicitati se exponunt, non sunt hujusmodi, sed illi solum qui in statum mendicitatis involuntarie incidunt, quia ut dicit Philosophus in III *Ethic.* : « Involuntarium, misericordiam meretur et ignoscentiam. » Ergo prædictis pauperibus eleemosynæ non sunt dandæ.

Item. Augustinus dicit in I *De doctr. christ.* : « Cum omnibus prodesse non possis, his potissime consulendum est, qui pro locorum et temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte junguntur. Sed maxime constricti videntur consanguinei et vicini, et alii familiares. Ergo aliis extraneis eleemosynæ non sunt dandæ, quamdiu tales indigentes inveniuntur, quibus possint dari. » His igitur visis, ne ista positio novella videatur, errorem prædictum ostendemus tempore primitivæ Ecclesiæ incepisse. Dicitur enim in III *can. Joan.* 9 : « Is qui amat primatum gerere in eis, Dyotrephes, non recipit nos. » Et infra : « Et quasi ei ista non sufficiant, neque ipse suscipit fratres, » Glossa : « indigentes. » « Eos qui suscipiunt prohibet. » Glossa : « Ne impendant curam humanitatis, » et de « Ecclesia ejecit, » Glossa : « de loco ubi conveniunt, et alia Glossa dicit ibidem : « Perseverare debes in eleemosyna, quia utilitatem tantum in ea intelligo, quod non solum tibi, sed etiam toti Ecclesiæ scripsissem, de commendatione eleemosynæ, sed hanc necessitate dimisi, quia Dyotrephes non curat nostram auctoritatem. » Dyotrephes hæresiarcha illius temporis, nova docendo, primatum sibi usurpat; hæc autem ejus erat hæretica doctrina, quod prohibebat ne impenderetur cura humanitatis, fratribus peregrinis, alienis a rebus propriis, ut per textum et Glossam ibidem patet. Hic etiam error in Vigilantio surrexit, ut patet in epistola Hieronymi ad Riparium et Desiderium contra Vigilantium, ubi sic dicitur : « Præterea, eisdem ad me relatum est epistolis, quod contra auctoritatem Apostoli Pauli, imo Petri, Joannis et Jacobi, qui dextras dederunt Paulo et Barnabæ communicationis, et præceperunt eis ut pauperum memores esset, tu prohibeas Hierosolymam in usus sanctorum aliqua sumptuum solatia dirigi. »

Hunc igitur errorem excludere volentes, hoc ordine procedemus.

Primo, ostendemus quod pauperes qui reliquerunt omnia propter Christum, possunt de eleemosynis vivere.

Secundo, quod prædicatores, etsi non sint prælati, dummodo a prælatis Ecclesiæ mittantur, possunt ab eis quibus prædicant, accipere unde vivant.

Tertio, quod liceat prædictis eleemosynas petere mendicando, quamvis sint corpore validi.

Quarto, quod eis præcipue sunt eleemosynæ dandæ.

Quinto, solvemus ea quæ in contrarium sunt objecta.

Quod autem pauperes qui reliquerunt omnia propter Christum possint de eleemosynis vivere; probatur primo exemplo beati Benedicti, de quo narrat beatus Gregorius in II lib. *Dialog.* quod tribus annis in specu manens, de his quæ Romano monacho ministrabantur, refectus est, postquam domum parentis reliquerat, et tamen validus corpore existens, non legitur de labore manuum victum quæsivisse.

Item. 1, q. 2, c. *Sacerdos,* dicitur quod « ille qui omnia sua aut reliquit parentibus aut pauperibus distribuit, aut Ecclesiæ rebus adjunxit, et se in numero pauperum paupertatis amore constituit, non solum sine cupiditate, sed etiam cum laude pietatis accipit a populo dispensanda, et fideliter dispensat accepta, ut unde pauperibus subministrat, inde et ipse tanquam pauper voluntarius vivat. » Patet ergo quod pauper qui omnia sua propter Christum reliquit, potest vivere de eleemosynis quæ a populo pauperibus ministrantur.

Item. Potius debet homo bonum prætermittere, quod sine peccato prætermitti potest, quam aliquod peccatum committere. Si ergo illi qui sunt validi corpore, peccant eleemosynas recipiendo, potius debent omnes alias occupationes dimittere quantumcumque bonas quam eleemosynas accipere : hoc autem aperte est falsum, per hoc quod dicit Augustinus, in lib. *De op. mon.*, quod « illi servi Dei qui etiam in manibus operantur, ad ea discenda quæ memoriter recolant, debent habere seposita tempora, quibus scilicet a labore manuum vacent. Ad hoc enim et illa bona opera fidelium subsidio sopplendorum necessariorum deesse non debent, ut horæ quibus ad erudiendum animum ita vacatur, ut illa corporalia opera geri non possint, non opprimantur egestate. » Ex quo etiam patet quod Augustinus non intendit quod monachi laborent mani-

bus ad totum victum quærendum ex labore manuum, quia si hoc facerent, non relinqueretur aliquod tempus vacuum ad spiritualia opera.

Item. Augustinus in eodem libro loquens de aliquo divite, qui bona sua alicui monasterio tribuit, dicit quod « bene facit operando, ut aliis exemplum det, quamvis ipsa res communis monasterii jam facta debeat ei rependere vicem ad vitam ejus sustentandam. Quod quidem si nolit, scilicet manibus operari, quis audeat cogere? » Ex quo patet, quod ille qui bona sua monasterio dat, potest sine labore manuum de rebus monasterii vivere. Sed sicut idem Augustinus statim subjungit, cum omnium Christianorum sit una respublica, non differt ubicumque sua reliquerit, vel a quibuscumque accipiat necessaria vitæ; ergo illi qui omnia quæ habebant reliquerunt propter Christum, possunt a quibuscumque accipere unde vivant.

Item. Propositum desistendi quandoque ab aliquo quod est per se malum, non aufert illi operi rationem peccati, quamvis forte peccatum diminuat. Si ergo pauperem validum ad laborandum de eleemosynis vivere est per se peccatum, illi qui cum sint validi ad tempus de eleemosynis vivunt, quamvis intendant quandoque alio modo vivere, non excusabuntur a peccato. Ergo secundum hoc peregrini de eleemosynis viventes, qui sunt corpore validi, peccant; et similiter qui eis tales peregrinationes injungunt, quod est absurdum.

Item. Vacare contemplationi divinæ laudabilius est, quam vacare studio philosophiæ; sed aliqui sine peccato, ut studio philosophiæ vacent, de eleemosynis vivunt ad tempus : ergo et aliqui ut contemplationi vacent, ad tempus possunt prætermisso labore manuum de eleemosynis vivere : sed contemplationi divinæ vacare in omni tempore est laudabilius quam certum tempus ad hoc præfigere. Ergo aliqui possunt, ut contemplationi vacent, toto tempore vitæ suæ prætermisso labore de eleemosynis vivere.

Item. Charitas Christi magis facit communia, quam amicitia politica : sed si aliquis dat mihi rem aliquam, licite possum uti illa ut libet : ergo multo fortius possum vivere de his quæ dantur mihi propter charitatem Christi.

Item. Qui potest accipere quod majus est, potest accipere quod minus est : sed religiosi possunt accipere reditus mille marcharum, et de eis vivere sine labore manuum, alias multi religiosi habentes multas possessiones, essent in statu damnationis. Et

eadem ratione multi clerici sæculares non habentes curam animarum, qui de possessionibus Ecclesiæ, quæ de eleemosynis proveniunt, vivunt. Ergo ridiculum est dicere, quod pauperes religiosi non possunt modicas eleemosynas recipere, et ex eis sine labore manuum sustentari.

Item. Magis defraudantur pauperes invalidi ad laborandum, si aliis detur id quod est debitum est determinatum, quam si aliis detur id quod est eis debitum : sed fructus possessionum Ecclesiæ sunt deputati ad hoc ut pauperibus dentur, ut patet XII, quæst. 1, cap. *Videntes*. Unde dicitur, 1. quæst. 2, cap. *Clericus*, et cap. *Si quis*, quod « clerici qui de bonis parentum sustentari possunt, non possunt sine peccato vere de bonis Ecclesiæ, unde pauperes sunt victuri : « ergo magis videtur quod defraudentur pauperes, si aliqui non laborantes manibus, cum sint validi, de possessionibus Ecclesiæ vivant, quam si vivant pauperes Christi de his quæ a fidelibus offeruntur de bonis propriis, quæ pauperibus non sunt deputata. Si ergo primi pauperes non defraudant, multo minus nec secundi. Ad hoc etiam faciunt multa quæ supradicta sunt in tractatu de operibus manualibus.

Nunc secundo ostendendum est, quod etiam prædicatores, quamvis non sint prælati, possunt accipere ab illis quibus prædicant eleemosynas unde vivant. Apostolus enim dicit I Cor. IX, 7 : *Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat?* Quæ omnia et plura alia exempla inducit, ut Glossa dicit, ad ostendendum quod Apostoli non sibi aliquid ultra debitum usurpant, si sicut Dominus constituit, ex Evangelio viventes panem gratuitum manducabant ab eis sumptum, quibus gratuitam gratiam prædicabant; sed constat quod militi cuilibet, et plantatori vineæ, et pastori gregis debetur victus ex suo opere propter hoc, quod in opere laborant. Cum ergo in Evangelio laborem habeant prædicando non solum prælati, sed etiam quicumque alii licite prædicant, utique possunt ab his quibus prædicant, panem accipere, unde sustententur.

Item. Apostolus probat quod poterant Apostoli temporalia accipere ab eis quibus prædicabant, quia eis spiritualia seminabant : quia qui dat magna, non est mirum si accipiat parva. Unde dicit in eodem cap. II : *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus?* Sed eadem spiritualia quæ prædicant prælati, prædicant alii ex eorum auctoritate ; ergo etiam

ipsi possunt ab his quibus prædicant, carnalia accipere, unde vivant.

Item. Eodem cap. 14, dicit Apostolus : *Dominus ordinavit his qui evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.* Glossa : « Hoc rationabiliter fecit, ut expeditiores sint ad prædicandum verbum Dei. » Sed omnes qui ad prædicandum deputantur, oportet esse expeditos ad prædicandum, sive sint prælati, sive auctoritate prælatorum prædicent. Ergo ad eos etiam qui non sunt prælati, ordinatio Domini se extendit, ut de Evangelio vivant, quod etiam patet ex ipsis verbis Apostoli. Non enim dicit, qui habent ordinariam auctoritatem, sed simpliciter, qui annuntiant.

Item. Luc., x, Dominus discipulis missis ad prædicandum dicit : *In eadem domo manete edentes et bibentes, quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua.* Ex quo patet quod prædicatori quasi merces debetur victus ab his quibus prædicat, ut patet ibidem per Glossam quæ dicit : « Nota, quod uni operi prædicatorum duæ mercedes debentur. Una in via, quæ nos in labore sustentat ; alia in patria, quæ nos in resurrectione remunerat ; » sed merces non debetur potestati, vel auctoritati, vel habitui, sed actui, quia solum actibus meremur, inde et Philosophus in I. *Ethicor.*, dicit : « Quemadmodum in Olimpiadibus non optimi, et fortissimi coronantur, sed agonizantes (horum enim quidam vincunt), ita et eorum qui in vita bonorum et optimorum operantes recte illustres fiunt. » Et hoc est etiam quod Apostolus dicit, II Tim. II, 5 : *Non coronabitur nisi qui legitime certaverit.* Ergo illi qui prædicant sive sint prælati sive non, dummodo licite prædicent, possunt licite de Evangelio vivere.

Item. Magis laborant in Evangelio illi qui prædicant missi a prælatis, quam illi ex quorum collegio mittuntur, vel qui mittunt eos de voluntate prælatorum : sed illi ex quorum collegio prædicatores mittuntur, quamvis non sint prælati, possunt vivere de eleemosynis acceptis ab his quibus Evangelium prædicant, quod patet ex hoc quod dicitur, Rom. xv, 26 : *Probaverunt Macedonia, et Achaia, collationem aliquam facere in pauperes sanctos qui sunt in Hierusalem. Placuit enim eis, et debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles,* Glossa : « eorum, id est Judæorum qui miserunt eis prædicatores ab Hierosolymis, » *debent et in carnalibus ministrare eis.* Isti autem pauperes non possunt tantum intelligi Apostoli, quia non oportebat pro Apostolis solum qui duodecim erant, et parvo victu contenti, facere

collectas per omnes Ecclesias, et præcipue cum ipsimet victum acciperent ab his quibus prædicabant, ut patet I Corinth. xi. Ergo multo fortius illi qui prædicant, quamvis non sint prælati, sed a prælatis missi, possunt de Evangelio vivere.

Item. Magis cooperantur prælatis ad Evangelium prædicandum illi qui ex eorum injunctione Evangelium prædicant, quam illi qui in aliis ministeriis eis obsequuntur. Sed prælati prædicantes Evangelium possunt accipere sumptus non solum pro se, sed etiam pro familia sua, quæ eis ministrat. Ergo multo fortius illi qui Evangelium annuntiant ex commissione prælatorum, possunt de Evangelio vivere.

Item. Ille qui impendit aliquid gratis ad quod non tenetur, non minus potest recipere vicem, quam ille qui impendit hoc ad quod tenetur : sed prælati obligati sunt plebibus ad hoc quod eis spiritualia ministrent, unde dicit Apostolus, I. Cor. ix, 16 : *Nam et si evangelizavero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi est, si non evangelizavero.* Ergo illi qui non sunt prælati, nec in aliquo plebibus tenentur, non minus possunt licite accipere temporalia ab eis quibus prædicant.

Item. Augustinus dicit in libro *De opere monac.* : « Si evangelistæ sunt, scilicet, hi religiosi, fateor, habent potestatem, scilicet vivendi de sumptibus fidelium : sed non soli prælati sunt evangelistæ, sed omnes qui evangelizare possunt, etiam diacones, » unde Eph. iv, 11, Apostolus dicit : *Dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores et doctores,* distinguens Evangelistas a pastoribus et Apostolis, per quos prælati intelliguntur. Ergo quicumque prædicant, sive sint prælati, sive non, possunt de Evangelio vivere.

Item. Inter omnes occupationes ecclesiasticas dignior est occupatio eorum qui verbum Dei annuntiant, unde ad hoc Christus venisse se monstrat, Marc. i : *Ad hoc missus sum.* Demonstratur etiam Isaiæ, lxi, 1 : *Ad Evangelizandum pauperibus misit me.* Et ad hoc etiam Paulus missum se dicit I Cor. i, 17 : *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare.* Sed illi qui occupationibus Ecclesiasticis implicantur, non debent manibus laborare, sed de rebus Ecclesiæ vivere, ut dicit Augustinus in libro *De opere mon.* de se ipso loquens. Ergo multo fortius illi qui occupantur in prædicatione verbi Dei possunt sine labore manuum de Evangelio vivere.

Item. Utilius est prædicationis officium quam advocationis :

sed advocati qui licite advocationis officium exercent, possunt de suo labore et officio vivere. Ergo multo fortius prædicatores possunt de Evangelio vivere, sive sint prælati, sive non, dummodo licite prædicent.

Item. Quamvis de usura non possit eleemosyna fieri, tamen prædicatoribus est concessum, ut ab usurariis eleemosynas accipiant, si aliter non possint morari in terris usurariorum; hac ratione, quia gerunt negotia eorum quibus usuræ debentur, dum per prædicationem usurarios ad usurarum restitutionem inducunt, ut decretalis dicit : *Extra. de sent. excom.*, cap. *Cum voluntate :* Sed ipsi similiter gerunt negotia omnium, et divitum, et pauperum, dum divites ad dandum eleemosynas pauperibus inducunt, et dum ad alia salutaria opera alios exhortantur. Ergo possunt licite accipere eleemosynas ab illis quibus prædicant.

Item. In artibus mechanicis videmus quod non solum illi qui manibus operantur, licite de artificio vivunt, sed et sapiens architectus qui manibus non laborat, alios dirigit : sed ille qui de moribus docet, est quasi architectus respectu omnium officiorum humanorum, ut patet per Philosophum in I. *Ethic.* Ergo prædicatores possunt de officio prædicationis vivere, etiam si manibus non operentur.

Item. Sanitas animæ præferenda est sanitati corporis : sed medici dantes consilium de salute corporis etsi nihil manibus operentur, possunt licite accipere unde vivant. Ergo multo fortius illi qui consulunt saluti animarum, etiam si manibus non laborent.

Nunc tertio restat ostendere, quod prædicti non solum vivere possint de eleemosynis sponte oblatis, sed etiam eas petere mendicando, quod probatur exemplo Christi, in cujus persona in Psal. XXXI, 18 dicitur : *Ego autem mendicus sum et pauper* Glossa : « Hoc dicit Christus de se ex forma servi, » et infra : « Mendicus est qui ab alio petit, et pauper qui sibi non sufficit. »

Item. In alio Psalm. LXIX, 6 : *Ego vero egenus et pauper sum,* Glossa : « *Sum egenus,* id est petens, et *pauper sum,* id est insufficiens mihi, quia et mundanas copias non habet, et intus ubi est dives, semper ambit, desiderat, accipit. »

Item. In alio Psalm. CVIII, 17 : *Persecutus est hominem inopem, et mendicum.* Glossa : « Scilicet Christum. » Et alia Glossa : « Pauperes insequi sola sævitia est : alii pro divitiis, vel honoribus interdum hujusmodi patiuntur. » Istæ duæ ultimæ Glossæ

ostendunt manifeste, quod de mendicitate rerum temporalium prædicta verba intelligere oportet.

Item. II Cor. VIII, 9 : *Scitis gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est,* Glossa : « in mundo. » Et quod in hoc Christus sit imitandus, patet per Glossam quæ ibidem dicit : « Nemo se contemnat. Pauper in cella, dives in conscientia, securior dormit in terra, quam cum auro dives in purpura. » Non ergo expavescas cum tua mendicitate ad illum accedere, qui indutus est nostra paupertate.

Item. Quod Dominus victum petierit, expresse habetur, Luc. XIX, 5 ubi Dominus dixit ad Zacheum : *Zachee, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere.* Glossa : « Non invitatus invitat, quia et si nondum audierat vocem invitantis, audierat tamen affectum. »

Item. Marc. XI, 11 : *Circumspectis omnibus cum jam vespere esset,* etc. Glossa : *Circumspectis omnibus,* si quis eum hospitio susciperet. Tantæ enim paupertatis fuit, et ita nulli adulatus, ut in tanta urbe nullum hospitium inveniret. » Ex quo patet quod Christus ita pauper erat quod hospitium conducere non posset, sed ab aliis hospitium petebat et expectabat. Unde blasphemum est dicere, quod non liceat mendicare.

Item. Hoc probatur exemplo Apostolorum, qui jussi sunt a Domino necessaria ad victum in via non ferre, ut patet Matth. X, Mar. VI et Luc. IX et X. Constat autem quod ipsi imperiose non poterant accipere. Ergo satis evidens est, quod necessaria victus humiliter petebant, quod est mendicare.

Item. Hoc etiam patet de discipulis Apostolorum post resurrectionem Christi. Dicitur enim in III cap. *Joan.* 7 : *Pro nomine ejus profecti sunt.* Glossa : « Pro nomine Christi ampliando *profecti sunt.* Glossa : « Alienati a rebus propriis. » Ergo sine necessariis viæ ibant : ex quo patet, quod necesse habebant petere. Item, homo magis debet sibi providere quam aliis : sed Apostolus petebat eleemosynas pro aliis, scilicet pro pauperibus sanctorum qui erant in Hierusalem. Ergo etiam licet alicui eleemosynas petere pro fratribus suis, vel etiam pro se ipso.

Item. Quod mendicare liceat, patet per exemplum beati Alexii, qui omnibus suis dimissis propter Christum, sine labore manuum vivebat de eleemosynis, quas mendicando quærebat, ita etiam quod a servis patris sui qui eum quærebant eleemosynas peteret, et de hoc gratias Deo ageret, quod a servis suis eleemosynas ac-

cepisset : cujus sanctitatis indicium fuit vox cœlitus delapsa, audientibus Papa et imperatoribus Honorio et Arcadio, et universo populo Romano in Ecclesia beati Petri existentibus, quæ testata est meritis ejus Romam stare. Multis etiam miraculis post mortem claruit, unde et canonizatus est, et festum ejus a Romana Ecclesia solemniter celebratum.

Item. Hieronymus ad Oceanum in commendationem Fabiolæ dicit, quod « optabat suis divitiis pariter effusis pro Christo stipes accipere : » in hoc autem non esset commendanda, si peccatum esset mendicare.

Item. Illud quod est illicitum in Ecclesia, non injungitur alicui in pœnitentiam : sed pro gravioribus peccatis alicui injungitur quod extra terram suam sine expensis mendicando peregrinetur. Ergo mendicare non est illicitum, sed potest esse pœnitentiæ opus, et ita assumere mendicationem propter Christum ad perfectionem vitæ pertinet, sicut et cætera pœnitentiæ opera, in quibus religiones fundantur. Item, sicut ea quibus maceratur corpus ut jejunium, vigiliæ, et hujusmodi, volent contra concupiscentiam carnis, ita ea quæ ad humiliationem hominis pertinent, valent contra superbiam spiritus, quæ non minus est fugienda, quam concupiscentia carnis, cum etiam peccata spiritualia sint majoris culpæ, ut Gregorius dicit ; sed nihil potest esse inter opera pœnitentiæ, quod hominem magis humilem et abjectum reddat, quam mendicatio, unde naturaliter omnis homo mendicare erubescit. Ergo sicut ad statum perfectionis pertinet, quod homo jejunium et vigilias assumat, ut carnis concupiscentiam domet, ita ad perfectionem vitæ pertinet, si aliquis mendicationem assumat propter Christum, ut spiritum humiliet.

Item. Charitas Christi liberalior est quam amicitia sæculi ; sed licet ex amicitia sæculi aliquid petere ab amico suo quo indigeat, et præcipue si ei in aliquo recompensare potest, nec differt, utrum recompensatio fiat de eodem vel de alio, ut dicitur in V, *Ethic.* Ergo multo fortius licet alicui, quamvis sit validus. Quod petat illa quibus indiget propter charitatem Christi et præcipue cum possit recompensare recipiens danti in orationibus et aliis spiritualibus bonis. Item. Licet petere ab aliquo illud, ex cujus datione fit dantis conditio melior, sed ex hoc, scilicet quod aliquis dat eleemosynam, fit ejus conditio melior, quia per hoc meretur vitam æternam. Ergo non est illicitum eleemosynas petere.

Item. Indigentiæ pauperum non potest subveniri, nisi eorum indigentia sciatur; sciri autem non potest omnino, nisi necessitatem suam petendo exponat. Ergo si licitum est aliquibus quod sint in tali statu, quod rebus alienis indigeant ad sustentationem, licitum est quod eas petant; sed licitum est, quod aliqui in statu egestatis se ponant propter Christum, ut supra probatum est, in quo etiam si manibus operentur, oportet quod indigeant multis, ut Augustinus dicit in lib. *De opere monach.* Ergo licitum est eleemosynas petere.

Nunc quarto ostendemus quod prædictis mendicantibus eleemosynæ sunt dandæ. Primo per hoc quod habetur III *can. Joan.* : *Charissime, fideliter facis quidquid operaris in fratres, et hoc in peregrinos,* « et de quibus loquatur, subjungit : » *Pro nomine enim ejus profecti sunt.* Glossa : « Alienati a rebus propriis. » Et infra : *Nos ergo debemus suscipere hujusmodi.* Glossa : « Joannes omnia dimiserat, et se divitibus communerat, ut alacriores reddat et promptiores ad commiserendum pauperibus. » Ergo commendabile est dare eleemosynas illis qui pro nomine Christi sine rebus propriis vivunt.

Item. Matth. x, 41 : *Qui recipit justum in nomine justi,* Glossa : « Pro eo quod nominatur justus, » *mercedem justi accipiet.* Glossa : « Dicit ergo aliquis : ergo et pseudoprophetas et Judam proditorem suscipiemus. » Hoc Dominus procurans, dixit personas non esse suscipiendas, sed nomina, et mercede non carere suscipientem, licet indignus sit, qui suscipitur. Ex quo datet quod eleemosynæ sunt dandæ his qui habent nomen sanctitatis, etiam si indigni sint.

Item. Ad Rom. xv, commendat Apostolus Macedones et Achaicos de hoc quod probaverunt collationem facere in pauperes sanctos, ubi dicit Glossa : « Hi totos se dederunt divinis obsequiis, nihil mundanum curantes exemplum bonæ conversationis præbebant credentibus. Istis mittendam fecerant Achaici etMacedones collectam, per quam rem ad hujusmodi opera Romanos Apostolus invitat. » Ergo patet quod prædictis pauperibus eleemosynæ sunt dandæ.

Item. II ad Cor. viii, 14 : *Vestra abundantia illorum inopiam suppleat.* Glossa : « Illorum qui omnia mundi deserunt. » Ergo idem ut prius.

Item. Super illud II ad Thress. iii 13 : *Vos autem fratres, nolite deficere benefacientes,* Glossa : « pauperibus, » et alia Glossa :

« Quia etsi operentur, possunt tamen nonnullis indigere ; et ideo monet ne illi qui habebant unde servis Dei necessaria præberent, hac occasione pigrescerent. Non enim in reprehensionem venit, qui humanus est in largiendo, sed hic qui cum possit laborem ferre, otiose vult vitam agere. » Ergo patet quod servis Dei est laudabile eleemosynas dare, sive laborem sive non, etiam quando non laborantes reprehensibiles sunt.

Item. Hieronymus *cont. Vigilant.* : « Nec nos negamus cunctis pauperibus, et etiam Judæis et Samaritanis, si tanta sit largitas, stipes porrigendas ; » sed Apostolus docet faciendam quidem ad omnes eleemosynam, sed maxime ad domesticos fidei, de quibus et Salvator in Evangelio loquebatur : *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui vos recipient in æterna tabernacula.* Numquid isti pauperes inter quorum pannos et illuviem corporis flagrans libido dominatur, possunt habere æterna tabernacula, qui nec præsentia possident, nec futura ? Non enim simpliciter pauperes, sed pauperes spiritu beati appellantur ; de quibus scriptum est Psalm XL : *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem.* In vulgi pauperibus sustentandis nequaquam intellectu, sed eleemosyna opus, in sanctis pauperibus beatitudinis intelligentia, ut ei tribuat, qui erubescit accipere, et cum acceperit dolet, metens carnalia et seminans spiritualia. Ex quo patet quod melius est sanctis pauperibus dare eleemosynas quam quibuscumque aliis.

Item. II Cor. IX, super illud : *Dispersit, dedit pauperibus,* dicit Glossa : « Si hujus qui pauperibus largitur, merces magna est, quanto magis ejus qui ministrat sanctis : « Pauperes enim dici possunt, etiam qui mali sunt. » Et sic idem quod prius.

Item. Hieronymus super epistolam ad Gal., exponens illud : *Communicet autem is, qui catechizatur,* sic dicit : « His qui adhuc imbecilliores, et discipuli, et carnales erant, imperat ut quomodo ipsi a magistris spiritualia metunt, sic magistris carnalia præbeant, qui totos se divinæ eruditioni et studio tradentes, vitæ hujus necessariis indigent. » Ergo etiam non laborantibus corporaliter, sed ex toto se studio Scripturarum dantibus, eleemosynæ sunt dandæ.

Item. Hieronymus ad Paulinum : « Quem senseris tibi, aut semper aut crebro de nummis loquentem, excepta eleemosyna quæ indifferenter omnibus patet, institutorem potius habeto quam monachum. » Ex quo patet quod monachis et omnibus aliis eleemosynæ sunt dandæ, et quod eis licet loqui de eleemosyna petenda.

Item. Dicitur in decret. dist. 42 : « Si quis despicit eos qui fideliter agapes, id est convivia pauperum exibent, et propter honorem Domini convocant fratres, et voluerit communicare hujusmodi vocationibus parvipendens, quod geritur, anathema sit. » Ergo patet quod excommunicandus est, qui dicit eleemosynas indigentibus non esse largiendas.

Item. Prov. XXI, 13 : *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur.* Glossa : « Pauperis generaliter non egeni tantum, vel corporaliter infirmi. Nam qui criminibus alienis affectus non vult condolere, sed judicantis mavult tenere censuram, ostendit se nondum vitiorum fæcibus alligatum, neque auditu divinæ misericordiæ dignum. » Patet ergo quod omnibus pauperibus eleemosynæ sunt dandæ, etiam corpore validis.

Item. Super illud Psalm. CIII : *Producens fœnum jumentis, et herbam servituti hominum,* dicit Glossa : « Terra satiabatur *producens fœnum,* id est temporalia, jumentis, id est prædicatoribas, ut de Evangelio vivant, qui Evangelium annuntiant. Nisi terra producat fœnum, id est temporalia, non est irrigata, sed sterilis; quod si facit, ipse est fructus. » Et infra : « Debentur prædicatoribus temporalia, qui largiuntur spiritualia, de quibus dicitur : *Beatus qui prævoccupat vocem petituri.* Non ita debes agere bovi trituranti, ut mendico transeunti. Illi scilicet mendico das, quia legitur, *omni petenti da :* huic vero etiam non petenti dare debes. » Et infra : « Omni petenti da, quicumque sit, da, agnoscens in eo eum cui des, sed multo magis da servo Dei, millti Christi, et non petenti. » Ex quo patet, quod omnibus pauperibus etiam non petentibus eleemosynæ sunt dandæ, præcipue tamen prædicatoribus dari debent a suis auditoribus.

Item. Luc XVI, 9 : *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis,* Glossa : « Non quoslibet pauperes, sed eos qui possunt vos recipere in æterna tabernacula : sed maxime possunt in æterna tabernacula recipere pauperes propter Christum, qui etiam judices cum Christo erunt; » ergo eis præcipue sunt eleemosynæ faciendæ.

Nunc ultimo restat respondere his quæ in contrarium objiciuntur.

Ad id ergo quod primo objicitur, quod munera excæcant oculos sapientum, dicendum quod res temporales dupliciter accipi possunt. Uno modo, ad divitias augendas et congregandas, et talis

receptio munerum ex cupiditate procedit, quæ oculos cordis excæcat, et a justitia declinare facit. Alio modo ad necessitatem victus et vestitus, et ista munerum acceptio cupiditatem non habet annexam, unde non excæcat oculos, nec verba justitiæ facit mutare. Et hæc distinctio probatur per hoc quod habetur I Tim. ult. 8 : *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus.* Glossa : « Qui ultra tendit, malum invenit, » unde subditur : *Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli.*

Ad secundum dicendum, quod duplex est servitus. Est enim servitus timoris et amoris. Qui ergo accipit munera ex cupiditate, servus est timoris, quia quæ cum cupiditate acquiruntur, cum timore possidentur. Et ab hæc servitute liberi debent esse servi Christi. Rom. VIII, 15 : *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore;* sed qui accipit munera ex charitate, servus est amoris, et ab hac servitute non sunt liberi servi Christi ; unde Apostolus dicit, II Cor. IV, 5 : *Non nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Jesum.* Patet ergo quod ille qui propter officium charitatis implendum eleemosynas ad corporis sustentationem recipit, non incurrit servitutem, quæ sit indigna servis Christi, sed illam quæ competit servis Christi.

Ad tertium dicendum quod dare secundum se est laudabilius quam accipere, unde et Philosophus dicit in IV *Ethic.* quod « actus liberalitatis magis est in dando quam in accipiendo, quamvis liberalis det et recipiat ; nihil tamen prohibet receptionem esse meliorem ratione alicujus adjuncti, et hoc est per accidens. » Dicendum ergo, quod si in paupere nihil consideretur nisi receptio eleemosynæ tantum, beatior est dives, qui dat eleemosynas quam pauper qui recipit; sed talis potest esse causa recipiendi eleemosynam, quod magis merebitur recipiens quam dans, utpote si se in tali statu propter Christum constituerit, ut eleemosynas recipiat non quasi coactus, sed voluntarius pauper. Unde Glossa ibidem dicit : « Non illis qui relictis omnibus secuti sunt Dominum, divites eleemosynarios præponit, sed illos maxime glorificat, qui cunctis quæ possident in semet renuntiantes, nihilominus laborant manibus operando, ut operando, ut habeant unde tribuant necessitatem patienti. Et proculdubio hoc est laudabilius in illis duntaxat, qui ab aliis magis necessariis occupationibus vacant. Et ita tales si possent sine impedimento talium occupationum laborare et aliis dare

perfectius esset, ut etiam supra dictum est, cum de labore manuum agebatur. Nec tamen concedendum est, quod religiosi teneantur ad omne id quod prefectius est, sed ad illa tantum, ad quæ ex voto se astringunt.

Ad quartum dicendum, quod Ecclesia non gravatur, si tales de eleemosynis vivunt, quia modicis sunt contenti magnum fructum in Ecclesia facientes, imo in hoc Ecclesia maxime alleviatur, quia quod alii qui non sunt ita modicis contenti, cum magnis expensis faciunt, hoc idem per tales cum parvis sumptibus expletur. Nec in hoc pauperibus aliquid subtrahitur, quod tales de eleemosynis vivunt, quia talium consilio in inductione multo plura pauperibus dantur quam ipsi accipiant. Et præterea ipsi etiam omnia quæ habuerunt, pauperibus sunt largiti, unde multo plus in sumptibus pauperum posuerunt, quam illud quod de eleemosynis accipiunt.

Ad quintum dicendum, quod illud decretum perverse inducitur, quod patet ex hoc quod Gratianus dicit in capite sequenti. Verum his auctoritatibus prohibentur ab Ecclesia suscipi, non illi qui quondam fuerunt divites, et postea omnia reliquerunt, ut Petrus, et Matthæus, et Paulus, aut pauperibus distribuerunt, ut Zachæus, aut Ecclesiæ rebus adjunxerunt, sicut illi qui prædia sua vendentes, ponebant prætia ante pedes Apostolorum, ut essent illis omnia communia; sed illi qui in domibus parentum residentes, vel sua relinquere nolentes, Ecclesiasticis facultatibus pasci desiderant.

Ad sextum dicendum, quod Augustinus loquitur de illis, qui sunt otio dediti, qui in nullo possunt esse utiles illis a quibus pascuntur, tales enim necesse est ut adulentur ad hoc ut pascuntur. Tales enim pascere onerosum esset cuilibet, nisi favorem pascentis saltem adulationibus captarent. Sed illi qui pascuntur propter Christum, a quibus pascentes scilicet sperant spiritualia pro temporalibus quæ largiuntur, non oportet adulari, quia talibus non datur propter eos, sed propter illum cujus sunt servi, qui in eis recipitur, ut dicitur Matth. x, 40 : *Qui recipit vos me recipit*, ubi Glossa : « Quia non aliud recipit in Apostolis, quam quod in Christo est. » Et sic patet quod illi qui pauperes efficiuntur et mendicant et de eleemosynis vivunt propter Christum, non sibi necessitatem adulationis imponunt. Sed major necessitas adulationis et servitutis inest divitibus, quos oportet adulari principibus, ut divitias amplient et conservent. Unde dicit Chrysostomus *super Matth.* : « Adulari necesse est principes, et

milites, et subjectos, et multis indigere, et turpiter servire, et formidare, et suspicari, et timere eorum qui suspicantur oculos, et calumniantium ora et avarorum concupiscentias; sed non est paupertas aliquid tale, sed contrarium universum. »

Ad septimum dicendum, quod quamvis accipere non sit actus liberalitatis, nisi prout ordinatur ad dandum, tamen accipere necessaria ad victum, actus est humilitatis, in his qui tantum se humiliaverunt propter Christum, ut se subjicerent egestati, quæ quidem virtus est eminentior quam liberalitas.

Ad octavum dicendum, quod Augustinus in libro illo reprehendit monachos, qui volebant de eleemosynis vivere propter duo. Primo propter errorem in quem inciderant, ut scilicet dicerent manibus operari esse contrarium præcepto evangelico, quod habetur Matth. VI, 25 : *Nolite solliciti esse corpori vestro*, etc. Secundo, quia propter pigritiam a labore manuum desistebant, laboriosam vitam fugientes, quia in sæculo laboraverunt. Unde de his dicit quod nullo modo decet ut in ea vita, ubi senatores fiunt laboriosi, ibi stent opifices otiosi : eos autem qui in sæculo possessiones habuerunt unde viverent sine labore manuum, vel qui occupationibus Ecclesiasticis occupantur, non prohibet de eleemosynis vivere, exemplo eorum, quos tales fuisse in primitiva Ecclesia Hierosolymis dicit : et hoc manifeste patet verba libri diligenter intuenti. Et quamvis si non prædicent, non habeant potestatem vivendi de eleemosynis quasi operarii de mercede laboris, non tamen eis prohibetur quin sicut pauperes de eleemosynis vivant. Alio enim modo debetur eleemosyna pauperi, et alio modo prædicatori, ut dicit Glossa super illud Psalm CXIII : *Producens fenum jumentis.*

Ad nonum dicendum, quod, ut dictum est, prælatis victus necessaria a subditis accipere licet, qui laborant in Evangelio. Merces enim operi debetur, non potestati, aut auctoritati. Cum ergo religiosi ex commissione prædicantes similiter laborent, dignum est ut et ipsi ab his quibus prædicant necessaria victus accipiant. Sunt tamen et aliæ causæ, propter quas et religiosi etiam non prædicantes necessaria victus a fidelibus accipere possunt, puta, quia omnia sua propter Christi reliquerunt : vel quia ministrant altari, cujus sacrificium, ubicumque agatur, commune est toti populo fidelium : vel quia vacant studio sacræ Scripturæ, contemplationi, orationi, et aliis spiritualibus ad communem utilitatem totius Ecclesiæ.

Ad decimum dicendum, quod non est inconveniens illud, quod alicui datur pro mercede, alteri dari gratis et misericorditer. Unde victus qui ministratur prædicatoribus quasi debita merces laboris, potest omnibus pauperibus misericorditer, et meritorie dari, non ut debita merces, sed quasi subsidium charitatis.

Ad undecimum dicendum, quod mejus damnum sequebatur ex prædicatione pseudoapostolorum, quibus prædicandi occasionem Apostolus auferebat de sumptibus fidelium non videndo, cum contraria fidei prædicarent, quam de hoc quod Apostolus se labori manuum implicabat de proprio labore vivens. Nunc autem e converso, quia major profectus est Ecclesiæ fidelibus de hoc, quod aliqui exemplum humilitatis præbent in paupertate et mendicitate vivendo voluntarie propter Christum, et dimisso labore manuum, occupando se in his quæ pertinent ad salutem animarum, quam sequatur damnum de hoc quod aliqui turpiter de eleemosynis vivere volunt, et ideo non debent desistere pauperes Christi ab hoc quod de eleemosynis vivant ut aliis occasionem auferant.

Ad duodecimum dicendum, quod apud Judæos consuetudo erat ut doctoribus ab aliis subsidia vitæ ministrarentur : ita etiam inter cunctos fideles in consuetudinem venit divulgata Evangelica doctrina, quæ hoc ordinavit, unde etsi a principio conversionis gentium, quando adhuc in gentibus hoc non consuetum erat, dimittebant sumptus accipere propter scandalum, nunc tamen hoc scandalum, nunc tamen hoc scandalum non est timendum, et præcipue in illis qui modico victu et vestitu sunt contenti, de quo multo plures ædificantur, quam scandalizantur. Qui enim de hoc scandalizantur, Pharisæorum scandalum sibi inducunt, quod Dominus parvipendere jubet, Matth. xv Secus autem esset si eleemosynam acciperent non solum ad necessitatem victus, sed ad laute vivendum, vel ad divitias congregandas.

Ad decimum tertium dicendum, quod eadem ratione probari posset quod virginitas non sit bona, quia hoc Hieronymus dicit *contra Vigilantium* prædictam rationem facientem : « Si omnes virgines fuerint, nuptiæ non erunt, interibit humanum genus; » et infra : « Rara est virtus, nec a pluribus appetitur, atque utinam hoc omnes essent quod pauci sunt, de quibus dicitur : Multi sunt vocati, pauci vero electi. » Ex quo patet solutio prædictæ objectionis. Opera enim perfectionis tantæ difficultatis sunt, quod paucorum est se ad ea extendere. Nec dicendum quod timendum sit quod dum omnes eis inhærent, mundus pereat,

Ad ea autem quibus ostendere nituntur, quod non liceat mendicando eleemosynas petere, hoc modo respondendum est. Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur : « *Omnino indigens et mendicus non erit inter vos,* non prohibetur, quin aliquis statum, mendicitatis vel paupertatis assumat. Sed quia non ita derelinquatur ab aliis, ut in talem statum incidat, id quo eum oporteat de necessitate mendicare, et hoc patet id quod præcedit : *Divem et propinquum repetendi non habetis potestatem,* et Glossa ibi dicit : « Licet omnes proximi nostri sint, illis tamen maxime misericordia impendenda est qui Christi nobiscum sunt membra. » Ex quo patet quod ubi præcipitur misericordia, non prohibetur mendicitas.

Ad secundum dicendum, quod Glossa exponit de pane spirituali, unde dicit : « Non vidi justum derelictum a Deo, nec semen ejus quærens panem spiritualem, id est indigere pane verbi Dei, quia verbum Dei semper cum eo est. » Si tamen de pane materiali intelligatur, intelligendum est quod justi non quærunt panem ex necessitate quasi derelicti a Deo, cum dicatur Heb. ult. 5 : *Non te deseram neque derelinquam,* non tamen excluditur quin illi qui sunt justi, voluntarie se possint exponere paupertati propter Christum, quod tamen forte temporibus Psalmistæ factum non erat, quia perfectionis opera tempori gratiæ servabantur.

Ad tertium dicendum, quod non est inconveniens quod illud quod alicui in pœnam infligitur, ab alio voluntarie assumptum in justitiam vertatur, sicut aliqui propter scelera quæ committunt, rebus suis spoliantur, et tamen ad perfectionem justitiæ pertinet, quod aliquis rebus propriis se spoliet propter Christum. Et similiter mendicitas quamvis aliquibus malefactoribus indicatur a Deo in pœnam, nihil tamen prohibet quin voluntarie assumpta propter Christum, ad perfectionem justitiæ pertineat.

Ad quartum dicendum, quod per illam Glossam prohibetur quod aliquis non petat ex cupiditate, alias Glossa non concordaret textui : in textu enim dicitur : *Ut nullius aliquid desideretis.* Ex cupiditate autem quærunt non qui necessaria victus et vestitus petunt, sed qui ultra hoc quærunt, unde divites fieri possunt, ut patet per hoc quod dicitur, I Tim. VI, ut supra dictum est.

Ad quintum dicendum, quod duplex est mendicitas, coacta scilicet et voluntaria. Coacta mendicitas, quia contra voluntatem est, periculum impatientiæ habet annexum. Voluntaria autem

mendicitas, quæ non ex cupiditate procedit, ut dictum est, humilitatis meritum habet adjunctum. Unde Augustinus per verba illa non prohibet mendicitatem voluntariam, sed docet occasionem necessariæ mendicitatis vitandam esse a pauperibus Christi, dum manibus laborant, quod patet per hoc quod dicit : « Ut non compellantur egestate necessaria petere. »

Ad sextum dicendum, quod Hieronymus loquitur de petitione et acceptione eorum quæ sunt ultra necessarium victum, quod patet ex hoc quod loquitur Nepotiano presbytero, qui de rebus mundi sufficienter habebat ad vitam sustentandam : unde patet quod non est ad propositum.

Ad septimum dicendum, quod lex illa loquitur de validis mendicantibus, qui nullam utilitatem reipublicæ afferebant, sed otiose viventes usurpabant illud quod aliis pauperibus debebatur, quod patet ex hoc quod lex eos inertes nominat, sicut sunt guliardi, et alii similes, qui victum ab hominibus quærunt otiose viventes, quod non nisi perversissime in religiosos retorqueri potest, et tamen non oportet quod peccatum semper sit gravius quod gravius punitur : quia pœnæ peccatoribus infliguntur non solum propter vindictam culpæ, sed etiam propter correctionem vel ejus qui peccavit, vel aliorum. Unde pro minori peccato aliquando aliquis gravius punitur, quando homines ad peccatum illud sunt proniores, ut terrore pœnæ magis caveant. Capitulum autem inductum loquitur de pœna quæ inducitur ad vindictam peccati tantum.

Ad octavum dicendum, quod illi de quibus Augustinus loquitur, non solum petebant necessaria victus, sed aliquid ultra ad divitias congregandas : nec habebant veram sanctitatem, sed simulatam. Quod patet ex hoc quod dicit, quod « exigebant sumptus lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretium sanctitatis, » et hoc proculdubio reprehensibile erat.

Ad nonum dicendum, quod erubescentia semper est de turpi, turpe autem pulchro opponitur : unde secundum differentiam pulchri oportet accipere differentiam turpitudinis et ruboris. Est enim duplex pulchritudo. Una spiritualis, quæ consistit in debita ordinatione et affluentia bonorum spiritualium : unde omne quod procedit ex defectu spiritualis boni, vel quod interiorem inordinationem ostendit, turpitudinem habet. Alia est pulchritudo exterior, quæ consistit in debita ordinatione corporis, et affluentia exteriorum rerum, quæ ad corpus ordinantur. Et e con-

verso inordinatio corporis, vel defectus temporalium rerum exteriorem quamdam turpitudinem habet. Et sicut utraque pulchritudo delectat et desideratur, ita utraque turpitudo erubescentiam parit. Verecundatur enim aliquis de hoc quod est pauper, vel de hoc quod est de corpore vitiatus, vel de hoc quod est inscius, vel inordinata gessit. Quia igitur turpitudo interior semper est reprobanda, ideo omne quod habet erubescentiam prædictæ turpitudinis, reprobandum est. Nec est instantia de confessione peccatorum, quia confitens non erubescit de confessione, sed de peccato quod confessio manifestat. Defectus autem exteriorum vel turpitudo a sanctis viris contemnitur, et quandoque perfectionis studio ab eis assumitur propter Christum. Unde illud quod habet erubescentiam illius turpitudinis, non semper est reprobandum, imo quandoque maxime laudatur, quando propter humilitatem assumitur. Mendicare autem habet erubescentiam huic secundæ turpitudini respondentem; quia omnis mendicans se pauperem ostendit, et quodammodo se subjicit ei a quo mendicat quæ ad defectum exteriorem pertinent : unde mendicitas propter Christum assumpta non solum non est reprobanda, sed maxime laudanda.

Ad decimum dicendum, quod ille a quo eleemosyna petitur, non debet habere tœdium, si ordinate ab eo petatur, et ideo quando aliquis ordinate eleemosynam petit scilicet ad necessitatem sustentandam, non est in culpa qui petit, sed ille qui ad tædium removendum dat. Si autem inordinate petatur, petens etiam peccat.

Ad ea vero quibus ostendere nituntur, quod religiosi prædicantes non possunt de eleemosynis vivere, vel eleemosynas petere, per ordinem deinceps respondendum est.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis prædicatores de eleemosynis vivant, non tamen sequitur quod adulentur. Quamvis enim qui sine adulatione prædicant, non habeant gratiam apud malos, qui dicuntur homines carnales, et habent tamen gratiam apud bonos : et ideo quandoque si sine adulatione prædicant, coguntur defectus multos pati, quando scilicet in illos incidunt apud quos sine adulatione gratiam habere non possunt : quandoque autem sine egestate sunt, quando in illos incidunt quorum sine adulatione gratiam habent : unde et Christus hospitium quandoque habere non poterat, quandoque etiam invitabatur a multis, et mulieres quæ eum sequebantur, de suis facultatibus ei ministrabant, ut dicitur, Luc. VIII. Ita etiam Apostoli quandoque

multas penurias sustinebant, quandoque autem abundabant in utrisque modeste se habentes, Phil. ult. 12 : *Scio et abundare, et penuriam pati.* Et has etiam vicissitudines pauperes prædicatores nostri temporis experiuntur frequenter.

Ad secundum dicendum, quod prædicatores eleemosynas petentes non faciunt aliquid, in quo sit occasio avaritiæ. Avaritia enim est immoderatus amor habendi : velle autem victum et vestitum ad necessitatem non est immoderatum. I Tim. ult. 8 : *Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus.* Unde pauperes qui petunt necessaria victus et vestitus, et aliorum quæ humana vita exigit, non sunt in aliqua occasione avaritiæ.

Ad tertium dicendum, quod prædicatores non debent quærere temporalia quasi ex principali intentione, ut in eis finem constituant, possunt tamen quærere secundario, ut sustententur ad Evangelium prædicandum, quod primo quærere debent, Matth. VI, 36 : *Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus.* Glossa : « Hic aperte ostendit ista non esse petenda tanquam bona nostra, etsi necessaria. Regnum enim petendum est, et in eo finis noster est ponendus, propter quem omnia faciamus, verbi gratia. Manducemus ut evangelizemus, non evangelizemus ut manducemus. »

Ad quartum dicendum, quod sicut supra probatum est, sumptus quem prædicatores accipiunt, debetur dupliciter. Uno modo ex debito legalis justitiæ, sicut quando pactum intervenit inter operantem et eum cui operatur, ita quod operarius potest alium compellere ad solvendum. Alio modo, ex debito justitiæ amicabilis, sicut quando aliquis amicabiliter alteri de suo labore servit, debitum est ut alius ei suo modo vicem rependat, quamvis non possit eum per judicium compellere, hos enim duos justitiæ modos Philosophus distinguit in VIII *Ethicor.* Dico ergo quod quando aliquis prælatus alicui plebi præficitur, hoc modo ad invicem colligantur, quod subditi possunt a prælato spiritualia petere, et prælati a subditis temporalia : sed ab aliis qui non sunt prælati, non possunt subditi spiritualia exigere, nec e converso ipsi possunt eos cogere ad solvendum temporalia, quamvis ex licentia prælatorum spiritualia seminent, nisi forte quantum ad omnia vicarii prælatorum constituantur. Patet igitur quod diversimode accipiunt sumptus pauperes qui omnino nihil impendunt, et religiosi qui non sunt prælati, sed prædicant de licentia prælatorum et prælati, quia alii pauperes totaliter accipiunt gratis, unde in eis est pura mendicitas. Sed prædicantes qui non sunt

prælati, accipiunt sicut mercedem debitam, unde habent potestatem accipiendi, quamvis non coactivam, prælati autem etiam coactivam habent potestatem. Si tamen ille qui potest aliquid ex potestate accipere, petat non quasi debitum, sed quasi omnino gratuitum, nulli facit injuriam, sed in se humilitatem commendabilem reddit.

Ad quintum dicendum, quod Apostolus volebat ostendere quod ipse poterat sumere sumptus a fidelibus eadem ratione qua alii Apostoli accipiebant, et ideo ut ostenderet se eamdem habere potestatem, primo ostendit se Apostolum esse, sicut et alii Apostoli erant.

Ad sextum dicendum, quod pseudoapostoli usurpabant sibi indebite sumptus fidelium tripliciter : Primo, quia falsa prædicabant et contra evangelicam doctrinam, ut patet Rom. ult. super illud : *Rogamus autem vos fratres,* quod Glossa de pseudoapostolis exponit, « qui credentes cogebant judaizare. » Secundo, quia prædicabant non missi a veris Apostolis, unde Apostolus vocat eos, ad Galat. II, *subintrantes.* Tertio, quia auctoritative exigebant ac si essent Apostoli. Et hæc tria deficiunt in proposito, unde ratio non valet.

Ad septimum dicendum, quod prædicti religiosi prædicantes petunt quod est eis debitum per secundum modum justitiæ, quia debitum justitiam respicit, sed in hoc commendabiliores sunt, quia hoc quod est debitum ut gratuitum petunt.

Ad octavum dicendum, quod prælati recipientes a populo decimas et oblationes, etsi ipsi solvant per se debito modo spiritualia seminando, possunt tamen ad majorem plebis utilitatem etiam alios cooperatores habere, unde nulla injuria fit plebi, si plus de temporalibus conferant quam sit statutum, quando et plus de spiritualibus eis impenditur, quam prælati teneantur, et præcipue ex quo non potestative accipitur, sed charitative et humiliter petitur.

Ad nonum dicendum, quod unusquisque abrenuntiare potest ei, quod sibi debetur; unde etsi prælati ex debito teneantur providere eis, quos mittunt ad prædicandum, possunt tamen qui mittuntur huic debito abrenuntiare. Nec tamen in hoc aliquod gravamen ingeritur illis ad quos mittuntur, cum ab eis ultra necessaria victus non petant, nec etiam ista exigant coactive, sed charitative prout unusquisque destinavit in corde suo, in hoc exemplum Apostoli imitantes II Cor. cap. VIII et IX.

Ad decimum dicendum, quod hypocritæ propter hoc a Domino redarguuntur, quia per orationem, et alia quæ superstitiose agebant, solum intendebant ad quæstum. Unde Glossa ibi : *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi,* « qui vestra superstitione nihil intenditis, nisi ut prædam de subjecta plebe faciatis; » hoc autem de aliquo judicare est temerarium, cum pertineat ad intentionem cordis.

Ad undecimum dicendum, quod ad infames personas prædicatores declinare non debent, ita quod eorum infamia in prædicatores retorqueri possit ; sic enim prædicatio venit in contemptum, quia, sicut dicit Gregorius : « Cujus vita despicitur, consequens est, ut ejus prædicatio contemnatur, et sic loquitur Glossa inducta. Si autem ad peccatores declinent, qui eorum consortio meliores reddantur, et ipsi exinde non infamentur, laudabile est, quia hoc Dominus legitur fecisse, unde Matth. IX, 11 : *Videntes hoc Pharisæi, discipulis ejus dicebant : Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester?* ubi et Glossa dicit : quod « Dominus suis in hoc misericordiæ exemplum dedit. » Si tamen illi ad quos declinant, hoc sibi pro gratia non imputant, eorum culpa est, non illorum qui ad eos declinant.

Ad duodecimum dicendum, quod illi qui evangelizant, etsi accipiant ab eis quibus prædicant necessaria vitæ, non tamen Evangelium vendunt, quia non habent finalem intentionem ad ea quæ accipiunt, ut supra dictum est. Unde I Tim. v, super illud : *Qui bene præsunt presbyteri,* etc. dicit Glossa : « Boni dispensatores et fideles non solum honorem sublimi præveniri debent, sed et terreno, ut non contristentur; » et infra : « Necessitatis ergo est accipere, unde vivitur, charitatis est præbere. Non tamen venale est Evangelium, ut pro his prædicetur, sed pro æternis. Si enim venderent magnam rem, vili vendunt : accipiant ergo sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a Domino. Non enim a populo redditur quasi merces, propter quam scilicet finaliter serviatur illis, qui sibi in charitate serviunt Evangelii, sed tanquam stipendium datur, quo, ut possint laborare, pascantur. »

Ad decimum tertium dicendum, quod quamvis potuerit esse aliqua species mali accipere victum a gentibus, quibus fides prædicabatur, propter hoc quod non erat eis consuetum, ut supra dictum est ; tamen nunc species nulla mali apparet, divulgata Evangelii doctrina, quæ hæc deberi evangelizantibus ordinavit, et præcipue illis qui non quærunt ad superfluitatem, sed ad neces-

sitatem, et de quibus constat, quod non propter hoc labori Evangelii se exponunt ut lucrentur, cum hoc quod propter Evangelium accipiunt, multo sit minus, eo quod ab eis in sæculo relictum fuit propter Christum.

Ad ea vero quibus ostendere nituntur, quod talibus eleemosynæ non sunt dandæ, jam per ordinem respondendum est.

Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur : Voca pauperes, a quibus in præsenti nil potes expectare, intelligendum est, quod excluditur intentio retributionis in præsenti, non autem possibilitas eventus, cum nullus sit pauper, a quo aliquis non possit juvari in præsenti, quandoque aliquo casu emergente. Et quod ita debeat intelligi, patet per Glossam, quæ ibi dicit : « Si intendis invitare ut inviteris, ibi potes falli. » Nec tamen intelligendum est, quod semper retributione æterna careat, si aliquis divites vel amicos ad convivium vocet, cum hoc possit ex charitate procedere, et propter Deum fieri, unde Glossa ibi dicit, quod « qui pauperes vocat, in futuro præmium percipiet ; qui amicos, fratres et divites vocat, recipit mercedem suam. » Sed si hoc propter Deum facit in exemplo filiorum Job, « sicut cætera fraternæ dilectionis officia, ipse qui jussit remunerat. » Nec tamen intelligendum est, quod si fratres et familiares propter solam familiaritatem vocentur, quod sit peccatum, quamvis merito æterno careat. Unde Glossa ibid. dicit : « Fratres, amicos, et divites alterutrum convivia celebrare non quasi scelus interdicit, sed ostendit non valere ad præmia vitæ. »

Ad secundum dicendum, quod verbum Augustini intelligendum est in illo casu, in quo loquitur Sapiens Ecclesiast. XII, 4 : *Da misericordi, et ne suscipias peccatorum,* ubi dicit Glossa : « Peccatoribus pro eo quod peccatores sunt, noli communicare, sicut qui nutriunt histriones, cum esuriant Christi pauperes. » Qui autem dat indigenti peccatori, non quia peccator est, sed quia homo est, non peccatorem, sed justum nutrit, quia culpam non diligit, sed naturam, unde quando eleemosyna datur alicui propter hoc quod peccator est, vel ut peccator sit, magis esset ei subtrahenda. Nec tamen sequitur, quod pauperibus Christi qui manibus non laborant, eleemosynæ non sunt dandæ. Non enim ex hoc injustitiam incurrunt, cum non laborando non peccant, ut supra ostensum est. Et si etiam peccatores essent, non tamen eis daretur, propter hoc quod sunt peccatores, sed quia sunt indigentes.

Ad tertium dicendum, quod ei qui inordinate petit, non est

danda res petita, sed correptio; sed ei qui ordinate petit, danda est res, si facultas adsit. Unde Gregorius XXI. *Moral.,* super illud *Job. :* « Si negavi, quod volebant pauperibus, » dicit : « Per hæc dicta vir sanctus ostendit non solum ad inopiam pauperibus, sed etiam ad habendi desiderium deservisse. Sed quid, si ipsa vellent pauperes, quæ fortasse accipere non expediret? An quia in Scriptura sacra pauperes humiles dici solent, ea sola æstimanda sunt, quæ pauperes accipere volunt, quæ humiles petunt? Et proculdubio oportet ut incunctanter detur, quidquid cum vera humilitate requiritur, id est quod non ex desiderio, sed ex necessitate postulatur. Nam valde jam superbire est extra metas inopiæ aliquid desiderare. » Patet ergo quod petentibus ad necessitatem danda est indubitanter res, sed petentibus ad superfluitatem danda est correptio.

Ad quartum dicendum, quod tunc in pœnam subtrahenda est eleemosyna petentibus, quando ex acceptis occasionem injustitiæ manifeste accipiunt, nec tamen etiam ita sunt eis subtrahendæ, quin in ultima necessitate eis subveniatur. Religiosi autem pauperes non ex eleemosynis acceptis ad injustitiam abutuntur, sed magis per eas ad justitiæ opera sustentantur, unde ratio non est ad propositum.

Ad quintum dicendum, quod Ambrosius non dicit pensanda esse in his, quibus datur eleemosyna, debilitatem corporis et verecundiam, quasi rationes dandi, quia ratio dandi est indigentia ejus cui datur, sed quasi rationes quare his magis dari debeat. Unde non sequitur quod non debilibus vel his quæ non verecundantur accipere, non sit dandum, sed quod debilibus et verecundis magis sit dandum, cæteris paribus, quia prædictæ duæ conditiones non sunt solæ, quæ debeant movere ad magis dandum, sed multæ aliæ, sicut bonitas personæ, propinquitas, indigentia et multa hujusmodi. Nec tamen verecundia accipiendi est tantum in illis, qui sua violenter amiserunt, sed etiam in illis qui voluntarie sua dimiserunt propter Christum, cum quandoque æqualiter utrique ingenuas natales habeant, quos verecundia prodit, quamvis forte voluntarii pauperes magis verecundiam rationi subjiciant, sicut et ceteras passiones.

Ad sextum dicendum, quod cum multæ sint conditiones, quare alicui potius sit eleemosyna danda quam alteri, ut dictum est, non potest ex una sola conditione absolute concludi quod tali sit eleemosyna semper magis danda, ut puta quod magis indigenti

semper magis sit danda. Unde si aliæ conditiones præponderent in alio minus indigente, est magis dandum ei. Inter omnes autem conditiones efficacior est debitum, ut dicit Philosophus in IX *Ethic.* Quia magis debemus reddere debitum, quam gratiam impendere, nisi multæ conditiones ex alia parte præponderarent, ut ibidem dicitur; unde cum prædicantibus debeantur necessaria victus quasi stipendia quædam, ut dictum est, his potissime sunt eleemosynæ dandæ, præcipue si indigeant, nisi multum ex alia parte præponderarent aliæ conditiones.

Ad septimum dicendum, quod sicut duplex est felicitas, spiritualis scilicet et temporalis, ita duplex miseria, scilicet temporalis et spiritualis. Quamvis ergo voluntarii pauperes non sint miseri spirituali miseria, quæ simpliciter miseria est, cum Dominus beatos eos vocet, Matth. v, et Luc. vi, possunt tamen temporali miseriæ esse subjecti, unde et de temporalibus est eis misericordia exhibenda.

Ad octavum dicendum, quod propinquitas est una de conditionibus, quæ facit quod alicui sit magis dandum, non tamen est sola; et ideo non oportet quod semper magis propinquis magis detur, ut ex dictis patet.

CAPUT VIII.

Tertia pars principalis totius operis : In qua ostenditur quomodo religiosorum famam corrumpere nituntur, in multis eos frivole impugnando; et primo quod habitum vilem et humilem deferant.

Nunc accedendum est ad refellendum ea quæ a prædictis malignantibus in religiosorum infamiam proferuntur, quod ex eorum præsumptione procedit, quia ut Gregorius dicit in V *Moral.* : « Nequaquam quis sanctorum neglecta corrigere præsumeret, nisi de se prius meliora sensisset. » Unde Hieronymus Sabinianum super hac materia sic alloquitur : « Ne tibi solus videaris errasse, simulas nefanda de servis Dei, nesciens quod iniquitatem in alterum loquaris, et ponas in cœlum os tuum. Nec mirum si a te qualescumque servi Domini blasphementur, cum patremfamilias Beelzebub, vocaverint patres tui. » Et ne quid eis ad malitiam desit, dupliciter pervertunt judicium, scilicet male judicando de rebus et male judicando de personis. Et hæc duplex judicii perversitas distinguitur in Glossa I Cor. iv, super illud : *Nolite ante*

tempus judicare, unde dicit : « Cavendum est ne perniliosa opinatione fallamur, ut quia non possumus hominum indagare conscientiam de ipsis rebus habeamus veram certamque sententiam, hoc modo, ut si nesciamus, an ille vel ille homo sit impudicus pudicusve, vel justus, vel injustus, oderimus tamen impudicitiam et injustitiam, et justitiam pudicitiamque diligamus, et hæc appetenda, illaque vitanda in Dei veritate conspiciamus, ut cum de ipsis rebus quod appetendum est, appetimus, et quod devitandum est devitamus, ignoscatur nobis, quod de hominibus aliquando, imo assidue non vera sentimus. »

Quia vero perversitas judicii de rebus perniciosior est, ut ibidem habetur per Glossam : « Periculosiori morbo primitus occurrentes; primo videamus, qualiter judicium pervertunt in rebus, deinde qualiter in personis. » In rebus siquidem pervertunt judicium dupliciter. Primo manifesta bona quæ a religiosis aguntur, prava esse judicando, secundum illud Eccl. XI, 33 : *Bona in mala convertens insidiatur, et in electis imponet maculam.* Secundo, quæ bene et male possunt fieri, illicita asserendo. In hoc autem quod bona quæ a religiosis aguntur, judicant esse mala, se ipsos condemnant, et eos contra quos loquuntur, maxime commendabiles ostendunt. Se quidem condemnant, quia sibi bona displicere ostendunt; unde de talibus dicit Gregorius in VI *Moral. :* « Nunc malus bonis derogat, et recta quæ agere negligit, hæc in aliis obtrectando, lacerare non cessat. » Commendabiles etiam ex hoc illos contra quos loquuntur, ostendunt, in eis Danielis innocentiam ostendentes, de quo dixerunt principes Babylonis, Dan. VI, 5 : *Non inveniemus Danieli huic aliquam occasionem, nisi forte in lege Dei sui.* Glossa : « Felix conversatio, in qua inimici culpam non inveniunt, nisi in lege quam custodit; » ita et prædicti malignantes in lege Dei quam religiosi custodiunt, occasionem detractionis inveniunt eos in contemptum inducentes.

Primo, ex ipso habitu humilitatis quem deferunt.

Secundo, ex officio charitatis quæ proximis impendunt, dum aliis serviunt justa posse aliorum negotia charitative pertractando.

Tertio, ex hoc quod non habentes hic manentem civitatem, de loco ad locum discurrunt ad fructificandum in populo Dei.

Quarto, de hoc quod studio vacant.

Quinto, de hoc quod verbum Dei ordinate et gratiose proponunt. Ad hoc etiam refertur, quod in eis paupertatem et mendicitatem et doctrinam contemnunt et fructum animarum, quem in

populo faciunt ex licentia prælatorum, de quibus supra tractatum est.

Utilitatem vero vestium in religiosam vitam agentibus contemptibilem multipliciter nituntur ostendere.

Primo ex hoc quod Dominus dicit, Matth. VII, 15 : « *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium,* eos qui vilibus vestibus induuntur, ex hoc intendentes suspectos reddere, quod sint falsi prophetæ. » Item, Apocalypsis VI, super illud : *Ecce equus pallidus,* etc. dicit Glossa : « Videns diabolus nec per apertas tribulationes, nec per apertas hæreses posse se proficere, præmittit falsos fratres, qui sub habitu religionis obtinent naturam et rufi et nigri equi, pervertendo fidem » : et ex hoc arguunt ut supra.

Item. Dicunt antiquis temporibus a sede Apostolica Episcopis Galliæ esse mandatum, ut eos corrigant, qui dissimilem habitum aliis volebant assumere sub quadam specie sanctitatis humilioribus induti, quod mandatum Papæ in registro Romanæ Ecclesiæ habetur, ut dicunt, quamvis in corpore decretorum non contineatur. Ex quo volunt habere, quod homines ad minus in sæculo viventes, humilioribus vestibus non utantur, quam alii sui status.

Item. Augustinus dicit in tertio libro *De doctrina christiana* : Quisquis rebus temporalibus restrictius utitur quam se habent mores eorum cum quibus vivit, aut intemperans, aut superstitiosus est. » Ex quo patet quod vituperabile est quod aliquis utatur vilioribus vestibus, quam illi cum quibus vivit.

Item. Hieronymus dicit *ad Nepotianum :* « Vestes pullas æque vita ut candidas. Ornatæ et sordidæ pari modo fugiendæ, quia alterum gloriam redolet, » et ita videtur, quod vituperabile sit viles vestes portare.

Item. Romanorum XIV, 17 dicitur : *Non est regnum Dei esca et potus.* Glossa : « Non interest omnino quid alimentorum, vel quantum quis capiat, dum id faciat pro congruentia hominum cum quibus vivit, et personæ suæ, et pro valetudinis suæ necessitate. » Ergo pari ratione nec ad virtutem omnino interest quibus vestibus utatur homo, dummodo pro congruentia personæ suæ hoc faciat, et ita non videtur esse religio in hoc, quod aliquis in signum contemptus mundi habitum vilem exterius portet.

Item. Hypocrisis videtur esse maximum peccatorum, unde Dominus in Evangelio contra hypocritas plus invehitur quam contra

alios peccatores. Et Gregorius in I *Pastor.* : « Nemo amplius in Ecclesia nocet quam qui perverse agens, nomen vel ordinem sanctitatis tenet. » Sed sub vilitate vestium latet hypocrisis ; pretiositas autem vestium ad delicias carnis pertinet, vel etiam aliquem motum superbiæ occasionaliter inducit. Ergo vituperabilius est excedere in vilitate vestium quam in pretiositate.

Item. In Domino Jesu Christo omnis religionis et sanctitatis perfectio fuit : sed ipse portavit vestem pretiosam, scilicet tunicam inconsutilem, quæ desuper erat contexta per totum, ut dicitur Joannis, IX ; in quo videtur, quod erat facta tali opere, sicut panni consuuntur acu cum auro et serico, et quod pretiosa esset, patet ex eo quod milites eam dividere noluerunt, sed sortem super eam miserunt. Ergo hoc ad religionem non pertinet, quod aliquis vilibus vestibus induatur. Item, Dominus Papa pretiosis et sericis vestibus utitur, et Reges etiam antiquitus purpureis vestibus utebantur ; nec laudabile eis esset, si viliores vestes assumerent. Ergo pari ratione, nec in aliis laudabile est, si viliores vestes assumant, quam suus status requirat, et sic per hujusmodi in contemptum inducunt habitus humilitatem.

Hoc autem quantum sit contrarium veritati, patet per illud quod dicitur XXI, quæst. 4 : « Omnis jactantia et ornatura corporalis a sacrato ordine aliena est. Eos ergo Episcopos, vel clericos qui se fulgidis et claris vestibus ornant, emendari oportet : quod si in hoc permanserint, epitimio contra dantur. » Et infra : « Igitur si inventi fuerint deridentes eos qui vilibus et religiosis vestibus amicti sunt, per epitimium corrigantur. » Priscis enim temporibus omnis sacratus vir cum mediocri aut vili veste conversabatur. Omne quippe quod non propter necessitatem suam, sed propter venustatem accipitur, elationis habet calumniam, quemadmodum Magnus ait Basilius. Patet ergo quod vilitas vestium est amplectenda, et pretiositas fugienda, et quod graviter puniendi sunt, qui contra vilitatem vestium loquuntur.

Item. Eorum falsitas apparet exemplo Joannis Baptistæ, de quo Matth. III dicitur, quod *habebat vestimentum de pilis camelorum,* ubi dicit Glossa : Qui pœnitentiam prædicat, habitum pœnitentiæ prætendit. In eo vilitas vestis et sibi laudatur quorum usus in divite arguitur. » Et alia Glossa dicit ibidem, quod « servus Dei non debet habere vestimentum ad decorem, vel ad delectationem, sed tantum ad tegendam nuditatem. » Et Marc. I, super illud : *Erat Joannes vestitus pilis,* dicit Glossa : « Conveniens vestis

prædicatori. » Ex quibus patet, quod servi Dei et præcipue qui pœnitentiam prædicant, debent vilibus vestibus indui.

Item. Probatur exemplo antiquorum prophetarum, de quibus dicitur ad Hebr. XI : *Circumierunt in melotis, in pellibus caprinis,* Glossa : « Ut Helias et alii. » Melus est animal, quod et taxus dicitur, cujus pellis melota dicitur, et est valde hispida, vel melota est vestis de pilis camelorum, ut patet ibi per Glossam.

Item. Probatur Beati Hilarionis exemplo et Arsenii et aliorum patrum in eremo, de quibus narratur in eorum gestis, quod vilissimis vestibus induebantur.

Item. Apocalyp. II : *Dabo duobus testibus meis, et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amicti saccis,* Glossa : « id est, prædicantes pœnitentiam, et exemplo ostendentes. »

Item. Alia Glossa ibi : « Et ad exemplum eorum debetis prædicare. » Ex quo iterum aperte habetur, quod debent vilibus indui, præcipue pœnitentiam prædicantes.

Item. Quod vilitas vestium sit apprbanda et pretiositas reprobanda, aperte ostendit Gregorius in Homilia : *Homo quidam erat dives,* sic dicens : « Sunt nonnulli, qui cultum subtilium pretiosarumque vestium non putant esse peccatum, quod videlicet, si culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quod dives qui torquebatur apud inferos, bysso et purpura indutus fuisset. Nemo quippe vestimenta præcipua nisi ad inanem gloriam quærit, videlicet ut honorabilior cæteris esse videatur. Nam quia pro sola inani gloria vestimentum pretiosum quæritur, ipsa res testatur, quod nemo vult ibi pretiosis vestibus indui, ubi ab aliis non possit videri. Quam culpam possumus melius vilis indumentis virtute ex diverso colligere, quia si abjectio pretiosi indumenti virtus non esset, Evangelista de de Joanne tam vigilanter non diceret : *Erat Joannes indutus pilis camelorum.* »

Item. I Pet. III, 3 : super illud : *Quarum non sit extrinsecus,* etc. dicit Glossa sicut Cyprianus ait : « Serico et purpura indutæ, Christum induere non possunt. Auro et margaritis et monilibus adornatæ, ornamenta cordis et corporis perdiderunt. Quod si Petrus mulieres quas admonet coercendas, quæ excusare possunt cultus suos per maritos, quanto magis ad virginem observare fas est, cui nulla sui cultus competit venia? » Ex quo patet, quod etiam in clericis multo amplius reprehensibilis est habitus ornatus.

Item. Illud per quod virtus mentis manifestatur, per se loquendo, est laudabile, quamvis eo possit aliquis in superbiam uti, sed vilitas vestium est hujusmodi. Unde Hieronymus dicit ad Rusticum monachum, « Sordes vestium candidæ mentis indicia sunt. Vilis tunica contemptum sæculi probat, ita dumtaxat ne animus timeat, ne habitus sermoque dissentiant. » Ergo vilitas vestium secundum se est sectanda, dummodo superbia removeatur.

Item. Illud quod divinam misericordiam promeretur, non potest esse malum ; sed per vilitatem vestium divinam misericordiam promeruerunt, etiam maximi peccatores. Unde III Regum, XXI, 27, dicitur de impiissimo Achab, quod *cum audisset sermones Heliæ, scidit vestimenta sua, et operuit cilicio carnem suam, jejunavitque et dormivit in sacco.* Unde Dominus de eo dixit ad Heliam : *Nonne vidisti Achab humiliatum coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus ejus.* Et tamen non fuit vera humilitas cordis, ut ubidem Glossa dicit et Jonæ. III, dicitur, quod abjecit rex vestimentum suum a se, et indutus est sacco, et sedit in cinere, et hoc idem aliis præcepit. Ergo vilitas vestium est Deo accepta.

Item. Philosophus probat in X *Ethic.*, quod « virtutes non solum in interioribus actibus, sed in extorioribus etiam consistunt, » et loquitur de moralibus virtutibus ; humilitas autem quædam moralis virtus est ; non enim est intellectualis neque theologica. Ergo non solum in iteriori consistit, sed etiam in exterioribus. Cum ergo ad humilitatem pertineat, quod homo contemnat se ipsum, hoc etiam ad humilitatem pertinebit, quod contemptibilibus exterius utatur.

Item. Malum nunquam palliatur, nisi sub eo quod habet speciem boni : sed hypocritæ sua mala palliant sub vestium vilitate. Ergo vilitas vestium quantum est in se, habet speciem boni. Ergo secundum se commendabilis est, etsi ea aliqui abuti possint.

Item. Sicut jejunium et eleemosyna sunt pœnitentiæ instrumentum, ita et vilitas vestium est laudabilis ; sed jejunium et eleemosyna per se sunt laudabilia ; ergo et vilitas vestium per se est laudabilis, quamvis eis aliqui abutantur. His igitur consentientes, dicimus vilitatem vestium per se loquendo commendabilem, utpote et pœnitentiæ et humilitatis actum, quamvis etiam aliqui vilibus utantur vestibus, qui pretiosioribus secundum sui status conditionem licite uti possent, sicut qui secundum status

sui conditionem licite carnibus uti possent, et non jejunare, commendabiliter a carnibus abstinent et jejunant. Per accidens tamen potest esse malum utrumque, ut si ex prædictis perturbentur illi, cum quibus nos socialiter vitam agere oportet : vel etiam si aliquis pœnitentiæ operibus ad inanem gloriam abutatur, sicut et de oratione, et de jejunio, et de eleemosyna Dominus Matth. VI, docet.

Ad primum ergo dicendum, quod ex hoc quod falsi prophetæ vestimentis ovium utuntur ad deceptionem, vilitas vestium non est reprobanda, sed magis commendanda. Non enim vilitate vestium malitiam suam obtegerent, nisi vilitas vestium speciem boni haberet, alias Scriptura qua hæretici abuntuntur, ut dicitur II Petri ultimo, reprobanda esset, et similiter pietas, cujus speciem hæretici habent, ut dicitur II Tim. III. Unde et Glossa dicit Matth. VII ibidem, quod « non a veste, sed ab operibus prophetæ falsi cognoscuntur. » Et infra dicit, quod « oves non debent pelles suas deponere, etsi aliquando lupi eis se contegant. »

Ad secundum dicendum, quod diabolus ministros suos sub religionis habitu non obtegeret ad decipiendum, nisi religiosus habitus quantum in se est, speciem boni haberet. Nec tamen boni debent a tali habitu abstinere, nec ex tali habitu aliqui judicandi sunt mali, ut patet ex Glossa inducta, quæ habetur Matth. VII. Unde et Hieronymus dicit in libro *Contra Elvidium :* « Numquid virginitatis est culpa, si simulator virginitatis in crimine est? »

Ad tertium dicendum, quod illa prohibitio non fuit facta : quia vilitas vestium reprobanda esset, sed quia forte aliqui ad deceptionem vilitate vestium utebantur.

Ad quartum dicendum, quod Augustinus loquitur, quando ex restrictione vitæ turbatur societas inter eos quos oportet socialiter vivere. » Si enim simpliciter esset intelligendum, tunc jejunaret, ubi alii non jejunant, reprehensibilis esset, quod manifeste apparet falsum.

Ad quintum dicendum, quod Hieronymus in verbis præmissis non vilitatem vestium cavendam esse docet, sed abusum, ut scilicet ex vilitate vestium aliquis in elationem non incidat, alias sibi contrarius esset, qui ad vilitatem vestium Rusticum monachum inducit, et eam in Pammachio viro nobilissimo commendat, ut patet in Epistola ad Pammachium de morte Paulinæ.

Ad sextum dicendum, quod usus exteriorum rerum dupliciter considerari potest. Uno modo, ex natura ipsarum rerum, et sic

est indifferens; alio modo ex fine ad quem ordinatur, et secundum hoc in usu exteriorum rerum illud quod est ordinabile ad meliorem finem, est commendabilius, sicut abstinentia ciborum, quæ ordinabilis est ad concupiscentiam carnis domandam, est commendabilior quam communis victus, quo quis utitur cibis cum gratiarum actione cujus contrarium Jovinianus hæreticus asserebat, ut patet per Hieronymum, qui hunc et alios ejus errores condemnat. Similiter etiam vilitas vestium ordinatur ad humiliandum animum, et etiam ad corpus domandum, unde etiam pari ratione vilitas vestium secundum se magis commendabilis est quam habitus communis, et hoc modo, sicut in jejunio consistit religio, ita etiam in vestium vilitate.

Ad septimum dicendum, quod ex hoc quod hypocrisis, quæ sub vilitate vestium latet, est magnum peccatum, non potest haberi quod vilitas vestium sit deterior quam pretiositas. Non enim hoc modo comparatur vilitas vestium ad hypocrisim, sicut pretiositas earum ad delicias carnis, vel ad superbiam. Pretiositas enim vestium per se et directe ad prædicta vitia ordinatur, unde excessus in pretiositate vestium, per se loquendo, vituperabilis est. Vilitas autem vestium non ordinatur per se directe ad hypocrisim, sed hypocrisis est abusio quædam ejus, sicut et cæterorum operum sanctitatis. Et quia quanto aliqua res est sanctior, tanto abusus ejus est vituperabilior, ex hoc quod hypocrisis est magnum peccatum, manifeste commendabilis redditur vilitas vestium, et cætera exteriora pœnitentiæ opera, quibus hypocrisis abutitur. Non tamen concedendum est, quod hypocrisis, simpliciter loquendo, sit maximum peccatorum : quia infidelitas, qua quis mentitur de Deo, est gravior quam simulatio, qua quis mentitur de se ipso.

Ad octavum dicendum, quod non est credibile, quod Dominus Jesus Christus pretiosis vestibus indueretur, qui Joannem commendabilem ostendit, quod non erat mollibus indutus, alioquin Pharisæi qui exteriorem sanctitatem ostentabant, sicut de eo dicebant, quod erat vorax et potator vini, et publicanorum amator, ita et de eo dixissent quod esset mollibus indutus. Milites etiam qui ei illudebant, non eum veste purpurea induissent in signum regiæ dignitatis, si tunica inconsutilis auro et serico contexta fuisset, sed quod tunicam ejus milites dividere noluerunt, hoc non fuit propter pretiositatem vestis, sed propter numerum, quia quatuor partibus superfuerat quas milites de vestibus Christi fecerunt; et si divisa fuisset, omnino fuisset inutilis, in quo mani-

feste apparet quod non erat de pretiosa materia. Nihilominus tamen secundum Glossam ibi notatur sacramentum Ecclesiasticæ unitatis.

Ad nonum dicendum, quod quidam sunt status hominum, quibus est habitus determinatus, sicut quælibet religio suum determinatum habitum habet. Ita etiam antiquis temporibus reges et in dignitatibus constituti determinatos habitus habebant quasi suæ dignitatis insignia, et sic etiam nunc summus Pontifex determinato habitu utitur. Unde sicut religioso unius religionis non licet assumere viliorem habitum, qui suæ religionis metas excederet, quamvis intra metas habitus suæ religionis si vilioribus utatur, non sit reprehensibilis, sed laudetur, ita etiam non fuisset laudabile in antiquis principibus, nec modo esset in summo Pontifice, si viliorem habitum assumeret extra metas habitus consueti. Secus autem est de principibus et aliis hominibus qui non habent certum habitum et determinatum. In eis enim non est vituperabile, si vilioribus utantur quam eis convenire possit secundum suum statum. Unde II Reg. vi, 20, dicitur quod Michol deridens David, ait : *Quam gloriosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancillas servorum suorum, et nudatus est quasi si nudetur unus de scurris!* David respondit : *Ludam et vilior fiam plusquam factus sum, et ero humilis in oculis meis*; et Esther, xiv, 16 : *Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbiæ et gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, et non portem illud in diebus silentii mei.* Ex quo patet quod etiam regibus et principibus est laudabile quod humilibus sint contenti, quando sine scandalo fieri potest, et sine detrimento propriæ auctoritatis.

CAPUT IX.

Quomodo religiosos impugnant quantum ad opera charitatis.

Nunc secundo videndum est, qualiter in sugillationem religiosorum proponunt quod religiosi de aliorum negotiis se intromittunt, inducentes illud quod habetur I ad Thess. iv, 11 : *Operam detis, ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis*, Glossa : « dimissis alienis, quod vobis utile est in emendationem vitæ. »

Item. II ad Thess. iii, 11 : *Audivimus inter vos quosdam ambu-*

lantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. Glossa : « De alienis hoc modo merentur pasci, quod factum abhorret disciplina dominica. »

Item. II ad Tim. II : *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus,* Glossa : « quibuslibet ; » sed frequenter aliena negotia sunt sæcularia, et ita ex his volunt habere, quod religiosi de aliorum negotiis se intromittere non debeant, quod est expresse contra sententiam Jacobi Apostoli dicentis, Jacob. I, 27 : *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem hæc est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum.* Glossa : « Succurrere eis qui carent præsidio in tempore necessitatis. »

Item. Rom. ult. 1 : *Commendo vobis Phœbem sororem nostram,* Glossa : « Ea pro aliquo negotio tunc temporis Romam profecta est. » Unde subdit Apostolus : *Et assistatis ei in quocumque negotio vestri indiguerit.*

Item. ad Gal. ult. 2 : *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi.* Patet ergo quod commendabile est quod aliquis ex charitate alterius negotia gerat, ut sua ; sed tamen hoc potest dupliciter male fieri. Uno modo, quando aliquis est curiosus pertractator aliorum negotiorum, quod omnino negligit sua, et hoc prohibet Apostolus, I ad Thess. IV, dicens : *Operam detis, ut quieti sitis,* Glossa : « a curiositate ; » *et ut vestrum negotium agatis,* Glossa : « dimissis alienis. » Ad hoc enim dimittere aliena jubet, ut sua quisque pertractet. Alio modo, quando aliquis cooperatur aliis in turpibus negotiis, vel etiam turpi intentione, et hec etiam prohibet idem Apostolus II ad Thess. ult. Unde dicit Glossa super illud : *Curiose agentes.* Hoc modo merentur pasci, quod factum abhorret disciplina dominica. Eorum enim Deus venter est, qui fœda cura necessaria sibi provident. In hoc enim quod ventrem pascere intendebant, ostenditur turpis intentio ; in hoc vero quod turpi cura hoc agebant, tangitur turpe negotium.

Et per hoc patet responsio ad duo prima.

Ad tertium dicendum, quod sæcularia negotia sunt illa, ut Glossa ibidem dicit, cum animus occupatur colligendæ cura pecuniæ sine labore corporis, ut faciunt negotiatores et hujusmodi ; et talibus negotiis religiosi se implicare non debent, ut scilicet pro aliis negotientur, vel aliqua hujusmodi exerceant ; sed præter hæc de aliorum negotiis nihilominus se misericorditer intromittere possunt, sicut dando consilium, vel intercedendo, vel aliquo simili modo.

CAPUT X.

Quomodo religiosos impugnant quantum ad discursum pro salute animarum.

Nunc tertio videamus, quomodo religiosos incusant de discursu, inducentes illud quod Apostolus dicit, II Thess. ult. 11 : *Audivimus quosdam inter vos ambulare inquiete.* Ex quo eos gyrovagos appellant.

Item. In eorum irrisionem inducunt, quod Augustinus in lib. *De opere monach.*, quosdam monachos notans, ait : « Nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes. »

Item. Marc. VI, 10 : *Quocumque introieritis in domum, illic manete.* Glossa : « Alienum est a prædicatore per domos cursitare, et hospitii jura mutare. »

Item. Luc. X, 7 : *In eadem autem domo manete.* Glossa : « Non est de domo in domum vaga facilitate demigrandum, ut in hospitali amore servetur constantia. »

Item. Ad hoc facere videtur quod dicitur Isa. XXX, 7 : *Ideo clamavi super hoc : Superbia tantum est, quiesce :* Glossa : « in terra tua. »

Item. Hier. XIV, 10 : *Populus hic dilexit movere pedes suos, et quievit, et Domino non placuit.* Hæc autem irrisio non est nova, sicut Dionysius narrat in epistola ad Apolophanium; ipse gentilis existens Paulum irredebat, vocans mundi circuitorem, quippe qui præceptum Domini diligenter implebat dicentis, Marc. ult. 15 : *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ;* et Joan. XV, 16, Dominus discipulis dixit : *Ego elegi vos ut eatis et fructum afferatis.* Hic etiam prædicatorum discursus significatus fuit, Job. XXXVII, 11 : *Nubes spargunt lumen suum, quæ illustrant cuncta per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit ad omne quod præcepit illis super faciem orbis terrarum.* Glossa : « Nubes spargere, est prædicatores sanctos exempla vitæ et agendo et loquendo dilatare, quæ lustrant cuncta per circuitum, quia prædicationis luce mundi fines illuminant. »

Item. Job. XXXVIII, 25 : *Quis dedit vehementissimo imbri cursum?* quod de cursu prædicationis, Glossa exponit, et Gregorius in *Moral.*

Item. Zachar. VI, 7 : *Qui autem erant robustissimi, exierunt et*

quærebant discurrere per omnem terram, quod Glossa de Apostolis et aliis prædicatoribus exponit.

Item. Ad Rom. ult. super illud : *Salutate eos qui ex Narcissi domo.* Glossa : « Narcissus iste dicitur fuisse presbyter, qui, sicut in aliis codicibus legitur, peregrinando confirmabat sanctos fratres. »

Item. Isa. XXVII, 6 : *Qui ingrediuntur impetu ad Jacob,* Glossa : « ad prædicandum, *implebunt faciem orbis semine,* Glossa : « Semine prædicationis ; » et in Psalmo XVIII, 5 : *In omnem terram, exivit sonus eorum.*

Item. Prov. XVI, 3 : *Discurre, festina, suscita amicum tuum,* Glossa : « A somno peccati, » excitatur autem aliquis a somno peccati per prædicationem ; ergo discursus prædicantium ad salutem animarum est commendandus.

Item. Ezech. I, 13 : *Hæc erat visio discurrens in medio animalium.* Super quo dicit Gregorius in V homilia, I part. super Ezech. : « Hi qui animarum custodes sunt, et pascendi gregis onera susceperunt, mutare loca minime permittuntur. Hi autem qui amore Domini in prædicatione discurrunt, rotæ ejus ignis ardens sunt, qui cum ex ejus desiderio per varia loca discurrunt, unde ipsi ardent, et alios incendunt. » Ex hac autem auctoritate duo habentur, scilicet quod alii possunt prædicare quam prælati, et quod illi prædicatores debent per diversa loca discurrere, non in uno loco manere.

Item. Super illud : *Cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, ut sonus castrorum.* Homilia VIII, I part. super *Ezech.* dicit Gregorius : « Alia sunt castra prædicantium qui huc illucque pro colligendis animabus in sancti operis procinctu laborant. » Ex omnibus igitur prædictis patet quod prædicantium discursus ad salutem animarum procurandam commendandus est. Sciendum est quod discursus tripliciter in sacra Scriptura vituperatur. Uno modo, quando ex inconstantia mentis procedit, vel animi levitate, et hoc præcipue accidit in illis qui sine aliquo fructu discurrunt. Alio modo, quando ex concupiscentia terrenorum ad lucra quærenda discurritur. Tertio modo, quando per hoc incitatur malitia ad aliqua mala procuranda, et de his tribus habetur in canon. Judæ 11 : *Væ illis qui in via Cain abierunt, et errore Balaam mercede effusi sunt,* in quo ostenditur intentio nocendi. *Hi sunt in epulis suis maculæ, convivantes sine timore, semetipsos pascentes, nubes sine aqua, quæ a ventis circumferuntur,* in quo tangitur con-

cupiscentia impellens ad motus; *arbores autumnales infructuosæ,* in quo ostenditur quod ex levitate sine fructu discurrunt. Quod ergo Apostolus arguit quosdam de inquietudine, discursum ex levitate procedentem reprehendit, vel etiam et concupiscentia, quod patet ex hoc quod in Glossa subjungitur : « Qui fœda cura pastum sibi quærebant per curiosam inquietudinem. »

Similiter quod dicit Augustinus : « quosdam monachos nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes, » arguit eorum discursum ex levitate procedentem, vel potius ex cupiditate. Unde subjungit quod « propter lucrum quærendum discurrebant, » et in hoc reprehensibiles erant.

Quod etiam dicitur, Marc. VI et Luc. X, manifeste prohibet discursum de domo in domum, id est de hospitio in hospitium, ad quod frequenter concupiscentia inducit, ut scilicet contingit in illis, quibus ea quæ habent non sufficiunt, lautiora quærentes, unde de domo in domun discurrunt.

Quod autem dicitur, Isa. XXX, pertinet ad animi levitatem, per quam homo qui in Deo fixus non est, ad diversa dicurrit, in quibus quietem invenire possit. Unde hoc ad litteram dicitur contra Judæos, qui divino auxilio non contenti, in Ægyptum descendere volebant, ut Ægytiorum patrocinio salvarentur. Similiter quod dicitur Hier. XIV, ad discursum ex levitate procedentem referendum est, quod patet ex hoc quod dicit : *Qui dilexit movere pedes suos.* Eis enim qui ex levitate moventur, hoc ipsum quod circumeunt, appetibile videtur : unde Glossa exponit ibi motum pedum de motu affectuum.

CAPUT XI.

Quomodo religiosos impugnant quoad studium.

Nunc quarto videndum est, quomodo in religiosorum sugillationem inducant, quod studio vacant. Dicitur enim II ad Thim. III, 7, in derogationem quorumdam, per quos pericula Ecclesiæ imminebunt, quod *erunt semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes,* et ita ex hoc ipso suspectos eos reddere volunt, quod studio vacant.

Item. Gregorius in XIII lib. *Moral.*, super illud Job. XVI : *Hostis meus terribilibus oculis me intuitus est.* « Sicut incarnata veritas in prædicationem suam pauperes idiotas et simplices elegit, sic e contrario damnatus ille homo, quem in fine mundi apostata

angelus assumet ad prædicandum falsitatem suam, astutos ac duplices, atque hujus mundi scientiam habentes, electurus est. » Unde ex hoc ipso eos quasi prænuntios Antichristi insimulant; quia prædicationis officium scientia fulgentes exercent.

Item. Apoc. XIII, 11 : *Vidi aliam bestiam ascendentem de terra, et habebat cornua duo similia agni.* Glossa : « Descripta tribulatione quæ erit per Antichristum, et suos principes, subjungit aliam quæ fiet per Apostolos quos ipse per totum mundum sparget. »

Item. Glossa : *Ascendentem,* id est in prædicatione proficientem. Item, super illud : *Habebat duo cornua,* Glossa : « Quia simulabunt se habere innocentiam et puram vitam, veram doctrinam, et miracula quæ Christus habuit, et suis discipulis dedit, vel duo testamenta sibi usurpabunt, » et ita videtur quod illi qui cum scientia duorum testamentorum in prædicatione proficiunt sanctitatem simulante, sint Apostoli Antichristi.

Item. I ad Corinthios VIII. 1 : *Scientia inflat, charitas vero ædificat;* sed religiosi præcipue humilitatem sectari deberent; ergo deberent a studio scientiæ abstinere.

Item. De beato Benedicto qui fuit præcipuus in religione, dicit Gregorius in II *Dial.* quod « recessit a studio litterarum scienter nescius, et sapienter indoctus. » Unde ad ejus exemplum deberent religiosi scientiæ studium deserere.

Item. Apostolus II ad Thess. III, arguit eos qui relicto opere manuali, curiositati vacabant et otio; sed curiositas in studio scientiæ consistit; ergo non deberent religiosi ab opere manuali desistere ut studio vacarent. Hujus autem cogitationis ipsi auctores non sunt, sed Julianus apostata, qui ut Ecclesiastica narrat historia, servos Christi a studio litterarum coercuit, cujus imitatores se ostendunt qui religiosis studium interdicunt, manifeste contra auctoritatem Scripturæ loquentes. Dicitur enim Isai. V, 13 : *Propter captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.* Glossa : « Quia noluit habere. » Non autem voluntarius defectus scientiæ puniretur, nisi studium scientiæ laudabile esset.

Item. Oseæ IV, 5 : *Nocte tacere fecit matrem suam, conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam, quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.* In hoc etiam manifeste ostenditur quomodo defectus scientiæ graviter punitur.

Item. In Psalmo CXVIII, 66 : *Bonitatem et disciplinam et scien-*

tiam doce me. Glossa : « *Bonitatem,* id est charitatem inspira; *disciplinam,* id est patientiam da; *scientiam,* id est mentem illumina. » Scientia enim utilis est qua sibi homo innotescit.

Item. Hieronymus ad *Rusticum monachum :* « Nunquam de manu et oculis tuis recedat liber. » Et infra : « Ama scientiam Scripturarum et carnis vitia non amabis. » Idem in Epistola ad *Paulinum monachum :* « Sancta rusticitas solum sibi prodest, et quantum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tamen nocet, si contradicentibus non resistat, » in quo manifeste sanctorum scientia præfertur simplicium sanctitati.

Item. In eadem numeratis sacræ Scripturæ libris subjungit : « Oro te, frater charissime, inter hæc vivere, ista meditari nihil aliud nosse, nihilque aliud quærere. Nonne videtur tibi jam hic in terris regni cœlestis habitaculum? » Ex quo patet, quod cœlestis conversatio est in studio sacræ Scripturæ commorari.

Quod autem illis qui ad prædicationis officium deputantur, præcipue studium Scripturarum conveniat, patet per illud quod dicit Apostolus, I Timoth. IV, 13 : *Dum venio, attende lectioni, exhortationi, et doctrinæ.* Ex quo patet, quod exhortari et docere volentibus necessarium est studium lectionis.

Item. Hieronymus *ad Rusticum monachum :* « Multo tempore disce quæ postmodum doceas, » et idem ad eumdem : « Si clericatus te titillat desiderium, discas quod possis docere. »

Item. Gregorius *in Pastorali :* « Nimirum necesse est, ut qui ad prædicationis officium excubant a sacræ lectionis studio non recedant. »

Item. Vita religiosorum præcipue ad contemplationem ordinatur, sed pars contemplationis est lectio, ut Hugo de Sancto Victore dicit. Ergo religiosis studio vacare competit.

Item. Illi præcipue sunt ad scientiam capiendam idonei qui a carnalibus curis magis sunt separati, Isa. XXVIII, 9 : *Quem docebit scientiam et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, parvulos ab uberibus;* et Comment. dicit in VII *Phys.* quod « castitas et aliæ virtutes quibus concupiscentiæ carnis reprimuntur, præcipue valent ad acquirendas scientias speculativas. » Cum igitur religiosi concupiscentiæ carnis domandæ magis inserviant per continentiam et abstinentiam eis præcipue studium litterarum competit.

Item. Quod non solum studio litterarum sacrarum, sed etiam studio litterarum sæcularium laudabiliter vacare possint, expres-

se habetur per Hieronymum in Epistola *ad Pammachium monachum* : « Si adamaveris captivam mulierem, scientiam scilicet sæcularem et ejus pulchritudine captus fueris, decalva eam, atque illecebras crinium atque ornamenta verborum cum remotis unguibus seca, lava eam prophetali nitro, et tunc requiescens cum illa, dicito : Sinistra ejus sub capite meo, et dextra illius amplexabitur me, et multos tibi fœtus captiva dabit, ac de Moabitide efficietur Israelitis. » Ex quo patet, quod et monachis licet sæculares scientias addiscere, dummodo ea ibi quæ reprehensibilia inveniuntur, secundum regulam sacræ Scripturæ resecentur.

Ittem. Augustinus in II *De doctrina christiana*, dicit : « Philosophi qui vocantur, si qua vera et fidei nostræ accommoda dixerunt, maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis tanquam ab injustis possessoribus in usum nostrum vendicanda. »

Item. Daniel I, super illud : *Posuit autem Daniel in corde suo*, etc. dicit Glossa : « Qui de mensa regis non vult comedere, ne polluatur, si sapientiam et doctrinam Ægyptiorum sciret esse peccatum, nunquam didicisset. Didicit autem, non ut sequatur, sed ut judicet, atque convincat. Si quis enim imperitus hujus artis adversus mathematicos scribat, aut expers philosophiæ, contra Philosophos agat, quis etiam ridendus irridendo non rideat? »

Ex quibus omnibus patet, quod studium in religiosis est comcommendandum, et præcipue sanctarum Scripturarum, et maxime in illis qui ad prædicandum deputantur. Quod ergo dicitur II ad Timoth. III : *Semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes,* non in reprehensionem dicitur, quod semper discant, sed quia ad scientiam veritatis non perveniunt : et hoc contingit illis quorum studium eos a fidei veritate seu rectitudine errare facit. Unde et ibidem sequitur : Homines corrupti mente, reprobi circa fidem.

Ad id quod Gregorius dicit, quod Antichristus habebit prædicatores mundi scientiam habentes, dicendum, quod intelligit de illis qui humana utentes scientia, inducunt populum ad mundi desideria et peccata. Unde Gregorius statim subjungit auctoritatem Esaiæ XVIII, 1 : *Væ terræ cymbalo alarum quæ mittit in mari legatos suos, et in vasis papyri super aquas,* quod exponens ibidem dicit : « Ex papyro quippe charta est. Quid itaque per papyrum, nisi scientiæ sæcularis designatur? Vasa igitur papyri

sunt præcordia sæcularium doctorum. In vasis igitur papyri legatos super aquas mittere est, prædicationem suam in sapientium carnalium sensibus ponere, et refluentes populos ad culpam vocare. »

Ad aliud dicendum, quod illa Glossa loquitur de prædicatoribus, quos Antichristus post suum adventum per mundum sparget, sicut per multa quæ ibi dicuntur, apparet. Nec tamen propter hoc est scientia duorum testamentorum reprobanda in religiosis, quia illi ea abutuntur, nisi dicatur, quod innocentia et puritas vitæ sunt reprobanda, quia illi ea simulabunt, quod est absurdum.

Ad illud quod objiciunt, quod *scientia inflat,* dicendum, quod intelligendum est, quando scientia est sine charitate : unde Glossa ibidem dicit : « Scientia inflat, si sola est. » Et infra : « Addite ergo scientiæ charitatem, et utilis erit scientia. » Unde in illis qui charitatis operibus insistunt, minus est periculosa scientia, si tamen propter hoc vitanda esset quia inflat, quandoque pari ratione bona opera vitanda essent, quia Augustinus dicit, quod « superbia bonis operibus insidiatur, ut pereant. »

Ad id quod quarto objicitur de beato Benedicto, dicendum, quod ipse non discessit a studio quasi scientiam horrens, aut studium, sed sæcularem vitam et societatem formidans. Unde Gregorius de eodem præmittit, quod « Romæ liberalibus studiis litterarum traditus fuerat, sed cum in his multos per abrupta vitiorum pergere cerneret, eum quem quasi in ingressu mundi posuerat, retraxit pedem, ne si quid de scientia ejus attingeret, ipse quoque postmodum quasi in immane præcipitium totus iret. » Et ideo etiam nunc laudabiliter faciunt, qui sæculari vita studientium relicta ad religionem transeunt, in qua studio vacare possunt.

Ad ultimum dicendum, quod curiositas superfluam curam importat et inordinatam, unde non solum in studio litterarum, sed in omnibus studiis ad quæ animus occupatur, superflua cura, quæ curiositatem facit, reprehensibilis est. In prædicta tamen auctoritate Apostoli reprehenditur eorum curiositas, qui fœda cura alienis negotiis se ingerebant, ut ventrem pascerent, ut patet per Glossam ibidem. Dicere autem eos otio deditos, qui studio sacræ Scripturæ vacant, est contra id, quod habetur in Glossa supra illud Psal. CXVIII : *Defecerunt oculi mei,* quæ dicit : « Sicut non est otiosus, qui verbo Dei tantum studet, nec pluris est qui extra operatur, quam qui studium cognoscendæ divinitatis exercet. Ipsa etiam sapientia maxi-

mum opus est, et antefertur Maria quæ audiebat, Marthæ quæ ministrabat. »

CAPUT XII.

Quomodo religiosos impugnant, quoad ordinatam prædicationem.

Nunc quinto videndum est quomodo in religiosis ordinatam et compositam prædicationem vituperant inducentes illud quod, habetur I Cor. I, 17 : *Non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi.* id est Glossa : « Non in lepore et ornatu verborum, quia prædicatio Christiana non indiget pompa et cultu sermonis, ne videatur esse ex versutia et calliditate humanæ sapientiæ, non ex veritate; sicut pseudoapostoli in sapientia humana Christum prædicabant eloquentiæ studentes, » unde volunt concludere, religiosos esse pseudoapostolos, quia eloquenter et ornate verbum Dei proponunt.

Item. I ad Corinth. II, 1 : *Ego cum venissem ad vos veni non in sublimitate sermonis.* Glossa : « Secundum logicam, scilicet ut logicis rationibus uterer. *Aut sapientiæ,* Glossa : « Secundum physicam, ut physicis speculationibus illud firmarem. » Et infra : *Et sermo meus, et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis.* Glossa : « Quia et si persuasibilia fuerunt verba mea, non tamen per humanam sapientiam, ut verba pseudoapostolorum. » Ex hoc autem idem concludunt, quod superius.

Item. II Corinth. II, 6 : *Nam et si imperitus sermone, sed non scientia,* Glossa : « Qui non orno verba. » Et infra quod ait : *Imperitus sermone,* non ad Apostolos pertinet, qui non erant eloquentes, sed ad pseudo, qui componebant verba, quos præferebant Corinthii causa accurati sermonis, cum in religione vis sermonis necessaria sit, non sonus vocis, » et ex hoc arguunt idem quod prius.

Item. Nehemiæ, ultimo 24 : *Filii eorum ex media parte loquebantur azotice ; et loquebantur juxta linguam populi, et objurgavi eos, et maledixi.* Per azoticum autem sermonem, Glossa interpretatur eloquium rhetoricum et physicum. Ergo excommucandi sunt qui verbis sacræ Scripturæ eloquentiam rhetoricam, vel sapientiam philosophicam immiscent.

Item. Isaiæ I, 12 : *Vinum tuum mixtum est aqua;* vinum autem

significat sacram doctrinam, ut patet per Glossam. Ergo illi qui sacræ Scripturæ admiscent aquam humanæ sapientiæ, reprehensibiles sunt.

Item. Isaiæ xv, super illud : « *Nocte vastata est Ar.* Glossa : « *Ar* id est adversarius, scilicet sapientia sæcularis, quæ adversaria est Deo, cujus murus dialectica arte constructus nocte vastatur et conticescit. » Ex quo etiam patet reprehensibiles esse eos, qui in sacra doctrina sæculari sapientia vel eloquentia utuntur.

Item. Proverb. VII. super illud : *Lectulum meum stravi tapetibus pictis ex Ægypto.* Glossa : « In tapetibus pictis de Ægypto ornatus eloquentiæ, vel dialecticæ artis versutia, quæ ab ethnicis originem sumpsit, intelligitur, per quam hæretica mens sensum pestilentis doctrinæ quasi meretrix torum facinoris se texuisse gloriatur. » Ex quo etiam videtur, quod pernitiosum sit sapientia et eloquentia sæculari in sacra doctrina uti.

Item. I Tim. III, 7 : *Oportet autem illum scilicet Episcopum testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat,* Glossa : « Id est in contemptum apud fideles et infideles, sed per hoc quod aliqui religiosi eloquenter et ordinate prædicant, Episcopi veniunt in contemptum apud populum, qui taliter non prædicant. » Ergo talis prædicatio religiosorum periculosa est Ecclesiæ Dei.

Ad horum autem responsionem accipienda sunt verba Hieronymi ita scribentis ad magnum urbis Romæ oratorem : « Quod quæris cur in nostris opusculis sæcularium litterarum interdum ponamus exemplum, et candorem Ecclesiæ ethnicorum sordibus polluamus, responsum breviter habeto. Numquam hoc quæreres, nisi te totum Tullius possideret, si Scripturas sanctas legeres, si interpretes earum, omisso Volcatio, evolveres. Quis enim nesciat in Moyse et in Prophetarum voluminibus quædam assumpta de Gentilium libris, et Salomonem Philosophis uti, et proposuisse multa et aliqua respondisse ? » Et infra prosequens in tota epistola tam ostendit scriptores Canonis, quam expositores eorum, omnes a tempore Apostolorum usque ad sua tempora sacræ Scripturæ immiscuisse sapientiam et eloquentiam sæcularem : unde multis doctoribus enumeratis subjungit : « Qui omnes in tantum Philosophorum doctrinis atque sententiis suos referserunt libros, ut nescias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem sæculi, an scientiam Scripturarum. » Et in fine epistolæ concludit :

« Quæso, ut suadeas ei, scilicet qui super prædictis eum reprehendebat, ne vescentium dentibus edentulus invideat, et oculos caprearum talpa contemnat. » Ex quo patet, quod commendabile est quod aliquis eloquentiam et sapientiam sæcularem ad obsequium divinæ sapientiæ trahat et quod hoc reprehendentes sunt, sicut cæci invidentes videntibus quæcumque ignorant blasphemantes, ut dicitur in *Canon. Judæ.*

Item. Augustinus in IV libro *De doctrina christiana :* « Porro qui non solum sapienter, verum etiam qui eloquenter vult dicere (quoniam profecto plus proderit, si utrumque potuerit), ad legendos, vel audiendos, et exercitatione imitandos eloquentes eum mitto. » Patet ergo, quod in sacra Scriptura curandum est, ut homo eloquenter et ornate loquatur, ut magis sermo proficiat audientibus.

Item. In eodem libro : « His aliquis forsan quærit, utrum auctores nostri qui canonem nobis saluberrima auctoritate fecerunt, sapientes tantum, an eloquentes sint nuncupandi, » et ostendit eos eloquentes fuisse, et ornatu verborum per colores rhetoricos usos esse : unde concludit : « Quapropter et eloquentes quidem non solum sapientes Canonicos nostros auctores fateamur, talique eloquentia usos, qualis personis ejusmodi congruebat. »

Item. In eodem libro : « Oportet eloquentem ecclesiasticum, quando suadet aliquod quod agendum est, non solum docere ut instruat, et delectare ut teneat : sed etiam flectere ut vincat, » et hæc tria quomodo a sacris doctoribus fieri habeant, per ornatissimas locutiones sanctorum Patrum ostendit. Ex quibus omnibus patet, eos qui prædicando, vel legendo sacram Scripturam docent, eloquentia uti debere, et sapientia sæculari. Hoc etiam patet per Gregorium et Ambrosium et alios, qui ornatissime sunt locuti. Augustinus etiam et Dionysius et Basilius multa in suis libris de sapientia sæculi interseruerunt : sicut patet legentibus, et intelligentibus eorum scripta. Apostolus etiam Paulus auctoritatibus ethnicorum in sua prædicatione est usus ut patet Act. XVII, et ad Tit. I.

Item. Gregorius in IX lib. *Moral.*, exponens *illud Job,* IX « Qui facis Arcturum et Orionas, » etc., sic dicit : « Hæc quippe astrorum nomina a cultoribus sapientiæ carnalis inventa sunt. Sic ergo in sacro eloquio sapientes Dei sermonem trahunt a sapientibus sæculi, sicut in eo pro utilitate hominis vocem in se humanæ passionis ipse conditor hominum sumit Deus. » Ex quo

iterum patet, quod doctoribus sacræ Scripturæ convenit eloquentia et sapientia sæculari uti. Sciendum est igitur, quod uti sapientia et eloquentia sæculari in sacra Scriptura quodammodo commendatur et quodammodo reprehenditur. Reprehenditur, quidem, quando aliquis ad jactantiam eis utitur, et quando eloquentiæ et sapientiæ sæculari principaliter studet. Tunc enim oportet quod illa vel taceat, vel neget quæ sæcularis scientia non approbat, sicut articulos fidei qui sunt supra humanam rationem. Et similiter qui eloquentiæ principaliter studet, homines non intendit inducere in admirationem eorum quæ dicit, sed dicentis. Et hoc modo humana sapientia et eloquentia pseudoapostoli utebantur, contra quos Apostolus loquitur in epistola II ad Cor. Unde I ad Cor., I super illud : *Non in humanæ sapientiæ verbis,* dicit Glossa : « Pseudoapostoli, ne stulti viderentur prudentibus mundi, in sapientia humana Christum prædicabant dupliciter, scilicet eloquentiæ studentes et quæ mundus stulta judicat, evitantes. » Commendatur autem quando ad se non ostendandum, sed ad utilitatem audientium, qui sic quandoque facilius et efficacius instruuntur, vel convincuntur adversarii, utitur aliquis sapientia et eloquentia sæculari. Et iterum, quando aliquis non principaliter eis intendit, sed eis utitur in obsequium sacræ Scripturæ, cui principaliter inhæret ut sic omnia alia in obsequium ejus assumat, secundum id quod habetur II Corint. x, 5 : *In captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi,* et ita etiam Apostoli eloquentia utebantur. Unde Augustinus in IV *De doctr. christ.* dicit, quod in verbis Apostoli erat dux sapientia et sequens comes eloquentia, et sapientia præcedens eloquentiam sequentem non respuebat; sed tamen posteriores doctores magis adhuc usi sunt sapientia et eloquentia sæculari propter eamdem rationem qua non prius philosophi et rhetores sunt electi ad prædicandum, sed plebii et piscatores, qui postmodum philosophos et oratores converterunt, ut scilicet fides nostra non consistat in sapientia hominum, sed in virtute Dei ; *et non glorietur omnis caro coram illo,* ut habetur I ad Corint. I, 29 in textu, et Glossa super illud : *Videte vocationem vestram, fratres,* etc.

Et per hoc patet responsio ad duo prima quæ in contrarium objiciebantur.

Ad tertium dicendum, quod secundum Augustinum in IV, *De doctr. christ,* videtur Apostolus, ubi ait : « Etsi imperitus sermone, sed non scientia, » quasi concedendo obtrectatoribus sic

locutus, non tanquam id agnosceret confitendo, in quo ostendit quod plus prodest doctori sapientia quam eloquentia. Unde Augustinus subjungit : « Scientiam plane non cunctatus est profiteri, sine qua esse doctor gentium non valeret. » Si autem hoc assertive intelligatur, non est intelligendum quin Apostolus eloquentia uteretur, sed quia non principale studium apponebat ad ornatum verborum, ut rhetores faciunt, vel quia ad litteram impeditæ linguæ erat. Unde Glossa ibi dicit : « Nam etsi sim imperitus sermone, quia non orno verba, vel quia impeditæ linguæ sum. » Sed pseudoapostoli principale studium apponebant ad ornandum verba. Unde ibidem subditur, quod verba componebant, et quod Corinthii causa accurati sermonis eos Apostolo præferebant.

Ad quartum dicendum, quod quando aliquid totaliter transit in alterum, non dicitur esse mixtio ; sed quando est mixtio, utrumque miscibilium convertitur in unum tertium, et ideo quando aliquid adjungitur sacræ Scripturæ de sapientia sæculari, quod cedit in fidei veritatem, vinum sacræ Scripturæ non est mixtum, sed purum remanet. Tunc autem mixtum fit, quando aliquid adjungitur quod corrumpit sacræ Scripturæ veritatem. Unde Glossa ibidem dicit : « Qui præcepta sacræ Scripturæ quibus debet auditores corrigere, ad illorum voluntatem emollit, sensu suo admixto vinum corrumpit. » Et per hoc patet responsio ad quintum.

Ad sextum dicendum, quod Glossa illa loquitur de sapientia sæculari, quæ adversa est Deo, quod contingit quando sapientia sæcularis ponitur principalis. Tunc enim sequitur quod aliquis velit regulare fidem secundum documenta sapientiæ sæcularis, et exinde sequuntur hæreses contrariæ Christo. Et hoc modo etiam loquitur Glossa, sequens inducta de Prov. Unde patet responsio ad septimum.

Ad octavum dicendum, quod non sunt prohibendi boni ab his quæ bene faciunt propter hoc quod ex comparatione eorum aliqui non contemnuntur, sed magis illi qui se contemptibiles reddunt. Unde sicut religiosi non sunt prohibendi ab operibus perfectionis propter hoc, quod aliqui prælati ex eorum comparatione carnaliter viventes contemptibiles redduntur ; ita nec religiosorum deserta prædicatio reprehendenda est, quamvis aliquorum prælatorum minus deserta prædicatio contemnatur.

CAPUT XIII.

Quomodo judicium pervertunt in rebus religiosos infamando, et prima quia se et religionem suam commandant, et per epistolas commendari procurant.

Nunc restat videre quomodo judicium de rebus pervertunt, ea quæ bene et male fieri possunt, præcise reprehendendo.

Reprehendunt enim religiosos primo de hoc, quod se, vel suam religionem commendant, vel commendari per epistolas aliorum procurant.

Secundo, quod detractorum suorum verba non sustinent, sed eis resistunt.

Tertio, de hoc quod in judicio contendunt.

Quarto, de hoc quod persecutores suos puniri procurant.

Quinto, de hoc quod hominibus placere volunt.

Sexto, de hoc quod gaudent de his quæ magnifice Deus per eos facit.

Septimo, de hoc quod curias regnum et potentum frequentant,

Quod autem se ipsos commendare non debeant, probare nituntur primo per illud quod habetur Rom. ult, super illud : *Per dulces sermones et benedictiones*, Glossa : « Compositis verbis suam traditionem commendabant pseudoapostoli, quibus simplicium corda decipiebant ; » unde cum religiosi suum ordinem commendent, et per hoc aliquos ad suum ordinem trahant, se pseudoapostolos ostendunt et similes Pharisæis, de quibus dicitur Matth. XXIII, 15 : *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum.*

Item. II Cor. III, 1 : *Incipimus iterum nosmetipsos commendare,* Glossa : « Quasi est aliquis, qui hoc imponat nobis. Absit ut hoc faciamus, » et sic idem quod prius.

Item. Ibidem subditur : *Aut numquid egemus commendatitiis epistolis ad vos aut ex vobis, sicut quidam?* Glossa : « id est pseudoapostoli quos nulla virtus commendat? » Utique non egemus, in quo videtur quod illi qui commendatitias litteras procurant, sint pseudoapostoli.

Item. II Cor. IV, 2 : *In manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos.* Glossa : « Sine comparatione adversariorum. » Ergo religiosi qui se commendantes religionem suam aliis religionibus præferunt, non sunt veri Apostoli.

Item. II Cor. IV, 3 : « *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum;* sed illi qui se ipsos commendant, se ipsos prædicant. » Ergo tales non sunt verorum Apostolorum imitatores.

Item. II Cor. X, 12 : *Non enim audemus inserere aut comparare nos quibusdam qui se ipsos commendant.* Glossa : « id est pseudo. » Ergo illi qui se ipsos commendant, videntur esse pseudoapostoli.

Item. II Cor. X, 18 : *Non enim qui se ipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* Ergo illi qui se ipos commendant non sunt a Deo approbati.

Item. Prov. XXVII, 2 : *Laudet te eos alienum et non tuum, extraneus et non labia tua.* Item. Prov. XXVIII, 25 : *Qui se jactat et dilatat, jurgia concitat;* ex quibus patet quam reprobabile sit, quod aliquis se ipsum commendet.

Item. Joan. VIII, 54 : *Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est.* Ergo multo fortius qui se ipsos commendant, ostendunt gloriam suam nihil esse. Et sic ex omnibus prædictis ostendere nituntur, quod non liceat alicui se ipsum aut suum statum commendare.

Sed quod aliquando sancti se ipsos commendant, hoc manifeste probatur tam ex veteri quam ex novo testamento. Dicitur enim Nehem. V, 18 quod ipse in sui commendationem dixit : *Insuper et annonas ducatus mei non quæsivi; valde enim erat attenuatus populus. Memento mei, Deus meus, in bonum secundum omnia quæ feci.*

Item. Job XXXI, 1 : *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine,* et XXIX, 14 : *Justitia indutus sum et vestivi me sicut vestimento,* et multa alia in utroque capitulo dicit manifeste ad sui commendationem.

Item. Apostolus Rom. XV, 18 : *Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non effecit Christus,* et infra : *Ab Hierusalem per circuitum usque ad Illyricum replevi evangelium Christi.*

Item. I Cor. XV, 10 : *Abundantius illis omnibus laboravi,* et II Cor. XI, 21 : *In quo quis audet, audeo et ego,* et multa aliæ quæ ibi in sui commendationem dicit.

Item. Galat. I, 16 : *Non acquievi carni et sanguini,* et multa alia in eodem et sequenti capite dicit, quæ ad suam commendationem pertinent. Quod etiam statum suum commendaverit, expresse patet, II Cor. III, 6 : *Qui et idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non littera, sed spiritu,* et ibi multa alia subjungit ad commendationem apostolicæ dignitatis, et ita patet, quod religioso

licet suam religionem commendare, et per hoc alios ad suam religionem adducere.

Item. Apostolus, I Cor. VII, 7, virginitatis perfectionem commendans, et alios ad virginitatis statum in quo erat ipse hortabatur, dicens : *Volo omnes homines esse sicut me ipsum;* ergo et religiosi in statu perfectionis possunt suam religionem commendare. Quia ergo commendare se ipsum aliquando quidem est laudabile, aliquando vero reprehenditur, qualiter boni se ipsos commendare possint, Gregorius ostendit in Homilia IX, primæ partis super Ezech. sic dicens : « Justi atque perfecti aliquando suas virtutes prædicant, bona quæ divinitus acceperunt, narrant, non ut ipsi apud homines sua ostensione proficiant, sed ut eos quibus prædicant, exemplo suo ad vitam trahant. Quod in paradisum ductus sit Paulus, Corinthiis narrat, ut eorum sensum a falsis prædicatoribus avertat; » et infra : « Quod perfecti cum faciunt, id est cum virtutes proprias loquuntur, in hoc quoque imitatores omnipotentis Dei sunt, qui laudes suas hominibus loquitur, ut ab hominibus cognoscatur ; » sed ne passim quisque se laudare præsumat, post pauca subjungit in quibus causis se commendare debeant, unde dicit : « De quibus tamen, scilicet justis, sciendum est, quod nunquam bona sua detegunt, nisi eos, ut dixi, aut proximorum utilitas, aut certe nimia necessitas cogat. Unde Paulus Apostolus cum virtutes suas Corinthiis enumerasset, adjunxit : *Factus sum insipiens, vos me coegistis.* Fit vero aliquando ut necessitate compulsi in bonis quæ de se referunt, non aliorum utilitatem, sed suam requirant, sicut beatus Job facta sua enumerat, dicens : *Oculus fui cæco,* etc., sed quia in vulnere doloris positus, ab amicis increpantibus impie egisse, et violentus proximis, atque oppressor pauperum fuisse dicebatur, vir sanctus inter flagella Dei et humanæ increpationis verba deprehensus, mentem suam graviter concuti, atque ad desperationis foveam conspexit impelli, qui jamjam cadere poterat, nisi ad memoriam bene acta sua revocasset. Quod ergo bona sua enumerat, non innotescere aliis quasi ex laude desiderat, sed ad spem animum reformat. »

Patet igitur ex prædictis, quod multis ex causis possunt justi commendare se ipsos non quasi gloriam hominibus quærentes, sed propter animæ utilitatem suam vel aliorum ; præcipue autem licet perfecto viro statum perfectionis commendare, ut alii ad perfectionem sequendam inflammentur, sicut Christiano, licet Christianam religionem commendare apud infideles, ut ad fidem

convertantur, et quanto sunt magis sancti, tanto hunc zelum convertendi alios ad statum perfectionis magis habent. Unde Paulus dicebat, Act. xxvi, 29 : *Opto apud Deum et in modico, et in magno non tantum te, sed etiam omnes qui audiunt hodie tales fieri qualis et ego sum.*

Quod ergo dicitur, Rom. ult., quod pseudo traditiones suas commendabant, patet per Glossam ibidem, quod traditio eorum erat, quod cogebant gentes judaizare et hanc traditionem compositis verbis commendabant ad simplices pervertendos. Non ergo traditionem nominat aliquem religionis statum, sed falsam doctrinam et hæreticam. Et Matth. xxiii, non reprehenduntur Pharisæi de hoc quod solliciti erant faciendi proselytos, sed de hoc quod postquam eos converterant, falsis doctrinis imbuebant, vel quia proselyti videntes eorum vitia, rursum ad gentilitatem revertebantur; et sic majori pœna erant digni, ut patet per Glossam ibidem.

Ad aliud vero quod dicitur, II Cor. iii, dicendum, quod Apostoli non commendabant semetipsos, quasi gloriam suam quærentes, sed ex causis quas Gregorius dicit.

Ad tertium dicendum, quod Apostolus non negat quin sit commendatitiis litteris utendum, sed ostendit se eis non indigere quantum ad se, sicut indigebant pseudoapostoli, quos nulla virtus commendabat, ut Glossa dicit. Indigent autem sancti quandoque commendatitiis litteris non propter se, sed propter alios qui eorum virtutem vel auctoritatem ignorant, et hoc modo Paulus Timotheum in sua epistola commendavit, I Cor, ult. 10 : *Si venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos. Opus enim Domini operatur,* etc. Et Phil. ii, 19 : *Spero autem in Domino Jesu Timotheum me cito mittere,* ad vos. Et post : *Neminem enim habeo tam unanimem.* Et Coloss. ult. 10 : *Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata,* etc. Et Rom. ult. 1 : *Commendo vobis Phœbem sororem nostram,* etc. Et exinde inolevit consuetudo, ut illi qui mittuntur a mittentibus, litteras testimoniales et commendatitias accipiant.

Ad quartum dicendum, quod sicut sancti non commendant se ipsos ut gloriam propriam habeant, sed propter utilitatem aliorum, ita et quandoque se aliis præferunt. Sic enim quandoque sancti se præferunt malis, ut mali evitentur a populo qui sanctos imitatur, sicut Apostolus, II Cor. xi, 23 : *Ministri Christi sunt, et ego (ut minus sapiens dico) plus ego.* Quandoque etiam bonis præferunt se, ut in auctoritate apud homines habeantur, a quibus

si contemnuntur, proficere in eis non possunt, et sic Apostolus se ipsum prætulit etiam veris Apostolis quantum ad aliquid. I Cor. xv, 10 : *Gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi.* Sed adhuc magis sine reprehensione præferunt statum suum statui aliorum minus perfecto, in quantum talis comparatio minus sapit privatam gloriam; et hoc modo Apostolus, II Cor. III, prætulit ministros novi Testamenti ministris veteris. Hoc etiam modo, I ad Timoth. v, 17, statum doctorum, de quorum numero erat, aliis statibus Ecclesiæ præfert, dicens : *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant verbo et doctrina;* vel potest dici, quod Glossa illa in falso sensu inducitur. Apostolus enim ibi loquitur non de commendatione per verba, sed per facta, quibus se commendabiles in conscentiis hominum reddebant, ut patet ex ipso textu, et constat quod ex operibus se meliores ostendebant quam pseudoapostoli facerent, cum meliora opera facerent. Unde quod dicit : « Sine comparatione adversariorum, » exponendum est, id est incomparabiliter plusquam adversarii, unde Glossa est contra id ad quod inducitur.

Ad quintum patet responsio per hoc quod Glossa ibidem dicit : *Non enim prædicamus nosmetipsos* id est prædicatio nostra non tendit ad gloriam nostram vel ad lucra nostra, sed ad gloriam Christi. Sancti enim etsi aliquando se commendant, non tamen ex hoc quærunt gloriam suam, sed Dei per profectum aliorum. »

Ad sextum patet responsio per Glossam quæ ibi dicit : « Non inserimus nos quibusdam, id est pseudo, qui non missi a Deo commendant se ipsos aliquibus actibus, non Deus eos. » Unde ex hoc non potest concludi quin illi qui sunt a Deo per prælatos Ecclesiæ missi, possunt commendare se ipsos cum Deus illos commendet largiendo munera gratiarum ex causis tamen supradictis.

Et sic etiam patet responsio ad septimum.

Ad octavum et nonum dicendum, quod auctoritates illæ loquuntur de laude qua aliquis se ipsum commendat, gloriam propriam quærens.

Ad decimum etiam patet responsio per Interlinearem, quæ dicit : « Si ego tantum glorifico me ipsum. » Unde et illorum, qui a Deo non glorificantur, si se ipsos glorificant, gloria nihil est; secus autem est de illis quos Deus glorificat per munera gratiarum quæ eis largitur.

CAPUT XIV.

Secundo de hoc quod religiosi detractoribus suis resistunt.

Nunc secundo videamus quomodo nituntur ostendere quod religiosi suis detractoribus resistere non debent. Nam I Cor. XII : super illud : *Nemo potest dicere : Dominus Jesus,* dicit Glossa : « Humiliari debent Christiani, ut patiantur se argui, non quærant adulationibus deliniri. » Ergo religiosi qui non sustinent se argui, ostendunt se non esse veros Christianos.

Item. II Corint. XII, 12 : *Signa Apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia.* Glossa : « Patientiam primam memorat, quæ ad mores pertinet. » Ergo illi qui Apostolorum officium prædicando exercent, præcipue debent esse patientes, secundum illud Psalm. XCI, 15 : *Bene patientes erunt et annuntient.* Ergo debent sustinere in patientia suos detractores, et non eis resistere.

Item. Galat. IV, 16 : *Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis?* Glossa : « Nemo carnalis se vult argui errantem. » Ergo qui se ipsos argui non patiuntur, ostendunt se carnales esse. Præterea, Phil. III, super illud : *Videte canes,* etc., dicit Glossa : « id est cognoscite illos esse canes non ratione, sed consuetudine contra insolitam veritatem latrantes. » Et infra : « Sicut canes consuetudinem magis sequuntur quam rationem, ita pseudoapostoli irrationabiliter contra veritatem latrant et mordent; et ita illi qui mordent de novo reprehendentes sua vitia, sunt pseudoapostoli. » Item, Gregorius dicit in *Past.* : « Qui prava studet agere, et tamen ad hæc cæteros vult tacere, ipse sibimet testis est, quia plus veritate se appetit diligi, quam contra se non vult defendi. » *Veritas autem Deus est,* ut dicitur Joann. XIV. Ergo illi qui non sustinent se argui, ostendunt se plusquam Deum diligere, et ita in statu damnationis esse.

Item. Adhuc potest melius objici pro parte ista, Prov. IX, 8 : *Noli arguere derisorem, ne oderit te; argue sapientem et diliget te.* Item. Eccles. XXI, 7 : *Qui odit correctionem, vestigium est peccatoris.* Item. Rom. XII, 14 : *Benedicte persequentibus vos, benedicite et nolite maledicere.* Item, Luc. VI, 28 : *Benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos.* Item, I Cor. IV, 12 : *Maledicimur et benedicimus, blasphemamur et obsecramus.* Ex quibus omnibus videtur, quod perfecti viri, et præcipue qui officio prædicationis vacant, non debeant maledicentibus resistere.

Quod autem apostolici viri aliquando maledicentibus resistere possunt, patet per illud quod habetur, Rom. III, 8 : *Non sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere : Faciamus mala ut veniant bona, quorum damnatio justa est.* Glossa : « Quidam perversi homines non intelligentes, et ad reprehendendum proclives, ita imponunt nobis, et horum *damnatio justa est,* et ideo non est eis credendum ; » in quo manifeste detractoribus suis resistit.

Item. In III *Can. Joann.* 10 : « Si venero, commonefaciam ejus opera, quæ facit verbis malignis garriens in nos. » Ubi Glossa dicit : « Sicut linguas detrahentium nostro vitio non debemus excitare ne pereant, ita per suam nequitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, ut meritum nobis crescat ; aliquando etiam compescere, nedum de nobis mala disseminans, eorum qui bona audire poterant, corda corrumpant. »

Item. II Cor. x, 10 : *Epistolæ, inquiunt, graves sunt et fortes, præsentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis ; hoc cogitet qui ejusdem est, quia quales sumus in verbo per epistolas absentes, tales et præsentes in facto;* in quo etiam patet quod Apostolus his qui de se mala disseminabant, restitit.

Item. Gregorius, *Homil.* IX primæ partis super *Ezech. :* « Hi quorum vita in exemplum imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant, et in pravis moribus remanentes, bene vivere contemnant. » Perfecti autem viri sunt, quorum vita in imitatione est posita. Ergo ipsi debent compescere linguas detrahentium cum possunt.

Item. Augustinus in II *De Trin. :* « Gratanter suscipit osculum columbinum pulcherrima et modestissima charitas ; dentem autem caninum vel evitat castissima cautissimaque humilitas, vel retundit solidissima veritas. » Ex quo patet quod canini dentes detractorum quandoque sunt evitandi, quandoque retundendi.

Item. Hoc patet multorum exemplo sanctorum, ut Gregorii Nazianzeni, Hieronymi, Bernardi, et multorum aliorum qui apologeticos fecerunt, et epistolas qui se excusarent ab his quæ eis imponebantur. Est ergo in reprehendentibus distinguendum, quia aut ordinate reprehendunt et intentione correctionis, et sic sunt non solum ferendi, sed diligendi ; aut reprehendo falsa imponunt apud alios detrahentes, et tunc quandoque sunt patienter sustinendi, quando scilicet talis detractio non multum nocet aliis,

generando scandalum in cordibus auditorum, quandoque autem, si fieri potest, sunt repellendi, non amore privatæ gloriæ, sed communis utilitatis. Si vero repelli non possunt, nihilominus patienter tolerandi sunt. Unde Gregorius in prædicta Homilia dicit: « Justi sicut sine arrogantia loquuntur aliquando bona quæ agunt; ita sine zelo privatæ gloriæ detrahentium sibi linguas redarguunt, quia noxia loquuntur. Cum vero linguæ detrahentium corrigi nequeunt, æquanimiter sunt per omnia sustinendæ, nec obtrectationis sermo timendus est, ne dum vituperatio perversorum metuitur, recti operis via deseratur. »

Ad primum quidem dicendum, quod veri christiani patiuntur se argui ab his qui ad correctionem arguunt; resistunt autem his qui ad subversionem arguunt, et præcipue quando non solum personæ, sed veritas blasphematur.

Ad secundum dicendum, quod apostolici viri semper habere debent patientiam. Quod autem aliquando resistunt detractoribus, non est ex impatientia, sed ex zelo veritatis, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod illi qui iniquos reputant charitative corrigentes, se carnales ostendunt, non autem illi qui resistunt detractoribus veritatis.

Ad quartum dicendum, quod Glossa illa loquitur de illis qui sine ratione contra veritatem latrant, mordendo prædicatores veritatis. Illi vero qui falsitatem prædicantes sustinerent sub prætextu patientiæ, essent mutis canibus comparandi, de quibus Isa. LVI, 10: *Canes muti non valentes latrare.*

Ad quintum dicendum, quod sicut probatur plus se diligere quam veritatem qui non vult veritatem contra se defendi, ita ostenditur plus se diligere quam veritatem qui veritatis adversariis non resistit, ut sibi pacem quærat, et ita ex amore veritatis sancti viri detractoribus resistunt.

Ad omnia autem quæ sequuntur, patet responsio, quia in sequentibus auctoritatibus præcipitur, ut recte corrigentes diligantur, et prohibetur ne perverse detrahentes odio vel impatientia prosequamur; sed eos magis diligamus et pro eis oremus, quod etiam sancti viri complent in illis quorum detractionibus resistunt.

CAPUT XV.

Tertio de hoc quod religiosi in judicio contendunt.

Nunc tertio restat videre, quomodo nituntur ostendere quod

religiosi in judicio contendere non debeant, nec procurare quod armis defendantur.

Primo inducentes illud quod habetur I Cor. vi, 7 : *Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis, quare non magis fraudem patimini?* ubi dicit Glossa : « Perfectis licet sua repetere simpliciter, id est sine causa, sine judicio, sine lite, sed non convenit eis inde movere causam ante judicem. » Cum ergo religiosi sint in statu perfectionis, non debent cum aliquo contendere.

Item. Matth. v, 40, dicitur : *Et qui vult tecum in judicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium,* et sicut patet per Glossam, « tria præcepta quæ ibi ponuntur perfectionem justitiæ demonstrant. » Ergo cum religiosi perfectionem vitæ profiteantur, non debent cum aliquo in judicio contendere; sed potius sua dimittere.

Item. Luc. vi, 29 : *Ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere,* et infra : *Qui aufert quæ tua sunt, ne repetas,* ubi dicit Glossa : « Quod de vestimento et tunica dicit, etiam in aliis est faciendum. » Ergo videtur quod religiosi ad quos præcipue ista præcepta pertinent, non debeant auferentes prohibere, nec etiam ablata repetere.

Item. Matth. x, 14, Dominus Apostolis mandat : *Quicumque non recipit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris,* et hoc idem habetur, Luc. ix. Ex quo videtur quod Apostoli et apostolici et perfecti viri non debeant litigare, si in aliqua civitate, vel castello, vel aliqua societate non recipiantur.

Item. I ad Cor. xi, 16 : *Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus.* Ergo illi qui in in judicio contendunt, a forma apostolicæ perfectionis declinant.

Item. I Cor. xiii, 5 : *Charitas non quærit quæ sua sunt.* Glossa : « Non repetit ablata. » Ergo qui in judicio contendentes sua repetunt, charitatem non habent.

Item. Gregorius in XIII lib. *Moral.* : « Cum pro terrena re pax a corde cum proximo scinditur, apparet quod plus res quam proximus amatur; sed hoc est contra charitatis ordinem. » Ergo qui propter hoc quod repetit suam rem, turbationem sustinet proximorum, contra charitatem agit.

Item. Secundum regulam Hieronymi : « Vel non fieri, omne quod potest fieri, salva triplici veritate, emittendum est propter

scandalum. » Sed aliquis potest dimittere rem suam de qua in judicio contendit, salva triplici veritate. Ergo si in judicio repetat cum turbatione et scandalo proximorum, contra charitatem facit. Inter omnia temporalia maxime est necessaria corpori ad vitam sustentandam esca; sed esca dimittitur propter scandalum proximi. I Cor. VIII, 13 : *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum.* Ergo multo fortius omnia alia temporalia sunt potius dimittenda, quam aliquis scandalum vel turbationem sustineat proximorum.

Sed quod sanctis viris liceat se per judicium tueri, patet per quod habetur, Act. XXV, ubi Paulus ne Judæis traderetur, Cæsarem appellavit. Appellatio autem ad judicium pertinet. Ergo viri perfecti possunt se per judicium defendere.

Item. Quod possint procurare, quod armis defendantur, patet exemplo ejusdem Apostoli, de quo dicitur Act. XXIII, quod procuravit ut deduceretur cum custodia militum armatorum, qui cum defenderent ab insidiatoribus.

Item. Quod liceat perfectis viris libertatem sui status defendere, præcipue in judicio Ecclesiastico, patet per hoc quod habetur Act. XV : quod Paulus et Barnabas contra eos, qui volebant credentes ex gentibus in servitutem redigere legis, Hierosolymam ascenderunt ad judicium Apostolorum, de quo etiam dicit Galat. II, 4 : *Propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent, quibus neque ad horam cessimus subjectioni.* Ergo cum aliqui volunt in servitutem redigere religiosos et perfectos viros, possunt se defendere judicio Ecclesiastico.

Item. Quod possint sua temporalia aliquando per judicium defendere, expresse habetur per Gregorium, in XXXI lib. *Moral.* super illud Job. XXIX : *Frustra laboravit,* sic dicentem : « Cum curam rerum temporalium nobis itineris necessitas imponit : quidam dum eas rapiunt, solummodo tolerandi sunt, quidam vero servata charitate prohibendi ; non tam sola cura ne nostra subtrahant; sed ne rapientes non sua semetipsos perdant. » Plus quippe ipsis raptoribus debemus metuere, quam rebus irrationabilibus defendendis inhiare.

Item. Gregorius in eodem super illud Job : *In occursum pergit armatis* : « Plerumque quieti atque inconcussi relinquimur, si obviare pravis pro justitia non curamus, sed si ad æternæ vitæ desiderium animus exarsit; si verum lumen intrinsecus respicit;

si in se flammam sancti fervoris accendit, in quantum locus admittit, in quantum causa exigit, debemus pro defensione justitiæ nosmetipsos objicere, et perversis ad injusta erumpentibus, etiam cum ab eis non quærimur, obviare. Nam cum justitiam quam nos amamus in aliis feriunt, nos nihilominus sua percussione confodiunt, etiam si venerari videantur. » Ex quo patet, quod perfecti viri debent se ultro ingerere ad aliorum injurias repellendas, etiam non provocati.

Item. Ad officium charitatis pertinet quod aliquis oppressos ab opprimentibus liberet, secundum illud Job. XXIX, 17 : *Conterebam molas iniqui et de dentibus illius auferebam prædam,* et Prov. XXIV, 11 : *Erue eos qui ducuntur ad mortem,* et in Psalm. LXXXI, 4 : *Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate.* Sed aliquis tenetur ad impendenda charitatis officia magis illis qui sunt sibi magis conjuncti ; sed magis conjuncti sunt religioso alicui fratres suæ religionis ; ergo debet secundum charitatem resistere illis, qui fratres religionis suæ nituntur opprimere. Sic ergo ex omnibus prædictis patet quod religiosi non solum licite, sed etiam laudabiliter interdum resistunt violentiis et fraudibus malignorum.

Sciendum est ergo, quod aliquando religiosorum adversarii impugnant ipsam religionem, vel religiosorum statum, in his quæ ad spiritualia pertinent; aliquando vero in temporalibus. Et siquidem in spiritualibus impugnentur, totis viribus resistere debent, et præcipue in illis in quibus non solum sibi, sed et aliis prosunt, quia cum religionis statum non assumant, nisi ut spiritualibus vacent, per hujusmodi impugnationem perfectionis propositum impeditur. Unde sicut perfectionis est ut homo perfectionis propositum custodiat, ita etiam ut impedientibus resistat. Si autem pro temporalibus, tunc perfectionis est, ut quis damnum patienter sustineat, quod vergit in suum proprium detrimentum nisi forte inferenti violentiam consulere vellet, ejus malitiæ resistendo, ut per auctoritatem Gregorii prædictam patet, sed in illis quæ ad detrimentum commune pertinent etiam temporale, non est perfectionis, sed negligentiæ vel pusillanimitatis, talia incommoda, dum possit resistere, sustinere, cum aliquis ex charitate teneatur, dum potest, proximorum incommodis obviare, secundum illud quod dicitur Prov. XXIV, 11 : *Erue eos qui ducuntur ad mortem*, etc.

Ad illud ergo quod primo objicitur, dicendum quod in illo

verbo Apostoli aliquid interdicitur omnibus, et aliquid perfectis tantum. Omnibus quidem interdicitur, cum contentione vel fraudulenter, vel apud infideles judices sua repetere movendo causam, ut patet per Glossam ibidem ; sed perfectis interdicitur, cum lite et in judicio pro rebus suis repetendis causam coram judice movere. Sed ut Gratianus dicit XIV, quæst. I, cap. *Episcopus,* hoc intelligendum est de rerum propriarum petitione, non autem de repetitione rerum communium, quæ licet eis repetere, sicut habere ; et sic hujusmodi repetentes in judicio, non sua repetunt, sed res Ecclesiæ, quarum procurationes gerunt, nec coram judice sibi sed aliis stant, quorum negotia agunt. Sciendum tamen quod illa Glossa non est authentica, sed magistralis, quod patet ex hoc quod est quædam conclusio ex verbis Augustini illata. Unde paulo ante præmittitur : « Ut autem prædicta verba Augustini, etc., » in quibus Augustini verbis quamvis dicatur habere judicium infirmis concessum esse secundum veniam, non tamen dicitur quod non liceat perfectis, nec magister etiam subdit postea quod eis non liceat, sed quod eis non conveniat. Si enim his qui sunt in statu perfectionis, in judicium non liceret aliquem trahere, nec ipsis Episcopis hoc icitum esset, quorum status est perfectior quam religiosorum. Alias religiosi ad prælationis apicem promoveri non possent. Nos enim ex hoc quod aliquis perfectionis statum assumit, aliquid ei illicitum redditur, quod prius non erat ; nisi se ad illud specialiter voto adstrinxerint. Unde non plus est religiosis illicitum in judicio causam movere quam prius, nisi quatenus voto paupertatis contradicit, et hoc est quando aliquis religiosus vellet pro recuperanda vel acquirenda re propria litigare, quod ei secundum votum suæ professionis possidere non licet, aut etiam interdum propter scandalum. Vel potest dici, et forte verius, quod verbum illud Glossæ non potest intelligi de perfectis quoad statum ; sicut sunt religiosi, quia tales non habent aliquid proprium : unde nihil esset dictum, quod in eadem Glossa dicitur quod « sua possunt repetere simpliciter. » Quod ergo dicitur in Glossa, intelligendum est de perfectis secundum gradum charitatis, id est qui perfectam charitatem habent, in quocumque statu sint ; licet enim tales sua repetendo in judicio non peccent, interdum tamen per hoc eorum perfectioni derogatur : unde Glossa non dicit quod talibus non liceat, sed quod eis non conveniat. In aliquibus tamen casibus non est ei inconveniens in judicio sua repetere.

Primus casus est, quando oritur contentio de re spirituali. Unde

Act. xv, cum esset orta contentio de observatione legalium, hoc Paulus detulit ad judicium Apostolorum, et de eodem ad Galat. ii, 4 : *Et propter quosdam falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram.* Secundus est, quando oritur contentio de eo, quod potest vergere in detrimentum rei spiritualis, quamvis sit temporale, unde Act. xxv, Paulus appellavit Cæsarem pro liberatione sua, quia per ejus mortem vel incarcerationem impediebatur fructus prædicationis. Ipse tamen quantum in se erat, cupiebat dissolvi et esse cum Christo, ut dicitur Philipp. i. Tertius est, quando contentio est de aliquo quod vergit in temporale damnum alterius, et maxime pauperum. Reus enim est quodammodo rapinæ, qui sua negligentia alios damnum incurrere permittit, et præcipue in his quæ sunt ejus curæ commissa. Unde de hoc non potest perfectionis sacrificium Deo exiberi. Eccles. xxxiv, 24 : *Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui.* Quartus est, quando contentio est de eo quod vergit in spirituale damnum illius qui injuste detinet rem alterius temporalem. Unde Gregorius in XXXI lib. *moral.* super illud Job. xxxix, *Frustra laboravit,* dicit : « Quidam dum res temporales rapiunt, solummodo sunt tolerandi ; quidam servata charitate prohibendi non sola cura, ne nostra subtrahant, sed ne rapientes non sua, semetipsos perdant. » Quintus est, quando vergit in corruptionem multorum per exemplum rapiendi. Eccles. viii, 11 : *Quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala.*

Ad secundum dicendum, quod, sicut Glossa ibidem dicit, « in tribus præceptis ibidem positis perfectio justitiæ ostenditur, » quorum primum est : *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe ei et alteram.* Secundum est : *Qui vult tecum in judicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.* Tertium est : *Quicumque te angariaverit mille passus, vade cum eo et alia duo,* quæ tria ad patientiam pertinere noscuntur. Hoc autem tertium, ut Glossa exponit ibidem, intelligendum est non tam ut cum eo pedibus vadas, quia hoc nec in Christo, nec in aliis historialiter legimus esse completum, sed ut parato animo sis ire, cum oporteret. Similiter et primum præceptum, ut Augustinus dicit in lib. *De mendacio,* sic est intelligendum, ut homo cor paratum habeat non solum ad alias alapas accipiendas, sed etiam quælibet tormenta pro veritate patienda cum eorum dilectione, a quibus illa

pateretur. Nec intelligitur quod ad literam aliqui, debeat maxillam præbere se percutienti, cum nec Dominus hoc etiam percussus impleverit, nec Apostolus Paulus. Unde patet quod medium præceptum secundum eamdem formam est exponendum; ut scilicet quilibet habeat cor paratum ad quælibet damna temporalia sustinenda, potius quam charitatem vel veritatem relinquat. Potest autem sine præjudicio veritatis vel charitatis contingere quod aliquis in judicio sua repetat, ut ex prædictis patet, et propter hoc non sequitur ratio.

Et similiter dicendum est ad tertium.

Ad quartum dicendum, quod Dominus præcepit ut Apostoli pedes excutiant a pulvere in testimonium eorum qui eos non recipiunt. Unde Marc. x, 14, dicitur : *Excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium illis;* unde super illud Luc. ix : *Excutite pulverem,* dicit Glossa : « Ad contestationem terreni laboris, quem pro eis inaniter susceperunt, et hoc testimonium ordinatur ad divinum judicium ; » unde sequitur Matth. x : *Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die judicii quam illi civitati.* Ab illis ergo Dominus discipulis suis mandat, ut non recepti recedamus, qui finali judicio pro suis sceleribus reservantur, sicut sunt infideles, de quibus dicitur, I Cor. v, 13 : *Eos qui foris sunt, judicabit Deus;* sed de his qui intus sunt, scilicet fidelibus, judicium Ecclesiæ committitur. Unde si aliquis in societate fidelium recipi velit, et ipsi injuste contradicant, non debet homo hoc divino judicio reservari, sed ad judicium Ecclesiæ corrigendum deduci.

Ad quintum dicendum, quod judicium cum contentione omnibus infirmis est prohibitum, ut patet per Glossam, I Cor. vi, super illud : *Jam quidem omnino delictum est,* etc. Est enim contentio impugnatio veritatis confidentiam clamoris, ut habetur in Glossam, Rom. i, super illud, *homicidiis contentione,* etc. Unde illi qui cum veritate in judicio stant, non confidentes in clamore, non propter hoc sunt contentiosi.

Ad sextum dicendum, quod non est intelligendum quod salva charitate nullo modo possit aliquis ablata repetere, sed quia charitas non inducit ad repetendum ablata ex cupiditate; unde Glossa : « *Non quærit quæ sua sunt,* id est ablata non repetit, quia non est amatrix pecuniæ. » Quandoque tamen aliquis ex charitate sua repetere potest zelo fraternæ correctionis, ut patet per auctoritatem Gregorii inductam.

Ad septimum dicentum, quod non semper quando aliquis rem suam repetit in judicio, pacem quam cum proximo debet habere, a corde suo repellit. Unde quamvis pax cordis nullo modo sit perdenda pro terrena re recuperanda, non sequitur quod aliquis non possit in judicio terrenam rem repetere. In ipso enim tumultu judicii plerumque est salva pax pectoris, cum etiam a bonis viris in bellorum tumultibus non amittatur, alias omnia bella essent illicita.

Ad octavum dicendum, quod si aliquis juste in judicio sua repetit, ipse non scandalizat, scandalum active faciens; sed si aliquis scandalizatur, est scandalum passivum tantum. In quo quo distinguendum videtur quod aut est scandalum Pharisæorum, cum scilicet quis ex malitia scandalizatur, et scandalum in aliis suscitat, et tale scandalum est contemnendum exemplo Domini, qui audito Pharisæorum scandalo, dicit Matth. xv, 14 : *Sinite eos, cæci sunt, et duces cæcorum;* aut scandalum infirmorum, quod scilicet procedit ex infirmitate vel ignorantia, et huic scandalo occurrendum est juxta posse, ita tamen ut pro hoc removendo, aliquod illicitum non committamus. Esset autem illicitum, si aliquis bona Ecclesiæ sibi commissa perire permitteret a prædonibus direpta. Unde, quamvis aliquis scandalizetur, nihilominus ille cui cura Ecclesiæ committitur debet custodire et defendere jura Ecclesiæ sibi commissæ : unde B. Thomas Cantuariensis Episcopus, contempto regis Angliæ, bona suæ Ecclesiæ defensavit usque ad mortem; sed si etiam posset sine peccato dimittere illius rei repetitionem, non oportet quod propter scandalum passivum dimittat repetere. Potest enim alio modo scandalo passivo obviare, si est scandalum infirmorum; scilicet pacificis verbis se juste agere ostendendo et magis proximo prodesset, si eum ab injusta deceptione eriperet, vel consuetudinem similia præsumendi auferret, quam si ei rem suam dimitteret. Et præterea magis debet aliquis scandalo suo quam proximi cavere : et ideo si timeret se scandalum perpeti, nisi sua repeteret, non deberet a rei suæ repetitione prohiberi.

Ad nonum dicendum, quod quamvis esca simpliciter si maxime necessaria corpori, non tamen quælibet esca. Si enim aliquis ab una esca abstineat, potest alia sustentari, unde aliquo genere escæ magis esset abstinendum pro scandalo evitando, quam res aliquas alias temporales dimittere, quæ cum majori nocumento amitterentur, et quandoque cum aliquo periculo peccati esset si non repeterentur, ut ex dictis patet.

CAPUT XVI.

Quarto, de hoc quod religiosi persecutores suos puniri procurant.

Nunc restat quarto ostendere quomodo nituntur monstrare quod religiosi suis persecutoribus nullam pœnam aut persecutionem debeant procurare. Dicitur enim. Matth. v, 22 : *Benefacite his qui oderuut vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos,* et hoc idem dicitur Luc. vi. Ergo inimicis persecutionem inferre prohibemur. Qui enim alicui bona debet inferre, multo magis non debet ei nocere.

Item, Matth. x, 16 : *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum,* Glossa : « Qui locum prædicationis suscipit, mala inferre non debet, sed tolerare. » Ergo si aliqui prædicatores pœnas inferri suis adversariis procurent, se falsos prædicatores ostendunt. Item, Rom. xii, 17 : *Nulli malum pro malo reddentes ;* et infra : *Non vosmetipsos defendentes, charissimi,* id est non satis referientes adversarios. Ergo contra doctrinam Apostoli faciunt, qui suos adversarios puniri procurant.

Item. In Legenda sanctorum Simonis et Judæ legitur, quod cum dux regis Persarum vellet punire sacerdotes idolorum contrarios Apostolis, Apostoli projecerunt se ad pedes ducis, rogantes ut eis parceret ne essent alicui interemptionis occasio, qui ad communem salutem venerant procurandam. Ergo illi qui procurant ut sui adversarii a principibus puniantur, non sunt veri, sed falsi Apostoli.

Item. Galat. iv, 29 : *Quomodo tunc is qui secundum carnem natus est, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita et nunc,* Glossa Augustini : « Qui sunt secundum carnem nati ? Dilectores mundi, amatores sæculi. — Qui sunt secundum spiritum nati ? Amatores regni cœlorum, dilectores Christi. » Ergo illos qui aliis persecutionem procurant, apparet esse amatores mundi.

Item. Galat. v, 26 : *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi,* Glossa : « Inanis gloria est vincere velle ubi præmium non est ; sed illi qui adversariis suis persecutionem procurant, victoriam quærere videntur. » Ergo hoc ad inanem gloriam pertinet. Ex his ergo concludere volunt, quod nullo modo sanctis viris liceat aliquibus persecutionem concitare.

Item. Luc. ix, 54 : dicitur quod Jacobus et Joannes dixerunt :

Domine, vis dicimus ut ignis descendat de cœlo, et consumat illos? Et conversus increpavit illos, dicens : Nescitis cujus spiritus estis. Ex quo videtur quod illi qui sunt spiritu Dei repleti, punitionem aliorum non debeant procurare.

Sed quod sancti viri pœnas aliquibus inferant, vel inferri procurent, probatur primo exemplo ipsius Christi, de quo dicitur Joann. II, 14, quod *vendentes et ementes de templo ejecit, et nummulariorum effudit æs, et mensas subvertit.*

Item. Exemplo Petri, qui Ananiam et Saphiram verbo suo morti condemnavit, quia fraudaverant de pretio agri, Actuum V.

Item. Act. XIII, 10, dicitur quod Paulus repletus Spiritu sancto, intuens Elymam magum, dixit : *O plene omni dolo et omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis justitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini super te, et eris cæcus non videns solem usque ad tempus;* in quo patet quod verbis eum exasperavit, et pœnam cæcitatis inflixit.

Item. I Cor. V, 3 : *Jam judicavi ut præsens eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis et meo spiritu cum virtute Domini Jesu, tradere hominem Satanæ in interitum carnis.* Glossa : « Ut Satanas corporaliter eum vexet, » quam quidem constat magnam pœnam esse, et sic idem quod primum.

Item. Cant. II, 15 : *Capite nobis vulpes parvulas,* Glossa : « Debellate et comprehendite schismaticos et hæreticos, » quia ut in alia Glossa ibidem dicitur, « non sufficit nobis vitam nostram aliis in exemplum proponere, et bonam prædicationem facere, nisi errantes corrigamus et infirmos ab insidiis aliorum defendamus. »

Item. Dionysius in IV, cap. *De div. Nom.* dicit, quod angeli non sunt mali, quamvis interdum malos punient; sed ecclesiastica hierarchia exemplata est a cœlesti. Ergo sine malitia potest esse hominis alicujus, quod malis pœnam inferat, vel inferri procuret.

Item. XXIII, quæst. cap. *Qui potest,* dicitur : « Qui potest obviare et perturbare perversos, et non facit, nihil est aliud quam favere impietati eorum; nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obviare. » Ex quo patet, quod non solum licet malis resistere et eos perturbare, sed etiam hoc sine peccato dimitti non potest.

Item. Job. XXXIX, 21 dicitur de equo, per quem prædicator intelligitur : *In occursum pergit armatis.* Glossa : Quia prave ac male agentibus se pro defensione justitiæ opponit. » Et interli-

nearis : « Etiam cum ipse non quæritur. » Ex quo patet quod sanctorum prædicatorum est iniquos perturbare, etiam eos qui eis molestias non inferunt. Sed tamen hoc non faciunt sancti ex odio, sed ex amore ; unde I Cor. v, 3 super illud : *Tradere hujusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat,* dicit Glossa : « Ex his verbis manifestat Apostolus se non odio, sed amore illud fecisse. » Et infra : « Sic et Helias, et alii viri boni nonnulla peccata morte punierunt, quia sic viventibus utilis metus incutiebatur ; et illis qui morte puniebantur, non ipsa mors nocebat, sed peccatum quod augeri posset si viverent, minuebatur. » Unde non proprie persecutio potest dici, quam sancti malis inferunt, cum non totaliter eos insequantur, ut in malo eorum finem constituant, sed in bono eorum ut corrigantur, vel a peccato desistant, vel saltem in bono aliorum et metu coerceantur, vel ab impiis liberentur. Aliquando tamen persecutionis nomen accipit prædicta punitio propter pœnæ similitudinem. Unde Augustinus ad Bonifacium comitem, et habetur XXXIII quæstione, capite IV, *Si Ecclesia* : « Si verum dicere vel cognoscere volumus, persecutio est injusta, quam impii faciunt Ecclesiæ Christi ; justa, quam facit Ecclesia Christi impiis. »

Item. In Psalm. XVII, 38 : *Persequar inimicos meos... donec deficiant.* Et alibi Psalm. c, 5 : *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar.*

Ad id ergo quod primo objicitur, dicendum quod sicut jam probatum est, sancti non ex odio, sed ex amore malos puniunt, vel puniri procurant ; in hoc enim eis non nocent, sed prosunt, ut supra dictum est.

Ad secundum dicendum, quod prædicatores non debent aliis mala inferre, ut eorum intentio in malis eorum quiescat quasi pœnis delectentur, debent tamen mala pœnæ inferre vel per se, vel per alios, propter bonum vel ejus qui punitur, vel aliorum, ut prius dictum est.

Ad tertium dicendum, quod ille qui ex zelo charitatis, alicujus punitionem procurat, non reddit malum pro malo, sed magis bonum pro malo, cum ipsa pœna sit utilis ei qui punitur. Sunt enim pœnæ medicinæ quædam, ut II *Ethic.* dicitur, et Dionysius dicit in cap. IV *De div. Nom.* : « Puniri non est malum, sed fieri pœna dignum. » Similiter hoc quod prohibemur adversarios referire, intelligendum est ne referiamus ex odio vel livore vindictæ.

Ad quartum dicendum, quod sancti, sicut dictum est, alios non

puniunt vel puniri procurant nisi propter correctionem eorum vel aliorum. Quandoque autem aliqui ex impunitate insolentes redduntur, et ad peccatum proniores. Eccles. VIII, 11 : *Etenim quia non profertur cito contra malos sententia absque ullo timore, filii hominum perpetrant mala,* et tunc sancti contra malos pœnis utuntur. Quandoque autem clementia magis proficit ad correctionem, et tunc sancti pœnas impendunt vel remittunt. Unde Luc. IX, super illud : *Nescitis cujus spiritus estis,* etc. Glossa : « Non semper in eos qui peccant, est vindicandum, quia nonnunquam magis prodest clementia tibi ad patientiam, lapso ad correctionem, » et hac de causa Simon et Judas adversariorum pœnas impediverunt.

Ad quintum dicendum, quod dilectores mundi injuste persequuntur eos qui sunt dilectores Dei ; sed juste ab eis persecutionem patiuntur, ut patet ex auctoritate Augustini supra inducta.

Ad sextum dicendum, quod, ut jam patet ex dictis, sancti non procurant aliorum pœnas nisi propter aliquam utilitatem, et hanc utilitatem pro præmio computant, unde ex hoc non incurrunt notam inanis gloriæ.

Ad septimum dicendum, quod, sicut Glossa ibidem dicit, Apostoli adhuc rudes, et modum medicandi ignorantes, non ex amore correctionis aliorum, vel malitiæ finiendæ in illis; sed ex odio vindictam desiderabant. Hanc autem ignorantiam Dominus reprehendit. Postquam vero eos de vera dilectione docuit, aliquando potestatem tribuit tales vindictas exercendi, sicut Petro in Ananiam et uxorem ejus, quorum mors viventibus utilem metum mortis incussit, et in illis qui puniebantur, peccatum quod augere poterant, si viverent, finivit. Et hoc idem habetur in Glossa I Cor. v, 3 super illud, *tradere hujusmodi hominem Satanæ,* etc. Vel dicendum quod ideo Dominus increpavit discipulos pœnam Samaritanorum petentes, quia videbat eos clementia facilius posse converti, unde Glossa ibidem dicit : « Denique Samaritani certius crediderunt, a quibus hoc loco ignis arcetur. »

CAPUT XVII.

Quinto, de hoc quod religiosi placere hominibus volunt.

Nunc quinto restat videre, quomodo ostendere nituntur, quod religiosi non debent quærere ut hominibus placeant, quia in Psalm. LII, 6, dicitur : *Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.*

Item. Ad Galat. I, 10 : *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*. Ergo religiosi qui se servos Christi profitentur, non debent quærere ut hominibus placeant.

Item. I Cor. IV, super illud : *Usque in hanc horam esurimus et sitimus*, etc. Glossa : « Libere et sine aliqua adulatione veritatem prædicantes, et gesta pravæ vitæ malorum arguentes, gratiam non habent apud homines. » Si ergo religiosi debent sine adulatione libere veritatem prædicare, non debent quærere quod hominibus placeant.

Item. Gregorius in *Pastor.* : « Adulterinæ cogitationis reus est, si placere puer sponsæ oculis appetit, per quem sponsus dona transmisit. » Sponsam autem ibi Ecclesiam vocat, puerum autem Dei ministrum. Ergo si religiosi, qui se Dei ministros profitentur, hominibus placere quærant, adulterinæ cogitationis rei sunt.

Item. Desiderium hominibus placendi procedit ex amore sui; sed sicut dicit Gregorius in *Pastor.* : « Auctori reddit aliquem extraneum amor suus. » Ergo per hoc quod aliquis homini placere quærit, Deo extraneus redditur.

Item. Illud quod in vitium sonat, præcipue a religiosis caveri debet; sed esse placidum sonat in vitium, ut patet per Philosophum in IV *Ethic.* Ergo religiosi quærere non debent ut hominibus placeant. Ex hujusmodi igitur probare volunt, quod nullo modo aliquis debeat quærere hominibus placere. Sed hoc esse falsum multipliciter ostenditur; dicitur enim ad Rom. XV, 2 : *Unusquisque proximo placeat in bonum, ad ædificationem.*

Item. I ad Cor. X, 32 : *Sine offensione estote Judæis et gentibus, et Ecclesiæ Dei, sicut et ego per omnia omnibus placeo.*

Item. Rom. XII, 17 : *Providentes bona, non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.* Hoc autem non esset necessarium, si non oporteret curare, quomodo hominibus placeremus. Ergo quilibet curare debet ut hominibus placeat.

Item. Matth. V, 16 : *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est;* sed nullus movetur ad gloriandum ex bonis operibus nisi per hoc quod sibi placent. Ergo quilibet studere debet, ut opera sua sint talia, quæ aliis placere debeant. Ad horum ergo evidentiam, sciendum est, quod tribus modis prohibetur, ne aliquis hominibus placere desideret vel quærat. Uno modo ne propter se ipsum placere quærat, quasi in humano favore finem constituens; sed hoc quod hominibus placere curat, debet aliquis

referre ulterius ad aliquod bonum, scilicet ad Dei gloriam vel proximorum salutem, et hoc est quod Gregorius dicit in *Past.* « Sciendum est quod oportet, ut rectores boni placere hominibus appetant, scilicet ut suæ æstimationis dulcedine proximos in affectum veritatis trahant, non ut se amari desiderent; sed ut dilectionem suam quasi quamdam viam faciant, per quam corda audientium ad amorem Conditoris introducant. Difficile quippe est ut quantumlibet recta denuntiet prædicator qui non diligitur, libenter audiatur. » Et infra : « Quod bene Paulus insinuat, cum sui nobis studii occulta manifestat, dicens : *Sicut et ego per omnia omnibus placeo.* Qui tamen rursus dicit : *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* Placet ergo Paulus, et non placet, quia in hoc quod placere appetit, non se, sed per se hominibus veritatem placere quærit. » Alio modo quando aliquis, ut placeat hominibus facit aliquid per quod Deo displicet, et hoc est quod Hieronymus dicit super epistolam ad Galat. exponens illud : *Si hominibus placerem,* etc. : « Si, inquit, fieri potest, ut pariter Deo et hominibus placeamus, placendum est et hominibus. Si autem aliter non placeamus hominibus nisi Deo displiceamus, Deo magis quam hominibus placere debemus. » Tertio modo, quando aliquis quod in se est facit exterius, et tamen ab aliis temerarie judicatur. Tunc ergo sibi debet sufficere quod Deo placeat, in conscientia, non curans quod hominibus non placeat, qui perverse judicant, et hoc est quod habetur in Glossa ad Galat. I, super illud, *Si adhuc hominibus placerem*, etc. : « Sunt homines temerarii judices, detractatores, susurrones, murmuratores, quærentes suspicari quod non vident, quærentes etiam jactare quæ non suspicantur. Contra tales sufficit testimonium conscientiæ nostræ. »

Et secundum hoc, de facili patet responsio ad omnia objecta.

Quod enim dicitur : *Dissipavit ossa eorum qui hominibus placent,* intelligendum est de his qui ita hominibus placere volunt quod in hoc finem constituunt, et qui ut hominibus placeant, Deum offendunt. Et similiter intelligendum est, quod dicitur ad Galat, I, *Si hominibus placerem.* etc. ut ex dictis patet.

Ad tertium dicendum, quod quamvis illi qui veritatem annuntiant, malis displiceant, qui corrigi nolunt, tamen ex hoc ipso bonis placent qui correctionem amant. Unde dicitur Prov. IX, 8 : *Argue sapientem, et diliget te.*

Ad quartum dicendum, quod verbum Gregorii intelligendum est, quando aliquis ita hominibus placere quærit, ut in hoc finis

constituatur, ut scilicet eo modo ametur, quo Deus amari debet, ne scilicet aliquid quocumque modo contra Deum fiat; quod patet ex hoc quod immediate præmittit : « Hostis, inquit, Redemptoris est, qui per recta opera quæ facit hujus vitæ, ab Ecclesia amari concupiscit. »

Ad quintum dicendum, quod verbum Augustini est intelligendum de inordinato sui amore, ex quo procedit ut aliquis propter se hominibus placere quærat.

Ad sextum dicendum, quod placidus secundum Philosophum non dicitur, qui qualitercumque hominibus placere quærit; sed qui in hoc excedit, dum scilicet placere quærit plusquam oportet, vel in quibus non oportet. Eum enim qui, secundum quod oportet, aliis placere studet, amicum ibidem vocat.

CAPUT XVIII.

Sexto, de hoc quod religiosi gaudent de his quæ per eos Deus magnifice operatur.

Sexto, videamus quomodo nituntur ostendere quod religiosi gaudere non debent de his quæ Deus magnifice per eos operatur. Luc. enim x, 20, dicitur : *In hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur*. Ergo eadem ratione nec de aliis magnifice per eos factis gaudere debent.

Item. Job. xxxi, 25 dicitur : *Si lætatus sum super divitiis meis multis, et quia plurima reperit manus mea. Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare, et lætatum est in abscondito cor meum,* quasi dicit, male mihi accidat, quod exponens Gregorius in xxii, lib. *Moral,* dicit : « Quia sanctum virum intelligentia scientiæ non corrupit, de multis divitiis gaudere despexit. Quia vero eum magnitudo operis non inflavit, solem fulgentem non vidit. Quia autem illum nec fama laudis extulit, clare incedentem lunam minime attendit. » Ergo patet quod non debent nec de scientia, nec de fama, nec de operibus gaudere.

Item. Gaudio alicujus rei gloria circa illam rem adjungitur; sed homo non debet gloriari de bonis propriis, secundum illud Jerem. ix, 23 : *Non glorietur sapiens in sapientia sua et non glorietur fortis in fortitudine sua, et non glorietur dives in divitiis suis.* Ergo nec de bonis qui per eum fiunt, aliquis gaudere debet. Et sic videtur ostendi, quod nullo modo aliquis gaudere debeat de bonis quæ per eum Deus facit. Sed quod hoc sit falsum, maniesto

ostenditur per illud Act. XI, 22 : ubi dicitur, quod *multus numerus credentium conversus est ad Dominum,* scilicet ad prædicationem quorumdam fidelium. *Pervenit autem sermo ad aures Ecclesiæ super istis, et miserunt Barnabam usque ad Antiochiam, qui cum pervenisset, et vidisset gratiam Dei, gavisus est.* Gaudebant ergo Apostoli de hoc quod per eorum fratres et socios fructus fiebat in Ecclesia.

Item. Act. XV, 3 dicitur de Paulo et Barnaba, quod *deducti ab Ecclesia pertransibant Phœnicem et Samariam, narrantes conversionem gentium et faciebant gaudium magnum omnibus fratribus,* etc. Ex hoc etiam habetur idem quod prius.

Item. Phil. IV, 1 : *Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea.* Ergo patet quod Apostolus gaudebat de illis, quos ad Christum convertebat. Ergo et religiosi et alii perfecti viri gaudere possunt in illis quæ Deus magnifice per eos facit, præcipue in conversione aliorum.

Item. Nullus agit gratias de hoc in quo non credit sibi gratiam esse factam. Sed nullus reputat sibi gratiam fieri de eo quo non gaudet. Si ergo non est gaudendum de his quæ Deus magnifice per eum operatur, non sunt de hoc gratiæ agendæ, quod est omnino absurdum. Item. Secundum Philosophum in I *Ethic.* : « Nullus est justus qui non gaudet justis operationibus, » et huic concordat quod dicitur in Psalm. XCIX, 2 : *Servite Domino in lætitia;* sed nihil magnificentius Deus per aliquem facit, quam opus justitiæ, quo ei servitur. Ergo sancti viri gaudere debent de his quæ Deus magnifice per eos operatur.

Ad horum ergo evidentiam sciendum est, quod gaudium non est nisi de bono, unde secundum ordinem bonorum est de eis gaudendum, et ideo finis lætitiæ in solo summo bono ponendus est, quo proprie dicimur frui. Aliis autem rebus hoc modo gaudere debemus, ut in tali gaudio finis non ponatur, sed referatur ad ultimum finem. Qui ergo gaudet de bonis quæ Deus per eum operatur, hoc gaudium in Deum referens, recte gaudet ; quod contingit dum aliquis propter hoc gaudet de his quæ Deus per eum facit, quia videt hoc in gloriam Dei cedere, et suam et aliorum salutem. Si autem aliter gaudeat, suis operibus fruitur et peccat. Unde Gregorius in XXII lib. *Moral.* exponens præfata verba Job, sic dicit : « Nonnunquam etiam sancti viri de sua bona opinione gaudent ; sed cum per hanc ad meliora proficere audientes pensant, non jam de opinione sua, sed de proximorum

utilitate gaudent; quia aliud est favores quærere, et aliud de profectibus exultare. » Et per hoc de facili patet responsio ad objecta.

Quod enim dicitur Luc. x : *In hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur,* est intelligendum quod de hoc gaudere non debeant quantum pertinet ad spirituum depressionem, sed quantum pertinet ad Dei et suam exaltationem; unde dicit Glossa ibidem : « Prohibentur gaudere de humiliatione diaboli, qui propter superbiam cecidit, sed gaudeant de sublimatione. » Vel dicendum, quod de hoc non debent gaudere quasi de maximo bono; cum hoc possit fieri sine merito ejus qui talia operatur, ut Glossa ibidem dicit; sed principale gaudium eorum esse debet de his quæ eos ordinant ad vitam æternam, unde et sequitur : *Gaudete autem quod nomina vestra scripta sunt in cœlis.*

Ad secundum dicendum, quod verba Job sunt intelligenda de gaudio elationis, et hoc etiam patet in verbis Gregorii inductis. Superbum autem gaudium est, quando aliquis de bonis quæ Deus per eum facit, quasi propria delectatur.

Ad tertium dicendum, quod ille qui gaudium de quo agitur, refert in Deum; non in se ipso gloriatur; sed gloriatur in Deo, in quem refert hoc de quo gloriari posset.

CAPUT XIX.

Septimo, de hoc quod religiosi curias principum frequentant.

Nunc septimo restat ostendere quomodo nituntur probare, quod religiosi non debent in familiis principum et magnatum conversari. Matth. enim II, 8, dicitur : *Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt;* sed mollibus vestiri religiosis non competit, cum statum pœnitentiæ profiteantur. Ergo in domibus regum et principum religiosi esse non debent.

Item. Glossa ibidem dicit : « Rigida vita et prædicatio debet declinare mollium palatia, quæ frequentant mollibus induti, videlicet adulantes, » et sic idem quod prius.

Item. Luc. IX, super illud : *Loquebatur illis de regno Dei,* dicit Glossa : « Illis non otiosis, non in civitate synagogæ, id est sæcularis dignitatis residentibus, sed inter deserta Christum quærentibus, cœlestis gratiæ alimoniam impartitur. » Si ergo religiosorum vita ad hoc est ordinata, ut aliquis alimoniam cœlestis

gratiæ consequatur a Christo, non debent religiosi cum his qui sunt in sæculari dignitate commorari.

Item. Hieronymus ad Paulinum presbyterum : « Multitudines hominum et officia, et salutationes, et convivia, veluti quasdam catenas fugias voluptatum. » Sed in curiis principum conveniunt multitudines et convivia frequentantur. Ergo religiosi ibi morari non debent.

Item. Boetius dicit in libr. *De consolat.*, quod illi qui in potentia gloriantur, quærunt vel regnare vel regnantibus adhærere. Sed hoc est reprobabile in religiosis qui humilem vitam elegerunt, quod in potentia glorientur. Ergo regnantibus adhærere non debent.

Item. Cum honores ad superbiam vitæ pertineant, quæ est unum de tribus quæ in mundo reprobantur, religiosi qui mundo abrenuntiaverunt, debent ab his quæ ad honorem pertinent abstinere.

Sed hoc videtur ad honorem pertinere, quod aliquis prædicet in curiis regum, vel principum, vel synodis, ubi multitudo hominum congregatur ; ergo religiosi de talibus se intromittere non debent, et sic nituntur concludere, quod religiosi nullatenus debent in curiis regum vel principum conversari. Sed hoc manifeste falsum ostenditur ex hoc, quod multi sancti viri cum regibus et principibus commorati sunt. Joseph enim commoratus est in curia Pharaonis, de quo in Psalm. CIV, 21, dicitur : *Constituit eum dominum domus suæ et principem omnis possessionis suæ.* Moyses etiam in domo filiæ Pharaonis nutritus est, et instructus omni sapientia Ægyptiorum, perhibetur, Act. VII. Nathan etiam propheta inter familiares David et Salomonis computatur. Daniel etiam in curia regis Babylonis constitutus est princeps super omnes provincias Babylonis, et postulavit a rege et constituit super opera provinciæ Babylonis, Sidrach, Misach et Abdenago. *Ipse autem Daniel erat in foribus regis,* Dan. II, 49, Glossa : « A regis latere non recedens, honoratus familiaris. » Nehemias etiam pincerna regis Persarum fuit, ut habetur Nehem. I. Mardochæus etiam factus est princeps in curia Assueri, Esther VIII. In novo etiam Testamento in regnum palatiis aliqui sancti morati fuisse leguntur. Unde Phil. ult. dicitur : *Salutant vos sancti, maxime qui de domo Cæsaris sunt.* Sebastianus etiam in curia Diocletiani, inter primos palatii fuisse legitur; similiter Joannes et Paulus fuerunt de familia Constantini Augusti. Et Gregorius in prologo

Moral. narrat, quod in terreno palatia excubabat, ubi multi ex monasterio fratres germana charitate conjuncti secuti sunt eum. Non est ergo illicitum viris perfectis, viris religiosis in curiis regum commorari.

Ut ergo appareat quid in ista controversia sit tenendum, sciendum quod sancti viri aliquid propter se quærunt, aliquid propter alios. Propter se quidem quærunt Christo per contemplationem inhærere vel in hoc mundo, quantum præsentis vitæ infirmitas patitur, vel in futura vita, ubi eum plenissime contemplentur; sed propter alios interdum coguntur a desiderata contemplatione discedere, et se actionum tumultibus implicare. Sic ergo et in de derio habent quietem contemplationis, et tamen propter salutem proximorum patienter sustinent laborem actionis. Unde Paulus, Phil. I, 23 : *Coarctor e duobus, desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, permanere autem in carne necessarium propter vos.* Gregorius etiam in Homil. XLII, part. I *super Ezech.* ait : « Menti sponsum suum fortiter amanti una solet esse consolatio, si per hoc quod ipsa a visione differtur, aliorum animæ per ejus verba proficiant, et ad cœlestem sponsum amoris facibus inardescant. » Et hæc necessitate contingit, quod sancti quandoque multitudinibus se ingerant, et magnatum gratiam et consortia quærant, non favore humano vel potentia delectati, sed ut plures ad viam salutis trahere possint, quia ut dicit Augustinus VIII *Conf.* : « Multis noti, multis sunt auctoritati ad salutem, et multis præeunt secuturis; » quia ut ipse infra dicit : « Plus hostis vincitur in eo quem plus tenet, et de quo plures tenet. » Plus autem superbos tenet nomen nobilitatis, et de his plures nomine auctoritatis; ideo urgente charitate nobilium et auctoritatem habentium sancti consortia quærunt, ut per eos pluribus possint proficere ad salutem, et nisi hoc facerent, essent merito arguendi. Unde dicit Gregorius in *Pastoral.* : « Qua mente is qui proximis profuturus enitesceret, utilitati cæterorum secretum prœponit suum, quando ipse summi Patris unigenitus et multis prodesset, de sinu Patris egressus est ad publicum nostrum. »

His igitur visis facile est respondere ad objecta.

Quod enim dicitur, Matth. XI : *Qui mollibus vestiuntur*, etc., satis aperte ostendit quod de his loquitur qui in curiis regum morantur ut ibi suas perficiant voluptates.

Similiter quod dicit Glossa Luc. IX : *Non otiosis*, etc., intelligitur de illis qui in civitate vel sæculari dignitate resident, ib

quietem habentes; sed sancti quietem suam in Deo solum habent et in ipso resident. Quod autem eos oporteat in dignitatibus, vel cum multitudine commorari, magis laborem reputant quam quietem.

Quod autem dicit Hieronymus: « Multitudines hominum, » etc. patet quod loquitur de frequentantibus multitudines et hujusmodi, non ad fructificandum, sed ad delectandum, quod patet ex hoc quod sequitur : « Quasi catenas fugias voluptatum. »

Similiter quod Boetius dicit : « Illi qui in potentia, etc., » manifeste apparet verum esse. Non tamen sequitur, si illi qui in potentia gloriantur, volunt potentibus adhærere, quod e converso omnes qui potentibus adhærent vel adhærere volunt, in potentia delectentur, cum hoc possit fieri propter aliam causam, ut dictum est.

Similiter etiam quamvis prædicare multitudini sit honorificum, non tamen sancti in hoc gloriam suam quærunt, sed Dei; imitantes eum qui dicit Joan. VII, 18 : *Ego gloriam meam non quæro, sed ejus qui misit me.*

CAPUT XX.

Quomodo pervertunt judicium in infamiam personarum religiosarum, primo mala, si qua in eis sunt, extendendo.

Viso igitur quomodo blasphemantes perversi homines judicium de rebus pervertunt, nunc videndum est quomodo pervertunt judicium de personis. Forte autem posset alicui videri, quod detractiones quæ personis irrogantur, essent tolerandæ sine contradictione, tum quia ut Gregorius dicit, IX *Homil.* I part. super *Ezech.* : « Perversorum derogatio, vitæ nostræ approbatio est, quia jam ostenditur nos aliquid justitiæ habere, si illis displicere incipimus, qui non placent Deo, » juxta illud quod dicitur Joan. XV, 18 : *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit,* tum etiam quia humana judicia sunt parvipendenda, secundum Apostolum, I Cor. IV, 3 : *Mihi pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die; et præcipue cum nostræ conscientiæ Deum testem habeamus,* secundum illud Job. XVI, 20 : *Ecce in cœlo testis meus, et conscius meus in excelsis;* sed interitus considerantibus apparet hujusmodi detrahentium linguas esse efficaciter reprimendas propter tria. Primo, quia eorum detractio non ad unam personam aut ad plures determinatas fertur, sed ad totum religiosorum

collegium. Unde eorum temeritati est viriliter resistendum, ne oves Christi passim luporum morsibus lacerentur. In detestationem enim mercenarii dicitur Joan. x, 2, quod *mercenarius videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit.* Lupus autem, ut Glossa ibidem dicit, est vel violentus qui corporaliter vastat, vel diabolus qui spiritualiter dissipat. Reprehenduntur etiam quidam Ezech. xiii, 5 : *Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel.*

Secundo, quia eorum vitam denigrare nituntur, quibus non solum conscientia necessaria est propter se ipsos, sed etiam fama, ut in proximis per prædicationem proficere possint. De istis enim detractoribus, super illud ad Gal. iv : *Ejice ancillam,* etc., dicit Glossa : « Omnes qui in Ecclesia terrenam felicitatem quærunt, adhuc ad Ismael pertinent. Ipsi sunt qui contendunt spiritualibus proficientibus, et detrahunt illis, et habent labia iniqua et linguas dolosas. » Et ideo talibus detractoribus resistendum est. Ut enim dicit Gregorius in *Homil.* prædicta : « Hi quorum vita in exemplum imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant, et in pravis moribus remanentes, bene vivere contemnant ; » unde et Joannes detrahentis sibi verba compescuit in *Epist. ad Gajum,* cum dixit : *Si venero, commonebo ejus opera quæ facit, verbis malignis garriens in nos.* Et Paulus, II ad Cor. x, 10 : *Epistolæ, inquiunt, graves sunt et fortes, præsentia autem corporis infirma et sermo contemptibilis.*

Tertio, quia non in hoc sistunt ut infament, sed ad hoc tendunt ut totaliter extirpent. Quod manifeste apparet ex hoc, quod prælatos inducunt ut eos faciant ab omnibus evitari, ut in necessariis eis non provideatur, et ad eorum consortium nullus admitti permittatur. Quod quidem consilium significatur Isa. vii, 5 : *Eo quod consilium inierit contra te Syria in malum, Ephraim et filius Romeliæ, dicentes : Ascendamus ad Judam, et suscitemus eum, et avellamus eum ad nos,* sed ut ibi dicitur : *Non stabit et non erit istud.* Ista etiam sunt consilia, de quibus dicitur Hier. xi, 19 : *Cogitaverunt super me consilia dicentes : Eradamus eum de terra viventium, et nomen ejus non memoretur amplius... sed in consilium eorum non veniat anima mea,* dicit Jacobus, Genes, penult. 6. Unde eorum crudelitas non debet amplius tolerari. Ut enim dicitur Esther vii, 4 : *Traditi sumus ego et populus meus,* per eorum scilicet perversa consilia, *ut conteramur, et jugulemur, et*

pereamus. Atque utinam in servos et famulas venderemur, essetque tolerabile malum, et gemens tacerem. Dicitur enim Eccl. IV, 26 : *Ne accipias faciem adversus faciem tuam, nec adversus animam tuam mendacium.*

Ut ergo eorum detractionibus resistatur, sciendum est quod ipsi in sua detractione quadrupliciter procedunt. De viris enim spiritualibus mala, si qua sunt vera, extendunt, dubia asserunt, falsa confingunt, bona pervertunt. Extendunt siquidem mala, quæ in religiosis inveniri possunt, tripliciter.

Primo, quantum ad tempus, videlicet ea quæ ante conversionem ab eis perpetrata sunt in eorum contumeliam commemorant. Exponentes enim hoc quod dicitur II Tim. III : *Erunt homines se ipsos amantes,* etc., contra religiosos, dicunt in eorum opprobrium hoc de eis intelligi, quia ex statu in quo hujusmodi peccatis detinebantur, ad statum religionis perveniunt, quam ipsi detractores sectam penetrantium domos appellant. Sed in hoc manifeste errare convincuntur, quia, ut dicit Gregorius in XVIII *Moral.,* super illud Job. XXVIII : *Ferrum de terra tollitur.* « Tunc ferrum de terra tollitur, dum fortis propugnator Ecclesiæ a terrena, quam prius tenuit, actione separatur. Non ergo debet in eo despici quod fuit, quia jam cœpit esse quod non fuit. » Et Apostolus I Cor. VI, 11, post multorum enumerationem peccatorum subjungit : *Et hoc aliquando quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis,* etc. Expositio etiam eorum contra intentionem Apostoli est. Non enim vult quod prius fuerint tales quales dixerat, et postea penetratores domorum efficiantur; sed quia simul dum domos penetrant, sunt de numero eorum peccatorum, quos prius enumeraverat.

Secundo extendunt quoad personas, ut videlicet quod ab uno vel duobus geritur, toti religioni imponere præsumant, sicut cum dicunt, quod non sunt cibis sibi appositis contenti, lautiora quærentes et multa hujusmodi, quæ etiam si ab aliquibus aliquando fiant, nullatus sunt totali collegio imponenda. Unde dicit Augustinus *ad Vincentium Donatistam,* et habetur XXIII, quæst. 7, *Quicumque :* « Quisquis res pauperum, quas sub nomine Ecclesiæ tenebatis, non per justitiam, sed per avaritiam tenet, displicet nobis. Sed nec facile ista monstratis. Nonnullos toleramus, quos corrigere vel punire non possumus, neque propter paleam relinquimus aream Domini, neque propter pisces malos rumpimus retia Domini, etc. » Non ergo propter hoc infamandum est religio-

sorum collegium, si aliqui ex eorum numero gravia etiam peccata committunt; alias simili modo et Apostolorum collegium vituperabile fuit propter hoc quod dicitur Joan., VI, 71 : *Nonne duodecim vos elegi, et unus ex vobis diabolus est?* Unde etiam Cant. II, 2, dicitur : *Sicut filium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Glossa Gregorii : « Nec mali sine bonis, nec boni sine malis esse possunt ; » sed tamen de his dici potest, quod dicitur I Joan. II, 12 : *Ex nobis prodierunt, sed ex nobis non erant.*

Tertio extendunt religiosorum mala secundum quantitatem, videlicet eorum peccata levia ultra modum aggravando. Non enim potest homo in hoc mundo sine peccato vivere, secundum illud I Joan. I, 8 : *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos reducimus.* Sed tamen peccata levia, quæ etiam in quibuscumque perfectis inveniuntur, quasi gravia exaggerant, contra illud Prov. XXIV, 15 : *Ne insidieris et quæras impietatem in domo justi.* Et ad hoc pertinet quod religiosos pseudoapostolos esse dicunt his signis, quod quærunt opulentiora hospitia in quibus melius procurentur, quod procurant aliena negotia, ut sic mereantur hospitia, quod rapiunt bona temporalia illorum quibus prædicant, et alia hujusmodi, quæ etsi in vitium sonent, non tamen sunt tam gravia, ut pro eis dici possint peccatores quæ hæc committunt, nedum ut pro eis possint dici pseudoapostoli ; unde super illud Galat. II : *Nos natura Judæi, et non ex gentibus peccatores,* dicit Glossa : « Hoc nomen non est usitatum in Scriptura de illis qui, cum juste et laudabiliter vivant, non tamen sunt sine peccato. » Et sic eis convenit quod dicitur Matth. VII, quod scilicet vident festucam in oculo fratris sui et trabem in oculo suo non vident, ubi dicit Glossa : « Multi præsenti majoribus, leviora in fratre malunt vituperare et damnare, quam emendare pleni odio, et invidia, et malitia. » Implent etiam quod dicitur, Matth. XXIII, 24 : *Colantes culicem, camelum autem glutientes,* minima religiosorum peccata mordaciter arguentes, sua gravia non curantes.

CAPUT XXI.

Secundo, dubia asserendo, quod scilicet religiosi favorem mundi quærunt et suam gloriam, et non Christi.

Nunc videndum est, quomodo dubia asserunt in religiosorum infamiam. Dubia autem maxime sunt futura, et etiam occulta cor-

dis, de quibus etiam judicare præsumunt. De futuris quidem, cum dicunt, quod erunt finaliter in moribus reprobi, et tandem in fide erunt corrupti. De occultis vero cordium, cum dicunt, quod quærunt favorem mundi, quod quærunt suam gloriam et non Christi, et multa hujusmodi, in quibus manifeste temerarii judices convincuntur, ut patet per hoc quod habetur Rom. XIV, 13 : *Non ergo amplius invicem judicemus ;* ubi dicit Glossa : « In his duobus temerarium judicium, scilicet cum incertum est quo animo quid factum sit, vel cum incertum est qualis futurus sit qui nunc bonus vel malus manifeste apparet. » Vel superbia, vel invidentia est de his judicare, quod maxime faciunt, qui magis amant clamare et vituperare, quam corrigere et emendare. In hoc etiam sibi quod solius Dei est, usurpant, scilicet scire futura, et secreta cordium. Unde dicitur Isa. XLI, 23 : *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, et sciemus quia Dii estis vos.* Et Hierem. XVII, 9 : *Pravum est cor hominis, et incrustabile. quis cognoscet illud? Ego Dominus.* etc. » Unde 1 Cor. IV, 5 : *Nolite ante tempus judicare,* etc. Glossa : « Aliter enim injuria dici fit, si ante sententiam ejus a servo procedat sententia, » quod intelligendum est in illis, quorum sibi Dominus judicium reservavit.

CAPUT XXII.

Tertio, falsa confingendo : quod scilicet religiosi sunt pseudo-apostoli, pseudoprophetæ et pseudochristi.

Jam restat videre, quomodo in diffamationem religiosorum falsa confingunt. Et quia, ut diximus, ad conterendum cor eorum, ut dicitur Isa. X, non sunt contenti quælibet mala confingere, sed gravissima quibus eos suspectos reddant ; et hominum societate indignos et omnibus odiosos, et ut eos sua detractione plenius opprimant, eis imponunt mala illa quæ in Ecclesia pessima inveniri possunt et secundum ejus initium, ut in primitiva Ecclesia, et secundum ejus progressum, sicut secundum tempus quod nunc agitur, et secundum ejus terminum, sicut erit temporibus Antichristi. Dicunt enim eos esse pseudoapostolos, qui in primitiva Ecclesia vituperantur. Dicunt eos esse fures, et latrones, et penetratores domorum, quales per totum tempus Ecclesiæ sunt cavendi. Dicunt eos nuntios Antichristi novissimorum temporum pericula procurantes, quales in finali Ecclesia sunt timendi ; a quibus tribus eos per ordinem defendamus.

Et primo, quantum ad hoc quod pseudoapostoli dicuntur. Ut ergo appareat quam fallaciter hoc nomen religiosis imponant, quod hoc nomine significetur, videamus. Inveniuntur enim in sacra Scriptura multa quæ ad idem pertinent, sicut pseudoprophetæ, et pseudoapostoli et pseudochristi, quæ omnia infalsitatem sonant, et ad idem pertinent, unde de eis simile est judicium, quod patet ex hoc quod habetur II Petr. II, 1 : *Fuerunt et pseudoprophetæ in populo, sicut et in vobis erunt, magistri mendaces.* Prophetæ autem et Apostoli officium est ut sit mediator inter Deum et populum, verba Dei populo annuntiando, sicut habetur II Cor. V, 20 : *Pro Christo legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos.* Unde ex duobus dicitur aliquis falsus propheta et falsus apostolus. Primo ex hoc quod a Deo non est missus, prout dicitur Jerem. XXIII, 21 : *Non mittebam prophetas, et ipsi currebant, non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant.* Secundo, ex hoc quod verba Domini non proponunt, sed falsa de suo confingunt, unde in eodem capite dicitur : *Nolite audire verba prophetarum, qui prophetant vobis et decipiunt vos : visionem cordis sui loquuntur non de ore Domini.* Et Ezech. XIII, 6, hæc duo tanguntur : *Vident,* inquit, *vana, et divinant mendacium, dicentes : Ait Dominus, cum Dominus non miserit eos.* Et additur tertium quod ad pertinaciam falsitatis pertinet, cum subditur : *Et perseveraverunt confirmare sermonem.* Unde cum Jeremias quasi falsus propheta condemnaretur, hæc duo a se removit, Jerem. XXVI, 15, inquiens : *In veritate misit me Dominus ad vos,* quantum ad primum : *ut loquerer in auribus vestris omnia verba hæc,* quantum ad secundum. Et hæc duo in novo Testamento pseudoapostolos constituunt, videlicet quod non mittuntur a Domino, et quod falsam doctrinam disseminant. Intelliguntur autem a Domino mitti, etiam quando a prælatis Ecclesiæ mittuntur : unde Augustinus *ad Orosium :* « Apostolus interpretatur missus. Apostolorum quatuor sunt genera : a Deo, a Deo et per hominem, et per hominem tantum, et ex se. A Deo sicut Moyses ; a Deo et per hominem, sicut Jesus Nave ; per hominem tantum, sicut nostris temporibus multi favore vulgi in sacerdotium subrogati sunt ; ex se, sunt ipsi pseudoprophetæ. » Et postea subjungit : « Illum cognosce missum a Deo, quem non paucorum hominum laudatio vel potius adulatio eligit, sed illum quem vita et mores optimi, et apostolicorum exactio commendat sacerdotum. » Quod etiam pseudoapostoli dicantur illi qui doctrinam hæreticam dissemina-

bant, patet ex hoc quod habetur in Glossa ad Gal. I, super illud : *Nisi quod sunt aliqui, qui vos conturbant,* Glossa : « Hi Evangelium esse, et aliud legem Moysi. » Et Marc. XIII, super illud : *Exurgent pseudochristi et pseudoprophetæ,* etc. dicit Glossa : « De hæreticis accipiendum est, qui contra Ecclesiam venientes, se Christos esse mentiuntur, quorum primus est Simon magus, extremus Antichristus. » Ad hoc autem quod aliquis non missus prædicet, vel falsam doctrinam prædicet, ex aliqua mala radice movetur, utpote, vel ex avaritia lucrum quærens, vel ex superbia, vel inani gloria. Contingit etiam hujusmodi homines gratia Dei desertos per multa vitia defluere, et magna et parva ; non tamen ex omnibus his radicibus, vel hujusmodi vitiis dicuntur pseudoapostoli vel pseudoprophetæ, quia non omnis qui propter lucrum prædicat, vel propter favorem mundi, pseudoapostolus est, alias non esset differentia inter mercenarium et pseudoapostolum. Qui enim aliud quam fructum animarum et honorem Dei per prædicationem quærunt, mercenarii dicuntur, sive vera, sive falsa annuntient, et sive missi, et sive non missi; sed pseudoapostoli; seu pseudoprophetæ dici non possunt sunt nisi quando non missi, vel falsa annuntiant. Similiter etiam non omnes peccatores qui verbum Dei annuntiant, vel sacramenta ministrant, sunt pseudoapostoli vel pseudoprophetæ. Veri enim prælati sunt veri apostoli, qui tamen peccatis exigentibus interdum peccatores inveniuntur.

In hoc etiam detractorum, contra quos agimus, insipientia sive malitia ostenditur, qui religiosos pseudoapostolos vel pseudoprophetas nominare præsumunt ex quibusdam signis, quorum quædam peccata levia sunt, quædam vero gravia, non tamen ad duo prædicta pertinentia, utpote quia quærunt honorem proprium, quia quærunt de inimicis vindictam, et quædam alia hujusmodi, quæ etiam si omnia congregata essent in aliquo homine prædicante, non tamen eum pseudoapostolum constituerent vel ostenderent, dummodo vera prædicaret, et missus. De falsitate autem prædicationis nihil proponere audent ; sed de hoc quod dicunt eos prædicare non missos, quod ad rem pertinet, quam inaniter dicant, patet ex his quæ supra dicta sunt, cum de eorum prædicatione ageretur. Unde relinquitur in hoc esse mendaces, quod eis tantum crimen imponere præsumunt, religiosos pseudoapostolos nominando. Possent autem eadem astutia, vel quilibet alii de simili crimine infamari. Cum enim ; Pseudoapostoli multa egerint,

quæ etiam alii peccatores agunt, et interdum etiam justi, licet ex alia causa, in promptu esset arguere pseudoapostoli leguntur hoc vel illud fecisse, unde et illi qui hoc vel illud faciunt, sunt pseudoapostoli reputandi; sed in hoc argumento manifeste vanitas inveniretur, ut ex dictis patet.

CAPUT XXIII.

Quarto, crimina imponendo quæ Ecclesia toto temporis processu patitur, scilicet quod religiosi sunt lupi, fures, latrones et penetrantes domos.

Nunc videndum est quomodo religiosis crimina imponant, quæ Ecclesia toto temporis sui processu patitur, utpote quod dicunt eos lupos, latrones et penetrantes domos. Quod enim sint fures et latrones, per hoc volunt ostendere, quia, ut dicunt, non intrant per ostium in ovile ovium, dum confessiones audiunt et prædicant, et docent aliunde quam per ostium. Ex quo manifeste insipientiæ convinci possunt, quia ostium Christus est, ut per Glossam ibidem patet. Nec prælatus ostium dici potest. Unde Glossa ibidem dicit, quod ostium sibi soli Christus retinuit. Non ergo intelligitur intrare, non per ostium, qui non intrat per prælatum, sed qui non intrat per Christum, sicut Judæi, Gentiles, philosophi, Pharisæi et hæretici, ut ibidem Glossa exponit. Isti ergo fures dicuntur, quia quod alienum est, suum dicunt, id est oves Dei suas faciunt, non convertendo ad doctrinam Christi, sed ad suam.

Latrones, quia quod furantur, occidunt, retrahendo a fide, ut ex verbis Glossarum ibi accipi potest. Et tamen dato quod fures et latrones dici deberent qui Christum annuntiant secundum veram doctrinam, non per prælatos Ecclesiæ quam hoc sit a religiosis alienum, ex prædictis manifeste apparet, nisi illum errorem aliquis sapiat, quod Episcopus vel Papa non sit immediatus prælatus cujuslibet qui parochiali subditur sacerdoti.

Lupos autem rapaces eos dicunt, per hoc quod accedunt ad ministrandum fidelibus Christi spiritualia alimenta, intrinsecus autem intendunt refici de bonis carnalibus eorum, sicut lupi accedunt ad oves, ut de carnibus earum reficiantur. In quo et manifeste desipere convincuntur. Manifeste enim Joan. x : *Dominus*

distinguit inter mercenarium et lupum. Hoc autem quod lupo imponunt, Glossa mercenario attribuit, quæ sic dicit : « Mercenarius est, qui quærit quæ sua sunt, non quæ Christi, qui servit Deo, non propter Deum, sed pro aliqua mercede. » Illi ergo qui in hoc tantum offendunt, quod intendunt temporalia accipere, et pro eis prædicant, mercenarii sunt, non lupi, nisi ipsi vel corporaliter mactent per potentiam, sicut tyranni, vel spiritualiter dissipent, sicut diabolus et ejus ministri hæretici, ut per Glossam ibidem patet. Hoc etiam apparet per hoc quod dicit, Act. xx, 29 : *Scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos.* Glossa : « Hæretici callidi in fraude, fortes in disputatione, crudeles in occisione. » Et per hoc etiam quod habetur Matth. vii, 15 : *Intrinsecus autem sunt lupi rapaces,* quod Glossa specialiter exponit de hæreticis, « qui venenato animo et intentione nocendi lupi rapaces sunt, vel exterius, si detur copia, persequendo, vel interius corrumpendo. » Quomodo etiam hoc sit temerarium judicium, judicare de aliquibus, quod carnalia principaliter intendant, quamvis spiritualia seminantes carnalia accipiant, ex dictis patet.

Dicunt etiam eos esse penetrantes domos per hoc quod confessiones audiunt sine licentia sacerdotum. Sic enim penetrant domos conscientiarum, quod probant per quamdam expositionem Glossæ quæ habetur II Tim. iii, super illud : *Ex his sunt qui penetrant domos,* etc. Glossa : « *Penetrant domos,* id est rimantur proprietatem cujusque, et quos idoneos inveniunt, captivos ducunt. » Proprietatem autem cujusque rimari non possunt, nisi confessiones audirent. Quia ergo huic auctoritati multum innituntur, videamus intellectum ejus. Prædixit enim Apostolus quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines se ipsos amantes, etc. « Novissimi autem dies, ut Augustinus dicit in epist. *ad Hesychium,* quandoque dicuntur etiam ipsa Apostolorum tempora. » Unde illud quod dicitur Joel ii, 28 : *In novissimis diebus effundam de spiritu meo super omnem carnem.* Petrus dicit esse completum in die Pentecostes, Act. ii. Quandoque etiam novissimus dies dicitur omnium ultimus. Joan. vi, 55 : *Ego resuscitabo eum in novissimo die.* Hic autem oportet, ut intelligantur novissimi dies, qui sunt illo novissimo propinquiores, eo quod Apostolus in futurum loquitur. *Instabunt,* inquit, *tempora periculosa et erunt,* » etc. quod ad illud pertinere videtur quod habetur Matth. xxiv, 12 quod *refrigescet charitas multorum, et abun-*

dabit iniquitas, unde Glossa ibidem dicit, unde Apostolus : *Erunt hominss se ipsos amantcs.* Non ergo verba Apostoli sunt intelligenda, quasi vitia quæ connumerat, ullo sæculo unquam defuerint, sed quia abundante malitia, in futuris temporibus crescent. Quidam tamen in primitiva Ecclesia erant, qui etiam illis vitiis abundabant, alias frustra diceret : *Et hos devita,* et quasi Timotheo quærenti, quomodo possum vitare quæ nondum sunt? Respondet Apostolus : *Ex his jam sunt illi qui penetrant domos,* etc. Illa igitur vitia quæ supra posuerat, ad futurum pertinere vult ; sed hoc quod dicit, ex his sunt qui penetrant domos ad præsens. Unde dicit, *penetrant,* non penetrabunt, *captivas ducunt,* non ducent. Nec putandum est hoc loco pro temporis futuri verba præsentis temporis posuisse, ut Augustinus in eadem epistola dicit : « Erant ergo in primitiva Ecclesia aliqui ex hoc actu noti, quia penetrabant domos, » etc., quos vult intelligi illis vitiis esse irretitos, quæ in novissimis temporibus abundabunt. Quia autem sunt isti, expressius exponit ad Titum, I, 10 ubi sic dicit : *Sunt multi inobedientes, et vaniloqui, et seductores, qui de circumcisione sunt, quos oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia.* Sic ergo quod dicit, ex his sunt qui penetrant domos, de illis intelligit, qui latenter circumibant domos, falsam doctrinam disseminando, sive intelligatur de domo conscientiæ, sive de domo materiali, et captivabant vinculis erroris, unde subjungit Apostolus : *Homines corrupti mente, reprobi circa fidem.* Nec est intelligendum, ut ipsi volunt, quod hoc quod dicitur reprobi circa fidem, accipiatur pro futuro; quasi dicat : Qui nunc penetrant domos, erunt reprobi circa fidem, quod patet tum ex hoc quod dicit præsentialiter, hi resistunt veritati, tum ex hoc quod sequitur sed ultra non proficient. *Insipientia enim eorum manifesta erit,* Glossa, « per bonos, præsertim per Joannem Apostolum, per quem in Asia destruendos hæreticos prædicit. » Ex quo etiam patet quod de hæreticis Apostolus loquitur. Unde dato quod religiosi confessiones audirent sine licentia prælatorum, dummodo hæreticam doctrinam non seminarent, istis verbis Apostoli non notarentur. Et sic etiam exclusum est totum eorum figmentum, quo confingere nituntur occasione horum verborum, per religiosos qui confessiones audiunt, novissimorum temporum pericula imminere. Quomodo autem religiosi licite et utiliter confessiones audiant, supra dictum est, cum de hoc ageretur.

CAPUT XXIV.

Quomodo mala quæ in finali Ecclesia timentur, religiosis imponunt, probare volentes quod e vicino instent tempora Antichristi.

Jam videamus quomodo mala quæ in finali Ecclesia timentur, religiosis imponant, dicentes eos esse nuntios Antichristi. Ad quod persuadendum, ad duo ostendenda conantur. Primo, quod nunc quasi e vicino tempora Antichristi immineant; secundo, quia nuntii Antichristi sunt specialiter religiosi, qui prædicant et confessiones audiunt, de quibus per ordinem agemus. Quod autem non longe sunt tempora novissima, ex hoc probare volunt, quod Apostolus dicit I Cor. x, 11 : *Nos sumus in quos fines sæculorum devenerunt,* et I Joan. ii, 18 : *Filioli, novissima hora est,* et Hebr. x, 37 : *Adhuc modicum aliquantulumque qui venturus est, veniet, et non tardabit,* et Jacob. v, 9 : *Ecce Judex ante januam assistit.* Ex quibus omnibus habere volunt, quod cum a temporibus Apostolorum quando hæc dicebantur, jam tantum tempus sit elapsum, quod nunc prope immineat tempus Antichristi. Quæ quidem verba si sic intelligant, ut tempus Antichristi propinquum esse denuntient, eo modo loquendi, quo temporis quantumque spatium in sacra Scriptura breve solet accipi in comparatione æternitatis, secundum quem modum dicitur I Cor. vii, 29 : *Tempus breve est, in nullo reprehensibiles inveniuntur.*

Sed tamen hæc eorum assertio ad suam sententiam confirmandam efficaciam non habebit, qua videlicet volunt astruere, quod nunc sunt cavenda illa pericula quæ propinquissimis temporibus Antichristi prædicantur futura et quod per religiosos qui nunc sunt, evenient, de quibus inquiri volunt a prælatis. Si autem ex his verbis aliquod diffinitum tempus signari volunt, utpote quod Antichristus veniet infra septem annos, aut centum, aut mille, inveniuntur præsumptuosissimi multis auctoritatibus convicti. Dominus enim, Act. i, 7 quærentibus discipulis, de hoc ipso respondit : *Non est vestrum nosse tempora vel momenta.* Ex quo argumentatur Augustinus in *Epist. ad Hesych.* quod « si non est eorum nosse, multo minus aliorum. » Et Matth. xxiv, 36 : *De die autem illa nemo scit, neque angeli cœlorum.* Et idem habetur, Matth. xiii, et II Thess. ii, 2 : *Non moveamini a sensu vestro, quasi instet dies Domini.* Et Augustinus dicit in *Epist. ad Hesych.* loquens : « Dixisti,

Evangelium dicit : De die illa et hora nemo scit. Ego autem, inquit, pro possibilitate intellectus mei dico, neque mensem, neque annum adventus ipsius scire posse. Ita enim videtur sonare, tanquam non possit sciri quo anno venturus sit, licet posset sciri in qua hebdomade annorum, vel qua decade; » et infra : « Quod si nec hoc comprehendi potest, quæro utrum sic saltem possit intelligi tempus adventus ejus, ut eum venturum dicamus infra istos, verbi gratia, vel quinquaginta, vel centum annos, vel quorumlibet seu majoris numeri, seu minoris annorum ; » et infra : « Si autem nec hoc te comprehendisse præsumis, hoc sentis quod ego. » In primitiva Ecclesia, ut Hieronymus narrat in lib. *De illustr. viris,* et Eusebius in *Ecclesiast. Histor.,* quorumdam doctrina reprobata est, propter hoc, quod adventum Domini instare dicebant, sicut et isti nunc videntur dicere. Non ergo potest quantumlibet spatium determinari, aut parvum vel magnum tempus, quo finis mundi, in quo Christus et Antichristus expectantur, expectetur. Et propter hoc dicitur I Thess. v, quod *dies Domini sicut fur veniet,* et Matth. xxiv, 38 : *Sicut autem in diebus Noe... non cognoverunt donec venit diluvium, et tulit omnes, ita erit et adventus Filii hominis.* Unde et Augustinus in *Epist. ad Hesych.* proponit tres adventum Domini expectantes, quorum unus citius, alter tardius Dominum putat esse venturum, tertius suam de hoc ignorantiam confitetur, et hunc magis commendat, primum vero magis increpat.

Ad astruendam etiam suam intentionem, tali ratione utuntur. Ab adventu Christi ultima ætas incipit; aliæ vero ætates non duraverunt ultra mille annos, unde, cum jam ab adventu Christi multo plures quam mille anni transierint, in brevi hujus ætatis est terminus expectandus. Cui rationi obviat Augustinus in lib. LXXXIII. Quæst. q. LX, sic dicens : « Senectus autem solet etiam tantum tenere temporis, quantum reliquæ omnes ætates. » Senectuti aut comparat istam ultimam ætatem, unde concludit : « Œtas igitur ultima generis humani, quæ incipit a Domini adventu usque ad finem sæculi, quibus generationibus computetur incertum est. » Et hoc utiliter Deus voluit latere, sicut in Evangelio scriptum est, et Apostolus attestatur dicens : *Diem Domini tanquam furem in nocte esse venturum.*

Inducunt etiam octo signa, quibus propinquum Antichristi adventum ostendere volunt, quorum primum videtur sumi ex hoc quod dicitur Dan. VII, 25 de Antichristo : *Putabit quod possit mutare tempora.* Glossa : « In tantam elatus superbiam, ut leges et

cœremonias mutare conetur; » unde cum quidam jam Christi Evangelium mutare conentur in quoddam aliud evangelium quod dicunt æternum, manifeste dicunt instare tempora Antichristi. Hoc autem evangelium de quo loquuntur, est quoddam introductorium in libro Joachim compositum, quod est ab Ecclesia reprobatum. Vel etiam ipsa doctrina Joachim, per quam, ut dicunt, Evangelium Christi mutatur. Quo supposito, istud signum nullum est, quia temporibus Apostolorum quidam Evangelium Christi mutare voluerunt, ut patet Gal. I, 6 : *Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium.*

Secundum signum assumunt ex hoc quod habetur in Psalm. IX, 21 : *Constitue, Domine, legislatorem super eos.* Glossa : « Antichristum legis pravæ latorem. » Unde, cum doctrina prædicta, quam legem Antichristi dicunt, sit Parisius exposita, signum est Antichristi tempus instare; sed doctrinam Joachim, vel illius introductorii, quamvis alia reprobanda contineat, esse doctrinam quam prædicabit Antichristus, falsum est. Ipse enim prædicabat se esse Deum, ut habetur II Thess. II, 4 : *Ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus.* Quia si doctrinam Antichristi intelligunt omnem falsam doctrinam, sicut et Antichristi dicuntur omnes hæretici, tunc istud signum nullum est. A primitiva enim Ecclesia nullum tempus fuit, in quo doctrinæ hæreticæ non proponerentur. I Joan. II, 18 : *Nunc Antichristi multi facti sunt.* Glossa : « Antichristi sunt omnes hæretici. »

Tertium signum assumunt ex hoc quod habetur Dan. V, et Isai. XXI. Visa est in Babylone reproba, manus scribentis *Mane, Thecel, Phares.* Hanc etiam scripturam jam dicunt esse visam in Babylone dilecta, scilicet Ecclesia. *Mane* enim interpretatur : *Numeravit regnum tuum et complevit,* id est finivit. Per scripturam autem supra dictam numeratur regnum Christi. Dicitur enim quod durabit usque ad mille ducentos et septuaginta annos. *Thecel* exponitur : *Appensus es in statera, et inventus es minus habens,* quia in scriptura prædicta Evangelio Christi præfertur aliud Evangelium æternum. *Phares* interpretatur : *Divisum est regnum tuum et datum est Medis et Persis.* Et similiter dicunt, quod regnum Ecclesiæ finietur et ad alios tranferetur, unde. sicut scriptura illa signat terminum Babylonis instare, ita etiam hæc scriptura signat terminum Ecclesiæ. Sed hoc signum apparet esse frivolum ex hoc quod dicit Augustinus XVIII. *De Civ. Dei,* quod « quidam

dixerunt, quod cultus nominis Christi debebat durare per trecentos sexagintaquinque annos, deinde completo memorato annorum numero, sumeret finem. » Jam ergo ante tempus Augustini aliqui fuerunt qui tempus Christi numeraverunt, et sic ista scriptura non est de novo visa. Unde per hoc non potest probari quod adventus Antichristi jam de propinquo immineat. Augustinus etiam ibidem narrat suo tempore quosdam fuisse, qui computabant annos ab ascensione Christi usque ad ultimum ejus adventum, quidam quadringentos, quidam quingentos et quidam mille, quos omnes confutat auctoritate Domini dicentis : (act. I, 7) *Non est vestrum nosse tempora vel momenta.* Ibidem etiam hunc modum argumentandi quo isti utuntur, improbat in quibusdam, qui ex decem plagis Ægypti volebant sumere numerum persecutionum quas Ecclesia passura est, quas dicit esse conjecturas humanas nulla veritatis firmitate roboratas. In hoc etiam signo evidenter scripturæ quam reprobant, assentiunt, cum et ipsi dicant Babylonem dilectam cito esse destruendam, sicut et scriptura quam improbant, asserebat. Patet etiam nullam similitudinem esse, quia scriptura illa quæ visa est in Babylone, divinitus est ostensa, unde erat indicium veritatis; sed scriptura de qua loquuntur, est ex errore conficta, unde ex ea nullum potest elici argumentum.

Alia vero quinque signa sumunt ex Evangelio Matthæi, ubi Dominus videtur ponere signa adventus sui.

Quartum quidem signum est ex hoc quod dicitur Matth, XXIV, 9 : *Occident vos et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.* Dicunt enim quod hoc nunc impletur, quia quidam qui in Ecclesia videntur esse sanctiores, correptionem non sustinentes, suos correptores tradunt in tribulationem, et mortem, et in odium hominum. Hoc vero signum omnino nullum est, cum hujusmodi tribulationes sanctorum maxime fuerint in ipsis Apostolis et in Martyribus, de quibus Dominus hæc prædicebat, nec adhuc aliquæ persecutiones similes illis apparent, unde non est magis signum propinquitatis adventus Christi quam tunc erat.

Quintum signum sumunt ex hoc quod subditur ibi : *Et tunc scandalizabuntur multi,* etc. Quod dicunt nunc impleri, quando religiosi diffamantur, et ex hoc homines scandalizantur. Sed ista expositio est contra Glossam quæ ibi dicit : « *Scandalizabuntur,* id est discedent a fidei timore, vel portentis, vel immanitate tormentorum. » Unde patet hoc esse completum temporibus Martyrum. Et iterum non est novum quod sancti viri ab impiis infa-

mentur, cum dicatur etiam ipsis Apostolis, Matth. v, 11 : *Beati estis, cum maledixerint vobis homines, et dixerint omne malum adversus vos, mentientes.* In ecclesiastica etiam historia recitatur, quomodo tyranni procurabant fideles Christi turpissimis vitiis infamari.

Sextum signum accipiunt ex hoc quod sequitur ibi : *Et multi pseudoprophetæ surgent, et seducent multos.* Quod dicunt nunc apparere, quando religiosi quidam apparent, quos pseudoprophetas nominant, propter hoc quod se ispsos commendant, et propter alia quædam hujusmodi. Sed hæc eorum expositio patet esse perversa per Glossam quæ habetur Marc. XIII, ubi hæc eadem verba leguntur quæ pseudoprophetas dicit esse intelligendos hæreticos, vel illos qui in populo Judæorum fuerunt seductores post Christi passionem ante eversionem terrenæ Hierusalem. Ad hujus etiam destructionem sufficit quod supra dictum est de pseudoprophetis.

Septimum signum accipiunt et hoc quod ibidem subditur : *Et qnoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum;* quod dicunt nunc impleri, quando quidam qui videntur in Ecclesia maxime fidei zelatores, dimittunt Evangelium Christi, et adhærent Evangelio æterno, in quo ostenditur charitatem quam habere debent ad Christum refriguisse. Sed in hoc plane mentiuntur, quia illi de quibus loqui videntur, Evangelium Christi non dimittunt, nec alteri Evangelio adhærent. Et præterea, dato quod hoc esset, numquid a multis retroactis temporibus aliqui qui in Ecclesia videbantur perfecti, novas hæreses confinxerunt, Christi Evangelium dimittentes, ut Pelagius, Nestorius, Eutyches et multti alii hujusmodi. Nec tamen in hoc illorum charitas refrigescere ostenditur, quod etsi prædictam doctrinam non sequantur, tamen non persequuntur. Non enim persecutione indiget in quo defensor non invenitur, imo hoc esset errores extirpatos sub specie correctionis suscitare, et auribus populi inculcare, quod est maxime periculosum : unde Gregorius dicit in XIV *Moral.* quod mortuo Eutychio hæretico, quia forte non erat qui ejus doctrinam sequeretur, dissimulavit ejus dicta persequi, ne in favillas videatur verba jaculare. »

Octavum signum sumunt ex hoc quod ibi subditur : *Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe,* quod impleri dicunt per se ipsos, qui hæc signa et pericula annuntiant quæ ab omnibus annuntiari volunt, secundum illud II Tim. IV, 2 : *Prædica verbum, insta opportune, importune;* in tantum quod eos qui hu-

jusmodi signa non prædicant, dicunt esse pseudoapostolos, quia non habent oculos ante et retro, id est ad cognoscendum præterita et futura, sicut animalia de quibus legitur Apoc. IV. Sed hoc etiam eorum signum omnino nullum est. Quidam enim, eorum vanitati similes, etiam a tempore primitivæ Ecclesiæ hujusmodi signa conficta annuntiabant, qui ab aliis catholicis et gravibus reprimebantur, ut habetur in Ecclesiastica historia. Et Marc. XIII, in Glossa super illud: *Multi venient in nomine meo,* quæ sic dicit: « Imminente excidio multi venerunt, qui se esse Christianos dicerent, et jam tempus libertatis adesse mentirentur. Multi etiam in Ecclesia temporibus Apostolorum inter cætera diem Domini instare minati sunt. » Sic ergo illi qui hujusmodi signa prænuntiant, non computantur in numero illorum qui Evangelium enuntiant, sed in numero eorum qui seducent multos. Unde quod Dominus dicit: *Prædicabitur hoc Evangelium regni,* etc., non refertur ad prædicationem horum vanorum signorum, sed ad prædicationem fidei christianæ, quæ in universo orbe ante Christi adventum debet annuntiari. Unde et Augustinus in *Epist. ad Hesych.* probat non instare adhuc diem dominicum, cum adhuc suo tempore essent gentes, in quibus certissimum erat Evangelium Christi nondum esse prædicatum. Patet etiam quod in hoc signo incidunt etiam in foveam quam fecerunt, dum imponunt aliis quod quamdam novam doctrinam Evangelium regni nominant, et ipsi manifeste hæc signa quæ annuntiant, Evangelium regni dicunt. Hæc etiam quinque ultima signa vana, et nulla esse, patet per Augustinum in *Epist. ad Hesych.* ubi se dicit: « Fortasse omnia quæ a tribus Evangelistis dicta sunt de Christi adventu diligentius inter se collata atque discussa inveniuntur ad hoc pertinere quod quotidie evenit in corpore suo, quod est Ecclesia, de quo adventu suo dixit: Amodo videbitis filium hominis venientem, vel sedentem, etc.

CAPUT XXV.

Quomodo probare nituntur, quod religiosi nuntii sunt Antichristi.

Nunc videamus quomodo nituntur investigare qui sunt illi per quos pericula novissimorum temporum imminebunt, quos appellant nuntios Antichristi. Et procedunt tali deductione. Certum est, inquiunt, quod isti seductores non erunt de barbaris gentili-

bus et Judæis. Hoc autem est contra id quod habetur Apoc. xx, 7 : *Seducet gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog et Magog,* Glossa : « Has duas gentes ad litteram prius seducet, et per has ad alias procedet. » Vel secundum aliam expositionem, ibidem per Magog, intelliguntur omnes persecutores diabolum intra se tegentes, et tandem ad apertam persecutionem procedentes. Non ergo barbari a persecutione Antichristi excluduntur, ut dicunt. Procedunt autem ulterius ad ostendendum, quod erunt christiani per hoc quod dicitur II Tim. III, 5 : *Habentes speciem quidem pietatis.* Glossa : « id est christianæ religionis. » Et loquitur de illis per quos pericula novissimorum temporum imminebunt, sed in hoc errare noscuntur, quia illa vita quæ ibi numerantur ab Apostolo, non sunt ita accipienda, quasi omnia eisdem oporteat inesse, sed quædam his, quædam aliis. Unde non oportet quod omnes illi, per quos imminent illa pericula pericula, habeant speciem pietatis, sed eorum aliqui. Sicut etiam in primitiva Ecclesia patiebantur Apostoli persecutionem et a fidelibus et ab infidelibus, ut patet II Cor. XI, 26 : *Periculis ex gentibus; periculis ex falsis fratribus.*

Ulterius procedunt, quod isti nuntii Antichristi non reperientur inter aperte malos. Hoc est autem expresse contra Glossam super illud Psalm. XXXIV : *Deus, quis similis erit tibi?* quæ totum illum Psalmum XXXIV, exponit de persecutione Antichristi, et inter cæteros Antichristi ministros, per Philistiim, dicit significari illos qui sunt ebrii luxuria sæcularium. Gregorius etiam in XX *Moral.* exponens illud Job. XXX : *Nunc autem derident me,* etc., dicit « hæc esse verba Ecclesiæ ab adversariis suis extremis temporibus pressæ. » Et postea subjungit : « Quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo, et vita ipsa putabantur indigni. » Quæ postea et multa sequentia de aperte malis, et carnaliter viventibus exponit.

Dicunt etiam quod tales Antichristi ministri inter eos qui videntur boni, inveniuntur. Quod probant per illud quod dicitur Matth. VII, 15 : *Attendite a falsis prophetis,* et per aliquas alias hujusmodi auctoritates; sed quamvis tales aliqui sint futuri, per quos Antichristus seducet, nihilominus et alii non excluduntur, sicut etiam in primitiva Ecclesia fideles per utrosque persecutiones patiebantur.

Quod etiam dicunt quod nullus potest seducere, nisi sit apparens bonus, patet esse falsum, cum multo plures seducantur deliciis hujus mundi et terroribus, quam etiam specie honestatis.

Procedunt ulterius; quod nuntii Antichristi inveniuntur inter eos qui vacant studio litterarum, quod probare nutuntur per hoc habetur II Tim. III, 7 : *Semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes.* Quæ probatio quam sit inepta apparet, cum hoc referatur ad mulierculas seductas, ut ipse textus ostendit, magis quam ad homines seducentes. Dato etiam quod ad seductores esse referendum, ad illos pertineret qui studio vacantes, deviant a fidei veritate, cum de hæreticis verba illa sint exponenda, ut supra dictum est. Hoc idem probare nituntur per hoc quod dicit Gregorius in lib. XIII. *Moral.* super illud Job. XVI : *Hostis meus terribilibus oculis*, etc. : « Sicut incarnata veritas in prædicatione sua pauperes idiotas et simplices elegit; sic contrario Antichristus ad prædicandum falsitatem suam astutos ac duplices, atque hujus mundi scientiam habentes, electurus est. » Sed qui sint isti prædicatores litterati quos Antichristus mittet, Gregorius infra statim exponit, utens auctoritate Isa. XVIII, 2 : *Qui mittit in mare legatos, et in vasis papyri super aquas*, quod exponens dicit : *Mittit in mare legatos,* quia prædicatores suos in sæculo spargit. *In vasis papyri super aquas.* Vasa papyri sunt corda sæcularium doctorum. In vasis ergo papyri super aquas legatos mittere, est prædicationem suam in carnalium sapientium sensibus ponere, et defluentes ad culpam populos vocare. » Illi ergo litterati sunt prædicatores Antichristi, qui seculariter viventes, populos ad lascivias inducunt. Nec tamen si per litteratos Antichristus pericula in Ecclesiam inducet, sequitur quod solum per eos.

Procedunt ulterius deducendo, quod inter illos litteratos inveniuntur nuntii Antichristi, quorum consilium reputatur pretiosum, maximum et optimum, quasi si quis consuleret Deum, ut dicitur de Achitophel, II Reg. XVI. Et quod seductores finalis Ecclesiæ per Architophel significentur, probant per hoc quod Achitophel prius fuit cum David et postea cum Absalon, sic isti prius erunt cum Christo, postea cum antechristo, unde dicitur, II Tim. III, 5 : *Habentes speciem pietatis.* Et postea sequitur : *Homines corrupti mente, reprobi circa fidem.* Et per illud quod dicitur I Joan. II, 19 : *Ex nobis prodierunt.* Glossa : Nobiscum in sacramentis communicant ; » sed ista probatio non est efficax, quia non est intentio Apostoli in verbis præmissis, quod prius habeant speciem pietatis et postea eam de ponant ad infidelitatem conversi, sed simul dum speciem habent pietatis superfi-

cie tenus virtutem ejus abnegant, infideles existentes. Multi etiam hæretici, qui cum Ecclesia in sacramentis conveniunt. Aliqui enim sacramenta Ecclesiæ recipiunt, ad minus ad apparentiam. Dato etiam quod quantum ad hoc per Achitophel significarentur, non tamen oportet quantum ad hoc quod Achitophel in consiliis fuerit famosus. Hic etiam eorum processus ex conjectura humana procedere apparet, sicut in illis qui per plagas Ægypti futuras persecutiones Ecclesiæ prædicere voluerunt, ut supra dictum est.

Adhuc procedunt ulterius, et ostendere volunt quod tales nuntii Antichristi inter eos invenientur, qui sunt ad consilia obligati, per hoc quod dicit Gregorius super illud Job xxx : *Ad dexteram orientis*, etc. : « Ad dexteram (inquit) orientis calamitates insurgunt, quia hi quoque ad persecutionem Ecclesiæ prosiliunt, qui electa membra Redemptoris esse credebantur; » sed per hoc non potest probari, quod inveniantur inter ligatos ad consilia, quia per electa membra quæ per dexteram significantur, omnes bonos intelligit, unde ibidem dicit : « In hoc loco dexteræ vocabulo fidelis populus Ecclesiæ sanctæ designatur. » Sed si etiam per membra electa non significantur nisi perfecti, adhuc probatio non est efficax, quia etiam aliqui sunt perfecti propter gradum charitatis, etiamsi sint matrimonio conjuncti. Prælati etiam sunt perfecti quantum ad statum, unde per electa membra non possunt soli religiosi intelligi, sed in processu hujusmodi plane apparet fallacia consequentis. Probare etiam nituntur hoc idem per hoc quod dicitur Matth. II, 13 : *Futurum est ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum,* Glossa : « Quam cito Christum in mundo apparuit, incepit in eum persecutio, quæ præfigurat persecutionem sanctorum. » Et ideo concludunt, quod sicut in adventu Christi se opposuerunt Christo qui sapientores et sanctiores videbantur, scilicet Scribæ et Pharisæi, ita etiam se opponent fidelibus Christi in fine qui sapientes et sancti videntur, scilicet litterati et religiosi; sed hæc probatio non est efficax, quia etiam Christum non solum persecuti sunt Scribæ et Pharisæi, sed principes sacerdotum, ut Anna et Caiphas, et principes sæculares, ut Herodes et Pilatus. Nec illi qui Christum persecuti sunt, erant simul omnes Scribæ et Pharisæi, sed quidam Pharisæi tantum. Unde ex hoc non potest haberi quod intendunt, quia hæc ratio non magis tangit religiosos litteratos quam illitteratos, nec eos magis quam prælatos et principes et doctores sæculares.

Ex his autem omnibus prædictis sic colligendo concludunt,

patet ergo, quod nuntii Antichristi erunt christiani apparentes boni, studiis litterarum dediti, in consiliis dandis famosi, religiosi, ad consilia obligati, in qua conclusione quid intendant, ostendunt. Eos enim quos infamare nituntur, ita notificant, ac si eos exprimerent nominatim. Nihil enim differt dicere Socratem et Sophronisci filium, si solus sit Sophronisci filius Socrates. In quo eorum excusatio tollitur, et simul ostenditur, quod ad personas descendunt; sed in hoc horum processu multipliciter errare convincuntur.

Primo, ex hoc, quod nuntios Antichristi definiunt tanquam unum genus hominum, cum ex diversis statibus hominum ministros Antichristi futuros Glossa ostendat super illud Psalm. LXXXII : *Deus quis similis erit tibi?*

Secundo, quia etsi diversæ auctoritates de singulis quæ colligunt, loquuntur, non tamen potest haberi quod omnes conditiones prædictæ congregentur, sed forte multi erunt seductores nuntii Antichristi, quorum alii erunt religiosi, alii litterati, alii famosi in consiliis, et sic de aliis, et forte non erunt aliqui de numero eorum in quibus omnia prædicta conveniunt.

Tertio, quia etsi inter istos invenirentur, non tamen inter eos solos, ut probatum est. Unde hæc probatio non magis procedit contra eos quam contra alios.

Quarto, quia etsi aliqui talium sint futuri nuntii Antichristi; non tamen omnes tales, sed aliqui forte pauci, sicut et de singulis statibus forte aliquos ad se colligit Antichristus.

Quinto, quia istæ conditiones sunt bonæ, scilicet esse Christianum, litteratum, famosum in consiliis, religiosum. Unde ex his conditionibus non potest judicari de aliquo quod sit nuntius Antichristi, sed magis ex aliquibus malis, secundum doctrinam Domini, Matth. VII et XII : Unaquæque arbor ex fructu suo noscitur, scilicet bona ex bonis, mala ex malis.

CAPUT XXVI.

Quomodo religiosorum manifesta bono, ut orationes, jejunia, et hujusmodi, pervertere nituntur, et suspecta ostendere.

Nunc ultimo videamus, quomodo bona religiosorum, quæ negare non possunt, nec mala esse asserere, utpote orationes, jejunia, miracula et hujusmodi, pervetere nituntur et suspecta ostendere, occasione accepta ex hoc quod in aliquibus Scripturæ

locis aliqui perniciosi homines hujusmodi operibus suam malitiam palliare dicuntur. Dicitur enim Matth. vii, 15, de falsis prophetis, quod *veniunt in vestimentis ovium*. Ubi dicit Glossa quod « in conspectu hominum similes sunt ministris justitiæ, dum jejunant, orant, eleemosynas dant; sed non sunt eorum fructus, quia pro vitio eis reputantur. » Et infra super illud, *multi dicent mihi*, etc., dicit Glossa : « Maxime cavendum est ab his, qui propter nomen Christi miracula habent, quæ cum propter infideles Dominus fecerit, monuit tamen ne a talibus decipiantur, putantes ibi esse visibilem sapientiam ubi est visibile miraculum. » Ex quibus ostendere volunt, quod nec ex virtutum operibus, nec ex miraculorum signis sint aliqui acceptandi.

Sed hæc eorum sententia quam manifeste sit divinæ auctoritati contraria, facillimum est videre, cum Dominus dicat Matth. v, 16 : *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum*, etc. Matth. etiam xii, dicitur, quod arbor ex fructu cognoscitur, bona ex bono, mala ex malo, dicitur etiam I Petr. ii, 12 : *Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detractant de vobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes*, Glossa, « vestram dignitatem, » *glorificent Deum in tempore visitationis*. Ex quibus patet, quod ex bonis operibus in aliquo visis est acceptandus. Similiter et miracula per aliquem facta eum commendabilem reddunt et doctrinam ipsius : unde Dominus dicit Joan. v, 36 : *Opera quæ dedit mihi Pater ut perficiam, ea testimonium perhibent de me*. Et Marc. ult. 20, dicitur quod *Apostoli prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis*. Signa vero testimonium perhibent et homini, et doctrinæ. Hoc autem non pro tanto dicimus, quin in aliquibus malis aliqua virtutum indicia, et miraculorum signa ostendantur, sed quia nobis tantum de manifestis judicare conceditur. Unde si in aliquo bona appareant, manifeste ex eis judicandus est bonus, nisi alia manifesta mala ostendantur, ex quibus apparere possint illa indicia, quæ in eis apparent, non esse eorum fructus. Unde Matth. vii, super illud : *A fructibus eorum cognoscetis eos*, dicit Gossa : « Non a veste, sed ab operibus, quod de manifestis accipit. » Et Rom. xiv, super illud : *Is qui manducat*, etc. dicit Glossa : « Manifesta sunt, quæ non possunt bono animo fieri, ut sunt blasphemiæ, furta, et hujusmodi, de quibus nobis permittitur judicare, de quibus etiam dicitur : A fructibus eorum cognoscetis eos; sed ea quæ dubia

sunt quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. » Auctoritates ergo quas inducunt, sic intelligendæ sunt, ut quantumcumque in aliquo bona signa appareant, illis decipi non debemus, ut ex illis signis vel ad malum vel ad errorem aliquem pertrahamus. Sed si aliquis qui non inveniuntur ad errorem pertrahere, vel ad malum suggerere, credatur esse bonus per opera bona quæ ostendit, quamvis forte sit malus, non est in hoc periculosa deceptio, cum non sit hominum de occultis cordis judicare, unde II Cor. xi, super illud : *Ipse Satanas transfigurat se in Angelum lucis,* dicit Glossa : « Cum se bonum fingens ea vel dicit quæ bonis Angelis congruunt, etiamsi credatus bonus, non periculosus error aut morbidus. Cum vero per hæc aliena ad sua incipit ducere, ne quis post eum erat, magna vigilantia opus est. »

Addunt etiam hic suæ nequitiæ, ut opera bona, quæ in religiosis respiciunt, hypocrisim nominent, quam gravissimum asserunt esse peccatum, etiam in hoc Pharisæis similes, qui Domino ejiciente dæmonium dixerunt : *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia* ut habetur Matth. xii, et Luc. xi, 15. Quibus similes sunt, qui bona opera, quæ in aliis vident, statim ad hypocrisim referunt, unde Dominus ad eos confutandos dicit (Matth. xii, 33) : *Siquidem ex fructibus arbor cognoscitur.*

In hoc etiam quam sit periculosa eorum assertio, facile patet, quia sic homines a perfectionis operibus retraherentur, si istud judicium procederet, et in cordibus hominum confirmaretur, quod propter opera perfectionis exterius apparentia aliquis esset hypocrita judicandus ; vel si etiam postquam perfectionis statum assumpserit, ex quocumque peccato commisso, hypocrita diceretur, hypocrisi existente tam gravi peccato, ut dicunt. Sed hoc removet Gregorius xxxi, lib. *Moral.* super illud Job. xxxix : *Frustra laboravit nullo timore cogente ;* ubi sic dicit : « Sciendum vero est, quod sunt nonnulli quos charitatis gremio nutriens mater Ecclesia tolerat, quousque ad spiritualis ætatis incrementa perducat, qui nonnunquam et sanctitatis habitum tenent, et perfectionis meritum exequi non valent, » et infra : « Hos nequaquam credendum est in hypocritarum numerum currere, quia aliud est infirmitate, aliud malitia peccare. » Illi ergo soli sunt hypocritæ dicendi ex sententia beati Gregorii, qui ea intentione opera perfectionis assumunt, ut malitiam suam occultius exerceant, et magis nocere possint ; non autem illi quos contingit ex infirmitate peccare, etiam post habitum perfectionis assumptum.

EPILOGUS

et totius operis conclusio.

Sic igitur divina auxiliante gratia malignorum detractionibus repressis evidenter apparet, quod nihil damnationis est his qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant, sed crucem Domini bajulantes, operibus spiritualibus insistunt, carnalia desideria contemnentes. Pateret siquidem locus multa replicandi contra prædictos detractores ; sed eos divino judicio reservamus, cum eorum nequitia possit esse omnibus manifesta ex his quæ ex corde suo nequissime protulerunt, secundum sententiam Domini dicentis, Matth. xII, 34 : *Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur.* Si quis ergo emundaverit se ab istis, ut habetur II Tim. II, 21, eorum scilicet iniquitati non consentiens, *erit vas in honorem sanctificatum, et utile Domino ad omne opus bonum paratum.* Qui vero eis consentiunt, cæci cæcos sequentes, simul cum eis in foveam cadent, a qua ut liberemur, hæc dicta sufficiant Domino adjuvante, cui sit honor et gratiarum actio in sæcula sæculorum. Amen.

XV

DE REGIMINE PRINCIPUM

AD REGEM CYPRI

(Edit. Rom. Opusculum XX.)

ARGUMENTUM OPERIS

Cogitanti mihi quid offerrem regiæ celsitudini dignum, meæque professioni congruum et officio, id occurrit potissime offerendum, ut regi librum de regno conscriberem, in quo et regni originem, et ea quæ ad regis officium pertinent, secundum Scripturæ divinæ auctoritatem, Philosophorum dogma et exempla laudatorum principum diligenter depromerem, juxta ingenii proprii facultatem, principium, progressum, consummationem operis ex illius expectans auxilio qui est Rex regum et Dominus dominantium : per quem reges regnant, Deus, magnus Dominus, et rex magnus super omnes Deos.

LIBER PRIMUS

CAPUT I.

Quod necesse est homines simul viventes ab aliquo diligenter regi.

Principium autem intentionis nostræ hinc sumere oportet ut quid nomine regis intelligendum sit, exponatur. In omnibus autem quæ ad finem aliquem ordinantur, in quibus contingit sic et aliter procedere, opus est aliquo dirigente, per quod directe debitum perveniatur ad finem. Non enim navis, quam secundum diversorum ventorum impulsum in diversa moveri contingit, ad destinatum finem perveniret, nisi per gubernatoris industriam dirigeretur ad portum ; hominis autem est aliquis finis, ad quem tota vita ejus et actio ordinatur, cum sit agens per intellectum, cujus est mani-

feste propter finem operari. Contingit autem diversimode homines ad finem intentum procedere, quod ipsa diversitas humanorum studiorum et actionum declarat. Indiget igitur homo aliquo dirigente ad finem. Est autem unicuique hominum naturaliter insitum rationis lumen, quo in suis actibus dirigatur ad finem. Et si quidem homini conveniret singulariter vivere, sicut multis animalium, nullo alio dirigente indigeret ad finem, sed ipse sibi unusquisque esset rex sub Deo summo rege, in quantum per lumen rationis divinitus datum sibi, in suis actibus se ipsum dirigeret. Naturale autem est homini ut sit animal sociale et politicum, in multitudine vivens, magis etiam quam omnia alia animalia, quod quidem naturalis necessitas declarat. Aliis enim animalibus natura præparavit cibum, tegumenta pilorum, defensionem, ut dentes, cornua, ungues, vel saltem velocitatem ad fugam. Homo autem institutus est nullo horum sibi a natura præparato, sed loco omnium data est ei ratio, per quam sibi hæc omnia officio manuum posset præparare, ad quæ omnia præparanda unus homo non sufficit. Nam unus homo per se sufficienter vitam transigere non posset. Est igitur homini naturale, quod in societate multorum vivat. Amplius aliis animalibus insita est naturalis industria ad omnia ea quæ sunt eis utilia vel nociva, sicut ovis naturaliter æstimat lupum inimicum. Quædam etiam animalia ex naturali industria cognoscunt aliquas herbas medicinales et alia eorum vitæ necessaria. Homo autem horum quæ sunt suæ vitæ necessaria, naturalem cognitionem habet solum in communi, quasi eo per rationem valente ex universalibus principiis ad cognitionem singulorum quæ necessaria sunt humanæ vitæ pervenire. Non est autem possibile quod unus homo ad omnia hujusmodi per suam rationem pertingat. Est igitur necessarium homini, quod in multitudine vivat, ut unus ab alio adjuvetur, et diversi diversis inveniendis per rationem occuparentur, puta, unus in medicina, alius in hoc, alius in alio. Hoc etiam evidentissime declaratur per hoc quod est proprium hominis locutione uti, per quam unus homo aliis suum conceptum totaliter potest exprimere. Alia quidem animalia exprimunt mutuo passiones suas in communi, ut canis in latratu iram, et alia animalia passiones suas diversis modis. Magis igitur homo est communicativus alteri quam quodcumque aliud animal, quod gregale videtur, ut grus, formica et apis. Hoc ergo considerans Salomon in Eccles. IV, 9 ait : *Melius est esse duos quam unum. Habent enim emolumentum*

mutuæ societatis. Si ergo naturale est homini quod in societate multorum vivat, necesse est in hominibus esse per quod multitudo regatur. Multis enim existentibus hominibus et unoquoque id quod est sibi congruum providente, multitudo in diversa dispergeretur, nisi etiam esset aliquis de eo quod ad bonum multitudinis pertinet, curam habens sicut et corpus hominis et cujuslibet animalis deflueret, nisi esset aliqua vis regitiva communis in corpore, quæ ad bonum commune omnium membrorum intenderet. Quod considerans Salomon dicit (Prov. II, 14) : *Ubi non est gubernator, dissipabitur populus.* Hoc autem rationabiliter accidit ; non enim idem est quod proprium et quod commune. Secundum propria quidem differunt, secundum autem commune uniuntur. Diversorum autem diversæ sunt causæ. Oportet igitur, præter id quod movet ad proprium bonum uniuscujusque, esse aliquid, quod movet ad bonum commune multorum. Propter quod et in omnibus quæ in unum ordinantur, aliquid invenitur alterius regitivum. In universitate enim corporum per primum corpus, scilicet cœleste, alia corpora ordine quodam divinæ providentiæ reguntur, omniaque corpora per creaturam rationalem. In uno etiam homine anima regit corpus, atque inter animæ partes irascibilis et concupiscibilis ratione reguntur. Itemque inter membra corporis unum est principale quod omnia movet, aut cor aut caput. Oportet igitur esse omni multitudine aliquod regitivum.

Contingit autem in quibusdam quæ ordinantur ad finem, et recte et non recte procedere. Quare et in regimine multitudinis et rectum et non rectum invenitur. Recte autem dirigitur unumquodque, quando ad finem convenientem deducitur, non recte autem quando ad finem non convenientem. Alius autem est finis conveniens multitudini liberorum et servorum. Nam liber est, qui sui causa est ; servus autem est qui id quod est, alterius est. Si igitur liberorum multitudo a regente ad bonum commune multitudinis ordinetur, erit regimen rectum et justum, quale convenit liberis. Si vero non ad bonum commune multitudinis, sed ad bonum privatum regentis regimen ordinetur, erit regimen injustum atque perversum, unde et Dominus talibus rectoribus comminatur per Ezech. XXXIV, 2, dicens : *Væ pastoribus qui pascebant semetipsos,* quasi sua propria commoda quærentes. » *Nonne greges a pastoribus pascuntur?* Bonum siquidem gregis pastores quærere debent, et rectores quilibet et bonum multitudinis sibi subjectæ. Si igitur regimen injustum per unum tantum fiat, qui sua com-

moda ex regimine quærat, non autem bonum multitudinis sibi subjectæ, talis rector tyrannus vocatur, nomine a fortitudine derivato, quia scilicet per potentiam opprimit, non per justitiam opprimit, non per justitiam regit : unde et apud antiquos, potentes quique tyranni vocabantur. Si vero injustum regimen non per unum fiat, sed per plures, siquidem per paucos, *oligarchia* vocatur, id est principatus paucorum, quando scilicet pauci propter divitias opprimunt plebem, sola pluralitate a tyranno differentes. Si vero iniquum regimen exerceatur per multos, *democratia* nuncupatur, id est potentatus populi; quando scilicet populus plebeiorum per potentiam multitudinis opprimit divites. Sic enim et populus totus erit quasi unus tyrannus. Similiter autem et justum regimen distingui oportet. Si enim administretur per aliquam multitudinem, communi nomine *politia* vocatur, utpote cum multitudo bellatorum in civitate vel provincia dominatur. Si vero administretur per paucos virtuosos autem, hujusmodi regimen *aristocratia* vocatur, id est potentatus optimus, vel optimorum, qui propterea optimates dicuntur. Si vero justum regimen ad unum tantum pertineat, ille proprie rex vocatur : unde Dominus per Ezech. (cap. XXXVII, 24) dicit : *Servus meus David rex super omnes erit, et pastor unus erit omnium eorum.* Ex quo manifeste ostenditur quod de ratione regis est quod sit unus qui præsit, et quod sit pastor commune multitudinis bonum, et non suum commodum quærens. Cum autem homini competat in multitudine vivere, quia sibi non sufficit ad necessaria vitæ, si solitarius maneat, oportet quod tanto sit perfectior multudinis societas, quanto magis per se sufficiens erit ad necessaria vitæ. Habetur siquidem aliqua vitæ sufficientia, in una familia domus unius, quantum scilicet ad naturales actus nutritionis, et prolis generandæ, et aliorum hujusmodi; in uno autem dico, quantum ad ea quæ ad unum artificium pertinent; in civitate vero, quæ est perfecta communitas, quantum ad omnia necessaria vitæ; sed adhuc magis in provincia una propter necessitatem compugnationis et mutui auxilii contra hostes; unde qui perfectam communitatem regit, id est civitatem vel provinciam, antonomastice rex vocatur; qui autem domum regit, non rex, sed paterfamilias dicitur. Habet tamen aliquam similitudinem regis, propter quam aliquando reges, populorum patres vocantur.

Ex dictis igitur patet quod rex est qui unius multitudinem civitatis vel provinciæ, et propter bonum commune regit :

unde Salomon in Eccl. v, 8 dicit : *Universæ terræ rex imperat servienti.*

CAPUT II.

Quod utilius est multitudinem hominum simul viventium regi per unum quam per plures.

His autem præmissis requirere oportet, quid provinciæ vel civitati magis expedit, utrum a pluribus regi, vel uno. Hoc autem considerari potest ex ipso fine regiminis.

Ad hoc enim cujuslibet regentis ferri debet intentio ut ejus quod regendum suscepit, salutem procuret. Gubernatoris enim est navem contra maris pericula servando, illæsam perducere ad portum salutis. Bonum autem et salus consociatæ multitudinis est, ut ejus unitas conservetur, quæ dicitur pax, qua remota sociali vitæ perit utilitas, quinimmo multitudo dissentiens sibi ipsi sit onerosa. Hoc igitur est ad quod maxime rector multitudinis intendere debet, ut pacis unitatem procuret. Nec recte consiliatur, an pacem faciat in multitudine sibi subjecta, sicut medicus, an sanet infirmum sibi commissum. Nullus enim consiliari debet, de fine quem intendere debet, sed de his quæ sunt ad finem. Propterea Apostolus commendata fidelis populi unitate : *Solliciti,* inquit (Ephes. iv, 3), *sitis servare unitatem spiritus in vinculo pacis.* Quanto igitur regimen efficacius fuerit ad unitatem pacis servandam, tanto erit utilius. Hoc enim utilius dicimus, quod magis perducit ad finem. Manifestum est autem quod unitatem magis efficere potest quod est per se unum, quam plures. Sicut efficacissima causa est calefactionis, quod est per se calidum. Utilius igitur est regimen unius quam plurium.

Amplius manifestum est, quod plures multitudinem nullo modo conservant, si omnino dissentirent. Requiritur enim in pluribus quædam unio ab hoc, quod quoquo modo regere possint, quia nec multi navem in unam partem traherent, nisi aliquo modo conjuncti. Uniri autem dicuntur plura per appropinquationem ad unum. Melius igitur regit unus quam plures ex eo quod appropinquant ad unum.

Adhuc ea quæ sunt ad naturam optime se habent, in singulis enim operatur natura, quod optimum est ; commune autem naturale regimen ab uno est. In membrorum enim multitudine unum est quod omnia movet, scilicet cor, et in partibus animæ ; una vis

principaliter præsidet, scilicet ratio. Est etiam apibus unus rex, et in toto universo unus Deus factor omnium et rector. Et hoc rationabiliter. Omnis enim multitudo derivatur ab uno. Quare si ea quæ sunt secundum artem, imitantur ea quæ sunt secundum naturam, et tanto magis opus artis est melius quanto magis assequitur similitudinem ejus quod est in natura, necesse est quod in humana multitudine optimum sit quod per unum regatur.

Hoc etiam experimentis apparet. Nam provinciæ vel civitates quæ non reguntur ab uno, dissensionibus laborant, et absque pace fluctuant, ut videatur adimpleri quod Dominus per Prophetam conqueritur, dicens (Jerem. XII, 19) : *Pastores multi demoliti sunt vineam meam.* E contrario vero provinciæ et civitates quæ sub uno rege reguntur, pace gaudent, justitia florent, et affluentia rerum lætantur? Unde Dominus pro magno munere per prophetas populo suo promittit, quod poneret sibi caput unum, et quod princeps unus erit in medio eorum.

CAPUT III.

Quod, sicut dominium unius optimum est, quando est justum, ita oppositum ejus est pessimum, probaturque multis rationibus et argumentis.

Sicut autem regimen regis est optimum, ita regimen tyranni est pessimum. Opponitur autem politiæ quidem democratia, utrumque enim sicut ex dictis apparet, est regimen quod per plures exercetur ; aristocratiæ vero oligarchia, utrumque enim exercetur per paucos; regnum autem tyrannidi, utrumque enim per unum exercetur. Quod autem regnum sit optimum regimen, ostensum est prius. Si igitur optimo opponitur pessimum, necesse est quod tyrannis sit pessimum.

Adhuc virtus unita magis est efficax ad effectum inducendum, quam dispersa vel divisa. Multi enim congregati simul trahunt, quod divisim per partes singulariter a singulis trahi non posset. Sicut igitur utilius est virtutem operantem ad bonum esse magis unam, ut sit virtuosior ad operandum bonum ; ita magis est nocivum, si virtus operans malum sit una quam divisa. Virtus autem injuste præsidentis operatur ad malum multitudinis, dum commune bonum multitudinis in sui ipsius bonum tantum retorquet. Sicut igitur in regimine justo, quanto regens est magis unum, tanto est utilius regimen, ut regnum melius est quam aristocraati,

aristocratia vero quam politia; ita e converso erit et in injusto regimine, ut videlicet quanto regens est magis unum, tanto magis sit nocivum : magis igitur est nociva tyrannis quam oligarchia, oligarchia autem quam democratia.

Amplius per hoc regimen fit injustum quod spreto bono communi multitudinis, quæritur bonum privatum regentis. Quanto igitur magis receditur a bono communi, tanto est regimen magis injustum; plus autem receditur a bono communi in oligarchia, in qua quæritur bonum paucorum, quam in democratia, in qua quæritur bonum multorum; et adhuc plus receditur a bono communi in tyrannide, in qua quæritur bonum tantum unius. Omni enim universitati propinquius est multum quam paucum, et paucum quam unum solum, regimen igitur tyranni est injustissimum. Similiter autem manifestum fit considerantibus divinæ providentiæ ordinem, quæ optime universa disponit. Nam bonum provenit in rebus ex una causa perfecta, quasi omnibus adunatis quæ ad bonum juvare possunt, malum autem sigillatim ex singularibus defectibus. Non enim est pulchritudo in corpore, nisi omnia membra fuerint decenter disposita; turpitudo autem contingit, quodcumque membrum indecenter se habeat. Et sic turpitudo ex pluribus causis diversimode provenit, pulchritudo autem uno modo ex una causa perfecta, et sic est in omnibus bonis est malis, tanquam hoc Deo providente, ut bonum ex una causa sit fortius, malum autem ex pluribus causis sit debilius. Expedit igitur ut regimen justum sit unius tantum, ad hoc ut sit fortius. Quod si in injustitiam declinat regimen, expedit magis ut sit multorum, ut sit debilius, et se invicem impediant. Inter injusta igitur regimina tolerabilius est democratia, pessimum vero tyrannis.

Idem etiam maxime apparet, si quis consideret mala quæ ex tyrannis proveniunt, quia cum tyrannus contempto communi bono quærit privatum, consequens est ut subditos diversimode gravet, secundum quod diversis passionibus subjacet ad bona aliqua affectanda. Qui enim passione cupiditatis detinetur, bona subditorum rapit : unde Salomon (Prov. XXIX, 4) : *Rex justus erigit terram, vir avarus destruet eam.* Si vero iracundiæ passioni subjaceat, pro nihilo sanguinem fundit, unde per Ezech. XXII, 27 dicitur : *Principes ejus in medio ejus quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem.* Hoc igitur regimen fugiendum esse, sapiens monet, dicens (Eccl. IX, 18) : *Longe esto ab homine potestatem habente occidendi,* quia scilicet non pro justitia, sed per potestatem

occidit pro libidine voluntatis. Sic igitur nulla erit securitas, sed omnia sunt incerta, cum a jure disceditur, nec firmari quidquam potest quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine. Nec solum in corporalibus subditos gravat, sed etiam spiritualia eorum bona impedit, quia qui plus præesse appetunt quam prodesse, omnem profectum subditorum impediunt, suspicantes omnem subditorum excellentiam suæ iniquæ dominationi præjudicium esse. Tyrannis enim magis boni quam mali suspecti sunt, semperque his aliena virtus formidolosa est. Conantur igitur prædicti tyranni, ne ipsorum subditi virtuosi effecti magnanimitatis concipiant spiritum, et eorum iniquam dominationem non ferant, ne inter subditos amicitiæ fœdus firmetur, et pacis emolumento ad invicem gaudeant, ut sic dum unus de altero non confidit, contra eorum dominium aliquid moliri non possint. Propter quod inter ipsos discordias seminant, exortas nutriunt, et ea quæ ad fœderationem hominum pertinent, ut connubia et convivia prohibent, et cætera hujusmodi, per quæ inter homines solet familiaritas et fiducia generari. Conantur etam ne potentes aut divites fiant, quia de subditis secundum suæ malitiæ conscientiam suspicantes, sicut ipsi potentia et divitiis ad nocendum utuntur, ita timent ne potentia subditorum et divitiæ eis nocivæ reddantur. Unde et Job XV, 21 de tyranno dicitur : *Sonitus terroris semper in auribus ejus, et cum pax sit,* nullo scilicet malum ei intentante, *ille semper insidias suspicatur.* Ex hoc autem contingit, ut dum præsidentes, qui subditos ad virtutes inducere duberent, virtuti subditorum nequiter invident, et eam pro posse impediunt, sub tyrannis pauci virtuosi inveniantur. Nam juxta sententiam Philosophi apud illos inveniuntur fortes viri apud quos fortissimi quique honorantur, et ut Tullius dicit ; « Jacent semper et parum vigent, quæ apud quosque improbantur. » Naturale etiam est, ut homines sub timore nutriti, in servilem degenerent animum, et pusillanimes fiant ad omne virile opus et strenuum, quod experimento patet in provinciis quæ diu sub tyrannis fuerunt. Unde Apostolus, Col. III, 21 dicit : *Patres nolite ad indignationem provocare filios vestros, ne pusillo animo fiant.* Hæc igitur nocumenta tyrannidis rex Salomon (Prov. XXVIII, 12) considerans dicit : *Regnantibus impiis ruinæ hominum,* quia scilicet per nequitiam tyrannorum subjecti a virtutum perfectione deficiunt, et iterum dicit (ibid. XXIX, 2) : *Cum impii sumpserint principatum, gemet populus quasi sub servitute deductus,* et iterum (id. XXVIII, 28):

Cum surrexerint impii, abscondentur homines, ut tyrannorum crudelitatem evadant. Nec est mirum, quia homo absque ratione secundum animæ suæ libidinem præsidens nihil differt a bestia, unde Salomon (ibid. XXVIII, 15) : *Leo rugiens, ursus esuriens et princeps impius super populum pauperem;* et ideo a tyrannis se abscondunt homines sicut a crudelibus bestiis, idemque videtur tyranno subjici, et bestiæ sævienti substerni.

CAPUT IV.

Quomodo variatum est dominium apud Romanos, et quod interdum apud eos magis aucta est respublica ex dominio plurium.

Quia igitur optimum et pessimum consistunt in monarchia, id est principatu unius, multis quidem propter tyrannorum malitiam redditur regia dignitas odiosa. Quidam vero dum regimen regis desiderant, incidunt in sævitiam tyrannorum, rectoresque quamplures tyrannidem exercent sub prætextu regiæ dignitatis. Horum quidem exemplum evidenter apparet in romana republica, regibus enim a populo romano expulsis, dum regium vel potius tyrannicum fastum ferre non possent, instituerant sibi consules et alios magistratus, per quos regi cœperunt et dirigi, regnum in aristocratiam commutare volentes, et sicut refert Salustius : « Incredibile est memoratu, quantum adepta libertate in brevi romana civitas creverit. » Plerumque namque contingit ut homines sub rege viventes, segnius ad bonum commune nitantur, utpote æstimantes id quod ad commune bonum impendunt, non sibi ipsis conferre, sed alteri, sub cujus potestate vident esse bona communia. Cum vero bonum commune non vident esse in potestate unius, non attendunt ad bonum commune quasi ad id quod est alterius, sed quilibet attendit ad illud quasi suum, unde experimento videtur quod una civitas per annuos rectores administrata, plus potest interdum quam rex aliquis, si haberet tres vel quatuor civitates : parvaque servitia exacta a regibus gravius ferunt quam magna onera si a communitate civium imponantur, quod in promotione romanæ reipublicæ servatum fuit. Nam plebs ad militiam scribebatur, et pro militantibus stipendia exsolvebant, et cum stipendiis exsolvendis non sufficeret commune ærarium, in usus publicos opes venere privatæ, adeo ut præter singulos annulos aureos, singulasque bullas, quæ erant dignitatis insignia, nihil sibi

auri ipse etiam senatus reliquerit. Sed cum dissentionibus fatigabatur continuis, quæ usque ad bella civilia excreverunt, quibus bellis civilibus eis libertas ad quam multum studuerant de manibus erepta est, sub potestate imperatorum esse cœperunt qui se reges a principio appellari noluerunt, quia Romanis fuerat nomen regium odiosum. Horum autem quidam more regio bonum commune fideliter procuraverunt, per quorum studium romana respublica et aucta et conservata est. Plurimi vero eorum in subditos quidem tyranni, ad hostes vero effecti desides et imbecilles, romanam rempublicam ad nihilum redegerunt. Similis etiam processus fuit in populo Hebræorum. Primo quidem dum sub judicibus regebantur, undique diripiebantur ab hostibus. Nam unusquisque quod bonum erat in oculis suis hoc faciebat. Regibus vero eis divinitus datis ad eorum instantiam, propter regum malitiam, a cultu unius Dei recesserunt et finaliter ducti sunt in captivitatem. Utrinque igitur pericula imminent : sive dum timetur tyrannus, evitetur regis optimum dominium, sive dum hoc consideratur, potestas regia in malitiam tyrannicam convertatur.

CAPUT V.

Quod in dominio plurium magis sæpe contingit dominium tyrannicum, quam ex dominio unius; et ideo regimen unius melius est.

Cum autem inter duo, ex quorum utroque periculum imminet, eligere oportet, illud potissime eligendum est, ex quo sequitur minus malum. Ex monarchia autem si in tyrannidem convertatur, minus malum sequitur quam ex regimine plurium optimatum quando corrumpitur. Dissensio enim quæ plurimum sequitur ex regimine plurium, contrariatur bono pacis, quod est præcipuum in multitudine sociali, quod quidem bonum per tyrannidem non tollitur, sed aliqua particularium hominum bona impenduntur, nisi fuerit excessus tyrannidis, quod in totam communitatem desæviat. Magis igitur præoptandum est unius regimen quam multorum, quamvis ex utroque sequantur pericula. Adhuc illud magis fugiendum videtur, ex quo pluries sequi possunt magna pericula ; frequentius autem sequuntur maxima pericula multitudinis ex multorum regimine, quam ex regimine unius. Plerumque enim contingit ut ex pluribus aliquis ab intentione communis boni deficiat, quam quod unus tantum. Quicumque autem ex pluribus

præsidentibus divertat ab intentione communis boni, dissensionis periculum in subditorum multitudine imminet, quia dissentientibus principibus consequens est ut in multitudine sequatur dissensio. Si vero unus præsit, plerumque quidem ad bonum commune respicit; aut si a bono communi intentionem avertat, non statim sequitur ut ad subditorum depressionem intendat, quod est excessus tyrannidis et in malitia regiminis maximum gradum tenens, ut supra ostensum est. Magis igitur sunt fugienda pericula quæ proveniunt ex gubernatione multorum quam ex gubernatione unius. Amplius non minus contingit in tyrannidem verti regimen multorum quam unius, sed forte frequentius. Exorta namque dissensione per regimen plurium contingit sæpe unum super alios superare et sibi soli multitudinis dominium usurpare, quod quidem ex his quæ pro tempore fuerunt, manifeste inspici potest. Nam fere omnium multorum regimen est in tyrannidem terminatum, ut in romana republica manifeste apparet. Quæ cum diu per plures magistratus administrata fuisset, exortis simultatibus, dissensionibus et bellis civilibus, in crudelissimos tyrannos incidit, et universaliter si quis præterita facta et quæ nunc fiunt, diligenter consideret, plures inveniet exercuisse tyrannidem in terris quæ per multos reguntur, quam in illis quæ gubernantur per unum. Si igitur regimen quod est optimum regimen, maxime vitandum videatur propter tyrannidem, tyrannis autem non minus, sed magis contingere solet in regimine plurium quam unius, relinquitur simpliciter magis esse expediens sub rege uno vivere quam sub regimine plurium.

CAPUT VI.

Conclusio, quod regimen unius simpliciter sit optimum. Ostendit qualiter multitudo se debet habere circa ipsum, quia auferenda est ei occasio ne tyranniset, et quod etiam in hoc est tolerandus propter majus malum vitandum.

Quia ergo unius regimen præeligendum est, quod est optimum, et contingit ipsum in tyrannidem converti, quod est pessimum, ut ex dictis patet, laborandum est diligenti studio ut sic multitudini provideatur de rege, ut non incidant in tyrannum. Primum autem est necessarium ut talis conditionis homo ab illis ad quos hoc spectat officium, promoveatur in regem, quod non sit probabile in tyrannidem declinare. Unde Samuel Dei providentiam erga

institutionem regis commendans, ait I Reg. XIII, 14 : *Quæsivit sibi Dominus virum secundum cor suum.* Deinde sic disponenda est regni gubernatio, ut regi jam instituto tyrannidis subtrahatur occasio. Simul etiam sic ejus temperetur potestas, ut in tyrannidem de facili declinare non possit. Quæ quidem ut fiant, in sequentibus considerandum erit. Demum vero curandum est, si rex in tyrannidem diverteret, qualiter posset occurri.

Et quidem si non fuerit excessus tyrannidis, utilius est remissam tyrannidem tolerare ad tempus, quam tyrannum agendo multis implicari periculis, quæ sunt graviora ipsa tyrannide. Potest enim contingere ut qui contra tyrannum agunt prævalere non possint, et sic provocatus tyrannus magis desæviat. Quod si prævalere quis possit adversus tyrannum, ex hoc ipso proveniunt multotiens gravissimæ dissensiones in populo, sive dum in tyrannum insurgitur, sive post dejectionem tyranni erga ordinationem regiminis multitudo separatur in partes. Contingit etiam ut interdum dum alicujus auxilio multitudo expellit tyrannum, ille potestate accepta tyrannidem arripiat, et timens pati ab alio quod ipse in alium fecit, graviori servitute subditos opprimat. Sic enim in tyrannide solet contingere, ut posterior gravior fiat quam præcedens, dum præcedentia gravamina non deserit, et ipsa ex sui cordis malitia nova excogitat; unde Syracusis quondam Dionysii mortem omnibus desiderantibus, anus quædam ut incolumis et sibi superstes esset, continue orabat; quod ut tyrannus cognovit, cur hoc faceret interrogavit. Tum illa : « Puella, inquit, existens cum gravem tyrannum haberemus, mortem ejus cupiebam, quo interfecto aliquantum durior successit, ejus quoque dominationem finiri magnum existimabam, tertium te importuniorem habere cœpimus rectorem. Itaque si tu fueris absumptus, deterior in locum tuum succedet. »

Et si sit intolerabilis excessus tyrannidis, quibusdam visum fuit ut ad fortium virorum virtutem pertineat tyrannum interimere, seque pro liberatione multitudinis exponere periculis mortis; cujus rei exemplum etiam in veteri testamento habetur. Nam Aioth quidam Eglon regem Moab, qui gravi servitute populum Dei premebat, sica infixa in ejus femore interemit, et factus est populi judex. Sed hoc apostolicæ doctrinæ non congruit. Docet enim non Petrus non bonis tantum et modestis, verum etiam dyscolis dominis reverenter subditos esse, II Petr. II. Hæc est enim gratia si propter conscientiam Dei sustineat quis tristitias

patiens injuste; unde cum multi romani imperatores fidem Christi persequerentur tyrannice, magnaque multitudo tam nobilium quam populi esset ad fidem conversa, non resistendo, sed mortem patienter et armati sustinentes pro Christo laudantur, ut in sacra Thebæorum legione manifeste apparet; magisque Aioth judicandus est hostem interemisse, quam populi rectorem, licet tyrannum : unde et in veteri testamento leguntur occisi fuisse hi qui occiderunt Joas regem Juda, quamvis a cultu Dei recedentem, eorumque filii reservati secundum legis præceptum. Esset autem hoc multitudini periculosum et ejus rectoribus, si privata præsumptione aliqui attentarent præsidentium necem etiam tyrannorum. Plerumqne enim hujusmodi periculis magis exponunt se mali quam boni. Malis autem solet esse grave dominium non minus regum quam tyrannorum, quia secundum sustentiam Salomonis. Prov. xx, 26 : *Dissipat impios rex sapiens.* Magis igitur ex hujus præsumptione immineret periculum multitudini de amissione regis, quam remedium de subtractione tyranni.

Videtur autem magis contra tyrannorum sævitiam non privata præsumptione aliquorum, sed auctoritate publica procedendum. Primo quidem, si ad jus multitudinis alicujus pertineat sibi providere de rege, non injuste ab eadem rex institutus potest destrui vel refrenari ejus potestas, si potestate regia tyrannice abutatur. Nec putanda est talis multitudo infideliter agere tyrannum destituens, etiam si eidem in perpetuo se ante subjecerat; quia hoc ipse meruit in multitudinis regimine se non fideliter gerens ut exigit regis officium, quod ei pactum a subditis non reservetur. Sic Romani Tarquinium superbum, quem in regem susceperant, propter ejus et filiorum tyrannidem a regno ejecerunt substituta minori, scilicet consulari, potestate. Sic etiam Domitianus, qui modestissimis imperatoribus Vespasiano patri et Tito fratri ejus successerat, dum tyrannidem exercet, a senatu Romano interemptus est, omnibus quæ perverse Romanis fecerat per senatusconsultum juste et salubriter in irritum revocatis. Quo factum est, ut Beatus Joannes Evangelista dilectus Dei discipulus, qui per ipsum Domitianum in Pathmos insulam fuerat exilio relegatus, ad Ephesum per senatusconsultum remitteretur.

Si vero ad jus alicujus superioris pertineat multitudini providere de rege, expectandum est ab eo remedium contra tyranni nequitiam. Sic Archelai, qui in Judæa pro Herode patre suo regnare jam cœperat, paternam malitiam imitantis, Judæis contra

eum querimoniam ad Cæsarem Augustinum deferentibus, primo quidem potestas diminuitur ablato sibi regio nomine, et medietate regni sui inter duos fratres suos divisa : deinde cum nec sic a tyrannide compesceretur, a Tiberio Cæsare relegatus est in exilium apud Lugdunum Galliæ civitatem. Quod si omnino contra tyrannum auxilium humanum haberi non potest, recurrendum est ad regem omnium Deum, qui est adjutor in oportunitatibus in tribulatione. Ejus enim potentiæ subest, ut cor tyranni crudele convertat in mansuetudinem secundum Salomonis sententiam, Prov. XII, 1 : *Cor regis in manu Dei, quocumque voluerit, inclinabit illud.* Ipse enim regis Assueri crudelitatem, qui Judæis mortem parabat, in mansuetudinem vertit. Ipse est qui ita Nabuchodonosor crudelem regem convertit, quod factus est divinæ potentiæ prædicator. *Nunc igitur,* inquit, *ego Nabuchodonosor laudo, et magnifico, et glorifico regem cœli, quia opera ejus vera et viæ ejus judicia, et gradientes in superbia potest humiliare,* Dan. IV, 34. Tyrannos vero quos reputat conversione indignos, potest auferre de medio, vel ad infimum statum reducere, secundum illud Sapientis Eccles. X, 17 : *Sedem ducum superborum destruxit Deus, et sedere fecit mites pro eis.* Ipse est qui videns afflictionem populi sui in Ægypto, et audiens eorum clamorem, Pharaonem tyrannum dejecit cum exercitu suo in mare. Ipse est qui memoratum Nabuchodonosor prius superbientem non solum ejectum de regni solio, sed etiam de hominum consortio in similitudinem bestiæ commutavit. Nec enim abbreviata manus ejus est, ut populum suum a tyrannis liberare non possit. Promittit enim populo suo per Isaiam requiem se daturum a labore et confusione, ac servitute dura, qua antea servierat. Et per Ezech. XXXIV, 10, dicitur : *Liberabo meum gregem de ore eorum,* scilicet pastorum qui pascunt se ipsos. Sed ut hoc beneficium populus a Deo consequi mereatur, debet a peccatis cessare, quia in ultionem peccati divina permissione impii accipiunt principatum, dicente Domino per Oseam, XIII, 11 : *Dabo tibi regem in furore meo,* et in Job. XXXIV, 30, dicitur quod *regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.* Tollenda est igitur culpa, ut cesset a tyrannorum plaga.

CAPUT VII.

Hic quærit sanctus Doctor, quid præcipue movere debeat regem ad regendum, utrum honor vel gloria, et ponit opiniones circa hoc quid sit tenendum.

Quoniam autem secundum prædicta, regis est bonum multitudinis quærere, nimis videtur onerosum regis officium, nisi ei aliquod proprium bonum ex hoc proveniret. Oportet igitur considerare, quale sit boni regis conveniens præmium.

Quibusdam igitur visum est non esse aliud, nisi honorem et gloriam, unde et Tullius *De repub.* definit « principem civitatis esse alendum gloria, » cujus rationem Aristoteles in lib. *Ethic.* assignare videtur, « quia princeps cui non sufficit honor et gloria, consequenter tyrannus efficitur. » Inest enim animis omnium, ut proprium bonum quærant. Si ergo contentus non fuerit princeps gloria et honore, quæret voluptates et divitias, et sic ad rapinas et subditorum injurias convertetur.

Sed si hanc sententiam receperimus, plurima sequuntur inconvenientia. Primo namque hoc regibus dispendiosum esset, si tot labores et sollicitudines paterentur pro mercede tam fragili. Nihil enim videtur in rebus humanis fragilius gloria et honore favoris hominum, cum dependeat ex opinionibus hominum, quibus nihil mutabilis in vita hominum, et inde est quod Isaias propheta, xx, hujusmodi gloriam nominat florem fœni ; deinde humanæ gloriæ cupido animi magnitudinem aufert. Qui enim favorem hominum quærit, necesse est ut in omni eo quod dicit aut facit, eorum voluntati deserviat, et sic dum placere hominibus studet, fit servus singulorum. Propter quod et idem Tullius in lib. *De officiis*, cavendam dicit gloriæ cupidinem. Eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Nihil autem principem. qui ad bona peragenda instituitur, magis decet quam animi magnitudo. Est igitur incompetens regis officio humanæ gloriæ præmium.

Simul etiam est multitudini nocivum, si tale præmium statuatur principibus, pertinet enim ad boni viri officium, ut contemnat gloriam sicut alia temporalia bona. Virtuosi enim et fortis animi est pro justitia contemnere gloriam sicut et vitam, unde fit quiddam mirabile, ut quia virtuosos actus sequitur gloria, ipsa gloria virtuose contemnatur, et ex contemptu gloriæ homo gloriosus

reddatur, secundum sententiam Fabii dicentis : « Gloriam qui spreverit, veram habebit, » et de Catone dixit Salustius : « Quo minus petebat gloriam, tanto magis assequebatur illam, » ipsique Christi discipuli se sicut Dei ministros exhibebant per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam. Non est igitur boni viri conveniens præmium gloria, quam contemnunt boni. Si igitur hoc solum bonum statuatur præmium principibus, sequetur bonos viros non assumere principatum, aut si assumpserint, impræmiatos esse. Amplius ex cupidine gloriæ periculosa mala proveniunt.

Multi enim dum immoderate gloriam in rebus bellicis quærunt, se hac suos perdiderunt exercitus, libertate patriæ sub hostili potestate redacta : unde Torquatus Romanus princeps in exemplo hujus vitandi discriminis, filium qui contra imperium suum provocatus ab hoste juvenili ardore pugnavit, licet vicisset, occidit, ne plus mali esset in præsumptionis exemplo, quam utilitatis in gloria hostis occisi. Habet etiam cupido gloriæ aliud sibi familiare vitium, simulationem videlicet. Quia enim difficile est, paucisque contingit veras virtutes assequi, quibus solis honor debetur, multi gloriam cupientes, virtutum simulatores fiunt. Propter quod sicut dicit Salustius : « Ambitio multos mortales falsos fieri coegit. Aliud clausum in pectore, aliud promptum habere in lingua, magisque vultum quam ingenium habere. » Sed et Salvator noster eos qui bona opera faciunt, ut ab hominibus videantur, hypocritas, id est simulatores, vocat. Sicut igitur periculosum est multitudini, si princeps voluptates et divitias quærat pro præmio, ne raptor et contumeliosus fiat, ita periculosum est cum detinetur gloriæ præmio, ne præsumptuosus et simulator existat. Sed quantum ex dictorum sapientium intentione apparet non ea ratione honorem et gloriam pro præmio principi decreverunt tanquam ad hoc principaliter ferri debeat boni regis intentio; sed quia tolerabilius est si gloriam quærat, quam si pecuniam cupiat, vel voluptatem sequatur. Hoc enim vitium virtuti propinquius est, cum gloria quam homines cupiunt, ut ait Augustinus, nihil aliud sit, quam judicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido enim gloriæ aliquod habet virtutis vestigium, dum saltem bonorum approbationem quærit, et eis displicere recusat. Paucis igitur ad veram virtutem pervenientibus tolerabilius videtur, si præferatur ad regimen qui vel judicium hominum metuens, a malis manifestis retrahitur.

Qui enim gloriam cupit, aut vera via per virtutis opera nititur, ut ab hominibus approbetur, vel saltem dolis ad hoc contendit atque fallaciis. At qui dominari desiderat, si cupiditate gloriæ carens non timeat bene judicantibus displicere, per apertissima scelera quærit plerumque obtinere quod diligit, unde bestias superat sive crudelitatis, sive luxuriæ vitiis, sicut in Nerone Cæsare patet, cujus ut Augustinus dicit, tanta luxuria fuit ut nihil putaretur ab eo virile metuendum, tanta crudelitas ut nihil molle habere putaretur. Hoc autem satis exprimitur per id quod Aristoteles de magnanimo in *Ethic.* dicit, quod non quærit honorem et gloriam quasi aliquid magnum, quod sit virtutis sufficiens præmium, sed nihil ultra hoc ab hominibus exigit. Hoc enim inter omnia terrena videtur esse præcipuum ut homini ab hominibus testimonium de virtute reddatur.

CAPUT VIII.

Hic declarat doctor, qualis est verus finis regis, qui movere ipsum debet ad bene regendum.

Quoniam ergo mundanus honor et hominum gloria regiæ sollicitudinis non est sufficiens præmium, inquirendum restat quale sit eidem sufficiens. Est autem conveniens, ut rex præmium expectet a Deo. Minister enim pro suo ministerio præmium expectat a Domino; rex autem populum gubernando minister Dei est, dicente Apostolo Rom. XIII, 1 et 4, quod *omnis potestas a Domino Deo est,* et quod *est Dei minister vindex in iram ei qui male agit,* et in lib. Sap. reges Dei esse ministri describuntur. Debent igitur reges pro suo regimine præmium expectare a Deo. Remunerat autem Deus pro suo ministerio reges interdum temporalibus bonis, sed talia præmia sunt bonis malisque communia: unde Dominus Ezech, XXIX, 18, dicit : *Nabuchodonosor rex Babylonis servire fecit exercitum suum servitute magna adversus Tyrum, et merces non est reddita ei, nec exercitui ejus de Tyro, pro servitute qua servivit mihi adversus eam,* ea scilicet servitute qua potestas secundum Apostolum, Dei minister est, vindex in iram ei qui male agit; et postea de præmio subdidit : *Propterea hæc dicit Dominus Deus : Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Ægypti, et diripiet spolia ejus, et erit merces exercitui ejus.* Si ergo reges iniquos contra Dei hostes pugnantes, licet non

intentione serviendi Deo, sed sua odia et cupiditates exequendi, tanta mercede Dominus remunerat, ut de hostibus victoriam tribuat, regna subjiciat, et spolia diripienda proponat, quid faciet bonis regibus qui pia intentione Dei populum regunt et hostes impugnant? Non quidem terrenam, sed æternam mercedem eis promittit, nec in alio quam in se ipso, dicente Petro pastoribus populi Dei, I Petr. v, 3 : *Pascite qui in vobis est gregem Domini, ut cum venerit Princeps pastorum,* id est rex regum Christus, *percipiatis immarcescibilem gloriæ coronam*, de qua dicit Isa. XXXVIII, 5 : *Erit Dominus sertum exultationis et diadema gloriæ populo suo.*

Hoc autem ratione manifestatur. Est enim mentibus omnium ratione utentium inditum, virtutis præmium beatitudinem esse. Virtus enim uniuscujusque rei describitur, quæ bonum facit habentem, et opus ejus bonum reddit. Ad hoc autem quisque bene operando nititur pervenire, quod est maxime desiderio inditum ; hoc autem est esse felicem, quod nullus potest non velle. Hoc igitur præmium virtutis convenienter expectatur, quod hominem beatum facit. Si autem bene operari virtutis est opus, regis autem opus est bene regere subditos, hoc etiam erit præmium regis quod eum faciat esse beatum. Quid autem hoc sit, hinc considerandum est. Beatitudinem quidem dicimus ultimum desideriorum finem. Nequo enim desiderii motus usque in infinitum procedit ; esse enim inane naturale desiderium, cum infinita pertransiri non possint. Cum autem desiderium intellectualis naturæ sit universalis boni, hoc solum bonum vere beatum facere poterit, quo adepto nullum bonum restat quod amplius desiderari possit : unde et beatitudo dicitur bonum perfectum, quasi omnia desiderabilia in se compreoendens, tale autem non est aliquod bonum terrenum ; nam qui divitias habent, amplius habere desiderant, et simile patet in cæteris. Et si ampliora non quærunt, desiderat tamen ut ea permaneant. vel alia in locum eorum succedant. Nihil enim permanens invenitur in rebus terrenis, nihil igitur terrenum est quod quietare desiderium possit. Neque igitur terrenum aliquod beatum facere potest, ut possit esse regis conveniens præmium.

Adhuc cujuslibet rei finalis perfectio et bonum completum ab aliquo superiore dependet, quia et ipsa corporalia meliora redduntur ex adjunctione meliorum, pejora vero si deterioribus misceantur. Si enim argento misceatur aurum, argentum sit melius, quod ex plumbi admixtione impurum efficitur. Constat

autem terrena omnia esse infra mentem humanam; beatitudo autem est hominis finalis perfectio, et bonum completum, ad quod omnes pervenire desiderant, nihil igitur terrenum est quod hominem possit beatum facere; nec igitur terrenum aliquod est prœmium regis sufficiens; non enim ut Augustinus dicit, christianos principes ideo felices dicimus quia diutius imperarunt, vel imperatores filios morte placida reliquerunt, vel hostes reipublicæ domuerunt, vel cives adversum se insurgentes et cavere et opprimere potuerunt; sed felices eos dicimus, si juste imperant, si malunt cupiditatibus potius quam gentibus quibuslibet imperare, si omnia faciunt non propter ardorem inanis gloriæ, sed propter charitatem felicitatis æternæ. Tales imperatores christianos felices dicimus, interim spe, postea re ipsa futuros, cum id quod expectamus advenerit. Sed nec aliquid aliud creatum est, quod beatum hominem faciat et possit regi decerni pro præmio. Tendit enim uniuscujusque rei desiderium in suum principium, a quo esse suum principium causatur. Causa vero mentis humanæ non est aliud quam Deus qui eam ad suam imaginem facit. Solus igitur Deus est qui hominis desiderium quietare potest, et facere hominem beatum, et esse regi conveniens præmium.

Amplius, mens humana universalis boni cognoscitiva est per intellectum et desiderativa per voluntatem : bonum autem universale non invenitur nisi in Deo. Nihil ergo est quod possit hominem beatum facere, ejus implendo desiderium, nisi Deus, de quo dicitur in Psalm. CII, 5 : *Qui replet in bonis desiderium tuum*; in hoc ergo rex suum præmium statuere debet. Hoc igitur considerans David rex dicebat Psalm. LXXIV, 24 : *Quid mihi est in cœlo et a te quid volui super terram?* Cui quæstioni postea respondens subjungit : *Mihi autem adhærere bonum est et ponere in Domino Deo spem meam.* Ipse enim est qui dat salutem regibus, non solum temporalem, qua communiter salvat homines et jumenta, sed etiam eam de qua per Isai. LI, 6, dicit : *Salus autem mea in sempiternum erit;* qua homines salvat, eos ad æqualitatem Angelorum perducens.

Sic igitur verificari potest quod regis præmium est honor et gloria. Quis enim mundanus et caducus honor huic honori similis esse potest, ut homo sit civis et domesticus Dei, et inter Dei filios computatus, et hæreditatem regni cælestis assequatur cum Christo? Hic est honor quem concupiscens et admirans rex David

dicebat Psalm. CXXXVIII, 17: *Nimis honorati sunt amici tui, Deus.* Quæ insuper humanæ laudis gloria huic compari potest, quam non fallax blandientium lingua, non decepta hominum opinio profert, sed ex interioris conscientiæ testimonio producit, et Dei testimonio confirmatur, qui suis confessoribus repromittit quod confiteatur eos in gloria Patris coram Angelis Dei? Qui autem hanc gloriam quærunt, eam inveniunt, et quam non quærunt gloriam hominum, consequuntur, exemplo Salomonis, qui non solum sapientiam quam quæsivit accepit a Domino, sed factus est super reges alios gloriosus.

CAPUT IX.

Hic declarat sanctus Doctor quod præmium regum et principum tenet supremum gradum in beatitudine cælesti, et hoc multis rationibus ostenditur et exemplis.

Considerandum autem restat ulterius, quod et eminentem obtinebunt cœlestis beatitudinis gradum, qui officium regium digne et laudabiliter exequuntur. Si enim beatitudo virtutis est præmium, consequens est ut majori virtuti major gradus beatitudinis debeatur. Est autem præcipua virtus qua homo aliquis non solum se ipsum, sed etiam alios dirigere potest; et tanto magis, quanto plurium est regitiva; quia et secundum virtutem corporalem tanto aliquis virtuosior reputatur, quanto plures vincere potest, aut pondera levare. Sic igitur major virtus requiritur ad regendum domesticam familiam quam ad regendum se ipsum, multoque major ad regimen civitatis et regni. Et igitur excellentis virtutis bene regium officium exercere; debetur igitur ei excellens in beatitudine præmium.

Adhuc in omnibus artibus et potentiis laudabiliores sunt qui alios bene regunt, quam qui secundum alienam directionem bene se habent. In speculativis enim majus est veritatem aliis docendo tradere, quam quod ab aliis docetur capere posse. In artificiis etiam majus existimatur, majorique conducitur pretio architector qui ædificium disponit, quam artifex qui secundum ejus dispositionem manualiter operatur; et in rebus bellicis majorem gloriam de victoria sequitur prudentia ducis, quam militis fortitudo. Sic autem se habet rector multitudinis in his quæ a singulis secundum virtutem sunt agenda, sicut doctor in disciplinis, et architector in ædificiis, et dux in bellis. Est igitur rex majori pretio dignus,

si bene subjectos gubernaverit, quam aliquis subditorum, si sub rege bene se habuerit.

Amplius, si virtutis est, ut per eam opus hominis bonum reddatur, majoris virtutis esse videtur quod majus bonum per eam aliquis operetur. Majus autem et divinius est bonum multitudinis quam bonum unius, unde interdum malum unius sustinetur, si in bonum multitudinis cedat, sicut occiditur latro, ut pax multitudini detur. Et ipse Deus mala esse in mundo non sineret, nisi ex eis bona eliceret ad utilitatem et pulchritudinem universi. Pertinet autem et regis officium, ut bonum multitudinis studiose procuret. Majus igitur præmium debetur regi pro bono regimine, quam subdito pro bona actione.

Hoc autem manifestius fiet, si quis magis in speciali consideret. Laudatur enim ab hominibus quævis privata persona, et ei a Deo computatur in præmium, si egenti subveniat, si discordes pacificet, si oppressum a potentiore eripiat, denique si aliqui qualitercumque opem vel consilium conferat ad salutem. Quanto igitur magis laudandus est ab hominibus et præmiandus a Deo, qui totam provinciam facit pace gaudere, violentias cohibet, justitiam servat et disponit quid sit agendum ab hominibus suis legibus et præceptis? Hinc etiam magnitudo regiæ virtutis apparet quod præcipue Dei similitudinem gerit, dum agit in regno, quod Deus in mundo : unde et in Exod. XXII, judices multitudinis dii vocantur. Imperatores etiam apud Romanos dii vocabantur. Tanto autem est aliquid Deo acceptius, quanto magis ad ejus imitationem accedit : unde et Apostolus monet Ephes. V, 1 : *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi.* Sed si secundum Sapientis sententiam : Omne animal diligit simile sibi, secundum quod causæ aliqualiter similitudinem habent causati, consequens igitur est bonos reges Deo esse acceptissimos, et ab eo maxime præmiandos. Simul etiam, ut Gregorii verbis utar : Quid est tempestas maris nisi tempestas mentis? Quieto autem mari recte navem etiam imperitus dirigit, turbato autem mari tempestatis fluctibus etiam peritus nauta confunditur : unde et plerumque in occupatione regiminis, ipse quoque boni operis usus perditur, qui in tranquillitate tenebatur. Valde enim difficile est si, ut Augustinus dicit, inter linguas sublimantium et honorantium, et obsequia nimis humiliter salutantium non extolluntur, sed se homines esse meminerint. Et in Eccl. XXXI, 8 : *Beatus vir qui post aurum non abiit, nec speravit in pecuniæ thesauris. Qui potuit* impune *transgredi, et*

non est transgressus, et facere mala, et non fecit. Ex quo quasi in virtutis opere probatus invenitur fidelis, unde secundum Biantis proverbium : « Principatus virum ostendit. » Multi enim ad principatus culmen pervenientes a virtute deficiunt, qui dum in statu essent infimo, virtuosi videbantur.

Ipsa igitur difficultas, quæ principibus imminet ad bene agendum, eos facit majori præmio dignos, et si aliquando per infimitatem peccaverint, apud homines excusabiliores redduntur, et facilius a Deo veniam promerentur, si tamen ut Augustinus ait, pro suis peccatis humilitatis, et miserationis, et orationi sacrificium Deo suo vero immolari non negligunt. In cujus rei exemplum de Achab rege Israel qui multum peccaverat, Dominus ad Heliam dixit : (III Reg. xxi, 29) : *Quia humiliatus est mei causa, non inducam hoc malum in diebus suis.*

Non autem solum ratione ostenditur, quod regibus excellens præmium debeatur, sed etiam auctoritate divina firmatur. Dicitur enim in Zachar. xii, quod in illa beatitudinis die qua erit Dominus protector habitantibus in Hierusalem, id est in visione pacis æternæ, aliorum domus erunt sicut domus David, quia scilicet omnes reges erunt et regnabunt cum Christo, sicut membra cum capite; sed domus David erit sicut domus Dei, quia sicut regendo fideliter Dei officium gessit in populo, ita in præmio Deo propinquius erit et inhærebit. Hoc etiam fuit apud gentiles aliqualiter somniatum, dum civitatum rectores atque servatores in deos transformari putabant.

CAPUT X.

Quod rex et princeps studere debet ad bonum regimen propter bonum sui ipsius et utile quod inde sequitur, cujus contrarium sequitur regimen tyrannicum.

Cum regibus tam grande in cœlesti beatitudine præmium proponatur, si bene in regendo se habuerint, diligenti cura se ipsos observare debent, ne in tyrannidem convertantur. Nihil enim eis acceptabilius esse debet, quam quod ex honore regio quo sublimantur in terris, in cælestis regni gloriam transferantur. Errant vero tyranni qui propter quædam terrena commoda justitiam deserunt; qui tanto privantur præmio, quod adipisci poterant juste regendo. Quod autem stultum sit pro hujusmodi parvis et tempo-

ralibus bonis maxima et sempiterna perdere bona, nullus nisi stultus aut infidelis ignorat.

Addendum est etiam quod hæc temporalia commoda, propter quæ tyranni justitiam deserunt, magis ad lucrum proveniunt regibus, dum justitiam servant. Primo namque inter mundana omnia nihil est quod amicitiæ dignæ præferendum videatur. Ipsa namque est, quæ virtuosos in unum conciliat, virtutem conservat atque promovet. Ipsa est qua omnes indigent in quibuscumque negotiis peragendis, quæ nec prosperis importune se ingerit, nec deserit in adversis, Ipsa est quæ maximas delectationes affert, in tantum ut quæcumque delectabilia in tædium sine amicis vertantur. Quælibet autem aspera, facilia et prope nulla facit amor; nec est alicujus tyranni tanta crudelitas, ut amicitia non delectetur. Dionysius enim quondam Syracusanorum tyrannus cum duorum amicorum, qui Damon et Pythias dicebantur, alterum occidere vellet, is qui occidendus erat, inducias impetravit, ut domum profectus res suas ordinaret; alter vero amicorum sese tyranno ob fidem pro ejus reditu dedit. Appropinquante autem promisso die, nec illo redeunte, unusquisque fideijussorem stultitiæ arguebat. At ille nihil se metuere de amici constantia prædicabat. Eadem autem hora qua fuerat occidendus, rediit. Admirans autem amborum animum, tyrannus supplicium propter fidem amicitiæ remisit, insuper rogans ut eum tertium reciperent in amicitiæ gradu. Hoc autem amicitiæ bonum, quamvis desiderent tyranni, consequi tamen non possunt. Dum enim commune bonum non quærunt, sed proprium, fit parva vel nulla communio eorum ad subditos. Omnis autem amicitia super aliqua communione firmatur. Eos enim qui conveniunt, vel per naturæ originem, vel per motum similitudinem, vel per cujuscumque societatis communionem, videmus amicitia conjungi. Parva igitur, vel potius nulla est amicitia tyranni et subiti; simulque dum subditi per tyrannicam injustitiam opprimuntur, et se amari non sentiunt, sed contemni, nequaquam amant. Nec habent tyranni unde de subditis conquerantur, si ab eis non diliguntur, quia nec ipsi tales se ipsis exhibent, ut diligi ab eis debeant.

Sed boni reges dum communi profectui studiose intendunt, et eorum studio subditi plura commoda se assequi sentiunt, diliguntur a plurimis, dum subditos se amare demonstrant, quia et hoc est majoris malitiæ, quam quod in multitudine cadat, ut odio habeantur amici et benefactoribus rependatur malum pro bono,

et ex hoc amore provenit ut honorum regum regnum sit stabile, dum pro ipsis se subditi quibuscumque periculis exponere non recusant, cujus exemplum in Julio Cæsare apparet, de quo Suetonius refert, quod milites suos usque adeo diligebat, ut audita quorumdam cæde, capillos et barbam ante non dempserit quam vindicasset, quibus rebus devotissimos sibi et strenuissimos milites reddidit, ita quod plerique eorum capti, concessam sibi sub ea conditione vitam, si militare adversus Cæsarem vellent, recusarent. Octavianus etiam Augustus, qui modestissime imperio usus est, in tantum diligebatur a subditis, ut plerique morientes, victimas quas devoverant, immolari mandarent, quia eum superstitem reliquissent.

Non est ergo facile ut principis perturbetur dominium, quem tanto consensu populus amat, propter quod Salomon dicit Proverbiorum XXIX, 14 : *Rex qui judicat in justitia pauperes, thronus ejus in æternum firmabitur*. Tyrannorum vero dominium diuturnum esse non potest, cum sit multitudini odiosum. Non potest enim diu conservari quod votis multorum repugnas. Vix enim a quoquam præsens vita transigitur, quin aliquas adversitates patiatur. Adversitatis autem tempore occasio deesse non potest contra tyrannum insurgendi, et ubi adsit occasio, non deerit ex multis vel unus qui occasione non utatur. Insurgentem autem populus votive prosequitur, nec de facili carebit effectu, quod cum favore multitudinis attentatur. Vix ergo potest contingere, quod tyranni dominium protendatur in longum.

Hoc etiam manifeste patet, si quis consideret, unde tyranni dominium conservatur. Non enim conservatur amore, cum parva vel nulla sit amicitia subjectæ multitudinis ad tyrannum, ut ex præhabitis patet. De subditorum autem fide tyrannis confidendum non est. Non enim invenitur tanta virtus in multis, ut fidelitatis virtute reprimantur, ne indebitæ servitutis jugum, si possint, excutiant. Fortassis autem nec fidelitati contrarium reputabitur secundum opinionem multorum, si tyrannicæ nequitiæ qualitercumque obvietur. Restat ergo ut solo timore tyranni regimen sustentetur, unde et timeri se a subditis tota intentione procurant. Timor autem est debile fundamentum. Nam qui timore subduntur, si occurat occasio, qua possint impunitatem sperare, contra præsidentes insurgunt eo ardentius, quo magis contra voluntatem ex solo timore cohibebantur. Sicut si aqua per violentiam includatur, cum aditum invenerit, impetuosius fluit. Sed nec

ipse timor caret periculo, cum ex nimio timore plerique in desperationem inciderint. Salutis autem desperatio audacter ad quælibet attendenda præcipitat. Non potest igitur tyranni dominium esse diuturnum.

Hoc etiam non minus exemplis, quam rationibus apparet. Si quis enim antiquorum gesta, et modernorum eventus consideret, vix inveniet dominium tyranni alicujus diuturnum fuisse. Unde et Aristoteles in sua *Politica* multis tyrannis enumeratis, omnium demonstrat dominium brevi tempore fuisse finitum, quorum tamen aliqui diutius præfuerunt, quia non multum in tyrannide excedebant, sed quantum ad multa imitabantur regalem modestiam.

Adhuc autem hoc magis fit manifestum ex consideratione divini judicii. Ut enim in Job. xxxiv, 30, dicitur : *Regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.* Nullus autem verius hypocrita dici potest quam qui regis assumit officium et exhibet se tyrannum. Nam hypocrita dicitur qui alterius repræsentat personam, sicut in spectaculis fieri consuevit. Sic igitur Deus præfici permittit tyrannos ad puniendum subditorum peccata. Talis autem punitio in Scripturis ira Dei consuevit nominari. Unde per Oseæ, xiii, 11, Dominus dicit : *Dabo vobis regem in furore meo.* Infelix est autem rex, qui populo in furore Dei conceditur. Non enim ejus stabile potest esse dominum : quia non obliviscetur misereri Deus, nec continebit in ira sua misericordias suas : quinimmo per Joel. xi, 13, dicitur, quod *est patiens, et multæ misericordiæ, et præstabilis super malitia.* Non igitur permittit Deus diu regnare tyrannos, sed post tempestatem per eos inductam populo, per eorum dejectionem tranquillitatem inducet. Unde Eccl. x, 17, dicitur : *Sedes ducum superborum destruxit Deus, et sedere fecit mites pro eis.*

Experimento etiam magis apparet, quod reges per justitiam adipiscuntur divitias, quam per rapinam tyranni. Quia enim dominium tyrannorum subjectæ multitudini displicet, ideo opus habent tyranni multos habere satellites, per quos contra subditos tuti reddantur, in quibus necesse est plura expendere quam a subditis rapiant. Regum autem dominium, quod subditis placet, omnes subditos pro satellitibus ad custodiam habet, in quibus expendere opus non est, sed interdum in necessitatibus plura regibus sponte donant, quam tyranni diripere possint, et sic impletur quod Salomon dicit, Proverbiorum xi, 24 : *Alii,* scilicet

reges, *dividunt propria benefaciendo subjectis, et ditiores fiunt. Alii,* scilicet tyranni, *rapiunt non sua, et semper in egestate sunt.* Similiter autem justo Dei contingit judicio, ut qui divitias injuste congregant, inutiliter eas dispergant, aut etiam juste auferantur ab eis. Ut enim Salomon dicit, Ecclesiast. v, 9 : *Avarus non implebitur pecunia, et qui amat pecunias, fructum non capiet ex eis;* quinimmo ut Proverbiorum, xv, 27, dicit : *Conturbat domum suam, qui sectatur avaritiam.* Regibus vero qui justitiam quærunt, divitiæ addûntur a Deo, sicut Salomon, qui dum sapientiam quæsivit ad faciendum judicium, promissionem de abundantia divitiarum accepit.

De fama vero superfluum videtur dicere. Quis enim dubitet bonos reges non solum in vita, sed magis post mortem quodammodo laudibus hominum vivere, et in desiderio haberi; malorum vero nomen aut statim deficere, vel si excellentes in malitia fuerint, cum detestatione eorum rememorari? Unde Salomon dicit, Proverbiorum, x, 7 : *Memoria justi cum laudibus, nomen autem impiorum putrescet,* quia vel deficit, vel remanet cum fœtore.

CAPUT XI.

Quod bona etiam mundialia, ut sunt divitiæ, potestas, honor, et fama magis proveniunt regibus quam tyrannis, et de malis quæ incurrunt tyranni etiam in hac vita.

Ex his ergo manifestum est quod stabilitas potestatis, divitiæ, honor et fama, magis regibus quam tyrannis ad votum proveniunt, propter quæ indebite adipiscenda declinat in tyrannidem princeps. Nullus enim a justitia declinat nisi cupiditate alicujus commodi tractus. Privatur insuper tyrannus excellentissima beatitudine, quæ regibus debetur pro præmio, et quod est gravius, maximum tormentum sibi acquirit in pœnis. Si enim qui unum hominem spoliat, vel in servitutem redigit, vel occidit, maximam pœnam meretur, quantum quidem ad judicium hominum mortem, quantum vero ad judicium Dei damnationem æternam, quanto magis putandum est tyrannum deteriora mereri supplicia, qui undique ab omnibus rapit, contra omnium libertatem laborat, pro libito voluntatis suæ quoscumque interficit? Tales insuper raro pœnitent, vento inflati superbiæ, merito peccatorum a Deo deserti, et adulationibus hominum delibuti, rarius digne satisfacere possunt. Quando enim restituent omnia, quæ præter justitiæ

debitum abstulerunt? Ad quæ tamen restituenda nullus dubitat eos teneri. Quando recompensabunt eis quos oppresserunt, et injuste qualitercumque læserunt? Adjicitur autem ad eorum impœnitentiam, quod omnia sibi licita existimant quæ impune sine resistentia facere potuerunt, unde non solum emendare non satagunt quæ male fecerunt, sed sua consuetudine pro auctoritate utentes, peccandi audaciam transmittunt ad posteros, et sic non solum suorum facinorum apud Deum rei tenentur, sed etiam eorum quibus apud Deum peccandi occasionem reliquerunt. Aggravatur etiam eorum peccatum ex dignitate suscepti officii. Sicut enim terrenus rex gravius punit suos ministros, si invenit eos sibi contrarios; ita Deus magis puniet eos quos sui regiminis executores et ministros facit, si nequiter agant, Dei judicium in amaritudinem convertentes. Unde et in libro Sapientiæ VI, 5, ad reges iniquos dicitur : *Quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte judicatis, neque custodistis legem justitiæ nostræ, nec secundum voluntatem Dei ambulastis, horrende et cito apparebit vobis quoniam judicium durissimum in his qui possunt fiet. Exigua enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur*. Et Nabuchodonosor per Isa. XIV, 15, dicitur : *Ad infernum detraheris in profundum laci. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient* quasi profundius in pœnis submersum. Si igitur regibus abundant temporalia bona et proveniunt, et excellens beatitudinis gradus præparatur a Deo, tyranni autem a temporalibus bonis quæ cupiunt plerumque frustrantur, multis insuper periculis subjacentes, et quod est amplius, bonis æternis privantur ad pœnas gravissimas reservati, vehementer studendum est his qui regendi officium suscipiunt, ut reges se subditis præbeant, non tyrannos.

De rege autem quid sit, et quod expediat multitudini regem habere : adhuc autem, quod præsidi expediat se regem multitudini exhibere subjectæ, non tyrannum, tanta a nobis dicta sint.

CAPUT XII.

Procedit ad ostendendum regis officium, ubi secundum viam naturæ ostendit regem esse in regno, sicut anima est in corpore, et sicut Deus est in mundo.

Consequens autem ex dictis est considerare quod sit regis officium, et qualem oporteat esse regem. Quia vero ea quæ sunt se-

cundum artem, imitantur ea quæ sunt secundum naturam, ex quibus accipimus, ut secundum rationem operari possimus, optimum videtur regis officium a forma regiminis naturalis assumere. Invenitur autem in rerum natura regimen et universale et particulare. Universale quidem, secundum quod omnia sub Dei regimine continentur, qui sua providentia universa gubernat. Particulare autem regimen maxime quidem divino regimini simile est, quod invenitur in homine, qui ob hoc minor mundus appellatur, quia in eo invenitur forma universalis regiminis. Nam sicut universa creatura corporea et omnes spirituales virtutes sub divino regimine continentur, sic et corporis membra et cæteræ vires animæ a ratione reguntur, et sic quodammodo se habet ratio in homine, sicut Deus in mundo. Sed quia, sicut supra ostendimus, homo est animal naturaliter sociale in multitudine vivens, similitudo divini regiminis invenitur in homine non solum quantum ad hoc quod per rationem regitur unus homo, sed etiam quantum ad hoc quod per rationem unius hominis regitur multitudo, quod maxime pertinet ad officium regis, dum, et in quibusdam animalibus quæ socialiter vivunt, quædam similitudo invenitur hujus regiminis, sicut in apidus, in quibus et reges esse dicuntur, non quod in eis per rationem sit regimen, sed per instinctum naturæ inditum a summo regente, qui est auctor naturæ. Hoc igitur officium rex suscepisse cognoscat, ut sit in regno sicut in corpore anima, et sicut Deus in mundo. Quæ si diligenter recogitet, ex altero justitiæ in eo zelus accenditur, dum considerat ad hoc se positum ut loco Dei judicium regno exerceat, ex altero vero mansuetudinis et clementiæ lenitatem acquirit, dum reputat singulos qui suo subsunt regimini, sicut propria membra.

CAPUT XIII.

Assumit ex hac similitudine modum regiminis, ut sicut Deus unamquamque rem distinguit quodam ordine, et propria operatione, et loco, ita rex subditos suos in regno, et eodem modo de anima.

Oportet igitur considerare, quid Deus in mundo faciat, sic enim manifestum erit quid immineat regi faciendum. Sunt autem universaliter consideranda duo opera Dei in mundo. Unum quo mundum instituit, alterum quo mundum institutum gubernat. Hæc etiam duo opera anima habet in corpore. Nam primo quidem

virtute animæ informatur corpus, deinde vero per animam corpus regitur et movetur; horum autem secundum quidem magis proprie pertinet ad regis officium. Unde ad omnes reges pertinet gubernatio et a gubernationis regimine regis nomen accipitur. Primum autem opus non omnibus regibus convenit. Non enim omnes regnum aut civitatem instituunt, in quo regnant, sed regno ac civitati jam institutis regiminis curam impendunt. Est autem considerandum, quod nisi præcessisset qui institueret civitatem aut regnum, locum non haberet gubernatio regni. Sub regis enim officio comprehenditur etiam institutio civitatis et regni. Nonnulli enim civitates instituerunt, in quibus regnarent, ut Ninus Ninivem, et Romulus Romam. Similiter etiam ad gubernationis officium pertinet, ut gubernata conservet, ac eis utatur, ad quod sunt constituta. Non igitur gubernationis officium plene cognosci poterit, si institutionis ratio ignoretur. Ratio autem institutionis regni ab exemplo institutionis mundi sumenda est, in quo primo consideratur ipsarum rerum productio, deinde partium mundi ordinata distinctio. Ulterius autem singulis mundi partibus diversæ rerum species distributæ videntur, ut stellæ cœlo, volucres aeri, pisces aquæ, animalia terræ, deinde singulis ea quibus indigent abundanter divinitus provisa videntur. Hanc autem institutionis rationem Moyses subtiliter et diligenter expressit.

Primo enim rerum productionem proponit, dicens : *In principio creavit Deus cœlum et terram;* deinde secundum ordinem convenientem omnia divinitus distincta esse denuntiat, videlicet diem a nocte, a superioribus inferiora, mare ab arida. Hinc cœlum luminaribus, avibus aerem, mare piscibus, animalibus terram ornatam refert, ultimo assignatum hominibus terræ animaliumque dominium. Usum vero plantarum tam ipsis quam animalibus cæteris ex providentia divina denuntiat. Institutor autem civitatis et regni de novo producere homines, et loca ad inhabitandum, et cætera vitæ subsidia non potest, sed necesse habet his uti quæ in natura præexistunt. Sicut etiam cæteræ artes operationis suæ materiam a natura accipiunt, ut fabri ferrum, ædificator ligna et lapides in artis usum assumunt. Necesse est igitur institutori civitatis et regni primum quidem congruum locum eligere qui salubritate habitatores conservet, ubertate ad victum sufficiat, amœnitate delectet, munitione ab hostibus tutos reddat. Quod si aliquid de dicta opportunitate deficiat, tanto locus erit convenientior quanto plura vel

magis necessaria de prædictis habuerit. Deinde necesse est ut locum electum institutor civitatis aut regni distinguat secundum exigentiam eorum quæ perfectio civitatis aut regni requirit. Puta, si regnum instituendum sit, oportet providere quis locus aptus sit urbibus constituendis, quis villis, quis castris, ubi constituenda sint studia litterarum, ubi exercitia militum, ubi negotiatorum conventus et sic de aliis quæ perfectio regni requirit. Si autem institutioni civitatis opera detur, providere oportet, quis locus sit sacris, quis juri reddendo, quis artificibus singulis deputandus. Ulterius autem oportet homines congregare, qui sunt congruis locis secundum sua officia deputandi. Demum vero providendum est ut singulis necessaria suppetant secundum uniuscujusque constitutionem et statum, aliter enim nequaquam posset regnum vel civitas commanere. Hæc igitur sunt, ut summarie dicatur, quæ ad regis officium pertinent in institutione civitatis aut regni, ex similitudine institutionis mundi assumpta.

CAPUT XIV.

Quod modus gubernandi competat regi, quia secundum modum gubernationis divinæ, qui quidem modus gubernandi a gubernatione navis sumpsit initium, ubi et ponitur comparatio sacerdotalis dominii et regalis.

Sicut autem institutio civitatis aut regni ex forma institutionis mundi convenienter accipitur, sic et gubernationis ratio ex gubernatione sumenda est. Est tamen præconsiderandum, quod gubernare est, id quod gubernatur convenienter ad debitum finem perducere. Sic etiam navis gubernari dicitur, dum per nautæ industriam recto itinere ad portum illæsa perducitur. Si igitur aliquid ad finem extra se ordinetur, ut navis ad portum, ad gubernatoris officium pertinebit non solum, ut rem in se conservet illæsam, sed quod ulterius ad finem perducat. Si vero aliquid esset, cujus finis non esset extra ipsum, ad hoc solum intenderet gubernatoris intentio, ut rem illam in sua perfectione conservaret illæsam. Et quamvis nihil tale inveniatur in rebus post ipsum Deum, qui est omnibus finis, erga id tamen quod ad extrinsecum ordinatur, multipliciter cura impeditur a diversis. Nam forte alius erit qui curam gerit ut res in suo esse conservetur; alius autem, ut ad altiorem perfectionem perveniat, ut in ipsa navi, unde gubernationis ratio assumitur, manifeste apparet. Faber enim lignarius

curam habet restaurandi, si quid collapsum fueri in navi, sed nauta sollicitudinem fierit ut navem perducat ad portum; sic etiam contingit in homine. Nam medicus curam gerit ut vita hominis conservetur in sanitate; œconomus, ut suppetant necessaria vitæ; doctor autem curam gerit ut veritatem cognoscat; institutor autem morum, ut secundum rationem vivat. Quod si homo non ordinaretur ad aliud exterius bonum, sufficerent homini curæ prædictæ.

Sed est quoddam bonum extraneum homini quamdium mortaliter vivit, scilicet ultima beatitudo, quæ in fruitione Dei expectatur post mortem. Quia, ut Apostolus ait II ad Cor. v, 6 : *Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino*. Unde homo christianus, cui beatitudo illa est per Christi sanguinem acquisita, et qui pro ea assequenda Spiritus sancti arrham accepit, indiget alia spirituali cura, per quam dirigatur ad portum salutis æternæ; hæc autem cura per ministros Ecclesiæ Christi fidelibus exhibetur.

Idem autem oportet esse judicium de fine totius multitudinis et unius. Si igitur finis hominis esset bonum quodcumque in ipso existens et regendæ multitudinis finis ultimus esset similiter ut tale bonum multitudo acquireret, et in eo permaneret; et si quidem talis ultimus sive unius hominis, sive multitudinis finis esset corporalis, vita et sanitas corporis, medici esset officium. Si autem ultimus finis esset divitiarum affluentia, œconomus rex quidam multitudinis esset. Si vero bonum cognoscendæ veritatis tale quid esset, ad quod posset multitudo pertingere, rex haberet doctoris officium. Videtur autem finis esse multitudinis congregatæ vivere secundum virtutem. Ad hoc enim homines congregantur, ut simul bene vivant, quod consequi non posset unusquisque singulariter vivens; bona autem vita est secundum virtutem virtuosa igitur vita est congregationis humanæ finis.

Hujus autem signum est quod hi soli partes sint multitudinis congregatæ qui sibi invicem communicant in bene vivendo. Si enim propter solum vivere homines convenirent, animalia et servi essent pars aliqua congregationis civilis. Si vero propter acquirendas divitias, omnes simul negotiantes ad unam civitatem pertinerent : sicut videmus eos solos sub una multitudine computari qui sub eisdem legibus et eodem regimine diriguntur ad bene vivendum. Sed quia homo vivendo secundum virtutem ad ulteriorem finem ordinatur, qui consistit in fruitione divina, ut supra jam diximus, oportet eumdem finem esse multitudinis humanæ

qui est hominis unius. Non est ergo ultimus finis multitudinis congregatæ vivere secundum virtutem, sed per virtuosam vitam pervenire ad fruitionem divinam. Siquidem autem ad hunc finem perveniri posset virtute humanæ naturæ, necesse esset ut ad officium regis pertineret dirigere homines in hunc finem. Hunc enim dici regem supponimus cui summa regiminis in rebus humanis committitur. Tanto autem est regimen sublimius, quanto ad finem ulteriorem ordinatur. Semper enim invenitur ille ad quem pertinet ultimus finis, imperare operantibus ea quæ ad finem ultimum ordinantur; sicut gubernator ad quem pertinet navigationem disponere, imperat ei qui navem constituit, qualem navem navigationi aptam facere debeat; civilis autem qui utitur armis, imperat fabro, qualia arma fabricet. Sed quia finem fruitionis divinæ non consequitur homo per virtutem humanam, sed virtute divina, juxta illud Apostoli, Rom. VI, 23 : *Gratia Dei, vita æterna,* perducere ad illum finem non humani erit, sed divini regiminis. Ad illum igitur regem hujusmodi regimen pertinet, qui non est solum homo, sed etiam Deus, scilicet ad Dominum nostrum Jesum Christum, qui homines filios Dei faciens in cœlestem gloriam introduxit.

Hoc igitur est regimen ei traditum, quod non corrumpetur, propter quod non solum sacerdos, sed rex in Scripturis sacris nominatur, dicente Jer. XXIII, 5 : *Regnabit rex, et sapiens erit;* unde ab eo regale sacerdotium derivatur. Et quod est amplius omnes Christi fideles, in quantum sunt membra ejus, reges et sacerdotes dicuntur. Hujus ergo regni ministerium, ut a terrenis essent spiritualia distincta, non terrenis regibus, sed sacerdotibus est commissum, et præcipue Summo Sacerdoti, successori Petri, Christi Vicario, Romano Pontifici, cui omnes reges populi Christiani oportet esse subditos, sicut ipsi Domino nostro Jesu Christo. Sic enim ei ad quem finis ultimi cura pertinet, subdi debent illi ad quos pertinet cura antecedentium finium et ejus imperio dirigi. Quia igitur sacerdotium gentilium et totus divinorum cultus erat propter temporalia bona conquirenda, quæ omnia ordinantur ad multitudinis bonum commune, cujus regi cura incumbit, convenienter sacerdotes gentilium regibus subdebantur. Sed et quia in veteri lege promittebantur bona terrena non a dæmonibus, sed a Deo vero religioso populo exhibenda, inde et in lege veteri sacerdotes regibus leguntur fuisse subjecti. Sed in nova lege est sacerdotium altius, per quod homines traducuntur ad bona cœles-

tia : unde in lege Christi reges debent sacerdotibus esse subjecti. Propter quod mirabiliter ex divina providentia factum est : ut in Romana urbe, quam Deus præviderat Christiani populi principalem sedem futuram, hic mos paulatim inolesceret, ut civitatum rectores sacerdotibus subjacerent. Sicut enim Valerius Maximus refert, « omnia post religionem ponenda semper nostra civitas duxit, etiam in quibus summæ majestatis decus conspici voluit. Quapropter non dubitaverunt sacris imperia servire, ita se humanarum rerum habitura regimen existimantia, si divinæ potentiæ bene atque constanter fuissent famulata. » Quia vero etiam futurum erat ut in Gallia Christiani sacerdotii plurimum vigeret religio, divinitus est permissum, ut etiam apud Gallos gentiles sacerdotes, quos Druidas nominabant, totius Galliæ jus definirent, ut refert Julius Cæsar in libro quem de bello Gallico scripsit.

CAPUT XV.

Quod sicut ad ultimum finem consequendum requiritur ut rex subditos suos ad vivendum secundum virtutem disponat, ita ad fines medios. Et ponuntur hic quæ sunt illa quæ ordinant ad bene vivendum et quæ impediunt, et quod remedium rex apponere debet circa dicta impedimenta.

Sicut autem ad vitam, quam in cœlo speramus beatam ordinatur sicut ad finem vita qua hic homines bene vivunt ; ita bonum multitudinis ordinantur sicut ad finem quæcumque particularia bona per hominem procurantur sive divitiæ suæ lucra, sive sanitas, sive facundia vel eruditio, Si igitur, ut dictum est, qui de ultimo fine curam habet, præesse debet his qui curam habent de ordinatis ad finem, et eos dirigere suo imperio, manifestum ex dictis fit, quod rex sicut dominio et regimini quod administratur per sacerdotis officium, subdi debet ; ita præesse debet omnibus humanis officiis, et ea imperio sui regiminis ordinare. Cuicumque autem incumbit aliquid perficere, quod ordinatur in aliud sicut in finem, hoc debet attendere ut suum opus sit congruum fini. Sicut faber sic facit gladium ut pugnæ conveniat, et ædificator sic debet domum disponere ut ad habitandum sit apta. Quia igitur vitæ, qua in præsenti bene vivimus, finis est beatitudo cœlestis, ad regis officium pertinet ea ratione vitam multitudinis bonam procurare, secundum quod congruit ad cœlestem beatitudinem consequendam, ut scilicet ea præcipiat, quæ ad cœlestem beatitudi-

nem ducunt, et eorum contraria, secundum quod fuerit possibile, interdicat, Quæ autem sit ad veram beatitudinem via, et quæ sint impedimenta ejus, ex lege divina cognoscitur, cujus doctrina pertinet ad sacerdotum officium, secundum illud Malach. II, 7 : *Labia sacerdotum custodient scientiam, et legem requirent de ore ejus.* Et ideo in Deut. XVII, 18 : Dominus præcipit : *Postquam sederit rex in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exempla a sacerdote Leviticæ tribus, et habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum et custodire verba et cæremonias ejus, quæ in lege præcepta sunt.* Rex legem igitur divinam edoctus, ad hoc præcipuum studium debet intendere, qualiter multitudo sibi subdita bene vivat, quod quidem studium in tria dividitur, ut primo quidem in subjecta multitudine bonam vitam instituat; secundo, ut institutam conservet; tertio, ut conservatam ad meliora promoveat.

Ad bonam autem unius hominis vitam duo requiruntur, unum principale, quod est operatio secundum virtutem. Virtus enim est qua bene vivitur, aliud vero secundarium et quasi instrumentale, scilicet corporalium bonorum sufficientia, quorum unus est necessarius ad actum virtutis; ipsa tamen hominis unitas per naturam causatur, multitudinis autem unitas, quæ pax dicitur, per regentis industriam est procuranda. Sic igitur ad bonam vitam multitudinis instituendam tria requiruntur. Primo quidem, ut multitudo in unitate pacis constituatur. Secundo, ut multitudo vinculo pacis unita dirigatur ad bene agendum. Sicut enim homo nihil bene agere potest nisi præsupposita suarum partium unitate, ita hominum multitudo pacis unitate carens, dum impugnat se ipsam, impeditur a bene agendo. Tertia vero requiritur, ut per regentis industriam necessariorum ad bene vivendum adsit sufficiens copia. Sic igitur bona vita per regis officium in multitudine constituta, consequens est ut ad ejus conservationem intendat.

Sunt autem tria quibus bonum publicum permanere non sinitur, quorum quidem unum est a natura proveniens. Non enim bonum multitudinis ad unum tantum tempus institui debet, sed ut sit quodammodo perpetuum. Homines autem cum sint mortales, in perpetuum durare non possunt. Nec dum vivunt, semper sunt in eodem vigore, quia multis variationibus humana vita subjicitur, et sic non sunt homines ad eadem officia peragenda æqualiter per totam vitam idonei. Aliud autem impedimentum boni publici conservandi ab interiori proveniens in perversitate voluntatum con-

sistit, dum vel sunt desides ad ea peragenda quæ requirit respublica, vel insuper sunt paci multitudinis noxii, dum transgrediendo justitiam, aliorum pacem perturbant. Tertium autem impedimentum reipublicæ conservandæ ab exteriori causatur, dum per incursum hostium pax dissolvitur et interdum regnum, aut civitas funditus dissipatur. Igitur circa tria prædicta triplex cura imminet regi. Primo quidem de successione hominum, et substitutione illorum qui diversis officiis præsunt, ut sicut per divinum regimen in rebus corruptibilibus, quia semper eadem durare non possunt, provisum est ut per generationem alia in locum aliorum succedant, ut vel sic conservetur integritas universi, ita per regis studium conservetur subjectæ multitudinis bonum, dum sollicite curat qualiter alii in deficientium locum succedant. Secundo autem ut suis legibus et præceptis, pœnis et præmiis homines sibi subjectos ab iniquitate coerceat, et ad opera virtuosa inducat, exemplum a Deo accipiens, qui hominibus legem dedit, observantibus quidem mercedem, transgredientibus pœnas retribuens. Tertio imminet regi cura ut multitudo sibi subjecta contra hostes tuta reddatur. Nihil enim prodesset interiora vitare pericula, si ab exterioribus defendi non posset. Si igitur bonæ multitudinis institutioni tertium restat ad regis officium pertinens, ut sit de promotione sollicitus, quod fit dum in singulis quæ præmissa sunt, si quid inordinatum est corrigere, si quid deest supplere, si quid melius fieri potest, studet perficere. Unde et Apostolus, I Corinth. XII, fideles monet, ut semper æmulentur charismata meliora.

Hæc igitur sunt quæ ad regis officium pertinent, de quibus per singula diligentius tractare oportet.

LIBER SECUNDUS

CAPUT I.

Qualiter ad regem pertinet instituere civitatem, vel castra ad gloriam consequendam, et quod eligere debet ad hoc loca temperata, et quæ ex hoc commoda regno consequentur, et quæ incommoda de contrario.

Primum igitur præcipue oportet exponere regis officium ab institutione civitatis, aut regni. Nam sicut Vegetius dicit, potentis-

simæ nationes et principes nominati nullam majorem potuerunt gloriam assequi, quam aut fundare novas civitates, aut ab aliis conditas in nomen suum sub quadam amplificatione transferre : quod quidem documentis sacræ Scripturæ concordat. Dicit enim Sapient. in Eccl. XL, 19 quod *ædificatio civitatis confirmabit nomen.* Hodie namque nomen Romuli nesciretur, nisi quia condidit Romam. In institutione autem civitatis, aut regni, si copia detur, primo quidem est regio per regem eligenda, quam temperatam esse oportet. Ex regionis enim temperie habitatores multa commoda consequuntur. Primo namque consequuntur homines ex temperie regionis incolumitatem corporis ex longitudinem vitæ. Cum enim sanitas in quadam temperie humorum consistat, in loco temperato conservabitur sanitas; simile namque suo simili conservatur. Si autem fuerit excessus caloris, vel frigoris, necesse est quod secundum qualitatem aeris corporis qualitas immutetur : unde quadam naturali industria animalia quædam tempore frigido ad calida loca se transferunt, rursum tempore calido loca frigida repetentes, ut ex contraria dispositione loci temporis temperiem consequantur.

Rursus, cum animal vivat per calidum et humidum, si fuerit calor intensus, cito naturale humidum exiccatur et deficit vita; sicut lucerna extinguitur, si humor infusus cito per ignis magnitudinem consumatur. Unde in quibusdam calidissimis Æthiopum regionibus homines ultra tredecim annos non vivere perhibentur. In regionibus vero frigidis in excessu, naturale humidum de facili congelatur, et calor extinguitur. Deinde ad opportunitates bellorum, quibus tuta redditur humana societas, regionis temperies plurimum valet. Nam sicut Vegetius refert, omnes nationes quæ vicinæ sunt soli, nimio calore siccatæ, amplius quidem sapere, sed minus de sanguine habere dicuntur, ac propterea constantiam atque fiduciam de propinquo pugnandi non habent, quia metuunt vulnera, qui modicum sanguinem se habere noverunt. E contra septentrionales populi remoti a solis ardoribus inconsultiores quidem, sed tamen largo sanguine redundantes, sunt ad bella promptissimi. His qui temperatioribus habitant plagis, et copia sanguinis suppetit ad vulnerum mortisque contemptum, nec prudentia deficit, quæ modestiam servet in castris, et non parum prodest uti in dimicatione consiliis.

Domum temperata regio ad politicam vitam valet. Ut enim Aristoteles dicit in sua *Politica :* « Quæ in frigidis locis habitant

gentes, sunt quidem plenæ animositate, intellectu autem et arte magis deficientes, propter quod libere perseverant magis. Non vivunt autem politice et vicinis propter imprudentiam principari non possunt. Quæ autem in calidis sunt, intellectivæ quidem sunt et artificiosæ secundum animam, sine animositate autem, propter quod subjectæ quidem sunt, et subjectæ perseverant. Quæ autem in mediis locis habitant, utroque participant, propter quod ut liberi perseverant, et maxime politice vivere possunt, et sciunt aliis principari. » Est igitur eligenda regio temperata ad institutionem civitatis vel regni.

CAPUT II.

Qualiter eligere debent reges et principes regiones ad civitates vel castra instituenda, in quibus aer sit salubris, et ostendit in quo talis aer cognoscitur, et quibus signis.

Post electionem autem regionis, oportet civitati constituendæ idoneum locum eligere, in quo primo videtur aeris salubritas requirenda. Conversationi enim civili præjacet naturalis vita, quæ per salubritatem aeris servatur illæsa. Locus autem saluberrimus erit, ut Vegetius tradit, excelsus, non nebulosus, non pruinosus, regionesque cœli spectans, neque æstuosas, neque frigidas, demum paludibus non vicinas. Eminentia quidem loci solet aeris salubritatem conferre, quia locus eminens ventorum perflationibus patet, quibus redditur aer purus; vapores etiam qui virtute radii solaris resolvuntur a terra et ab aquis multiplicantur magis in convallibus, et in locis demissis quam in altis. Unde in locis altis aer subtilior invenitur. Hujusmodi autem subtilitas aeris quæ ad liberam et sinceram respirationem plurimum valet, impeditur per nebulas et pruinas, quæ solent in locis multum humidis abundare : unde loca hujusmodi inveniuntur salubritati esse contraria. Et quia loca paludosa nimia humiditate abundant, oportet locum construendæ urbi electum a paludibus esse remotum. Cum enim auræ matutinæ sole oriente ad locum ipsum pervenient, et eis ortæ a paludibus nebulæ adjungentur, flatus bestiarum palustrium venenatarum cum nebulis mistos spargent, et locum facient pestilentem. Si tamen mænia constructa fuerint in paludibus quæ fuerint prope mare, spectentque ad septentrionem, vel circa, hæque paludes excelsiores fuerint quam littus marinum, rationabiliter videbuntur esse constructa. Fossis enim ductis exitus aquæ pate-

bit ad littus, et mare tempestatibus auctum in paludes redundando non permittet animalia palustria nasci. Et si aliqua animalia de superioribus locis venerint, in consueta salsedine occidentur.

Oportet et locum urbi destinatum ad calorem et frigus temperate disponi secundum aspectum ad plagas cœli diversas. Si enim mœnia maxime prope mare constituta spectabunt ad meridiem, non erunt salubria. Nam hujusmodi loca mane quidem erunt frigida, quia non respiciuntur a sole, meridie vero erunt ferventia propter solis respectum. Quæ autem ad occidentem spectant, orto sole tepescunt, vel etiam frigent, meridie calent, vespere fervent propter caloris continuitatem et solis aspectum. Si vero ad orientem spectabunt, mane quidem propter solis oppositionem directam temperare calescent : nec multum in meridie calor augebitur, sole non directe spectante ad locum, vespere vero totaliter radiis solis adversis loca frigescent. Eademque, vel similis temperies erit si ad aquilonem locus respiciat urbis, e converso est quod de meridie respiciente est dictum. Experimento autem cognoscere possumus, quod in majorem calorem minus salubriter aliquis transmutatur. Quæ enim a frigidis locis corpora traducuntur in calida, non possunt durare, sed dissolvuntur, quia calor sugendo vaporem, naturales virtutes dissolvit; unde etiam in salubribus locis corpora æstate infirma redduntur. Quia vero ad corporum sanitatem convenientium ciborum usus requiritur, in hoc conferre oportet de loci salubritate qui constituendæ urbi eligitur, ut ex conditione ciborum discernatur qui nascuntur in terra : quod quidem explorare solebant antiqui ex animalibus ibidem nutritis. Cum enim hominibus aliisque animalibus commune sit uti ad nutrimentum his quæ nascuntur in terra, consequens est, ut si occisorum animalium viscera inveniuntur bene valentia, quod homines etiam in loco eodem salubrius possint nutriti. Si vero animalium occisorum appareant morbida membra, rationabilius accipi potest quod nec hominibus illius loci habitatio sit salubris.

Sicut autem aer temperatus, ita salubris aqua est requirenda. Ex his enim maxime dependet sanitas corporum, quæ sæpius in usum hominum assumuntur. Et de aere quidem manifestum est quotidie ipsum aspirando introrsum attrahimus usque ad ipsa vitalia, unde principaliter ejus salubritas ad incolumitatem corporum confert. Item, quia inter ea quæ assumuntur per modum nutrimenti, aqua est qua sæpissime utimur tam in potibus quam in cibis, ideo nihil est præter aeris puritatem magis pertinens ad

loci sanitatem quam aquarum salubritas. Est et aliud signum ex quo considerari potest loci salubritas, si videlicet hominum in loco commorantium facies bene coloratæ appareant, robusta corpora et bene disposita membra, si pueri multi et vivaces, si senes multi reperiantur ibidem. E converso, si facies hominum deformes appareant, debilia corpora, exinanita membra vel morbida, si pauci et morbidi pueri, et adhuc pauciores senes, dubitari non potest locum esse mortiferum.

CAPUT III.

Qualiter necesse est talem civitatem construendam a rege, habere copiam rerum victualium, quia sine eis civitas esse perfecta non potest, et distinguit duplicem modum istius copiæ, primum tamen magis commendat.

Oportet autem ut locus construendæ urbi electus non solum talis sit, qui salubritate habitatores conservet, sed ubertate ad victum sufficiat. Non enim est possibile multitudinem hominum habitare, ubi victualium non suppetit copia. Unde ut vult Philosophus, cum Xenocrates architector peritissimus Alexandro Macedoni demonstraret in quodam monte civitatem egregiæ formæ construi posse, interrogasse fertur Alexander, si essent agri qui civitati possent frumentorum copiam ministrare. Quod cum deficere inveniret, respondit vituperandum esse, si quis in tali loco civitatem construeret. Sicut enim natus infans non potest ali sine nutricis lacte, nec ad incrementum perduci, sic civitas sine ciborum abundantia frequentiam populi habere non potest.

Duo tamen sunt modi, quibus alicui civitati potest affluentia rerum suppetere. Unus qui dictus est propter regionis fertilitatem abunde omnia producentis quæ humanæ vitæ requirit necessitas. Alius autem per mercationis usum, ex quo ibidem necessaria vitæ ex diversis partibus adducantur. Primus autem motus convenientior esse manifeste convincitur. Tanto enim aliquid dignius est, quanto per se sufficientius invenitur, quia quod alio indiget, deficiens esse monstratur. Sufficientiam autem plenius possidet civitas, cui circumjacens regio sufficiens est ad necessaria vitæ, quam illa quæ indiget ab aliis per mercationem accipere. Dignior enim est civitas si abundantiam rerum habeat ex territorio proprio, quam si per mercatores abundet. Cum hoc etiam videtur esse securius, quia propter bellorum eventus et diversa viarum

discrimina, de facili potest impediri victualium deportatio, et sic civitas per defectum victualium opprimetur. Est etiam hoc utilius ad conservationem civilem. Nam civitas quæ ad sui sustentationem mercationum multitudine indiget, necesse est ut continuum extraneorum convictum patiatur. Extraneorum autem conversatio corrumpit plurimum civium mores, secundum Aristotelis doctrinam in sua *Politica;* quia necesse est evenire ut homines extranei aliis legibus et consuetudinibus enutriti, in multis aliter agant quam sint civium mores, et sic dum cives exemplo ad agenda similia provocantur, civilis conversatio perturbatur. Rursus, si cives ipsi mercationibus fuerint dediti, pandetur pluribus vitiis aditus. Nam cum negotiatorum studium maxime ad lucrum tendat per negotiationis usum, cupiditas in cordibus civium traducitur, ex quo convenit ut in civitate omnia fiant venalia, et fide subtracta, locus fraudibus aperitur, publicoque bono contempto, proprio commodo quisque deserviet, deficietque virtutis studium, dum honor virtutis præmium omnibus deferetur: unde necesse erit in tali civitate civilem conversationem corrumpi.

Est autem negotiationis usus contrarius quam plurimum exercitio militari. Negotiatores enim dum umbram colunt, a laboribus vacant, et dum fruuntur deliciis, mollescunt animo, et corpora redduntur debilia et ad labores militares inepta, unde secundum jura civilia negotiatio est militibus interdicta. Denique civitas illa solet esse magis pacifica, cujus populus rarius congregatur, minusque intra urbis mœnia resident. Ex frequenti enim hominum concursu datur occasio litibus, et seditionibus materia ministratur. Unde secundum Aristotelis doctrinam, utilius est quidem quod populus extra civitates exerceatur, quam quod intra civitatis mœnia jugiter commoretur. Si autem civitas sit mercationibus dedita, maxime necesse est intra urbem cives resideant, ibique mercationes exerceant. Melius igitur est quod civitati victualium copia suppetat ex propriis agris, quam quod civitas sit totaliter negotiationi exposita. Nec tamen negotiatores omnino a civitate oportet excludi, quia non de facili potest inveniri locus qui sic omnibus vitæ necessariis abundet, quod non indigeat aliquibus aliunde allatis, eorumque quæ in eodem loco superabundant, eodem modo reddetur multis damnosa copia, si per mercatorum officium ad alia loca transferri non possent. Unde oportet quod perfecta civitas moderate mercatoribus utatur.

CAPUT IV.

Quod regio quam rex eligit ad civitates et castra instituenda, debet habere amœnitates in quibus cives sunt arcendi, ut moderate eis utantur, quia sæpius sunt causa dissolutionis, unde regnum dissipatur.

Est etiam constituendis urbibus eligendus locus qui amœnitate habitatores delectet. Non enim facile deseritur locus amœnus, nec de facili ad locum illum confluit habitantium multitudo, cui deest amœnitas, eo quod absque amœnitate vita hominis diu durare non possit. Ad hanc autem amænitatem pertinet, quod sit locus camporum planitie distentus, arborum ferax, montium propinquitate conspicuus, nemoribus gratus et aquis irriguus. Verum quia nimia amœnitas superflue ad delicias homines allicit, quod civitati plurimum nocet, ideo oportet ea moderate uti. Primo namque homines vacantes deliciis, sensu hebetantur. Immergit enim earum suavitas sensibus animam, ita quod in rebus delectantibus liberum judicium habere non possunt. Unde secundum Aristotelis sententiam, « prudentia judicis per delectationem corrumpitur; » deinde delectationes superfluæ ab honestate virtutis deficere faciunt. Nihil etiam magis perducit ad immoderatum augmentum, per quod medium virtutis corrumpitur, quam delectatio, tum quia natura delectationis est avida, et sic modica delectatione sumpta præcipitatur in turpium delectationum illecebras, sicut ligna sicca ex modico igne accenduntur; tum etiam quia delectatio appetitum non satiat, sed gustata sitim sui magis inducit, unde ad virtutis officium pertinet, ut homines a delectationibus superfluis abstineant. Sic enim superfluitate vitata facilius ad medium virtutis pervenietur. Consequenter etiam deliciis superflue dediti mollescunt animo, et ad ardua quæque attentanda, nec non ad tolerandos labores et pericula abhorrenda pusillanimes fiunt, unde et ad bellicum usum deliciæ plurimum nocent, quia ut Vegetius dicit in libro *De re militari :* « Minus timet mortem, qui minus deliciarum se novit habuisse in vita. » Demum deliciis resoluti plerumque pigrescunt, et intermissis necessariis studiis et negotiis debitis, solis deliciis adhibent curam, in quas quæ prius ab aliis fuerant congregata, profusi dispergunt : unde ad paupertatem deducti, dum consuetis deliciis carere non possunt, se furtis et rapinis exponunt, ut habeant unde possint suas voluptates

explere. Est igitur nocivum civitati, vel ex loci dispositione, vel ex quibuscumque aliis rebus, deliciis superfluis abundare.

Opportunum est igitur in conversatione humana modicum delectationis, quasi pro condimento habere, ut animus hominum recreetur; quia ut Seneca dicit *De tranquillitate animi, ad Serenum:* « Danda est animis remissio. » Meliores enim aptioresque requieti resurgunt, quasi prosit animo temperate deliciis uti, ut sal in ciborum coctura pro ipsorum suavitate, quod superflue immissum illos corrumpit. Amplius autem, si id quod est ad finem, ut finis quæritur, tollitur et destruitur ordo naturæ. Sicut si faber quærit martellum propter se ipsum, aut carpentarius serram, sive medicus medicinam, quæ ordinantur ad suos debitos fines. Finis autem quem rex in civitate sui regiminis debet intendere, est vivere secundum virtutem; cæteris autem quilibet uti debet, sicut his quæ sunt ad finem, et quantum est necessarium in prosequendo finem. Hoc autem non contingit in his qui superflue delectationibus innituntur, quia tales delectationes non ordinantur ad finem jam dictum, imo quæri videntur ut finis; quo quidem modo videbantur velle uti illi impii qui in lib. Sap. II, 6, dicuntur non recte cogitantes, ut dicta Scriptura testatur : *Venite, fruamur bonis quæ sunt,* quod ad finem pertinet, et *utamur creatura, tanquam in juventute celeriter,* et cætera quæ ibidem sequuntur. In quibus immoderatus usus delectabilium corporis, ut juvenilis ætatis ostenditur, et digne a Scriptura reprehenditur. Hinc est quod Aristoteles in *Ethic.* usum delectabilium corporis usui ciborum assimilat, qui amplius minusve sumpti sanitatem corrumpunt; qui autem commensurati sunt, et salvant, et augent. Ita de virtute contingit, circa amœnitates et delicias hominum.

CAPUT V.

Quod necessarium est regi et cuicumque domino abundare divitiis temporalibus, quæ naturales vocantur, et ponitur causa.

His igitur sic deductis, quæ ad substantiale esse civilitatis, sive politiæ, seu regalis regiminis requiruntur, ad quorum institutionem et providentiam rex principaliter debet intendere, agendum est de quibusdam quæ ad regem pertinent in relatione ad subditos, unde et suum regimen quietius gubernetur. Et quam-

vis supra aliqualiter sit tactum in genere, nunc in specie est tractandum ad majorem declarationem eorum quæ sunt agenda per principem. Primum quidem ut in singulis partibus sui regiminis abundet in divitiis naturalibus, quas sic vocat Aristoteles in I suæ *Polit.* vel quia naturalia sunt, seu quia homo ipsis naturaliter indiget, ut sunt vineta, nemora, sylvæ, vivaria diversorum animalium et avium genera, de quibus Paladius Palatinus, comes Valentiano Imperatori, ad præfata exhortans, luculentissimo stylo, ac diffusius documentum tradidit. Hinc etiam Salomon (Eccl. II, 4) rex volens ostendere magnificentiam sui regiminis : *Ædificavi,* inquit, *mihi domos, plantavi vineas, feci hortos et pomaria, et consevi ea cuncti generis arboribus, extruxi mihi piscinas ad irrigandum sylvam lignorum germinantium.*

Cujus quidem triplex ratio sumi potest. Una sumitur ex parte usus ipsius rei, qui quidem delectabilior esse videtur in re propria quam aliena, eo quod magis unita. « Unio enim est amoris proprietas, » ut tradit Dionysius. Ad amorem autem sequitur delectatio. Cum enim ad est quod diligitur, etiam delectationem secum affert. Amplius autem ipsa diligentia operis exercitia circa prædicta, in qua quidem homo sibi congaudet, quanto est opus difficilius. « Magis enim amamus cum non est facile quod sumitur, » ut Philosophus dicit. Ex qua ratione et filios diligimus, et quamlibet nostram facturam secundum mensuram operis. Adhibendo igitur sollicitudinem circa proprias divitias naturales jam dictas, gratiores jam fiunt quam alienæ; etsi gratiores, delectabiliores ipsas dicemus.

Secunda ratio sumitur ex parte officialium regis. Si enim ipsos oporteat recurrere ad convicaneos pro necessariis vitæ sui domini, interdum scandala generantur in subditis vel ex rerum commercio, in quo lædit avaritia, quæ ementem vel vendentem concomitatur, vel fraus conturbat, unde in Prov. XX, 14, dicitur : *Malum est*, *dicit omnis emptor, et cum recesserit, tum gloriabitur,* quasi fraude vendentem prævenerit, et in Eccl. monemur cavere a corruptione emptionis et negotiatorum, quasi hoc sit proprium eorum in mercando. Amplius autem ex commercio contrahitur familiaritas ad fœminas, per quod vel ex incauta locutione in alterutrum, aut aspectu, aut gestu, causatur zelotypia inter cives, et inde contra regimen provocantur.

Sed etiam tertia ratio hoc idem confirmat quod accipimus ex parte rerum venalium. Victualia enim quæ venduntur, ut in plu-

ribus non carent sophismate, et ideo non sunt tantæ efficaciæ sicut propria ad nutriendum : unde idem Salomon in Prov. v, 15 : *Bibe,* inquit, *aquam de cisterna tua,* in hoc comprehendens omne nutrimentum, sed præcipue potum, quia facilius potest sophisticari, et ipsum minus a sua natura et puritate remotum, citius de ipsius malitia indicat. Rursus propria victualia sunt majoris securitatis in sumendo, quia possunt facilius ab extraneo venenari, vel esse nociva, quam si in proprio horreo vel cellario reponantur. Unde et propheta Isai. cap. vi, 33, in exaltatione retributionis viri justi. *Panis*, inquit, *datus est ei, et aquæ ejus fideliores sunt,* quasi propria cibaria et potabilia securiora sunt ad sumendum.

CAPUT VI.

Quod expedit regi habere alias divitias naturales, ut sunt armenta et greges, sine quibus domini bene regere terram non possunt.

Non solum autem prædicta ad naturales divitias pertinent, sed et diversa genera animantium ex eadem ratione et causa, ut in præcedentibus est ostensum. In quibus primo patri tanquam prædominanti toti humanæ naturæ, datum est privilegium regendi et dominandi, ut in Genesi, i, 28, scribitur : *Crescite,* inquit Dominus, *et multiplicamini, et replete terram, et dominamini piscibus maris, et volatilibus cœli, et cunctis animantibus quæ moventur super terram.* Unde ad regiam majestatem pertinet his omnibus uti et abundare, et quanto plus in his dominatur, tanto plus primi domini principatum habet similiorem, cum omnia sint ad usum hominis deputata in creationis primordio. Propter quod Philosophus dicit in I *Polit.* quod « venatio animalium sylvestrium naturaliter est justa, quia per eam homo sibi vendicat quod suum est ; » et de piscatione et aucupatione similiter dici potest, unde et natura aves rapaces providit, et canes ad hujusmodi officium exercendum. Quia vero in piscibus non aptitudo loci ad talia ministeria, loco canum et avium homo retia adinvenit. Ad supplementum igitur et decorem regni, rex indiget supradictis, quibusdam quidem ad usum et esum, ut sunt pisces et aves, armenta boum, et greges ovium, quibus Salomon abundavit, ut scribitur in Eccl. et in III lib. Reg. ad sui magnificentiam ostentandam. Aliis autem animalibus rex indiget ad ministerium, ut sunt equi

et muli, asini et cameli ad diversa ministeria deputati, secundum varias consuetudines regionum. Horum igitur omnium rex copiam habere debet, quantum eidem est possibile, sive de animantibus deputatis ad esum, sive ad ministerium, et propter causam jam dictam de aliis divitiis naturalibus; quia res propriæ delectabiliores sunt, ut superius est ostensum, et tanto plus, quanto plus habent de ratione vitæ, unde magis accedunt ad divinam assimilationem, quæ est major causa amoris.

Adhuc aliæ sunt causæ in prædictis, propter quas expedit regi ipsis abundare ut propriis. Primo autem ad hoc movet natura quæ delectatur ex suo opere, dum considerat in eis novum continue modum procedenti in suis actibus, sive in vivendo, sive in generando, sive in parturiendo, ex quibus consurgit in dominis admiratio, et ex admiratione delectatio. Quod autem nutritiva sit causa dilectionis et per consequens delectationis, apparet in Exod. in filia Pharaonis, quæ Moysen nutriri fecit, et postea ibidem subjungitur, quod post nutritionem ipsum sibi adoptavit in filium. Qua ratione dicit Dominus in Oseæ, XI, 3 : *Ego quasi nutritus Ephraim,* in hoc insinuans suum affectum ad populum.

Amplius autem et ipsorum venatura sive sylvestrium animalium, sive aliorum, pro quibus se principes et reges gymnasiis exponunt, et filios suos submittunt, valet ad robur acquirendum corporis, et conservandum sanitatem, et cordis vigorandam virtutem, si temperate utantur, ut Philosophus tradit in *Ethic.* et hoc cum in pace quiescunt ab hostibus, ut solent reges Franciæ et Angliæ talibus uti, et ut de Germanis in gestis Francorum scribit Ammonius.

Rursus equitatura ad hoc idem movetur, qua reges esse debent ornati ad decorem regni et ejusdem contra hostes defensionem, ad quod aptiores redduntur et expeditiores si propria habeant equorum armenta, ut mos est regibus ac principibus Orientis; quemadmodum et de Salomone scribitur in III Reg. IV, quod in sua florens prosperitate habebat quadraginta millia præsepia equorum curalium, et undecim millia equorum equestrium, quos custodiebant supradicti regis præfecti.

Præterea si de animantibus agatur quæ ordinantur ad esum, adhuc magis competit habere propria sive quadrupedia, sive reptilia, id est pisces, quia omnibus his homo delectabilius utitur ex hoc quod melius nutriuntur et aptiora efficiuntur ad esum, tum quia re cognita in utendo magis gaudemus, tum etiam quia secu-

rius et liberius nobis offeruntur ad esum, quod est actus magis nostræ proportionatus naturæ, ex quo et delectabilius agit.

Amplius autem, et causa communis jam dicta superius ad hoc facit, scilicet, vitatio commercii cum civibus, quod potest esse scandali adminiculum præcavendum officialibus regis.

Rursus hoc exigit magnificentia regis, ut transeuntibus in cibis et potibus uberius administretur et largius; hoc autem fit expeditius, si reges abundent gregibus et armentis.

Concluditur ergo ex prædictis, quod divitiæ naturales necessariæ sunt regi, ut in singulis regionibus proprias habeat ad sui regiminis et regni munimen.

CAPUT VII.

Quod oportet regem abundare divitiis artificialibus, ut est aurum et argentum, et numisma ex eis conflatum.

Sed de artificialibus divitiis, ut est aurum et argentum et alia metalla, et ex ipsis conflata numismata, necessaria sunt regi ad munimen regiminis sui. Supposito enim quod collegium sit necessarium secundum naturam ad regimen constituendum, sive politiam, et per consequens rex et quicumque dominus, qui multitudinem regat; oportet ulterius concludere de sibi connexo, videlicet thesauro, ut est aurum et argentum, et ex eis conflatum numisma, sine quo suum regimen rex congrue et opportune exercere non potest; quod quidem ostendi potest multiplici via.

Prima quidem manifestatur ex parte regis. Homo enim in commutationibus faciendis, auro vel argento, sive numismate utitur ut instrumento. Unde Philosophus dicit in V *Ethic.*, quod « numisma est quasi fidejussor futuræ necessitatis, quia continet omnia opera sicut ipsarum pretium. » Si ergo quilibet indiget, multo magis rex, quia si simpliciter ad simpliciter, et magis ad magis.

Rursus. Virtus proportionatur naturæ, et opus virtuti. Natura autem status regalis quamdam habet universalitatem, eo quod communis est populo sibi subjecto, ergo est virtus et similiter opus. Si ergo status dominorum secundum suam naturam est communicativus, ergo virtus et operatio; hoc autem esse non potest sine numismate, sicut nec faber, nec carpentarius sine propriis instrumentis.

Item. Ad idem secundum Philosophum in IV *Ethic.* : « Virtus

magnificentiæ magnos sumptus respicit; » magni autem sumptus ad magnanimum pertinent, qui est rex, ut ipse Philosophus tangit ibidem. Unde in Esther, I, scribitur de Assuero, qui in Oriente dominabatur centum et viginti septem provinciis, quod in convivio quod fecit principibus sui regni, ministrabatur in cibis et potibus, prout exigebat magnificentia regis; hoc autem sine instrumento vitæ fieri non potest, quod est numisma, sive aurum vel argentum; quare idem quod prius. Concluditur ergo ex parte regis, eidem thesaurum esse necessarium, quia artificiales divitias continet.

Secunda via sumitur in comparatione ad populum, sive in genere, sive in specie, quia ad hoc debet rex abundare pecuniis, ut possit suæ domui providere in necessariis, et suorum subvenire necessitatibus subditorum. Ut enim tradit Philosophus VIII *Ethic.*: « Sic se rex habere debet ad populum, sicut pastor ad onera, et sicut pater ad filios; » sic se habuit Pharao ad totam terram Ægypti, ut in Genesi scribitur. De publico enim ærario frumentum emit, quod ingruente fame distribuit, secundum prudentiam Joseph, ne populus fame deficeret. Salustius etiam narrat sententiam Catonis in *Catilinar.* qualiter respublica profecit Romanis; quia ærarium publicem viguit Romæ, quo deficiente ad nihilum est redacta, ut temporibus ejusdem Catonis dicit accidisse.

Amplius autem quodlibet regnum sive civitas, sive castrum, sive quodcumque collegium assimilatur humano corpori, sicut ipse Philosophus tradit, et hoc idem in *Policrato* scribitur : unde comparatur ibidem commune ærarium regis stomacho, ut sicut in stomacho recipiuntur cibi et diffunduntur ad membra, ita et ærarium regis repletur thesauro pecuniarum, et communicatur atque diffunditur, pro necessitatibus subditorum et regni.

Rursus et in specie hoc idem contingit. Turpe est enim, et multum regali reverentiæ derogat a suis subditis mutuare pro sumptibus regis vel regni. Amplius autem ex hac subjectione mutui sustinetur a dominis ut per subditos sive quoscumque fiant super regnum exactiones indebitæ, unde status enervatur regni.

Item. Ad idem : In mutuis sæpe mutuans scandalum patitur, quia hæc est natura mutuantis ut difficile sit ei mutuum reddere. Unde sententia fertur esse Biantis unius de septem Sapientibus : « Amico a te mutuante pecuniam, et ipsum et pecuniam perdis. » Necessarium est igitur regi artificiales divitias congre-

gare ex causis jam dictis in comparatione ad populum sive in genere, sive in specie.

Tertia autem via ad hoc idem probandum accipitur in respectu ad rem, sive personam extra regis dominium constitutas : quarum quidem duo sunt genera. Unum videlicet inimicorum, contra quos oportet ærarium publicum regis esse plenum. Et primo pro sumptibus suæ familiæ; secundo pro stipendiis militum conductorum, cum contra hostes movet exercitum; tertio ad præsidia resarcienda vel constituenda, ne hostes invadant terminos sui regni. Aliud autem genus in augmentum tendit sui regni, unde et necessarius regi est thesaurus. Contingit enim interdum regiones gravari vel penuria, vel onere debitorum, aut etiam ab hostibus, et recurrunt tunc ad regni subsidium, quibus subveniendo cum instrumento vitæ quod est aurum vel argentum, vel quodcumque numisma, subjiciuntur eidem, et sic augmentatur regnum.

Liquet ergo ex dictis, regi necessarias esse artificiales divitias ad conservationem sui regiminis ex tribus causis jam dicit. Unde etiam in Judith scribitur, quod Holofernes princeps Nabuchodonosor, quando invasit regiones Syriæ et Ciliciæ cum exercitu magno, tulit aurum et argentum multum nimis de domo regis paratum, videlicet ad expeditionem contra suos hostes. Et hoc idem de Salomone scribitur in libro superius allegato inter actus regalis magnificentiæ (Eccl. II, 8) : *Coacervavi,* inquit, *mihi aurum et argentum, et substantiam regum ac provinciarum,* substantiam vocans numismatum thesauros propter tributa ab ipso exacta et patris sui David, ut patet II et III lib. Reg. Et hoc ideo, quia secundum Philosophum in *Ethic.,* humanæ vitæ sunt instrumentum, ut dictum est supra.

Nec istud contradicit divino præcepto tradito a Domino in Deut., per Moysen, quantum ad reges et principes populi. Ibi enim lex scribitur de rege, quod non habeat auri vel argenti immensa pondera. Quod quidem intelligendum est ad ostentationem, sive fastum regalem, ut de Cræso rege Indorum narrant historiæ, ex qua causa ruinam passus est, quia captus a Cyro rege Persarum, nudus in alto monte patibulo est affixus; sed ad subventionem regni omnino est necessarium propter causas jam dictas.

CAPUT VIII.

Qualiter ad regimen regni et cujuscumque dominii, necessarii sunt ministri, ubi incidenter distinguitur de duplici dominio, politico et despotico; ostendens multis rationibus quod politicum oportet esse suave.

Non solum autem divitiis oportet regem esse munitum, sed etiam ministris. Unde et ille magnus rex Salomon in præallegato libro dicit de se ipso c. II, 7 : *Possedi servos et ancillas et familiam multam nimis.* Quod autem possidetur, in dominio videtur esse possidentis; et ideo hoc distinguendum est circa dominium incidenter. Duplex enim principatus ab Aristotele ponitur in sua *Polit.*; quorum quilibet suos habet ministros, licet plures ponat in V. *Polit.*, ut supra est distinctum, et infra etiam declarabitur, politicus videlicet et despoticus. Politicus quidem, quando regio, sive provincia, sive civitas, sive castrum, per unum vel plures regitur secundum ipsorum statuta, ut in regionibus contingit Italiæ et præcipue Romæ, ut per senatores et consules pro majori parte ab urbe condita. Horum autem dominium convenit amplius quadam civilitate regere, eo quod in ipsa sit continua de civibus sive extraneis alternatio, sicut de Romanis scribitur in I Machab. VIII, ubi dicitur quod per singulos annos committunt uni homini magistratum suum dominari universæ terræ suæ. Unde duplex est in tali dominio ratio, quare subditi non rigide possint corrigi, ut in regali dominio.

Una sumitur ex parte regentis, quia temporaneum est ejus regimen. Ex hoc enim diminuitur ejus sollicitudo in sibi subditis, dum considerat suum tam brevi tempore dominium terminari. Propter quod et judices populi Israel, qui politice judicabant, moderatiores fuerunt in judicando, quam reges sequentes. Unde Samuel qui dictum populum certis judicavit temporibus, sit ait ad ipsos, volens ostendere suum regimen fuisse politicum, et non regale quod elegerant. I Reg. XVII, 3 : *Loquimini,* inquit, *de me coram Domino et Christo ejus, utrum bovem cujusquam tulerim, aut asinum, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu alicujus munus accepi;* quod quidem qui regale dominium habent, non faciunt, ut infra patebit, et in I lib. Reg, dictus Propheta ostendit. Amplius autem modus regendi in partibus ubi politicum est dominium, mercenarius est; mercede enim domini

conducuntur. Ubi autem merces pro fine præfigitur, non tantum intenditur regimini subditorum, et sic per consequens temperatur correctionis rigor. Unde et Dominus in Joan. x, 12, dicit de talibus : *Mercenarius autem et qui non est pastor, cui non est cura de ovibus,* quia scilicet ad tempus præponitur, *vidit lupum et fugit, Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est,* quasi ipsa merces sit sibi finis regiminis, et subditos sibi postponat, propter quod et antiqui romani duces, ut scribit Maximus Valerius, curam gerebant reipublicæ sumptibus propriis, ut M. Curius et Fabricius, et multi alii : unde reddebantur ad curam politiæ audaciores et magis solliciti, quasi tota in hoc esset eorum intentio et major affectus, et in talibus verificatur Catonis sententia quam Salustius refert in *Catilin.* Unde respublica ex parva effecta est magna, quia in illis domi fuit industria, foris justum imperium, animus in consulendo liber, neque delicto, neque libidini obnoxius.

Secunda autem ratio unde dominium politicum oportet esse moderatum, ac cum moderatione exercitum sumitur ex parte subditorum, quia talis est eorum dispositio secundum naturam proportionata tali regimini. Probat enim Ptolemæus in *Quadripart.,* regiones hominum esse distinctas secundum constellationes diversas, quantum ad morum regimen, circumscripto semper secundum ipsum super stellarum dominium imperio voluntatis. Unde regiones Romanorum sub Marte ponuntur ab ipso, et ideo minus subjicibiles. Propter quod ex eadem causa præfata gens esse ponitur insueta pati cum suis terminis, et subdi nescia, nisi cum non possit resistere, et quia impatiens alicui arbitrii et per consequens superioris invida. Inter Romanos præsides, ut in I Machab. VIII scribitur, nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, et ulterius subditur effectus istius humilitatis, quia non est invidia, nec zelus inter eos. Quadam igitur placabilitate animi, ut natura requirit subditorum illius regionis, et incessu humili rempublicam gubernabant, quia ut tradit Tullius in *Philippic.* : « Nullum majus armatorum præsidium charitate et benevolentia civium, qua oportet principantem esse munitum, non armis. » Et hanc etiam sententiam refert Salustius de Catone, quantum ad antiquos Patres Romanos. Rursus ad idem, confidentia subditorum, sive de exoneratione dominii regentium, sive dominandi in suo tempore congruo reddit ipsos ad libertatem audaces, ne colla submittant regentibus, unde oportet politicum regimen esse suave.

Amplius autem est certus modus regendi, quia secundum formam legum sive communium, sive municipalium, cui rector astringitur, propter quam causam et prudentia principis, quia non est libera, tollitur et minus imitatur divinam. Et quamvis leges a jure naturæ trahant originem, ut Tullius probat in *Tract. de leg.*, et jus naturæ a jure divino, ut testatur David propheta Psalm. IV, 7 : *Signatum est,* inquiens, *lumen vultus tui super nos Domine,* deficiunt tamen in particularibus actibus, quibus omnibus legislator providere non potuit ex ignorantia subditorum futurorum. Et inde sequitur in regimine politico diminutio, quia legibus solum rector politicus judicat populum, quod per regale dominium suppletur, dum non legibus obligatus per eam censeat, quæ est in pectore principis, propter quod divinam magis sequitur providentiam, cui est cura de omnibus, ut in libro Sapientiæ dicitur.

Patet igitur, qualis est principatus politicus et modus ejus regendi. Nunc videndum est de principatu despotico.

CAPUT IX.

De principatu despotico, quis est, et qualiter ad regalem reducitur, ubi incidenter comparat politicum ad despoticum secundum diversas regiones et tempora.

Est autem hic advertendum, quod principatus despoticus dicitur, qui est domini ad servum, quod quidem nomen græcum est. Unde quidam domini illius provinciæ adhuc hodie despoti vocantur, quem principatum ad regalem possumus reducere, ut ex sacra liquet Scriptura.

Sed tunc est quæstio, quia Philosophus in I *Polit.*, dividit regale contra despoticum. Hoc autem in sequenti libro declarabitur, quia ibidem occurrit definienda materia, sed nunc sufficiat per divinam Scripturam probare quod dicitur. Traduntur enim leges regales per Samuelem prophetam Israelitico populo, quæ servitutem important. Cum enim petivissent regem a Samuele jam ætate defecto, et filiis suis non juste dominantibus, modo politico, ut judices alii dicti populi fecerant, consulto Domino respondit, I Reg. VIII, 7 : *Audi,* inquit, *vocem populi in his quæ loquuntur. Verumtamen contestare eos et prædic eis jus regis. Filios vestros tollet, et ponet in curribus suis, facietque sibi currus et equites, et præcursores quadrigarum suarum, et constituet aratores agrorum suorum, et messores segetum, ac fabros armorum suorum; filias*

quoque vestras faciet sibi focarias, unguentarias ac panificas, et sic de aliis conditionibus ad servitutem pertinentibus, quæ in I lib. Reg. traduntur, per hoc quasi volens ostendere quod regimen politicum, quod erat judicum et suum fuerat, fructuosius erat populo, cujus tamen superius contrarium est ostensum.

Ad cujus dubii declarationem sciendum est quod ex duplici parte regimen politicum regali præponitur. Primo quidem, si referamus dominium ad statum integrum humanæ naturæ, qui status innocentiæ appellatur, in quo non fuisset regale regimen, sed politicum, eo quod tunc non fuisset dominium, quod servitutem haberet, sed præeminentiam et subjectionem in disponendo et gubernando multitudinem secundum merita cujuscumque ut sic vel in influendo vel in recipiendo influentiam quilibet esset dispositus, secundum congruentiam suæ naturæ. Unde apud sapientes et homines virtuosos, ut fuerunt antiqui Romani, secundum imitationem talis naturæ regimen politicum melius fuit. Sed quia *perversi difficile corriguntur, et stultorum infinitus est numerus,* ut dicitur in Eccles. I, 15, in natura corrupta regimen regale est fructuosius; quia oportet ipsam naturam humanam sic dispositam, quasi ad sui fluxum limitibus refrænare, hoc autem facit regale fastigium. Unde scriptum est in Prov. XX, 8 : *Rex qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo.* Virga ergo disciplinæ, quam quilibet timet, et rigor justitiæ sunt necessaria in gubernatione mundi, quia per ea populus et indocta multitudo melius regitur. Unde Apostolus ad Rom. XIII, 4, dicit, loquens de rectoribus mundi, quod *non sine causa gladium portat, vindex in iram ei qui male agit.* Et Aristoteles dicit in *Ethic.,* quod « pœnæ in legibus institutæ sunt medicinæ quædam. » Ergo quantum ad hoc excellit regale dominium.

Amplius autem et situs terræ secundum stellarum aspectum regionem disponit, ut dictum est supra : unde videmus quasdam provincias aptas ad servitutem, quasdam autem ad libertatem. Propter quod Julius Celsus et Amonius qui describunt gesta Francorum et Germanorum, eos mores et actus attribuunt eisdem in quibus etiam nunc perseverant. Romani autem cives aliquo tempore vixerunt sub regibus, a Romulo videlicet usque ad Tarquinium superbum, cujus cursus ann. 264 fuit, ut historiæ tradunt. Sic et Athenienses post mortem Codri regis sub magistratibus vixerunt, quia sub eodem climate constituti. Considerantes enim quod dicta regio magis apta foret ex causis jam dictis ad

politicum regimen, sic ipsam rexerunt usque ad tempora Julii Cæsaris sub consulibus, dictatoribus et tribunis, quod fuit quadringentorum quadraginta quatuor annorum. In quo quidem tempore, ut dictum est supra, tali regimine multum profecit respublica. Patet igitur qua consideratione politiam regno, et regale dominium politiæ præponimus.

CAPUT X.

Habita distinctione dominii, hic distinguitur de ministris, secundum differentiam dominorum, et quædam genera ministrorum ostendit omnibus dominis communia. Postea probat servitutem in quibusdam esse naturalem.

His igitur sic deductis, vivendum est de ministris, qui ad regiminis sunt complementum; quia sine eis quodcumque dominium transire non potest, ut per eos secundum gradum personarum exerceantur officia, distribuantur opera et administrentur necessaria, sive in regno, sive in quacumque republica, et secundum merita cujuscumque in ea contenti. Unde et primus dux in Israelitico populo Moyses a Jethro cognato suo merito redarguitur, ut patet in Exod. XVIII, 17, quia ipse solus satisfaciebat populo suo sine ministris : *Stulto,* inquit, *labore consumeris tu et populus iste qui tecum est, et ultra vires tuas est, nec poteris sustinere. Provide,* inquit, *viros potentes et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam, et constitue ex eis tribunos, et centuriones, et quinquagenarios ac denarios, qui judicent populum.* Hoc idem et de Romanis invenitur, quia cum regum regimen cessasset ab urbe, Brutus factus consul, parum in consulatu solus urbem rexit; sed moventibus bellum Sabinis eidem per senatum adjunctus est dictator, qui dignitate consules præibat, quorum primus Lamius vocatus est. Hoc etiam tempore adjunctus est magister equitum, qui dictaturæ obsequeretur, quorum primus Spurius Cassius. Post hæc quasi circa idem tempus instituti sunt tribuni, qui in favorem populi essent; quod pro tanto sit dictum, ad ostendendum quod regimen cujuscumque collegii, sive provinciæ, sive civitatis vel castri, sine ministerio diversorum officialium bene regi non potest.

Sed circa hoc distinguendum de eis videtur secundum diversitatem regiminis; quia oportet ministros dominis cujuscumque regiminis esse conformes sicut membra capiti : unde regimen

politicum ministros requirit, secundum qualitatem politiæ. Propter quod hodie in Italia omnes sunt mercenarii, sicut et domini, et ideo agunt sicut mercede conducti non ad utilitatem subditorum, sed ad lucrum suum, præstituentes in mercede finem. Quando vero gratis ministrabant, ut antiqui Romani, tunc eorum sollicitudo figebatur ad rempublicam sicut ad finem, et inde proficiebant, sicut Maximus Valerius narrat de Camillo, qui precatus est, quod si alicui deorum felicitas Romanorum nimia videretur, ejus invidia suo et non reipublicæ incommodo satiaretur.

Sed regalis regiminis alii sunt ministri perpetuis officiis deputati ad ministrandum regi pro suo suique populi fructu, ut sunt comites, barones, et milites simplices, feudatarii, qui ex suo feudo et ipsi et sui successores ad regni gubernacula sunt obligati perpetuo. Unde patet et ministros esse necessarios cuicumque dominio, et secundum ipsius dominantis conditionem ministros debere constitui. Propter quod et in Eccles. II, dicitur : *Secundum judicem populi, sic et ministri ejus; et qualis rector est civitatis, tales et inhabitantes in ea.*

Distinguuntur autem et alia quatuor genera ministrorum a Philosopho in *Politica,* qui haberi possunt regimini magis conjuncti. Quidam enim sunt, quos habet civilitas, sive regimen omnino necessarios ad vilia officia exercenda dominorum, de quibus natura providit ut sint gradus in hominibus, sicut et in aliis rebus; videmus enim in elementis esse infimum et supremum; videmus etiam in mixto semper esse aliquod prædominans elementum. In plantis etiam quædam deputata sunt ad humanum cibum, quædam ad fimum, et eodem modo in animalibus; sed et in homine inter membra corporis similiter erit. Hoc idem consideramus in relatione corporis ad animam, et in ipsis etiam potentiis animæ in alterutrum comparatis; quia quædam ordinatæ sunt ad imperandum et movendum, ut intellectus et voluntas, quædam ad serviendum eisdem secundum gradum ipsarum, ita inter homines erit et inde probatur esse aliquos omnino servos secundum naturam. Amplius autem contingit aliquos deficere a ratione propter defectum naturæ : tales autem oportet ad opus inducere per modum servile, quia ratione uti non possunt, et hoc justum naturale vocatur, hæc autem omnia Philosophus tangit in I *Polit.*

Sunt autem et alii ministri ad idem deputati officium alia ratione, ut in bello devicti; quod lex humana non sine ratione sic statuit ad acuendum bellatores pro republica fortiter pugnandum,

ut videlicet victi subjiciantur victoribus jure quodam, quod Philosophus in prædicto loco *justum legale* appellat. Unde isti quamvis vigeant ratione, ad statum tamen rediguntur servorum quadam militari lege ad acuendum corda bellantium, et hunc modum observaverunt Romani. Unde tradunt historiæ, Titum Livium tantæ eloquentiæ virum a Romanis captum, in servitutem redactum, sed propter suam probitatem a Livio nobilissimo Romano, sub cujus ditione traditus erat manumissus, ab ipso cognomen accipiens, Titus Livius est vocatus, quem libertati tradidit pro filiis instituendis liberalibus artibus, cui ante non licuisset secundum principum instituta; hoc etiam et lex divina præcepit, ut in Deut. patet.

Sunt autem et alia duo genera ministrorum in familia assistentium, videlicet vel mercede conductorum, seu servientium quadam benevolentia et amore ad sui honoris cumulum, vel virtutis profectum, ut sunt ministrantes principi in domestica domo, sive de re militari sive aucupii, sive venationis, sive in aliis rebus familiaribus domus, de quibus non est modo dicendum per singula, et pro quibus quis captat vel amicitiam, vel gratiam dominorum, vel mercedem reportat, vel virtutis laudem acquirit; unde in Prov. XIV, 15, dicitur, quod *acceptus est regni minister intelligens.* Et in Eccles. XXXIII, 31 : *Si est tibi servus fidelis, sit tibi sicut anima tua.*

Concludendum est igitur, quod ad complementum regni et fulcimentum regiminis, quæ dicta sunt supra de divitiis et ministris, princeps debet esse munitus; propter quod Philosophus dicit in VIII *Ethic.* quod non est rex qui per se non est sufficiens, et omnibus bonis superexcellens, quibus omnibus superabundavit rex Salomon, ut patet in III lib. Reg. x, 7, sed præcipue in ornatu et ordine ministrorum, de quo admirata regina Saba : *Major est,* inquit, *sapientia tua quam rumor quem audivi. Beati viri tui, hi qui astant coram te semper et audiunt sapientiam tuam.*

CAPUT XI.

Quod necessarium est regi et quilibet domino in sua jurisdictione munitiones habere fortissimas, et rationes quare ibi multæ ponuntur.

Post hæc autem robur dominii, sive regalis, sive politici, necessariæ sunt munitiones, ad quas se conferant domestici regis, vel ipse rex, cujus rei documentum accipimus a rege David, qui

postquam cepit Hierusalem, accepit montem Sion pro suo munimine, ibique arcem ædificavit, ubi domatum fistulæ ducebantur usque ad Mello, ipsamque arcem suam vocavit civitatem. Hoc autem ubique reges observant. quod in singulis civitatibus et castris speciale habent præsidium, sive arcem, ubi degit regis familia et officiales ejusdem ; cujus quidem rei multæ sunt causæ.

Una sumitur ex parte principum, quia expedit eis esse in loco tuto, ut in regendo, corrigendo et gubernando sint magis securi, et in exequendo justitiam efficiantur audaces. Unde et Romani consules et senatores tutiorem elegerunt locum, videlicet Capitolium, de quo narrant historiæ, quod tota occupata ab hostibus urbe Roma, in ipso permanserunt illæsi. Amplius autem et regis suæque familiæ major honestas hoc exigit, ne vel earum commercio cum subditis vilificetur in conspectu populi ipsorum majestas, vel ex incauto aspectu, ubi maxima requiritur pudicitia, sicut senes populi Trojani se habebant ad Helenam, ut Philosophus dicit in *Ethic.* populus regis indignationem incurrat, vel ipse et sui se de honestandi in subditis occasionem assumant ; in quem casum lapsus est rex David circa uxorem Uriæ scutiferi Joab, quam lavantem vidit de solario domus regiæ, ut scribitur in II libro Regum.

Secunda ratio sumitur ex parte populi, qui magis sensibilibus movetur, quam ratione ducatur. Cum enim vident magnificos sumptus regum in munitionibus, facilius ex admiratione inclinantur ad obedientiam et ad suis parendum mandatis, ut Philosophus dicit in VI *Polit.* Amplius autem minorem causam habent rebellandi, seu subjiciendi se hostibus, dum nimium infestantur. Cum enim ministros reges munitionibus habent præsentes, sollicitantur audacius ad defensionem sui. Sic et Judas Machabæus fecit de arce Sion, quam devictam cinxit muris fortissimis et turribus altis pro defensione patriæ contra hostes, ut scribitur in I Machab. Et similiter in Bethsuram munitiones fortissimas extruxit contra faciem Idumææ. Rursus, ad idem necessariæ sunt munitiones principibus pro conservandis divitiis, quibus abundare debent, ut dictum est supra, et ut eidem possint cum sua familia liberius uti, unde et ministri fiant ad præparandum necessaria promptiores, quod est delectabilius ac honorificentius etiam in domestica domo. Hoc enim est proprium in humanis actibus, quod ex ordine debito causant speciem sive pulchritudinem tanquam in re proportionata et commensurata in suis partibus : unde consequitur in no-

bis spiritualis lætitia, quæ ex se quasi extasim facit, quam passa videtur regina Saba in aspectu ordinis ministrorum curiæ Salomonis, ut superius est ostensum.

CAPUT XII.

Quod ad bonum regimen regni, sive cujuscumque dominii, pertinet stratas sive quascumque vias in regione vel provincia habere securas et liberas.

Est et aliud necessarium regi ad bonum regimen regni, ad quod ordinantur ipsæ munitiones, ut videlicet stratas faciant securas et aptas ad transeundum sive pro advenis, sive pro indigenis vel regalibus suis. Viæ enim communes sunt omnibus quodam jure naturæ et legibus gentium, propter quod prohibentur a nemine occupari, nec ulla præscriptione, ne quocumque temporum cursu jus de eisdem posset alicui acquiri. Unde in lib. Num. via publica via regia nominatur ad significandum ejus civitatem. Ubi Augustinus in Glossa dictum verbum exponit, quia pro tanto sic appellatur, quia debet esse libera cuilibet transeunti innoxio, ratione humanæ societatis. Propter quod et ibidem scribitur, quod Amorrhæis contradicentibus ne filii Israel transirent per eos, cum sola via regia gradi permitterent, hoc est sine læsione aliqua regionis, Dominus mandavit ipsos deleri. Ut autem stratæ in sua communitate sint liberæ, et transeuntibus forent securæ, jura principibus permittunt pedagia. Unde et eis servantibus quæ viatoribus sunt prædicta, officiales principum ipsa merito possunt exigere, et proficiscentes debite obligantur persolvere. Amplius autem et viarum securitas in regimine regni principibus et fructuosa, quia illuc magis confluunt mercatores cum mercibus, unde et regnum in divitiis crescit; qua ratione in urbe aucta fuit respublica propter vias, circa quas sollicitabantur expeditas habere, et stratæ vocabantur Romanæ, ut homines magis redderentur securi ad deferendum merces ac sub simulatione callida sub nominibus librarii permutatis, ut latrones ignorarent tempus, sicut computistæ scribunt, cum in urbe celebrarentur nundinæ, sic eos decipiebant. Quædam etiam extra urbem institutæ fuerunt per Romanos principes, eorumque sunt intitulatæ nominibus, ut ex hoc majorem obtinerint firmitatem, et loca tutiora advenientibus redderentur, ut forum Julii, quod in confinibus multarum provinciarum et diversis regionibus adhuc nomen remansit. Amplius autem et per

diversos consules ac senatores Romanos stratæ institutæ extendentes se ad diversas provincias, quorum titulis authenticari viderentur ad liberiorem ac securiorem accessum ad urbem, vel ad ipsorum memoriam clariorem, ut via Aurelia ab Aurelio principe, via Appia ab Appio senatore, quarum prima tendebat versus Reatem, ubi historiæ provinciam Aureliam ponunt, secunda vero in Campaniam suum habebat progressum, ac sic de singulis aliis sive consulibus, sive senatoribus, ut Flaminio, vel Æmilio, a quibus stratæ vel provinciæ sunt nominatæ propter causam jam dictam. Rursus et divinus cultus in hoc augetur propterea quod promptiores sunt homines ad reverentiam divinam, cum liber est aditus viarum ad indulgentiam, sive ad additum sancti. Unde et præcipuum motivum Romanorum fuit stratas faciendi securas, divinus videlicet idolorum cultus, pro quo multum zelabat respublica, ut Maximus Valerius scribit in principio libri sui.

Sacra etiam Scriptura in Esdra refert reverentiam templi impeditam fuisse propter hostes in circuitu, propter quod tardata fuit ædificatio templi. Juxta quod Domino dicitur in Joan. II, 20 : *Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in triduo reædificabis illud?*

CAPUT XIII.

Qualiter in quolibet regno et quocumque dominio necessarium est numisma proprium, et quot bona ex hoc sequuntur, et quæ incommoda si non habeatur.

His igitur expletis, agendum est de numismate, in cujus usu vita hominis regulatur, et sic per consequens omne dominium, sed præcipue regnum propter varios proventus quos ex numismate percipit. Unde et Dominus quærens a Pharisæis simulatorie tentantibus ipsum : *Cujus est,* inquit, *imago hæc et suprascriptio?* eumque respondissent : *Cæsaris,* sententiam quæsiti super ipsos retorsit, dicens : *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo,* quasi ipsum numisma sit causa, ut in pluribus tributa solvendi. De materia autem numismatis, et qualiter sit regi necessarium talibus abundare, supra satis est pertractatum. Sed nunc ipsum accipiamus, prout est mensura quædam, per quam superabundantia et defectus reducuntur ad medium, ut Philosophus in V *Ethic.* dicit. Ad hoc enim inventum est numisma, ut solvantur lites in commerciis, et sit mensura in commutationibus. Et licet multa sint genera com-

mutationum, ut ex Philosopho habemus I *Polit.*, ista tamen expeditior est inter omnes, propter quod inventum dicitur esse numisma. Unde et politia Lycurgi, qui Parthis et Lydis primo leges tradidit, in quibus numisma prohibebat et solam commutationem ex alterutrum mercibus permittens per Philosophum reprobatur, ut ex jam dictis apparet. Unde et ipse concludit eodem libro *Ethic.* numisma constitutum propter commutationis necessitatem, quia per ipsum expeditius sit commercium ac tollitur in commutando materia litis. Quam quidem habemus ab Abraham patre nostro, qui per multa tempora fuit ante Lycurgum et omnes Philosophos. Unde de ipso scribitur in Gen., quod agrum emit pro sepultura suorum pretio quadringentorum siclorum publicæ ac probatæ monetæ.

Sed quamvis ex se numisma sit necessarium, proprium tamen in omni regimine, sed præcipue regis : cujus duæ sunt causæ. Unam accipimus ex parte regis, aliam vero ex parte populi subjecti.

Quantum in primum, numisma, sive moneta propria, ornamentum est regis et regni, et cujuslibet regiminis, quia in ea repræsentatur imago regis, ut Cæsaris, sicut dictum est supra; unde in nulla tanta potest esse claritas memoriæ ejus, eo quod nihil sic per manus hominum frequentatur quod ad regem, vel quemcumque dominum pertineat, quantum numisma.

Amplius autem in quantum moneta regula est et mensura rerum venalium, in tantum monstratur sua excellentia, ut videlicet imago ipsius sit in nummo regula hominum in ipsorum commerciis. Unde moneta dicitur, quia monet mentem, ne fraus inter homines, cum sit mensura debita, committatur, ut imago Cæsaris sit in homine quasi imago divina, sicut Augustinus exponit pertractans dictam materiam. Numisma vero dicitur quia nominibus principum effigieque designatur, ut tradit Isidorus. Per quod manifeste apparet quod ex numismate majestas dominorum relucet, et ideo civitates, sive principes, sive prælati, hoc pro sua gloria singulariter ab imperatoribus impetrant ut habeant speciale numisma.

Rursus, numisma proprium cedit in commodum principis, ut dictum est supra, quia per ipsum mensurantur tributa, et quæcumque exactiones quæ fiunt in populo, ut in lege mandabatur divina, circa oblationes videlicet, et redemptiones quascumque sacrificii loco.

Amplius autem ipsius factura propter auctoritatem principis causatur commodum regi; quia nulli alii licet sub eadem figura et superscriptione cudere, ut jura gentium mandant. In qua quidem, etsi liceat suum jus exigere in cudendo numisma, moderatus tamen debet esse princeps quicumque vel rex sive in mutando, sive in diminuendo pondus, vel metallum, quia hoc cedit in detrimentum populi, cum sit rerum mensura, sicut supra dictum est : unde tantum est mutare monetam sive numisma, quantum stateram sive quodcumque pondus.

Hoc autem quomodo Deo displiceat, in Prov. xx, 10, scribitur : *Pondus,* inquit, *et pondus, statera et statera utrumque abominabilis est apud Deum;* de quo et graviter rex Aragonum reprehenditur ab Innocente Papa, quia numisma mutaverat diminuendo in populi detrimentum. Propter quod et filium obligantem se per juramentum dictam servare monetam, a dicto absolvit juramento, eidem mandans ut ipsam ad pristinum statum reformaret. Jura etiam in numismatibus favent mutuis et pactionibus quibuscumque. Mandat enim solvi mutua, et pacta servari juxta illius temporis numisma in omni mensura qualitatis et quantitatis. Concluditur ergo qualiter unicuique regi numisma proprium. Sed etiam ex parte populi, adhuc numisma regis proprium est necessarium, ut etiam ex jam dictis apparet.

Primo, quia expeditior est in commutationibus mensura : rursus, quia certior inter populares est. Multi enim sunt qui alias monetas ignorant et de facili possunt simplices præveniri fraude, quod est contra formam regalis regiminis, circa quod Romani principes providerunt. Unde tradunt historiæ quod tempore Domini nostri Jesu Christi in signum subjectionis Romanorum unum erat numisma in toto orbe terrarum, in quo erat Cæsaris imago, quam statim cognoverunt Pharisæi sciscitati a Domino Jesu Christo ad discooperiendum eorum fraudem, et istud numisma decem usuales valeat denarios, quod solvebat quilibet tolenariis prædictorum principum, sive eorum gerentibus vicem in provinciis vel civitatibus seu castris.

Rursus proprium numisma fructuosius est. Cum enim extraneæ monetæ communicantur in permutationibus, oportet recurrere ad artem campsoriam, cum talia numismata non tantum valeant in regionibus extraneis, quantum in propriis; et hoc sine damno esse non potest. Et præcipue accidit in partibus Theutoniæ et regionibus circumstantibus, propter quod coguntur, cum de loco

ad locum transeunt, massam auri vel argenti secum deferre et quantum commutationibus rerum venalium indigent, tantum vendunt. Unde Philosophus in libro IV *Polit.* species pecuniarum distinguens, sive artis pecuniariæ, sive numismaticam, sive campsoriam obolostaticam et cathos, primam solam dicit esse naturalem, quia ad commutationem rerum naturalium ordinantur, quia facit proprium numisma, et non aliud, ut ex jam dictis apparet. Propter hoc ipsam solam commendat aliis supradictis spretis, et de quibus infra dicetur.

Concludendum est igitur in omni regimine pro conservatione dominii, et præcipue regalis, necessarium esse numisma proprium, sive ex parte populi, sive ex parte regis vel regiminis cujuscumque.

CAPUT XIV.

Qualiter ad bonum regimen regni, et cujuscumque dominii sive politiæ, pondera et mensuræ sunt necessariæ, exemplis et rationibus persuadetur.

Post hæc autem agendum est et de ponderibus et mensuris. quæ necessaria sunt ad dominii cujuscumque regimen conservandum, sicut et numisma, quia cum eis solvuntur tributa, seu etiam quia per ipsa lites diminuuntur et in emptionibus et venditionibus fidelitas servatur, vel quia sicut et numismata vitæ sunt humanæ instrumenta, immo plus imitantur naturalem actionem, quam numisma, quia scriptum est in libro Sapientiæ XI, quod omnia disposuit Deus in numero, pondere et mensura. Si ergo omnes creaturæ his tribus limitibus terminantur, magis videtur, quod pondus et mensura a natura trahant originem, quam numima, et ideo magis necessaria in republica sive in regno.

Amplius autem pondus et mensura, in quantum talia, semper ordinantur a mensurata et ponderata, aliter per se nihil sunt, sed numisma, quamvis sit mensura et instrumentum in permutationibus, tamen per se aliquid esse potest, puta, si confletur, erit aliquid, videlicet aurum vel argentum; ergo semper non ordinatur ad permutationes.

Et hoc etiam habet veritatem in aliis speciebus pecuniarum, immo amplius, ut in campsoria, quæ non proprie ordinatur, ut sit mensura rerum venalium, sed magis ad permutationem numismatis. Item, in obolostatica quæ consistit circa ponderis excessum

in permutationibus, quibus inventis supra pondus in metalla resolvuntur, ut sunt ponderatores in trabuchetis et aliis ponderibus. Item, nec cauchos, id est ars furnaria, quæ magis ordinatur ad numisma, sicut ad finem, aliis permutationibus exclusis, de quibus speciebus in IV *Politicorum* agit Philosophus, et infra dicetur, et supra est tactum.

Rursus, illi actus sunt maxime necessarii in republica, sive in regno, qui ex jure naturæ procedunt, quia leges institutæ per principes, idem habent initium, alias juste leges non essent; sed talia sunt de jure naturæ, quia adæquant naturalem justitiam, sic ergo ad naturam regni sive politiæ mensuræ et pondera sunt necessaria.

Hinc est, quod primus dux Israelitici populi, videlicet Moyses, ut describit Isidorus, tradendo leges divinas, quæ primæ fuerunt, simul cum illis pondera et mensuras constituit, sive pro cibis et potibus, ut ephi et gomor et modius et sextarius, sive in terris, et pannis, quæ cubitales habent mensuras, sive in auro et argento, et numismatibus quæ sunt statera et alia pondera. Unde cum dictus Moyses in *Levitico* exhortaretur populum ad justitiam faciendam, statim subjungit regulas naturalis justitiæ, ut Origenes ibidem exponit. « Non facietis, inquit, iniquum aliquid in pondere et mensura. Statera justa, et æqua sint pondera, justus modius, æquusque sextarius. »

Refert iterum Isidorus, quod Sidon Argus Græcis mensuras dedit, ubi tunc florebat Argivorum regnum circa tempora præfati ducis Moysi. Narrant etiam historiæ Cererem mensuras agriculturæ, et frumenti Græcis Siccione tradidisse. Unde et dea frumentaria et demetria est vocata. Ex his ergo apparet, quod naturaliter oportet regem, vel quemcumque dominium ad bonum ipsorum regimen mensuras et pondera populo sibi subjecto tradere propter causas jam dictas et exemplo dictorum principum, de quibus nunc est actum.

CAPUT XV.

Hic sanctus doctor declarat, quod oportet regem et quemlibet dominum ad conservationem sui status adhibere sollicitudinem; ut de ærario publico provideatur pauperibus, et hoc exemplis et rationibus probat.

Est autem et aliud quod est ad bonum regimen pertinens regni,

sive provinciæ, vel civitatis, vel cujuscumque principatus, ut videlicet de communi ærario provideatur per principem qui præsit indigentiis pauperum, pupillorum et viduarum, ac advenis et peregrinis assistat. Si enim natura quæcumque non deficit in necessariis, ut Philosophus dicit in III. *De cælo et mundo*, multo minus et ars, quæ imitatur naturam. Inter omnes autem artes ars vivendi et regendi superior et amplior est, ut tradit Tullius *De Tusculanis quæstionibus*. Ergo reges et principes in necessariis deficere non debent indigentibus, immo potius subvenire. Præterea, reges et principes vices Dei gerunt in terris, per quos Deus mundum gubernat sicut per causas secundas. Unde et Samuel propheta spretus in Dominio, cum querelam proponeret coram Deo, responsum habuit, quod non ipsum Israeliticus populus spreverat, sed Deum, cujus videlicet vices gerebat. Et in Proverb. XVIII, 15 dicitur : *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt*. Sed Deo specialiter est cura pauperum, ad naturæ ipsorum defectum supplendum. Propter quod sit agit divina providentia circa indigentem, sicut pater erga filios impotentes, de quibus amplior incumbit sollicitudo propter ampliorem necessitatem. Unde et ipse Dominus sibi reputat fieri specialiter quod sit pauperi ipso attestante, qui dicit (Matth. XXV, 40) : *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*. Ergo ad istum defectum pauperum supplendum, sicut vices Dei gerentes in terris principes et prælati sunt debitores, et sicut patres quos cogit officium esse auxiliatores subditorum, ut Philosophus dicit in VIII *Ethicorum*, ipsorum cum effectu beneficii specialem debent curam habere. Talem autem sollicitudinem habuit Philippus rex Macedoniæ circa Phisiam, quem, ut scribit Vegetius libro III *De re militari*, cum prius haberet offensum, audiens ipsum licet nobilem habere tres filias, et cum ipsis inopia primi, ab admonentibus de hoc, quærens, utrum melius foret partem ægram corporis abscindere, quam curare, familiariter accersivit et accepta de facultatum domesticarum pecunia instruxit, et fideliorem habuit. Amplius autem quia reges et principes communes habent actiones, et universalem diligentiam subditorum, cum non sufficiat homo solus ad proprias actiones, oportet quod in multis deficiant, quia talis actio, sive actiones quæ sunt populum gubernare, judicare, ac unicuique suorum subditorum secundum merita providere, transcendit virtutem naturæ : propter quod dicitur, quod est ars artium regimen animarum. Et arduum est valde, ut qui nescit tenere moderamina

vitæ suæ, judex fiat vitæ alienæ. Secundum quam causam Sauli assumpto, et uncto in regem per Samuelem Prophetam præcipitur, quod ascenderet ad cuneum Prophetarum, ut ibidem per elevationem mentis prophetando cum eis, circa populum gubernandum ex divina influentia haberet notitiam agendorum ; quod et factum fuit, ut patet I Regum, x. Unde impossibile est reges et principes non errare propter dictam causam, nisi ad illum qui omnia gubernat et omnium est conditor se convertant. Et propter hanc causam dicitur in Ecclesiastico de regibus Israelitici populi, quod præter David, Ezechiam et Josiam, qui fuerunt viri spirituales, et a Deo illuminati, omnes peccaverunt Domino. Isti autem defectui subvenitur per eleemosynæ beneficium, unde pauperes sustententur ; sicut per Danielem prophetam dictum est illi principi ethnico regi Babylonis Nabuchodonosor, qui in toto Oriente generalis erat monarcha (Dan. iv, 24) : *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas in misericordiis pauperum converte.* Sunt ergo ipsæ eleemosynæ, quas faciunt principes indigentibus, quasi quidam fidejussor coram Deo pro ipsis ad solvendum debita peccatorum, ut Philosophus dicit de numismate respectu rerum venalium. Et sicut numisma est mensura in permutationibus pro vita corporali, ita eleemosyna in vita spirituali, propter quod in Ecclesiastico xvii, 18 dicitur : *Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, et gratiam hominis quasi pupillam oculi conservabit.*

Ex his igitur satis est manifestum, qualiter oportunum est regibus et cuicumque domino in ipsorum dominio, de communi ærario reipublicæ, sive regali, pauperibus providere. Hinc est quod in singulis provinciis, civitatibus et castris, ad talia ministeria exercenda sunt hospitalia instituta, sive per reges, sive per principes et cives ad pauperum inopiam sublevandam et non solum apud fideles, sed etiam infideles. Domos enim instituebant hospitalitatis ad pauperum subventionem quas Jovis hospitalia nominabant, ut patet in libro II Machabæorum, propter effectum benevolentiæ et pietatis, qui eidem attribuitur planetæ, secundum astrologos. De Aristotele etiam tradunt historiæ, quod Alexandro exhortatorias litteras destinavit, quod pauperum inopiæ memor esset ad prosperitatem sui regiminis augmentandum.

CAPUT XVI.

Hic sanctus Doctor declarat, qualiter oportet regem et quemcumque dominantem, ad cultum divinum intendere, et quis fructus ex hoc sequatur.

His habitis agendum est de cultu divino, ad quem reges et principes studere debent toto conatu et solicitudine sicut ad finem debitum. Et ideo hic in hoc ultimo capitulo traditur, de quo rex ille magnificus Salomon in Ecclesiastis, XII, 13, scribit : *Finem loquendi omnes pariter audiamus, Deum time, et mandata ejus observa : hoc est enim omnis homo*. Et quamvis iste finis omnibus sit necessarius, divinus videlicet cultus et reverentia per observantiam mandatorum, ut jam dictum est, regi tamen magis competit, et hujus rei est magis debitor propter tria quæ sunt in ipso, quia videlicet homo, et quia dominus, et quia rex.

Quia homo singulariter a Deo creatus ; cæteras enim creaturas Deus dicendo fecit, cum vero hominem creavit, dixit (Genes. I, 26) : *Faciemus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Unde Apostolus in Actis Apostolorum, XVII, 28, refert verba Arati poetæ dicentis : *Ipsius enim genus Dei sumus*. Et hac ergo parte debitores sumus omnes Deo in generali ad divinam reverentiam, quod est primum præceptum primæ tabulæ; unde dicitur populo Israelitico in Deuteronomii cap. VI, 4, per Moysen, et per consequens nobis : *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est*. Qua si solus sit cui debetur reverentia, et honor, in quantum ab ipso solo creati sumus, et singulari quadam prærogativa producti. Et propter hoc, habita consideratione tanti beneficii Subdit Moyses in eodem statim loco, dicens : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota fortitudine tua*; in hoc volens ostendere, quod totum Deo debeamus quod sumus. Et in recognitione ejus præceptum de decimis fuit institutum, ad quod quilibet obligatur non in quantitate numeri, sed cujuscumque rei ex dicta jam causa.

Sed quamvis quilibet ad hoc sit obligatus, plus tamen princeps etiam sicut privata persona, in quantum plus participat de nobilitate humanæ naturæ ratione sui generis unde trahit originem et inde nobilitatem, ut Philosophus probat in sua *Rhetorica*. Qua consideratione motus Cæsar Augustus, qui et Octavianus, ut historiæ tradunt, divinos honores non sustinens, qui eidem exhibe-

bantur a Romano populo propter corporis ejus pulchritudinem, et animi probitatem, suum creatorem et factorem quæsivit a Sybilla Tyburtina, quem et invenit et adoravit, prohibuitque edicto publico, ne ipsum ulterius aliquis de dicto populo adoraret, vel Deum aut Dominum vocaret. Amplius autem, in quantum Dominus, quia *non est potestas nisi a Deo,* ut Apostolus dicit ad Rom. XIII. Unde et vices Dei gerit in terris, ut dictum est supra.

Propter qaod tota virtus dominii ex Deo dependet sicut ejus ministri, ubi autem est dependentia a dominio, necessaria est superioris reverentia, quia per se nihil est ut in ministris regalium curiarum contingit. Propter quod in Apocalypsi quotiescumque agitur de cœlestium spirituum ministerio, qui per seniores tanquam maturiores in actionibus, et animalia quæ potius aguntur, quam agant et vehementi irradiatione divina, et in ministerio designantur, semper de eisdem subjungitur, quod ceciderunt in facies suas, et adoraverunt Deum. Qui quidem duo actus sunt latriæ, seu divini cultus. Unde et ille Nabuchodonosor monarcha in Oriente, ut scribitur in Daniele, IV, 22, quia suum dominium non recognocebat a Deo, secundum suam imaginationem, in bestiam est translatus, et dictum est ei : *Septem tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit, det illud.*

Circa quod etiam monitus Alexander, ut historiæ tradunt, cum proposito vadens in Judæam destruendi regionem, cum appropinquanti Hierusalem ei irato in albis Summus Pontifex occurrisset cum ministris templi, mansuefactus, et de equo descendens ipse eum vice Dei revertus est, et ingressus templum, maximis honoravit donis, et gentem totam pro divina reverentia libertate donavit.

Non solum autem sicut homo et dominus ad divinum obligatur cultum, sed etiam sicut et rex, quia inunguntur oleo consecrato; ut patet de regibus Israelitici populi, qui oleo sancto inungebantur manibus Prophetarum, unde et Christi Domini vocabantur propter excellentiam virtutis et gratiæ in conjunctione ad Deum, quibus præditi esse debebant; secundum quam unctionem consequebantur quamdam reverentiam et delationem honoris. Propter quod etiam David, quia præcidit clamidem regis Saulis, percussit pectus suum in pœnitudinis signum, ut scribitur in libro I Reg. Rex etiam David cum lamentabiliter deplorat mortem Saulis et Jonathæ, ita querelam proponit de Allophylorum irreverentia, quod sic occiderant regem Saul, quasi non esset unctus oleo, ut in fine scribitur

II Regum. Cujus sanctitatis etiam argumentum assumimus ex gestis Francorum, et beati Remigii super Clodoveum regem primum Christianum inter reges Francorum et delatione olei desuper per columbam, quo rex præfatus fuit inunctus, et inunguntur posteri signis et portentis, ac variis curis apparentibus in eis ex unctione prædicta.

Amplius autem et in dicta unctione, ut Augustinus *De Civitate Dei,* figurabatur rex verus et sacerdos, juxta Danielem Prophetam, IX : *Cum venerit,* inquit, *Sanctus sanctorum, cessabit unctio vestra.* In quantum igitur figuram gerunt in hac unctione illius qui est « *Rex regum, et Dominus dominantium,* » ut dicitur in Apocalyp. cap. XIX : *Qui est Christus Dominus noster,* debitores sunt reges ad ipsum imitandum, ut sit debita proportio figuræ ad figuratum, umbræ ad corpus, in quo vetus ac perfectus cultus divinus includitur.

Patet igitur quam necessarium sit cuilibet domino ut sit Deo dévotus et reverens, sed præcipue regi ad conservationem sui regiminis, cujus exemplum trahimus quidem a primo urbis rege, videlicet Romulo, ut historiæ tradunt. In primordio enim sui regiminis in urbe Romana, fabricavit asylum, quod templum pacis nominabat, multis amplians gratiis, pro cujus nomine et reverentia, omnem sceleratum qui ad ipsum confugeret, cujuscumque status esset, reddebat immunem. Qualem autem habuerint exitum posteri ejus qui in divino cultu fuerunt negligentes et qui fuerunt ferventes, scribit Valerius Maximus in principio libro sui.

Quid vero dicam de deicolis regibus sive veteris sive novi testamenti ? Omnes enim qui ad divinam reverentiam fuerunt soliciti, feliciter suum consummaverunt cursum ; qui vero e contra, infelicem consecuti sunt exitum. Tradunt etiam historiæ, quod in qualibet monarchia ab initio sæculi tria se invicem per ordinem comitata sunt, divinus cultus, sapientia scholastica et sæcularis potentia. Quæ quidem tria se invicem per ordinem consequuntur, et in rege Salomone ex suis meritis conservata sunt, quia per divinam reverentiam cum descendit in Hebron locum orationis, assumptus in regem consecutus est sapientiam, et ex utroque ulterius in regali virtute super reges sui temporis excellentiam. Cum vero a vero cultu Dei recessit, infelicem exitum habuit, ut patet in III lib. Reg.

Hæc igitur de pertinentibus ad regimen cujuscumque dominii, sed præcipue regalis, in hoc libro in tantum sint dicta.

LIBER TERTIUS

CAPUT I.

In hoc primo capitulo consideratur et probatur omne dominium esse a Deo, considerata natura entis.

Et quia *cor regis in manu Dei, quocumque voluerit inclinabit illud,* ut in Prov., XXI, 1, scribitur quod et ille magnus monarcha in Oriente, Cyrus, videlicet rex Persarum, per publicum confitetur edictum. Post victoriam enim de Babylonia consecutam, quam usque ad solum destruxit, ac occiso Balthasar rege ibidem, sicut historiæ tradunt, sic ait, ut in principio libri Esdræ (I. I, 2) patet : *Hæc dicit Cyrus rex Persarum : Omnia regna mundi dedit mihi Dominus Deus cœli.* Inde manifeste apparet a Deo omne provenire dominium sicut a primo dominante : quod quidem ostendi potest triplici via, quam Philosophus tangit, quia vel in quantum ens, vel in quantum motor, vel in quantum finis.

Ratione quidem entis, quia oportet omne ens ad ens primum reducere, sicut ad principium omnis entis, et ut omne calidum ad calidum ignis, ut patet per Philosophum in II *Metaph.* Qua ergo ratione omne ens ex ente primo dependet, eadem et dominium, quia ipsum super ens fundatur, et tanto super nobilius ens, quanto ad dominandum super homines in natura coæquales eisdem præponitur. Unde et causam habet non superbiendi, sed humane suum populum gubernandi, ut Seneca dicit in epistola ad Lucillum. Propter quod in Eccles. dicitur : XXXII, 1 : *Rectorem te posuerunt? Noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex illis.* Sicut ergo omne ens ab ente primo dependet, quod est prima causa, ita et omne dominium creaturæ a Deo sicut a primo dominante et primo ente.

Amplius autem omnis multitudo ab uno procedit, et per unum mensuratur, ut patet per Philosophum in X *prim. Philos.* ergo eodem modo et multitudo dominantium ab uno dominante trahit originem, quod est Deus. Sicut videmus in regalibus curiis, quod in diversis officiis multi sunt dominantes, sed omnes ex uno dependent, videlicet rege. Propter quod Philosophus in XII *prim. Philos.* dicit quod « sic se habet Deus, sive prima causa ad totum uni-

versum, sicut dux ad totum exercitum, a quo tota multitudo castrorum dependet. » Unde et ipse Moyses in Exod. xv, 13, Deum ducem populi vocat : *Dux,* inquit, *fuisti in misericordia tua populo quem redemisti.* A Deo igitur omne dominium habet initium.

Rursus ad idem: Virtus est proportionata enti cujus est virtus, et adæquatur ei, quia virtus fluit ab essentia rei, ut patet per Philosophum in I et II lib. *De cœlo.* Sicut ergo se habet ens creatum ad increatum, quod est Deus, ita virtus cujuslibet entis creati ad virtutem increatam, quæ etiam est Deus, quia quidquid est in Deo, Deus est; sed omne ens creatum ab ente increato trahit originem; ergo virtus creata ab increata. Hoc autem in dominio præsupponitur, quia non est dominium ubi non est potentia sive virtus; ergo omne dominium erit ab increata virtute, et hæc est Deus, ut supra dictum est, et sic idem quod prius. Unde Apostolus dicit ad Hebr. quod *Deus portat omnia verbo virtutis suæ.* In Eccles. I, etiam scribitur quod *unus est altissimus creator omnium omnipotens, rex potens, metuendus nimis, sedens super thronum, dominans Deus.* In quibus verbis satis apparet, a quo omnis creatura habet esse, virtutem et operationem, et per consequens dominium, et multo amplius rex, ut superius est ostensum.

CAPUT II.

Hoc idem probat ex consideratione motus cujuslibet naturæ creatæ.

Non solum autem ratione entis, sed ratione etiam motus probatur a Deo provenire dominium. Et primo quidem assumenda est ratio Philosophi in VIII *Phys.* : « Quia omne quod movetur, et in moventibus et motis non est abire infinitum; ergo oportet venire ad aliquod primum movens immobile, quod est Deus, sive causa prima. » Inter omnes autem homines, qui plus habent de ratione motus, sunt reges et principes, et omnes qui præsunt, sive in gubernando, sive in judicando, sive in defendendo, et sic de aliis actibus qui ad curam regiminis pertinent. Unde Seneca de consolatione fratris ad Polibium, sic loquitur de Cæsare exhortans eum ad contemptum mundi : « Cum voles omnium rerum oblivisci, cogita Cæsarem. Vide quantam hujus vitæ indulgentiæ fidem, quantam industriam debeas, intelliges non magis tibi incurvari licere quam illi. Si quis modo est fabulus traditus, cujus

humeris mundus innititur, Cæsari quoque ipsi, cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent. Omnium domos illius vigilia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio. Ex quo se Cæsar orbi terrarum dedicavit, sibi se eripuit, et siderum modo, quæ irrequieta semper cursus suos explicant, nunquam illi licet nec subsistere, nec quidquam suum facere. » Si ergo reges et alii domini tantum habent de ratione motus, ipsum non possunt perficere, nisi per influentiam et virtutem moventis primi, quod est Deus, ut superius est probatum. Propter quod in lib. Sap. ubi connumerantur effectus divinæ virtutis per suam sapientiam, volens auctor ostendere qualiter omnia influentiam divini motus participant, subdit statim (Sap. VII, 24) : *Omnibus mobilibus mobilior est sapientia. Attingit autem ubique propter suam munditiam,* vocans absolutam et supergredientem ac immixtam divinam virtutem ad omnia movendum ad similitudinem corporis lucis, quæ ex hac parte naturam imitatur divinam.

Rursus ad idem. Omnis causa primaria plus est influens in suum causatum, quam causa secundaria; causa autem prima Deus est. Ergo si virtute primæ causæ omnia moventur, et influentiam primi motus omnia recipiunt, et motus dominorum erit ex virtute Dei et ex Deo movente.

Amplius autem si est ordo in motibus corporalibus, multo magis et in spiritualibus erit. Sic autem videmus in corporibus, quod inferiora per superiora moventur, et omnia reducuntur ad motum supremi, quod est nona sphærea, secundum Ptolomæum in I dist. *Almagesti,* sed secundum Aristotelem in II *De cœlo,* est octava. Si ergo omnes motus corporales regulantur per primum, et a primo habent influentiam, multo magis spirituales substantiæ, propter majorem assimilationem quam habent in alterutrum. Unde aptiores sunt ad recipiendam influentiam primi, et supremi moventis, sive motoris, quod est Deus : quem quidem motum nobis tradit beatus Dionysius in libro *de divinis Nominibus,* et *de cœlesti Hierarchia,* distinguens in eis motum sicut et in corporibus, videlicet circularem, rectum et obliquum. Qui quidem, motus sunt quædam illuminationes quas recipiunt a superioribus ad agendum, ut idem doctor exponit ; ad quas quidem illuminationes recipiendas necessaria est dispositio mentis, in qua sit ista influentia motus. Inter omnes autem homines qui paratiores esse debeant, sunt reges et principes et alii dominatores orbis tum ex

exercitio quod habent, tum ob universales actiones regiminis, unde et mens magis elevatur ad divina; tum etiam quia hoc eis incumbit ut se disponant, ut cura eis imposita in gubernando gregem, et alia quæ sunt necessaria in actibus regiminis quæ supra ipsum sunt, et naturam particularem excedunt, per talem motum divinæ influentiæ sufficientius deducantur, sic enim David rex se disposuit. Propter quam causam ex motu illuminationis præfatæ super omnes reges et prophetas meruit in suis psalmis spiritum propheticæ intelligentiæ, ut doctores Scripturæ sacræ tradunt. Ex cujus contrario actu principes ethnici, de quibus Daniel propheta mentionem facit, ut Nabuchodonosor et Balthasar, pater et filius meruerunt obumbrari, unde et influentia divinæ illuminationis movit eorum phantasiam in imaginativis visionibus, ut in Daniele est manifestum, ut scirent quid circa regale regimen eis esset agendum; sed quia mens ipsorum non erat disposita, sed involuta tenebris peccatorum, ad ipsam notitiam non potuerunt venire. Propter quod insignito lumine prophetiæ Danieli dictum est : *Tibi datus fuit spiritus intelligentiæ ad ista interpretandum*; ut verificetur quod per Salomonem dicitur in Proverb. VIII, 14 : *Meum est consilium et æquitas, mea est prudentia, et mea est fortitudo, per me reges regnant et legum conditores justa decernunt,* per me principes imperant et potentes decernunt justitiam.

Et sic manifestum est, qualiter omne dominium est a Deo in consideratione motus.

CAPUT III.

Hic sanctus Doctor hoc idem probat per considerationem finis.

Sed et respectu finis adhuc hoc idem apparet. Si enim est hominis agere propter finem ratione sui intellectus, qui finem in unaquaque ejus actione præstituit, unaquæque natura quanto est magis intellectiva, tanto magis propter finem agit. Cum ergo Deus sit summa intelligentia, et purus actus intelligenti, sua acti magis finem includit. Ergo oportet dicere, quod in unoquoque fine uniuscujusque rei creatæ præexigatur actio intellectus divini, quam et nos divinam prudentiam vocamus, per quam Dominus cuncta disponit, et in debitum finem deducit, ut Boetius *De consolatione philosophiæ* ipsam nominat, secundum quam rationem dicitur in libro Sapientiæ, quod *divina sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.* Conclu-

ditur ergo ex hoc, quod quælibet res quanto ordinatur ad excellentiorem finem, tanto plus participat de actione divina. Hujusmodi autem est regnum cujuscumque communitatis, seu collegii, sive regalis, sive cujuscumqne conditionis; quia cum intendat nobilissimum finem, ut Philosophus tangit in *Ethic.* et in I *Politicorum,* in ipso divina præintelligitur actio, et suæ virtuti dominorum subjicitur regimen. Et hinc forte trahit originem veritatis, quod bonum commune dicitur potentia a Philosopho in *Ethic.*

Amplius, in regimine legislator semper debet intendere ut cives dirigantur ad vivendum secundum virtutem, immo hic est finis legislatoris, ut philosophus dicit in II *Ethic.* Propter quod et Apostolus dicit ad Timotheum (I cap. I, 15) quod *finis præcepti est charitas.* Sed ad istum finem venire non possumus sine motione divina, sicut nec calor calefacere sine virtute caloris ignis, nec lucidum lucere sine virtute lucis. Et tanto altius et excellentius motio primi moventis, quanto virtus divina supergreditur et transcendit virtutem creatam et omne genus operis, sed et fortius influit in tantum, ut dicat ille Isaias propheta, XXVI, 12 : *Omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine.* Et vox Evangelica (Joan. XV, 5) : *Sine me nihil potestis facere.*

Rursus ad idem. Finis movet efficacius, quanto finis nobilior et melior reperitur, ut bonum gentis respectu boni civitatis vel familiæ, sicut Philosophus dicit in I *Politicorum.* Finis autem ad quem principaliter rex intendere debet in se ipso et in subditis, est æterna beatitudo, quæ in visione Dei consistit. Et quia ista visio est perfectissimum bonum, maxime debet movere regem et quemcumque dominum, ut hunc finem subditi consequantur, quia tunc optime regit, si talis in ipso sit finis intentus.

Tali autem modo suos regebat et gubernabat rex ille, et Sacerdos Christus Jesus, qui dicebat in Joann. X, 28 : *Ego vitam æternam do eis.* Et iterum (ibid X) : *Ego veni ut vitam habeant et abundantius habeant.* Hoc autem maxime facit rex, quando super gregem suum sicut bonus pastor invigilat; quia tunc super eum divina lux irradiat ad bene regendum, ut pastoribus in ortu Regis nostri et Salvatoris. Et irradiationis jam dictæ ad bonum regimen et in principe et in subditis motum circularem accipimus rectum et obliquum, de quibus distinctum est supra et beatus Dyonisius loquitur in cap. IV *De divinis Nominibus.* Hic enim motus ideo rectus dicitur, quia fit per divinam illuminationem super principem ad bene regendum et super populum meritis

principis. Sed obliquus vocatur, quando per divinam illuminationem sic subditos regit, quod virtuose vivunt, et insurgit in eis divina laus et gratiarum actio, ut sit quasi quædam arcualis figura, ex chorda recta et arcu obliquo. Sed circularis motus divinorum radiorum dicitur, quando divina illuminatio irradiat principem, vel subditum, ex qua quidem elevantur ad Deum contemplandum et diligendum, qui ideo circularis motus vocatur, quia est ab eodem ad idem et a puncto ad punctum, quod circularis motus est proprium. Quem quidem motum Philosophus etiam ponit in XII *Metaphysicorum,* ubi dicitur, quod « motor primus, sive causa prima, quod est Deus, movet alia sicut desideratum ; » hoc est ratione finis, qui est ipse, de quo et propheta David loquitur in Psalm. LXXI, licet secundum sacros doctores adaptetur ad Christum regem nostrum : *Deus,* inquit, *judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis. Judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio. Suscipiant montes pacem populo et colles justitiam.* Quæ quidem omnia deprecativa sunt regis, et cujuslibet domini ad Deum pro bono regimine populi, ad quod principaliter conari debent, ut dictum est supra. Et quia mentem sic dispositam habent ad divinam influentiam recipiendam pro salute subditorum, statim subditur : *Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram. Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis.* Per quæ omnia satis manifestum est quod dominium est a Deo in relatione ad finem sive remotum, qui est ipse, sive propinquum, qui est operari secundum veritatem.

CAPUT IV.

Hic sanctus Doctor declarat, qualiter dominium romanum fuit a Deo provisum propter zelum patriæ.

Et quia inter omnes reges et principes mundi romani ad prædicta magis fuerunt solliciti, Deus illis inspiravit ad bene regendum, unde et digne meruerunt imperium, ut probat Augustinus, in libro *De Civitate Dei,* diversis causis et rationibus, quas ad præsens perstringendo, ad tres reducere possumus, aliis ut tradatur compendiosius resecatis, quarum intuitu meruerunt dominium. Una sumitur ex amore patriæ, alia vero ex zelo justitiæ ; tertia autem ex zelo civilis benevolentiæ.

Prima jam dicta virtus satis erat digna dominio, qua participa-

bant quamdam naturam divinam, eo quod ad communitatem suus fertur effectus. Versatur enim ad universales actiones populi, sicut Deus est universalis causa rerum. Unde et Philosophus dicit in I *Ethic.* quod « bonum gentis est bonum divinum. » Et quia regale regimen, et quodcumque dominium communitatem importat, communitatem importat; communitatem diligens dominii communitetem meretur, ut sic ipsum concomitetur præmium secundum meriti qualitatem, et hoc requirit conditio divinæ justitiæ unicuique mercedem rependere, juxta virtutis opus, ut verbum scriptum in Apolyp. impleatur in eis : *Opera eorum sequuntur illos.* Et iterum in Matth. xxv, scribitur, quod *Dominus dedit unicuique secundum propriam virtutem.*

Amplius autem amor patriæ in radice charitatis fundatur, quæ communia propriis, non propria communibus anteponit, ut beatus Augustinus dicit exponens verbum Apostoli de charitate. Virtus autem charitatis in merito antecedit omnem virtutem, quia meritum cujuscumque virtutis ex virtute charitatis dependet. Ergo amor patriæ super cæteras virtutes gradum meretur honoris; hoc autem est dominium. Ergo ex amore digne consequitur quis principatum. De hoc autem amore patriæ dicit Tullius in lib. *De offic.* quod « omnium societatum nulla est gratior, nulla carior quam ea quæ cum republica perseverat. Unicuique enim nostrum chari sunt parentes, chari sunt liberi, chari sunt propinqui ac familiares, sed omnium propinquitates patria sua charitate complexa est, pro qua quis bonus dubitet mortem appetere, si eidem sit profuturus? » Quantus vero fuerit amor patriæ in antiquis Romanis, Salustius refert in *Catilinario* ex sententia Catonis, quasdam de eis connumerando virtutes, in quibus dictus amor includitur : « Nolite, inquit, existimare majores nostros armis rempublicam ex parva magnam fecisse, quippe amplior nobis quam ipsis armorum est copia ; sed quia in eis fuit domi industria, foris justum imperium, in consulendo animus liber neque delicto, neque libidini obnoxius pro his nos habemus luxuriam atque avaritiam, publice egestatem, privatim opulentiam, laudamus divitias, sequimur inertiam, inter bonos et malos nullum discrimen, omnia virtutis præmia ambitio possidet. » Rursus, amor patriæ primum et maximum mandatum continere videtur, de quo Evangelium Lucæ mentionem facit, quia in zelando rem communem assimilat sibi naturam divinam, in quantum vice Dei diligentem circa multitudinem adhibet curam. Item, proximi dilectionem adim-

plet, dum totius populi sibi commissi ex affectu paterno sollicitudinem gerit, et sic adimplet mandatum præfatum, de quo dicitur in Deuter. VI : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua, et proximum tuum sicut te ipsum*. Et quia in isto præcepto divino non cadit dispensatio, inde est quod Tullius dicit de republica, quod « nulla causa intervenire debet, unde propria patria denegetur. » De isto autem amore patriæ exemplum accipimus, ut historiæ tradunt. Et beatus Augustinus in V *De Civitate Dei*, de Marco Curtio nobili milite, qui armatum equo sedentem id abruptum terræ hiatum se præcipitem dedit, ut pestilentia cessaret ab urbe. Item, de M. Regulo, qui salutem reipublicæ suæ præferens, consultus a romano populo, et inter prædictum populum et Pœnorum gentem mediator pacis existens, in Africam rediens a Carthaginensibus est occisus. Quam mundas etiam habuerunt manus a muneribus principes eorum, pro conservanda republica, patet de M. Curio, de quo scribit Maximus Valerius libro quarto, quomodo Samnitum divitias contempsit. Cum enim post victoriam de ipsis habitam, legati eorum ad ipsum aditum habuissent, ipsumque reperissent in scammo sedentem, et catino ligneo cœnantem, magnumque auri pondus offerrent, suis invitatus verbis ut eo uti vellet, vultum protinus risu solvens, supervacue inquit : « Narrate Samnitibus M. Curium malle locupletibus imperare, quam locupletum fieri. Et mementote me non acie vinci, nec pecunia posse corrumpi. » Simile etiam refert idem auctor libro eodem de Fabricio, qui cum honore et auctoritate omnibus in ætate sua major, censu vero par esset unicuique pauperrimo requisitus a Samnitibus, quos in clientela detinebat, pecuniam et servos sibi missos contempsit, ac frustratos remisit. Continentiæ suæ beneficio, et zelo patriæ sine pecunia prædives, et sine usu familiæ abunde comitatus, quia locupletem illum faciebat non multa possidere, sed pauca desiderare.

De talibus autem concludit dictus Doctor, quod eisdem non datur dominandi potestas, nisi summi Dei providentia, quando res humanas judicat talibus donis esse dignas. Multa similia ibidem dicit, per quæ definire videtur eorum dominium fuisse legitimum, et eis a Deo collatum. Sed et Mathathias et filii quamvis fuerint de sacerdotali genere, propter zelum legis et patriæ in populo Israelitico meruerunt dominium ut patet in I et II Machab. Cum enim morti esset vicinus sic filios suos alloquitur : *Æmulatores*,

inquit, *estote legis, et date animas vestras pro testamento patrum,* quod pro republica accipimus in populo prædicto ; et postea subditur : *Et accipietis gloriam magnam, et nomen æternum* quod ad filiorum referimus principatum, quorum unus alteri successit Judas videlicet, et Jonathas et Simon, et quilibet eorum sacerdos et dux in eodem floruit populo.

CAPUT V.

Qualiter Romani meruerunt dominium propter leges sanctissimas quas tradiderunt.

Est autem et alia ratio, unde digne Romani dominium sunt adepti, zelus videlicet justitiæ. Quo quidem modo acquisierunt principatum quodam jure naturæ, a quo habet exordium omne justum dominium. Primo quidem quia, ut idem Doctor scribit, consulebant patriæ consilio libero, avaritiam relegantes in dominio, sive turpis lucri gratiam, neque delicto, neque libidini obnoxii, pro quibus jam stans dominium dissipatur. Trahebantur enim homines ad ipsorum amorem, ut propter ipsorum justissimas leges se sponte eisdem subjicerent. Unde et ipse Apostolus Paulus cum a Judæis nimis injuriis vexaretur, coram Festo principe circa partes Cæsareæ Palestinæ, ut in Act. Apost. traditur, ad Cæsarem appellavit, ac se subjecit legibus Romanis. Quales autem fuerint eorum leges, et quam sanctæ, sic in eisdem Act. Apost. scribitur de dicto Festo, quia cum Hierosolymis esset, adierunt ipsum principes sacerdotum et sacerdotes postulantes adversum Paulum damnationem mortis, quibus dictus Festus respondit, prout dictis legibus Romanorum subjectus, quod non est consuetudo Romanis damnare aliquem, sive donare, nisi præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Propter quod dicit idem doctor Augustinus in XVIII libro præfato, quod « Deo placuit orbem terrarum per Romanos debellare, ut in unam societatem reipublicæ legumque perductum longe lateque pacaret. »

Amplius autem ad hoc, quia de jure naturæ es ut quis gerens curam alterius mercedem reportet, eo quod ut scribitur in Prov. (Eccli. XVII, 12) : *Unicuique mandavit Deus de proximo suo.* Ex qua quidem ratione jura concedunt. quod quis rem alienam contrectare possit, et expensas deducere ac præmium accipere juxta meritum actionis, cum dicta bona male tractantur a prædonibus

vel quibuscumque raptoribus. Hoc ergo supposito, consonum videtur naturæ, ut dominium sit concessum pro pace ac justitia conservanda, jurgiis ac discordiis resecandis.

Item. Ad hoc videtur provisum, ut mali puniantur in boni promoveantur; et hoc est officium dominorum, in hoc quasi officium gerentium proximorum, ut inde suam reportent mercedem; quia ex hoc sua recipiunt vectigalia et tributa. Unde cum Apostolus ad Romanos ostendisset a Deo provenire omne dominium : *Non est,* inquit, *potestas nisi a Deo,* et cætera quæ ibi ponuntur ad dominium pertimentia; ultimo concludit : *Ideo et tributa præstatis; ministri enim Deī sunt in hoc ipsum servientes.* In quantum igitur homines virtuosi ac sua probitate præpollentes pro gubernanda populi multitudine quæ rege indiget et rectorem non habet, curam assumunt, et sub legibus populum dirigunt non tantum instinctu Dei moveri videntur, sed vicem Dei gerunt in terris, quia conservant hominum multitudines in civili societate, qua necessario homo indiget, cum sit animal naturaliter sociale, ut Philosophus dicit in I *Polit.* unde et in isto casu dominium videtur esse legitimum. Quod quidem probat Augustinus in IV *De Civ. Dei,* dicit enim sic : « Remota justitia quid sunt ipsa regna, nisi quædam latrocinia? » Ergo ipsa supposita regnum et quodlibet dominium esse videtur concessum.

Introducit autem ad suum probandum intentum exemplum de quodam pirata qui vocabatur Dionides, qui cum fuisset captus ab Alexandro, quæsivit ab eo cur mare haberet infestum. Ipse libera contumacia respondit : « Quod tibi ut orbem terrarum. Sed quia ego exiguo navigio id facio, latro vocor; tu vero quia magna classe, diceris imperator. » Ista ergo ratione Romanis a Deo collatum fuit dominium. Unde et idem doctor in V ejusdem libri dicit : « Quia propter leges ipsorum sanctissimas nisi sunt tanquam recta via ad honores, imperium et gloriam, nec habent unde conqueri debeant de summi et veri Dei justitia; perceperunt enim mercedem suam, juste videlicet dominando ac legitime gubernando. » Quantus autem fuerit zelus justitiæ apud Romanos consules antiquos contra malos, de multis est manifestum. Unde scribit Augustinus in V sæpe jam dicto libro quod Brutus filios suos occidit, quia bella concitabant in populo, ex quo vigore justitiæ mortem merebantur. « Vicit » enim in eo, ut ait Poeta, « amor patriæ, laudumque immensa cupido. »

Narrat etiam de Torquato, quod idem fecit de filio, quia contra

edictum patris invasit hostes juvenili quodam provocatus ardore; et licet victoriosus extiterit, quia tamen castra suæ gentis discrimini exposuit, ipsum morti adjudicavit juxta militares leges, ubi idem doctor causam suæ mortis insinuat, dicens : « Ne plus mali esset iu exemplo imperii contempti, quam boni gloria hostis occisi. » Maximus autem Valerius dicit de ipso, quod maluit proprio nato carere, quam disciplinæ militaris transgressionibus indulgere. Sic ergo patet qualiter zelo legalis justitiæ Romani dominium meruerunt.

CAPUT VI.

Quomodo concessum est eis dominium a Deo propter ipsorum civilem benevolentiam.

Tertia vero virtus, per quam subjugaverunt Romani mundum, et meruerunt dominium, fuit singularis pietas, ac civilis benevolentia, quia ut tradit Maximus Valerius libro quinto : « Humanitatis dulcedo barbarorum ingenia penetrat; » et hoc experimentum habet. Unde et in Prov. vi, 5, dicitur, quod *verbum dulce multiplicat amicos et mitigat inimicos*. Item in eodem : « Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem. » Cujus quidem ratio sumitur ex generositate animi, ut dicit Seneca : « qui magis ducitur, quam trahetur. Habet enim mens quodam sublime et altum ac impatiens superioris, sed delectatione cujusdam subjicitur reverentiæ seu lenitatis, per quam suspicatur ad paria posse conscendere, et a suo non resilire gradu. » Propter quod et Philosophus dicit in VIII *Ethic.* quod « benevolentia est principium amicitiæ. » Quantum autem antiqui Romani in hac excelluerint virtute, unde exteras nationes ad suum traherent amorem, seque eisdem sponte subjicerent, exempla ipsorum deducantur in medium.

Primo quidem de Scipione qui, ut refert Maximus Valerius lib. IV, cum esset in Hispania dux romani exercitus contra gentem Annibalis, ac vigesimum quartum agens annum, Carthaginem ibidem a Pœnis conditam in suam redegisset potestatem, in ipsa virginem cepit eximiæ venustatis, quam ut desponsatam agnovit et nobilem, ipsam inviolatam parentibus reddidit, et aurum quod in redemptionem ejus traditum fuerat, doti ejus adjecit. Ex quo facto ad amorem Romanorum hostes adduxit, admirantes de tam casta moderatione continentiæ dicti principis; quia cum idem

auctor ipsum referat solutioris vitæ in juvenili ætate fuisse, se ipsum in tanta libertate et potestate consistens ab omni delicto conservavit immunem. Unde Titus Livius *De bello Punico* narrat : « Scipionem sponsum dictæ virginis allocutum fuisse, in quo sermone suam ostendit pudicitiam digne principibus imitabilem et dominii meritoriam. » Scribit et idem Titus de ipso quædam benevolentiæ inductiva in prædicta victoria. Cum enim misit obsides Romanis, primo quidem hortatus est universos bonum habere animum, venisse enim eos in Romanorum potestatem, qui beneficio quam metu obligare homines malent, exterasque gentes fide ac societate junctas habere, quam tristi subjectas servitio.

De hoc etiam dicit Augustinus I *De Civ. Dei,* quod proprium ipsorum fuit parcere subjectis et debellare superbos, acceptaque injuria ignoscere quam persequi mallebant. Refert etiam idem doctor in eodem libro de Marco Marcello, qui cum Syracusam urbem cepisset, ante illius ruinam suas illi effudit lacrymas, tantæque fuit pudicitiæ et continentis animi, benignæque mentis, quod priusquam oppidum jussisset invadi, publico edito constituit ne quis corpus liberum violaret. Quid pluribus exemplis insistimus? Cum etiam Machabæi, Judas videlicet, Jonathas et Simon, de genere Judæorum, quorum est proprium aliarum nationum aspernari consortium, tum quia Saturnini sunt, sicut Macrobius dicit super *Somn. Scipion.* tum quia legibus prohibebatur eisdem, considerata benevolentia Romanorum, cum ipsis statuerunt amicitiam, ut in I Machab. scribitur, ubi inter alia commendabilia de ipsis, unde populos gentesque diversas ad suum trahebant amorem et subjectionem politicam, seu despoticam, sub compendio interseritur ; quod inter præsides romanos nemo portabat diadema nec induebatur purpura, ut magnificaretur in ea, et quia curiam fecerunt et consulebant quotidie trecentos viginti, consilium semper de multitudine, ut quæ digna sunt gerant. Et committunt uni homini magistratum suum per singulos annos dominari universæ terræ suæ, et omnes obediunt uni, et non est invidia neque zelus inter eos. Ubi attendendum, quam ordinatum erat tunc temporis regimen politicum in urbe, quod erat principuum motivum cujuscumque nationis et provinciæ ipsorum appetere dominium et eisdem sua colla subjicere.

Aliud etiam erat in eis provocativum subjectionis, quia ex cupidine dominandi non se dominos vocabant, sed socios et amicos. Unde et de Julio Cæsare in Suetonio scribitur, quod milites suos

non sibi subjectos, sed socios et commilitones vocabat. Sic et antiqui consules de Judæis fecerunt, qui quidem etsi modicum haberent in Oriente dominium, cum Romanis tamen confœderati sunt fœdere amicitiæ. Et cum amplam haberent Romani monarchiam in Oriente et Occidente, et aliis mundi plagis, ut ex prædicto libro Machab. est manifestum, non tamen dedignati sunt cum Judæis societatem inire, et ad paria se publico in alterutrum attestari edicto. Patet igitur ex jam dictis, quod meritum virtutis in Romanis antiquis meretur dominium : unde etiam aliæ nationes allectæ sunt ad ipsorum dominium, tum ex dilectione patriæ, pro qua omnia contemnebant, tum ex vigore justitiæ, propter quam contra omnem malefactorem et perturbatorem pacis se opponebant : tum ex civili ipsorum benevolentia, in qua cæteras nationes ad sui amorem trahebant. Pro quibus omnibus ex merito virtutum in ipsis divina bonitas consensisse videtur ad ipsorum principatum ex causis et rationibus assignatis. Sic enim quis meretur dominium, ut Philosophus in V *Ethic.* tradit, ubi dicit quod non sinimus principari hominem in quo est natura humana tantum, sed illum qui est perfectus secundum rationem, sicut dictum est supra.

CAPUT VII.

Hic sanctus Doctor declarat qualiter Deus permittit aliquod dominium ad punitionem malorum, et quod tale dominium est quasi instrumentum divinæ justitiæ contra peccatores.

Fuit autem et alia causa, unde dominium est a Deo permissum, quam a sacra accipimus Scriptura, nec Philosophorum et sapientum hujus sæculi sententiis contraria, videlicet propter merita populorum, quam beatus Augustinus assignat in XIX *De Civ. Dei.* Probat enim ibi servitutem introductam propter peccatum. Unde et sacra Scriptura dicit in Job XXXIV, 3, videlicet quod *facit regnare hominem hypocritam propter peccata populi.* Quod quidem apparet, quia primo dominantes in mundo fuerunt homines iniqui, ut historiæ tradunt, sicut Cain, Nembroth, Belus, Nimus et Semiramis uxor ejus, qui et dominium habuerunt in prima et secunda ætate mundi. Causa autem unde habuerunt istud dominium assumi potest ex parte subditorum vel dominantium ; quia tyranni sunt instrumentum divinæ justitiæ ad puniendum delicta homi-

num, sicut rex Assyriorum super Israeliticum populum, et rex Gothorum, flagellum Dei, super Italiam, ut historiæ narrant.

Item. Dionysius in Sicilia, sub quo captivatus est populus, et tandem ab ipso libertate donatus, ut scribit Maximus Valerius lib. IV; de rege vero Assyriorum quomodo ad puniendum delicta sui populi est destinatus, sic ostenditur per Isaiam prophetam cap. x, 5 : *Assur virga furoris mei,* unde *et baculus ipse est : In manu ejus indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, et contra populum furoris mei mandabo illi ut auferat spolia, et dividat prædam, et ponat illum in conculcationem quasi lutum platearum ;* quæ omnia verificata sunt quando Hierusalem obsessa est a Chaldæis, per Nabuchodonosor regem Assyriorum capta et combusta, captis principibus ejus cum rege Sedecias, ejus confossis oculis et occisis filiis, sicut in fine IV libri Reg. traditur ; per quæ verba satis ostenditur qualiter Deus punit peccatorem per manum tyranni. Unde concluditur ipsos esse instrumentum Dei sicut dæmones, quorum potestas justa a sacris doctoribus ponitur, voluntas tamen semper iniqua. Quod etiam ostendit nobis tyrannicum regimen, quia non ordinatur nisi ad onus et molestiam subditorum. Tyranni enim proprietas est, propriam et solam sui utilitatem et commodum quærere, ut dictum est supra, et Philosophus tradit in VIII *Ethic.* ubi ponit, quod « sic se habet tyrannus ad subditos sicut dominus ad servos, et sicut artifex ad organum et instrumentum. » Hoc autem pœnale est subditis, et contra naturam dominii, sicut superius est probatum. Sed ex parte dominantium tale dominium videtur a Deo concessum. Primo in casu supposito, vel Deo disponente pro subditis, quod est ad exitum meliorem, quando videlicet princeps a Dei placitum studet quamvis peccator, ut de Cyro rege Persarum scribitur in Isai. XLV, 1 : *Hæc,* inquit, *dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, et dorsa regum vertam. Aperiam ante faciem ejus januas, et porte non claudentur,* quod quidem adimpletum fuit, ut historiæ tradunt, quando subito dessicato alveo Euphratis et Tygris, qui per mediam Babyloniam transibant, civitatem intravit, occiditque Balthazar ipsorum regem cum gente sua, ipsamque civitatem dextruxit, ad Medos transferens monarchiam, ubi tunc regnabat Darius Cyri propinquus, ut Josephus scribit. Hoc autem Deus sic disposuit, quia dictus Cyrus humanitatem ostendit in suis fidelibus Judæis, qui captivi tenebantur in Assyria, quos postea remisit liberos in Judæam cum

vasis templi, et ipsum templum reædificari mandavit, ex quibus bonis et operibus virtuosis quæ exercuit circa divinum cultum et Dei populum, totius Orientis obtinuit monarchiam, ut superius est ostensum. Prædictus vero Balthasar occisus fuit, ut ex sententia Danielis apparet, quia Deo ingratus, et quia vasis templi Domini in uno convivio est abusus : unde dictum est ei per Danielem v, 22 : *Quia non humiliasti cor tuum, sed adversus Dominatorem cœli elevatum est, et vasa domus ejus allata sunt coram te, et tu, et optimates, tui, et uxores vinum bibistis in eis, porro Deum cœli qui habet statum tuum in manibus suis et omnes vias tuas, non glorificasti ; idcirco ab eo missus est articulus manus contra te*, quo pro sententia divina accipimus contra ipsum, ut rei postea probavit eventus. Narrat enim historia Danielis, quod dum Balthazar rex Babyloniorum persisteret in Dei contumelia, ut ex dictis liquet, ex opposito mensæ sui convivii videbat digitos manus in pariete scribentis, ex qua scriptura perterritus est quasi ipsa esset nuntius suæ mortis. Refert enim Scriptura Danielis quod ex aspectu scribentis, cujus imaginem non videbat, nisi digitorum manus, facies ejus perterrita est, et cogitationes ejus perturbant eum, compages renum ejus dissolvebantur, et genua ejus ad se invicem collidebantur, quæ omnia insinuativa erant timoris immensi et futuri judicii super eum. Sed hanc scripturam rex non discernens, vocatus Daniel interpretatusque sub tribus nominibus, ipsum denuntiavit moriturum, videlicet *Mane, Thecel, Phares*, quod exposuit Scriptura, *Mane, numeravit Deus regnum tuum et complevit illud*, hoc est in termino posuit, sicut res numerata quæ tollitur et separatur ab acervo pecuniæ. *Thecel, appensus es in statera et inventus es minus habens*, unde et dignus es morte. *Phares, divisum est regnum tuum et datum est Medis et Persis*, ut superius est ostensum. Ex quibus omnibus satis est manifestum, quod illæ clausulæ non proprie sunt significativæ secundum aliquod idioma linguarum, sed secundum dispositionem divinam, sicut et factum quoddam, in quo Propheta comprehendit divinam circa nos voluntatem. Sit ergo hoc conclusum, quod in illa scriptura suam insinuavit sententiam contra principem Babyloniæ, quia propter peccata sua dignus erat morte et privatione regalis principatus, juxta illud (Ecc. x, 8) : *Regnum de gente in gentem transfertur propter injustitias..... et diversos dolos.*

CAPUT VIII.

Hic sanctus Doctor declarat, quod interdum tale dominium cedit in malum dominantium, quia propter ipsorum ingratitudinum in superbiam elati graviter deprimuntur.

Sed adhuc insistendum est circa divinam providentiam in dominio. Contingit enim interdum quod cum quis assumit principatum, erit homo virtuosus, et aliquo tempore perseverabit in eo. Sed aliquo tempore procedendo ex favore humano et prosperitate rerum regalium elevatur quis in superbiam et de beneficiis sibi a Deo collatis ingratus eidem efficitur. Unde Philosophus dicit V *Eth.* quod « principatus virum ostendit, » sicut accidit de Saule, de quo scribitur I Reg. XVI, 2 quod *in tota tribu Benjamin non erat vir melior illo.* Sed post duos annos a suo regimine factus est Deo inobediens, unde dictum est Prophetæ Samueli de ipso : *Usquequo tu luges Saul, cum ego projecerim eum ne regnet super Israel?* Quasi ex divina sententia irrefragabili sit repulsus. Propter quod ultimo dictus princeps fuit occisus cum filiis, totaque ejus progenies a dominio est avulsa. Unde in Paral. de ipso concluditur quod mortuus est Saul propter iniquitates suas. Hoc autem et de Salomone accidit, qui magnificatus est super omnes reges qui fuerant ante eum, ut scribitur in Eccles. : Et universa terra, desiderabat audire sapientiam Salomonis. Sed, ut dicit Augustinus, XVII, *De Civ. Dei :* « Secundæ res prædicto regi fuerunt noxiæ, quia lapsus in luxuriam, ruit in idolatriam, ex quo factus est abominabilis populo, in tantum ut servi ejus rebellarent ei diripientes spolia suæ regionis, et vastantes terram absque resistentia aliqua, sum tamen prius omnes obedirent ad nutum, sicut testatur regina Saba, ut patet in III lib. Reg. Ad magna igitur promotus in principio sui regiminis propter divinam reverentiam quam exhibuit, in fine sui regiminis decidit in vilia propter delicta quæ commisit : *quia miseros facit populos peccatum.* (Prov. XIV, 34.) Tradunt tamen Hebræi, ut Hieronymus refert in commento super Eccles. quod in fine vitæ suæ ex multis vexatus suum recognovit errorem, seque disposuit ad pœnitentiam in commissis, librumque præfatum composuit, in quo sicut expertus cuncta definit vanitati subjacere, subjiciens se divino timore ad suorum observantiam mandatorum. Unde in fine prædicti libri XII, 13 concludit : *Finem loquendi pariter audiamus, Deum time, et mandata ejus ob-*

serva, hoc est enim omnis homo. Sed et præter reges deicolas quid de principibus ethnicis dicam? Qui quamdiu fuerunt Deo grati virtutumque cultores, floruerunt in dominio. Cum vero ex elatione dominii ad contrarium se converterunt, mala morte vitam finierunt, sicut contigit de præfato Cyro rege Persarum monarcha. Tradunt enim historiæ de ipso, quod cum totam subjugasset Asiam, Parthiam, Schytiamque ferro perdomuit, tandem longum certamen Scythis inferens, dominante tunc Tamari regina dictæ gentis, quæ Massagetia vocabatur, primo quidem cum filio dictæ reginæ adolescentulo dimicavit, ipsumque vicit et occidit, nullique parcens ætati, ingentem multitudinem peremit. Quia ergo crudelitatem exercuit et in Babylonia et in regno Lydiæ, quia in utroque reges et principes mala morte trucidavit et in regno Massagetarum similiter fecit, in hoc eodem judicio similiter eum Deus punivit. Narrant enim historiæ, quod dicta regina congregavit exercitum contra ipsum, Scythas videlicet, Massagetas et Parthos, et in quibusdam montibus dicta regina insidiis compositis invasit castra ejusdem, et sic impetu armatorum absorbuit, quod ducenta millia fuerunt occisa præfati principis, et ipse captus, cui amputato capite, regina ipsum in utre sanguine pleno mandavit includi, et sic invective acclamabatur eidem : « Sanguinem sitisti, sanguinem bibe, » quasi ipsa mors ignominiosa quam passus est fuerit argumentum suæ atrocitatis. Omnes etiam monarchæ ipsum sequentes, ut in Græcia Magnus Alexander, quamdiu cum reverentia suos tractavit Macedones, vocans milites suos patres tanquam antiquiores, optime processit in monarchia; sed eisdem existens ingratus, a sorore venenatus est; et præcipue, quia post victoriam Darii, accepta filia in conjugem militaria cœpit postponere, luxui vitæ intendens, et sui immemor factus dolorosa morte vitam finivit; et sic de multis aliis principibus ethnicis exemplum potest adduci, ut de Julio Cæsare et Annibale, qui propter abusum dominii diro necati sunt exitu, ut eis conveniat quod in Eccles. VIII, 9 scribitur : *Interdum dominatur homo homini in malum suum.* Nec non et illud Isa. prophetæ, quod in omnibus tyrannis locum habet. Cum enim ostendisset ipsos esse divinæ justitiæ exactores contra peccatores, sicut carnifices dominorum, ut manifestum est supra, cum dixit cap. X, 5 : *Assur virga furoris mei,* etc., statim subdit : *Ipse autem non sic arbitrabitur, et cor ejus non sic existimabit, quasi sic agat ut Dei instrumentum, ad conterendum erit cor ejus, et ad interfectionem gentium non paucarum, dixit enim : Numquid*

non principes nostri simul reges sunt? Attribuens videlicet suæ virtuti et non Dei, qui movet ipsum ad puniendum transgressores divinorum mandatorum. Hanc autem ingratitudinem et præsumptionem tyrannorum Dominus statim ibidem redarguit, et gravissime punit, ut in jam dictis principibus patet. Unde subdit Propheta in eodem loco : *Numquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? An exaltabitur serra contra eum qui se fecit?* Quomodo si elevetur virga contra elevantem eam et exaltetur baculus qui utique lignum est?

Ubi consideranda est similitudo, quæ valde congrua est. Sic enim se habet virtus dominantis ad Deum, sicut virtus baculi ad percutiendum, et sicut virtus serræ ad artificem. Constat autem quod virtus serræ vel securis in artificio nulla est, nisi per artificem moventem et dirigentem ; ita et de virtute dominantis contingit, quod nulla est sine Deo movente et gubernante. Ergo stultum et præsumptuosum est gloriari de sua virtute. Ista autem ratio satis aperta esse videtur, et haberi potest ex verbis Philosophi supra inductis. Quia virtus cujuslibet mobilis a virtute dependet primi moventis, et ejus instrumentum erit ; et hinc est quod Deo talis gloria est displicibilis, quia tales derogant divinæ potentiæ. Propter quod scribitur in Judith, quod *de sua virtute gloriantes Deus humiliat,* et ideo subjungit dictus Propheta Isa. : *Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus ejus tenuitatem et subtus gloriam ejus succensa ardebit quasi combustio ignis.* In quo significatur pœna sensibilis, quæ talibus infertur tyrannis, et annihilatio principatus, ut in prædictis est manifestum. Relinquitur igitur a Deo omne esse dominium, sive legitimum, sive tyrannicum, secundum varias vias suæ investigabilis providentiæ.

CAPUT IX.

Hic sanctus Doctor declarat, quod homo naturaliter dominatur animalibus sylvestribus et aliis rebus irrationabilibus, et quomodo : quod probatur multis rationibus.

Nunc igitur accedendum est ad diversas species dominandi, secundum diversos modos et gradus in hominibus dominii et principatus.

Et primus quidem generalis est omnium, qui competit homini, secundum naturam ut tradit Augustinus XVIII *De Civ. Dei,* in

quo casu et Philosophus concordat in I *Polit.* Hoc autem et Scriptura sacra confirmat, quando in sui creatione tanquam naturæ inditæ dixit (Genes. I, 28) : *Dominamini piscibus maris et volatilibus cœli, et universis animantibus quæ moventur super terram*, in quibus ostenditur, quod naturæ institutæ humanæ talem indidit potestatem. Qui enim dixit : *Germinet terra herbam virentem*, et ex tali dicto data est potestas arboribus germinandi, dixit et nobis similiter : *Dominamini piscibus maris*, etc. Et sic ex jam dictis apparet, quod dominium hominis super cæteras creaturas est naturale. Unde et Philosophus probat secundum eamdem rationem, quod venationes et aucupia sunt a natura. Et Augustinus in prædicto libro hoc probat, per dominium quod antiqui Patres soliti erant habere, ut pastores essent pecorum quæ et divitiæ naturales definitæ sunt supra. Et quamvis tale dominium diminutum sit propter peccata, quia etiam vilia animalia dominantur in nobis et facta sunt nobis nociva, quod non contingit in homine nisi propter dictam causam, tanto magis tamen participamus de dicto dominio, quanto magis ad statum attingimus innocentiæ, quod etiam vox evangelica nobis promittit si ejus imitatores fuerimus in justitia et sanctitate.

Cum enim Dominus exhortaretur discipulos ad animarum salutem verbum Dei prædicando, sic de eisdem virtutem denuntiat, dicens (Marc. XVI, 17) : *In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, et si mortiferum quid biberent, non eis nocebit*. Quod experimento didicimus in virtuosis et perfectissimis viris, ut in gestis sanctorum Patrum scribitur. Et de beato Paulo traditur in Act. Apost., quia vipera ipsum non læsit, nec beatum Joannem Evangelistam venenum ; et sic de multis aliis sanctissimis Patribus, qui super crocodillos atrocissimas bestias, sive venenosa reptilia Nilum vadabant, ut impleretur in eis quod Dominus in Luca dixit discipulis, X, 13 : *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici*. Istius autem dominii in prima hominis institutione collati ex triplici via ratio congruentiæ assignari potest.

Primo quidem ex ipso naturæ processu. Sicut enim in generatione rerum naturalium intelligitur quidam ordo quo de imperfecto ad perfectum proceditur, nam materia est propter formam et forma imperfectior est propter perfectiorem, ita et in usu rerum naturalium ; nam imperfectiora cedunt in usum perfectorum. Plantæ enim utuntur terra ad suum nutrimentum, animalia vero

plantis, homo autem plantis et animalibus. Unde concluditur quod homo naturaliter dominatur animalibus; propter quod, sicut superius est tactum, Philosophus probat in I *Polit.*, quod venatio animalium sylvestrium est justa naturaliter; quia per eam homo sibi vendicat quod naturaliter est suum. Secundo apparet, ex hoc ex ordine divinæ providentiæ, quæ semper inferiora per superiora gubernat, unde cum homo sit supra cætera animalia, utpote ad imaginem Dei factus, convenienter hominis gubernationi alia animalia subduntur. Tertio apparet idem ex proprietate hominis et aliorum animalium. In aliis enim animalibus invenitur secundum æstimationem naturalem quædam participatio prudentiæ ad aliquos particulares actus; in homine vero reperitur quædam utilis prudentia, quæ est ratio naturalium agibilium. Omne autem quod est per participationem, subditur ei, quod est per essentiam universaliter. Unde patet quod est naturalis subjectio aliorum animalium ad hominem.

Sed utrum dominium hominis super hominem sit naturale vel a Deo permissum, vel provisum, ex jam dictis veritas haberi potest, quia si loquamur de dominio per modum servilis subjectionis, introductum est propter peccatum, ut dictum est supra; sed si loquamur de dominio prout importat officium consulendi et dirigendi, isto modo quasi naturale potest dici, quia etiam in statu innocentiæ fuisset. Et hæc est sententia Augustini, XIX *De Civ. Dei.* Unde istud dominium ei competebat in quantum homo est sociale naturaliter, sive politicum, ut dictum est supra. Talem autem societatem oportet ad invicem ordinari. In his autem quæ sunt ad invicem ordinata, oportet semper aliquid esse principale et dirigens primum, ut tradit Philosophus in I *Polit.* Hoc etiam ostendit ipsa ratio ordinis, sive natura, quia ut per Augustinum scribitur in prædicto libro, ordo est parium dispariumque rerum sua cuique tribuens dispositio. Unde manifestum est quod nomen ordinis inæqualitatem importat, et hoc est de ratione dominii; et ideo secundum hanc considerationem dominium hominis super hominem est naturale, et est in Angelis, et fuisset in primo statu, et est etiam modo, de quo nunc per ordinem est dicendum, secundum ipsius dignitatem et gradum.

CAPUT X.

Hic sanctus Doctor declarat de dominio hominis secundum gradum et dignitatem, et primo de dominio Papæ qualiter præfertur omni dominio.

Recipit igitur divisionem dominium quadrimembrem eadem causa et ratione. Quia quoddam est sacerdotale et regale similiter; aliud autem est regale solum, sub quo imperiale sumitur, et sic de aliis, ut infra patebit. Tertium vero politicum. Quartum autem œconomicum.

Primum autem cæteris antefertur multiplici via; sed præcipua sumitur ex institutione divina, videlicet Christi. Cum enim eidem secundum suam humanitatem omnis sit collata potestas, ut patet in Matth. XVI, 18, dictam potestatem suo communicavit vicario cum dixit : *Ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Et tibi dabo claves regni cœlorum, et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in cœlis, et quodcumque solveris super terram erit solutum et in cœlis.* Ubi quatuor ponuntur clausulæ omnes significativæ dominii Petri suorumque successorum super omnes fideles, et propter quas merito summus Pontifex Romanus Episcopus dici potest, rex et sacerdos. Si enim Dominus noster Jesus Christus sic appellatur, ut Augustinus probat, XVII *De Civ. Dei,* non videtur incongruum suum sic vocare sucessorem, circumscriptis rationibus quæ possent adduci, quia satis est clarum; sed redeundum est ad clausulas jam dictas, quarum una sumitur ex nominis impositi magnitudine, secunda vero ex dominii fortitudine. Tertia autem ex dominii amplitudine Quarta ex dominii plenitudine.

Primam igitur partem præfatam accipimus, cum Dominus dicit : *Ego dico tibi, quia tu es Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* In hoc enim nomine, ut sacri exponunt doctores, sicut Hilarius et Augustinus, Dominus potentiam Petri insinuat, quia a petra, quæ est Christus, ut dicit Apostolus, cujus confessionem Petrus præmiserat, Petrus est appellatus, ut secundum etiam quamdam participationem nomen acquirat et potestatem et audire mereatur : *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam,* quasi totum dominium inter fideles ex Petro dependeat in ejus successores.

Secunda vero clausula, dominii importat fortitudinem. Quod

significat verbum quod sequitur. *Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam,* quæ sunt curiæ tyrannorum et persecutorum Ecclesiæ, ut doctores sacri ibidem tradunt, sic dictæ, quia sunt causa omnium peccatorum intra Ecclesiam militantem. Ad tales enim principes omnes scelerati recurrunt, ut accidit in curia Federici, et Corradini, et Manfredi; sed tales non prævaluerunt adversus Ecclesiam Romanam. Imo omnes mala morte extirpati sunt, quia ut dicitur in lib. Sap. III, 19: *Nationes iniquæ diræ sunt consummationis.*

Dominii vero amplitudo ostenditur cum subjungit Dominus: *Et tibi dabo claves regni cœlorum.* In hoc enim insinuatur nobis potestas Petri et successorum suorum quæ se extendit ad totam Ecclesiam, scilicet militantem et triumphantem, quæ per regnum cœlorum designantur, quæ clauduntur clavibus Petri. Sed dominii plenitudo ostenditur, cum ultimo dicitur: *Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis.* Cum enim summus Pontifex sit caput in corpore mystico omnium fidelium Christi, et a capite sit omnis motus et sensus in corpore vero, sic erit in proposito. Propter quod oportet dicere in summo Pontifice esse plenitudinem omnium gratiarum, quia ipse solus confert plenam indulgentiam omnium peccatorum, ut competat sibi, quod de primo principe Domino dicimus, quia *de plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Quod si dicatur ad solam referri spiritualem potestatem, hoc esse non potest, quia corporale et temporale ex spirituali et perpetuo dependet, sicut corporis operatio ex virtute animæ. Sicut ergo corpus per animam habet esse, virtutem et operationem, ut ex verbis Philosophi et Augustini, *De immort. anim.*, patet, ita et temporalis jurisdictio principum per spiritualem Petri et successorum ejus. Cujus quidem argumentum assumi potest per ea quæ invenimus in actis et gestis summorum Pontificum et Imperatorum, quia temporali jurisdictioni cesserunt. Primo quidem de Constantino apparet, qui Sylvestro in imperio cessit. Item, de Carolo Magno quem papa Adrianus imperatorem constituit. Idem de Ottone I, qui per Leonem creatus et imperator est constitutus, ut historiæ referunt; sed ex depositione principum auctoritate apostolica facta, satis apparet ipsorum potestas. Primo enim invenimus de Zacharia hanc potestatem exercuisse super regem Francorum, quia ipsum a regno deposuit et omnes barones a juramento fidelitatis absolvit. Item de Innocentio III, qui Ottoni IV

imperium abstulit; sed et Federico II hoc idem accidit per Honorium Innocentii immediatum successorem. Quamvis in omnibus istis summi pontifices non extenderunt manum nisi ratione delicti, quia ad hoc ordinatur eorum potestas et cujuslibet domini, ut prosint gregi : unde merito pastores vocantur, quibus vigilantia incumbit ad subditorum utilitatem. Alias non sunt legitime domini, sed tyranni, ut probat Philosophus et dictum est supra : unde Dominus utitur in Joan., quadam importuna interrogatione, ter quærens a suo successore beato Petro quod si ipsum diligit, gregem pascat. *Petre,* inquit, *amas me? Pasce oves meas,* Joan. XXI, 17. Quasi in hoc consistit tota pastoralis cura, profectus videlicet gregis.

Hoc ergo supposito, quod pro utilitate gregis agat, sicut Christus intendit, omne supergreditur dominium, ut ex dictis apparet; quod ex visione prima Nabuchodonosor satis est manifestum, de statua videlicet quam vidit, cujus caput aureum, pectus et brachia de argento, venter et femur de ære, tibiæ vero ferreæ, pedum autem quædam pars ferrea, quædam fictilis; sed dictam statuam dum contemplatur, abscisus est lapis de monte sine manibus et omnia prædicta contrivit. Hic autem lapis factus est mons magnus et implevit universam terram, quam quidem visionem Daniel propheta, ut Hieronymus et Augustinus exponunt, ad quatuor monarchias adaptat, Assyriorum videlicet pro aureo capite; Medorum et Persarum pro argento in brachiis et pectore; Græcorum vero monarchiam pro æreo ventre et femore; sed Romanorum ultimo pro tibiis ferreis et pedibus partim ferreis, partim vero fictilibus. *Sed post hœc suscitabit,* ait Propheta Dan. II, 44, *Dominus Deus cœli, regnum quod in æternum non dissipabitur, et regnum ejus populo alteri non tradetur, comminuetque universa regna et ipsum stabit in æternum;* quod totum ad Christum referimus; sed vice ejus ad Romanam Ecclesiam, si ad pascendum gregem ejus intendat.

Attendendum etiam quod divina institutio destitui non potest, quia solum dispensatores et ministros assumpsit suos vicarios Christus, sicut Apostolus dixit I ad Cor. IV, 1 : *Sic nos,* inquit, *existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.* Solus enim Christus fundavit Ecclesiam, cujus ministerium Petro et pastoribus commisit. *Fundamentum autem aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* Unde sacri doctores quamdam potestatem Christo attribuunt,

quam Petrus non habuit, nec sui successores, et ipsam potestatem excellentem nuncupant, et sic potestas Petri et successorum ejus non adæquatur potestati Christi, immo omnino transcendit. Potuit enim Christus sine baptismo salvare, propter quod et Hieronymus dicit super Matthæum, quod *nullum sanavit in corpore quam non sanavit in mente, et tamen sine baptismo, quod tamen Petrus non potuit.* Unde et Cornelium Centurionem, ut in Act. Apost. legitur, cum tota sua familia baptizavit, etiam post adventum Spiritus sancti. Potuit etiam mutare Christus formam sacramentorum et materiam, quod Petrus non potuit nec successores ejus.

Hæc ad præsens dicta sufficiant, subtiliora sapientibus relinquendo, et altiora quæ dici possent. In hoc tamen sistat conclusio præsentis capituli, Vicarios Christi pastores Ecclesiæ cunctis debere præferri, ex jam dictis causis.

CAPUT XI.

Hic sanctus Doctor declarat de dominio regali, in quo consistit, et in quo differt a politico, et quo modo distinguitur diversimode secundum diversas rationes.

Nunc autem ad regale dominium est procedendum, ubi est distinguendum de ipso secundum diversas regiones, et prout a diversis varie invenitur traditum. Et primo quidem in sacra Scriptura aliter leges regalis dominii traduntur in Deut. per Moysen, aliter in I Reg. per Samuelem prophetam; uterque tamen in persona Dei differenter ordinat regem ad utilitatem subditorum quod est proprium regum, ut Philosophus tradit in VIII *Ethic.* : *Cum,* inquit, (Deut. XVI, 17), *constitutus fuerit rex, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatus numero sublevatus, non habebit uxores plurimas quæ alliciant animam ejus, neque argenti aut auri immensa pondera,* quod quidem qualiter habeat intelligi, supra traditur in hoc libro : *describetque sibi Deuteronomium legis hujus, et habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, et custodire verba ejus et cæremonias, et ut videlicet possit populum dirigere secundum legem divinam.* Unde et rex Salomon in principio sui regiminis hanc sapientiam a Deo petivit, ad directionem sui regiminis pro utilitate subditorum. sicut scribitur in III lib. Reg. Subdit vero dictus Moyses in eodem libro (ibid. XX) : *Nec elevetur cor ejus in superfluum super fratres suos, neque declinet in partem*

dexteram vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse et filius ejus super Israel. Sed in I Reg. traduntur leges regni, magis ad utilitatem regis, ut supra patuit in libro II hujus operis, ubi ponuntur verba omnino pertinentia ad conditionem servilem, et tamen Samuel leges quas tradit, cum sint penitus despoticæ, dicit esse regales. Philosophus autem in VIII *Ethic.* magis concordat cum primis legibus. Tria enim ponit de rege in eodem libro, videlicet quod ille legitimus est rex qui principaliter bonum subditorum intendit. Item, qui per se sufficiens reperitur, et qui omnibus bonis superexcellit, ne videlicet subditos gravet. Item, ille rex est, qui curam subditorum habet, ut bene operentur quemadmodum pastor ovium. Ex quibus omnibus manifestum est, quod juxta istum modum despoticum multum differat a regali, ut idem Philosophus videtur dicere in I *Polit.* Item quod regnum non est propter regem, sed rex propter regnum, quia ad hoc Deus providit de eis, ut regnum regant et gubernent, et unumquemque in suo jure conservent; et hic est finis regiminis, quod si ad aliud faciunt in se ipsos commodum retorquendo, non sunt reges, sed tyranni. Contra quos dicit Dominus in Ezech. (xxiv, 2) : *Væ pastoribus Israel qui pascunt semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus? Lac comedebatis et lanis operiebamini, et quod crassum erat, occidebatis, gregem autem meum non pascebatis; quod infirmum fuit non consolidastis, et quod ægrotum non sanastis, quod confractum non alligastis, quod abjectum non reduxistis, et quod perierat non quæsistis, sed cum austeritate imperabatis eis et cum potentia.* In quibus verbis nobis sufficienter forma regiminis traditur redarguendo contrarium.

Amplius autem regnum ex hominibus constituitur, sicut domus ex parietibus et corpus humanum ex membris, ut Philosophus dicit in III *Polit.* Finis ergo regis est ut regimen prosperetur, quod homines conserventur per regem. Et hinc habet commune bonum cujuslibet principatus participationem divinæ bonitatis; unde bonum commune dicitur a Philosopho in I *Ethic.* esse « quod omnia appetunt, et esse bonum divinum, » ut sicut Deus qui est Rex regum et Dominus dominantium, cujus virtute principes imperant, ut probatum est supra, nos regit et gubernat non propter se ipsum, sed propter nostram salutem, ita ut reges faciant et alii dominatores in orbe. Sed quia nemo militat stipendiis suis unquam, et quodam jure naturæ de suo labore unusquisque debet reportare mercedem, ut probat Apostolus in I ad

Cor. hinc habemus quod licet principibus a suis tributa percipere et annuos census : unde cum Apostolus ad Romanos probasset omne dominium a Deo esse provisum, ultimo persuadet eisdem retribuere pro labore. *Ideo*, inquit (cap. XIII, 6), *et tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt in hoc ipsi servientes.* Augustinus etiam eadem verba pertractans de verbis Domini, hoc idem probat. Concludendum est ergo, legitimum regem secundum formam in Deuteronomio traditam, sic debere regere et gubernare.

Ad hoc etiam exemplis monemur, quia omnibus agentibus contrarium male cessit. Primo, quidem regibus romanis, quia propter eorum superbiam et violentiam quam exercebant, ejecti sunt a regno, ut Tarquinius superbus cum filio, sicut historiæ tradunt. Item, Achab et Jezabel uxor ejus mala morte interierunt pro violentia quam fecerunt Naboth de vinea sua, ut in IV Reg. scribitur. Traditur etiam ibi id quod canes linguerunt sanguinem suorum cadaverum in prædicta vinea, in argumentum maleficii in Naboth commissi; sed non sic rex David, ut scribitur in III lib. Reg. Cum enim vellet altare condere ad Deum placandum pro numeratione populi fastuosa nimis offensum, aream emit ab Hareuma Jebusæo. Ipsoque offerente gratis recusavit rex, et ut scribitur in I Paralipom. pro præfata area dedit David sexcentos siclos auri justissimi ponderis : per quod habemus quod principes suis debent esse contenti stipendiis, nec subditos suos gravare possunt in bonis eorum et rebus, nisi in duobus casibus, videlicet ratione delicti, et pro bono communi sui regiminis. Primo enim modo, propter ingratitudinem suos privat feudo fideles, alios autem titulo justitiæ, propter quam sunt concessa dominia, ut dictum est supra. Et in Proverb. dicitur quod *justitia firmatur thronus regis*. Unde et lex divina transgressores divinorum præceptorum mandat lapidari, et diversis cruciari pœnis; quod quidem consonum videtur, si attendamus ad quamcumque rem creatam, et præcipue ad corpus humanum, quia ut nobilior pars conservetur, abjicimus viliorem. Amputamus enim manum, ut conservetur cor et cerebrum, in quibus principaliter hominis vita consistit, quod lex evangelica approbat. *Si*, inquit (Matth. XVIII, 9), *oculus tuus scandalizat te, et sive manus, sive pes*, quod pro gradu hominum accipit Augustinus, *erue eum, et projice abs te, quia melius est ad viam ingredi debilem vel claudum, quam duos oculos et duas manus habentem mitti in gehennam.* Item quod pro bono reipublicæ possit exigere, sicut pro defensione regni, vel pro qua-

cumque alia causa pertinente rationabiliter ad bonum commune sui dominii, ratio est in promptu, quia supposito quod humana societas sit naturalis, ut probatum est supra, omnia necessaria ad communem conservationem dictæ societatis erunt de jure naturæ; hoc autem est in proposito. Sic igitur supposito legitimo dominio regali, potest rex exigere a subditis quod ad bonum ipsorum requiritur.

Præterea ars imitatur naturam, in quantum potest, ut Philosophus in II *Physic.* tradit; sed natura non deficit in necessariis. Ergo nec ars, sed inter omnes artes ars vivendi est melior et amplior, ut tactum est supra, et probat Tullius in *Tusculanis quæstionibus,* eo quod cæteræ artes ordinantur ad ipsam. Sic et in necessitatibus regni, quod pertinet ad conservationem socialis humanæ vitæ rex, qui est artifex architectus dictæ societatis, non debet deficere, sed omnem defectum supplere cum ipsa societate: et ideo concludendum est quod isto casu possunt legitimæ exactiones, et talliæ, ac census sive tributa imponi, dummodo non transcendant necessitatis metas. Unde Augustinus *De verbis Domini* exponens illud Matth. : *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari :* « Igitur, inquit, quod Cæsar præcipit, ferendum est; quod imperat, tolerandum : sed fit intolerabile, dum prædam exactores accumulant. » Et postea exponens verbum Joannis Baptistæ, quod militibus dixit : *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, sed estote contenti stipendiis vestris :* « Hoc, inquit, sumi potest de militibus prætoribus, cunctisque rectoribus. »

Quicumque enim sibi stipendia publice decreta consequitur, si amplius quærit, tanquam calumniator et concussor sententia Joannis condemnatur. Ex hac ergo duplici parte principatus despoticus ad regale reducitur; sed præcipue ratione delicti propter quod servitus est introducta, ut Augustinus dicit XVIII, *De Civit. Dei.* Licet enim etiam primo statu fuisset dominium, non tamen nisi officio consulendi et dirigendi, non libidine dominandi, vel intentione subjiciendi serviliter, ut dictum est supra. Leges vero traditæ de regali dominio Israelitico populo per Samuelem prophetam, hac consideratione sunt datæ, quia dictus populus propter suam ingratitudinem et quia duræ cervicis erat, merebatur tales audire. Interdum enim dum populus non cognoscit beneficium boni regiminis, expedit exercere tyrannides, quia etiam hæ sunt instrumentum divinæ justitiæ : unde et quædam insulæ et provinciæ, secundum quod historiæ narrant, semper habent tyrannos

propter malitiam populi, quia aliter nisi in virga ferrea regi non possunt. In talibus ergo regionibus sic dyscolis necessarius est regibus principatus despoticus, non quidem juxta naturam regalis dominii, sed secundum merita et pertinacias subditorum. Et ista est ratio Augustini in prædicto jam libr. Philosophus etiam in III *Polit.* ubi distinguit genera regni, ostendit apud quasdam barbaras nationes regale dominium esse omnino despoticum, quia aliter regi non possent, quod quidem dominium præcipue viget in Græcia, et apud Persas saltem quantum ad regimen populare. Hæc igitur de dominio in tantum sint dicta, et qualiter principatus despoticus ad ipsum reducitur, et unde dividitur contra politicum, quod in capitulo de dominio politico adhuc clarius ostendetur.

CAPUT XII.

Hic sanctus Doctor declarat de dominio imperiali, unde istud nomen habuit originem, et de quibusdam aliis nominibus, ubi incidenter distinguuntur monarchiæ et quantum duraverunt.

De imperiali vero post prædicta dominia congruum videtur esse dicendum, quia medium tenet inter politicum et regale, quamvis universalius, et ideo quantum ad hæc præponi deberet regali ; sed alia causa est quare postponitur, quam nunc prætermittimus. Circa hoc quidem tria pro nunc sunt attendenda. Unum de nomine, quia nomen istud a supremo dominio fastuose et elate trahit originem, quasi omnium dominus : unde et ille superbus Nicanor, cum rogaretur a Judæis ut deferret diei sanctificationis, hoc est sabbato, cum arrogantia ab eisdem quærens si erat potens in cœlo, qui imperavit agi diem talem, responsoque accepto quod erat potens in cœlo Dominus Deus (II Mach. xv, 5) : *Et ego,* inquit cum fastu non modico, *sum potens super terram, qui impero arma sumi.* Propter quam causam ipse postea divinitus turpiter a Juda Machabæo, ut scribitur in II Machab., captus in bello, amputatisque capite et manu dextera, quam contra templum erexerat, mala morte vitam finivit. Quædam autem alia nomina istius domini assumpta sunt a quibusdam excellentibus viris dicti principatus propter aliquam prærogativam in eis repertam, ut Cæsar a Julio, ut historiæ tradunt, sit dictus, quia ut scribit Isidorus lib. *Etymolog.* IX, quia casu mortuæ matris utero

prolatus est, vel quia cum cæsarie natus. A quo imperatores sequentes sic vocati sunt, quia comati essent; sed Augustus ab augendo rempublicam, primus vocatus est Octavianus, ut idem Isidorus scribit. Secundum autem quod hic attendimus, est de processu istius imperii, quia supra est tactum de quadruplici monarchia; sed nos quintam possumus addere, et de qua infra dicemus.

Prima fuit Assyriorum, cujus caput Ninus fuit tempore Abrahæ patriarchæ, quæ duravit 1240 annos, ut scribit Augustinus, lib. IV *De Civit. Dei,* usque ad Sardanapalum, qui propter merita muliebria perdidit principatum; sed Arbaces transtulit ad Medos et Persas. Quo tempore regnavit Procax dux Romanorum, ut idem Doctor in XVIII dicit. Secunda vero monarchia, videlicet Medorum et Persarum, duravit usque ad tempora Alexandri 233 annos, quando videlicet devincitur Darius a prædicto principe, ut scribit idem doctor in eodem lib. XII. Sed monarchia Græcorum in Alexandro incepit, et in eodem finitur. De quo dicitur in I Machab. quod *regnavit Alexander annis duodecim et mortuus est.* Sed quamvis Græci non habuerint in universale dominium, viguit tamen regnum Macedonum usque ad mortem Alexandri, de quo et prædictus liber mentionem facit annis 485, ut Augustinus scribit in eodem XII lib. In quo prædictus princeps suum inchoavit dominium patri suo in eodem regno succedens, ut historiæ tradunt. Post hanc autem monarchiam Romanus principatus vigere incepit. Tempore enim Judæ Machabæi, qui immediate quasi post mortem floruit Alexandri, cum Ptolomæo Lagi concurrente, in lib. I Machab., multa de Romanis traduntur. In quibus ipsorum potentia ad omnes mundi plagas videbatur diffusa sub consulibus tamen, quia superstitibus regibus cum finitimis sollicitabantur regionibus, et modicæ adhuc erant virtutis. Duravitque consulatus, immo monarchia, usque ad tempora Julii Cæsaris, qui primus usurpavit imperium; sed parum in ipso supervixit a senatoribus quidem occisus propter abusum dominii. Post hunc Octavianus filius sororis suæ successit, qui vindicta exercita contra occisores Julii, interfectoque Antonio, qui monarchiam tenebat in Oriente, solus ipsam obtinuit. Et propter suam modestiam longo tempore in eo principatum habuit, ac in 42 anno regiminis completa septuagesima sexta hebdomada secundum Danielem, sui dominii cessante regno et sacerdotio in Judæa nascitur Christus, qui fuit verus Rex et Sacerdos, et verus Monar-

cha : unde post resurrectionem suam apparens discipulis suis dixit : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra,* quod quidem ad humanitatem oportet referre secundum Augustinum et Hieronymum, quia de divinitate nulli est dubium quin semper habuerit.

CAPUT XIII.

Hic sanctus Doctor declarat, de monarchia Christi, quomodo in tribus excellit, et Octaviano Augusto, quomodo gessit vices Christi.

Et hæc quinta monarchia quæ successit Romanis secundum veritatem omnibus præcellit ex triplici parte. Primo quidem ex annorum quantitate, quia plus duravit et adhuc durat, et durabit usque ad mundi renovationem, ut patet in visione Danielis, ut dictum est supra, et adhuc nunc magis declarabitur. Secundo apparet ejus excellentia ex dominii universitate, quia *in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Nullus enim angulus mundi est, nulla plaga, in qua nomen Christi non adoretur. *Omnia enim subjecit sub pedibus ejus,* ut introducit Apostolus in fine I Epist. ad Cor. In principio etiam Malachiæ prophetæ (cap. I, 2) ostenditur istud dominium : *Ab ortu,* inquit, *solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.* In quo verbo satis apparet, quod dominium Christi ordinatur ad salutem animæ et ad spiritualia bona, ut jam videbitur, licet a temporibus non excludatur, eo modo quo ad spiritualia ordinantur : et inde est quod quamvis Christus adoraretur a Magis, glorificaretur ab Angelis in signum universalis sui dominii, humili tamen loco jacuit, vilibus involutus pannis. Qua quidem via homines melius ad virtutem trahuntur quam armorum virtute. Et hoc quidem intendebat, licet sæpius sua uteretur potentia, ut verus Dominus. In humilitate ergo vixit, et demum in Augusto substituit, ut describeretur universus orbis in ortu Domini, ut Lucas Evangelista testatur. Et in hac descriptione solvebatur census, sive tributum, ut historiæ tradunt, in recognitionem debitæ servitutis, non sine mysterio, quia ille natus erat, qui verus erat mundi Dominus et Monarcha, cujus vices gerebat Augustus, licet non intelligens, sed nutu Dei, sicut Caiphas prophetavit.

Unde hoc instinctu dictus Cæsar mandavit tunc temporis, ut narrant historiæ, ne quis de Romano populo Dominum ipsum vocaret. Quas quidem vices monarchiæ post Christi veri Domini nativitatem gessit Augustus, quatuordecim annos toto orbe terrarum subacto, quia ut acta principum Romanorum describunt, dictus Cæsar Augustus quinquaginta sex annos et menses sex tenuit principatum. Tiberius etiam qui eidem Augusto successit, ut narrant historiæ, Christum tanquam verum Dominum inter deos transferri voluit, licet impeditus fuerit a superbo et fastuoso senatu impatiente alicujus dominii.

Tertio autem apparet excellentia monarchiæ Christi super alias præcedentis, et dominantis dignitate, quia Deus et homo. Secundum quam considerationem humana natura in Christo participat infinitam virtutem, ex qua majoris fortitudinis est et virtutis supra humanam fortitudinem et virtutem. Quam quidem describit Isaias (cap. IX, 6) quantum ad virtutem temporalem Christi, unde ipsum Monarcham appellamus : *Parvulus,* inquit, *natus est nobis, et filius datus est nobis. Et factus est principatus super humerum ejus. Et vocabitur nomen ejus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis.* In quibus verbis omnia tanguntur quæ requiruntur ad verum principem. Immo transcendit metas omnium dominorum, ut in sequenti capite declarabitur, et aspicienti patet. Hic ergo principatus, sive dominium, omnes monarchias sive dominia transcendit, annihilat et confringit, quia omnia regna subjiciuntur eidem, quod per eumdem prophetam (cap. XLV, 23) prænuntiatum est : *Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi curvabitur omne genu.* Et Apostolus Paulus, ad Philipp. II, 10 : *In nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum.* De hac monarchia concludit Daniel, II, 44, exposita Nabuchodonosor sui somnii visione : *In diebus,* inquit, *illis,* hoc est post illas quatuor monarchias Assyriorum, Persarum et Medorum, Græcorum et Romanorum, *suscitabit Dominus regnum cœli, quod in æternum non dissipabitur, et regnum ejus alteri non tradetur, et comminuet universa regna hæc, et ipsum stabit in æternum.* Cujus quidem ratio æternitatis satis est in promptu, quia iste principatus æterno conjungitur, cum iste Dominus, Deus et homo sit.

Et sic completus est circulus a puncto ad punctum, quia probatum est supra, a Deo omne dominium originem trahere. In isto

vero principatu percussis hominum metibus, terminatur principatus sicut in re immobili, ultra quam non est motus. Et sic oportet ex dictis concludere, quod istud dominium non potest deficere.

CAPUT XIV.

Movetur quæstio de monarchia Christi, quo tempore incœpit et quomodo latuit, et quare, et duplex assignatur causa suæ occultationis, et primo ponitur una.

Sed tunc oritur quæstio de isto Domini principatu, quando incepit, quia constat multos postea imperasse, ipse vero abjectam vitam elegit. Unde in Matth. VIII, 20 dicitur : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.* Item in Joann. scribitur, quod cum pavisset multitudinem, abscondit se, quia volebant eum populi rapere ac regem facere. Item, in eodem ipse dicit : *Regnum meum non est de hoc mundo.*

Ad hanc autem quæstionem est responsio, quia principatus Christi incepit statim in ipsa sui nativitate temporali. Cujus argumenta sunt in eodem die, Angelorum ministratio et denuntiatio. Unde in Luc XI, 10, scribitur quod *Angelus ad pastores ait : Annuntio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis Salvator mundi*, XI, 1. Item Magorum adoratio. Unde in Matth. dicitur : *Cum natus esset Jesus in diebus Herodis regis, ecce Magi veniunt ab Oriente Hierosolymam, dicentes : Ubi est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum.* In quibus actibus satis est notus principatus ejus, ac temporis exordium; prophetatus quidem et prænuntiatus per Isaiam in verbis supra præmissis. Et attendendum quod in sua instantia plus apparuit virtutis et potentiæ prætendentis excellentiam sui dominii, quam in adulta ætate, ad insinuandum suam infirmitatem esse voluntariam, non necessariam, quæ assumpta est ab ipso, et non publice usus nisi in casibus propter duplicem causam, quæ ad præsens sufficiant.

Una est ad docendum in principibus humilitatem per quam quis redditur in regimine gratiosus. Quia humilitas meretur gratiam juxta illud (Prov. XXIX, 23) : *Humilem spiritum suscipit gloria.* Et iterum : *In mansuetudine opera tua perfice, et super hominum gloriam diligeris.* Et in Can. B. Jacobi, IV, 6 : *Deus*

superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Sed tanto amplius in principe est necessaria, quanto per eminentiam sui status, dentibus invidiæ superiorem non patientis laceratur. Quod considerans David rex, fastuosæ regis filiæ, videlicet Michol insultanti et dicendi quod coram ancillis suis se discooperuisset ad Dei laudem et reverentiam divinæ arcæ, quæ tunc pro numine habebatur, responsum dedit, ut patet in II Reg. VI, 22 : *Ludam,* inquit, *ante Dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum et quam omnem domum ejus, et præcipit mihi ut essem dux super populum Domini in Israel. Et ludam, et vilior fiam, plusquam factus sum, et ero humilis in oculis meis.* Quam regulam Christus servare voluit in se ipso, secundum voluntatem Dei Patris, per Prophetam Zachariam prænuntiatam, quam Evangelista Matth. XXI, 5, in Christo adimpletam esse pronuntiat : *Ecce,* inquit, *rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam et pullum filium subjugalis.* Quod si principes mundi de humilitate commendantur et paupertate, per quæ gratiosi facti sunt subditis, et ipsorum prosperatum est dominium, quare non magis commendabimus perfectam humilitatem Christi. Scribit enim Valerius Maximus lib. XI, de Codro Atheniensi rege, et Augustinus *De Civ. Dei,* quod cum Peloponenses pugnarent contra Athenienses, ex consultatione Apollinis certioratus est, quod ille exercitus prævaleret, cujus dux morti dicaretur. Unde rex Codrus pro salute suæ gentis, in effigie pauperis se hostibus interficiendum obtulit. Ipsoque mortuo in fugam versi sunt hostes. Propter quod Athenienses ipsum inter deos asserebant fuisse translatum.

Tradit etiam idem Augustinus in præfato libro, et Valerius Maximus de quibusdam consulibus romanis et Lucio Valerio, quod in tanta mortuus est indigentia ut cogerentur amici collectam facere nummorum pro ejus sepultura. Fabricius etiam consul de hoc ipso summe commendatur. Unde scribit idem Valerius Maximus et Vegetius *De re milit.* lib. IV, et dictum est supra, quod cum esset par unicuique pauperi, et legati Epirotarum magnum auri pondus eidem offerrent, eo recusante, « Narrate, inquit, Epirotis me malle hæc habentibus imperare, quam ipsa possidere. » Quid plus insistimus? Omnes magni principes et monarchæ cum humilitate subjugaverunt mundum, sed cum fastu elationis perdiderunt dominium, ut superius est tactum. Propter quod in Eccl. III, 20, scribitur : *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam.* Amplius autem si virtus

humilitatis et benevolentiæ in quocumque principe commendatur, multo magis laudari debet in principe nostro Christo, tanquam in supremo gradu virtutis constituto.

Concluditur ergo quod Christi humilitas et paupertas fuit consona rationi, quamvis legitimus esset Dominus, propter causam jam dictam.

CAPUT XV.

Secunda causa assignatur quare Dominus assumpsit vitam abjectam et occultam, licet esset verus Dominus mundi, et exponuntur verba Isaiæ Prophetæ de Christo.

Est et alia ratio, quare Dominus noster statum humilem assumpsit, quamvis Dominus mundi, ad insinuandam videlicet differentiam inter suum et aliorum principum dominium. Quamvis enim temporaliter esset Dominus orbis, directe tamen ad spiritualem vitam suum ordinavit principatum, juxta illud Joan. x, 10 : *Ego veni, ut vitam habeant et abundantius habeant.* Hinc etiam verificatur suum verbum superius allegatum : « Regnum meum non est de hoc mundo. » Propter hoc igitur humiliter vixit, ut suos fideles exemplo sui traheret ad operandum secundum virtutem, cujus via aptior est humilitas ac mundi contemptus, ut Stoici et Cynici posuerunt, ut de ipsis Augustinus et Valerius Maximus referunt. Ipse etiam Seneca idem ostendit, qui perfectus Stoicus fuit, in libello *De Dei prov.* et *De brevit. vitæ* ad Paulilinum, per quam quis efficitur dignus ad regnum æternum. Ad quod consequendum sui dominii fuit principalis intentio. Unde ipse Dominus in Luca (xx, 28) discipulis suisque sequacibus dixit : *Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo.* Voluit igitur Dominus sequaces suos humiliter vivere exemplo sui, ex causa jam dicta, juxta illud Matth, xi, 69 : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde,* ac suum temporale dominium ad hoc ordinare. Unde vita spiritualis fidelium regnum cælorum vocatur, quia differt in vivendo a regno mundano, et quia ad verum regnum ordinatur æternum, non ad temporale dominium tantum. Ad tollendam igitur suspicionem de cordibus hominum, quod quasi principatum assumpserit ut in mundo dominaretur, et hoc esset finis ejus, ut aliorum dominorum vitam abjectam elegit, et tamen

verus erat Dominus et monarcha, quia factus est principatus super humerum ejus, ut dictum est supra per Prophetam; quod optime fuit in præmissis verbis Isaiæ prænuntiatum, quia primo præponitur humilis et abjectus : *Parvulus,* inquit, *natus est nobis.* Postea subjungitur cum ista parvitate virtus et excellentia sui dominii propter conjunctum : *Et filius,* inquit, *datus est nobis.* Quia enim humanitas in Christo conjuncta erat divinitati filii tanquam instrumentum ejus, omnipotentis erat virtutis; et ideo Propheta ibidem circumloquitur ineffabile ejus dominium multis clausulis singularis potentiæ, quæ omnes distincte habent intelligi, ut Hieronymus exponit ibidem, ut per ordinem clausularum est manifestum.

Primo siquidem quantum ad dominii securitatem et soliditatem, « Cujus, inquit, principatus super humerum ejus. » Ea enim quæ portantur in humeris, firmiora sunt; sic enim onera solidius vehuntur. Secundo, quantum ad dominii novitatem, unde scribitur : *Et vocabitur nomen ejus Admirabilis.* Admiratione enim dignum est, quia humilis est pauper, et tamen Dominus mundi. Tertio, quantum ad sapientiæ claritatem, quod est præcipue principibus necessarium, quia *væ terræ cujus rex puer est,* ut dicitur in Eccl. Quod accidit quando princeps per se nihil potest, sed innixus aliorum agit consilio, sive agitur, ut melius dicatur, unde subjungitur *Consiliarius.* Quarto, quantum ad dominii dignitatem, quia *Deus.* Cum enim in ipso sit unum suppositum et una persona, in qua sunt unitæ divina et humana natura, et principatus Christi in virtute agit divini suppositi, et ideo sequitur, *Fortis.* Recipit enim influentiam Christi principatus ex divina virtute, quæ in ipso personaliter erat, qua potentia usus est Christus circa passionem, cum Judæi vellent eum occidere, et ipsum quærerent; quo dicente : *ego sum,* statim ceciderunt in terram, ut in Joanne scribitur, quæ quidem fines sui successoris excedit, quia constat quod Vicarius Christi non est Deus, et in hoc transcendit sua potestas potentiam sui successoris; ex quo Christus multa potuit circa ordinationem suorum fidelium et regimen, quæ beatus Petrus non potuit, nec sui successores, ut superius est ostensum. Et ex eadem parte, videlicet quod iste parvulus erat, subditur sexta conditio singularis sui principatus, quæ est regendi benignitas. Quia *Pater futuri sæculi,* quod ad plenitudinem gratiæ referre possumus, qua quidem qui pleni sunt, omne jugum legis leviter portant. Qua ratione Apostolus dicit ad Gal. v, 18 :

Si spiritu ducimini, non estis sub lege; unde talibus ad regendum virga ferrea non est necessaria, et hoc singulare est in principatu Christi.

Septimum et ultimum sumitur ex eadem causa, quod est regendi tranquillitas, cum subditur : *Princeps pacis,* etsi non corporis, tamen pectoris. Et hanc quidem suis fidelibus Christus rex noster et princeps, et vivendo offert, et moriendo reliquit. *In mundo,* inquit (Joan. XVI, 33), *pressuram habebitis, in me autem pacem,* et hoc etiam est singulare in suo principatu. In humilitate ergo et paupertate suum fundavit dominium, et in adversitatibus, et laboribus, et ærumnis, quomodo aucta fuit respublica Romanorum, non videlicet fastu, vel pompis superbiæ, ut Salustius refert ex sententia Catonis, et Valerius Maximus hoc idem probat.

CAPUT XVI.

Hic sanctus Doctor declarat quod isto modo aucta fuit respublica per exempla antiquorum Romanorum, et postea subdit de Constantino.

Et hinc est quod rex noster Christus princeps sæculi permisit dominari, et eo vivente, et eo moriente, ad tempus, quousque videlicet suum regnum esset perfectum, et ordinatum in suis fidelibus operationibus virtuosis et eorum sanguine laureatum. Si enim Regulus qui et Marcus appellatur, pro zelo suæ patriæ a Carthaginensibus est occisus; si Marcus Curtius in abruptum terræ hiatum se projecit ad liberationem patriæ; si Brutus et Torquatus filios occiderunt pro justitia et disciplina militari conservandis, ut historiæ tradunt, quorum zelo respublica ex parva facta est magna; item si Seleucus apud Locros dominans, ut Valerius Maximus refert libro VI, filium uno orbavit oculo, alteroque se ipsnm pro adulterio commisso, ut justitia servaretur, contra prædictum delictum per filium perpetratum, sicque admirabili æquitatis temperamento se inter misericordem patrem et justum legislatorem partitus est, quare non magis Christiani reddi debent laudabiles, si se exponunt passionibus et tormentis pro zelo fidei et amore Dei, ac virtutibus variis conantur florere, ut regnum consequantur æternum, ac Christi principatus accrescat in eorum meritis? Hæc autem Augustinus *De Civ. Dei,* quasi per totum subtiliter valde ac diffuse pertractat. Propter quod et dictum librum fecit, quod et factum fuit intermedio tempore a passione

Domini, usque ad tempora beati Sylvestri et Constantini, quo quidem sæculi spatio infinita populi multitudo per mortem Christo Domino suo dedicata est et conjuncta, ac suum ducem et principem est secuta.

Primo quidem primi duces Apostoli et alii Christi discipuli omnes Christi vicarii, et Petri successores, quod fuit tempus 350 annorum, in quorum sanguine et corporibus ac ipsorum vitæ meritis fundata est Ecclesia tanquam lapidibus vivis et pretiosis, ac ineffabili fundamento, contra quod nec venti, nec pluviæ, nec quæcumque procellæ diversarum passionum, vel quarumcumque perturbationum sæviant, ipsum possunt obruere. Oportuno igitur tempore, ut manifestaretur mundo regnum Christi compositum, virtus principis nostri Jesu Christi principem mundi sollicitavit, Constantinum videlicet, percutiens eum lepra, ac ipsum curans supra humanam virtutem. Qua probata in dominio cessit vicario Christi, beato videlicet Sylvestro, cui de jure debebatur ex causis et rationibus superius assignatis; in qua quidem cessione spirituali Christi regno adjunctum est temporale, spirituali manente in suo vigore; quia illud per se quæri debet a Christi fidelibus, istud vero secundario tanquam administrans primo, aliter autem contra intentionem fit Christi. Tunc ad impletum est quod post illam clausulam scribitur in Isa. IX, 7 : *Multiplicabitur ejus imperium et pacis non erit finis*. Apertæ sunt enim Ecclesiæ ab eo tempore et cœpit Christus prædicari publice, quod ante non poterat sine periculo mortis.

Et eodem anno quo Constantinus curatus est a lepra et conversus est ad fidem, baptizati sunt circa partes romanas plusquam centum millia hominum ex virtutibus ostensis per dictum Christi vicarium, sed attendendum quod dicit Propheta : « Et pacis non erit finis. » Constat enim post mortem Constantini filium ejus hæresi Ariana fuisse infectum, et Ecclesiam perturbasse. Unde sub eo passi sunt exilium solemnes Ecclesiæ doctores : Hilarius Pictaviensis, et Athanasius Alexandrinus Episcopi, ac Eusebius Vercellensis, et multi alii Ecclesiarum doctores et clerici. nec non et caput Ecclesiæ sumus Pontifex Liberius in veritate fidei vacillavit ex multa persecutione Constantii, ut historiæ tradunt. Post ipsum fuit Julianus apostata, frater Galli, et consobrinus Constantii. Hic secundam intulit persecutionem fidelibus, sub quo passi sunt Joannes et Paulus germani. Unde ergo verificatur verbum Domini per Prophetam jam dictum. Oportet autem prædicta

ad pacem pectoris reducere, non corporis. Unde ipse Dominus quando pacem offert discipulis, in Joanne XIV, 27, de tali pace loquitur : *Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis.* Manifestum est enim illa verba discipulis imminente passione dicta. Tunc autem constat ipsos persecutionem passos. Unde dictum est eis in eodem temporis momento : *Si me persecuti sunt, et vos persequentur.* Hanc ergo pacem electi Christi fideles perdere non possunt nisi velint. Quod si licuit Stoicis dicere, bona hominis quæ virtutes appellant in homine semper manere, nec auferri posse virtuosis invitis, ut refert. A. Gellius in libro *Noctium Atticarum,* de Dibon Stoico, et Augustinus, *De Civit. Dei,* lib. V, quare non magis dicemus de mentibus fidelium, quod pacis eorum non erit finis, cum inhæreant fini qui sine fine vivit?

CAPUT XVII.

Qualiter imperatores constantinopolitani sequentes a Constantino, fuerunt obedientes et reverentes Ecclesiæ Romanæ, et hoc ostendit per quatuor concila, quibus dicti principes se subjecerunt.

His autem peractis, Juliano in bello Persarum interfecto, reddita est pax Ecclesiæ per Jovinianum fratrem ejus virum catholicum, licet parum regnaverit. Istud autem notabile ab inde usque ad tempora Caroli Magni, de imperatoribus reperitur, omnes quasi obedientes et reverentes fuisse Romanæ Ecclesiæ tanquam ipsa principatum teneret, sine respectu spiritualis dominii, sicut sancta synodus Nicæna definit, sive temporalis : unde Gelasius Papa Anastasio imperatori scripsit, imperatorem ex judicio Papæ dependere, ut historiæ tradunt, et non e contrario. Valentinianus etiam qui immediate Joviniano successit, sic fertur dixisse, ut ecclesiastica historia refert, cum Archiepiscopi Mediolanensis instaret electio : « Talem, inquit, nobis in pontificali instituite sede, cui nos, qui gubernamus imperium, sincere nostra capita submittamus, et ejus monita dum tanquam homines deliquerimus, necessario veluti curantis medicamina suscipiamus. » Et quia ista materia est fructuosa ad ostendendam reverentiam principum circa vicarium Christi, de imperatoribus usque ad tempora Caroli est hic agendum. Ulterius autem a Carolo usque ad Ottonem primum, inter quæ tempora facta est diversitas in tribus.

Primo, quantum ad modum eligendi. Secundo, quantum ad modum succedendi. Tertio, quantum ad modum providendi. Et ut appareat, tradendum est hic aliquid de processu imperatorum a tempore Constantini, qui subjecti fuerint Ecclesiæ, præter jam dictos tyrannos. Sicut enim narrant historiæ, postquam Constantinus cessit imperium vicario Christi, transtulit se cum satrapis et principibus suis in provinciam Thraciæ, ubi Asia major incipit, et terminatur Europa, ibique unam civitatem assumpsit, quæ vocabatur Byzantium. Quam quidem, ut historiæ tradunt, quasi adæquavit urbi et suo nomine appellavit. In hac ergo fuit imperialis sedes usque ad Carolum, in cujus persona Adrianus Papa congregato concilio in urbe, imperium a Græcis transtulit ad Germanos. In quo apparet imperatores Constantinopolis a vicario Christi, summo videlicet Pontifice dependere, ut Gelasius Papa Anastasio scribit imperatori : unde ipsorum imperium ad exequendum regimen fidelium secundum mandatum summi Pontificis ordinatur, ut merito dici possint ipsorum executores esse cooperatores Dei ad gubernandum populum christianum.

Quod quidem ostenditur primo de quatuor imperatoribus, qui in isto medio tempore regnaverunt, nec non et præsentes fuerunt quatuor conciliis solemnioribus et universalioribus, et approbantes ipsorum statuta, et eisdem se similiter subjicientes. Primum fuit Nicenum trecentorum decem et octo Episcoporum tempore Constantini, ubi condemnatus est Arius presbyter Alexandrinus, ut historiæ tradunt, qui Filium Dei asserebat minorem Patre : ubi de dicto principe fertur, quod eidem concilio omnes sumptus fecit, quasi in hoc recognoscens suum dominum vicarium Christi, cujus vices totum gerebat Concilium, quia beatus Sylvester absens fuerat ab eodem ex speciali causa. Secundum autem concilium fuit Constantinopoli, sub Cyriaco Papa celebratum (quidam tamen dicunt sub Damaso) præsente Theodosio seniore, ut historiæ tradunt, centum quinquaginta Episcoporum. In quo multæ fuerunt hæreses condemnatæ, sed præcipue Macedonii Episcopi Constantinopolis, qui Spiritum sanctum negabant esse Deum, Patri consubstantialem et Filio.

Hic autem Theodosius tanta reverentia fugit ad Ecclesiam, quod ut scribit Gelasius Anastasio Imperatori, beato Ambrosio prohibente eidem ingressum Ecclesiæ non fuit ausus intrare, quin potius excommunicavit eum, quia consensit in necem multitudinis Thessalonicæ, eo quod suum judicem occidissent, ut narrat his-

toria tripartita. Quod totum princeps catholicus patienter tulit, et tandem durissime reprehensus ab ipso, publicam prius egit pœnitentiam, quam publicum haberet ecclesiæ ingressum.

Tertium autem Concilium celebratum fuit sub Theodosio juniore Arcadii filio, apud Ephesum, ducentorum Episcoporum, tempore Cœlestini primi, licet præsens non fuerit, sed ejus vices gessit Cyrillus Alexandrinus Episcopus confidentia Theodosii, qui tantæ fuit honestatis, et maturi consilii et reverentiæ ad divinum cultum, quod etiam in tenella ætate permissus est imperare, ut historiæ tradunt. Synodus autem prædicta contra Nestorium Constantinopolis episcopum congregata fuit, qui duas personas ponebat in Christo, et duo supposita, per quæ tollebatur vera unio utriusque naturæ.

Quartum autem concilium fuit celebratum in Chalcedonia sexcentorum triginta Episcoporum sub Leone primo, præsente principe Martino, de quo pro reverentia Romanæ Ecclesiæ, sic dixisse fertur in actione septima præfatæ Synodi : « Nos, inquit, ad fidem confirmandam, non ad potentiam ostendendam, exemplo religiosissimi viri Constantini, huic concilio interesse volumus, ut inventa veritate, non ultra multitudo pravis doctrinis attracta discordet. » Per quod habeo quod tota intensio principum antiquitus erat ad favendum fidei et Ecclesiæ Romanæ reverentiæ et honori. In hoc autem concilio damnatus est Eutyches cum Dioscoro Episcopo Alexandrino, qui sicut Nestorius ponebat naturas et personas distinctas, sic isti asserebant confusas et admixtas.

CAPUT XVIII.

De duobus conciliis sequentibus post alia quatuor celebratis tempore Justiniani et Constantini junioris; et quæ fuit ratio quare imperium translatum fuit a Græcis ad Germanos.

Multa etiam et alia fuerunt Concilia, licet ista fuerint principaliora a tempore Constantini usque ad Carolum, in quibus principes se subjectos Ecclesiæ ac fideles ostendunt; sed præcipue Justinianus post cursum quartæ synodi centum viginti Episcoporum præsidente Julio Papa. Hoc enim manifestum est ex suis legibus, quas in favorem condidit ecclesiastici status. Item, ex epistola quam celebrato Concilio in Constantinopoli per totum orbem ter-

rarum direxit, in quo institutis Ecclesiæ se subjecit, mandans populus eidem in omnibus obedire, replicans etiam super quatuor conciliorum memoratorum statuta, et eadem confirmans suas sanctiones, sive leges subjiciens ecclesiasticis institutis ; sed præcipue in usuris et matrimonio, in quibus tota vita civilis versatur : quæ quidem synodus celebrata fuit contra Theodorum et ejus sectatores Constantinopoli, qui aliud dicebant esse Verbum Dei, et aliud Christum, negantes etiam beatam Mariam. Sexta autem synodus celebrata fuit in urbe regia præfata, Constantino juniore procurante, centum quinquaginta Episcoporum, rogatu Agathonis, contra Macharium Antiochenum Episcopum, et ejus socios, qui unam operationem et unam voluntatem in Christo asserunt, juxta perfidiam Eutychetis. In qua quidem synodo dictus Constantinus, qui fuit post Justinianum principem ad centum quinquaginta annos, fidei multum favit, destruens Monothelitas hæreticos, quorum pater et avus fuerunt fautores, restauravit Ecclesias per ipsos destructas.

Hæc pro tanto sint dicta ad ostendendum quod Constantinopolis imperatores fuerunt Romanæ Ecclesiæ protectores ac propugnatores usque ad tempora Caroli Magni. Tunc igitur gravata Ecclesia a Longobardis, et Constantinopolis imperio auxilium non ferente, quia forte non poterat ejus potentia diminuta, advocavit Romanus Pontifex ad sui defensionem contra prædictos Barbaros regem Francorum. Primo quidem Pipinum Stephanus Papa, et successor Zacharias contra Aistulphum regem Longobardorum ; deinde Adrianus et Leo Carolum Magnum contra Desiderium Aistulphi filium, quo extirpato et devicto cum sua gente, propter tantum beneficium Adrianus Concilio celebrato Romæ centum quinquaginta quinque Episcoporum et venerabilium abbatum, imperium in personam magnifici principis Caroli a Græcis transtulit in Germanos, in quo facto satis ostenditur, qualiter potestas imperii ex judicio Papæ dependet. Quamdiu enim Constantinopolis principes Romanam Ecclesiam defenderunt, ut fecit Justinianus per Belisarium contra Gothos, et Mauritius contra Longobardos, Ecclesia dictos principes fovit. Postquam vero defecerunt, ut tempore Michaelis contemporanei Caroli, de alio principe ad sui protectionem providit.

CAPUT XIX.

Qualiter diversificatus est modus imperii a Carolo Magno usque ad Ottonem tertium, et unde plenitudo potestatis summo Pontifici convenit.

Et tunc diversificatus est modus imperii, quia usque ad tempora Caroli in Constantinopoli in eligendo servabatur modus antiquus. Aliquando enim assumebantur de eodem genere, aliquando aliunde, et aliquando per principem fiebat electio, aliquando per exercitum; sed instituto Carolo cessavit electio, et per successionem assumebantur de eodem genere, ut semper primogenitus esset imperator, et hoc duravit usque ad septimam generationem, qua etiam deficiente, tempore Ludovici a Carolo separati, cum Ecclesia vexaretur ab iniquis Romanis, advocatus est Otto primus dux Saxonum in Ecclesiæ subsidium, liberataque Ecclesia a vexatione Longobardorum et impiorum Romanorum, ac Berengarii tyranni, in imperatorem coronatur a Leone VII genere Alamano, qui et imperium tenuit usque ad tertiam generationem, quorum quilibet vocatus est Otto. Et ex tunc, ut historiæ tradunt, per Gregorium V genere similiter Teutonicum provisa est electio, ut videlicet per septem principes Alamaniæ fiat, quæ usque ad ista tempora perseverat, quod est spatium ducentorum septuaginta annorum, vel circa; et tantum durabit, quantum Romana Ecclesia, quæ supremum gradum in principatu tenet, Christi fidelibus expediens judicaverit, in quo casu, ut ex verbis Domini supra inductis est manifestum, videlicet pro bono statu universalis Ecclesiæ, videtur vicarius Christi habere plenitudinem potestatis, cui competit dicta provisio ex triplici jure.

Primo quidem divino, quia sic videtur voluisse Christus ex verbis superius introductis, et infra etiam ostendetur. Secundo vero ex jure naturali, quia supposito ipsum primum locum tenere in principatu, oportet eum dici caput, a quo est omnis motus et sensus in corpore mystico, per quod habemus quod omnis influentia regiminis ab ipso dependet. Amplius autem in communitate oportet attendere ad conversationem ipsius, quia hoc natura requirit humana, quæ sine societate vivere non potest. Conservari autem nequit, nisi per dirigentem primum in quolibet gradu hominum; et hoc est in actibus hominum primus hierarcha, qui est Christus : unde est primum dirigens, et consulens, et movens,

cujus vices summus Pontifex gerit. Rursus autem dictum est supra in primo libro, quod princeps est in regno sicut Deus in mundo, et anima in corpore.

Constat autem quod omnis operatio naturæ ex Deo dependet sicut gubernante, movente et conservante, quia *in ipso movemur et sumus,* ut dicitur in Act. Apostolorum XVII, 28, et Propheta Isai. XXVI, 12 : *Omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine.* Similiter et de anima dici potest, quia omnis actio naturæ in corpore in triplici genere causæ dependet ex anima. Hoc autem videmus in Deo, quod gubernando et dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro conservatione totius, sic et natura facit pro conservatione humani corporis ex virtute animæ. Simile contingit in principe totius regni, quia pro conservatione regiminis super subditos ampliatur ejus potestas imponendo talias, destruendo civitates et castra pro conservatione totius regni. Multo igitur magis hoc conveniet summo et supremo principi, id est Papæ, ad bonum totius christianitatis. Propter quod et prima synodus Nicæna præsente Constantino eidem primatum attribuit in primis canonibus quos instituit. Jura etiam sequentia dictum concilium in his singulariter dictum principatum attollunt, dicentia quod sic debet reputari ejus sententia, tanquam ab ore Dei prolata. Et hoc idem Carolus Magnus confitetur ibidem. Item non licet appellare ab ejus sententia. Item ipse est qui superiorem non habet. Item, ipse est qui vices Dei gerit in terris.

Et hæc est tertia via, sive ratio per quam ostenditur et concluditur, summum Pontificem in dicto casu plenitudinem potestatis habere. In duobus igitur casibus ampliatur ejus potestas, ut patet supra, vel ratione delicti, vel ad bonum totius fidei, quod eleganter nobis ostendit Propheta Jeremias I, 10, cui in persona vicarii Christi dicitur : *Ecce,* inquit, *constitui te super gentes et regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, ac dissipes,* quod ad rationem delicti referimus, ubi in quatuor illis vocabulis diversa genera pœnarum accipimus, quæ infligi possunt unicuique fideli sive subdito, cum dicit, *et super gentes;* sive domino, cum dicit, *et super regna.* Secundum autem est, unde accipimus ampliatam summi Pontificis potestatem, cum postea dicitur : *Et ædifices, et plantes,* quod ad providentiam vicarii Christi pertinet pro bono universalis Ecclesiæ.

CAPUT XX.

Comparatio regalis dominii inter imperiale et politicum qualiter convenit cum utrisque.

His habitis, videnda est comparatio imperialis dominii ad regale et politicum, quia ut ex dictis apparet, convenit cum utroque et cum politico quidem quantum ad tria. Primo enim considerata electione. Sicut enim consules romani et dictatores, qui politice regebant populum, assumebantur per viam electionis, sive a senatoribus; ita et de imperatoribus contingebat, quod assumebantur, sive a romano exercitu, ut Vespasianus in Palæstina, ut historiæ tradunt, et similiter Phocas ex militari seditione in Oriente assumptus est contra Mauritium imperatorem, quem postea interfecit. Aliquando autem eligebantur imperatores a senatoribus, ut Trajanus et Diocletianus, quamvis unus de Hispania esset, alter vero de Dalmatia. Et similiter Ælius Pertinax a senatoribus est assumptus. Item, non semper de genere nobili, sed de obscuro, ut in prænominatis liquet Cæsaribus, Vespasiano et Diocletiano, sicut historiæ tradunt. Sic de consulibus et dictatoribus romanis contigit, sicut supra patuit de Lucio Valerio et Fabricio. Et Augustinus refert in V *De Civ. Dei,* de Quinto Cincinnato, qualiter cum solum quatuor haberet jugera ad colendum, factus est dictator major. Item alia est comparatio sive similitudo, quod ipsorum dominium non transibat in posteros, unde statim ipso mortuo dominium expirabat.

Quantum autem ad ista duo exemplum habemus etiam modernis temporibus quod electi sunt imperatores, videlicet Rodolphus simplex comes de Ausburg, quo mortuo assumptus est in Imperatorem comes Adolphus de Anaxone, quo occiso ab Alberto Rodolphi filio, eodem modo assumptus est. Hoc ergo generale est, nisi forte vel ipsorum probitate contingeret ipsos assumi, vel ex gratia patris ipsorum, ut de Arcadio et Honorio filiis antiquioris Theodosio juniore Honorii filio. Nam quia bene rexerunt rempublicam et imperialem aulam, meruerunt in suo genere aliquo tempore perseverare dominium.

Similiter accidit de romanis consulibus, quod licet singulis annis eligerent consules, saltem quantum ad magistratum, ut patet in I Machab. sæpius tamen contingebat, quod propter probitatem personæ vel generis transibat in posteros, ut de Fabio

Maximo contigit, de quo scribit Maximus Valerius, quod cum a se quinquies, et a patre, avo et proavo, majoribusque suis sæpe consulatum gestum conspiceret, animadversione quam constanter potuit cum populo id egit, ut aliquando vacationem Fabiæ genti darent, ne maximum imperium in una tantum continuaretur familia. Accidit quoque quandoque per quamdam violentiam usurpari imperium, non ex merito virtutum, sicut fertur de Caio Caligula sceleratissimo, qui fuit nepos Tiberii, sub quo Christus passus est. Et similis de Nerone verificatur sententia. Hoc idem accidit de consulibus urbis, quod ex eorum impietate, ut historiæ narrant, usurpaverunt dominium, sicut Sylla et Marius commotores urbis et orbis. Ex quibus omnibus patet convenientia imperialis dominii cum politico.

Sed et cum regali ex triplici parte convenientia ostenditur.

Primo quidem ex modo regendi, quia jurisdictionem habet ut reges, et eisdem quodam jure naturæ sunt, ut regibus tributa et vectigalia instituta, quæ et transgredi non possunt sine peccato, nisi sicut in jure regali superius definito, quod consules nequeunt, nec etiam quicumque alii civitatum rectores in Italia, qui politico regunt regimine, ut jam dicetur. Tributa enim et vectigalia ad ærarium publicum deducuntur, et de hoc Salustius refert, qualiter reprehendit Cato in sua concione romanos consules sui temporis. Cum enim commendasset eos, quod « eis fuit domi industria, foris justum imperium, animus in consulendo liber, neque libidini, neque delicto obnoxius, » subjungit : « Pro his nos habemus luxuriam atque avaritiam, publice egestatem, privatim opulentiam. »

Secunda convenientia imperatorum cum regibus est corona, quia coronantur ut reges. Duplicem enim habent coronam et recipiunt electi in Imperatorem. Unam quidem prope Mediolanum, in villa quæ dicitur Modoetia, ubi sepulti sunt reges Longobardorum ; quæ quidem corona ferrea dicitur esse signum, quod primus imperator germanus Carolus Magnus colla regum Longobardorum suæque gentis perdomuit. Secundum coronam quæ aurea est a summo percipit Pontifice, et cum pede sibi porrigitur, in signum suæ subjectionis et fidelitatis ad Romanam Ecclesiam. Hujus autem fastigii dignitatem, nec consules nec dictatores habebant in urbe; quia ut scribitur in I Machab., inter præsides romanos nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, quorum utrumque faciunt imperatores et reges.

Tertia vero convenientia quam imperatores habent cum regibus

et differunt a consulibus sive rectoribus politicis est institutio legum et arbitraria potestas, quam habent super subditos in dictis casibus. Propter quod et eorum dominium majestas appellatur, imperialis, videlicet et regalis, quod consulibus et rectoribus politicis non convenit, quia agere ipsis non licet, nisi secundum formam legum eis traditam, vel ex arbitrio populi, ultra quam judicare non possunt.

Patet igitur de qualitatibus imperialis regiminis, secundum diversitatem temporum et comparationem ipsius ad regimen politicum et regale.

CAPUT XXI.

De dominio principum, qui subsunt imperatoribus et regibus, et de diversis nominibus eorum quid importent.

Determinatis his quæ ad regimen regale et imperiale pertinent, nunc de dominiis eisdem annexis est dicendum, ut sunt principes, comites, duces, marchiones, barones, castellani, et quibusdam aliis nominibus ad dignitatem pertinentibus secundum diversas consuetudines regionum. Sunt etiam alia nomina dignitatum sub regibus, de quibus Scriptura sacra mentionem facit, ut satrapa : unde in Dan. III, 94, scribitur : *Congregati sunt satrapæ regis Babyloniæ, magistratus et judices.* Et ibidem etiam fit mentio de optimatibus regis. In I etiam Machab. quatuor ponuntur nomina dignitatum. Ubi dicitur quod *contra Nichanorem Judas constituit populo duces, tribunos, et centuriones, et pentacontarchos, et decuriones.*

Gesta etiam Romanorum quibusdam singularibus nominibus suos rectores appellant, post exactos reges, videlicet consules, dictatores, magistratus, tribunos, senatores, patricios et præfectos. Item, Scipiones, censores et censorinos. De quibus omnibus sub duplici titulo est agendum. Primo quidem de nominibus propriis imperatorum et regnum et annexis statui, unde traxerunt originem, et quale fuit ipsorum regimen. Postea vero de propriis pertinentibus ad politicum principatum. Propria autem nomina dignitatum deservientium Imperatoribus et regibus, sunt quidem principes, domini videlicet provinciarum, quasi primum locum tenentes sub regali vel imperiali dominio. Unde et dominantur baronibus et comitibus interdum, ut in Theutonia et regno Siciliæ

patet. Quamvis etiam Scriptura istud nomen sæpius extendat ad omne genus dominii, et præcipue nobilis, ad cujus similitudinem quidam Angelorum ordo vocatur principatus, quia dominantur toti provinciæ. Unde et in Dan. scribitur x. 13 : *Princeps Persarum restitit viginti uno diebus.* Item, etiam Joseph qui secundus erat a rege in Ægypto, se principem vocat, ut in Genesi scribitur. Secundum nomen est comitum, quod quidem nomen fuit assumptum primo a populo Romano post exactos reges. Eligebant enim singulis annis, ut tradit Isidorus, XI *Etymolog.*, duos consules, quorum unus rem militarem, alter vero rem administrabat civilem, et isti duo consules primo vocati sunt comites, a commeando simul per veram concordiam.

Unde aucta fuit respublica, ut Salustius tradit *De bello Jugurthino.* Processu vero temporum istud nomen abolitum est a Romano regimine, et translatum est ad statum aliquem dignitatis, sub regibus et imperatoribus deputatum. Unde dicuntur comites, a *comitando,* quia ipsorum officium est præcipue reges et imperatores sequi in rebus bellicis, vel quacumque re militari, et in aliis quibuscumque gerendis pro totius regni utilitate. Duces autem a ducatu populi dicti sunt, sed præcipue in castris. Est enim ipsorum officium exercitum dirigere, et ipsum in pugna præire. Unde cum filii Israel impugnarentur a Chananæis, quæsiverunt a se invicem, ut scribitur in lib. Jud. : *Quis ascendet ante nos contra Chananæum, et quis erit dux belli?* Et hoc nomen tali rectori proprie convenit, propter difficultatem regendi, quando quis est in pugna. Unde ab excellentia regiminis, congruissime dux vocatur. Qua ratione Josue, sive Jesus Nave, quia pugnavit bella Domini, sic vocatus est, sicut testificatur de ipso ille egregius princeps Mathathias in I Machab. : *Jesus dum implet verbum, factus est dux in Israel.* Sic etiam dixerunt zelatores legis Judaicæ Jonathæ mortuo Juda Machabæo :*Eligimus te in principem et ducem ad bellandum bellum nostrum.* Aliud autem nomen dignitatis deserviens imperatoribus in regibus est marchio, qui comitatui æquipollet, sed hoc nomen sortitur a severitate justitiæ. Dicitur enim marchio a marcha, quod est singulare divitum pondus, per quod significaretur recta et rigida justitia. Hoc autem satis congrue apparet in dictis principibus, quia ut communiter reperitur in regionibus nobis notis omnes tales principes qui isto nomine nuncupantur, sunt in provinciis asperis (propter quod et confinia regionum quæ sunt loca montuosa et rigida, apud aliquos appel-

lantur marchiæ) vel in provinciis lascivis, quorum utrumque genus rigore justitiæ conservatur.

Est et aliud nomen quod baro dicitur, a labore dictum, sive quia a laboribus fortes, ut Isidorus tradit in commemorato libro. Βαρα enim Græce, Latine *gravis* sive *fortis* vocatur. Hoc autem proprium est principum, ut in continuis sint gymnasiis, sicut in partibus Galliæ et Germaniæ est solitum, sive in veniationibus vel aucupiis, sive in torneamentis, ut mos fuit ipsorum antiquitus, ut Ammonius historiarum scriptor egregius scribit. Cujus ratio ponitur a Vegetio *De re milit.*, quia oportet ipsos esse primos ad bellandum pro subditis et assuetudine efficiuntur audaces. Unde ipse subdit ibidem, quod nullus attentare dubitat, quod se bene didicisse confidit. Et quia ad omnes principes laboris exercitium pertinet, ideo istud nomen omnibus est commune, sive ad principes, sive ad comites, et sic de aliis sub regali dominio existentibus.

CAPUT XXII.

De quibusdam nominibus dignitatum singularibus in quibusdam regionibus; et quale sit omnium istorum regimen.

Sunt autem et alia nomina consequentia regale vel imperiale dominium in quibusdam regionibus sive provinciis quæ aliquid important, ut nomen satrapæ et optimatis apud Persas et Philistæos. Quorum primum significat promptitudinem serviendi. Unde satrapæ dicuntur quasi satis parati, quod est officium principis propter fidelitatem quam jurat suo superiori, vel satis rapientes, quod videtur importare ipsum nom, cum sit fastuosum, ut ex ipsa sacra Scriptura est manifestum. Optimatum autem nomen significare videtur supremum gradum sub principe, ab optimo dictum. Magistratus a præeminentia consilii et doctrinæ dicti sunt in regimine. Quomodo et majores curiæ regis Franciæ sit vocantur, quasi majores statu. Στερον Græce, Latine *statio* dicitur. Judices vero quasi jus dantes populo, qui proprie assessores dicuntur, qui etiam prætores quasi præ aliis locum tenentes in curia, sed præses nomen est sacræ Scripturæ sic dictus, ut tradit Isidorus, quia alicujus loci tutelam præsidialiter tenet. Sunt et alia duo nomina ad dignitatem pertinentia in curia regis, de quibus fit mentio inter officiales curiæ Salomonis, in III Reg., ut a commentariis et scriba, qui in officiis distinguebantur, quia unus

præerat legionibus scribendis per principem institutis, quod idem videtur quod magistratus; alius autem præpositus erat responsivis regum, quem et nos cancellarium appellamus.

Præter hæc autem sunt et alia duo nomina usitata quidem in partibus Galliæ, forte ex proprio idiomate alicujus gentis, in quibus nos ab ipsis talem possumus etymologiam sortiri, ut est mariscallus et senescallus, qui proprie rectores expositi sunt ad universalia negotio regionis, quod utrumque nomen importat, ut mariscallus, id est dominus laborum. *Maris* enim syriace *domina*, vel *dominus* latine, callus autem laborem importat; senes callus autem a *senes*, propter maturitatem regiminis et *callus calli*. In tali enim officio non debent exponi, nisi homines magnæ experientiæ et laboris assidui. Apud Hispanos autem omnes sub rege principes divites homines appellantur, et præcipue in castella; cujus est ratio, quia rex providet in pecuniis singulis baronibus, secundum merita sua, vel secundum compiacentiam hos deprimit, hos exaltat. Ut in pluribus enim munitiones et jurisdictiones non habent, nisi ex voluntate regis, et inde vocantur divites homines, quia cui in majori summa providetur per regem, ille major est princeps, quia pluribus potest militibus providere, quem modum adhuc observant Romanæ militiæ, eo quod sub stipendiis vivunt. Sunt ibi et alii qui vocantur infantes, et alii infantiones, quorum primi sunt sunt de genere regio, qui filii vel nepotes sic dicti ab innocentia populi, quia nullum debent lædere, sed conservare, ac in justitia fovere, et regi sicut infantes in omnibus obedire, quod hodie male observatur ibidem. Secundi vero sic sunt dicti, quia primos debent sequi sicut majores. Sunt enim nobiles, qui plus virtutis nabent, quam miles simplex, et aliquorum castrorum et villarum domini, qui et alicubi castellani dicuntur.

Dicti autem sunt infantiones, quia minus possunt inter alios principes lædere propter impotentiam suam, sicut pueri ab infantia recendentes. Si enim lædant subditos suos, rebellant, majoribus principibus adhærentes, et sic perdunt dominium. Item, nec potentiam habent majorum principum, sicut nec puer respectu viri.

Hæc igitur de principibus subjectis et subalternatis regibus dicta sufficiant, et quid significent vel quid importent. De cæteris vero dignitatibus supra præmissis, quia ut in pluribus pertinent ad politiam, licet aliqua sint communia, infra in sequenti opere declarabitur. Nunc enim videndum est, quale est dictorum prin-

cipum regimen, circa quod est respondendum, secundum sententiam sacræ Scripturæ. Dicitur enim in Eccli. x, 2 : *Secundum judicem populi, sic et ejus ministri sunt, et qualis est rector civitatis, tales habitantes in ea.* Tales enim principes modum habent communiter regendi, regaliter, vel imperialiter, nisi forte in aliquibus locis propter consuetudinem usurpatam, vel ex tyrannide, vel propter malitiam gentis, quia aliter domari non possunt, ut dictum est supra, nisi tyrannico regimine, ut accidit in insula Sardiniæ et Corsicæ; item in quibusdam insulis Græciæ; item in Cypro, in quibus domipantur nobiles principatu despotico vel tyrannico : unde et de insula Siciliæ tradunt historiæ, quod semper fuit nutrix tyrannorum; in partibus etiam Italiæ comites et alii principes, nisi forte per violentiam tyrannizent, oportet subditos suos regere more politico et civili.

Inveniuntur etiam apud eos quædam nomina dignitatum ex jure imperii dependentium, et supra simplicem militiam transcendentium, ut sunt valvasalli et cathani, qui et proceres appellantur, jurisdictionem super subditos habentes, quamvis hodie per civitatum potentiam sit diminuta, vel subtracta totaliter. Valvasalli autem vocantur a valvis, quia deputati erant a custodiendum portas palatii regalis sive imperialis, quos nos ostiarios appellamus. Cathani ab universalitate operum in curia principum et strenuitate super alios simplices milites sunt dicti, qui et proceres quasi ante alios procedentes dicuntur, καθα enim universale græco nomine significamus. Multa etiam sunt alia nomina, secundum diversas regiones et linguas, ad beneplacitum principum instituta. Sed hoc ad præsens sufficiat, reliqua reservando ad regimen politiæ, de quo specialis debet esse tractatus propter diffusionem materiæ, ubi de nominibus dignitatum agetur, prout patietur natura regiminis, secundum diversos provinciarum mores, ut philosophi et historici tradunt scriptores.

LIBER QUARTUS

CAPUT I.

De differentia inter principatum regni et principatum politicum, quem dividit in duos.

Constitues eos principes super omnem terram, memores erunt nominis tui, Domine, *Psal.* XLIV, 17.

Licet dominium omne sive principatus a Deo sit institutus, ut supra est declaratum in tertio libro, diversus tamen in ipso traditur modus a Philosopho, et per sacram Scripturam. Quia ergo supra in præfato jam libro actum est de monarchia unius, puta de dominio summi Pontificis, regali et imperiali, ac ipsorum naturam concomitantibus, nunc hic congrue agitur de dominio plurium, quod communi nomine politicum appellamus, descriptum nobis in præsumptis verbis dupliciter, et quantum quidem ad modum assumendi, et quantum ad modum vivendi. Modus autem assumendi in hoc gradu electivus est in quocumque hominis genere, non per naturæ originem, ut de regibus accidit, quod verbum institutionis importat. *Constitues,* inquit, *eos principes,* sed addit, *super omnem terram,* in hoc ostendens generalem regulam in principatu politico, ut generalis sit per viam electionis, ut statuatur princeps, sed quod sit virtuosus; unde subdit : *Memores erunt nominis tui, Domine,* in consideratione scilicet divina suorumque præceptorum, quæ sunt regentibus quædam recta ratio agendorum. Propter quod in Proverb. VI, 23 dicitur, quod *mandatum Domini lucerna est, et lex lux.* Maximus etiam Valerius de Cæsare dicit, quod cœlesti providentia virtutes per ipsum fovebantur, et vitia vindicabantur. De hoc autem principatu in præsenti libro est pertractandum, quem Philosophus sic distinguit in III *Polit.* et supra ostensum est in principio libri; quia si tale regimen gubernatur per paucos et virtuosos, vocatur aristocratia, ut per duos consules, vel etiam dictatorem in urbe Romana in principio expulsis regibus.

Si autem per multos, veluti per consules, dictatorem et tribunos, sicut in processu temporis in eadem contigit urbe, postea vero senatores, ut historiæ narrant, tale regimen politiam appel-

lant a πολις, quod est pluralitas sive civitas, quia hoc regimen proprie ad civitates pertinet, ut in partibus Italiæ maxime videmus, et olim viguit apud Athenas, post mortem Codri, ut Augustinus refert *De Civit. Dei.* Tunc enim a regali dominio destiteterunt magistratus reipublicæ assumentes, sicut in urbe; sed quocumque modo dividitur contra regnum sive monarchiam, et ipsorum oppositum contra oppositum, quia si propositum in proposito et oppositum in opposito. Et quoniam utrumque pluralitatem includit, ista duo ad politicum se extendunt, prout dividitur contra regale seu despoticum, ut Philosophus tangit in I et III *Polit.* De hoc ergo hic est agendum.

Et primo quidem in quo differt a regali, sive imperiali, sive monarchico, quod ex supra dictis in primo et tertio libro aliqualiter videri potest; sed nunc etiam differentia est addenda, quia legibus astringuntur rectores politici, nec ultra possunt procedere in prosecutione justitiæ, quod de regibus et aliis monarchis principibus non convenit, quia in ipsorum pectore sunt leges reconditæ, prout casus occurrunt. Et pro lege habetur, quod principi placet, sicut jura gentium tradunt; sed de rectoribus politicis non sic reperitur, quia non audebant aliquam facere novitatem, præter legem conscriptam. Unde in I Machab. scribitur, quod Romani curiam fecerunt, et quod quotidie consulebant trecentos viginti, consilium agentes semper de multitudine, ut quæ digna sunt gerant.

Per quod habetur, quod in regimine Romano a regum expulsione dominium fuerit politicum, usque ad usurpationem imperii, quod fuit, quando Julius Cæsar prostratis hostibus, videlicet Pompeio occiso et filiis, subjugatoque orbe, singulare sibi assumpsit dominium et monarchiam, convertitque politiam in despoticum principatum sive tyrannicum. Nam, sicut historiæ tradunt, post prædicta ad contemptum senatorum videbatur intendere. Ex quo provocati majores urbis, ipsum in Capitolio viginti quatuor pugionibus perforaverunt, auctoribus Bruto et Cassio, plurimoque senatu. Advertendum etiam hic, quod quamvis unus dominaretur singulis annis, ut in dicto libro Machab. scribitur, sicut in civitatibus Italiæ etiam modo contingit, regimen tamen dependebat ex pluribus, et ideo non regale, sed politicum appellabatur, sicut et de judicibus Israelitici populi accidit, cum tamen non regaliter, sed politice populum regerent, sicut dictum est supra. Considerandum etiam quod in omnibus regionibus, sive in

Germania, sive in Scythia, sive in Gallia, civitates politice vivunt, sed circumscripta potentia regis sive imperatoris, cui sub certis legibus sunt astricti.

Est etiam alia differentia, quia rectores sæpius exponuntur examini, si bene judicaverunt aut rexerunt secundum leges eisdem traditas, et ex contrario subjiciuntur pœnis : unde ipso Samuel, sicut in I Reg. XII, 2, scribitur, quia populum Israeliticum judicaverat prædicto modo, tali se sententiæ exponit, assumpto in regem Saule : *Ecce*, inquit, *præsto sum, loquimini de me coram Domino et christo ejus*, scilicet Saule, *utrum bovem cujusquam tulerim, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu alicujus munus accepi*. Sic etiam de consulibus Romanis tradunt historiæ. Propter quam causam accusatus Scipio Africanus ab impiis æmulis quod pecunia corruptus fuisset, urbem reliquit. Ex talibus falsis æmulationibus in processu temporis exorta sunt bella civilia ; quod in regibus vel imperatoribus locum non habet, nisi quod regiones interdum eis rebellant, si jura regni transcendant, sicut in partibus Hispaniæ et Ungariæ frequentius accidit, et inde etiam in Oriente sæpius machinantur mortem dominis, ut apud Ægyptum de soldano contingit, et in Perside et Assyria de principibus Tartarorum. Ex qua causa quia principes sæpe efficiuntur tyranni quædam regiones indignum judicant, ut etiam Philosophus narrat in sua *Polit.*, quod reges in ipsorum provinciis perpetuentur in filiis, hoc est quod filii regum succedant in regno ; sed ipso mortuo eligit populus quem magis ornatum moribus comprehendunt, sicut fiebat de imperatoribus, ut supra patuit in III lib. et in Ægypto adhuc observatur modernis temporibus. Quæruntur enim pueri elegantes in diversis regionibus et præcipue in partibus Aquilonis, quia sicut staturæ proceræ et ad militarem disciplinam idonei. Hi de ærario publico nutriuntur, exercitantur in gymnasiis et disciplinis scholasticis, in civilibus actibus et rebus bellicis assistunt Soldano in ministerio sicut traditur, et post mortem ejus, qui probati inveniuntur, ad principatum assumuntur. Interdum tamen impeditur ex violentia sive ex tyrannide aut fastu ambitionis. Sunt et aliæ differentiæ circa regimen, quantum ad tempus regiminis et alias circumstantias, de quibus Philosophus mentionem facit in IV *Polit.*; sed ista sufficiant et quæ dicta sunt supra, in II et III libro.

CAPUT II.

Hic ostendit necessitatem constituendi civitatem, propter communitatem necessariam humanæ vitæ, circa quam præcipuæ consistit principatus politicus.

Et quia regimen politicum maxime consistit in civitatibus, ut ex supradictis apparet, provinciæ enim magis ad regale pertinere videntur, ut in pluribus reperitur, excepta Roma, quæ per consules et tribunos ac senatores gubernabat orbem, ut in dicto libro Machab. est manifestum, et quibusdam aliis Italiæ civitatibus, quæ licet dominentur provinciis, reguntur tamen politice, ideo de ipsius constitutione nunc est agendum. Et primo quidem ostendenda est ejus constituendæ necessitas, et quæ ejus communitas. Secundo vero quot sunt partes ejus, sive ex quibus hominum generibus componitur.

Necessitudo autem apparet primo quidem considerata humana indigentia, per quam cogitur homo in societate vivere, quia ut in Job. XIV, 1 scribitur : *Homo natus de muliere brevi vivens tempore, repletus multis miseriis,* id est necessitatibus vitæ, in quibus miseria manifestatur : unde secundum naturam est animal sociale sive politicum, ut Philosophus probat in I *Polit.* ; et inde concluditur communitatem civitatis esse necessariam pro necessitatibus humanæ vitæ.

Amplius autem natura providit cæteris animalibus ornamenta et munimenta in sui exordio. Unde ex virtute naturæ æstimativa vitat contraria et convenientia diligit, nullo dirigente prævio, ut opus naturæ sit in eis opus intelligentiæ, sicut Philosophus tradit in II *Phys*. Sed in homine non sic, immo instructore indiget ad eligendum proportionata naturæ, propter quod nutricem habet ad ista docenda.

Rursus ad idem. Vestes et tegumenta, quibus ornantur animalia et plantæ statim sicut nascuntur, et homo caret, significativa sunt indigentiæ, pro quibus oportet recurrere ad hominum multitudinem, unde civitas constituitur. Propter quod Dominus ostendit in hoc lilia agri, et volucres cœli, et sic de similibus melioris esse conditionis, quam homo, referendo indigentiam ad illum magnificum regem Salomonem, qui tam excellenter abundavit : *Respicite*, inquit (Matth. VI, 26), *volucres cœli, quia non serunt neque metunt, neque congregant in horrea. Considerate lilia agri, quo-*

niam non laborant neque nent. Postea subdit : *Dico vobis, quod nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis,* quasi majoris fuerit indigentiæ quantum ad victum et vestimenta, ac tegumenta, quam plantæ et animalia.

Amplius autem ferocitas animalium, quæ facta sunt homini nociva post lapsum Adæ ad hoc ipsum inducit. Ad majorem enim securitatem hominis, cujuscumque rei timendæ necessaria est communitas hominum, ex quibus civitas constituitur, unde homo reddatur securus. Et inde motus fuit Cain civitatem construere, ut in Gen. scribitur : unde et in Eccl. XL, 19, dicitur quod *ædificatio civitatis confirmabit nomen.*

Rursus præter necessitatem in corpore sano sunt et aliæ conditiones necessitatis pertinentes ad corpora ægra, quibus homo frequenter subjicitur. Ad sui autem reparationem sibi homo solus non sufficit, quemadmodum animalia cum patiuntur quibus natura providit, ut sine hominum medicina curentur, cognoscentia per extimativam eis inditam herbas sanativas eorumdem seu quæcumque alia ordinata ad ipsorum salutem.

Homo autem horum ignarus indiget medicis, medicina et hominum ministerio, quæ omnia multitudinem requirunt hominum, quæ civitatem facit, et sic idem quod prius.

Amplius autem quia casus sunt multi, in quos homines incidunt per inopinatum eventum, quibus relevantur in societate : unde in Eccl. cap. IV, 10 scribitur : *Væ soli, quia si ceciderit, non habet sublevantem se. Si autem fuerint duo, fovebuntur mutuo.*

Ex quibus omnibus concluditur, civitatem esse necessariam homini constituendam propter communitatem multitudinis sine qua homo vivere decenter non potest, et tanto magis de civitate quam de castro, vel quacumque villa, quanto in ea plures sunt artes et artifices ad sufficientiam humanæ vitæ, ex quibus civitas constituitur. Sic enim Augustinus definit eam in I *De Civ. Dei*, quod « est multitudo hominum in uno societatis vinculo colligata. »

Advertendum autem quod superius in principio primi libri probatum est societatem humanam esse necessariam, et hic similiter, sed aliter et aliter utrobique, quia ibi secundum quod ordinatur ad principem, hic autem secundum quod partes multitudinis sibi invicem sunt necessariæ, propter quam causam necessario sunt institutæ civitates et castra, prout ordinantur ad politicum regimen.

CAPUT III.

Hic declarat hoc idem ex parte animæ, sive ex parte intellectus, sive voluntatis, scilicet constitutionem civitatis esse necessariam.

Non solum autem ex parte corporis, hoc est quantum ad sensitivam virtutem, habet persuasionem et veritatem continet quod secundum naturam constructio civitatis est necessaria, sed etiam ex parte animæ rationalis hoc est manifestum, et tanto amplius, quanto homo in quantum est rationalis, quod ex parte intellectus provenit, societatem magis requirit.

Circa partem autem rationalem duplex distinguitur potentia et actus, videlicet intellectus et voluntas. Quantum autem ad partem intellectivam duplices sunt actus, juxta quos versatur politicum regimen, videlicet speculativus et practicus. In practico quidem includuntur virtutes morales, quæ referuntur ad opus et non ad scire tantum, sicut Philosophus dicit in II *Ethic.*, ut sunt temperantia, fortitudo, prudentia et justitia; quæ quidem omnes ad alterum ordinantur, et sic requirunt multitudinem hominum, ex quibus constituitur civitas, ut jam dictum est supra. Et quamvis dictæ virtutes non omnes habeant pro subjecto intellectum (fortitudo enim est in irascibili, temperantia in concupiscibili, quæ ad partem sensitivam pertinent), participant tamen rationem in quantum regulantur ab ipsa, unde prudentia est ipsarum directiva. Est enim prudentia recta ratio agibilium, ut Philosophus dicit in VI *Ethic.*

Amplius autem et ipsa sacra Scriptura dictas virtutes morales ad hoc idem ordinat. Sic enim de istis virtutibus dicit in libro Sap. loquens de eo quod sobrietatem et sapientiam docet, justitiam et virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus. Deinde subdit de merito istarum virtutum : *Habebo*, inquit, *per hanc*, videlicet scientiam sive experientiam harum virtutum, *claritatem ad turbas, et honorem apud seniores*, et multa alia ibidem subduntur, quæ ad multitudinem hominum pertinent; sed de speculativo intellectu adhuc est manifestum, quia, ut vult Aristoteles in II *Ethic.* : « homo maxime ex doctrina argumentum accipit, et scientiæ generationem, et experimento indiget et tempore, » quæ omnia respiciunt hominum multitudinem, ex quibus civitas constituitur.

Rursus, duo sunt disciplinabiles sensus, ut tradit Philosophus de sensu et sensato, visus videlicet et auditus; auditus autem multitudinem respicit. Ergo idem quod prius.

Præterea, Philosophus dicit in I *Metaph.*, quod « sapientis est ordinare. » Ordo autem multitudinem requirit. Est enim ordo, ut Augustinus dicit *De Civ. Dei*, « parium dispariumque sua cuique tribuens dispositio, quod sine multitudine esse non potest. »

Amplius autem et ipsa loquela quæ manifestativa est cordis, ad partem intellectivam pertinet, ut Philosophus dicit, et ad alterum ordinatur; propter quod in Eccles. XXII, 32, scribitur : *Sapientia abscondita et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?* Hoc idem et de scriptura dici potest, quia respicit multitudinem, sine qua nec fieri, nec explanari valeret.

Sed ex parte voluntatis quæ potentia rationalis ponitur a Philosopho, hoc idem dici potest.

Duæ enim sunt virtutes in ipsa, quæ ad alteram ordinantur ad multitudinem requirunt. Una quidem est justitia, quam respectu voluntatis jus gentium sic definit. Justitia est constans et perpetua voluntas, jus suum unicuique tribuens : quæ quidem sive legalis, quæ dominatum justum vocatur a Philosopho, sive distributiva, sive commutativa, quæ partes justitiæ omnes sunt politiæ in civitatibus, sunt præcipue necessariæ, immo sine eis exerceri non possunt, ut Philosophus tradit in V *Ethic.*, nec etiam ipsæ civitates conservari. Per quod concluditur civitatis constructionem esse necessariam secundum naturam respectu talis virtutis. Secunda vero quæ in voluntate ponitur et ad multitudinem refertur, est amicitia, quæ principaliter communitatem requirit multitudinis, et sine ea non est ista virtus, de qua Philosophus dicit in VIII *Ethic.*, quod maxime est necessaria ad vitam humanam, eo quod nullus eligeret vivere sine amicis : unde idem Aristoteles connumerat utilitates istius virtutis, ad ostendendam ipsius necessitatem, semper tamen respectu multitudinis.

Primo quidem in infortuniis, quia in talibus recurritur ad amicos. Item in fortuniis, quia per amicos conservantur, unde præcipue opus habent amicis qui divitias possident et sunt in principatibus, ut Philosophus idem ait. Amicis autem indigent juvenes, ut religentur a concupiscentiis et ad non peccandum Senes vero ad famulatum, et sic de singulis generibus hominum ; per quæ colligitur communitatem multitudinis hominibus esse necessariam secundum naturam, et per consequens constructio civitatis, in

qua si amicitia vigeat et nutriatur concordia, civitas quamdam causat harmoniam et animæ suavitatem, et Augustinus *De Civ. Dei,* dicit lib. II, ex summis videlicet, infimis et mediis ordinibus quibus moderatur. Propter quod Propheta dicit, Psalm. cxxxii, 1 : *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum!* Idem etiam Augustinus duas constituit civitates in dicto libro secundum duos amores.

Præter hæc vero est alia ratio ad ostendendum communitatem multitudinis hominum esse necessariam, appetitus videlicet humanus ad communicandum opera sua multitudini ut molestum sit eidem aliquid virtutis agere absque hominum societate : unde Tullius dicit in libro *De Amicit.,* quod « natura nihil solitarium amat. » Verum est enim quod ab Archyta Tarentino, ut opinor, dicere solitum esse, a senibus nostris audivi : « Si quis in cœlum ascendisset, naturamque mundi ac siderum aspexisset, pulchritudinem insuavem illi sine amico vel socio admirationem fore. » Ipsæ etiam divitiæ nisi effusæ in multitudine non clarescunt, ut Boetius dicit.

Patet igitur hominem sive ex parte corporis, sive partis sensitivæ, sive considerata sua rationali natura, necesse habere vivere in multitudine. Ex qua parte necessaria est secundum naturam constructio civitatis : unde Philosophus dicit in I *Polit.,* quod natura quidem omnibus inest ad talem communitatem, qualis est civitatis communitas. Et quamvis primos institutores civitatum malos homines Scriptura referat, ut Cain fratricidam, Nembroth oppressorem hominum, qui ædificavit Babylonem, Assur qui ædificabit Ninivem, ut in Genesi scribitur, a Nembroth fugatus; moti tamen fuerunt ad constituendum civitates propter hominum commoditates jam dictas, retorquendo tamen in suum dominium, pro quo conservando necessaria erat in unum multitudinis congregatio.

CAPUT IV.

De communitate civitatis, in quo consistat, ubi Aristoteles refert opinionem Socratis et Platonis, quam hic auctor declarat.

Habita igitur necessitate constituendæ civitatis propter communitatem hominum, nunc quærendum videtur in quo sistat ista communitas. Circa quod diversi philosophi et sapientes diversas

constituerunt politias respectu communitatis, ut Philosophus refert in sua *Politica,* ubi primo narrat opinionem Socratis et Platonis, in II *Polit.,* quod communitatem ponerent in sua politia quantum ad omnia, ut videlicet omnia essent communia, tam divitiæ quam uxores et filii, moti quidem ex bono unionis in communitate, per quam respublica commendatur et crescit.

Amplius autem cum bonum sit diffusivum et sui communicativum, quanto res communior est, tanto plus de bonitate habere videtur. Ergo omnia communicare plus habet de ratione virtutis et bonitatis.

Præterea, amor est virtus unitiva, ut Dionysius tradit. Ubi est ergo unionis major ratio, ibi plus vigebit virtus amoris, qui civitatem constituit et conservat, ut Augustinus dicit et dictum est supra. Ergo omnia habere communia, tam divitias quam uxores et filios, habet rationem majoris bonitatis.

Hæ autem rationes sunt et multæ aliæ quas Philosophus refert juxta opinionem Socratis et Platonis, licet non per eadem verba, sed a sententia non discordat. Et si attendimus ad qualitatem dictorum Philosophorum, quia fuerunt homines virtutibus dediti super omnes Philosophos, eo quod solas virtutes bonum hominis ponebant, non videtur credibile, talem communitatem eos posuisse eo modo quo Aristoteles videtur eis imponere in prædicto libro, quia hoc videtur magis bestiale quam humanum, feminas scilicet esse communes quantum ad mixtionem carnis : unde et sacra Scriptura matrem separat a filiis, et filiam a patre, et virum uxori conjungit, ac solum cum sola distinguit in conjugio in primo hominis præcepto. Propter quod in Genesi II, 24, dicitur : *Quamobrem relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.* Non autem dicit plures; sed et de filiis est impossibile, quia in actu generationis duo semina non conveniunt, sed unum solum ex parte viri. Propter quod ipsa etiam animalia suos natos cognoscunt, quanto tempore est necessarium ad nutrimentum filiorum, ut in pullis avium maxime contingit, antequam advolare possunt. Quod ergo dicamus dictos Philosophos minus compositos animalibus videtur absurdum, qui ad componendos mores corrigendosque totam suam struxerunt philosophiam, ut Augustinus tradit de Socrate, VIII *De Civit. Dei,* cujus doctrina Plato ejus discipulus fertilissime sortitus est; ut Valerius Maximus scribit, qui cum sapientissimus omnium esset sui temporis, et a juvenibus studiosis certatim quæreretur Athenis, in Ægyptum

descendens a sacerdotibus illius gentis geometriæ multiplices numeros cælestium rationum observare percepit, et in Italiam peragrans ab Archita et Arione Pythagoræ præceptis instructus est. Talibus ergo et tantis viris talem politiam attribuere, unde ordo destrueretur naturæ, non est sine admiratione ; sed et ipsi commentatores Aristotelis hoc eidem attribuunt, quod non plene retulerit aliorum opiniones, et præcipue Socratis et Platonis, sicut Eustratius dicit super I *Ethic.*, circa ideam bonitatis, et Simplicius in in fine I *De cælo* de generatione mundi. Augustinus autem in IX *De Civit. Dei.*, hoc idem refert de opinione Stoicorum circa passiones animi, quod aliqui attribuebant Stoicis, quorum princeps Socrates fuit, quod in sapientem non caderent, ut idem Aristoteles in II *Ethic.* præfato imponit Philosopho. Et tamen Augustinus idem dicit esse falsum, ex sententia A. Gelii in lib. *Noctium Atticarum.*

Sed hæc omnia referenda sunt ad effectum amoris. Quia ergo dicti philosophi virtutibus erant præditi, et ad hoc sollicitabatur eorum conatus, virtus autem amoris ad paria nobis cum proximo præcipitur : *Diliges*, inquit Salvator, *proximum tuum sicut te ipsum*, cum ipsi sub quibusdam metaphoris soliti essent loqui, volentes persuadere ad concives amorem per quem civitas proficit, communitatem posuerunt in uxoribus et filiis in dilectione mutua, sed in possessionibus in communicatione necessaria. Quia *si quis viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo amor Dei manet in eo?* quod fuit præcipuum Stoicorum. Rerum enim exteriorum sive divitiarum contemptivi erant, ut de Socrate refert Hieronymus.

Per hoc autem patet responsio ad objecta, quia unio et amor habet gradum in inferioribus entibus ; quoniam perfectior est unio in corpore animato, si in diversis organis virtus animæ diffundetur ad diversas operationes unitas in una substantia animæ, sicut apparet tam in animatis perfectis, quam in animatis quæ habent solum sensum tactus, ut sunt vermes et quædam animalia quæ Aristoteles vocat in II *De anima*, animalia imperfecta. Propter quod et Apostolus comparat corpus mysticum, id est Ecclesiam, vero corpori et naturali, in quo sunt membra diversa sub diversis potentiis et virtutibus, in uno principio animæ radicatas : unde et unionem allegatam reprobat Apostolus in I Epist. *ad Cor.* XII, 17, dicens : *Si totum corpus oculus, ubi auditus? Et si totum auditus, ubi odoratus?* Quasi necessarium sit in qualibet

congregatione, quæ præcipue est civitas, esse distinctos gradus in civibus quantum ad domos et familias, quantum ad artes et officia : omnia tamen unita in vinculo societatis, quod est amor suorum civium, ut dictum est supra, et de quo etiam Apostolus dicit ad Coloss. Cum enim connumerasset quædam opera virtuosa, ad quæ cives ad invicem obligantur, statim subdit : *Super hæc autem omnia charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis, et pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua vocati estis in uno corpore distincto,* videlicet per membra juxta civium statum. Ex qua diversitate artium et officiorum, quanto in eis multiplicatur amplius, tanto civitas redditur magis famosa, quia sufficientia humanæ vitæ propter quam necessaria est constructio civitatis, magis reperitur in ea :

Quod si forte allegatur de discipulis Christi, quibus omnia fuerunt communia, non importat legem communem, quoniam status eorum omnem modum vivendi transcendit. Ipsorum enim politia non ordinabatur ad uxores et filios, sed ad civitatem cœlestem, in qua neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei ; sed quantum ad divitias bona erant communia. Quod solum perfectorum est, et Dominus dicit in Evangelio : *Si vis,* inquit, *perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni sequere me.* Hoc et Socratici fecerunt et Platonici, sicut contemptivi rerum temporalium, ut de Plotino scribit Mercurius Trismegistus et Macrobius super *Somnium Scipionis.* In cæteris autem civibus communis status expedit possessiones habere distinctas ad vitanda litigia : sicut enim et de Abraham et Loth scribitur in Genesi, XIII, 8. Cum enim contentio oriretur inter ipsorum pastores pro pastura gregum : *Ne quæso,* dixit Abraham ad Loth, *sit jurgium inter me et te, et pastores meos et tuos. Fratres enim sumus. Ecce universa terra coram te est. Si ad sinistris ieris, ego dextram tenebo; si dextram elegeris, ego ad sinistram pergam.* Per quod habemus, quod inter cives expedit ad societatem servandam, ipsorum divitias esse distinctas. Et sic patet responsio ad prædicta.

CAPUT V.

De opinione Socratis et Platonis circa mulieres : quomodo sint exponendæ rebus bellicis.

Sed ad eamdem politiam redeundo prædictorum Philosophorum,

quædam alia Aristoteles eisdem attribuit in præfato libro : quia volebant mulieres instruendas in rebus bellicis. Quorum argumentum inducit secundum ipsos, quia videmus in avibus rapacibus ferociores esse fœminas et efficacius pugnare, hoc idem et de bestiis liquet, sicut præcipue in ferocibus animalibus est manifestum.

Amplius autem corporale exercitium confert fœminis, quantum ad virtutem corporis et fortitudinem, sicut in ancillis familiarum et mulieribus rusticanis est manifestum, quia fortiores sunt et saniores. Virtutis autem proprium est, quod bonum faciat habentem, et opus suum bonum reddat. Si ergo in gymnasiis ac rebus bellicis magis confortatur fœminea virtus, congrue opera bellica videntur eisdem competere.

Amplius autem proportio qualitatum primarum ad hoc idem inducit, ut calidi et humidi, frigidi et sicci, ex quibus ad medium deductis, fortificatur mixtum in sua virtute. Sic enim videmus ligna viridia ex quo in eis humidum est consumptum, et ad medium deductum, quod fortius ardent. Sic etiam videmus in avibus rapacibus, quod fœminæ ratione sui motus sunt fortioris naturæ et majoris corpulentiæ. Cum igitur in mulieribus abundet humidum, sicut in pueris, per motum consumitur, et venit ad temperamentum, et vires recipit.

Hujus autem argumentum assumitur de regno Amazonum, quod fortissimum fuit in Oriente, et quasi totam Asiam tertiam partem orbis subjugaverunt sibi, ut historiæ narrant, quæ de Scythis orientalibus traxerunt originem : unde et apud ipsos Scythas, de quibus descenderunt Tartari, mulieres in rebus bellicis exponuntur, et cum suis militant viris.

Ex quibus omnibus moti forte fuerunt præfati Philosophi in constitutione politiæ, mulieres fore ad opera bellica exponendas.

Sed contra hanc politiam rationes sunt fortes, quibus difficile est respondere. Una quidem est Aristotelis in II *Polit.* : « quia non est eadem ratio de animalibus et hominibus, eo quod animalia non subjiciuntur dominio æconomico. Solus autem homo gubernationi intendit familiæ. » Quæ quidem fieri non potest, ubi mulieres exponerentur armis, quia sicut in politica officia sunt distincta, ita et in œconomia, ut pater familias ad exteriora negotia intendit, mulieres autem ad intrinsecos actus familiæ. Cujus quidem argumentum assumere possumus ex parte Romanæ reipublicæ, quæ, ut tradunt historiæ, duos habebat consules. Unus

intendebat bellicis rebus, alter rempublicam gubernabat. Hoc idem et de Amazonibus scribitur. In quorum regno seu monarchia duæ erant reginæ sive monarchæ, quæ sic distinguebantur in officiis, sicut de Romanis consulibus est dictum.

Secunda ratio sumitur ex ipsa membrorum muliebrium ineptitudine ad pugnandum. Sic enim Philosophus distinguit de gestis animalium inter masculum et fœminam, quia masculus habet superiora membra grossiora, brachia, manus, nervos et venas, ex quibus vox grossior generatur, nates vero et ventrem et alia circumstantia subtiliora, mulieres autem e converso. Et hoc ut in actu generationis sint aptiores. Ampliores autem et mammillas ad nutriendam prolem, quæ omnia sunt impeditiva pugnæ : unde de Amazonibus scribitur, quod puellis mammillas amputabant dextras, sinistras autem comprimebant, ne impedirentur a sagittando.

Tertia ratio sumitur ex dispositione animæ. Tradit enim Philosophus *De gestis animalium,* quod « mulier est masculus occasionatus : » unde sicut deficit in completione, ita et in ratione. Et inde est quod propter defectum caloris et complexionis sunt pavidæ et mortis timidæ, quod in bellis maxime fugiendum est. Propter vero defectum rationis, carent astutiis bellicis, quibus pugnantes ut plurimum sunt victores, sicut Vegetius tradit *De re militari :* unde tradunt historiæ, quod Alexander quibusdam astutiis et blanditiis devicit Amazones, magis quam bellandi fortitudine. Quarum regnum temporibus ejus fortissimum et potentissimum erat in Asia.

Quarta ratio sumitur ex periculoso commercio viri et mulieris, quia actus venereus corrumpit extimationem prudentiæ, ut tradit Philosophus, in VII *Ethic.*, et impossibile est in eo aliquid intelligere. Ex qua causa virilis animus enervatur : unde ferunt historiæ Julium Cæsarem, cum bellum immineret, jussisse suas omnes delicias separari a castris, et præcipue mulieres. Cyrus etiam rex Persarum, cum Lydos superare non posset, quia fortissimi erant et ad labores assueti, tandem per ludos et usum veneris ibidem constitutos virtute et fortitudine enervatos perdomuit. De ipsis insuper Romanis antiquis sic scribit Vegetius in principio primi libri : « Ideo ipsos perfectos ad bellum semper, quia nullis voluptatibus nullisque deliciis frangebantur. » Quid plura? quia etiam equi fortissimi, qui aliam sunt audacissimi ad pugnandum, et procul odorant bellum, ex præsentia equæ distrahuntur a

pugna. Propter hanc ergo causam, ipsæ Amazones, ut historiæ narrant, nullum virum in sua recipi bant acie.

Patet igitur ex jam dictis, mulieres a rebus bellicis excludi debere.

CAPUT VI.

Assumit alteram partem, quod non est conveniens mulieres exponi debere bellicis rebus, et respondet ad argumenta in contrarium facta.

Sed quia motivum dictorum Philosophorum probabilitatem habuit, sicut in argumentis apparet, solvendæ sunt ipsorum rationes, et cum reverentia pertractandæ : quod enim ponitur exemplum de avibus rapacibus, et quibusdam bestiis, quod audaciores et fortior essunt fœminæ ad pugnandum et capiendum prædam : ergo similiter erit in mulieribus.

Ad hoc est responsio, quia non est simile de avibus, et bestiis, et mulieribus. Ut enim dictum est supra, homo naturaliter est civilis et œconomicus, et in gubernatione suæ familiæ proprius actus est mulieris, sive in nutritione filiorum, sive in honestate servanda in domo, siva in provisione victualium, quæ omnia fieri non possent, si rebus bellicis intenderent, et propter hæc natura ipsam sic disposuit, ut ab ipsa pugnandi occasio tolleretur, quia ut Philosophus *De animal.*, mulieres debiliora habent corpora quam viri, et sunt minoris caloris, et sola illa membra grossiora in eis videmus, quæ ad actum ordinantur generationis et gestum ut venter et nates, ac ad nutrimentum mammillæ. Omnia autem alia habent subtiliora et debiliora quam viri et minus nervosa, in quibus fortitudo consistit, ut sunt pedes et crura, manus et lacerti, et sic de singulis membris, ubi fortitudo fundatur, ut dictum est supra.

Quod vero dicitur, quod fortitudo augetur in eis per exercitium, hoc est verum : ergo pugnare expedit eis.

Ad hoc responderi potest quod sola fortitudo non sufficit ad vincendum in pugna, ut probat Vegetius *De re militari* in principio, sed astutia bellandi, qua mulieres carent. Rudis enim et indocta multitudo exposita est semper ad necem. Sic autem brevitas corporum Romanorum adversus Germanorum proceritatem prævaluit, ut ibidem dicitur, et propterea mulieres non debent actibus exponi ex quibus a virtutibus excludantur, quod contingit,

si rebus bellicis deputentur propter incentivum libidinis, quod in eis est, et respectu sui, et ex consortio viri; propter quod natura mulieri multa fræna providit, ut est verecundia, quæ est præcipuum vinculum ejus, ut Hieronymus scribit ad Cellantiam virginem, talares vestes, annulus in digito, servitus viri. Sic enim Scriptura sacra testatur : *Quoniam sub viri potestate eris,* bellicis autem rebus intendere in republica libertatem meretur, unde et militibus jura gentium speciales apices privilegiorum concedunt.

Quod autem tertio objicitur super idem medium de fortitudine ad bellandum, locum haberet, si sola fortitudo esset causa victoriæ, et aptitudo membrorum esset in fœminis ad pugnandum, sicut in viris, cujus contrarium est probatum. Et præterea natura mulieris est a viro pati, et non agere; pugnare autem summa est actio, cum sit actus fortitudinis, qui solus, si laudabiliter exerceatur, meretur coronam.

Dicendum est ergo simpliciter, mulierem non debere exponi bellicis rebus, sed in domo quiescere, curam gerere rei familiaris, ut dictum est supra : unde et in hoc Salomon in fine Prov., fortitudinem mulieris commendat, speciale de ipsa componens Canticum, sub litteris hebraici alphabeti, ac totum circa eam ad domesticam referens actionem. *Mulierem,* inquit, *fortem quis inveniet?* Procul et de ultimis finibus pretium ejus, quasi multum sit reverenda, si habeat, quæ sequuntur : unde primo ponit artem filandi : *Quæsivit,* inquit, *lanam et linum, et operata est concilio manuum suarum,* per hoc volens ostendere, quod istud sit proprium earum officium; propter quod et in gestis Caroli Magni scribitur, quod filiabus suis quas intime dilexit, colo et fuso mandavit insistere, et operosas esse. Ulterius Salomon subjungit alios actus mulieris, qui referuntur ad domesticam domum, ut est filiorum curam habere, familiam dispensare, suæ domui providere, amicos viri sui honorare, ac defectus ejus supplere, quæ sunt propriæ operationes conjugis, et ad bona matrimonii pertinentes, ut de Abigail uxore Nabal Carmeli scribitur, sicut patet in I Reg. Sed quia talis sollicitudo multas habet perturbationes, ut de Martha dicitur in Luca : *Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima,* cum talia sint objectum virtutis et fortitudinis : ideo dictus Sapiens talem mulierem fortem vocat, non quidem fortitudine ad opera bellica, sed ad patienter gubernandam familiam, ut superius est ostensum.

CAPUT VII.

Refert aliam opinionem dictorum philosophorum, quantum ad principatum, quem volebant esse perpetuum, circa quam disputat ad utramque partem.

Est autem et alia conditio, quam Philosophus, in II *Polit.*, attribuit politicæ dictorum philosophorum, videlicet magistratus ad regimen juxta morem Atticæ regionis, cujus caput sunt Athenæ, post mortem videlicet Codri regis; quos quidem magistratus romana respublica senatores vocabat. Hos præfati philosophi voluerunt esse perpetuos, et quoscumque officiales in sua politica constitutos; quorum motivum fuit imitatio naturæ, ut Aristoteles eis imponit. Videmus enim in terra quod partes ejus eodem modo semper se habent, ut in mineris contingit, quia minera auri in eadem parte terræ semper generat aurum, et minera argenti argentum. Unde in Job. XXVIII, 1, dicitur : *Habet argentum venarum suarum principia, et auro locus est, in quo conflatur.* Ex hoc ergo principio sic concludunt, quod si locus auri nunquam mutatur et argenti, ut fiat locus plumbi vel ferri; nec locus plumbi vel ferri, ut fiat locus auri vel argenti. Sic et in principatibus contingere debet, quia nec principes, nec sui officiales mutari debent, ut fiant aliquando subditi, vel quod subditi fiant officiales vel principes, quia ars imitatur naturam in quantum potest.

Amplius autem ad hoc idem probandum, sic argumentum assumi potest; quia ut Philosophus dicit in principio suæ *Metaph.* : « Experientia facit artem, et inexperientia casum, » et Vegetius, *De art. milit.* : « Scientia, inquit, rei militaris nutrit audaciam. Nemo enim facere metuit, quod se bene didicisse confidit. » Ex his autem arguitur quod si fiat mutatio rectorum, vel principum seu magistratus, interdum assumitur inexpertus, ex quo multi contingunt errores in politia.

Rursus ad idem. Talis vicissitudo regimini derogat, ut dictum est supra in secundo libro, quia datur occasio subditis non obedientiæ ex spe evadendi manum principis, vel veniendi ad dictum principatum, et sic motivum dictorum philosophorum, Socratis videlicet et Platonis, videtur consonum rationi.

Sed e converso fuit motivum sapientum urbis sive romanæ reipublicæ, quia post expulsionem regum statuerunt consules, unde in I Machab. VIII, 16, scribitur inter alia commendabilia de Ro-

manis, quod *committunt uni homini magistrum suum per singulos annos dominari universæ terræ suæ, et omnes obediunt uni.* Causam autem assignant historiæ, ut nec insolens diu maneret, et moderatior cito succurreret. Quam quidem causam Philosophus etiam tangit in II *Polit.*, quia mutare aliquando principatum ac dignitatem, magistratus personis idoneis distribuere, causa est majoris pacis in civitate, et in politia quacumque.

Alia autem causa assumitur ex uno principio Philosophi V *Ethic.*, ubi dicitur, quod « principatus virum ostendit. » Contingit enim interdum personam assumptam ad dignitatem esse hominem virtuosum in gradu ; suo sed postquam statum principatus accepit, elevatur in superbiam et tyrannus efficitur. Sicut accidit de Saule, de quo dicitur in I Reg. quod quando assumptus est in regem, inter filios Israel non erat melior vir illo, et solis duobus annis in sua permansit innocentia. Postquam autem factus tyrannus et Deo inobediens, dictum est ei per Samuelem (xv, 23) : *Quia abjecisti sermonem Domini, et non obedisti voci ejus, abjecit te Dominus ne sis rex.*

Amplius autem gradus quidam est in natura hominis, quantum ad virtutes et gratias. Quidam enim sunt ad subjectionem dispositi, sed ad regimen minus valent ; quidam autem e converso. Ex tali ergo opinione, quia bonus est subditus assumptus, et male regens, si perpetuetur cum principatu est causa scissuræ in civitatem, conveniens est mutare rectores.

Rursus, appetitus honoris inest homini, unde Valerius Maximus dicit quod nulla est tanta humilitas, quæ hac dulcedine non tangatur, et hinc sequitur aliud, scilicet quod est superioris impatiens. Dare ergo principatum uni soli est causa seditionis in multitudine, et ista est etiam ratio Aristotelis in II *Polit.*, ubi dicit quod Socrates semper facit eosdem principes, quod seditionis est causa apud nullam dignitatem possidentes. Videntes enim se omnino statu carere, si contingat eos esse viriles et animosos, ad discordias nituntur civium. Propter quod Valerius Maximus refert de Fabio duce romano libro X, et de quo dictum est supra quod cum sæpius consulatum habuisset, et in sua progenie talis dignitas a longo tempore per successionem continuata esset, id egit cum populo, ut aliquando vacationem ejus honoris Fabiæ genti darent. Laudabilis igitur politia est, in qua secundum merita unicuique civi vicissim distribuuntur honores, ut antiqui fecerunt Romani, quam etiam Philisophus magis commendat.

CAPUT VIII.

Hic declarat melius esse in politia non perpetuare rectores; et respondet ad partem oppositam, ubi etiam dicit, nullum in Lombardia habere dominium, nisi per viam tyrannicam, duce Venetiarum excepto.

Sed quod pro se inducunt de mineris præfati philosophi, non habet similitudinem sive necessitatem in arguendo, eo quod mineræ sive auri, sive argenti, sive cujuscumque metalli recipiunt impressionem a corpore cœlesti, quæ est ad unum determinata : unde sicut ficulnea semper ficus producit et non alium fructum propter eadem principia quæ sunt in ipsa, et mediante influentia cœlesti ; ita et eadem pars terræ sic disposita, ut sit minera auri, semper faciet aurum. Sed non sic est de voluntate humana, quæ sideribus non subjicitur, ut Ptolemæus probat in *Centiloq.* quia volubilis est, unde actus humani ponuntur a Philosopho in Ethicis de contingenti materia, et inde variantur de bono in malum, et e converso, et ideo perpetuatio est periculosa.

Sed quod postea dicitur de experientia, hoc supponi debet, ut eligatur expertus, qui possit et sciat regere, et cives dirigere ad virtutem, alias si eligitur unus insufficiens pretio vel amore, jam politia est corrupta. Formam enim eligendi tradit ille Jethro Moysi cognato suo, ut in Exod. XVIII, 21, scribitur loquens de principibus et assessoribus populi : *Provide,* inquit, *viros potentes de omni populo, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam, et constitue ex eis tribunos, et centuriones, quinquagenarios et decanos, qui judicent populum.* Philosophus etiam, in V *Ethic.,* dicit quod « non sinimus hominis principari, in quo est natura humana tantum, sed illum qui est perfectus secundum rationem, » quia si aliter fiat assumptus ad principatum, dat sibi plus de bonis et tyrannus efficitur.

Quod autem inducitur ultimo de derogatione regiminis, si principatus immutetur, hic attendendum est, sicut tactum est supra in II libro, quod regiones diversificantur quantum ad homines et in complexione et in modo vivendi, sicut cætera viventia secundum aspectum cœli, ut Ptolemæus tradit in *Quadripart.* Si enim plantæ transferuntur ad aliam regionem, ad ejus naturam convertuntur; simile est de piscibus et animalibus. Sicut ergo de viventibus, ita et de hominibus. Gallici enim, qui se transferunt in Siciliam, ad

naturam applicantur Siculorum, quod quidem apparet, quia ut narrant historiæ, jam ter est populata dicta insula de præfata gente. Primo enim tempore Caroli Magni, secundo ad trecentos annos tempore Roberti Guiscardi, et temporibus nostris per regem Carolum, qui jam induerunt ipsorum naturam. Hoc ergo supposito, dicendum est quod regimen et dominium ordinari debet secundum dispositionem gentis, sicut ipse Philosophus in *Polit.* tradit.

Quædam autem provinciæ sunt servilis naturæ, et tales gubernari debent principatu despotico, includendo in despotico etiam regale. Qui autem virilis animi et in audacia cordis, et in confidentia suæ intelligentiæ sunt, tales regi non possunt nisi principatu politico, communi nomine extendendo ipsum ad aristocraticum. Tale autem dominium maxime in Italia viget, unde minus subjicibiles fuerunt semper propter dictam causam, quod si velis trahere ad despoticum principatum, hoc esse non potest nisi domini tyrannizent : unde partes insulares ejusdem quæ semper habuerunt reges et principes, ut Sicilia, Sardinia et Corsica, semper habuerunt tyrannos. In partibus autem Liguriæ, Æmiliæ et Flaminiæ, quæ hodie Lombardia vocatur, nullus principatum habere potest perpetuum nisi per viam tyrannicam, duce Venetiarum excepto, qui tamen temperatum habet regimen : unde principatus ad tempus melius sustinetur in regionibus supradictis.

Quod enim dicitur derogare politiæ, non est verum, si eligantur idonei, alias, ut dictum est, corrumpitur politia. Idoneos autem Aristoteles tradit in *Polit.* lib. IV, mediocres civitatis, hoc est nec nimis potentes, quia de facili tyrannizant, nec nimis inferioris conditionis, quia statim democratizant. Cum enim se in alto considerant sui immemores, et sicut ignari regiminis in erroris barathrum submerguntur, vel de improvida cura ad subditos, vel de præsumptuosa audacia ad aliorum gravamina, unde et politia corrumpitur et inquietatur. Assumendi igitur sunt rectores vicissim in politia, sive consules, sive magistratus vocentur, sive quocumque alio nomine, dummodo idonei reperiantur.

Amplius autem nec periculum imminet, quia judicant secundum leges eis traditas, quibus sunt per juramentum astricti ; unde non est materia scandali puniendo, quia tales leges ab ipsa multitudine sunt institutæ. Rursus nec dominio derogat, si leviter puniat secundum naturam gentis subjectæ, quia aliquando in ta-

libus regionibus melius politia servatur dissimulando culpam, vel dimittendo pœnam. In quo facta virtus epicietis, de qua Philosophus loquitur in V *Ethic.*, videtur locum habere, quæ justum legale diminuit. In quo etiam regiminis regulæ illius summi pastoris sunt attendendæ, videlicet beati Gregorii in *Registro* et *Pastor.*, in quibus modum correctionis est secundum personarum statum et qualitatem.

CAPUT IX.

Hic disputat de communitate bonorum quantum ad possessiones, quam quidem philosophus nomine Pheleas dicit debere adæquari in omnibus, et quod est falsum quod Lycurgus philosophus sensit.

Et quia opiniones dictorum philosophorum versabantur circa communitatem possessionum, congruum videtur de aliis dicere, qui circa ipsas suam constituerunt politiam. Duo enim fuerunt philosophi, qui considerantes litigia generari in civitatibus ex eo quod unus abundat, et alter caret, voluerunt in sua politia adæquare in civitatibus suis possessiones. Unus fuit Pheleas Chalcedonius, de quo Philosophus loquitur in II *Polit.*, alter fuit Lycurgus Spartanorum regis filius, qui Lacedæmoniis jura constituit, ut tradit Justinus, ut æquata possessio neminem potentiorem altero redderet. Modus autem quem teneri voluit Pheleas in adæquando, narratur a Philosopho, ut fieret videlicet in ipsa constitutione civitatis habita considerationis multitudinis civium et camporum, alias difficile judicabat, et ut hoc perseveraret, ordinabat matrimonia contrahi inter majores et minores, et sic per hoc tollebantur jurgia, movebantur injuriæ, auferebantur arrogantiæ vel superbiendi materia. Ad hoc etiam movebat exemplum in aliis politiis, quia ubi est bonorum temporalium inæqualitas, contingit sæpius perturbatio. Ibi enim estinvidendi occasio : inde cupiditas oritur, quæ juxta Apostolum, radix omnium malorum est. Ipse etiam Lycurgus propter hanc causam in legibus quas Lacedæmoniis tradidit, pro ipsorum conservanda politia, artificiales subtraxit divitias, sive numismata in commutationibus rerum venialium, in solis naturalibus divitiis tales permutationes relinquens.

Sed hanc positionem Philosophus reprobat in II *Polit.* ostendens

hanc adæquationem omnino impossibilem, et per consequens contra rationem.

Et primo ex parte humanæ naturæ, quæ non semper in familiis multiplicatur æqualiter, quia contingit unum patremfamilias habere multos filios, alium autem nullum. Quod ergo isti duo haberent æquales possessiones, esset impossibile, quia una familia deficeret in victualibus, altera superabundaret; et hoc esset contra provisionem naturæ, quia quæ familia plus multiplicatur in prolem amplius cedit ad firmamentum politiæ propter ipsius augmentum, quam quæ in generatione prolis deficit, et quodam jure naturæ magis meretur a republica sive politia provideri.

Amplius autem natura non deficit in necessariis, ut dictum est supra; ergo nec ars quæ civilis est regiminis, se hoc contingit, si in familiis adæquantur possessiones, quia videlicet cives moriuntur penuria, unde politia corrumpitur. Non tantum autem ex parte naturæ humanæ sequitur inconveniens adæquare possessiones, sed etiam ex gradu personæ. Est enim differentia inter cives, quemadmodum inter membra corporea, cui politia est superius comparata, in diversis autem membris virtus diversificatur et operatio. Constat enim quod majores expensas cogitur facere nobilis, quam ignobilis : unde et virtus liberalitatis in principe magnicentia vocatur, propter magnos sumptus. Hoc autem fieri non posset, ubi possessiones essent æquales : unde et ipsa vox evangelica testatur de illo patrefamilias sive rege qui peregre profectus est, qualiter servis suis bona distribuit, sed non æqualiter, immo uni dedit quinque talenta, alteri duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem. Amplius autem nec ipse ordo naturæ hoc patitur, in quo divina providentia res creatas in quadam inæqualitate constituit, sive quantum ad naturam, sive quantum ad meritum, unde ponere æqualitatem in bonis temporalibus ut sunt possessiones, est ordinem in rebus destruere, quem Augustinus respectu inæqualitatis definit *De Civit. Dei*. Est enim ordo parium et disparium rerum sua cuique tribuens dispositio, et ex hoc Origenes in *Periarchon* reprehenditur, quia omnia dixit æqualia ex sui natura, sed facta sunt inæqualia propter defectum sui, hoc est propter peccatum. Non ergo ex adæquatione possessionum vitantur litigia, quin potius augmentantur, dum in hoc destruitur, sive tollitur jus naturæ, quando subtrahitur indigenti, qui plus meretur. Item, quia contra rationem est esse omnia æqualia in politia, cum omnia Deus ins-

tituerit in numero, pondere et mensura, ut in libro Sapient. dicitur, quæ gradum inæqualitatis ponunt in entibus, et per consequens in civilibus sive politicis.

CAPUT X.

Agitur rursus de politia Platonis et Socratis, quantum ad genera hominum qui requiruntur in ea, quæ sunt quinque, ubi multum disputatur de numero bellatorum.

Sed redeundum est ad politiam Socratis et Platonis, quia quædam alia constituerunt in ipsa præter ea quæ dicta sunt supra. Suam enim civilitatem distinxerunt in quinque genera hominum, videlicet in principes, consiliarios, bellatores, artifices et agricolas. Quæ quidem divisio satis videtur sufficiens ad perfectionem civitatis, quia omnia genera hominum comprehendit, quæ ad regimen politicum pertinent.

Sed Aristoteles in hoc prædictos philosophos videtur reprehendere, tum quia numerum ponebant bellatorum excedentem proportionem civitatis : ponebant enim mille bellatores ad minus, vel ad plus quinque millia. Secundum quod Philosophus reprehendit, est, quia sic distinguebant bellatores ab aliis, quod nullo modo se exponerent bellicis rebus alii cives a bellatoribus.

Sed quantum ad primum non videtur determinatus numerus posse poni, eo quod omnes civitates non sunt æqualis potentiæ et virtutis : unde consideranda est multitudo populi in civitate, et secundum numerum constituere bellatores. Item, latitudo regionis, ut sit sufficientia pascuorum et victualium : unde Aristoteles dicit in II *Polit.* quod si tanta debeat esse multitudo bellatorum in civitate, oportet ipsam adæquari civitati Babyloniæ, quæ videlicet excedit in gentis multitudine, et in latitudine camporum. Sed si attendimus ad ipsum numerum bellatorum, qui est mille, ut historiæ tradunt, secundum unam expositionem politia Platonis et Socratis cum civilitate concordant Romuli primi constructoris urbis, a quo et istud nomen miles originem habuit, unde et miles dicitur electus ad bellandum ex numero mille, quia mille erant tunc expediti bellatores ab ipso electi ad pugnandum contra adversarios urbis, ut contra Sabinos primo, ulterius vero contra Samnites ; et sic in hoc concordabat Romulus cum Socrate et Platone, licet primus conditor urbis, per longum tempus Philosophus antecesserit sæpe dictos. Alio modo dicitur miles quasi

unus ex mille, juxta quod scriptum volens commendare sanctum David de constantia et fortitudine : *Dilectus,* inquit, *meus candidus et rubicundas electus ex millibus,* ut sic importet quamdam excellentiam in pugnando, quos Scriptura sacra expeditos vernaculos appellat in Genesi. Sic enim scribitur de Abraham, quod contra quatuor reges processit cum trecentis decem et octo expeditis vernaculis, qui quinque reges devicerant capto Loth nepote ejusdem Abrahæ cum tota familia : unde satis credibile videtur, quod majorem habuit multitudinem ad pugnandum, sed isti nominantur propter ipsorum probitatem ad invadendum. Sic et Gedeon trecentos elegit de populo Israelitico ad pugnandum contra castra Madianitarum, ut in lib. Judicum traditur, quos probavit divino mandato esse aptiores ad pugnam, ex eo quod transiens populus quasdam aquas, omnibus ex populo bibentibus ex aquis prædictis et genua flectentibus, illi soli lambuerunt ut canes non poplite flexo. Tales igitur sic electos non videtur possibile mille in civitate reperiri, et multo minus quinque millia, et sic vera est sententia Aristotelis contra Socratem et Platonem, si sic intendant. Secundum vero quod Aristoteles improbat, est de distinctione bellatorum, quasi alii cives sint immunes a bello, ut consiliarii et artifices, quod non est verum, ubi sit aggressus multitudinis contra cives.

Quamvis autem bellatores sint aptiores ad pugnam, quia experientiam habent, et pugnandi artem, et ut ait Vegetius : « Nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit; impetum tamen multitudinis sustinere non possent, nisi cum multitudine. » Sic enim Judas Machabæus defecit, quia cum paucis pugnavit contra multitudinem Bacchidis principis Demetrii regis, recedente ab ipso multitudine suæ gentis, sicut patet in I lib. Machab. Hinc est etiam quod quamvis Saul elegerit tria millia virorum ad defensionem sui regni (duo enim millia erant cum ipso, ubi ipse curiam tenebat, ut in Magmas et in Bethel, mille vero cum Jonatha in domo propria, ut in Gabaa Benjamin), nihilominus contra multitudinem hostium multitudine usus est : unde cum Naas Ammonites rex ejusdem regionis obsideret cum multitudine Jabes Galaad, trecenta millia de filiis Israel congregavit in castris, et triginta millia de tribu Juda ad expugnandum Ammonitas præfatos, ut scribitur I Reg.

Sed advertendum quod militaris disciplina Vegetii in III libro, secundum sententiam Lacedæmoniorum, sive Atheniensium, res-

tringit numerum in exercitu armorum, videlicet ad decem millia peditum, et duo millia equitum, vel ad plus viginti millia peditum, et quatuor millia equitum, ostendens magna multitudinem esse damnosam, tum quia difficilius regitur, tum quia laboriosius in victualibus providetur. Ibidem etiam cum exercitu computat non solum tirones, sed etiam auxiliatores, quod ad alios cives referimus, qui non erant militiæ deputati; et præterea idem Vegetius in I libro, ubi docet eligi tironem, ad agricolas et artifices magis remittit, eo quod assueti sunt ad labores.

Assumendi sunt igitur cives ad pugnam non solum bellatores distincti in quocumque genere sint, sive consiliarii, sive artifices, sive agricultores, dummodo dispositionem corporis habeant, unde non impediantur a pugna, ut sunt homines corpulenti et ponderosi ad ambulandum. Cives nimis delictis dediti, homines etiam quos emeritos habebant antiqui Romani, homines etiam provectæ ætatis, quos divina lex prohibet a pugna, hos excludere a pugna dignum videtur, ut patet in Deut., quos lex prædicta prohibet, instante exercitu, et acclamante prætore. Ubi quatuor genera hominum ponuntur, qui a pugna excipiuntur ibidem, videlicet qui ædificasset novam domum, et non ea fuisset usus, vel qui plantasset novam vineam, qui in proximo uxorem duxisset. Quæ quidem tria intentionem distrahunt a pugnante, et ex hoc efficitur minus audax. Quartum genus est nimis timentium mortem, quia sacra Scriptura formidolosi vocantur. Vegetius etiam in principio I libri, inter artifices quinque genera hominum dicit excludenda a castris, videlicet piscatores, aucupes, dulciarios, id est qui deliciis intendunt, lenciones, id est qui molles sunt et flexibiles. Item, qui videntur intendere ad genesia, id est ad opera muliebria, ut sunt opera textrina sive venerea.

Cæterum de ordine castrorum sive exercitus, et ipsius rectoribus seu motoribus, non est præsentis negotii, quia nostrum non videtur congruum docere pugnare, vel de ejusdem pugnæ gymnasiis agere, sed solam veram tradere politiam, per quam si ad veram pertingamus, disponimur ad vivendum secundum virtutem, et quasi participamus cœlestem, quæ est civitas Dei, de qua gloriosa dicuntur.

CAPUT XI.

Hic declarat de politia Hippodomi philosophi, qui reprehenditur quantum ad genera hominum, quia ponit solum tria, et quantum ad numerum populi.

Præter has autem quamvis Philosophus in II Polit. multas pertractet politias, inter alios tamen a supra dictis qui multum de politia tractaverunt, fuit Hippodomus philosophus Eriphontis filius, sed Milesius patria, unde Thales, unus ex septem sapientibus, originem traxit. Hic enim suam politiam ex multis et ad plura ordinavit, et primo quidem in ea numerum multitudinis determinatum tradidit civitati circa decem millia virorum : quem numerum sufficienter putabat in civitate, cujus forte fuit motivum, quod superius traditum est de castris, quia melius gubernantur, et in victualibus potest per rectores congruentius provideri. Dictam autem multitudinem ad tria genera hominum reducebat, ad bellatores videlicet, artifices et agricolas. In qua quidem divisione sic ponebat eos esse distinctos, quod nec bellator ad culturam terræ, nec ad negotiationes, nec agricola ad arma transiret. Horum autem generum hominum sufficientiam dicebat esse, quia ordinantur ad conservationem humanæ vitæ. Agricolæ quidem quantum ad victum, artifices autem quantum ad tegumentum, sed bellatores ad bonorum suorum firmamentum, sive custodiam. Sed si ad ea quæ dicta sunt supra, et infra est dicendum, faciliter errorem dicti philosophi percipere possumus ex jam dictis : quia in politia determinatum numerum dare non possumus, sed multiplicatur in ea populus vel propter amœnitatem loci, vel propter famam regionis, vel propter fœcunditatem gentis. Rursus videmus civitates, quod quando magis abundant in gente, tanto majoris potentiæ et famosiores judicantur, nec propter hoc impediuntur in regimine, si per officiales bene disponantur et rectores, quia pœnæ in legibus institutæ hominum arcent malitiam, et sunt in politia medicinæ quædam, ut tradit Philosophus in II *Ethic.*

Nec iterum distingui sic debet, quin cum opportunitas hoc requirit, illa tria genera sint admixta, quia artifices et agricolæ aliquando sunt bellatores, cum de istis duobus generibus hominum præcipue eligantur tirones, ut dictum est supra ex verbis Vegetii, et e converso dicimus de bellatoribus ad artifices et

agricolas, cum de eis sæpius assumantur, sed et sua divisio de solum tribus generibus hominum non est sufficiens, quia relinquit consiliarios et sapientes, qui sunt principalis pars politiæ, sine quibus convenienter politia ipsa non regitur; ut enim historiæ tradunt, Demosthenes Atheniensis præfatos viros peritos vel quoscumque senes expertos sic se habere ad politiam defluit, ut canes ad gregem, quorum custodia arcentur lupi sic et se habent sapientes et advocati in civitatibus, quia canes sunt populi : unde Tullius scribit in libro *De offic.* quod « Solon plus profuit reipublicæ civitatis Atheniensis, quia legibus et institutis ejus erudita fuit, quam victoria Themistoclis, » quod bellum gestum fuerat consilio magistratus sive senatus instituti ab eodem sapiente, qui fuit unus de septem. Unde et in Eccles. IX, 18, scribitur : *Melior est sapientia quam arma bellica.* Vegetius etiam *De art. milit.*, et Valerius Maximus de Aristotele referunt, quod cum esset vitæ supremæ, reliquias senilibus atque rugiosis membris in summo litterarum otio vix custodiens, adeo valenter pro salute patriæ incubuit, ut eam hostilibus armis quasi solo æquatam in lectulo, Athenis jacens eriperet, et quantum ad hoc simile in eodem libro Eccles. IX, 14 scribitur de sapiente : *Civitas parva et pauci in ea viri, venit contra eam rex magnus et vallavit eam, extruxitque munitiones per gyrum, et perfecta est obsidio,* sicut accidit de Athenis per Philippum, regem Macedonum, ut historiæ tradunt. Inventus est in ea vir pauper et sapiens, ut dicti Philosophi, quorum fuit proprium mundum spernere, et quasi vitam religiosam eligere, sicut Hieronymus scribit, et postea dsubitur in eodem libro, quod liberavit urbem per sapientiam suam. Concluditur ergo ex præmissis, consiliarios non debere excludi a politia. Eodem etiam modo, nec rectores cum sint caput universitatis civilis, ex quo totum corpus dependet.

CAPUT XII.

Refert etiam opinionem ejusdem, quantum ad possessiones, quas in tres partes dividit, et in quo salvatur sua positio.

Sunt autem et alia, quæ dictus Hyppodomus posuit in sua politica, ut est de distinctione possessionum, quia in tres partes distinguebat possessiones, totius regionis civitatis. Quasdam enim deputabat ad rem sacram, quæ scilicet divino cultui dedicabantur, ut sunt hodie bona ecclesiastica; quasdam autem assignabat com-

munes, quæ bellatoribus dispensabantur; quasdam vero proprias, quæ agricolis debebantur. Artificibus vero nihil assignabatur, eo quod ex arte sufficienter vivere possent. Sed hæc divisio, etsi insufficiens videbatur in multis, in quantum tamen ad aliquid laudabilis erat, in eo videlicet quod divinæ reverentiæ deferebat. Quam quidem et jure naturæ et jure divino debemus; sic enim mos fuit apud antiquos Romanos, ubi viguit disciplina. Unde Gen. XLVII, scribitur, quod tota terra Ægypti imminente fame tempore Joseph, in servitutem redacta est regis, præter terram sacerdotum, quæ videlicet sic erat dedicata Deo, quod alienari non poterat, sicut nec hodie possessiones Ecclesiæ, nisi multum legitimis casibus. Philosophus etiam refert in sua *Metaph.*, quod Ægyptii fuerunt de primis philosophiæ vacantibus et præcipue in mathematicis artibus, cujus rationem assignat, quia gens illa sacerdotalis plus vacare permissa est, ex abundantia videlicet eorum quam habebant ex possessionibus eis concessis, per quæ tollitur sollicitudo in quærendo victum; et quamvis lex Mosaica prohibeat sacerdotibus inter fratres suos possessiones habere, plus tamen eisdem concessit, dum omnium civium possessiones in partem fructuum percipiunt, videlicet decimarum. Unde Malach. III, scribitur : *Afferte,* inquit, *omnem decimationem, ut sit cibus in domo mea,* et de hoc quasi de opere perfectæ justitiæ se ille Pharisæus extollit in Luca : *Decimas,* inquit, *do,* videlicet sacerdotibus et Levitis, *omnium quæ possideo.* Rationabile etiam erat, quod Hippodomus debellatoribus seu militibus ordinaverat, ut stipendia perciperent de bonis communitatis, sicut communitati deserviunt. Sic etiam romana respublica statuit ut de publico ærario viverent. Quo quidem titulo dicit Joannes Baptista militibus, ut in Luca. III, 14, scribitur : *Estote,* inquit, *contenti stipendiis vestris.* Et Apostolus in I epist. ad Cor., IX, 7 : *Quis,* inquit, *militat stipendiis suis unquam.*

Sed in hoc sua deficiebat politia, in quantum solis agricolis proprias assignabat possessiones, nisi forte hoc dicatur ratione agriculturæ, quia hic est proprius eorum actus : unde agricolæ proprias dicuntur possessiones habere quantum ad culturam. Cæteri vero cives, quantum ad usum. Alias esse imperfecta politia et defectiva. Constat enim possessiones, ut dictum est supra in secundo libro, inter naturales divitias computari, quæ sic vocantur, quia homo ipsis naturaliter indiget ut necessaria humanæ vitæ, et propter ipsarum amœnitatem, ad refocillationem animæ :

unde primus homo primo usus est eis divino mandato, quia collocatus est in paradiso, quem Dominus plantaverat diversis arborum generibus, ut operaretur et custodiret illum operatione quidem delectabili sine fatigatione, ut Augustinus exponit, VIII, *Super Gen. ad litt.* De primis etiam filiis Adæ, videlicet Cain et Abel, historia Genesis narrat, quod prima ars quam didicerunt, fuit gubernare divitias naturales, quia *Cain factus est homo agricola, Abel autem custos ovium*, in hoc volens ostendere, ipsas esse institutas ad indigentiam vitæ; ergo non solis agricolis erant assignandæ possessiones, ut Hippodomus dicit. Ad perfectionem igitur politiæ requiritur ut non solum agricolæ proprias habeant possessiones, sed etiam alii, nisi eo modo quo supra est declaratum, et tanto amplius abundent, quanto in altiori culmine sunt constituti, ut supra de regibus est dictum, ut jam patuit, ne forte ex nimia cura rerum temporalium distrahantur a rebus bellicis, vel ipsorum nimia amœnitate mollescant, quod cedit in politiæ non modicum detrimentum. Unde et ipse Hippodomus proprias eis auferebat possessiones, ut solis armis intenderent.

CAPUT XIII.

Ponit opinionem ejusdem circa judices et assessores politiæ, ubi divisionem facit multiplicem et notabilem, circa ea quæ sunt agenda per judices.

Et quia Philosophus de dicto Hippodomo longum adhuc sermonem fecit circa suam politiam, et de ipsa multum est dictum, sub compendio accipienda est sua traditio, quæ restat. Omnium enim referre politias, cum quælibet civitas suam habeat et diversam, laboriosum esset scribere et fastidiosum audire. Illud autem in quo multum institit dictus Hippodomus, fuit de judiciis, ut refert Aristoteles in II *Polit.* Primo quidem de judiciis respectu sui, quia omnia judicia ad tria reduxit, in quibus homines litigant, videlicet vel de damno rerum, vel de injuria in personam; et hoc dupliciter, vel de offensa in verbo, vel de gestu quod dehonorationem Aristoteles appellat, secundum dictum Philosophum, vel est de læsione sive percutiendo, sive vulnerando, quam Philosophus mortem vocat, quia ad mortem ordinatur, de quibus longus est sermo in jure civili, et hæc injustificationem vocat ibidem, quia contra justitiam exercentur. Distinguebat etiam de judiciis ex

parte judicantium, quia ad duo genera referebat, videlicet ad patronum ordinarium.

Secundum vero erat provocatorium, quod ipse principale vocat, in quo erat appellationis refugium, et istud, ut Philosophus narrat, in II *Polit.*, volebat constitui ex senioribus electis civitatis, qui male judicata revocarent, quos Thusci antianos vel priores vocant, et ad hoc sunt inventi. Interdum autem est syndicus constitutus ad idem, sic nominatus quasi curam gerens politiæ, ne lædatur per injustitiam, ut faciunt collegiorum œconomi.

Item statuit dictus Hippodomus in sua politia in utroque prætorio tam ordinario quam principali, ut judicia fierent sine collectione sapientum, sed quilibet scriberet singillatim in pugillaribus de sententia ferenda suum consilium, quam ordinario vel judici appellationis secreto porrigeret, cujus causam Aristoteles assignat, ne forte timore civium dejeraret, et declinaret a vero; quem modum hodie politiæ Thuscorum observant ponendo fabam sive denarium in piscidibus deputatis ad affirmativam vel negativam super rebus agendis pro republica, sive pro condemnando, sive pro absolvendo civem.

Item, statuit idem Hippodomus in sua politia quasdam leges pietate plenas et juri naturæ consentaneas circa quædam genera hominum. Primo quidem quantum ad sapientes, ut si ex eis aliquis ordinaret expediens civitati vel castro, honorem consequeretur juxta meritum operis, sicut factum est Joseph per Pharaonem, ut in Genesi scribitur, et sic accidit Mardochæo per Assuerum, et hoc propter beneficia quæ uterque contulerat, unus quidem regioni, alter vero principi. Hoc idem etiam de bellatoribus præcipit, ut si aliqui eorum morerentur in bello ob defensionem patriæ et bonum civitatis, ipsorum nati acciperent cibum de ærario publico. In quo quidem romana respublica maxime conatum adhibuit victoriosos milites honorare, sive in morte, sive in vita, ut historiæ tradunt; sed præcipue in filiis, quia in eis cum sint ipsorum similitudo, satis perpetuatur memoria, ut verum sit quod in Eccles. XXX, 4, scribitur : *Mortuus est enim et quasi non est mortuus.* Simile enim reliquit post se, videlicet in beneficio adepto causa patris.

Item, statuit quod totus populus, videlicet tam bellatores quam artifices, quam etiam agricolæ principem eligerent; nolebant enim principem per successionem, quemadmodum pro majori parte observant civitates Italiæ.

Item, statuit quod principes de tribus haberent curam præcipue, videlicet de rebus communibus, de peregrinis et orphanis. Orphanos vocans omnes impotentes, qui non possunt sua jura consequi. Quod et lex divina specialiter præcipit, eo quod eosdem alii de facili lædunt propter impotentiam resistendi.

Ista sunt igitur quæ de politia tradit idem Philosophus. Et quamvis idem Philosophus in II *Polit.*, ipsam reprehendat in multis, quæ disputabilia sunt in utramque partem, sicut actus humani cum sint de materia contingenti, multa tamen laudabilia scribit et quæ cum politia Romana concordant, sicut infra videbitur. Et hæc de ipso in tantum ad præsens sint dicta.

CAPUT XIV.

De politia Lacedæmoniorum, quam reprehendit circa regimen servorum et mulierum, et circa bellatores.

Nunc igitur ad alias politias procedendum, quas Philosophus refert in prædicto libro secundo, ut Cretensium et Lacedæmoniorum, quæ claræ videbantur et ex famia regionis, et ipsarum antiquitate, et earum auctore. Et licet in multis Aristoteles commendet politiam prædictam, multa tamen ibidem reprehendit. Primo quidem de remissione quantum ad servos, quia non ut subditos, sed ut amicos eos habebant, et inde lasciviebant, et efficiebantur elati, et concitabant rixas in confinibus Lacedæmoniorum contra tyrannos, ut de eis illud competeret, quod in Prov. XXIX, 21, dicitur : *Qui delicate a pueritia nutrit servum suum, postea illum sentiet contumacem.* Item, ibidem XIX, dicitur : *Servus verbis non potest emendari, quia quod dicis intelligit, et respondere contemnit.*

Sed forte hoc non sine ratione contingit interdum, quanto imminent pugnæ cum hostibus, quia tunc servi manumittuntur, eo quod audaciores sunt ad aggrediendum. Unde in III lib. Reg. XX, scribitur, quod rex Achab per pedissequos civitatis ex mandato Dei Syriam percussit et fugavit. Propter quod historiæ romanæ tradunt, quod post conflictum ipsorum apud Cannas tanta fuit ipsorum strages, quod coacti sunt relegatos et proscriptos revocare, ac servos libertate donare, ex quibus aciem fecerunt ad defensionem urbis. Quia ergo Lacedæmonii infestos habebant confines, ideo servos levius tolerabant. Lacedæmonii enim confines erant, ut ipse Aristoteles dicit, duabus regionibus, Arcadiæ videlicet et Mesenæ; item Thessalonicæ ab alia autem parte Achaiæ

et Thœbeis, qui antiquitus multum viriles fuerunt. Reprehenduntur ergo Lacedæmonii, si populares, quos servos vocant, sustinent non refrænando eorum stultitias ex jam dicta causa. Sed tolerari possunt, si confines sunt nimis infesti, ut dictum est supra, quia prædictis servis datur audacia ad invadendum et refrænandum malitiam hostium, et ex eadem causa dabatur libertas mulieribus, unde efficiebantur lascivæ. De hoc enim a Philosopho reprehenduntur, quod suas mulieres non restringebant a discursibus, quod mulieri est laqueus libidinis, ut de Dina accidit filia Jacob, sicut in Genesi, XXXIV, scribitur, quæ oppressa fuit a Sichem filio regis Emor, quia sine custodia discurrebat per regiones. Unde in Eccles. XXVI, 13, dicitur : *In filia non avertente se firma custodiam, ne, inventa occasione, abutatur se.* Ita et de Lacedæmoniis contingebat, quod vivebant voluptuose propter nimiam libertatem. Sed eos excusat Aristoteles propter ipsorum nimia bellorum exercitia quæ habebant Lacedæmonii : unde uxores eorum cogebantur discurrere ad gubernationem familiæ; sed si alias sustinuissent ipsorum viri, mala erat politia.

Tertium autem quod Aristoteles disputat de Lacedæmoniorum politia, est circa milites, utrum deberent uxores habere vel mulieribus conjungi, quia si hoc est, distrahuntur a pugna. Ex actu enim carnalis delectationis mollescit animus et minus virilis redditur, ut dictum est supra; et sententia est Platonis, ut Theophrastus refert, quod militaribus rebus intentis non expedit nubere. Sed Aristoteles istud reprobat dicto II libro, quia bellatores naturaliter sunt proni ad luxuriam. Causa autem assignatur in quodam libello, *De Problematibus,* translato de græco in latinum Frederico Imperatori. Sed Philosophus ibidem introduxit Hesiodi poetæ fabulam, quæ Martem cum Venere junxit : unde si abstineant a mulieribus, prolabuntur in masculos; et ideo Aristoteles in hoc reprobat Platonis sententiam, quia minus malum est mulieribus carnaliter commisceri, quam in vilia declinare flagitia. Unde Augustinus dicit quod hoc facit meretrix in mundo, quod sentina in mari, vel cloaca in palatio : « Tolle cloacam, et replebis fœtore palatium »; et similiter et sentina : « Tolle meretrices de mundo, et replebis ipsum sodomia. » Propter quam causam idem Augustinus ait in XIII, *De Civit. Dei,* quod « terrena civitas usum scortorum licitam turpitudinem fecit. » Hoc etiam vitium sodomiticum ipse Philosophus in VII *Ethicor.,* dicit accidere propter vitiosam naturam et perversam consuetudinem, et horum etiam non est con-

venientiam vel inconvenientiam assignare, cum non sint per se delectabilia humanæ naturæ, unde medium virtutis ibi esse non potest : et hoc concordat cum Apostolo, ad Rom. I, qui tales actus ignominiæ passiones appellat.

Quartum autem quod Aristoteles reprehendit in Lacedæmoniorum politia, est de inæquali divisione successionum, quia unus civis quasi totam occupabat regionem, ex re videlicet pecuniaria, sicut sæpius accidit de fœneratoribus; alii vero cives expoliati fugiunt, et sic remanet politia nuda.

Item circa uxores, quia in bonis defuncti uxor ratione dotis duas occupabat partes, sicut accidit in Francia de medietate bonorum, residuum vero distinguebatur, seu distribuebatur hæredibus, et pro suis legatis. Sed quantumcumque toleretur apud Lacedæmonios de aliis civibus diminutio possessionum, quantum tamen ad bellatores sustineri non debet, quia per eos civitas conservatur in sua virtute. Hoc autem Aristoteles accidisse Spartiatis, hoc est Lacedæmoniis dicit, quia ad nihilum sunt redacti propter dictam causam, cum tamen soliti essent habere decem millia bellatorum, quod non erat modicum apud veteres. Isti autem sunt illi Spartiatæ, de quibus agitur in II Machab. qui propter virilitatem animi cum Judæis et Romanis specialem habebant amicitiam.

CAPUT XV.

Reprehendit etiam dictam politiam quantum ad leges filiorum et judicum, movens quæstionem, utrum pauperes sunt eligendi ad regimen politicum.

Est et aliud, quod reprehendit Aristoteles in dicta politia, de generatione videlicet filiorum. Statuerant enim in sua politia ad provocandum cives quod zelarent multiplicationem prolis, quod qui tres haberet filios, assumeretur ad dignitatem publicorum negotiorum, et qui quatuor, esset sine vectigali. Hoc autem erat causa de pauperandi cives : unde fiebant impotentes ad invadendum hostes, et hoc fuit in eis causa dissensionis, unde regio diminuta est in virtute. Istud autem reprehensibile esse in ratione fundatur, quia quod quis generet plures, non est virtutis, ex qua quis meretur præeminentiam, puta ut in bellando pro republica, quod est virtutis fortitudinis, vel in consulendo civitati, quod pertinet ad prudentiam, vel in regendo cives, quod pertinet ad

justitiam, vel in conversando honeste cum eis, quod pertinet ad temperantiam. Sed quod in generando quis mereatur præmium in republica, hoc non est virtutis, quia etiam vilis homo potest habere virtutem generativam meliorem, unde quod in hoc honoretur, non est dignum, quia honor non debetur nisi propter virtutem, ut Philosophus dicit in I *Ethic.* In omnibus igitur actibus politiæ inter cives æqua debet esse ponderatio oneris et honoris, præter quam in prædictis, ut verum sit, quod dixit David, sicut in I Reg., scribitur, recuperatis spoliis de Siceleg, contra Amalecitas : *Æqua,* inquit, *erit portio euntis ad bellum, et remanentis ad sarcinas.* Et quamvis lex Mosaica sterili maledictione imprecetur, ut in Exod. et Deuter. est manifestum, et ad multiplicandam generationem plurium uxorum sit facta concessio, hoc non fuit concessum, nisi ad virtutem, referendo ad cultum divinum, sicut Augustinus dicit *De Civitate Dei.*

Aliud autem quod reprehendit Philosophus in Lacedæmoniis, unde ipsorum corrumpta fuit politia, circa electionem judicum, est, quia eligebantur pauperes, qui egestate compulsi, corrumpebantur pecuniis a majoribus, et inde opprimebatur justitia, et exercebantur tyrannides. Comparatione ergo istius politiæ democratiam Philosophus magis commendat, quia deficientibus in civitate hominibus virtuosis ad regimen, ex quibus constituitur principatus, qui aristocratia vocatur, melius regitur per divites malos, ex quibus constituitur principatus, qui appellatur democratia. Non ergo expedit politiæ pauperes assumi et cupidos ad judicandum : unde narrant historiæ, quod duo viri per consules Romanos fuerant electi ad gubernandam Hispaniam, quorum unus nimis pauper, alter nimis erat avarus. Cumque delatio facta fuisset in Capitolio de ipsis, quia de hoc litigabant, Scipio Africanus de neutro consuluit, utrumque corruptorem definiens politiæ, sive cujuscumque regiminis, quia se habent ad civitatem velut sanguisugæ ad corpus humanum. Unde in Proverb. XXX, 15 dicitur : *Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes : Affer, affer;* quasi ad hoc sit principalis eorum intentio extorquere pecunias. Sed quid dicemus de Fabricio consule, qui pauperrimus fuit? ut scribit Valerius Maximus. Item de Lucio Valerio? de quo dictum est supra, qualiter in summa paupertate mortuus est. Ad hoc autem distingui oportet de duplici indigentia, voluntaria scilicet et necessaria. Voluntariam habuit Christus et sui discipuli, et hanc habuit Fabricius et alius consul Romanus, qui ut fideliter guber-

naret rempublicam, divitias contempserunt. Maluit enim Fabricius divitibus imperare, quam locupletem fieri, ut dictum est supra de ipso. Hæc ergo non repellitur a regimine; sed secunda necessaria, quia talis raro vel nunquam bene regit vel consulit, nisi suo appetitui vacuo satis detur : cujus ratio et differentia de utraque paupertate haberi potest ex diversitate finis. Finis autem paupertatis voluntariæ est bonum honestum, sive bonum virtutis. Finis vero necessariæ inopiæ est bonum utile, ad quod appetitus ejus est pronus; hoc autem est, cujus gratia aliquid agitur, ut Philosophus dicit. Quidquid ergo agunt, qui talem habent indigentiam, ad hunc finem deducunt, ut suum impleant ventrem et bursam. Sed qui voluntariam, sicut contemptivi divitiarum, ordinant omnia ad virtutem : et ideo cum gubernant vel regunt cives, semper in eis bonum virtutis intendunt, quod est bonum humanum, ut idem Aristoteles dicit in I *Ethic.* Amplius autem natura nihil frustra operatur, ut dicit Philosophus in I *De cœlo*. Appetitus vero ejus qui non habet divitias ex necessitate, et non voluntate, semper tendit ad habendum divitias. Si ergo non consequitur, erit frustra : et ideo natura appetitus ad hoc impellit, sicut refugiens vacuum, quod sustinere non potest. Ergo difficile est vitare, ut non insequatur quocumque modo ad habendum divitias. Periculosum est igitur politiæ sive reipublicæ pauperem assumi ad consulatum sive ad judicatum, ut Philosophus dicit, nisi quando paupertas est placida; quia tunc est resecata cupiditas, quæ omnium malorum est radix, ut scribit Apostolus. Talis enim indigens ad regimen politiæ est optimus, de quo in Ecclesiast. IX, 14, scribitur, quod *inventus est vir pauper et sapiens, qui liberavit urbem per sapientiam suam,* nulla videlicet cupiditate impeditam.

CAPUT XVI.

Redit adhuc super politiam Lacedemoniorum quantum ad ipsorum regem, reprobans modum quem tenebant circa ipsum, ostendens inconvenientia quæ sequebanur ex hoc.

Post hoc autem et super Lacedæmoniorum regimen est agendum. Volunt enim historici, ut Justinus Hispanus magnus gestorum scriptor, dictam civitatem habuisse regem, et ipse Aristoteles in II *Politic.* hoc affirmat, quod rex esset respectu regionis et provinciæ, sicut in urbe contingit. Hoc etiam videmus in multis

partibus Europæ occidentalis et borealis, quod regem habent, et quælibet civitas suas leges et politiam, puta Francia, Hispania, Gallia et Germania. Lacedæmonii igitur : qui Spartiatæ sive Spartani, regem habuerunt, in quo Catellus regnavit, cujus Lycurgus, ut tradit idem Justinus, in pupillari ætate curam suscepit, ut in Cretensi politia patebit. Circa quod quidem regimen regis Spartiatarum seu Lacedæmoniorum procedit Philosophus in *Polit.* reprehendens ipsum de multis. Primo, de provisione regis, quia non sustinebant occasione inventa, quod regimen esset perpetuum. Sed nec etiam ad vitam modum rectorum politicorum servare volentes, quod in præjudicium non modicum videbatur esse regiminis, quia in hoc enervabatur ipsorum potestas, et subditis dabatur occasio resiliendi a legibus observandis, et sic non poterant ipsorum reges facere viros perfectos et virtuosos, propter quam causam, licet dictus Philosophus non faciat mentionem, historiæ tamen tradunt, Lacedæmonios fuisse gentem indomabilem, nisi quod per dictum Lycurgum fuit morum maturitate ac præclaris legibus regulata, de quibus infra dicetur. Sequebatur etiam istud inconveniens, quod si quando civitas legatos mitteret, ut ipse Philosophus dicit, ad aliquam civitatem vel provinciam, sive regionem, cum quidam ex eis pugnarent pro rege, quidam autem hostes forent, cognoscebatur ipsorum dissensio : unde minus erant chari, et de sua legatione raro reportabant intentum.

Et advertendum quod quamvis consules in urbe annuales essent, ut dictum est supra, et assignata causa est, sicut et magistratus Athenis, tamen non sic erat faciendum de rege, immo si non sit perpetuus, valde periculosum est civibus. Dictum est enim supra, quod hæc est differentia inter regem et rectorem politicum, quo alter videlicet politicus, solis legibus suæ civitatis populum judicat. Regalis vero princeps ultra leges quas invenit vel ante statuit, opportunis temporibus legibus, quas in pectore defert, utitur pro meliori exitu sui regiminis ac suæ gentis salute. Si ergo tales principes ad tempora regnent, contingit ipsos ad judicandum esse præcipites, sive contra cives, qui de ipso amovendo fuerunt solliciti, sive alicujus rei adipiscendæ cupidine, vel ut amicis præstent gratiam, quam si regnassent non fuissent facturi. Quantum autem ad primum habemus exemplum illius qui dixit in Luc. XIX, 27, exponendo ut littera sonat : *Verumtamen inimicos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, et*

interficite ante me. Hoc eodem modo, ut historiæ tradunt, Herodes occidit multos ex nobilibus Judæorum, qui conabantur sibi regnum auferre. Quantum autem ad secundum, exemplum assumi posset de villico iniquitatis in eodem Evangelio; quod extendi potest ad omnem gradum regiminis, quia gerunt vicem dominorum in terra, quod et principes orbis faciunt in respectu Dei. Cum enim timent amoveri ab officio, de ærario publico dominii sui jugiter sibi amicos copulant. Ex quibus omnibus manifestum est, quod maximum est periculum alicui temporali rectori conferre regendi arbitrium in faciendo justitiam. Sed si dominium est perpetuum, rector curabit de subditis, sicut de re propria, ad quam quotidie et continuo sollicitatur quasi ad suas divitias naturales, et ad indeficientem thesaurum. Propter quod sic ipse eos gubernat sicut pastor gregem, sicut hortulanus plantam, quorum qualiscumque læsio ejus efficitur scandalosa.

CAPUT XVII.

Ex eadem causa ponit quædam in dicta politia Lacedæmoniæ reprehensibilia, quæ erant materia dissensionis in populo.

Inerat etiam quædam consuetudo talibus dominis in politia Lacedæmoniorum ex eadem causa trahens forte originem, quia tales principes de republica non curabant, ut in eorum solemnitatibus et ostentationibus primum fierent exactiones in populum, unde gravati pauperes seditionem concitabant, et sic enervabatur politia. Propter quod ut de publico fieret ærario, Philosophus in II lib. *Polit.* magis commendat : quam quidem consuetudinem dicit in Creta fuisse, sive legem constitutam. Exactiones enim, sive vectigalia multiplicata in populo, nisi pro urgenti causa, ut puta pro conservatione civitatis vel religionis, ipsam conturbant, et sunt in ea causa dissensionis et litis. Ex hac etiam eadem ratione sequebatur aliud inconveniens, quod navalis princeps distinguebatur ab ipsa, ex qua sequebatur divisio animorum, et per consequens dissensio politiæ, quod non accidisset, si fuisset princeps perpetuus, quia quicumque fuisset dux civitatis, fuisset ei subjectus. Facit autem mentionem de navali bello, quia Lacedæmonii multum dominabantur mari. Concluditur etiam ex eodem forte malam esse politiam prædictorum, quia viri militares non assumebantur, qui essent fortes virtute, videlicet fortitudinis, quæ est una de principalibus inter quatuor, qua cives exponunt se

morti pro republica, sicut Regulus apud Pœnos; sed habebant dicti milites sive principes partem virtutis, quam Philosophus increpat in sua *Politica*. Distinguit enim Aristoteles in III *Ethic*. duplicem fortitudinem, quarum alteram hic tangit, quæ militaris dicitur, quæ solis viribus innititur corporis, et hanc Philosophus vocat partem virtutis sive fortitudinis, quia requiritur interdum in vera fortitudine. Alia est quæ gratia reipublicæ se exponit, et non cedit, neque fugit periculis excrescentibus, de qua Seneca dicit in libro *De Dei providentia* : « Fortissimos, inquit, sibi pares fortuna quærit. » Ignem experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone; et de qua etiam dicitur in I Machab. II, 66, propter Mathathiam de filio : *Judas,* inquit, *fortis viribus a juventute sua sit vobis princeps, et ipse aget bella populi;* pro qua hostibus, gratia reipublicæ non cedens, sed pro ea dissolutus corde in cæde oppressus occubuit.

Prima autem fortitudo est imperfecta, secunda autem perfectissima virtus. Assumere igitur ad bellandum sive principem sive quemcumque militem qui non sit fortis secunda fortitudine, non est bonæ politiæ, quia sæpius tales convertuntur in tyrannos, vel periculis cedunt, ut dictum est supra. Item, ex eadem causa, quia videlicet princeps non perpetuus erat, nec ad vitam contingebat, quod non erant in politia Lacedæmoniorum expensæ communes pro bellatoribus, et inde sequebatur quod experti milites non gerebant bella populi propter defectum stipendiorum, quibus respublica providere non poterat, sed exponebantur idiotæ, id est inexperti, plebei videlicet et amatores pecuniarum, et hoc Aristoteles reprobat in dicto libro, quia sæpius erant causa ruinæ populi. Hæc igitur de politia lacedæmonica in tantum dicta sufficiant.

CAPUT XVIII.

Hic declarat de politia cretensi, et differentia ejus ad lacedæmonicam, de auctoribus dictæ politiæ, et de legibus Lycurgi.

Pertractat etiam dictus Aristoteles in dicto libro de politia Cretensium, quam dicit traditam a Lycurgo fratre regis Lacedæmoniorum, cui nomen Polybita, patre Catilli, ut Justinus refert; item, a Minoe rege ejusdem insulæ, qui fuerunt primi legum inventores in Græcia, ad quas discendas profectus est Pythagoras, ipsasque

Cretenses perdocuit, sicut idem tradit Justinus, de quibus etiam duobus Philosophus in præfato libro mentionem facit. Et licet diversæ historiæ de Lycurgo diversimode loquantur, nos tamen relationi ejusdem Justini magis insistimus, quia præclarissimus fuit historiarum scriptor antiquus; et hic forte contigit Lacedæmonios cum Cretensibus eamdem habuisse politiam; unde Philosophus dicit Lacedæmonios in hoc imitari Cretenses, quasi ab ipsis leges habuerint.

Licet igitur in multis conveniant, differunt tamen quantum ad convivia et festivitates, quia fiebant de communi ærario apud Cretenses, quod dabatur ab incolis de fructibus et pecoribus quæ offerebantur in sacrificiis in his quæ ad Deos pertinent, quomodo inventæ sunt decimæ.

Alia differentia erat de mulieribus, quia Lacedæmonii zelabant multiplicationem prolis, Cretenses non tantum.

Tertia differentia erat de agricultura, quia terras Lacedæmoniorum colebant servi, terras vero Cretensium colebant incolæ, per quos oblationes fiebant jam dictæ.

Quarta differentia erat, quia apud Cretenses eligebantur consules sive sapientes, quos Bosmoym, id est ornatos senes, vocabant non de omnibus, sed de majoribus, et erant plures numero; sed Lacedæmonii de omnibus, quos Aphorym dicebant, id est procuratores reipublicæ, sed pauciores; et hoc quidem Aristoteles magis commendat, quod minor erat occasio concitandi turbam.

Ratio autem dissensionis apud Cretenses, quia olim habuerunt regem, de quo dictum est supra, sed tempore Aristotelis non habebant nisi ducem quem dicti sapientes eligebant; unde quia populus nunquam habebat electionem, fomentum erat invidiæ et per consequens odii. Sed Lacedæmonii etsi haberent regem secundum beneplaciti tempus, eligabatur tamen a sapientibus assumptus de omnibus gradibus civium, et hoc videbatur consonum rationi, ut consensu totius consilii assumpti ad regimen populi fieret rex, ut hodie communiter faciunt civitates Italiæ. Sic enim civitatis nomen importat, quæ est secundum Augustinum I. *De Civitate Dei,* hominum multitudo, aliquo societatis vinculo colligata, unde civitas quasi civium unitas. Cum ergo nomen civitatis omnes cives includat, rationabile quidem videtur ad regimen ejus de singulis generibus civium debere requiri, prout exigunt merita singulorum ac civilis regiminis status. Politia ergo Lacedæmoniorum quam Cretensium in hoc melior videbatur.

In multis igitur convenientes dictæ regiones, ut Philosophus tradit, in aliquibus tamen differebant eo modo quo dictum est supra. Et hæc de politia Cretensium sufficiant quantum ad sententiam Aristotelis.

Sed quia de Lycurgo mentionem facit, quod historia de suis legibus narrat, congruum videtur hic interserere. Tradit enim Justinus hunc Lacedæmoniis et Cretensibus scripsisse canones, ad quos observandos sub juramento Lacedæmonios obligavit usque ad reditum suæ peregrinationis, quam ad templum Appollinis simulabat, ibidem consulturus de ipsorum salute. Dictus ergo legislator in Cretam se transtulit, ibique moriens, suasque leges eisdem tradens, ossa sua in mari jactari præcepit, ut suis juribus daret æternitatem, quibus ipse primum documentum operis dedit. Leges igitur quas tradidit sub compendio idem Justinus refert. Primo quidem auri argentique materiam sustulit populo. Legendi senatum vel creandi, quos vellet magistratus potestatem permisit. Fundos omnium æqualiter inter eos divisit, ut æquata patrimonia neminem potentiorem altero redderent. Convivari omnes publice jussit, ne cujusquam divitiæ, vel luxuria in occulto essent. Juvenibus vero non amplius una veste toto anno vestiri permisit, nec aliquem cultius quam alterum progredi nec epulari opulentius. Emi singula non pecunia, sed compensatione mercium jussit. Pueros puberes non in forum, sed in agrum duci mandavit, ut primos annos non in luxuria, sed in opere agerent et labore, nihil eos causa somni sustinere, vitam sine pulmento degere, neque prius in urbem redire quam viri facti forent, jussit. Virgines sine dote nubere voluit, ut uxores non pecuniæ causa eligegerentur, strictiusque viri sua matrimonia coercerent, cum nullis frænis dotis tenerentur. Maximum honorem non divitum et potentum, sed senum esse statuit; nec usquam terrarum locum honoratiorem quam senectuti statuit.

Hæc igitur sunt leges politiæ Lycurgi, de quibus Philosophus mentionem non facit et de quibus disputare quales sint, longus esset sermo, et ideo omittitur ad præsens, non tamen contradicunt his quæ a Philosophis dicta sunt de ipso.

CAPUT XIX.

Hic declarat de politia Calcedoniorum, qualiter famosa fuerit, et in quo conveniebant Lacedæmonii et Cretenses cum ipsis, et in quo differebant.

Sed et de politia Calcedoniensi nunc est agendum, quam Aristoteles multum commendat, dicens istas tres politias Lacedæmoniorum, Cretensium et Calcedoniorum apud Græcos magis fuisse famosas, quia magis ordinate fuerunt secundum virtutem. Est autem Calcedonia civitas in Thracia sita, ubi celebratum fuit concilium quartum sexcentorum trigenta Episcoporum sub Leone I, præsente Martiano principe, quod non fuit sine magna copia regionis facultatem habere ad provisionem tantæ multitudinis prælatorum. Hujus ergo politiam Aristoteles in II *Polit.* præfert cæteris, quamvis præcedentes duæ eidem plurimum sint propinquæ, cujus quidem perfectionis et bonitatis Aristoteles tria signa subjungit. Unum quia officiales ejusdem vivebant ordinate, et sua tranquille exequebantur officia cum quadam stabilitate morum. Secundum vero, quod inter eos in ministerio reipublicæ satis videbatur esse concordia, nec unquam est ibi concitata seditio talis, unde dignum esset in scripturis, vel quocumque modo de ipsa facere mentionem. Tertium autem argumentum suæ bonitatis sumit Philosophus ex quieto dominio. Nunquam enim inter eos surrexit sive nobilis, sive cujuscumque potentiæ, qui ibidem tyrannidem exerceret. Subjungit autem Aristoteles communitatem quam habebant Lacedæmonii cum Chalcedoniis, sed Chalcedonii excellentiori modo. Primo quidem in conviviis et festis, quæ fiebant in demonstrationibus honorabilium personarum quæ faciebant utrique per contributionem, sed Chalcedonii honestiori modo, quia sine oppressione pauperum. Secundum autem in quo conveniebant, erat electio seniorum et regis; sed in hoc differebant, quia Lacedæmonii assumebant quoscumque de populo, quos Aphorym vocabant, et erant pauci ad quos pertinebat electio regis; sed Chalcedonii plures eligebant et ex melioribus, quos et Aristoteles principes appellabat, et erant in Chalcedonia centum quatuor; quos ideo principes nominat propter virtutem sui regiminis, in quo nemo melius principatur. Istos eosdem Philosophus genisios, id est honoratos nuncupat, quorum officium erat et assistere regi, et ipsum eligere. Item in hoc differebant a Lacedæmoniis, quia non eligebant

de quocumque genere, nec ex indifferentibus, sed ex eligibilioribus secundum virtutem, cujus rei causam assignat Aristoteles quia de vili loco assumpti ad principatum, ut pluries lædunt politiam et læserunt aliquando Chalcedoniam, juxta illud Poetæ :

Asperius nihil est humili cum surgit in altum.

Unde et in Eccles. x, 5, scribitur, quasi hoc sit in magnum detrimentum regiminis : *Est,* inquit, *malum quod vidi sub sole, et quasi per errorem egrediens a facie principis positum stultum in dignitate sublimi, et divites sedere deorsum. Vidi servos in equis, et principes ambulare quasi servos super terram.* Item, non semper eligebant de eodem genere, quia natura deficit sæpius in successu suæ prolis ; sed assumebant Chalcedonii ubicumque reperirent meliorem, sive principem, sive genisios, id est honoratos senes, et in hoc imitabantur politiam aristocraticam, quæ ost principatus ex paucioribus et victuosis, quod quidem verum erat apud Chalcedonios, quia rex cum aliquibus hominibus honoratis et virtuosis tractabat quæ agendæ erant in civitate non requisito populi consensu, ut de Romanis scribitur in I Machab., quod consilium agebant trecentum viginti de multitudine, ut quæ digna sunt gerant.

Quamvis autem istud rex posset cum prædictis honoratis, interdum tamen requirebat populum de quibusdam agendis et licitum erat populo consentire, vel non, ita ut locum non haberet, nisi fuisset acceptum, postquam fuisset propositum populo, et tunc reducebatur status politiæ ad principatum democraticum, quia hæc fiebant in favorem gentis plebeæ. Aliquando vero committebatur aliquid paucis, et tunc principatus oligarchicus vocabatur. Eligebantur enim quinque ex divitibus, quos Aristoteles pentacontarchos appellat, ad quos pertinebat illos centum quatuor assumere honoratos sive genisios, et fuit proprium politiæ Chalcedoniorum, quem modum hodie observant civitates Italiæ et præcipue Tusciæ. Hic etiam ritus servatus fuit in urbe toto tempore quo consulatus duravit. Primo enim creati sunt consules erant duo, postea dictator et magister equitum, ut historiæ tradunt, ad quos pertinebat totum civile regimen, et sic principatu aristocratico regebatur. Ulterius inventi sunt tribuni in favorem plebis et populi, sine quibus consules et alii prædicti regimen exercere non poterant, et sic adjunctus est democraticus principatus. Processu vero temporis senatores acceperunt regendi potes-

tatem, licet senatores primo a Romulo sint inventi. Divisit enim totam civitatem in tres partes, in senatores, milites et plebem, et tunc existentibus regibus, in urbe tenebant locum senum qui erant in Lacedæmonia, qui Aphorym dicebantur, sive in Creta quos Bosmym appellabant, sive in Chalcedonia quos nominabant Genisios, ut supra dictum est; et quia senatores cum primis erant in multitudine, ideo tunc principatus Romanorum politicus dicebatur. Quando vero corrumpebatur politia per potentiam aliquoquorum, puta tempore quo exorta sunt bella civilia, tunc regebatur oligarchico principatu. Hæc pro tanto sunt dicta ad ostendendum regimen Græcorum multum concordare cum nostro etiam tempore Aristotelis.

CAPUT XX.

Quomodo Aristoteles tradit in politia Chalcedoniorum documentum de electione principis, utrum dives vel pauper sit eligendus, et qualiter pauper virtuosus sustentari debeat, et utrum uni principi competant plura dominia.

Tradit etiam documentum idem Philosophus in dicta politia Chalcedoniorum quantum ad electionem, ut non arte vel fortialiter eligant, sed virtuosos, quia contingit aliquando talem sortem super pauperem cadere, cujus principatus est periculosus, quia, ut ipse dicit et supra est ostensum, impossibile est egentem bene principari, ac legitime negotiis publicis posse vacare. Propter necessitatem enim inhiat lucris, et resilit a virtute, nec sibi ipsi vacare potest, ut quiescat animus, seu ut dicit Salustius de antiquis Romanis, sit animus in consulendo liber. Tradit etiam documentum Philosophus quod et Chalcedoniæ dicit contigisse in sua *Polit.*, ut si quanto reperiretur pauper qui foret virtuosus, ad tollendam occasionem ne se lucris immergat illicitis, ut respublica ei provideat in necessariis; unde et in omni regimine sunt instituta stipendia sive de ærario publico, ut Augustinus dicit *De verbis Domini*, ne forte dum sumptus quæritur, prædo grassetur; sive de bonis cujuslibet sub regimine constituti, ut sunt tributa et vectigalia, quæ dominis debentur quodam jure naturæ, sicut probat Apostolus ad Rom. XIII, 6 : *Ideo*, inquit, *tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes.* Item, in I ad Cor. X, 7 : *Quis*, inquit, *militat stipendiis suis unquam? Quis pascit gregem, et de lacte ejus non manducat?*

Sed tunc movetur quæstio quam Aristoteles tangit in dicta *Polit.* Utrum ad principatum semper dives elegi debeat, quia in hoc datur materia, ut homines sint amativi pecuniarum quocumque modo, eo quod natura humana semper est appetitiva honoris, ut scribit Maximus Valerius. Ad quod ipse Philosophus multa dicit comparans oligarchiam ad aristocratiam, quia secundum primum principatum eligitur dives, juxta secundum semper assumitur virtuosus. Sive ergo pauper, sive dives, dummodo vivat secundum virtutem, assumendus est in vera politia. Sed minus periculum est de divite, quia instrumenta sibi adsunt humanæ vitæ, per quæ honeste suum potest officium exequi, salva tamen justitia subditorum. Multa alia scribit Philosophus de politia Chalcedoniensi, comparans ad invicem principatus : duo tamen concludit reprehensibilia de ipsis Chalcedoniensibus. Unum, quod sustinebant principem plures principatus habere, quod Aristoteles reprobat, ostendens multo melius esse vel dignius plures esse, vel convenire ad unum principatum, quam quod unus habeat plures. Ratio autem hujus ex verbis Philosophi haberi potest ibidem, quia in diversis principatibus actus unius per alium impeditur: unde dat istud principium, ex quo argumentum assumitur quod ab uno unum opus optime perficitur, cujus rei gratia duo ponit exempla. Unum de fistulizantibus, sive cytharizantibus et chorieariis, quia in opere sibi contrariantur et in instrumentis. Fistula enim, sive cythara requirit hominem intelligentem in melodiis, et manus agiles et subtiles. Sed chorearius nihil horum requirit, quia sufficit homo etiam rusticanus cum manibus crabosis. Ita et de diversis contingit dominis quod contrariantur sibi invicem, sicut fistulans choreario. Aliud exemplum introducit de nautico bello et campali, quia non est conveniens ut utrobique sit unus rector, cum non habeant similes actiones. Alius est enim modus pugnandi in campo, et alius in aquis, et alia instrumenta requirit campale bellum, et alia navale, et per consequens alias actiones : unde concluditur, inconveniens esse unum dominum habere plura dominia, et ea bene posse gubernare propter contrarias actiones et instrumenta. Amplius autem et virtus est debilis in agente, quia vix homo sufficit ad sui regimen. Durum est enim ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, judex fiat alienæ, ut Gregorius ait. Multo ergo difficilius est habere multa regimina propter causas jam dictas.

CAPUT XXI.

De politia Pythagoræ, quam didicit a prædictis philosophis Minoe et Lycurgo, et quomodo totus suus conatus ad hoc fuit, assuefacere scilicet homines ad virtutes.

Præter dictas autem politias, quas Philosophus tangit in sua *Politica,* invenitur una philosophica, de qua Aristoteles mentionem non facit, videlicet Pythagoræ, qui ipsum præcessit per duas homines ætates, a quo nomen philosophi exordium habuit, ut scribit Maximus Valerius. Non est enim ausus se nominare sapientum computare, qui ipsum præcesserant, sed se philosophum appellavit, id est sapientiæ amatorem. Hic, ut tradit Justinus Hispanus, cum peragrasset Ægyptum ad perdiscendos siderum motus originemque mundi, inde regressus, Cretam et Lacedæmoniam profectus est ad cognoscendum leges Minois et Lycurgi, de quibus suam fundavit politiam. Sed præter leges jam dictas, Justinus hoc de ipso scribit, quod Crotonam veniens, populum in luxuriam lapsum sua auctoritate ad usum frugalitatis revocavit. Laudabat quotidie virtutem, et vitia reprimebat, casumque civitatum hac peste perditarum enumerabat. Tantum quoque studium ad frugalitatem perdiscendam multitudini persuasit, ut aliquos ex eis luxuriatos fuisse incredibile videretur. Tradit etiam Tullius de ipso, quod quibusdam harmoniis vitia in hominibus extinguebat luxuriæ. Unde dicit quod Tauromitanum juvenem quemdam libidine flagrantem, cum audivisset Pythagoras ad ostium amicæ meretricis insanire, jussit psalterium spondæum canere, et sic eum ad sanam mentem revocavit. Matronarum quoque separatarum a viris doctrinam, et puerorum a parentibus frequenter habuit, ut de ingressu religionis frequenter contingit ex ignito sermone prædicationis, vel ex virtuosa operatione et excellenti vita doctoris. Docebat autem nunc hos pudicitiam, nunc illos modestiam, litterarumque studium. Ut matronæ aureatas vestes cæteraque dignitatis suæ ornamenta deponerent, velut quædam luxuriæ instrumenta, omniaque in Junonis ædem deferrent, eidemque consecrarent suadebat, asserens matronarum vera ornamenta pudicitiam fore. Hic autem cum annos viginti esset Crotonæ, Metapontum se transtulit, ibidemque decessit, cujus tanta fuit admiratio, ut de ejus domo templum facerent, ipsumque pro deo colerent. Scribit etiam Hieronymus de ipso,

Contra Jovinianum, quod filiam habuit tantæ pudicitiæ, ut virginitatem servans, choro simul virginum jam præesset, easque castitatis instruxit doctrina. Per quod apparet quod in sua politia ad hoc tota sua ferebatur intentio, suusque conatus, ut homines traheret ad vivendum secundum virtutem, quod et Aristoteles in *Politica* docet : quin etiam omnis vera politia corrumpitur, si ab hoc fine declinetur.

CAPUT XXII.

De documentis Pythagoricis sub figuris et ænigmatibus traditis, et de duobus Pythagoricis fidelissimis amicis.

Tradit etiam Hieronymus ubi supra quasdam leges Pythagoricas ob conservationem suæ politiæ sub quibusdam paradigmis et parabolis more antiquorum traditas : « Fugienda, inquit, sunt modis omnibus et abscindenda, languor quidem a corpore, imperitia ab animo, luxuria a ventre, a civitate seditio, a domo discordia, et in commune a cunctis rebus intemperantia. » Pythagoricorum etiam sunt ista : « Amicorum omnia esse communia, et amicum se alterum esse, » in quo maxime fuit eorum conatus. Unde narrat Maximus Valerius de duobus Pythagoricis, seu Pythagoræ discipulis, Damone et Pythia, quod tam fidelem inter se junxerunt amicitiam, quod cum alterum eorum Dionysius tyrannus adjudicasset, et is tempus ab eo impetrasset, ut priusquam periret profectus domum res domesticas ordinaret, alter vadem pro altero se tyranno dare non dubitavit. Appropinquante autem definita die, nec illo redeunte, cum unusquisque tam temerarium sponsorem stultitiæ damnasset, is nihil se amici constantiam metuere prædicabat. Eodem itaque momento, eademque hora per Dionysium constituta qui eam acceperat, supervenit. Admiratus tyrannus amborum animum, supplicium remisit, eorumque fidei se conjungi desiderans, eos, ut ipsum in societate suæ amicitiæ reciperent, rogavit. Scribit etiam Hieronymus alia documenta seu leges, quas Pythagoras in sua tradidit politia, duorum videlicet temporum maxime curam habere, mane videlicet et vespere, id est eorum quæ acturi sumus et eorum quæ gessimus. Post Deum veritatem colendam, quæ sola homines proximos Deo facit. Refert etiam Hieronymus super Ecclesiast., Pythagoricam fuisse doctrinam, ut homines scholastici usque post quinquennium taceant, postea vero eruditi loquantur. Item,

alia documenta et leges de ipso reperiuntur sub ænigmatibus tradita, quæ Hieronymus narrat, *Contra Jovinianum* : « Stateram, inquit, ne transilies, » id est ne prætergrediaris justitiam. « Ignem gladio ne foveas, » id est iratum et tumidum animum verbis maledicis ne lacessas. « Coronam minime carpendum, » id est leges urbium observandas. « Cor non comedendum, » id est mœrorem de animo expellendum. « Per viam publicam ne ambules, » id est ne multorum sequaris errores. « Hirundinem in domo non habeas, » id est garrulos et verbosos in tua societate non suscipias, et multa alia documenta vel his similia leges, quæ in sua politia prædictus Philosophus tradidit, magis ordinata ad regimen animæ, quam corporis, qua regulata, corporalia facilius disponuntur.

Et hæc ad præsens de diversorum politiis dicta sufficiant. Nunc vero de vera vita politica, sive per Philosophum tradita, sive per alios sapientes, in sequentibus est agendum.

CAPUT XXIII.

In quo consistat perfecta politia, ex qua accipitur felicitas politica, scilicet quando partes politiæ sunt bene dispositæ, et sibi ad invicem correspondent.

Quia vero cum de politia agitur, ad civitatem refertur, modus agendi de ipsa ex qualitate civitatis dependet. « Civitas autem, ut Augustinus dicit in I *De Civit. Dei,* est hominum multitudo aliqua societatis vinculo colligata, quæ vera virtute beata redditur. » Hæc autem definitio a sententia Philosophi non discordat, qui in perfecto politiæ regimine felicitatem ponit politicam, ut ex I *Etymolog.* patet. Virtus enim qua rector politicus civitatem gubernat, architecta est respectu cujuslibet aliarum virtutum, quæ sunt in civibus, quia cæteræ virtutes civiles ordinantur ad istam, sicut ad militarem equestris et sagittaria. Et ideo in operatione ejus, cum sit virtus suprema, consistit felicitas politica, ut Philosophus videtur velle in commemorato jam libro. Sic enim de vera et perfecta politia contingit, quemadmodum de corpore bene disposito, in quo vires organicæ sunt in perfecto vigore. Et si virtus suprema, quæ est ratio, cæteras dirigat inferiores potentias et ad suum moveantur imperium, tunc insurgit quædam suavitas et perfecta delectatio virium in alterutrum, quam harmoniam vocamus : unde Augustinus dicit in III *De Civitate Dei,*

quod « respublica sive civitas bene disposita melodiæ vocibus comparatur, in qua diversis sonis proportionatis ad invicem, fit cantus suavis et delectabilis auribus, » quæ proprie fuit in statu innocentiæ regulata ex virtute originalis justitiæ præter actum divinæ cognitionis : unde causabatur contemplativa felicitas, et etiam modo secundum quamdam participatam virtutem in viris perfectis, ut nihil velint nisi quod regula mandat rationis, et quod Deo placet. Et ex hac quidem ratione motus fuit Philosophus, assimilare rempublicam seu politiam naturali et organico corpori, in quo sunt motus dependentes ex uno movente sive ex duobus, ut sunt cor et cerebrum, et tamen in qualibet parte corporis est operatio propria primis motibus correspondens et in alterutrum subministrans : unde hoc corpus divini muneris beneficio animari asserit, et quod summæ æquitatis nutu Dei agitur moderamine rationis, quod et Apostolus confirmat in I ad Cor., ostendens *totam Ecclesiam esse unum corpus distinctum in partibus, sed unitum vinculo charitatis*. Ad veram igitur civilitatem sive politiam requiritur, ut membra sint conformia capiti et ad invicem non discordent, et sint omnia sic disposita in civitate, ut jam est dictum.

Amplius autem in causis et causatis. et moventibus et motis, ita videmus quod est debita proportio ipsorum ad invicem quantum ad influentiam, quia inferiora moventur secundum superiorem motum, et superiora movent quantum est inferiori conveniens, cum natura non deficiat in necessariis. Si igitur talis est ordo superiorum ad inferiora, et e converso in qualibet natura creata, multo magis esse debet in natura intellectuali, quanto perfectior est inter entia. Si ergo talis dispositio suavitatem facit contemplando, multo magis operando. Et hinc Pythagorici, moti fuerunt in cœlestibus corporibus ponere melodiam, ut Philosophus dicit in II *De cœlo,* propter ordinatos motus quos habent et indeficibiles, unde insurgit summa suavitas; et quia ipsa fore dicebant animata, ex hac parte eisdem dabant felicitatem. Ergo sic politice vivere, perfectam et felicem vitam facit.

Præterea, ordo est « parium dispariumque rerum, sui cuique tribuens dispositio, » ut Augustinus dicit, XVIII *De Civit. Dei.* Per quam definitionem habemus diversum gradum in politia, tam in executione officiorum, quam in subjectione sive obedientia subditorum : unde tunc est perfecta socialis congregatio, quando quilibet in suo statu debitam habet dispositionem et operationem.

Sicut enim ædificium est stabile, quando partes ejus sunt bene sitæ, sic de politia contingit quod firmitatem habet et perpetuitatem, quando quilibet in suo gradu, sive rector, sive officialis, sive subditus debite operatur, ut suæ conditionis requirit actio. Et quia ibi nulla est repugnantia, consequenter ibi erit summa suavitas et perpetua firmitas status, et hoc est proprium felicitatis politicæ, ut Philosophus tradit. Hos autem tales rectores civitatis sive politiæ pro conservando in pace populo, describit nobis in Exod. c. XVIII, Jethro cognatus Moysi : *Provide,* inquit, *de plebe viros potentes, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam, et constitue ex eis tribunos, et centuriones, et quinquagenarios, et decanos, qui judicent populum omni tempore.* Et postea subdit : *Si hoc feceris, implebis imperium Domini, et præcepta ejus poteris sustinere, et omnis hic populus revertetur in pace ad loca sua.* Quasi omnia subsistant in quadam suavitate mentis et pace temporis, ex quibus insurgit felicitas hominis, si tales sint gubernatores reipublicæ quales hic ordinantur. Tales et Sallustius dicit fuisse rectores Romanos, unde respublica ex parva facta est magna, quia in eis fuit domi industria, foris justum imperium, animus in consulendo liber, neque libidini neque delicto obnoxius. In quibus tales actus virtuosi regiminis nobis traduntur, unde perfecta et felix ostenditur politia.

CAPUT XXIV.

Dividit politiam tripliciter, et unamquamque partem prosequitur, et primo qualiter in partes distinguitur integrales secundum opinionem Socratis et Platonis.

Nunc igitur de his in specie est agendum in quæ sive in quas partes civilitas sive politia dividitur. Quas quidem oportet accipere vel respectu totius civitatis, cui partes integrales respondent ; vel respectu sui regiminis, aut ut ad negotia ordinatur bellica ; quia secundum hanc divisionem diversa sortiuntur vocabula a diversis historiarum scriptoribus et auctoribus legum.

Quantum autem ad primum modum tradendi divisionem, accipere possumus superius tactam, quæ est Socratis et Platonis, qui totam politiam in quinque colligebant partes. In rectores scilicet conciliarios, bellatores, artifices et agricolas. Aliam autem quæ est Romuli primi principis urbis Romæ, qui, ut historiæ referunt, divisit multitudinem sui populi in tres partes, videlicet senatores,

milites et plebem. Politia vero Hippodomi per tria genera hominum dicebatur et ipsa constitui, per bellatores, artifices et agricolas, ut supra est traditum. Harum autem quælibet sustineri potest et rationem habet.

Prima enim, quæ quinque hominum genera comprehendit, satis videtur conveniens. Si enim vires animæ consideremus, quarum respectu nostra attenditur indigentia, unde accipitur constituendi civitatem necessitas, manifestum est dictam divisionem esse sufficientem. Patitur enim homo indigentiam respectu partis intellectivæ, ut possit vivere secundum virtutem, propter quod est sibi provisa directio in agendis, ad quod ordinatur consiliativa, quæ ponitur a Philosopho inter intellectuales virtutes. Unde in Eccl. xxxii, 24, scribitur : *Fili,* inquit, *sine consilio nihil facias, et post factum non pœnitebis.* Et ideo in republica sive in politia consiliarii sunt optima pars ejus, propter quod a Plutarcho comparantur oculo, qui inter partes corporis est nobilior. Indiget etiam refrænativa concupiscentiæ, sive affectivæ, quæ inordinata est, ut ipse Philosophus tradit, unde ipsas ægritudines in VII *Ethic.* appellat. Et inde necessarii sunt rectores ad corrigendum hominum malitiam; et propter quod Apostolus dicit, quod *non sine causa gladium portat, vindex in ira ei qui male fecit.* Ex qua ratione institutæ sunt leges per principes et rectores, ut per Philosophum patet, et ipse Apostolus in Epistola ad Galat. iii, 19 : *Lex,* inquit, *propter transgressores posita est;* et iterum (I Thim. i, 9) : *Justo non est lex posita.* Sunt etiam et aliæ indigentiæ humanæ vitæ, quæ respondent aliis potentiis animæ, ut est tegumentum, ornamentum et nutrimentum. Duo quidem prima indigentiam supplent partis sensitivæ hominis, quod artificum est officium sive in ædificiis, sive in vestimentis, sive calceamentis, sive quibuscumque aliis artificialibus rebus, quæ aspectum vel auditum vel odoratum sive tactum delectant, vel eisdem conferunt supplementum. Sed ad indigentiam supplendam humanæ vitæ quantum ad nutrimentum, quod respondet parti vegetativæ, ordinantur agricolæ sive in pane, sive in vino, sive in fructibus, sive in gregibus, sive in armentis, sive in volatibus, quæ omnia de jure ac civitatem per agricolas deferuntur et transportantur. Bellatores autem congrua sunt pars politiæ, ordinata quidem contra impulsores aliarum partium, et ad ipsarum munimen. Ad hoc enim constituitur miles in civitate, ut se pro sua patria contra hostes opponat, unde ad hoc juramento astringuntur cum ad gradum militarem ascendunt,

pro republica non recusantes mortem, ut in Policrato traditur, ubi de sacramento militis agitur. Est ergo bellator in republica necessarius, et pars præcipua politiæ; quia ejus officium est assistere principi pro exequenda justitia, ut dicitur in commemorato libro, et fideliter et constanter contra hostes pugnare pro conservanda patria, et sic non solum parti politiæ, sed toti, militaris gradus in republica singulariter est fructuosus.

Ex quibus omnibus manifeste patet sufficientia politiæ Socratis et Platonis quantum ad partes ejus.

CAPUT XXV.

His ostendit sufficientiam partium integralium politiæ quas Hippodomus tradit et Romulus.

Sed et de duobus aliis modis jam dictis adhuc divisio tolerari potest, quia comprehenduntur cum prima, cujus sufficientia est jam ostensa. Et quidem in divisione Romuli cum de senatoribus agitur, rectores accipimus politicos et sapientes eis adjunctos, sive assessores, sive quoscumque alios jurisperitos. Plus enim principes politici sunt consiliativi quam regales vel imperiales. Sicut et de Romanis scribitur I Machab. VIII, quod *consulebant quotidie trecentos viginti de multitudine, ut quæ digna sunt gerant.* Cujus ratio esse potest, quia regimen politicum solis roboratur legibus, ut dictum est supra. Regale vero, sive imperiale, etsi legibus gubernetur, in casibus tamen opportunis ac gerendis quibuscumque negotiis regimen consistit in arbitrio principis, quia pro lege habetur quod principi placuerit, ut jura definiunt. Concludendum est igitur, in dominio politico consiliarios maxime fore necessarios, quos in nomine senatorum includimus : unde Isidorus dicit in II *Etymolog.*, quod senator a consulendo et tractando est dictus, qui sic se habet ut consulat, et nulli noceat ; unde et Augustinus, *De Civ. Dei,* senes inter senatores connumerat. Comprehendimus etiam in nomine senatoris rectores, sicut idem Isidorus tradit in prænominato jam libro ex verbis salutii dicentis quod Senatores patres vocati sunt propter diligentem curam regiminis. Nam sicut patres filios, ita illi rempublicam gubernabant. Patet igitur quod in nomine senatorum, quos Romulus distinxit a militibus et plebeis, etiam rectores et consiliarios comprehendit, quos Socrates et Plato in sua *Polit.* posuerunt distinctos ; sed in

nomine plebis artifices et agricolas accipere possumus, quia utrumque genus de gente plebea accipitur. Et apparet quod divisio multitudinis in civitate per præfatos philosophos a divisione quam fecit Romulus, non discordat.

De distinctione tamen Hippodomi jam prætacti videtur esse dubium, nulla sit ibidem mentio de consiliariis et rectoribus, nec ad partes reduci valent per dictum Philosophum assignatas, cum actus et naturæ ipsarum penitus sint diversa ; sed si attendimus ad ea quæ ad civilitatem ejus sunt tradita, quæstio facilius solvitur. Pertractat enim de judicibus et assessoribus, ubi circa ipsos suam ponit distinctionem, et nos ex ea possemus accipere consiliarios et rectores, de quibus pro tanto mentionem non facit cum de partibus agit politiæ, eo quod illas partes solum assumit, quæ ad indigentiam referuntur corporalis vitæ : unde et sua positio quantum ad substantiam a prima, videlicet Socratis et Platonis, non videtur differe. Hæc igitur de partibus politiæ ex quibus constituitur, dicta sufficiant.

Unum tamen de eis adhuc considerandum videtur, de bellatoribus videlicet, quia omnes politiæ de ista parte faciunt mentionem ; cujus quidem rationem habere possumus a Vegetio, *De arte militari,* in fine I libri, quia « omnes regiones et civitates per bellatores in suo sunt conservatæ vigore, et quod respublica diminuta est per dissuetudinem bellandi in urbe post primum bellum Punicum per annos viginti in pace vitam deducens ; unde Romanos ubique victores sic enervavit, ut in secundo bello Punico Annibali pares esse non possent. Tot itaque consulibus, tot exercitibus amissis, tunc demum ad victoriam pervenerunt, cum exercitium militare gondiscere potuerunt, » et postea concludit : « Semper ergo legendi exercitandique sunt juniores. Utilius enim constat suos erudire armis, quam alienos mercede conducere. » Necessarii igitur sunt bellatores omni tempore in republica, tum pro pace civium conservanda, tum pro incursu hostium evitando, quorum considerato fructu in republica amplior eis inter cives confertur honor, tanquam magis necessariis ad conservationem politiæ, et propter periculum cui se pro ipsa debent exponere. Propter quod eisdem solis dabatur victoriosis corona. Hinc est quod in Policrato assimilantur manui, quæ secundum Aristotelem in II *De anima,* est organum organorum. Jura etiam ipsos milites ampliori decorant privilegio inter omnes civiles sive in testamentis, sive in donationibus, seu

in quibuscumque negotiis, sed præcipue dum sunt in castris, ac suum exercent officium.

CAPUT XXVI.

Agit ulterius de aliis partibus politiæ respectu regiminis, ubi verba exponuntur diversorum officialium.

De partibus autem politiæ respectu regiminis, quia romana respublica magis ordinem præcipuum tenuit, et post Tarquinium expulsum a regno gradus officialium ponitur ab historiarum scriptoribus, de ipsis specialiter tanquam aliorum exemplaribus est agendum. Narrant enim primo consules institutos, Brutum videlicet, qui maxime egerat ut expelleretur Tarquinius, et Tarquinium Collatinum maritum Lucretiæ, sic dicti vel a consulendo civibus, vel a regendo cuncta consilio; quos mutandos ideo elegerunt per singulos annos, ut dictum est supra, ut nec insolens diu maneret, et moderatior cito succurreret. Propter hoc autem duo pares erant, quia unus rem civilem, alter vero rei militaris curam gerebat. Processu autem temporis, id est quinto ab ejectis regibus anno, inventa est dictatura, occasione habita alicujus novitatis in urbe. Dum enim gener Tarquinii ad vindicandum regis injuriam magnum congregasset exercitum contra civitatem, ad confortationem gentis, nova instituta est dignitas quam dictaturam appellarunt, major potestate ac imperio consulatu. Item, tempore excellentior, quia de quintum annum ipsorum expirabat officium, consulatus autem per annum. Hi dictatores magistri a populo vocabantur, quam dignitatem ferunt historiæ habuisse Julium. Eodem etiam anno tradunt magistrum equitum institutum, qui dictatori obsequebatur. Dictator autem primus, ut scribit Eutropius, fuit Lamius, sed magister equitum Spurius Cassius. Sexto autem anno, quia consules nimis gravabant plebem, a populis instituti fuerunt tribuni, sic dicti, ut tradit Isidorus lib. IX *Etymolog.*, eo quod jura populo tribuant, quem locum in civitatibus Italiæ tenent antiani, ordinati ad defensionem gentis plebeæ.

Sed advertendum hic, quod senatores semper fuerunt ex quo sunt a Romulo instituti. Unde tradunt historiæ, quod quia consules cum senatoribus populo erant infesti, inventi fuerunt in favorem plebis. Sunt autem et alia nomina officialium urbis, de quibus historiæ faciunt mentionem, sed præcipue Isidorus libro IX.

Etym., videlicet censores, patritii, præfecti, prætores, patres conscripti, proconsules, exconsules, censorini, decuriones, magistratus et tabelliones, de quibus omnibus sub compendio est dicendum. Censoria autem dignitas apud veteres Romanos erat, quæ apud modernos est dignitas judicialis, censere enim judicis est. Dicuntur etiam censores patrimoniorum, ut tradit idem Isidorus, a censu æris appellati, quod est officium specialis curæ in civitate, sive in tutoribus dandis, sive auctoribus, sive curatoribus vel quibuscumque causis et negotiis pupillorum et viduarum, vel etiam rebus patrimonialibus dividendis; sed patritii ideo dicuntur, quia sicut patres filiis, sic illi cives romanæ reipublicæ curam gerebant, qualis fuit domus Fabia, de qua dictum est supra. Patritiatus igitur non erat officium in republica, sed quædam paterna reverentia populi ad aliquam progeniem civitatis pro zelo politiæ romanæ quem gerebant : unde et jura gentium patritiatum omni eminentiæ, sive principatui præferunt, sicut pater omni curæ tutoriæ. Præfecti autem dicti sunt, eo quod prætoria potestate præsint, unde et prætores idem quod præfecti dicuntur. Importat enim tale officium omnimodam factionem quasi præcipuus sit operator et executor justitiæ. Scriptura tamen sacra ad exteriores refert actiones, ut in principio Exodi v, 6, scribitur, quod *præcepit Pharao præfectis operum et exactoribus populi, dicens : Nequaquam ultra dabitis populo paleas ad conficiendos lateres.* Hi autem et prætores vocabantur ex prosecutione justitiæ. Patres autem conscripti appellabantur senatores ratione officii. Ut enim refert Isidorus, cum Romulus ipsos instituit in decem curias, ipsos eosdem elegit, et nomina eorum præsenti populo in tabulas aureas contulit, atque inde nominati sunt patres conscripti, quos etiam in tres ordines distinxit. Primi vocabantur illustres, secundi spectabiles, tertii autem clarissimi, quorum verba exponere longum esset. Proconsules autem dicti sunt coadjutores consulum quasi projecti consulibus, nec consulatu fungebantur simpliciter, sicut nec procurator curatoris sive actoris; vel proconsul dicebatur assessor, qui vice consulum judicabat. Exconsul vero dicebatur consul amotus ab officio peracto vicis suæ anno, unde exconsul quasi extra consulatum existens. Habebat tamen aliqua fastigia sui consulatus sive alicujus immunitatis, sive alicujuscumque signi eminentiæ, per quod cognoscebatur fuisse consul. Censorini autem minores judices dicebantur, ad actus censoriæ curiæ vel regiminis deputati, de qua dictum est supra quasi infe-

riores censores; sed decuriones ad omnem actum curialis officii sic dicti, ut dicit Isidorus, quia sunt de ordine curiæ, et quia officium curiæ administrant; sic vocatus est Joseph ab Arimathia, nobilis videlicet decurio, ac vir justus et bonus, qui pro Domino nostro Jesu Christo mercatus sindonem, officiosissimam et reverendissimam contulit sepulturam. De magistratu autem in fine superioris libri satis est declaratum.

Nunc autem agendum est de altero officio et infimo cujuscumque regiminis, quod est tabellio, sic dictus, ut tradit Isidorus, quoniam portitor sit tabellarum et susceptor, in quibus acta geruntur sive reipublicæ sive personæ prævatæ. Idem etiam in scriba publicus vocatur, quia ea solus scribit gesta quæ publica vocantur, quem et jura gentium servum publicum appellant.

Restat autem de uno solo nomine dignitatis diffinire quantum ad regimen politiæ, quod scipio appellatur, quod quidem secundum proprietatem vocabuli baculus dicitur cui quasi ad sui ducatum innititur et sustentatur, quod pater Cornelii Scipionis indiguit. Hunc autem patrem tradunt historiæ fuisse cæcum, unde cum baculo sive scipione veniebat in forum. Ad hujus igitur similitudinem filius ejus Publius Cornelius, quia sustentavit rempublicam contra Annibalem et Carthaginem, vocatus est Scipio; et quia totam Africam subjugavit Romanis, dictus est Scipio Africanus ad differentiam alterius Scipionis nepotis ejus, qui Hispaniam devicit et vocatus est Lucius Cornelius Numantinus a Numantia, quam subjecit ac prostravit. Scribit etiam Augustinus I. *De Civit. Dei,* tertium fuisse Scipionem, qui et Nasica est vocatus, frater majoris Scipionis, qui ne Carthago destrueretur prohibuit, asserens ipsam esse medicinam Romanis. Ex his igitur propter probitatem tantorum virorum considerato principio, unde nomen Scipionis ortum habuit, scipionem legislatores vocarunt virgam, quam princeps portat in manu cum sceptro quasi semper victoriosus, ut ille magnus Scipio fuit. Unde narrat Isidorus in XVII *Etymologiarum*, quod triumphantes purpuram palliatam et togatam habebant vestem, et scipionem cum sceptro gerebant in manu ad imitationem victoriæ Scipionis.

Hæc igitur de nominibus dignitatem respectu regiminis in tantum sint dicta.

CAPUT XXVII.

Hic declarat de partibus politiæ quantum ad bellatores, quos distinguit secundum triplicem considerationem.

Sed et de partibus ordinatis ad bellum, quæ sunt partes politiæ, et eidem necessariæ, ut superius est probatum, congruum videtur tradere : quæ quidem bene dispositæ pulchritudinem et decoram causant, delectationem generant. Ex quo etiam ingens cordis augmentum, audacesque reddunt animos ad arduorum aggressum. Unde Salomon in Canticis vi, 3, exercitum dispositum ad bellandum pulchritudini sponsæ assimilat et decori : *Pulchra,* inquit, *es et decora, filia Jerusalem, terribilis ut castrorum acies ordinata.* Sic enim pulchritudo allicit, ut extasim faciens nihil aggredi timeat vel formidet, quod in excessivis amantibus maxime est manifestum. Ita etiam de acie bene ordinata contingit, et ideo ipsam terribilem vocat, sive ad pulchritudinem sponsæ, sive ad aciem referens ex causa jam dicta. Propter quod non immerito de dictis partibus est agendum, quia ad ornatum faciunt politiæ; et quia homo in bello præcipue regimine indiget propter difficilem et terribilem actum quem exercet, inde opportunum videtur in castris exercitum dividere in numerum certum, cuilibet assignando ducatum, per quem regatur et dirigatur ad pugnandum cum hostibus. Quem quidem accipere possumus a Vegetio in I lib. *De re militari,* ubi exercitus dividitur in legiones, in quo dicit duas sufficere cuilibet duci vel consuli, legionem dividit in decem cohortes ; sed cohors prima numero et merito antecedit. Nam genere quidem et litterarum instructione viros electissimos quærit, ut idem tradit Vegetius ; quo pro tanto dicit, ut castra magis confidant, si tanti viri in prima exponantur acie, et quia maxime requiritur sapientia , ubi periculum totius dependet exercitus. Hæc autem cohors aquilam suscipit signum præcipuum Romanorum castrorum. et totius legionis insigne : quod et imperatoribus posterioribus est relictum, cujus quidem ratio assignari potest, quia, ut idem dicit Vegetius, militaris romana disciplina primas acies faciebat alares. Inter omnes autem avium alas aquilinæ sunt fortiores. Vel aliter dici potest, quod ideo signum aquilæ eis traditur ex præeminentia, videlicet in mundo, quantum ad dominium, propter cœlestem et divinum effectum, quem implorare debent continue, ut faciebat illic princeps Judas Machabæus, qui in

pugnando auxilium de cœlo petebat, quod præcipue eis competit propter periculum cui se committunt, vel quia merentur apud Deum ut sint victoriosi, eo quod morti se exponunt pro populo. De qua aquila dicitur in Ezechiel XVII, 3, loquente de Nabuchodonosor Orientis monarcha : *Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis et varietate, venit ad Libanum, ut tulit medullam cedri.* Post hoc subdit Vegetius numerum primæ cohortis, quam millenariam vocat, eo quod mille centum pedites in ea sunt, equestres autem centum triginta sex. Cæteras autem vocat quinquagenarias, quia in qualibet ponit quingentos quinquaginta quinque pedites, equestres autem sexaginta sex, ut quilibet eques certum numerum peditum habeat. Disponit etiam in quinta cohorte milites fortiores, quia sicut prima dextrum tenet cornu, ita et quinta sinistrum. Multa alia dicit ibi Vegetius, quæ enumerare nimis esset longum, et verba ejus tanquam inusitata modernis temporibus majori indigerent expositione. Hæc autem tantum ad præsens sufficiant.

Quod si multitudo populi in politia sub certis limitibus in gradu et numero disponitur qnantum ad sui directionem, multo magis in castris, in quibus maxima et periculosissima est difficultas regiminis, tum ex parte operis quod eis incumbit, quia ad finem terribilium ordinatur, quod est mors ; tum ex parte hostium qui infestant. Unde sicut in Exod. XVIII, 21, consulitur Moysi a cognato suo Jethro, ut onera divideret per officia diversa in judicando populum, ubi ait : *Provide viros potentes, et qui oderint avaritiam, et constitue ex eis tribunos, et centuriones, et quinquagenarios, et decanos qui judicent populum.* Ita et Judas Machabæus cum infestaretur ab hostibus, sua castra divisit, in eodem numero constituendo duces, per tribunos videlicet, centuriones, pentacontarchos et decuriones, qui quidem numerus satis proportionatus est militibus ad distinctionem exercitus : unde unus in altero continetur, ut facilior sit ad conjunctionem unius cum altero, cum bellandi necessitas hoc requirit. Distinctio vero quam facit Vegetius ex dispositione acierum, attenditur cum campale bellum ordinatur, licet etiam ipse cohortes ad centurias reducat et decurias, ex certis causis et rationibus.

CAPUT XXVIII.

Hic declarat de nominibus ducum et de numero cohortum, et quid significat unumquodque.

Sed quia de nominibus agitur ducum, vivendum est de ipsis, prout Scriptura sacra denominat et Romana respublica, ac moderni describunt. Et primo quidem de tribuno, quod quidem nomen dicit Vegetius ex tribu originem habere, quia præerat militibus quos Romulus elegerat, qui ex tribu originem traxerunt. Isidorus autem in IX *Etymolog.* dicit, quod tribuni dicti sunt, quod plebeis jura præbent : unde in favorem eorum sunt instituti proconsules. Alibi vero dicitur quod tribuni dicebantur qui mille militibus præerant, quos Græci χιλιαρχος appellant, sicut centuriones a centum militibus sunt nominati. De quinquagenariis, sive pentacontarchis, quod idem est, Vegetius mentionem non facit; sed Scriptura sacra in præfatis jam libris et in IV lib. Reg., quos ad imprecationem Eliæ juxta eorum meritum flamma combussit ; sed decanos, sive decuriones sic dictos, quod decem militum curam habent in castris, Vegetius sub uno contubernio et uno papilione disponit.

Nomina vero generalia multitudinis armatorum ad pugnandum dispositæ hæc sunt, videlicet exercitus ab exercitio sive ab exercitando dictus. Utrumque enim in prædicta requiritur multitudine, vocantur et castra a castitate dicta, ut tradit Isidorus, eo quod ibi debet castrari libido. Subtrahebantur enim deliciæ a castris, cum incumberet hostium pugna, ut Vegetius scribit, unde castra filiorum Israel devicta fuerunt a Madianitis, quia fornicati sunt cum filiabus eorum, ut scribitur in Numer. Propter quod in Deuter. scribitur, quod Dominus ambulabat in medio castrorum Israelitici populi, ut sint castra eorum sancta, nihilque in eis appareat fœditatis. Vel castra dicebantur propter munitionem exercitus in aggeribus et vallibus, ac aliis clausuris fortissimis, quibus Romani principes utebantur cum invadebant hostes. Propter quod fossores, fabri, ac latomi assumebantur ad militarem disciplinam, ut haberent in promptu artifices necessarios ad tuitionem exercitus.

Est et aliud nomen, per quod et multitudo pugnatorum, exprimitur, videlicet legio, ab electione dicta, ut tradit Isidorus, eo quod milites in ea contenti eligebantur ab aliis tanquam magis

experti. Quædam autem alia nomina sunt partium legionum, sive exercitus, quæ a Vegetio traduntur in II lib., et ab Isidoro lib. IX, ut manipulus, qui est numerus ducentorum militum, sic dictus quod mane hostes impeteret, sive quod pro signo manipulos stipulæ, sive alicujus herbæ ferret secum, de quibus Lucanus :

Convocat armatos ex templo ad signa maniplos.

Alii vocantur velites, a volitando dicti propter suam agilitatem. Romana enim respublica quosdam juvenes agiles habebat in militia legionum, qui cum invaderent hostes, consedebant post equitum terga, tunc subito desilientes de equis turbabant hostes. Tales autem milites Annibali, ut scribit Isidorus, multum fuerunt infesti, per quos elephanti ejus in majori parte sunt interempti : qualis fuit ille Eleazarus, de quo traditur in I Machab., quod exiliens in medium legionis contra castra regis Antiochi, bestiam invasit elephantinam loricatam loricis regis, ipsamque bestiam occidit. Est et aliud genus armatorum, quod acies nuncupatur ab acuitate dicta, ut Isidorus dicit, quod audaciam importat, a in aggrediendo hostes, de qui Scriptura sacra sæpius mentionem facit : unde et de una tribu Israelitici populi scribitur in Paralipom., quod egrediebantur ad pugnam in acie provocantes contra hostes. Aliud etiam nomen est, quod cuneus appellatur quasi coitus, quod est in unum collecta multitudo ad pugnandum, et maxime necessarius in bellando, de quo in Deuter. dicitur, quod unusquisque suos cuneos præparabat ad bellum, a quo forte conostabulus vocabulum trahit apud modernos usitatum, quasi caput cunei stabilis, hoc est constantis et fortis. Est et aliud nomen novum apud Tuscos de prima cohorte, et quasi ejusdem Romanæ cohortis similitudinem gerens, qua censu, genere, litteris, forma, virtute pollentes milites innitebantur, ut dicit Vegetius, cui tribunus præerat armorum scientia, virtute corporis, ac morum honestate præcipuus, quam trapellum dicunt, ad performandum acies hostium appellata : hoc enim verbum trapellationis importat. Sed et de officialibus castrorum multa tradit Vegetius in I lib., sed hæc quæ dicta sunt sub compendio, ad præsens sufficiant, quantum pertinet ad politiæ tractatum in hoc quarto libro.

Restat ulterius de principatu œconomico, hoc est de regimine domus, quod est patris familias, qui quidem materiam habet omnino distinctam ab aliis principatibus. Et ideo congruum videtur hoc per se opus componere, distinguendo per libros sive tractatus,

et sua capitula, prout natura facti requirit, qua in re Philosophus eumdem modum tenet. Et ultimum de virtutibus quæ requiruntur ad partes regiminis in quocumque genere sive sint subditi, sive rectores, sive principes, sive subjecti fideles; quia sic requirit ordo doctrinæ in arte vivendi, et non simul ac mixtim tractare de ipsis ut quidam fecerunt, quia hoc est impedire intellectum discentis, et est contra normam dicentis

Explicit Opusculum vigesimum, videlicet de regimine principum S. Thomæ Aquinatis, ordinis prædicatorum, ad reginam Cypri.

XVI

IN DECRETALEM I EXPOSITIO

AD ARCHIDIACONUM TRIDENTINUM (1)

(Edit. Rom. Opusculum XXIII.)

De summa Trinitate et Fide catholica.

Firmiter credimus et simpliciter confitemur quod unus solus est verus Deus, æternus et immensus, incommutabilis, incomprehensibilis et ineffabilis, Pater et Filius et Spiritus sanctus : tres quidem personæ, sed una essentia, substantia, seu natura, simplex omnino. Pâter a nullo, Filius autem a solo Patre, ac Spiritus sanctus ab utroque pariter, absque initio et fine. Pater generans, Filius nascens et Spiritus sanctus procedens; consubstantiales et coequales, coomnipotentes et coæterni, unum universorum principium, creator omnium invisibilium et visibilium, spiritualium et corporalium, qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam, ac deinde humanam, quasi communem, ex spiritu et corpore constitutam. Diabolus enim et dæmones alii, a Deo quidem natura creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali : homo vero diaboli suggestione peccavit.

Hæc sancta Trinitas secundum communem essentiam individua et secundum personales proprietates discreta, per Moysen et sanctos Prophetas, aliosque famulos suos, juxta ordinatissimam dispositionem temporum, doctrinam humano generi tribuit salutarem. Et tandem unigenitus Dei Filius Jesus Christus a tota Trinitate communiter incarnatus, ex Maria semper virgine, Spiritus sancti cooperatione conceptus, verus homo factus ex anima rationali, et humana carne compositus, una in duabus naturis persona, viam vitæ manifestius demonstravit. Qui cum secundum divinitatem sit immortalis et impassibilis, idem ipse secundum humanitatem factus est passibilis et mortalis : quin etiam pro salute humani generis in ligno crucis passus et mortuus, descendit ad inferos, resurrexit a mortuis et ascendit in cælum. Sed descendit in anima, resurrexit in carne, ascenditque pariter in utroque; venturus in fine sæculi judicare vivos et mortuos, et redditurus singulis secundum opera sua, tam reprobis quam electis. Qui omnes cum suis propriis corporibus resurgent, quæ nunc gestant; ut recipiant secundum merita sua, sive bona fuerint, sive mala; illi cum diabolo pœnam perpetuam, et isti cum Christi gloriam sempiternam.

Una vero est fidelium universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino

(1) *Al.* Cudestinum.

salvatur. In qua idem ipse Sacerdos et sacrificium Jesus Christus : cujus corpus et sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur, transubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem, potestate divina, ut ad perficiendum mysterium unitatis accipiamus ipsi de suo quod accepit ipse de nostro. Et hoc utique sacramentum nemo potest conficere nisi Sacerdos qui fuerit rite ordinatus secundum claves Ecclesiæ, quas ipse concessit Apostolis et eorum successoribus Jesus Christus.

Sacramentum vero baptismi, quod ad invocationem individuæ Trinitatis, videlicet Patris et Filii et Spiritus sancti, consecratur in aqua, tam parvulis quam adultis, in forma Ecclesiæ a quocumque rite collatum, proficit ad salutem.

Et si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram pœnitentiam semper potest reparari. Non solum autem virgines et continentes, verum etiam conjugati, per fidem rectam et operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem pervenire.

Salvator noster discipulos ad prædicandum mittens, tria eis injunxit. Primo quidem ut docerent fidem; secundo, ut credentes imbuerent sacramentis; tertio, ut credentes sacramentis imbutos, ad observandum divina mandata inducerent. Dicitur enim Matth., ult. XIX : *Euntes, docete omnes gentes,* quantum ad primum; *baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti,* quantum ad secundum; *docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis,* quantum ad tertium; inter quæ tria decenter fidei doctrina præmittitur. Est enim fides omnium bonorum spiritualium fundamentum, secundum illud Apostoli Hebr., XI, 1 : *Est autem fides substantia,* id est fundamentum *sperandarum rerum.* Est enim fides per quam anima vivificatur per gratiam, secundum illud Apostoli Galat., II, 20 : *Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei.* Et Habacuc, II, 4 : *Justus ex fide sua vivit.* Ipsa est per quam anima a peccatis purgatur. Act., XV, 9 : *Fide purificans corda eorum.* Ipsa est per quam anima justitia ornatur. Rom., III, 22 : *Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi.* Ipsa est per quam anima Deo desponsatur; Oseæ, II, 20 : *Sponsabo te mihi in fide.* Ipsa est per quam homines in Dei filios adoptantur; Joann., I, 12 : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.* Ipsa est per quam acceditur ad Deum. Hebr., XI, 6 : *Accedentem ad Deum oportet credere.* Ipsa denique est per quam homines æternæ vitæ bravium consequuntur, secundum illud Joann., VI, 40 : *Hæc est voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis, qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam æternam.* Convenienter ergo Christi Vicarius propositurus mandata quibus Ecclesia

per Apostolorum prædicationem fundata pacifice gubernatur, titulum de fide præmittit.

Sed considerandum est, quod cum multi sint articuli fidei, quorum quidam videntur pertinere ad divinitatem, quidam vero ad humanam naturam, quam Filius Dei in unitatem personæ assumpsit, alii vero ad divinitatis effectum; fundamentum tamen totius fidei est ipsa prima veritas divinitatis, cum omnia alia ea ratione contineantur sub fide, in quantum ad Deum aliqualiter reducuntur. Unde Dominus discipulis dicit, Joann., XIV, 1 : *Creditis in Deum, et in me credite;* per quod datur intelligi, quod in Christum creditur in quantum est Deus, quasi fide principaliter de Deo existente. Inter ea vero quæ de Deo fide tenemus, hoc est singulare fidei christianæ, ut Trinitatem personarum in unitate divinæ essentiæ fateamur. Sub hac enim professione Christo per baptismum sumus consignati, ut patet per id quod supra inductum est : *Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Alia vero quæ de Deo asserimus, vobis et aliis communia esse inveniuntur, puta, quod Deus est unus, omnipotens, et si qua alia de Deo fide tenentur, quæ etiam Judæi et Saraceni non diffitentur; unde ad insinuandum proprium et singulare dogma fidei christianæ, non prætitulavit fidei tractatum de Deo, sed de « Trinitate. » Addit autem, « Summa, » quia divina Trinitas arcem quamdam tenet inter plurimas trinitates ab ea derivatas. Derivatur enim ab illa Trinitate, divina quædam trinitas in anima nostra, secundum quam ad imaginem Dei sumus secundum memoriam, intelligentiam et voluntatem. Derivantur et ab ipsa aliæ trinitates in singulis creaturis, prout modum quemdam, et speciem et ordinem habent, secundum quæ in eis divinæ Trinitatis quasi quoddam vestigium invenitur, ut Augustinus in lib. *De Trin.* Ad discretionem igitur harum omnium Trinitatum quæ a divina descendunt, dicitur : « De summa Trinitate; »

Sed de hac Trinitate divina diversi hæretici diversa errantes dixerunt, quorum Sabellius abstulit personarum distinctionem, dicens, Patris et Filii et Spiritus sancti esse unam essentiam et personam, sed eos solum differre nominibus. Arius vero posuit trium personarum esse diversas substantias in dignitate et duratione differentes; quæ omnia et consimilia fides condemnat catholica. Quia igitur de summa Trinitate et aliis ad fidem pertinentibus hic tradere intendit, quod fides catholica tenet, ideo additur : « Et fide catholica. » Dicitur autem fides Ecclesiæ catho-

lica, id est universalis, ut Boetius dicit in lib. *De Trin.*, tum propter universalium præcepta regularum, tum propterea quia ejus cultus per omnes pene mundi terminos emanavit : hæreticorum vero errores sub certis terrarum angulis includuntur.

De reprobatione errorum, tam hæreticorum quam philosophorum.

Quia de fide sanctæ Trinitatis considerandum est, primo oportet scire quod duplex est actus fidei, scilicet corde credere et ore profiteri, secundum illud Rom., x, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Uterque autem actus aliquid requirit ad sui perfectionem. Nam interior actus fidei exigit firmitatem absque omni dubitatione, quæ firmitas provenit ex infallibilitate divinæ veritatis cui fides innititur. Unde dicitur Jac., I, 6 : *Postulet autem in fide nihil hæsitans.* Sed confessio fidei debet esse simplex, id est absqne simulatione, secundum illud I ad Timoth., I, 5 : *Finis præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta.* Debet etiam esse simplex, id est absque erroris permixtione, secundum illud I ad Thess., II, 3 : *Exhortatio nostra non fuit de errore.* Debet etiam esse absque variatione, II ad Cor., I, 18 : *Sermo noster qui fuit apud vos, non fuit in illo est et non.* Quantum ergo ad primum actum fidei dicit : *Firmiter credimus;* quantum ad secundum dicit : *Simpliciter confitemur.* Ultimo autem considerandum est, quod fidei christianæ articuli a quibusdam duodecim, a quibusdam quatuordecim computantur. Secundum illos qui computant quatuordecim, septem articuli pertinent ad divinitatem, septem vero ad humanitatem. Illi autem qui ad divinitatem pertinent, sic distinguuntur ut unus sit articulus de divinæ essentiæ unitate, qui tangitur in Symbolo cum dicitur : « Credo in unum Deum. » Secundum est de persona Patris, qui tangitur cum dicitur : « Patrem omnipotentem. » Tertius est et persona Filii, qui tangitur cum dicitur : « Et in Jesum Christum Filium ejus. » Quartus est de persona Spiritus sancti, qui tangitur cum dicitur : « Et in Spiritum sanctum. » Quintus est de effectu quo a Deo creamur in esse naturæ, qui tangitur cum dicitur : « Creatorem cœli et terræ. » Sextus est de effectu Dei secundum quod revertimur in esse gratiæ, qui tangitur cum dicitur : « Sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, et remissionem peccatorum. » Quia

enim per gratiam Dei in unitate Ecclesiæ congregamur, sacramenta communicamus, et remissionem peccatorum consequimur. Septimus articulus est de effectu Dei, quo perficimur in esse gloriæ, et quantum ad corpus et quantum ad animam ; et hoc tangitur cum dicitur : « Carnis resurrectionem, et vitam æternam. » Articuli vero septem ad Incarnationem pertinentes sic distinguuntur, ut primus sit de Christi conceptione, qui tangitur cum dicitur : « Qui conceptus est de Spiritu sancto. » Secundus autem est de ejus nativitate, qui tangitur cum dicitur : « Natus ex Maria Virgine. » Tertius est de ejus passione, qui tangitur cum dicitur : « Passus, mortuus et sepultus. » Quartus est de descensu ad inferos : « Descendit ad inferos. » Quintus de resurrectione : « Tertia die resurrexit a mortuis. » Sextus de ascensione : « Ascendit ad cœlos. » Septimus de adventu ad judicium : « Inde venturus est judicare vivos et mortuos. » Alii vero ponentes duodecim articulos, ponunt unum articulum de tribus personis, et articulum de effectu gloriæ dividunt in duos, ut scilicet alius articulus sit de resurrectione carnis, et alius de vita æterna : et sic articuli ad divinitatem pertinentes sunt sex. Item, conceptionem et nativitatem Christi sub uno articulo comprehendunt, et sic etiam articuli de humanitate fiunt sex, unde omnes sunt duodecim. Primo ergo prosequitur articulum primum de essentiæ unitate : unde primo ponit unitatem divinæ essentiæ. Unus est solus et verus Deus, secundum illud Joan., XVII, 3 : *Ut cognoscant te solum verum Deum.* Deut., VI, 4 : *Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est,* per quod excluditur error Gentilium ponentium multos deos ; Deus autem verus qui est essentialiter et naturaliter Deus, unus est. Dicuntur enim aliqui dii, non veri, sed per adoptionem, vel per participationem divinitatis, sive nuncupatione, secundum illud Ps. LXXXI, 6 : *Ego dixi : Dii estis.* Dicuntur etiam aliqui dii secundum opinionem errantium, secundum illud Psalm. XCV : *Omnes dii gentium dæmonia.* Deinde ostendit excellentiam divinæ naturæ sive essentiæ. Et primo quantum ad hoc quod non comprehenditur tempore, quod significatur cum dicitur, « Æternus. » Dicitur enim æternus, quia caret principio et fine, et quia ejus esse non variatur per præteritum et futurum. Nihil enim ei subtrahitur, nec aliquid ei de nove venire potest. Unde dicit ad Moysem, Exod., III, 14 : *Ego sum qui sum,* quia scilicet ejus esse non novit præteritum et futurum, sed semper præsentialiter esse habet ; et Apostolus dicit ad Rom., ult. XXVI : *Nunc patefactum est per Scripturas Prophe-*

tarum secundum præceptum æterni Dei. Secundo ostenditur quod ejus magnitudo excedit incomparabiliter omnium magnitudinem creaturarum, cum dicitur : « Immensus. » Illud enim mensurari potest per aliquid aliud, quod si excedat in magnitudine, tamen excessus est secundum aliquam proportionem.

Sicut binarius mensurat senarium, in quantum ter duo faciunt sex. Senarius autem excedit binarium secundum proportionem aliquam, secundum quam binarius mensurat senarium, quia est triplum ejus. Deus autem excedit magnitudine suæ dignitatis omnem creaturam in infinitum, et ideo dicitur immensus, quia nulla est commensuratio vel proportio alicujus creaturæ ad ipsum : unde dicitur in Psalm. CXLIV, 3 : *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis;* et Baruch, III, 25, dicitur : *Magnus est, et non habens finem, excelsus et immensus.* Tertio ostenditur quod excedit omnem mutabilitatem, cum dicitur : « Incommutabilis » quia scilicet nulla est apud ipsum variatio, secundum illud Jac., I, 17 : *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Quarto ostenditur quod sua potestas transcendit omnia, cum dicitur : « Omnipotens » quia simpliciter omnia potest : unde ipse dicit Genes., XVII, 1 : *Ego Deus omnipotens.*

Et si quis objiciat id quod Apostolus dicit II Timoth., II, 13 : *Ille fidelis permanet, negare se ipsum non potest,* et ita non est omnipotens. Dicendum quod negare se ipsum, est deficere a se : non posse autem deficere non est ex defectu potentiæ, sed ex potentiæ perfectione, sicut etiam apud homines ex magna fortitudine est quod aliquis vinci non possit. In hoc ergo vere Deus omnipotens ostenditur, quod omnia potest facere, et in nullo potest deficere.

Quinto ostenditur quod excedit omnium rationem et intellectum, cum dicitur : « Incomprehensibilis. » Illa enim comprehendere dicimur, quæ perfecte cognoscimus, quantum cognoscibilia sunt. Nulla autem creatura tantum potest Deum cognoscere, quantum cognoscibilis est, et propter hoc nulla creatura potest eum comprehendere. Unde dicitur Job. XI, 7 : *Forsitan vestigia Dei, comprehendes, et usque ad perfectum Omnipotentem reperies,* quasi dicat, non et Jerem., XXXIII, 18, dicitur : *Dominus exercituum nomen tibi, magnus consilio, et incomprehensibilis cogitatu.* Sexto ostenditur quod excedit omnem locutionem, cum dicitur : « Ineffabilis, » quia scilicet nullus potest sufficienter effari laudem ipsius;

unde dicitur Eccli., XLIII, 33 : *Exaltate illum quantum potestis : major est omni laude.*

Deinde accedit ad articulum Trinitatis, ponens quidem primo nomina trium personarum, cum dicit : « Pater, et Filius, et Spiritus sanctus ; » quæ quidem exprimuntur Matth., ult. XIX : *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.*

Sed circa hæc tria nomina diversimode aliqui erraverunt. Sabellius enim dixit quod Pater et Filius et Spiritus sanctus solis nominibus distinguuntur, dicens eumdem in persona esse, qui quandoque dicitur Pater, quandoque Filius, quandoque Spiritus sanctus, propter rationes diversas : et ad hoc excludendum subditur : « Tres quidem personæ, alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti ; « Arius vero posuit quod Pater et Filius et Spiritus sanctus sicut sunt diversa nomina, ita sunt diversæ substantiæ : et ad excludendum hoc subdit : « Sed una substantia. » Verum quia substantia secundum usum vocabuli aliter sumitur apud nos, et aliter apud Græcos, ne circa hoc posset fieri aliqua deceptio, subditur : « Seu natura. » Apud Græcos enim hypostasis, id est substantia, accipitur, sicut apud nos persona, pro re aliqua subsistente, quam dicimus suppositum vel rem naturæ : sicut hic homo est suppositum, vel res humanæ naturæ. Apud nos vero secundum communem usum loquendi, substantia dicitur essentia vel natura rei, secundum quod humanitas dicitur natura hominis. Sic igitur datur intelligi quod in divinitate tres sunt subsistentes, scilicet Pater, et Filius et Spiritus sanctus, sed una numero simpliciter natura est in qua subsistunt, quod in rebus humanis contingere non potest. Petrus enim, et Paulus et Joannes sunt quidem tres subsistentes in natura humana. Sed natura humana, etsi sit una specie in istis tribus, non tamen est eadem numero, et ideo tres homines sunt, non unus homo. Quia vero in Patre et Filio et Spiritu sancto est una numero divina natura, dicimus quod Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt unus Deus, et non tres Dii. Posset autem aliquis prave intelligere unam essentiam trium personarum, ita scilicet quod una pars illius naturæ esset in Patre, alia in Filio, alia in Spiritu sancto, sicut si diceremus unam aquam esse in tribus rivis defluentibus ab uno fonte, ita scilicet quod una pars aquæ est in uno rivo, alia in alio, tertia in tertio. Si autem sic esset una natura trium personarum, sequeretur quod divina natura esset composita ex

pluribus partibus : et ideo ad hoc excludendum subdit : « Simplex omnino, » id est nullam compositionem habens. Omne enim compositum posterius est his ex quibus componitur : sic igitur aliquid esset prius Deo, quod est impossibile.

Sed posset aliquis quærere : Si trium personarum est una simplex natura, unde ergo tres personæ distinguuntur? Et ideo ad hoc respondens subdit : « Pater a nullo, Filius a Patre solo, ac Spiritus sanctus pariter ab utroque. » Ubi considerandum est, quod quidquid in divinis absolute dicitur, commune est et unum in tribus personis, sicut quod dicitur : « Deus bonus, sapiens, » et omnia hujusmodi. Ibi enim solum invenitur distinctio, ubi aliquid invenitur pertinens ad relationem originis, quia scilicet Pater a nullo est, et secundum hoc innascibilis dicitur. Filius autem dicitur filius, quia a Patre est per generationem, secundum illud Psalm. II, 7 : *Ego hodie genui te;* et secundum hoc Patri attribuitur paternitas, et Filio filiatio. Spiritus autem sanctus ab utroque procedit, et secundum hoc Spiritui sancto attribuitur processio, Patri vero et Filio communis spiratio, quia scilicet communiter spirant Spiritum sanctum. Sic igitur quinque sunt notiones, secundum quas distinctiones personarum designantur in divinis, scilicet paternitas, quæ est constitutiva Patris, per quam ostenditur quod genuit Filium ; filiatio, per quam ostenditur quod Filius est a Patre, et processio, per quam ostenditur quod Spiritus sanctus est a Patre et Filio ; innascibilitas, per quam dignoscitur quod Pater a nullo est ; communis spiratio, per quam ostenditur quod Pater et Filius communiter spirant Spiritum sanctum.

Sed rursus posset alicui occurre falsa cogitatio, ut quia in rebus humanis Filius a quodam principio temporis a Patre generatur, et generatio ejus non semper durat, sed certo termino temporis finitur, sic etiam sit circa originem divinarum personarum, ut scilicet Filius ab aliquo tempore inceperit a Patre generari, et aliquo tempore ejus generatio fuerit finita, et similiter de Spiritu sancto. Ideo ad hoc excludendum subdit : « Absque initio semper ac sine fine Pater generans, Filius nascens, Spiritus sanctus ab utroque procedens ; » cujus exemplum aliqualiter in creaturis inveniri potest, licet imperfectum. Videmus enim quod a solo radius procedit, et statim quando fuit sol, radius processit ab eo, nec unquam desinet radius procedere quamdiu sol erit. Sic enim Filius procedit a Patre, ut radius a sole; unde dicit Apostolus, ad

Hebr. I, 3 : *Qui cum sit splendor gloriæ;* Spiritus autem sanctus ab utroque procedit, sicut calor a sole et radio : unde dicitur in Psalm. XVIII, 7 : *Nec est qui se abscondat a calore ejus.* Sed hoc exemplum deficit, quantum ad hoc quod sol non semper fuit, et ideo nec radius ejus semper ab eo processit; quia vero Deus Pater semper fuit, semper ab eo processit Filius, et ab utroque Spiritus sanctus. Potest et aliud exemplum poni in anima humana, in qua verbum interius conceptum a memoria procedit, et ab utroque procedit amor. Et ita etiam a Patre procedit Filius sicut verbum ejus, et Spiritus sanctus sicut amor communis utriusque. Sed hoc exemplum deficit in duobus. Primo quidem, quia intellectus humanus non semper fuit. Secundo, quia non semper verbum in corde suo actualiter concipit; sed intellectus divinus semper fuit, et semper absque intermissione intelligit, unde semper in eo oritur Verbum, quod est Filius, et procedit Amor qui est Spiritus sanctus.

Quia vero hæretici Ariani Filium Patri postponebant, et Spiritum sanctum utrique, ideo hoc consequenter excludit. Est autem considerandum quod Ariani postponebant Filium Patri. Primo quidem quantum ad essentiam, dicentes quod essentia Patris est dignior quam essentia Filii, et ad hoc excludendum subdit : « Consubstantiales, » quia scilicet essentia Patris et Filii una est, et in uno differens. Secundo vero quantum ad magnitudinem, non quod in Deo sit magnitudo molis, sed magnitudo virtutis, quæ est perfectio bonitatis suæ. Dicebant enim Patrem esse Filio majorem etiam secundum divinitatem; et ad hoc excludendum subdit : « Coæquales. » Secundum humanitatem vero Dominus dicit Joann., XIV, 28 : *Pater major me est.* Tertio, quantum ad potestatem, dicentes Filium non esse omnipotentem, et ad hoc excludendum subditur : « Et coomnipotens. » Quarto, quantum ad durationem, quia dicebant Filium non semper fuisse, et ad hoc excludendum subdit : « Coæterni. » Quinto, quantum ad operationem. Dicebant enim quod Pater operabatur per Filium sicut per instrumentum suum, vel sicut per ministrum; sed ad hoc excludendum subdit : « Unum universorum principium. » Non enim Filius est aliud principium rerum, quasi inferius quam Pater, sed ambo sunt unum principium, et quod dictum est de Filio intelligendum est etiam de Spiritu sancto.

Deinde accedit ad alium articulum, qui est de creatione rerum, ubi varias opiniones excludit. Fuerunt enim aliqui hæretici, sicut

Manichæi, qui posuerunt duos creatores, unum bonum qui creavit creaturas invisibiles et spirituales; alium malum quem dicunt creasse omnia hæc visibilia et corporalia. Fides autem catholica confitetur, omnia, præter Deum, tam visibilia quam invisibilia, a Deo esse creata. Unde Paulus dicit Act. XVII, 24 : *Deus qui fecit mundum et omnia quæ in eo sunt, hic cœli et terræ cum sit Dominus*, etc. Et Hebr., XI, 3 : *Fide credimus aptata esse sæcula Verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent.* Unde ad hunc errorem excludendum dicit : « Creator omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium. »

Alius error fuit ponentium Deum quidem esse primum principium productionis rerum, sed tamen non immediate omnia creasse, sed mediantibus Angelis mundum hunc esse creatum, et hic fuit error Menandrianorum; et ad hunc errorem excludendum subdit : « Qui sua omnipotenti virtute, » quia scilicet sola Dei virtute omnes creaturæ sunt productæ, secundum illud Psalm. VIII, 5 : *Videbo cœlos tuos opera digitorum tuorum.* Alius fuit error Origenis ponentis quod Deus a principio creavit solas spirituales creaturas et postea quibusdam earum peccantibus creavit corpora, quibus quasi quibusdam vinculis spirituales substantiæ alligarentur, ac si corporales creaturæ non fuerint ex principali Dei intentione productæ, quia bonum esset eas esse, sed solum ad puniendum peccatum spiritualium creaturarum, cum tamen dicatur Gen., I, 31 : *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona;* unde ad hoc excludendum dicit : « Simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam. » Alius error fuit Aristotelis ponentis quidem omnia a Deo producta esse, sed ab æterno et nullum fuisse principium temporis, cum tamen scriptum sit Gen., I, 1 : *In principio creavit Deus cœlum in terram;* et ad hoc excludendum addit : « Ab initio temporis. » Alius error fuit Anaxagoræ, qui posuit quidem mundum a Deo factum ex aliquo principio temporis, sed tamen materiam mundi ab æterno præextitisse, et non esse eam factam a Deo, cum tamen Apostolus dicat Rom., IV, 17 : *Qui vivificat mortuos et vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt;* et ad hoc excludendum additur : « De nihilo. » Fuit autem alius error Tertulliani ponentis animam hominis corpoream esse, cum tamen Apostolus dicat I ad Thess. V : *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in adventu Domini nostr*

Jesu Christi servetur, ubi manifeste a corpore animam et spiritum distinguit; et ad hoc excludendum subditur : « Deinde scilicet condidit Deus, humanam, » scilicet naturam « quasi communem, » scilicet « ex spiritu et corpore constructam ; » componitur enim homo ex spirituali natura et corporali. Secundum autem prædictum Manichæorum errorem ponentium duo principia, unum bonum et unum malum, non solum attendebatur distinctio quantum ad creationem creaturarum visibilium et invisibilium, ut scilicet invisibilia sint a bono Deo, visibilia a malo, sed etiam quantum ad ipsa invisibilia. Ponebant enim primum principium esse invisibile, et ab eo quasdam invisibiles creaturas esse productas, quas dicebant esse naturaliter malas, et sic in ipsis Angelis erant quidam naturaliter boni ad boni Dei creationem pertinentes, qui peccare non poterant ; et quidam naturaliter mali, quos dæmones vocamus, qui non poterant non peccare, contra id quod dicitur Job. IV, 8 : *Ecce qui serviunt et non sunt stabiles, et in Angelis suis reperit pravitatem.* Similiter et circa animas hominum errabant, dicentes quasdam esse bonæ creationis, quæ naturaliter bonum faciunt ; quasdam autem malæ creationis, quæ naturaliter faciunt malum, contra id quod dicitur Eccles., VII, 3 : *Deus fecit hominem rectum, et ipse immiscuit se infinitis quæstionibus ;* et ideo ad hoc excludendum dicit : « Diabolus autem scilicet principalis, et alii dæmones quidem a Deo natura creati sunt boni, sed ipsi per se mali facti sunt, » scilicet per liberum voluntatis arbitrium; homo vero diaboli suggestione peccavit, id est non naturaliter, sed propria voluntate.

Deinde accedit ad articulum Incarnationis; et quia Evangelium Christi, sicut dicit Apostolus Rom., I, 2 : *Deus ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis,* ideo præmittit de prænunnuntiatione prophetarum, circa quam erraverunt multi. Nam Manichæi et alii hæretici vetus Testamentum dixerunt non a bono Deo qui est Pater Christi, sed a malo Deo esse traditum, et per consequens doctrinam veteris Testamenti semper fuisse mortiferam ; quod manifestum falsum ostenditur, per hoc quod Dominus dicit Joan., II, 6, loquens de templo Judæorum : *Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis,* ubi manifeste Patrem suum dicit Deum veteris Testamenti qui in templo Judæorum colebatur. Ariani vero dixerunt, in veteri Testamento diversis visionibus Filium apparuisse, non autem Patrem ; quod manifeste falsum ostenditur ex hoc quod Abrahæ in figuram Trinitatis tres

viri apparuerunt, ut legitur Gen., xviii. Cataphryges etiam posuerunt prophetas veteris Testamenti quasi arreptitios esse locutos non intelligentes quæ loquebantur, contra id quod dicitur Daniel. x, 1 : *Intelligentia opus est in visione.*

Ad hos igitur errores excludendos dicit, quod hæc est sancta Trinitas, de qua dictum est, quæ scilicet est secundum communem essentiam individua, et secundum proprietates personales discreta per Moysen et sanctos Prophetas, aliosque famulos suos. Ubi videtur distinguere vetus Testamentum, scilicet in legem quæ per Moysen data est, et Prophetas, sicut fuit Isaias, Hieremias, etc., et in eos qui agiographa conscripserunt, sicut fuit Salomon, Job et alii hujusmodi, quos famulos Dei hic nominat. Secundum quam distinctionem Dominus dicit Lucæ 44 : *Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in Lege, et in Prophetis, et in Psalmis de me*, juxta ordinatissimam dispositionem temporum, quod ponitur ad excludendum errorem gentilium, qui irridebant fidem christianam ex hoc quod post multa tempora quasi subito Deo in mentem venerit legem Evangelii hominibus dare. Non autem fuit subditum, sed convenienti ordinatione dispositum, ut prius humano generi per legem et prophetas fieret prænuntiatio de Christo, tanquam hominibus tunc parvulis et minus eruditis, secundum illud Galat., iii, 24 : *Lex pædagogus noster fuit in Christo ;* et hoc quod dicit, quod juxta ordinatissimam dispositionem temporum doctrinam humano generi tribuit salutarem, non mortiferam, ut Manichæi dicebant.

His igitur præmissis, accedit ad ipsum Incarnationis mysterium explicandum, in quo etiam diversos errores excludit. Ubi primo sciendum est, quod Sabelliani confundentes divinas personas concedebant Patrem esse incarnatum, quia dicebant eumdem in persona esse Patrem et Filium. E contrario autem Ariani dividentes substantiam divinitatis ex hoc quod Filius est incarnatus, et non Pater, volebant concludere aliam esse essentiam Patris, et aliam Filii, et aliam operationem utriusque. Fides autem catholica media via inter utrumque incedens, propter distinctionem personarum dicit Filium solum esse incarnatum. Est enim facta Incarnatio per unionem in persona, non in natura, ut infra dicetur. Propter unitatem autem naturæ et operationis in tribus personis, dicit Trinitatem totam operatam fuisse Incarnationem, et hoc est quod dicit : Et tandem Unigentus Dei Filius Jesus Christus a tota Trinitate communiter incarnatus fuit.

Fuit etiam error Helvidii, qui posuit Mariam quidem concepisse virginem et peperisse, sed post partum non semper virginem permansisse, sed ex Joseph postmodum alios filios genuisse; et ad hoc excludendum dicit : « Ex Maria semper virgine. » Alii vero, scilicet Ebionitæ, gravius erraverunt, dicentes Christum ex Joseph semine esse conceptum; et ad hoc excludendum subditur : « Spiritu sancto cooperante est conceptus. » Fuerunt autem alii, scilicet Manichæi, qui dixerunt Christum non veram carnem accepisse, sed phantasticam, contra id quod Dominus discipulis post resurrectionem æstimantibus eum phantasma esse, dicit Luc., ult. 39 : *Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere;* ad quod excludendum dixit : « Verus homo factus. » Ariani vero dixerunt, quod Filius Dei assumpsit solam carnem sine anima, et quod Verbum fuit carni loco animæ. Sed postea Apollinaristæ dixerunt eum habere animam sensitivam tantum, contra id quod dicitur Matth., xxvi, 38 : *Tristis est anima mea usque ad mortem;* et Joann., x, 8 : *Potestatem habeo ponendi animam meam;* et ideo ad hoc excludendum dicit : « Ex anima rationali. » Alii vero, scilicet sequaces Valentini, posuerunt corpus Christi non esse assumptum de Virgine, sed de cœlo allatum, contra id quod dicitur ad Gal., iv, 4 : *Factum ex muliere.* Ad Rom., i, 3 : *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem;* et ad hoc excludendum dicit : « Et humana carne compositus. »

Circa autem ipsam unionem contrarie erraverunt Nestorius et Eutyches, quorum Nestorius posuit unionem esse factam solum secundum inhabitationem gratiæ, sicut etiam in aliis sanctis Deus dicitur esse per inhabitantem gratiam, ut sic Dei et hominis sit alia et alia persona, contra id quod Joann., i, 14 : *Verbum caro factum est,* id est Filius Dei factus est homo, quod non potest dici de aliis quos per gratiam inhabitat. Eutyches vero posuit quod facta est unio Dei et hominis in unam naturam, ita scilicet quod Christum asserebat esse ex duabus naturis, non autem in duabus, quia scilicet intendebat, quod ante Incarnationem erant duæ naturæ Dei et hominis, sed post Incarnationem facta est una natura; unde ad utrumque excludendum dicit : « Una in duabus naturis persona viam vitæ manifestius demonstravit. » Fuerunt enim quidam Eutychis sectatores, scilicet Theodosius et Galanus, qui, ponentes unam naturam in Christo, quasi ex divinitate et humanitate confectam, diversimode erraverunt. Nam Theodosius posuit illam naturam esse corruptibilem et passibilem, Galanus

autem incorruptibilem et impassibilem, et ad hos errores excludendos dicit : « Qui cum secundum divinitatem sit immortalis et impassibilis, secundum humanitatem factus est passibilis et mortalis. »

Deinde accedit ad articulum passionis dicens : « Qui etiam pro salute humani generis in ligno crucis passus et mortuus. » Post quem ponit articulum de descensu ad inferos dicens : « Descendit ad inferos. » Postea vero ponit articulum de resurrectione Christi dicens : « Et resurrexit a mortuis. » Ac deinde ponit articulum de ascensione dicens : « Ascendit in cœlum. »

Sed notandum est quod horum articulorum veritatem prædictus Arii et Apollinaris error salvare non potest. Si enim Christus animam non habuit, sed Verbum fuit carni loco animæ, et in morte separatum fuit a carne, consequens est quod illud quod carni convenit, de filio Dei dici non possit, unde non potest dici, quod Filius Dei jacuit in sepulcro, vel quod a mortuis resurrexit. Similiter etiam dici non poterit, quod ad inferos descendit, quia divinitati secundum se ipsam cum sit omnino immobilis, ascendere vel descendere convenire non potest ; et ideo ad excludendum prædictum errorem, prædictorum articulorum veritatem explicat subdens : « Sed descendit in anima, et resurrexit in carne, ascenditque pariter in utroque. » In morte enim Christi anima est separata a carne, sed divinitas indivisibiliter utrique, scilicet animæ et carni, mansit unita.

Unde cum anima Christi descenderit ad inferos, dicitur Filius Dei descendisse secundum animam sibi unitam. Similiter etiam cum caro Christi quæ in morte quodammodo ceciderat, resurrexit ad vitam, dicitur Filius Dei qui secundum divinam naturam mori non poterat, secundum carnem resurrexisse, per hoc quod caro iterato animam resumpsit, et sic secundum utrumque, id est secundum animam et corpus, ascendit in cœlum.

Deinde ponit articulum de adventu ad judicium, dicens : « Venturus in fine judicare vivos et mortuos. » Dicit autem vivos eos qui reperientur vivi in adventu judicis, mortuos autem eos qui ante fuerunt præmortui quod non est sic intelligendum, quasi aliqui sint futuri, qui non moriantur ; sed quia in ipso adventu Judicis morientur, et statim resurgent. Vel vivos et mortuos intelligere spiritualiter possumus, id est justos et peccatores. Et quia aliqui fuerunt ponentes quod in finali judicio aliqui salvabantur non propriis meritis, sed precibus aliquorum sanctorum

donati, ideo ad hoc excludendum subdit : « Et redditurus singulis secundum opera sua, tam reprobis quam electis. »

Deinde ponat articulum resurrectionis generalis, quæ pertinet ad affectum gloriæ, dicens : « Qui omnes tam reprobi quam electi cum suis propriis resurgent corporibus, quæ nunc gestant ; » quod ponitur ad excludendum quorumdam hæreticorum errorem, qui dicunt quod resurgentes non habebunt eadem corpora, quæ nunc per mortem deponunt, sed quædam corpora de cælis allata ; quod est contra illud Apostoli, I ad Cor. xv, 35 : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem.*

Consequenter autem assignat causam resumptionis corporum, cum dicit : « Ut recipiant secundum opera sua, sive bona fuerint, sive mala. » Quia enim homo aut bene aut male operatus est in anima simul et corpore, justum est ut in utroque damnetur aut præmietur. Et quia Origenes posuit quod pœna damnatorum non erit perpetua, similiter nec gloria beatorum ; ideo ad hoc excludendum dicit : « Et illi cum diabolo pœnam æternam, et isti cum Christo gloriam sempiternam. » Sicut enim invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum, ut dicitur Sap. II, ita per gratiam Christi reparamur ad vitam, secundum illud Joan. x :*Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant.*

Deinde accedit ad articulum qui est de effectu gratiæ. Et primo tangit effectum gratiæ quantum ad Ecclesiæ unitatem, cum dicit : « Una est fidelium universalis Ecclesia, extra quam nullus salvatur omnino. » Unitas autem Ecclesiæ est præcipue propter fidei unitatem. Nam Ecclesia nihil est aliud quam aggregatio fidelium; et quia sine fide impossibile est placere Deo, ideo extra Ecclesiam nulli patet locus saluti. Salus autem fidelium consummatur per Ecclesiæ sacramenta, in quibus virtus passionis Christi operatur : et ideo consequenter exponit quid fides catholica sentiat circa Ecclesiæ sacramenta, et primo circa Eucharistiam, cum dicit : « In qua, scilicet Ecclesia, ipse idem Christus est sacerdos et sacrificium, » quia scilicet ipse *obtulit se ipsum in ara crucis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis,* ut dicitur ad Ephes. v. In cujus sacrificii commemorationem quotidie in Ecclesia offertur sacrificium sub specie panis et vini. Circa quod sacrificium tria determinat. Primo quidem veritatem rei sub sacramento contentæ, cum dicit : « Cujus corpus et sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur. » Dicit autem, veraciter, ad excludendum errorem quorumdam qui dixerunt, quod

in hoc sacramento non est corpus Christi secundum rei veritatem, sed solum secundum figuram, sive sicut in signo. Dicit autem, sub speciebus panis et vini, ad excludendum errorem quorumdam qui dixerunt, quod in sacramento altaris simul continentur substantia panis et substantia corporis Christi, quod est contra verbum Domini dicentis Luc. XXXII, 19 : *Hoc est corpus meum.* Esset enim secundum hoc dicendum magis : « Hic est corpus meum. » Ut ergo ostendat quod in hoc sacramento non remanet substantia panis et vini, sed solum species, id est accidentia sine subjecto, dicit, sub speciebus panis et vini. Secundo ostendit quo modo corpus Christi incipiat esse sub sacramento, scilicet per hoc quod substantia panis convertitur miraculose in substantiam corporis Christi, et substantia vini in substantiam sanguinis; et hoc est quod dicit : « Transubstantiatis pane in corpus, et vino in sanguinem potestate divina ad mysterium perficiendum unitatis, id est ad celebrandum hoc sacramentum, quod est signum ecclesiasticæ unitatis. Accipiamus igitur ipsi de suo, quod ipse accepit de nostro. » In hoc enim sacramento accipimus de corpore et sanguine Christi, quæ Filius Dei accepit de nostra natura. Tertio determinat ministrum hujus sacramenti, in quo etiam tangit ordinis sacramentum; et hoc est quod dicit : « Et hoc utique sacramentum nemo potest conficere, nisi rite fuerit sacerdos ordinatus, » quod est contra hæresim pauperum Lugdunensium, qui dicunt quemlibet hominem istud sacramentum posse conficere. Addit autem : « Secundum claves Ecclesiæ, quas ipse concessit Apostolis et eorum successoribus Jesus Christus, » quod dupliciter potest intelligi, vel quia sacerdos rite ordinatus claves Ecclesiæ suscepit, vel quia secundum potestatem clavium sacerdotalis ordo confertur. Sunt autem claves Ecclesiæ auctoritas discernendi et potestas judicandi.

Deinde accedit ad sacramentum baptismi, circa quod primo tangit formam, cum dicit : « Sacramentum vero baptismi quod ad invocationem individuæ Trinitatis, videlicet Patris, et Filii et Spiritus sancti. Consecratur. » Hæc est enim forma baptismi : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti,* ut traditur Matth. ult 19. Secundo ponitur materia, cum dicitur : « Consecratur in aqua. » Non enim in alio liquore potest hoc sacramentum perfici, nisi in vera aqua. Tertio ostenditur quibus sit conferendum hoc sacramentum, cum dicit : « Tam parvulis quam adultis, ... proficit ad salutem » quod ponitur ad exclu-

dendum errorem Pelagianorum, qui dicebant parvulos non habere peccatum originale, propter quod oporteat eos ablui per baptismum. Quarto tangit ministrum hujus sacramenti, cum dicit : « In forma Ecclesiæ a quocumque rite collatum proficit ad salutem, » quod est contra errorem Donatistarum, qui baptizatos ab hæreticis dicebant non susciperere verum baptisma, sed esse rebaptizandos. Fides autem catholica recognoscit esse verum baptisma a quocumque fuerit collatum in forma Ecclesiæ supradicta.

Deinde accedit ad sacramentum pœnitentiæ, dicens : « Si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram pœnitentiam semper potest reparari, » quod ponitur ad excludendum errorem Novatianorum, qui dicebant quod peccantes post baptismum non possunt reparari per pœnitentiam.

Deinde accedit ad sacramentum matrimonii, dicens : « Non solum autem virgines et continentes, verum etiam conjugati per fidem rectam, et operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem pervenire, » quod ponitur ad excludendum errorem Tatianorum et Manichæorum, qui nuptias damnabant. De aliis autem sacramentis mentionem non facit, quia circa eo non fuit specialiter erratum.

Explicit Opusculum vigesimum tertium, videlicet expositio primæ Decretalis secundum S. Thom. Aquin., ad archidiaconum Tridentinum.

XVII

IN DECRETALEM II EXPOSITIO

AD EUMDEM

(Edit. Rom. Opusculum XXIV.)

De errore Abbatis Joachim.

Damnamus ergo et reprobamus libellum, sive tractatum, quem Abbas Joachim edidit contra Magistrum Petrum Lombardum de unitate seu essentia Trinitatis, appellans ipsum hæreticum et insanum, pro eo quod in suis dixit sententiis, quoniam quædam summa res est Pater et Filius et Spiritus sanctus, et in illa non est generans, neque genita, nec procedens. Unde asserit quod ille non tam Trinitatem quam quaternitatem adstruebat in Deo, videlicet tres personas et illam communem essentiam quasi quartam : manifeste protestans quod nulla res est quæ sit Pater et Filius et Spiritus sanctus, nec est essentia, nec substantia, nec natura; quamvis concedat quod Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt una essentia, una substantia, unaque natura. Verum unitatem hujusmodi non veram et propriam, sed quasi collectivam et similitudinariam esse fatetur; quemadmodum dicuntur multi homines unus populus, et multi fideles una Ecclesia, juxta illud : *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una :* et : *Qui adhæret Deo, unus Spiritus est cum illo*, Item : *Qui plantat et qui rigat, unum sunt :* et : *Omnes unum corpus sumus in Christo.* Rursus in libro regum : *Populus meus et populus tuus unum sunt.* Ad hanc autem sententiam adstruendam illud potissimum verbum inducit quod Christus de fidelibus inquit in Evangelio : *Volo, Pater, ut sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus, ut sint consummati in unum.* Non enim, ut ait, fideles Christi sunt unum, id est una quædam res quæ communis sit omnibus; sed hic modo sunt unum, id est una Ecclesia propter catholicæ fidei unitatem, et tandem unum regnum propter unionem indissolubilis caritatis. Quemadmodum in canonica Joannis epistola legitur : *Quia tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus; et hi tres unum sunt.* Statimque subjungitur : *Et tres sunt qui testimonium dant in terra : spiritus, aqua et sanguis; et hi tres unum sunt;* sicut in codicibus quibusdam invenitur.

Nos autem, sacro et universali concilio approbante, credimus et confitemur cum Petro, quod una quædam summa res est, incomprehensibilis quidem et ineffabilis, quæ veraciter est Pater et Filius et Spiritus sanctus, tres simul personæ, ac singulatim quælibet earumdem. Et ideo in Deo Tri-

nitas est solummodo, non quaternitas : quia quælibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, sive natura divina, quæ sola est universorum principium, præter quod aliud inveniri non potest. Et illa res non est generans neque genita, nec procedens; sed est Pater qui generat, Filius qui gignitur, et Spiritus sanctus qui procedit; ut distinctiones sint in personis et unitas in natura. Licet igitur alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus, non tamen aliud : sed id quod est Pater, est Filius et Spiritus sanctus, idem omnino; ut secundum orthodoxam et catholicam fidem consubstantiales esse credantur. Pater enim ab æterno Filium generando, suam substantiam ei dedit, juxta quod ipse testatur : *Pater quod dedit mihi, majus est omnibus.* Ac dici non potest quod partem suæ substantiæ illi dederit et partem retinuerit ipse sibi : cum substantia Patris indivisibilis sit, utpote simplex omnino. Sed nec dici potest, quod Pater in Filium transtulerit suam substantiam generando, quasi sic dederit eam Filio, quod non retinuerit ipsam sibi : alioquin desiisset esse substantia. Patet ergo quod sine ulla diminutione Filius nascendo substantiam Patris accepit; et ita Pater et Filius habent eamdem substantiam; et sic eadem res est Pater et Filius, nec non et Spiritus sanctus ab utroque procedens.

Cum ergo veritas pro fidelibus suis ad Patrem orat inquiens : *Volo ut ipsi sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus :* hoc nomen *Unum* pro fidelibus quidem accipitur ut intelligatur unio caritatis in gratia; pro personis vero divinis, ut attendatur identitatis in natura unitas, quemadmodum veritas alibi ait : *Estote perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est*; ac si diceret manifestius : Estote perfecti perfectione gratiæ, sicut Pater vester cælestis perfectus est perfectione naturæ : utraque videlicet suo modo; quia inter Creatorem et creaturam non potest tanta similitudo notari, quin inter eos major sit dissimilitudo notanda.

Si quis igitur sententiam sive doctrinam præfati Joachim in hac parte defendere vel approbare præsumpserit tamquam hæreticus ab omnibus confutetur. In nullo tamen per hoc Florensi monasterio, cujus ipse Joachim extitit institutor, volumus derogari : quoniam ibi et regularis institutio est et observantia salutaris; maxime cum idem Joachim omnia scripta sua nobis assignari mandaverit, apostolicæ sedis judicio approbanda, seu etiam corrigenda : dictans epistolam, cui propria manu subscripsit, in qua firmiter confitetar se illam fidem tenere quam Romana tenet Ecclesia, quæ cunctorum fidelium, disponente Domino, mater est et magistra. Reprobamus etiam et damnamus perversissimum dogma impii Amalrici, cujus mentem sic pater mendacii excæcavit, ut ejus doctrina non tam hæretica censenda sit quam insana.

« Damnamus ergo et reprobamus, etc., » exposita forma catholicæ fidei in præcedentibus, in hac decretali damnatur error Joachim, reprobare volentis doctrinam Magistri Petri Lombardi circa unitatem divinæ essentiæ et Trinitatem personarum. Et ut

utriusque intentio plenius videatur, accipiendum est id quod in præcedenti est dictum, quod scilicet sancta Trinitas secundum communem essentiam est individua, et secundum proprietates personales discreta : ut enim supra expositum est, persona Patris non distinguitur a persona Filii nisi paternitate et Filius distinguitur a Patre filiatione, in quantum scilicet Pater genuit Filium, et Filius genitus est a Patre; et similiter Spiritus sanctus distinguitur a Patre et Filio, in quantum procedit ab utroque. Persona igitur in divinis distinguitur, in quantum persona generat, vel generatur, vel procedit. Si ergo essentia divina generat vel procedit, consequens est quod distinguatur in tribus personis, et quod sicut est alia persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti, ita etiam sit earum alia et alia substantia vel essentia. Quod in Ario damnavit Nicena synodus, asserens Filium homousion Patri, id est coessentialem et substantialem. Quod magister Petrus sequens docuit, quod una est essentia vel substantia communis Patris, et Filii et Spiritus sancti, quæ nec generat, nec generatur nec procedit, ut sit penitus indistincta, ut patet in V. distinct. 1. *Sententiarum ejus* Joachim autem abbas Florensis monasterii non bene capiens verba magistri prædicti, utpote in subtilibus fidei dogmatibus rudis, prædictam magistri Petri doctrinam hæreticam reputavit, imponens ei quod quaternitatem induceret in divinis, ponens tres personas induceret in divinis, ponens tres personas et communem essentiam, quam credebat sic poni a magistro Petro, quasi aliquid distinctum a tribus personis, ut sic possit dici quasi quartum. Credebat enim, quod ex hoc ipso quod dicitur, essentia divina, nec est generans, nec genita, nec procedens, distinguatur a Patre qui generat, et Filio qui generatur, et a Spiritu sancto qui procedit. Et ideo ipse Joachim protestatur, quod in divinis non est aliqua res una quæ sit Pater et Filius et Spiritus sanctus, sive illa res una dicatur substantia, sive essentia, sive natura, his enim tribus nominibus idem intelligimus. Sed ne videretur totaliter a fide Nicenæ synodi recedere, concedebat quod Pater, et Filius et Spiritus sanctus sunt una essentia, una substantia, una natura, quasi una essentia possit prædicari de tribus personis, ut dicamus : Tres personæ sunt una essentia, non autem e converso, ut dicatur : Una essentia est tres personæ. Sed in hoc ipso quod concedebat tres personas esse unam essentiam, vel substantiam, vel naturam, non habebat sanum intellectum. Non enim ponebat unitatem essentiæ trium

personarum esse veram, realem et simplicem, sed quasi similitudinariam et colleciivam, id est, quasi ex pluribus congregatam, sicut multi homines dicuntur unus populus et multi fideles dicuntur una Ecclesia, secundum illud Act. IV, 32 : *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una;* et secundum illud Apostoli, I ad Cor. VII, 16 : *Qui adhæret Deo unus spiritus est,* scilicet cum ipso; et I ad Cor. XIII, 8 : *Qui plantat et qui rigat, unum sunt.* Præterea, I ad Cor. XII, et ad Rom. XII, 5 : *Multi unum corpus sumus in Christo;* et III Reg. XXII, 5 : *Dixit Josaphat rex Juda ad regem Israel : Populus meus et populus tuus unum sunt.* In quibus omnibus significatur unitas collectiva, et non vera et simplex. Quod autem secundum hunc modum diceretur esse una substantia, vel essentia, vel natura trium personarum, probare nitebatur quibusdam auctoritatibus. Dicitur enim Joan. XVII, quod Dominus pro fidelibus suis Patrem exorans, inter cætera dixit ℣. 22 : *Volo, Pater, ut sint scilicet fideles mei unum in nobis,* id est in me et in te per fidem et charitatem, *sicut et nos unum sumus,* et tandem in patria *sint consummati in unum.* Ex quo sic arguebat : « Fideles Christi non sic sunt unum, ut sit aliqua una res quæ communis sit omnibus, sed sunt quodammodo unum collectione, id est una Ecclesia propter unitatem catholicæ fidei, et tandem erunt in patria unum regnum propter unionem indissolubilis charitatis; quia charitas viæ dissolvi potest per peccatum, charitas autem patriæ indissolubilis est. » Inducebat enim ad suæ opinionis assertionem, quod dicitur I Joan. ult. VII : *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus.* Pater quidem cum dixit : *Hic est Filius meus dilectus,* et hoc in baptismo, ut dicitur Matth. III; et in transfiguratione, ut habetur Matth. XVII. Filius vero dedit testimonium fidei christianæ per doctrinam et miracula. Unde dicit, Joan. VIII, 18 : *Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater;* Spiritus sanctus testimonium perhibuit in specie columbæ super Christum apparens in baptismo, et per adventum suum in discipulos Christi, et ad insinuandam unitatem trium personarum, subditur : *Et hi tres unum sunt;* quod quidem dicitur propter essentiæ unitatem. Sed hæc Joachim perverse trahere volens ad unitatem charitatis et consensus, inducebat consequentem auctoritatem. Nam subditur ibidem 8 : *Et tres sunt qui testimonium dant in terra, scilicet spiritus, aqua et sanguis.* In quibusdam libris attenditur : *Et hi tres unum*

sunt (1). Sed hoc in veris exemplaribus non habetur, sed in quibusdam libris dicitur esse appositum ab hæreticis Arianis, ad pervertendum intellectum sanum auctoritatis præmissæ de unitate essentiali trium personarum. Similiter etiam Ariani utebantur illa auctoritate : *Ut sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus,* ad ostendendum quod Pater et Filius non sunt unum, nisi secundum consensum amoris, sicut et nos, ut patet per Augustinum et Hilarium, qui dicunt hunc fuisse perversum sensum Arianorum. Unde manifestum est quod Joachim in errorem Arianorum incidit, licet non pertinaciter, quia ipse scripta sua apostolicæ sedis judicio subjecit, ut infra dicetur, et ideo consequenter ponitur determinatio Concilii pro veritate.

In qua quidem determinatione quinque facit. Primo enim asserit veritatem quam magister Petrus docebat, scilicet quod divina essentia est quædam summa res incomprehensibilis cogitatu, et et ineffabilis verbo, de qua vere prædicantur tres personæ et simul et singillatim. Potest enim vere dici, quod essentia divina est Pater et Filius et Spiritus sanctus. Et iterum vere dicitur : « Essentia divina est Filius, divina essentia est Spiritus sanctus. » Quod quidem in nobis non accidit. Non enim essentia Petri est Petrus, sed essentia Dei Patris est ipse Pater, quia Petrus est ex multis compositus, non autem persona Patris, neque persona Filii, nec persona Spiritus sancti.

Secundo ubi dicit : « Et ideo in Deo, etc., » solvit rationem, quam pro se inducebat Joachim. Est enim considerandum, quod nihil connumeratur aliis, nisi quod ab eis distinguitur. Unde cum animal non distinguatur ab homine, equo et bove, quorum quodlibet est animal, ideo non possumus dicere, quod homo et equus, et bos, et animal, sunt quatuor, sed sunt tria tantum, quia quodlibet illorum est animal. Ita quia quælibet trium personarum est illa res, scilicet divina essentia, vel natura, non potest dici, quod tres personæ et illa res sunt quatuor, quia illa res non est aliquid aliud a tribus personis. Quod quidem probat per hoc quod sola divina essentia est principium creans universa ; ita quod nihil potest inveniri præter divinam essentiam, quod scilicet non sit idem cum essentia divina, vel non sit creatum ab ea. Tres autem personæ non sunt creatæ a divina essentia, quia increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus, quinimo possumus

(1) *De hac Aquinatis animadversione consule inter alios Augustinum Calmetum in commentario loci citati.*

dicere, quod Pater est principium universorum, et similiter Filius, et Spiritus sanctus. Unde manifestum est quod divina essentia non est aliquid aliud a tribus personis, unde non est quaternitas in divinis, sed Trinitas.

Sed quia Joachim credebat, quod ex dictis Magistri sequeretur quod esset essentia distincta in tribus personis, ideo tertio cum dicit : « Et illas res non est generans, etc., » ostendit quod hoc non sequitur. Verum est enim, quod possumus dicere, quod divina essentia non est distincta in tribus personis. Ex hoc enim aliquid est distinctum in divinis, quod est generans, vel genitum, vel procedens, ut dictum est. Possumus tamen dicere quod essentia divina est ille qui distinguitur, id est Pater qui distinguitur a Filio ; et similiter possumus dicere quod essentia divina est Pater, qui generat, et est Filius, qui gignitur, et est Spiritus sanctus qui procedit. Ita scilicet quod distinctiones importatæ per hæc tria adjectiva, generans, genitum et procedens, determinant ipsas personas, de quibus prædicantur prædicta adjectiva, non autem essentiam vel naturam, quæ non distinguitur. Non ergo sequitur quod Joachim putabat. Essentia non est generans, Pater est generans. Ergo essentia non est Pater, quia etsi essentia non generet, est tamen ille qui generat, id est Pater, et similiter essentia non nascitur, sed est ille qui nascitur, id est Filius; neque essentia procedit, sed est ille qui procedit, id est Spiritus sanctus.

Quarto cum dicit : « Licet igitur alius, etc., » concludit qualiter secundum fidem catholicam sit significanda distinctio personarum. Circa quod considerandum est quod in divinis masculinum genus refertur ad personam, neutrum autem genus refertur ad essentiam vel naturam. Sicut etiam in rebus humanis per masculinum genus quærimus de persona, sicut : Quis currit? Petrus; per neutrum genus quærimus de natura, sicut : Quid est homo? Animal rationale. Quia igitur in divinis essentia est indistincta, personæ vero distinctæ, ideo nominibus distinctivis utimur in divinis in masculino genere, non autem in neutro. Dicimus enim quod licet sit alius Pater, et alius Filius, et alius Spiritus sanctus, non tamen sunt aliud quia non est alietas in essentia, etsi sit alietas in personis, sed id ipsum quod est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, quia est eadem essentia trium. Et propter hoc sunt omnino idem, si idem sit neutri generis, quia hoc pertinet ad identitatem essentiæ, non autem sunt idem masculini, quia hoc tolleret distinctionem personarum. Ideo autem oportet quod sint idem neu-

traliter, ut credantur esse consubstantiales, secundum fidem orthodoxam, id est recte gloriantem, ab ορθος, quod est rectum, et δοξα, quod est gloria, et catholicam, id est universalem, sicut supra expositum est. Hoc enim determinatum est in Nicena Synodo, quod Filius est homousion, id est consubstantialis Patri.

Quinto, cum dicit : « Pater enim ab æterno, etc., » probat quod una et eadem sit essentia trium personarum. Pater enim generando Filium, dedit ei substantiam suam, cum generare nihil aliud sit quam ex substantia sua alium producere. Et sicut ab æterno Pater genuit Filium, non quidem prius non existentem, ita etiam ab æterno Pater dedit substantiam Filio, non quidem quasi prius non habenti, sed quia ab æterno eam ab alio habuit, id est a Patre. Et de ista donatione ipse Filius Dei testatur, Joann., x, 29 : *Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est :* Id enim quod est maximum est divina essentia. Sciendum tamen quod aliter se habet in generatione humana, et aliter in divina. Quia enim natura humana divisibilis est, potest homo generans partem substantiæ suæ transfundere in filium. Divina autem natura est simplex et indivisibilis, et ideo subjungit quod non potest dici, quod Pater partem substantiæ suæ Filio dederit. Similiter etiam non potest dici, quod Pater dans substantiam suam Filio, eam sibi non retinuerit, quia sic Pater desiisset esse divina substantia. In corporalibus enim quod datur, non retinetur, sicut qui dant equum, non retinent ipsum ; sed in spiritualibus simul datur aliquid et retinetur, sicut qui communicat alii scientiam, retinet ipsam. Patet igitur quod Filius sine ulla diminutione accepit nascendo substantiam Patris, et Pater eam retinet : unde sequitur quod Pater et Filius habeant unam substantiam, et eadem ratio est de Spiritu sancto, qui ab utroque procedit. Pater autem est substantia sua, quia non est in eo aliqua compositio, et similiter Filius, et Spiritus sanctus. Cum ergo sit una essentia trium, sequitur quod una res quæ est divina essentia, est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus; et ideo irrefragabiliter est probata sententia Magistri Petri Lombardi, et per consequens dictum Joachim infirmatum ut falsum.

Sexto, cum dicit : « Cum ergo veritas pro fidelibus, etc., » ponit auctoritates quas male intellectas pro se Joachim inducebat. Quod enim Dominus orans pro fidelibus dicit Joan. xvii, 21 : *Volo ut ipsi unum sint in nobis, sicut et nos unum sumus,* sic inducebat

Joachim, ac si eodem modo accipiendum esset hoc quod dicitur unum, in nobis et in divinis personis. Hoc autem est falsum, quia in fidelibus sic accipitur, ut intelligatur unitas charitatis per gratiam; in divinis autem personis sic accipitur, ut intelligatur unitas ejusdem naturæ. Et hoc probat per simile, quia Dominus dicit Matth., v, 48 : *Estote vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est*. Non tamen est idem modus perfectionis humanæ et divinæ, quia non potest esse tanta similitudo inter Creatorem et creaturam, quin major inveniatur ibi dissimilitudo, propter hoc quod creatura in infinitum distat a Deo.

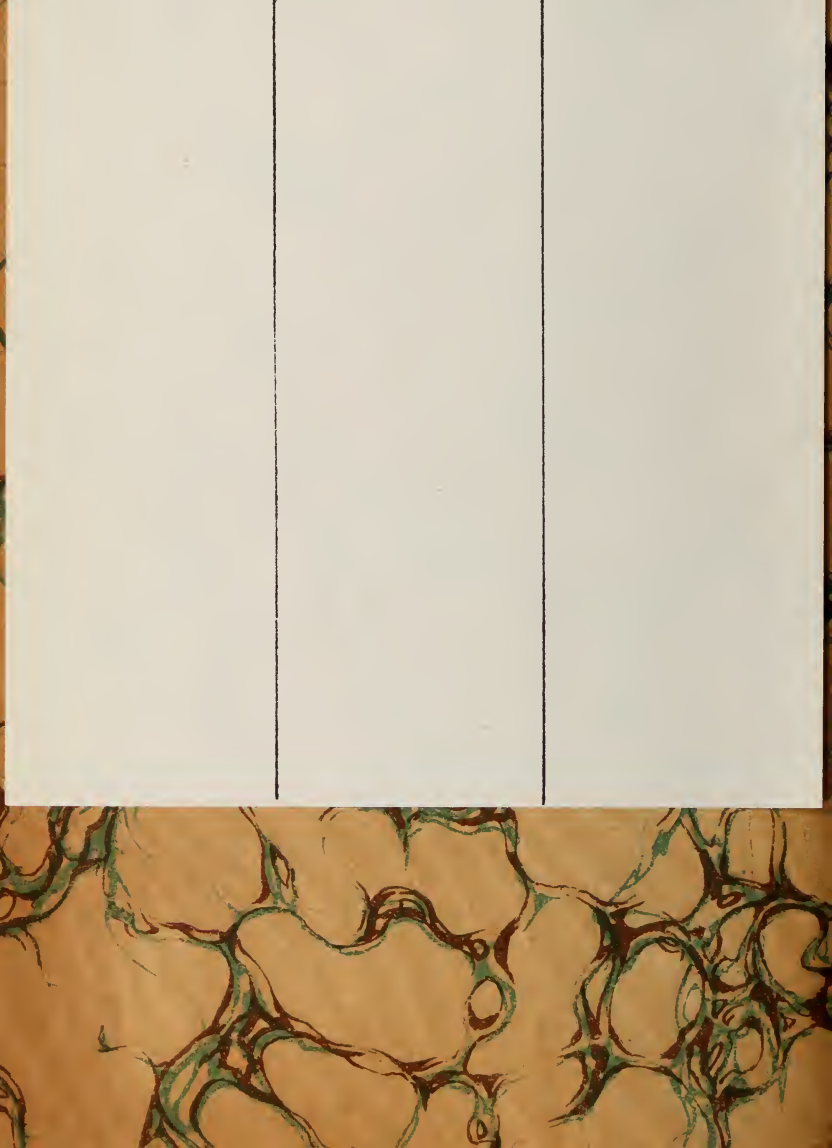
Explicit Opusculum vigesimum quartum, videlicet expositio secundæ Decretalis, secundum divum Thomam Aquinatem

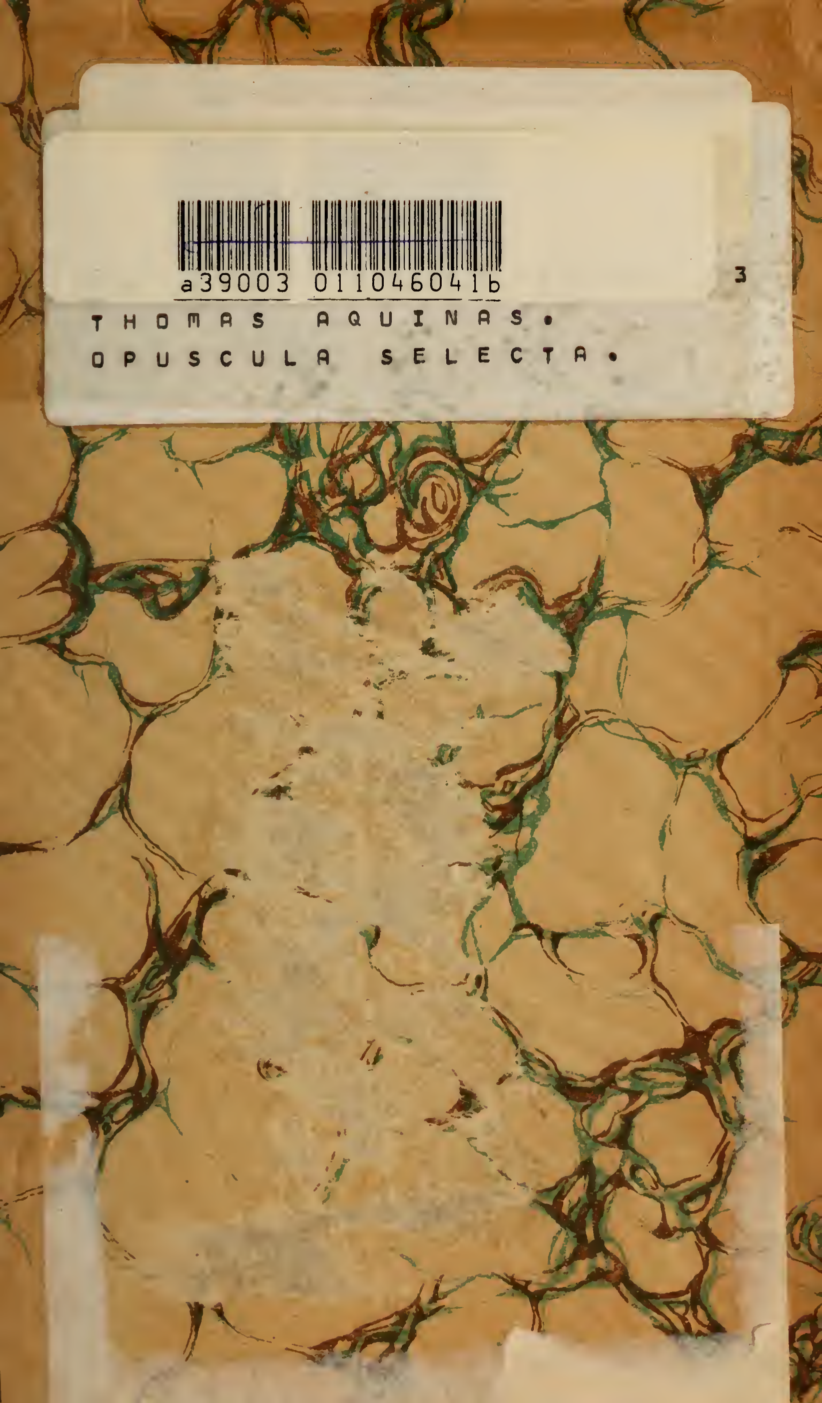
INDEX III[i] TOMI OPUSCULORUM

FINIS

a39003 011046041b
3
THOMAS AQUINAS.
OPUSCULA SELECTA.

U D' / OF OTTAWA
COLL ROW MODULE SHELF BOX POS C
333 02 07 08 01 06 4